МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
XIV міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 28 листопада 2025 року)

Присвячена Захисникам України

Київ
2025

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
XIV міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 28 листопада 2025 року)

Присвячена Захисникам України

Київ
2025

УДК 343.98
А437

Редакційна колегія:

Сербин Р. А., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тарасенко О. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Мотиль І. І., директор навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту, кандидат юридичних наук;

Антощук А. О., завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Атаманчук В. М., завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Чорноус Ю. М., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Патик Л. Л., доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 22 грудня 2025 року (протокол № 10)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

А437 **Актуальні** питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану [Текст] : матеріали XIV міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2025 р.) / [редкол.: Р. А. Сербин, О. С. Тарасенко, І. І. Мотиль та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. – 597 с.

УДК 343.98

© Національна академія внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ.....21

Антощук Андрій Олександрович, ...21
ПРОБЛЕМАТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ: НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ.....21

Атаманчук Володимир Миколайович, ...24

Волошин Олексій Гнатович, ...24
ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ..24

Басюк Лариса Олександрівна,.....28
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЗАГИБЛИХ УНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....28

Власова Ганна Петрівна, ...32
ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕЖІ ТА ГАРАНТІЇ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ 32

Воліков Тарас Анатолійович, ...35
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.....35

Волкова Юлія Михайлівна, ...38
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КАТУВАНЬ.....38

Воробей Олена Вячеславівна, ...44

Сова Юлія Миколаївна,.....44
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН 44

Гагач Віталій Анатолійович,.....48
ОЗНАКИ ДОКУМЕНТА ЯК ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 48

Груздь Олександр Іванович,.....51

Проценко Олександра Віталіївна, ***.....51***
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА СЛІДЧИХ ПОМИЛОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 51

Гусєва Влада Олександрівна,.....56

Таркан Олександр Миколайович, ...56
ТИПОВІ ФОРМИ ПРОТИДІЇ ЗАТРИМАННЮ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ.....56

Дрозд Віталій Юрійович,.....60
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБШУКУ СЛУЖБОВИХ КАБІНЕТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ..60

Жовтюк Олександр Володимирович, ...66
ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 66

Івашко Сергій Володимирович,.....71

Мовчан Богдан Андрійович,.....71
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....71

Кавєріна Тетяна Петрівна,.....75
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....75

Калінін Максим Віталійович, ...78
ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ..78

Книженко Оксана Олександрівна, ...82

Гнип І. Ю., ...82
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЖЕРТВ ТА ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО ЗЛОЧИНІВ, В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....82

Книженко Оксана Олександрівна, ***.....88***

Шевченко А. І., ***.....88***
СПІВПРАЦЯ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ЕКСПЕРТАМИ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ .88

Ковальов Юрій Юрійович, ***.....94***
ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ 94

Комаринська Юлія Борисівна, ***.....98***
ТАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 98

Корзун Андрій Сергійович, ***.....103***
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 103

Кофанова Олена Сергіївна, ***.....106***
ПОВНОСПЕКТРАЛЬНІ СИСТЕМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ FSIS У КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МОЖЛИВОСТІ, ПЕРЕВАГИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ 106

Красницька Анжела Віталіївна, ***..... 111***
ПРАВОТВОРЧІ ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НЕДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ-ВИМОГ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ 111

Кулик Марина Йосипівна, ***..... 115***

Симчук Анатолій Степанович, ***..... 115***
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ 115

Лазаренко Алла Миколаївна, ***.....120***

Корольов Антон Андрійович, ***.....120***
МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ-КОЛАБОРАНТА 120

Латиш Катерина Володимирівна, ***123***
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ *123*

Левицький Андрій Олегович, ***126***

Юсупов Володимир Васильович, ***126***
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВПІЗНАНИХ ТІЛ ОСІБ, ПОВЕРНУТИХ У ПОРЯДКУ РЕПАТРІАЦІЇ В УКРАЇНУ *126*

Лелюк Тетяна Іванівна, ***131***
ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *131*

Лепей Михайло Васильович, ***135***
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ *135*

Макарова Олена Павлівна, ***139***

Лисюк Артьом Миколайович, ***139***

Мараховець Анна Сергіївна, ***139***
ВПЛИВ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ *139*

Лісіцький Андрій Валерійович, ***142***
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КАТАСТРОФ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ *142*

Луговий Віктор Олександрович, ***146***
ЕКСТРАДИЦІЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ: ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ *146*

Луцюк Дар'я Павлівна, ***151***

Коршикова Тетяна Василівна, ***151***

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД *151*

Макаренко Олександр Валерійович, ... ***155***

Лисиця Олексій Євгенійович, ... ***155***

Єсипенко Олександр Григорович, ... ***155***
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ ДКВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *155*

Мельник Оксана Вікторівна, ... ***158***

Мех Софія Юріївна, ... ***158***
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ *158*

Мировська Анна Всеволодівна, ... ***161***
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ *161*

Нагайник Тарас Григорович, ... ***166***

старший викладач кафедри криміналістики ННІПП Національної академії внутрішніх справ ***166***
СУДОВА СТОМАТОЛОГІЯ: ВИКОРИСТАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ *166*

Нечваль Анна Олегівна, ... ***170***
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *170*

Одерій Олексій Володимирович, ... ***173***
ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ (ОКРЕМИЙ АСПЕКТ) *173*

Патик Леся Леонідівна, ... ***176***

Патик Андрій Анатолійович, ... ***176***

ВИДИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО ПРИЗНАЧАЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ.....176

Пензєва Катерина Миколаївна, ...181

Юхно Олександр Олександрович,.....181
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 181

Пиріг Ігор Володимирович, ...184
ОГЛЯД МІСЦЯ ПОЖЕЖІ ПІСЛЯ ВЛУЧАННЯ БОЄПРИПАСІВ У ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....184

Погорецький Микола Анатолійович, ...188
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....188

Погорецький Микола Миколайович,.....196
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 196

Полив'яний Вадим Миколайович 205
ІНТЕГРАЦІЯ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....205

Поліщук Віталій В'ячеславович,.....208

Свобода Євгенія Юріївна, ...208
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ДАРКНЕТУ В РОЗПОВСЮДЖЕННІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ 208

Попов Володимир Юрійович,.....213

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ ВІД ВТРУЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ *213*

Приловський Володимир Володимирович, ***.....216***
ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *216*

Пясковський Вадим Валерійович, ***.....219***

Курилін Іван Ростиславович, ***.....219***
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕДАГОГА ТА ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ *219*

Саінчин Олександр Сергійович, ***.....223***
ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТРУПІВ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ *223*

Свобода Євгенія Юріївна, ***.....226***

Сокол Денис Олександрови ***.....226***
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ 3D-СКАНЕРІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ *226*

Семенов Віктор Васильович, ***.....229***

Савело Мар'яна Сергіївна, ***.....229***
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛІСТИЦІ *229*

Семенов Віктор Васильович, ***.....234***

Шрамко Дарія Олександрівна, ***.....234***
ДАКТИЛОСКОПІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ *234*

Сергєєва Діана Борисівна, ***.....238***

ТАКТИЧНІ І ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....238

Степанюк Руслан Леонтійович,.....247
ЦИФРОВА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛІСТИКИ 247

Стратонов Василь Миколайович,.....249

Дзюрбель Андрій Дарійович,.....249
ЦИФРОВА ТА МОБІЛЬНА КРИМІНАЛІСТИКА: РОЗГОРНУТИЙ ОГЛЯД.....249

Суп Євген Юрійович,.....255
ДО ПИТАННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ПРОФЕСІЙНИМИ УЧАСНИКАМИ СУДОЧИНСТВА 255

Терещенко Віктор Федорович,.....258
РОЗУМІННЯ СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ – ГОЛОВНИЙ ОРІЄНТИР У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....258

Усатий Віталій Олександрович,.....263
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА-БУХГАЛТЕРА ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....263

Філашкін Вадим Сергійович,.....267
ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ 267

Хахановський Валерій Георгійович,.....270

Петрик Віталій Віталійович, ...270
ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....270

Ціпотан Юрій Павлович,.....274
МОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ СУДДЯМИ 274

Чаплинський Костянтин Олександрович, ***279***
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ *279*

Чорний Микола Васильович, ***285***
ІНІЦІЮВАННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА *285*

Чорноус Юлія Миколаївна, ***289***
ЩОДО СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ *289*

Шевчук Віктор Михайлович, ***293***
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ *293*

Шепітько Валерій Юрійович, ***298***
ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПРОБЛЕМА СТАНДАРТИЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ *298*

Шепітько Михайло Валерійович, ***303***
ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА: ОКРЕМА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ ЧИ МОДНЕ ЗАХОПЛЕННЯ? *303*

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ **309**

Аль Асас Поліна Ахмадівна, ***309***

Волошин Олексій Гнатович, ***309***
СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВСТАНОВЛЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ *309*

Байдик Олександр Анатолійович, ***313***
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 111 КК УКРАЇНИ *313*

Батурінець Дмитро Романович, ***319***

Волошин Олексій Гнатович, ***319***
ІСТОРІЯ ГЕНЕЗИСУ ПОЛІГРАФУ *319*

Білик Ігор Вадимович, ***323***

Чорноус Юлія Миколаївна, ***323***

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....323

***Бойко Вероніка*.....326**
ЗНАЧЕННЯ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ОСІБ.....326

***Бойчук Вікторія Олександрівна*.....331**
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО ДІТЕЙ.....331

Васюта Юлія Володимирівна, ...334
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СПІЛЬНИМИ СЛІДЧИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....334

***Вербіцький Роман Ярославович,*.....338**

***Приходько Юрій Павлович,*.....339**
ПОНЯТТЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ТА ДИВЕРСАНТСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНІ 339

***Гайовий Владислав Ігорович*.....342**
ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОСТІ ДІТЕЙ ЯК ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....342

***Гемба Вікторія Миколаївна,*.....345**

Чорноус Юлія Миколаївна, ...345
ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....346

Гринько Дмитро Юрійович, ...349
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КАТУВАННЯ ТА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ЯКІ ВЧИНЯЛИСЯ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ.....350

***Губенко Іван Володимирович,*.....353**

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ.....353

Дмитренко Олег Романович, ...358

Чорноус Юлія Миколаївна, ...358
ІННОВАЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ 358

Єременко Наталія Андріївна,.....363

Антощук Андрій Олександрович, ...363
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....363

Єрмак Василь Володимирович,.....366
РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ У ВИЯВЛЕННІ ТА ДОКУМЕНТУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ 366

Кирюхіна Руслана Ярославівна, ...375
ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО СПРИЧИНИЛИ ЗАГИБЕЛЬ ЛЮДИНИ.....375

Кіліміченко Сергій Олегович,.....379
ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 379

Кіліміченко Христина Юріївна,.....382
ЩОДО СТРУКТУРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ВЧИНЕНИХ ЖІНКАМИ 382

Козачок Вероніка Ігорівна, ...387

Антощук Андрій Олександрович, ...387
ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 387

Кропивка Руслан Олегович, ***391***
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА ЗІ СЛІДЧИМ ТА ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ *391*

Кузнєцов Олександр Ігорович, ***401***
УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА З ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В РОЗРІЗІ АНАЛІЗУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ *401*

Левицька Вікторія Андріївна, ***403***

Приходько Юрій Павлович, ***403***
ВАЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ВІЗИРУВАННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ НАПРЯМУ ЗДІЙСНЕННЯ ПОСТРІЛУ ТА МІСЦЯ ЗНАХОДЖЕННЯ СТРІЛКА, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ *403*

Матюшко Дмитро Сергійович, ***407***
ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ПРАКТИКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН *407*

Меджидов Тимур Русланович, ***411***

Чорноус Юлія Миколаївна, ***411***
ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ *411*

Муратова Вікторія Олександрівна, ***414***

Поліщук Віталій В'ячеславович, ***414***
РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ СТАНДАРТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ *414*

Оліферчук Альони Анатоліївни, ***417***

Приходько Юрій Павлович, ***417***
ВИКОРИСТАННЯ БПЛА В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ *417*

Пазюк Євген Сергійович, ***420***

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ ДОПИТУ.....420

Панасюк Вікторія Вікторівна, ...423

Комаринська Юлія Борисівна,.....423
МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВИМИ ЩОДО ЛІТНІХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 423

Пилипенко Сергій Миколайович, ...426
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ 426

Поважнюк Ксенія Олегівна, ...436

Нечваль Анна Олегівна, ...436
ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ГАБІТОЛОГІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....436

Попович Анна Сергіївна, ...439

Іваньков Ігор Володимирович, ...439

Іваньков Олег Ігорович,.....439
КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....439

Присяжнюк Еміль Володимирович,.....443

Довгань Олена Ігорівна,.....443
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ.....443

Приходько Юрій Юрійович, ...446

Волошин Олексій Гнатович, ...446
КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ 446

Романович Ангеліна Віталіївна, ...450
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ТА СВОБОД ДІТЕЙ 450

Радецький Сергій Віталійович, ***.....453***
ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ: ДЕТЕРМІНУЮЧИЙ ФАКТОР ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....453

Романська Валерія Ігорівна, ***.....457***

Комаринська Юлія Борисівна, ***.....457***
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИМ ПРОЯВАМ 457

Руденко Поліна Олексіївна, ***.....460***

Комаринська Юлія Борисівна, ***.....460***
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО 460

Садовничий Богдан Олександрович, ***.....464***
КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОВЖИВАНЬ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДОГОВОРІВ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У БУДІВНИЦТВІ 464

Сахошко Марина Олександрівна, ***.....468***
УЧАСТЬ АДВОКАТА В ДОПИТІ ЕКСПЕРТА В СУДІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ ПАЛЬНОГО АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ ЙОГО З МЕТОЮ ЗБУТУ.....468

Синоверський Роман Іванович, ***.....472***
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТЕРУ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ВОЄННІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ 472

Слободяник Даріана Андріївна, ***.....476***

Приходько Юрій Павлович, ***.....476***
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ЗРАЗКІВ СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 476

Сокол Денис Олександрович, ... 480

Приходько Юрій Павлович,..... 480
ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДРОНІВ ТА ЇХ ОЗБРОЄННЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗБРОЄЗНАВСТВА 480

Стефанов Дмитро Сергійович,..... 483
РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ В ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 483

Столярова Аліна Ігорівна, ... 492

Приходько Юрій Павлович,..... 492
ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ ТА ВИЛУЧЕННЯ ДОКАЗІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ І В ЗОНАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ..... 492

Ступак Аркадій Володимирович,..... 497

Патик Леся Леонідівна, ... 497
СУЧАСНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ..... 497

Танчик Каміла Анатоліївна,..... 500
МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 500

Тилилим Анастасія Володимирівна,..... 504

Семенов Віктор Васильович,..... 504
ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 504

Тимчишин Павло Андрійович, ... 508

Патик Леся Леонідівна, ... 508
ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ БАЗ ДАНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 508

Токай Марта Дмитрівна, ... 513

Нечваль Анна Олегівна, ... 513

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛІСТИНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 513

Толмачова Юлія Миколаївна, ...516

Пиріг Ігор Володимирович, ...516
ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ 516

Трегубенко Сергій Валерійович,.....519
ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС 519

Тринога Тетяна Миколаївна,.....523

Антощук Андрій Олександрович, ...523
РОЛЬ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 523

Третяк Софія Вікторівна, ...527

Дробенко Діна Федорівна, ...527
МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДНК-АНАЛІЗУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ.....527

Циктіч Софія Віталіївна,.....531
РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СУДОВИМ КОНТРОЛЕМ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ (КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ) 531

Щирук Микола Миколайович, ...540
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 191 КК УКРАЇНИ.....540

Фархадов Фархад Габілович, ...550
ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ.....550

Хізанов Олексій Дмитрович, ...553

Патик Леся Леонідівна, ...553

ФІКСАЦІЯ НАСЛІДКІВ РАКЕТНИХ ТА АРТИЛЕРІЙСЬКИХ УДАРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 553

Хоменко Анастасія Олегівна, ... 558

Приходько Юрій Павлович, ... 558
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ, СТАТИСТИКА ТА ПРИКЛАДИ 558

Чепурна Тетяна Володимирівна, ... 561
ОСОБА ПРАВОПОРУШНИКА СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЬ, СУБ'ЄКТАМИ ЯКИХ Є ПРАЦІВНИКИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 561

Черняєв Кирило Олексійович, ... 565

Зозуля Ігор Вікторович, ... 565
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВІГАЦІЙНИХ ДАНИХ ЗАСТОСУНКУ ALPINEQUEST У МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЯХ, ВИЛУЧЕНИХ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ..... 565

Чечотка Ірина Романівна, ... 569
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ 569

Шаповал Ярослав Олександрович, ... 573

Чорноус Юлія Миколаївна, ... 573
ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 573

Шевченко Михайло Олександрович, ... 577
ТИПОВА СЛІДОВА КАРТИНА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ЧИ ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ 577

Шевчук Єлизавета Віталіївна, ... 580

Атаманчук Володимир Миколайович, ... 580
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СПЕЦІАЛІСТАМИ-КРИМІНАЛІСТАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 580

Шумська Анна Юріївна, ... 584

Чорноус Юлія Миколаївна, ...584
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 584

Яцун Вікторія Олександрівна,.....588
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....588

Яцур Павло Олександрович,.....592

Патик Леся Леонідівна, ...592
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ І ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ..592

Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМАТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ: НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ

Сучасні виклики, що постали перед Україною в умовах збройної агресії, вимагають особливої уваги до питань забезпечення військової дисципліни, правопорядку та стабільного функціонування Збройних Сил і інших військових формувань. Стан дисципліни безпосередньо впливає на результативність бойових дій, моральний дух особового складу та загальну обороноздатність держави. Одним із найпоширеніших порушень військової служби залишається самовільне залишення військової частини або місця служби, що безпосередньо впливає на боєздатність підрозділів, морально-психологічний стан особового складу та виконання завдань із захисту держави. Водночас у практиці спостерігається стійка тенденція до зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням військової частини або місця служби попри те, що завданням Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [1].

За статистичною інформацією Офісу Генерального прокурора, загальна кількість облікованих злочинів, передбачених ст. 407 КК України, становила 2020 року – 2890, з них повідомлено про підозру – 1066, направлено до суду з обвинувальним актом – 948; 2021 року – 2028, з них повідомлено про підозру – 923, направлено до суду з обвинувальним актом – 902 [2].

У зв'язку з воєнними діями, що тривають внаслідок збройної агресії російської федерації, та введенням в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року, розслідування випадків

самовільного залишення військової частини або місця служби стало одним із пріоритетних напрямів у діяльності правоохоронних органів. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, загальна кількість облікованих злочинів, передбачених ст. 407 КК України, становила 2022 року – 6183, з них повідомлено про підозру – 1544, направлено до суду з обвинувальним актом – 1359; 2023 року – 1615, з них повідомлено про підозру – 2239, направлено до суду з обвинувальним актом – 1919; 2024 року – 66240, з них повідомлено про підозру – 7398, направлено до суду з обвинувальним актом – 2147 і за 9 місяців 2025 року – вже 142552, з них повідомлено про підозру – 7633, направлено до суду з обвинувальним актом – 2135 [1].

Наведені статистичні показники свідчать про щорічне зростання частки зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 407 Кримінального кодексу України, при цьому кількість повідомлень про підозру та направлених до суду обвинувальних актів залишається значно нижчою. У зв'язку з цим держава здійснює своєчасний аналіз зазначених ризиків і загроз, що зумовило розширення кола уповноважених суб'єктів, відповідальних за ефективне виявлення та розслідування таких правопорушень.

Водночас, такі діяння не лише порушують військовий порядок, а й створюють загрозу для виконання бойових завдань, формують негативний приклад для інших військовослужбовців і можуть призводити до серйозних наслідків для безпеки підрозділів. З огляду на це, питання належного документування, всебічного та об'єктивного розслідування фактів самовільного залишення військової частини набуває особливої ваги.

Незважаючи на наявність нормативно-правових актів, що регулюють порядок розслідування таких злочинів, практика засвідчує низку проблем. Зокрема, слідчі стикаються з труднощами у визначенні мотивів поведінки військовослужбовців, оцінці обставин, пов'язаних із бойовими діями, психологічним станом чи неналежними умовами служби. Практика досудового розслідування військових кримінальних правопорушень слідчими ДБР та СБУ свідчить, що його складними елементами є особливості внесення відомостей до ЄРДР, обставини, які підлягають доказуванню, і проведення окремих слідчих (розшукових) дій, що надалі негативно впливає на весь процес доказування в цій категорії кримінальних проваджень.

Тому, поряд із проблемами розслідування стоять і ряд інших проблем. Це питання усунення причин самовільного залишення військової частини або місця служби. Як вірно відзначає А.М. Шульга та О.Д. Міненков– найголовнішим є не кваліфікація вже вчиненого кримінального правопорушення, а насамперед його попередження, усунення першопричин цього явища (політичних, психологічних, соціальних, юридичних). Мають бути чітко та однозначно вирішена процесуальна процедура встановлення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу самовільного залишення військової служби або місця служби, як єдиної юридичної підстави настання кримінальної відповідальності й призначення справедливого покарання, а також умов та підстав звільнення від кримінальної відповідальності, призначеного покарання та його відбування. Тому що на першому місці має стояти піклування держави про своїх захисників, а не переслідування їх за формальними підставами [3, с. 103].

Крім того, в сучасних умовах особливого значення набуває питання дотримання прав військовослужбовців під час проведення досудового розслідування. Застосування правових механізмів має відбуватися з урахуванням принципів гуманізму, законності та об'єктивності, адже в багатьох випадках причини самовільного залишення частини можуть бути пов'язані не з умислом ухилитися від служби, а з надзвичайними обставинами – фізичним чи психологічним виснаженням, сімейними обставинами, травмами або наслідками бойового стресу.

Саме тому, актуальність теми зумовлена необхідністю вдосконалення практики вірної кваліфікації, встановлення причин та умов вчинення та розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 407 Кримінального кодексу України, вироблення єдиних підходів до збору доказів, проведення процесуальних дій та оцінки обставин провадження. Розроблення проблематики у цьому напрямі сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування, забезпеченню законності та справедливості у прийнятті процесуальних рішень, а також зміцненню військової дисципліни й морально-психологічної стійкості особового складу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України.* URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html

3. Шульга А.М., Міненков О.Д. Прикладні аспекти застосування ст. 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Вип. 34(1). С. 90–105. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.06

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННЕКІ Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННЕКІ Національної академії внутрішніх справ

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Однією з головних ознак цивілізованої держави є забезпечення екологічної безпеки країни. Вона є компонентом національної безпеки, визначає ступінь захищеності людини, суспільства, є таким станом навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Природне середовище нашої держави є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Вторгнення країни агресора на Україну призвело до жахливих наслідків: систематичні руйнування й атаки на промисловість, захоплення атомної станції, затоплення шахт, руйнування ландшафтів та екосистеми, поширення отруйних речовин, руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання, забруднення повітря, річок, ставків, озер та

морів, розповсюдження нафтопродуктів та вибухових речовин, знищення заповідних територій, загибель тварин, птахів та чимало інших факторів є стійкими, поширеними і масштабними процесами, що вкрай негативно відображаються на стані довкілля, та відповідно на якості життя людей.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за попередніми підрахунками, станом на 1 березня 2025 року агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв. км, що становить значну площі природно-заповідного фонду України.

Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн гектарів, що являє собою мережу природоохоронних територій, створених задля збереження видів та оселищ, що потребують охорони на загальноєвропейському рівні, але розташовані в країнах, які не є членами ЄС.

Постраждали біосферні заповідники, національні парки (наприклад, «Святі Гори», «Білобережжя Святослава»), а також водно-болотні угіддя міжнародного значення. Усе це середовища існування для тисяч видів рослин і тварин. Ці території мають важливу роль для захисту біорізноманіття та збереження клімату. Ареали деяких рідкісних і ендемічних видів і оселищ опинилися в зоні активних бойових дій, що загрожує їхньому існуванню, наприклад це цілинні нерозорані степи, крейдяні схили на Донеччині, приморські оселища у південних областях, болота на півночі. Унаслідок бойових дій на сьогодні частина лісів у Луганській, Донецькій, Запоріжській та Херсонській областях наразі перебуває в окупації. На деокупованих територіях знаходиться значна, на сьогодні достовірно невідома, кількість залишків нерозірваних вибухонебезпечних предметів та їх решток. Також російські війська, знищили повністю понад 24000 гектарів лісів.

Так, у ніч на 5 жовтня 2025 року противник завдав комбінованого удару по території України із застосуванням ударних БпЛА, ракет повітряного, морського та наземного базування. Повітряні сили ЗСУ виявили 549 засобів повітряного нападу, із них 496 ударних БпЛА типу Shahed, 2 аеробалістичних ракет Х-47М2 «Кинджал», 42 крилатих ракети Х-101/Іскандер-К, 9 крилатих ракет «Калібр» Зафіксовано прямі влучання 8 ракет та 57 ударних БпЛА на 20 локаціях.

Ворог атакує як цивільні об'єкти, так і військову інфраструктуру. Під час детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук: чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO_2), водяна пара (H_2O), бурий газ (NO), закис азоту (N_2O), діоксид азоту (NO_2), формальдегід (CH_2O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N_2), а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції.

Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. Основні з них – вуглекислий газ і водяна пара – не є токсичними, а шкідливі в контексті зміни клімату, оскільки обидва є парниковими газами. В атмосфері оксиди сірки та азоту можуть спричинити кислотні дощі, які змінюють якість ґрунту, можуть викликати опіки рослин, до яких особливо чутливими є хвойні рослини. Ці речовини, потрапляючи до ґрунту, мігрують до ґрунтових вод і в результаті потрапляють до харчових ланцюгів, впливаючи як на тварин, так і людей.

В Україні внаслідок війни, за різними оцінками, не використовується понад 5 млн гектарів орних земель. За приблизними оцінками науковців, внаслідок воєнних дій постраждали близько третини площ вирощування зернових.

Війська агресора атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів і кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення вод і поширення отруйних речовин у море. Питна вода в Україні є однією з мішеней окупантів. Російські війська наразі:

– забруднюють водойми, обстрілюючи підприємства і склади поблизу водних об'єктів, що призводить до витоків небезпечних речовин;

– позбавляють можливості проводити очищення, руйнуючи очисні споруди.

17 травня 2022 року регіональна директор з надзвичайних ситуацій ВООЗ Доріт Ніцан заявила, «що через зруйновану систему водопостачання в Маріуполі можливе поширення інфекційних захворювань, зокрема холери». Усі ці дії завдають непоправної шкоди водним екосистемам і впливають на життя та здоров'я людей.

Унаслідок окупації території ЧАЕС, Україна тимчасово втратила контроль над радіаційно небезпечними об'єктами, розташованими в Чорнобильській зоні відчуження, а саме над

новим безпечним конфайнментом та об'єктом «Укриття»; сховищами відпрацьованого ядерного палива; заводами з переробки рідких радіоактивних відходів. У результаті пересування російської бронетехніки територією зони відчуження було знято верхній шар землі на території розміщення радіоактивних відходів, що спричинило підвищення рівня радіаційного фону (24-25 лютого 2022 р. – до 7,6 разів).

На території найбільшої в Європі Запорізької АЕС, на майданчику біля першого енергоблоку, солдати держави – терориста 14 березня здійснювали підриви використаних боєприпасів, що не розірвалися під час штурму станції 4 березня 2022 року. В результаті цього сталася пожежа в адміністративній будівлі електростанції. Хоча на даний момент у зоні бойових дій залишається лише Запорізька АЕС, ризик повторення вказаних ситуацій або виникнення нових, не менш загрозливих, залишається високим.

Не дарма навколишнє середовище називають «мовчазною жертвою конфліктів». Але аналітики вже характеризують нинішній конфлікт поняттям «екоцид». Стаття 441 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за вчинення екоциду. Це означає навмисне руйнування довкілля, яке може спричинити екологічну катастрофу – фактично, використання природи в якості зброї. Подібні дії під час військового конфлікту заборонені. Але від початку повномасштабного вторгнення, було зафіксовано чимало дій військ агресора, які відповідають визначенню екоцид. Від захоплення АЕС та спалення лісів поблизу Чорнобиля, до підриву нафтобаз і сховища аміаку після невдалого штурму Сум.

Може здатися, що говорити про екологію під час активних бойових дій, коли щодня вмирають сотні людей – невчасно. Але екологи, експерти з міжнародного права з цим не згодні. Ведення екологічної війни – це намагання знищити майбутнє людей і здатність країни відновитися.

6 червня 2023 року російські окупанти вдалися до підриву Каховської ГЕС чергового акту екоциду, котрий загрожує безпрецедентними екологічним наслідкам для півдня України і цілого Чорноморського регіону.

Держава-терорист, окрім екологічного законодавства України, грубо порушує Міжнародну конвенцію ЄЕК ООН «Про охорону та використання міжнародних водотоків та міжнародних озер», Закон України «Про приєднання до Конвенції ЄЕК ООН

про транскордонний вплив промислових аварій», Конвенцію про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарської конвенції). Згідно з оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, збитки природним ресурсам від бойових дій в Україні включають масштабне забруднення повітря, води та ґрунтів, знищення лісів, загибель тварин та знищення місць їх проживання. Наслідки включають втрату цінних екосистем, руйнування біорізноманіття та значні економічні збитки, що за оцінками становлять трильйони гривень або десятки мільярдів доларів.

Загальна сума завданих російськими військами збитків залишається невідомою, проте її остаточне встановлення буде вкрай необхідним для відшкодування збитків довкіллю за рахунок країни-агресора. Такі злочинні дії російських військових безумовно та цілком підпадають під кримінально-правову кваліфікацію воєнного злочину відповідно Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

Сьогодні, залишається дуже важливою мобілізована активність державних органів та установ, громадянського суспільства та екологічного комітету Верховної Ради України для виявлення, фіксації та документування спричиненої шкоди довкіллю.

Басюк Лариса Олександрівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЗАГИБЛИХ УНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України спричинила численні людські втрати серед військовослужбовців та цивільного населення. Унаслідок бойових дій, масових руйнувань, пожеж, вибухів та інших деструктивних факторів значна частина тіл загиблих зазнає суттєвих пошкоджень, що ускладнює або робить неможливим їх візуальне впізнання.

У таких умовах особливого значення набуває ідентифікація осіб із застосуванням криміналістичних методів. Її результати мають важливе значення як для встановлення істини у

кримінальних провадженнях, так і для гуманітарних цілей – повернення тіл родинам, обліку загиблих та зниклих безвісти.

Для ідентифікації осіб невпізнаних трупів, підданих руйнуванню, або спотворенню, застосовують комплекс засобів і методів, які умовно можна розділити на традиційні, що ґрунтуються на зовнішніх ознаках, і сучасні, що використовують біометричні та генетичні дані. До традиційних відносимо:

1. Огляд трупа з фіксацією ознак (здійснюється загальна зйомка трупа, його положення, одяг, оточуючі предмети, виконується сигналетична зйомка для впізнання (з різних ракурсів), фіксуються особливі прикмети).

2. Дактилоскопічна ідентифікація. Це один із найпоширеніших і найнадійніших методів. За його допомогою відбитки пальців, отримані з невпізнаного трупа, порівнюють із дактилоскопічною базою даних.

3. Криміналістична габітологія, методи якої включають: опис зовнішніх ознак особи; відтворення обличчя за черепом; метод накладення зображень (суперпроєкція), який передбачає порівняння зображення черепа з прижиттєвою фотографією або відеозаписом людини.

4. Антропологічна експертиза, при проведенні якої досліджують скелетовані рештки, щоб визначити вік, стать, расову належність та інші характеристики особи.

До сучасних біометричних та генетичних методів належать:

1. ДНК-аналіз, що є найефективнішим і найточнішим методом ідентифікації, що набув особливого значення в Україні, особливо у випадках масової загибелі людей.

2. Молекулярно-генетичні дослідження. Окрім стандартного ДНК-аналізу, використовуються більш специфічні методи, такі як аналіз мітохондріальної ДНК, що дозволяє ідентифікувати особу через жіночу лінію спорідненості, навіть якщо труп значно пошкоджений.

3. Стабільно-ізотопний аналіз. Використовується для визначення походження особи, оскільки хімічний склад кісток і зубів змінюється залежно від місця проживання та раціону харчування людини.

На сьогоднішній день, експертиза ДНК є важливим інструментом для пошуку зниклих безвісти та встановлення особи загиблих. Об’єктами ДНК-тестування та дослідження є: кров, сперма, слина, сеча, волосся, зуби, кістки, тканини та шари

клітин. Якщо виявлено, що тіла знаходяться у високому стані розкладання, як це часто трапляється під час війни, коли ідентифікація на основі загальних морфологічних ознак неможлива, генотипування маркерів короткого тандемного повторення (STR) виявилося зручною та надійною альтернативою [1].

У разі виражених гнильних змін об'єктом виділення ДНК може бути кістка. Для цього відпилюють від довгої трубчастої кістки 10-15 см діафізу, миють розчином детергенту та висушують. Потім обробляють високореактивною сполукою для руйнування ДНК із зовнішніх джерел. На етапі забирання біологічного матеріалу важливо зберегти асептичні умови для інструментарію, регулярно його миючи та ополіскуючи перед використанням дистильованою водою. При руйнуванні тіла (вибухова травма), що призвело до суттєвого пошкодження кінцівок, можна вилучити декілька зубів шляхом їх видалення стоматологічними щипцями разом з коренем. Зуби – важливі об'єкти для встановлення особи невпізнаних мертвих тіл за допомогою аналізу ДНК, адже вони є оболонкою для захисту ДНК від несприятливих умов навколишнього середовища [2, с. 144].

Головна проблема, яка виникла під час ідентифікації останків невпізнаних осіб саме в умовах війни, зумовлена, крім масовості матеріалу, який надсилають органи досудового розслідування (слідчі) для молекулярно-генетичної експертизи, його різноманітністю і різноякісністю. В абсолютній більшості випадків для експертизи надають трупний матеріал чотирьох умовних категорій:

а) останки українських військовослужбовців і цивільних українців, а також солдатів армії країни-агресора, вилучені з поля бою або місця загибелі протягом годин або перших кількох діб після загибелі і збережені у замороженому або глибоко охолодженому стані;

б) останки вбитих окупантами осіб, ексгумовані з індивідуальних або братських могил на звільнених від ворога територіях із відомими ознаками аеробного або анаеробного розкладу;

в) останки українських військовослужбовців, які залишилися на захопленій ворогом території або загинули в російському полоні і передані Україні переважно завдяки зусиллям міжнародних гуманітарних організацій;

г) останки військовослужбовців і цивільних осіб, які зазнали різного ступеня термічного впливу внаслідок вогневого ураження – згоріли в автотранспорті або в бойових броньованих машинах, загинули під час пожежі у власних будинках або громадських будівлях тощо [3, с. 19–20].

Більшість українських експертів підкреслюють, що для ідентифікації невідомих загиблих осіб, слід використовувати комплексний підхід. Це означає, що процес ідентифікації має починатися з традиційних методів, спрямованих на визначення загальних ознак, і лише після цього переходити до індивідуалізованих досліджень. Аналіз ДНК не повинен бути єдиним засобом ідентифікації осіб [4].

Наразі використовуються різні методи ідентифікації тіл загиблих осіб в умовах війни, зокрема аналіз ДНК, однак цей процес є тривалим і не завжди результативним, особливо за відсутності порівняльних зразків. Це зумовлює необхідність ухвалення нових рішень і застосовування сучасних технологій для прискорення процесу встановлення особи.

Таким рішенням, зокрема, стало ухвалення Постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проекту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними» від 25 вересня 2025 року № 1214 [5].

Це надасть можливість перевірки даних понад 26,6 млн громадян України, іноземців та осіб без громадянства та дозволить у стислий термін проводити ідентифікацію загиблих із використанням сучасних автоматизованих біометричних технологій.

Отже, ідентифікація осіб, загиблих унаслідок воєнних дій, є складним, багатоетапним процесом, а поєднання традиційних криміналістичних методів із новітніми технологіями формує сучасну модель ідентифікації, що відповідає міжнародним стандартам і має ключове значення для повернення імен загиблим.

Список використаних джерел

1. Helm K., Matzenauer C., Neuhuber F., Monticelli F., Meyer H., Pittner S., et al. Suitability of specific soft tissue swabs for the forensic identification of highly decomposed bodies. *International journal of legal medicine*. 2021. № 135(4). P. 1319–1327. URL: https://doi.org/10.1007/s00414-021-02601-3.

2. Біляков А.М., Ергард Н.М., Особливості ідентифікації загиблих осіб під час воєнного стану (огляд літератури). *Медичні перспективи.* 2023. Т. 28, № 4. С. 144.

3. Костіков І.Ю., Марійко В.В., Щербакова Ю.В., Мартиненко С.В., Сірівля А.І., Сандалович Б.О., Аббасов Р.Г., Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1 (39). С. 19–20.

4. Voichenko V.V., Mishalov V.D., Mamedov Sh.M., Viun V.V., Ivashyna O.Kh. A. comprehensive approach to the forensic medical identification of victims during armed conflicts and disasters. *Sudovo-medychna ekspertyza*. 2017. № 1. P. 20–25.

5. Про реалізацію експериментального проекту з ідентифікації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, за біометричними даними : постанова КМУ від 25 верес. 2025 р. № 1214. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2025-%D0%BF#Text

Власова Ганна Петрівна,
завідувач кафедри публічного права факультету права та міжнародних відносин Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор юридичних наук, професор

ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕЖІ ТА ГАРАНТІЇ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Інститут участі захисника у проведенні судових експертиз у кримінальному провадженні має ключове значення для забезпечення права на захист, принципу змагальності та реалізації конституційної засади рівності сторін. У сучасних умовах розвитку кримінального процесу України експертне дослідження стало одним із провідних джерел доказів, що визначає результативність доведення у справах, пов’язаних із складними фактичними обставинами. Водночас процесуальний статус захисника в цій сфері залишається недостатньо конкретизованим, що призводить до виникнення прогалин у правозастосуванні та порушення фундаментальних гарантій справедливого судового розгляду.

Відповідно до статті 20 КПК України, право підозрюваного, обвинуваченого на захист забезпечується шляхом участі захисника у всіх процесуальних діях, у тому числі тих, які можуть вплинути на доказову базу. Призначення і проведення експертизи регулюються статтями 242–245 КПК України, проте вони не встановлюють чітких правил участі захисника у цій процедурі. Закон визначає лише право сторін подавати клопотання про проведення експертизи та про залучення експерта, однак не регламентує порядок присутності захисника під час безпосереднього здійснення експертного дослідження, відбору зразків або фіксації його результатів. Однією з основних проблем є відсутність чіткого нормативного регулювання процесуальної ролі захисника при проведенні експертиз. Це створює ситуацію, коли захисник фактично позбавлений можливості контролювати хід дослідження, впливати на постановку питань експерту чи запобігати порушенням прав підзахисного при відібранні зразків (особливо біологічних, ДНК, експертизи почерку тощо).

У цьому аспекті спостерігається певна колізія між загальним правом на захист та спеціальними процесуальними нормами, які регулюють порядок експертної діяльності. Така прогалина створює підґрунтя для зловживань з боку сторони обвинувачення, яка фактично одноосібно контролює як зміст, так і процедуру експертного доказування.

Процесуальні межі участі захисника визначаються насамперед характером експертної дії. Так, відповідно до ч. 3 ст. 245 КПК України, відбір зразків для проведення експертизи може здійснюватися за участю захисника, однак норма не містить обов’язку слідчого повідомляти його про час і місце проведення такої дії. На практиці це призводить до ситуацій, коли відібрання біологічних, почеркових або голосових зразків здійснюється без присутності адвоката, що створює ризик порушення права підзахисного на недоторканність особи та недопустимість примусу до самовикриття, згідно зі ст. 63 Конституції України.

Крім того, межі участі захисника фактично звужуються через відсутність його доступу до вихідних матеріалів, наданих експерту, а також до протоколів та технічних записів, що фіксують процес дослідження. Відповідно, захисник позбавлений можливості об’єктивно оцінити повноту, методологічну обґрунтованість та достовірність висновку експерта, що суперечить принципу рівності сторін, закріпленому у статті 22 КПК України.

Гарантії участі захисника випливають із ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 55 Конституції України, які передбачають право кожного на ефективний засіб правового захисту. Тому доцільно було б на законодавчому рівні надати можливість визнавати необхідність забезпечення присутності захисника при експертних діях та зазначено, що невиконання вимог щодо забезпечення участі захисника при відібранні зразків є істотним порушенням права на захист і може бути підставою для визнання експертного висновку недопустимим доказом.

Адже сутність процесуальної гарантії участі захисника полягає не лише у його фізичній присутності, а й у можливості: ставити запитання експерту через слідчого чи прокурора; подавати свої клопотання щодо змісту дослідження; ініціювати додаткову чи повторну експертизу; оскаржувати дії або бездіяльність слідчого, що перешкоджають участі у проведенні експертизи (згідно ст. 303 КПК України). Однак реалізація цих повноважень є обмеженою, оскільки відсутній процесуальний обов'язок органу досудового розслідування забезпечити участь захисника при проведенні таких дій. Таким чином, гарантоване право трансформується у формальну можливість без реального механізму його здійснення.

Такі колізійні та практичні проблеми правозастосування свідчать про недосконаліть регулювання: неповідомлення захисника про проведення експертизи; обмеження його в ознайомленні з матеріалами, що досліджувалися експертом; відмова у клопотанні про призначення альтернативної експертизи; відсутність процесуальної фіксації участі адвоката у протоколі дій. Такі порушення мають системний характер і ведуть до деформації принципу змагальності, адже сторона захисту повинна мати можливість представити власні експертні висновки на рівних умовах із стороною обвинувачення. Відмова у цьому без належного обґрунтування порушує право на справедливий суд.

Удосконалення правового регулювання участі захисника у проведенні експертиз потребує системного підходу. На рівні кримінального процесуального законодавства України доцільно: закріпити обов'язковість повідомлення захисника про час і місце проведення експертних дій; визначити чітку процедуру фіксації його участі в протоколі та технічних записах; надати захиснику право безпосередньо звертатися до експерта з узгодженими питаннями; гарантувати стороні захисту доступ до вихідних матеріалів,

використаних експертом; встановити можливість самостійного залучення експерта стороною захисту без згоди органу досудового розслідування; передбачити процесуальну відповідальність за безпідставний недопуск захисника до участі у відповідних діях.

Отже, процесуальні межі та гарантії участі захисника у проведенні судових експертиз потребують законодавчого доопрацювання та конкретизації. Наявна практика свідчить, що відсутність належного механізму залучення захисника при експертних дослідженнях призводить до істотного порушення принципу рівності сторін і знижує достовірність доказової бази. Ефективне забезпечення участі захисника у цій сфері є необхідною передумовою дотримання права на справедливий суд, принципу змагальності та верховенства права, що повинно стати одним із пріоритетних напрямів подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Конституція України Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

3. Кримінальний процесуальний кодекс України Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Воліков Тарас Анатолійович,
старший оперуповноважений Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

В умовах інтегрування України до Європейського Союзу та НАТО, реформування економічної та політичної систем суспільства та формування правової держави усе більшу актуальність набуває боротьба зі злочинністю, яка завдає значної

шкоди державі, негативно позначається на іміджі країни на міжнародному рівні, впливає на стан економіки, дестабілізує фінансово-кредитну систему, ускладнює криміногенну ситуацію. Збільшення злочинних проявів може загрожувати національній безпеці держави. В умовах повномасштабного вторгнення рф на територію України особливого значення набуває протидія злочинним проявам у сфері власності.

Для документування кримінальних правопорушень проти власності важливе значення має використання спеціальних знань.

Спеціальні знання – це професійні знання та вміння в певній галузі (наука, техніка, мистецтво, ремесло тощо), які набуваються в результаті професійного навчання або роботи. Ці знання є вузькоспеціалізованими і використовуються для вирішення конкретних завдань у кримінальному, цивільному та інших видах проваджень, а також для надання консультацій чи допомоги слідчим та судовим органам.

Умовою успішного розслідування кримінальних правопорушень проти власності є своєчасність дій по виявленню, вилученню, фіксації і дослідженню слідів, що у подальшому можуть бути визнані речовими доказами. Невідкладність дій з отримання доказової і орієнтуючої (розшукової) інформації є запорукою успіху розслідування. Чим швидше і більше корисної інформації отримають оперативні працівники, дізнавач, слідчий, тим реальніші шанси на успіх з розслідування, виявлення та покарання винного. У зв'язку з цим важливого значення набуває застосування спеціальних знань у формі попереднього дослідження слідів кримінального правопорушення та речових доказів, що здійснюється в ході проведення слідчих (розшукових) дій або відразу після їх закінчення.

Метою попередніх досліджень матеріальних слідів є негайне отримання орієнтуючої інформації, що використовується для висунення слідчих і розшукових версій про напрямки пошуку правопорушника по «гарячих» слідах; об'єктів, що залишили сліди на місці події, для відмежування кола об'єктів, що перевіряються; визначення виду, класу виявлених предметів, речовин, матеріалів; з'ясування механізму та обставин учиненого правопорушення та ін. [1, с. 65].

Чинним кримінально-процесуальним законодавством проведення попередніх досліджень не регламентоване. Однак заборони проведення таких досліджень в законі не міститься. Оскільки попередні дослідження являють собою одну із форм

пізнавальної діяльності органів досудового слідства і дізнання, то такі дослідження можуть проводитися безпосередньо особою, що здійснює слідчі (розшукові) дії (слідчим, дізнавачем, прокурором), а також особою, що бере участь в слідчий (розшуковій) дії як спеціаліст.

Якщо виникла необхідність у проведенні попередніх досліджень, слідчий може провести їх особисто або дає відповідне завдання спеціалісту. Самостійно слідчий проводить найбільш прості дослідження, а спеціалісту доручає складні, що вимагають спеціальних знань і практичних навичок застосування науково-технічних засобів. Як правило, такі дослідження проводяться інспекторами-криміналістами безпосередньо на місці проведення слідчих (розшукових) дій, рідше – в лабораторних умовах. Найчастіше попередні дослідження проводяться в процесі проведення огляду місць подій. Спеціаліст також може бути ініціатором попереднього дослідження, однак остаточне рішення залишається за керівником слідчої (розшукової) дії. Для вирішення оперативно-тактичних завдань найбільш доцільно провести попереднє дослідження одночасно або відразу після відповідної слідчої (розшукової) дії.

Безпосередній контроль за проведенням попереднього дослідження здійснює слідчий, оскільки лише він може судити про перспективи застосування об’єктів дослідження в процесі доказування. У тих випадках, коли існує реальна загроза знищення або непоправної зміни об’єкта в процесі проведення попереднього дослідження, слідчий повинен відмовитися від їх проведення. Це зумовлене необхідністю збереження речових доказів для подальших слідчих (розшукових) дій, частіше за все судових експертиз, у незмінному вигляді.

На проведення попередніх досліджень накладаються певні обмеження. Оскільки попереднє дослідження не є процесуально регламентованою дією, а отримані висновки не можуть служити доказами, потрібно вживати заходів, які забезпечують збереження, незмінність об’єктів, що вивчаються. У процесі попереднього дослідження не повинні застосовуватися деструктивні методи, які змінюють властивості речових доказів (форму, кількість, розміри, склад, колір), що може вплинути на результати подальших експертних досліджень.

Методичною основою попередніх досліджень є розроблені в криміналістиці і відповідних галузях судових експертиз способи і експрес-методи вивчення об’єктів. У зв’язку з

методичними обмеженнями, пов'язаними із застосуванням неруйнуючих методів, при проведенні попередніх досліджень застосовуються найпростіші способи вивчення об'єктів: візуальний огляд, вимірювання геометричних, вагових параметрів, зіставлення тощо [2, с. 62].

Системний аналіз усього комплексу слідів на місці події за результатами попереднього дослідження кожного з них дає можливість висунути загальні версії про злочинне діяння (крадіжку, грабіж, шахрайство) і часткові версії про окремі його елементи: кількість правопорушників, час учинення протиправних дій (їхня тривалість), знаряддя й засоби, які використовувалися під час кримінальної операції, предмет злочинного посягання, дії правопорушників та ін. На основі отриманих даних і версій визначаються подальші напрямки розслідування, засоби і методи пошуку доказів, розшук, викриття та затримання правопорушників по «гарячих» слідах.

Список використаних джерел

1. Пиріг І. В. Поняття та сутність експертного дослідження місця події. *Криміналістика та судова експертиза :* Міжвідомчий науково-методичний збірник. Вип. 59. Київ : Міністерство юстиції України, 2014. С. 64–72.

2. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

Волкова Юлія Михайлівна,
помічник Голови Національної поліції України, проходить службу у Відділі організації досліджень із використанням поліграфа Департаменту забезпечення діяльності Голови Національної поліції України, поліграфолог

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КАТУВАНЬ

Катування є одним із тяжчих злочинів, що завдає шкоди не лише фізичному, а й моральному стану потерпілих, вимагає ретельного підходу щодо документування злочинної діяльності та збирання й аналізу доказів у кримінальному провадженні. Збройна агресія рф проти України загострила увагу міжнародної

спільноти до проблеми катування військовополонених. Злочини проти гуманності й порушення норм Женевських конвенцій стали об'єктом численних розслідувань. В умовах складності збирання доказової бази в зонах проведення бойових дій та лінії розмежування виникає потреба у використанні допоміжних засобів перевірки інформації, серед яких – психофізіологічне тестування із застосуванням поліграфа. У цьому контексті використання поліграфа постає як важливий інструмент у руках слідства. Російська агресія проти України, що триває з 2014 року, супроводжується масовими та системними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій. Одним із найбільш жорстоких проявів цих порушень є катування українських військових. Такі дії кваліфікуються як воєнні злочини, а в окремих випадках – як злочини проти людяності.

На законодавчому рівні використання поліграфа в Україні не заборонено, однак не врегульоване спеціальним актом. Його результати не є доказами у розумінні ст. 84 КПК України, але можуть слугувати орієнтирами для проведення подальших слідчих (розшукових) дій відповідно до положень ст. 94 КПК України про оцінку доказів за внутрішнім переконанням. Наукова доктрина підтримує ідею можливості застосування поліграфа як допоміжного засобу отримання орієнтовної інформації в кримінальному провадженні. Його ефективність зумовлена здатністю фіксувати неусвідомлювані фізіологічні реакції, що виникають у відповідь на стимульні запитання, що пов'язані зі злочинною поведінкою.

Третя Женевська конвенція (1949 р.) встановлює чіткі правила щодо поводження з військовополоненими. Стаття 3 і стаття 17 Конвенції прямо забороняють катування, жорстоке, нелюдське чи принизливе поводження [1]. Подібні заборони містяться у Додаткових протоколах до Конвенцій та у статтях Римського статуту МКС (стаття 8) [2]. Катування кваліфікується як воєнний злочин (ст. 8 Римського статуту) та як злочин проти людяності (ст. 7). У кримінальному праві України такі дії підпадають під кваліфікацію за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни». Так, катування це будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи

іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб.

За підставі узагальнення свідчень звільнених з полону українських військових та даних правозахисних організацій можна дійти висновків, що до найбільш поширених методів катування можна віднести наступні: використання електричного струму; побиття до втрати свідомості особи; удушення з використанням поліетиленових пакетів, скотчу; імітація розстрілу особи, а у деяких випадках і розстріл; психологічний тиск на особу, включаючи погрози близьким та родичам; зґвалтування або сексуальне насильство та ін.

У кримінальних провадженнях щодо катувань джерелами доказів є наступні: свідчення постраждалих; результати судово-медичної експертизи; відеозаписи насильницьких дій; дані з поліграфологічного тестування; перехоплення телефонних переговорів; журнали обліку в «таборах» або місцях ув'язнення та ін.

З огляду на складність доступу до місця вчинення кримінального правопорушення, досудове розслідування потребує міжнародної співпраці (Євроюст, МКС, Генеральні прокуратури партнерських держав).

Під час проведення досудового розслідування важливе значення має: встановлення мережі командування (від виконавців до організаторів); підтвердження системності здійснення злочинних дій; застосування поліграфа під час проведення допитів з метою виявлення правдивих обставин (як у жертв протиправних дій, так і свідків чи підозрюваних).

Психофізіологічні та правові передумови дослідження: поліграфологічне дослідження базується на принципі емоційної значущості інформації. Реакції організму, такі як зміна частоти серцебиття, дихання, потовиділення, можуть свідчити про наявність прихованих знань про злочинну подію. З правової точки зору, обов'язковими умовами є: письмова добровільна згода обстежуваної особи на проведення дослідження; відсутність впливу фізичного чи психологічного тиску; проведення дослідження спеціалістом з відповідним рівнем підготовки; дотримання етичних та процедурних стандартів тощо.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із катуванням, поліграф може бути використаний для: перевірки показань підозрюваних, свідків чи потерпілих; ідентифікації причетних до

катування осіб; виявлення спотвореної або неповної інформації; оцінки достовірності наданих свідчень; виявлення розбіжностей у версіях сторін; отримання непрямого підтвердження фактів застосування насильства, якщо немає прямих доказів.

Згідно з Женевською конвенцією (III Конвенція про поводження з військовополоненими, 1949 р.), катування є забороненим актом, а особи, які його вчинили, повинні бути притягнуті до відповідальності та понести покарання. У цьому контексті поліграф може бути застосований для: перевірки причетності осіб до здійснення катувань; перевірки показань потерпілих та свідків; отримання орієнтирів для міжнародного слідства та ін.

Незважаючи на те, що результати поліграфа не мають статусу доказу в кримінальному провадженні, їх можна розглядати як: орієнтовну інформацію для побудови версій (ст. 94 КПК України); психологічний інструмент перевірки достовірності наданих показань; підставу для ініціювання слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій.

У цілому поліграфологічне тестування включає етап підготовки: ознайомлення особи з процедурою проведення тестування; проведення з особою передтестової бесіди; формування запитань: контрольні, релевантні (по суті протиправної події), нейтральні. Далі проведення тестів: серії з реєстрацією фізіологічних реакцій; аналіз отриманих результатів – суб'єктивна та програмна оцінка. Тести повинні готуватися з урахуванням специфіки протиправної події (наприклад, місце і спосіб катування); характеристики посадових осіб, які могли бути причетні; емоційного стану опитуваної особи та ін.

Психофізіологічна перевірка у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів обов'язково повинна враховувати: бойову психотравматизацію; постстресові реакції (PTSD), які можуть впливати на фізіологічні показники; специфіку військової субординації та тиску.

Метою такої перевірки є встановлення фактів фізичного або психологічного тиску на військовополонених, виявлення відповідальних осіб у складі збройних формувань або сил безпеки і оборони, перевірка свідчень очевидців або колишніх учасників. Незважаючи на потенційні переваги, слід враховувати умови допустимості та обмеження, а саме: добровільність (недопустимість примусу військовополонених); врахування психологічного стану особи; наявність відповідної кваліфікації у

фахівця-поліграфолога; можливість хибнопозитивних або хибнонегативних результатів; недопустимість тиску або примусу; ризик порушення прав і свобод людини, особливо у кримінальних провадженнях, де фігурує катування як предмет злочину; письмова згода та дотримання етичних норм Женевської конвенції; військові умови, психоемоційний стан, посттравматичні розлади можуть впливати на достовірність отриманих результатів; наявність міжнародного елементу (наприклад, розслідування ООН, МКС) вимагає обережного та обґрунтованого використання поліграфа, щоб не допустити порушень прав людини. Саме тому необхідне обережне, професійне і зважене використання поліграфа, з урахуванням загальних принципів верховенства права, презумпції невинуватості та права не свідчити проти себе.

Підсумовуючи, слід зазначити, що поліграф не є універсальним засобом встановлення істини у кримінальному провадженні, але може слугувати цінним допоміжним інструментом у складних справах, зокрема таких, як катування. Його ефективне використання залежить від професійної підготовки фахівців, чіткого дотримання правових і етичних норм, а також розуміння його ролі – не як доказу, а як засобу оперативно-розшукового та психологічного аналізу. Застосування поліграфа у розслідуванні катувань військовополонених може мати значну допоміжну цінність за умови дотримання етичних, правових і процедурних стандартів. Це дозволяє посилити доказову базу, підвищити ефективність досудового розслідування, а також сприяє встановленню істини у справах, що мають особливе моральне та гуманітарне значення.

Катування українських військових з боку військовослужбовців рф є масштабним, системним та задокументованим явищем. Воно має всі ознаки воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Важливо не лише виявити і зафіксувати ці факти, але й забезпечити ефективне доказування, міжнародну правову відповідальність та підтримку потерпілим. Використання поліграфа в таких розслідуваннях може стати потужним допоміжним інструментом у встановленні істини.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року. [Римський статут ратифіковано із заявами Законом від 21.08.2024 № 3909-IX]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. [поточна редакція – Редакція від 01.08.2025, підстава – 4560-IX]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (редакція станом на 07.06.2025). [Стаття 127 в редакції Законів № 2322-IV від 12.01.2005, № 270-VI від 15.04.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1707-VI від 05.11.2009; в редакції Закону № 2812-IX від 01.12.2022]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

5. Медійна ініціатива за права людини. Архів свідчень полонених. 2025 р.

6. Доповіді МКС та Євроюсту щодо злочинів в Україні.

7. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфних дослідженнях : монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ : Алерта, 2023. 472 с.

8. Галаган І. В. Поліграф у кримінальному провадженні: правовий статус, можливості, перспективи. Київ : Юрінком Інтер, 2021.

9. Селіверстов В. І., Сокуренко В. М. Поліграф у правоохоронній діяльності. Харків : Право, 2020.

10. Актуальні проблеми кримінального процесу / за ред. М. В. Михеєнка. Київ : Наукова думка, 2019.

11. Decision of the European Court of Human Rights in the case «Jalloh v. Germany» (2006).

12. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine: Reports on treatment of POWs, 2022–2024.

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Сова Юлія Миколаївна,
здобувач вищої освіти ступеня магістр навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

Судова лінгвістика – це окрема галузь дослідження науки про мову, яка приділяє значну увагу вивченню особливостей використання мови в нашому повсякденному житті, включаючи усі аспекти її застосування. В подальшому, це забезпечує юридичну перспективу для аналізу мовлення. Спочатку судова лінгвістика обмежувалася ідентифікацією усних і письмових документів у правовому середовищі, однак сфера її застосування розширилася, включивши в себе виявлення мовлення, виявлення текстів, виявлення плагіату, виявлення вербального насильства в соціальних мережах, виявлення соціального забезпечення та виявлення дискримінації.

Судово-лінгвістична експертиза є комплексною міждисциплінарною сферою знань, що інтегрує лінгвістику, правознавство та криміналістику з метою всебічного дослідження мовних феноменів у контексті правових відносин. Основним об’єктом дослідження є власне мова, що охоплює усне та писемне мовлення, в аспекті їх застосування в юридичній практиці. Лінгвістичний аналіз виступає дієвим інструментом для встановлення істини в судових процесах, забезпечуючи глибоке проникнення в суть мовних даних та їхню об’єктивну інтерпретацію.

Сучасна судово-лінгвістична експертиза характеризується значним розширенням кола досліджуваних питань, включаючи такі завдання, як детальний аналіз авторства, точна ідентифікація

автора мовлення, глибоке дослідження дискурсу, виявлення маніпулятивних прийомів та аналіз лінгвістичних особливостей злочинних дій. Поряд з традиційними напрямками, з'являються нові, зумовлені розвитком технологій, наприклад, аналіз комунікації в соціальних мережах, месенджерах та інтернет-дискурсі [1]. Особливої актуальності набуває дослідження лінгвістичних ознак виправдування збройної агресії, що є важливим напрямком у протидії дезінформації та пропаганді.

Методи машинного навчання та штучного інтелекту знаходять своє застосування для автоматизації аналітичних процесів у сучасній судово-лінгвістичній експертизі та підвищення об'єктивності експертних висновків, що сприяє більш глибокому та всебічному дослідженню мовних даних. Використання різноманітних методів дослідження обумовлено перш за все тим, що кожен з них має свої особливості та призначення. Наприклад, науково-метричний аналіз (scientometric analysis) передбачає кількісне дослідження розвитку судово-лінгвістичної експертизи на основі аналізу великої кількості наукових публікацій. Автори використовують цей метод для виявлення основних тенденцій, переважних напрямків досліджень та провідних науковців у цій галузі. Для цього застосовується аналіз ключових слів, що дозволяє визначити найбільш вживані терміни та концепції, а також специфічні бібліометричні показники, такі як кількість публікацій, цитування та співавторство, для оцінки впливу та продуктивності досліджень. Важливим інструментом у цьому процесі є спеціалізоване програмне забезпечення, таке як CiteSpace та VOSviewer, яке допомагає у створенні «карт знань» та візуалізації отриманих даних. Окрім цього, в судово-лінгвістичній експертизі використовують корпусні методи, які передбачають аналіз текстових даних для виявлення певних закономірностей та особливостей мови.

Власне такі підходи передбачають систематизацію та аналіз значних обсягів даних, що свідчить про потенційну потребу в уніфікованій базі даних, яка б спростила доступ до необхідної інформації для дослідників та практиків у галузі судової лінгвістики.

Поряд з цим, важливе місце займають лінгвістичні методи, серед яких варто виділити «аналіз авторства». Він використовується для встановлення авторства текстів, що важливо при розслідуванні кримінальних справ та випадків

плагіату. Зважаючи на поширення інтернет-технологій, особливої актуальності набуває лінгвістичний аналіз онлайн-комунікації. Цей метод дозволяє досліджувати особливості спілкування в мережі, зокрема, ідентифікувати особистість в інтернет-просторі, що є важливим при розслідуванні кіберзлочинів.

Також важливим в сучасних умовах є навчання правоохоронців лінгвістичним навичкам, наприклад, розпізнаванню мовних особливостей, що сприяє підвищенню ефективності їх діяльності в подальшому.

Окремо слід виділити дослідження, спрямовані на протидію мові ворожнечі та виправдуванню агресії. У таких дослідженнях проводиться семантико-текстуальний аналіз для виявлення лінгвістичних ознак виправдовуванню збройної агресії. Це є важливим напрямком у протидії дезінформації та пропаганді. Лінгвістична експертиза відіграє важливу роль у протидії агресії російської федерації проти України. Російська агресія супроводжується не лише військовими діями, а й активною інформаційною війною, зокрема поширенням дезінформації щодо справжніх мотивів своїх дій.

У таких умовах лінгвістична експертиза стає інструментом для аналізу та спростування наративів агресора. Лінгвістичні дослідження дозволяють виявляти та аналізувати мовні конструкції, за допомогою яких російська сторона намагається виправдати свою агресію. Це включає аналіз текстів у засобах масової інформації, соціальних мережах та інших джерелах, де поширюються ворожі наративи.

Експерти досліджують тексти на наявність лінгвістичних ознак, що свідчать про маніпулювання інформацією, перекручування фактів та створення псевдоісторичних, соціальних чи політичних аргументів на користь дій агресора.

Важливим аспектом є те, що лінгвістичний аналіз може бути використаний для фіксації та аналізу висловлювань, що містять заклики до насильства, ненависті або дискримінації, а також для встановлення авторства та контексту поширення такої інформації. Результати лінгвістичних експертиз можуть бути використані як докази у судових процесах, пов’язаних із злочинами, вчиненими внаслідок збройної агресії.

Таким чином, лінгвістична експертиза сприяє боротьбі з агресором в інформаційному просторі, допомагає встановити істину та забезпечити правосуддя в перспективі.

Незважаючи на значний прогрес, судово-лінгвістична експертиза стикається з низкою викликів, серед яких - потреба у розробці уніфікованих методик та протоколів проведення експертиз, забезпечення високого рівня кваліфікації кадрів та налагодження ефективної міждисциплінарної взаємодії. Важливим завданням є забезпечення надійності та обґрунтованості експертних висновків, що є запорукою їхньої довіри в судовій практиці.

Судово-лінгвістична експертиза відіграє значну роль у боротьбі з такими негативними явищами, як мова ненависті, екстремізм, дезінформація та інші форми зловживання мовою. В умовах збройних конфліктів та інформаційних війн лінгвістичний аналіз текстів набуває особливої ваги для виявлення ознак пропаганди, виправдування агресії та розпалювання ворожнечі, сприяючи встановленню об'єктивної картини подій.

Таким чином, судово-лінгвістична експертиза є динамічною та затребуваною галуззю, що активно адаптується до викликів сучасності. Її міждисциплінарний характер, розширення предмету дослідження, використання інноваційних технологій та важлива роль у протидії сучасним загрозам підкреслюють її значущість для правової системи та суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Івасишин, Т. М., Марчук, К. А. Протидія наративам російської агресії: актуальність лінгвістичних експертиз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2024. Вип. 69. С. 35–44.

2. Сидоренко О., Бондаренко О., Сипченко І. Лінгвістична інтерпретація юридичної термінології в семантико-текстуальних дослідженнях. *Філологічні трактати*. 2023. № 14 (2). С. 105–115.

3. Etaywe A. Language as evidence: A discourse semantic and corpus linguistic approach to examining written terrorist threatening communication. *International Journal of Speech, Language and the Law*. 2023. № 29 (2). P. 230–238.

Гагач Віталій Анатолійович,
старший дослідник, докторант Науково-дослідного інституту публічного права, кандидат юридичних наук

ОЗНАКИ ДОКУМЕНТА ЯК ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин та цифровізації економіки документ виступає одним із найважливіших інструментів господарського обороту, який забезпечує фіксацію, підтвердження та реалізацію правових і фінансових зобов'язань суб'єктів підприємницької діяльності. Будь-який факт господарської операції, від укладання договору до подання податкової звітності, що підтверджується документально У зв'язку з цифровізацією економічних процесів розширюється поняття документа, що зумовлює необхідність переосмислення його ознак як предмета кримінального правопорушення, зокрема у випадках підроблення чи фальсифікації.

Підроблення, фальсифікація або незаконне використання документів стали одним із найпоширеніших способів вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Такі дії спрямовані не лише на незаконне отримання матеріальної вигоди, а й на спотворення реальних господарських процесів, порушення принципу добросовісності у підприємництві та підрив довіри до фінансово-економічних відносин у державі.

Особливої актуальності дослідження ознак документа набуває в умовах цифрової трансформації економіки, коли з'являються нові види електронних документів, електронних підписів, цифрових печаток та інших форм електронної ідентифікації. Такі технологічні зміни не лише розширюють можливості легального документообігу, а й створюють нові способи вчинення кримінальних правопорушень, зокрема підроблення або маніпулювання електронними даними.

Вивчення слідчої та судової практики цієї категорії кримінальних проваджень, а також аналіз спеціальної та загальної юридичної літератури, свідчать про наявність значних труднощів у правозастосовних органів при кваліфікації різних кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Ці труднощі зумовлені недосконалістю чинного кримінального законодавства,

різними тлумаченнями кримінально-правових понять і, зокрема, предмету цих кримінальних правопорушень [1, с. 157].

Як стверджують науковці більше половини є предметними, тобто такими, що містять вказівку на наявність предмета кримінального правопорушення безпосередньо у диспозиції статті. У таких випадках, предмет кримінального правопорушення стає обов'язковою ознаку складу кримінального правопорушення. У деяких випадках законодавець пов'язує предмет кримінального правопорушення з його наслідками та розглядає його як поріг криміналізації діяння [2, с. 516].

При цьому, на практиці використання підроблених документів під час вчинення кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності набуло значного поширеним серед злочинців.

У криміналістиці документ має специфічне значення, тому що тут документи виступають як об'єкти криміналістичного дослідження щодо встановлення способу та часу виготовлення документа, наявності змін, які були внесені до нього, відновлення первинного змісту й інших обставин [3, с. 215].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» термін «документ» означає матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [4]. В Україні офіційно прийнято визначення документа, зафіксоване в Державному стандарті (ДСТУ) 2732:2023: «Документ – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її зберігання й передавання в часі та просторі» [5].

З переходом бізнесу на цифрові платформи значно збільшилася кількість електронних документів, що створює нові виклики для правоохоронців. Хоча цифрові документи можуть мати високий рівень захисту, їх підробка також можлива. Крім того, існують проблеми з їх фіксацією та зберіганням у кримінальному провадженні, оскільки електронні докази потребують специфічних процедур для забезпечення їхньої автентичності.

У контексті нашого дослідження документ як предмет кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності – це матеріальний або електронний носій зафіксованої інформації, який має юридичне значення для виникнення, зміни чи припинення прав і обов'язків суб'єктів господарювання, а також для підтвердження певних економічних фактів, операцій чи подій.

У науковій літературі виокремлюють ознаки, характерні для офіційного документа: 1) зміст документа, а саме – певна юридично значуща інформація; 2) форма офіційного документа: традиційна (письмова або друкована) та нетрадиційна (електронна); 3) наявність обов'язкових реквізитів: назви організації та виду документа, реєстраційного індексу, заголовку до тексту документа, безпосередньо тексту документа та підпису; 4) наявність матеріального носія, на якому цей документ зафіксований: традиційний (папір) та нетрадиційний (фото, аудіо-, відеоплівка, карти пам'яті, магнітні диски); 5) певна роль, яку виконує документ: матеріальна – стосується посвідчувальної функції, процесуальна – може бути джерелом доказової інформації; 6) наявність суб'єктів, які уповноважені складати, видавати чи посвідчувати документи [6, с. 96; 7, с. 354].

Таким чином, документ у господарській сфері виступає правовим інструментом, який забезпечує легітимність і прозорість економічного обороту. Тому злочинне посягання на документ через його підроблення, фальсифікацію або незаконне використання безпосередньо посягає на економічну безпеку держави, стабільність господарських відносин і довіру до ділового обороту.

Крім того, документ в кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності може виступати: предметом кримінального правопорушення (коли посягання спрямоване безпосередньо на його автентичність, зміст чи юридичну силу); засобом вчинення кримінального правопорушення (коли документ використовується для введення в оману контрагентів або державних органів); результатом злочинної діяльності (коли його створення є кінцевою метою підробки з метою отримання незаконних переваг у господарській діяльності).

Отже, наукова й практична важливість визначення ознак документа як предмета кримінального правопорушення полягає в тому, що саме через їх точне розуміння можливо правильно визначити межі кримінальної відповідальності, відмежувати документ як предмет кримінального правопорушення від документа як засобу чи способу його вчинення.

Список використаних джерел

1. Лихова С. Я. Характеристика предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 157–162.

2. Симоненко Н.О., Мостепанюк Л.О. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 7(35). С. 511–525.

3. Сезонов В.С. Поняття документа у криміналістиці. *Право і безпека.* 2022. № 1 (84). С. 215–224. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.22.

4. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII в редакції Закону № 2938-VI від 13 січ. 2011 р. з наступними змінами. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

5. ДСТУ 2732:2023. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2024.

6. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 263 с.

7. Babanina V., Ivashchenko V., Grudzur O., Yurikov O. Criminal protection of children's life and health: international experience. *Revista Cuestiones Politicas*. 2021. Vol. 39. № 71. P. 350–365. DOI: https://doi.org/10.46398/cuestpol.3971.18.

Груздь Олександр Іванович,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Проценко Олександра Віталіївна,
здобувач вищої освіти Донецького державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА СЛІДЧИХ ПОМИЛОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап функціонування системи кримінальної юстиції України відбувається в умовах безпрецедентного рівня напруження, спричиненого масштабною збройною агресією

російської федерації. Умови воєнного стану створили комплексний трансформаційний тиск на правоохоронні інститути, що, з одного боку, прискорює їх адаптацію до нових загроз, а з іншого – формує значну кількість процесуальних, тактичних і методичних помилок, які негативно впливають на якість, ефективність і законність досудового розслідування. Виявлення таких помилок та їх криміналістичний аналіз набувають критичного значення у контексті забезпечення верховенства права, дотримання прав людини та збереження доказової спроможності кримінальних проваджень.

Криміналістика сьогодення розглядає профілактику слідчих помилок як міждисциплінарний феномен, що поєднує правові, методологічні, тактичні та технологічні елементи. В той же час воєнний стан суттєво ускладнює роботу слідчих підрозділів, підвищуючи ризик допущення помилок під час фіксації, збирання та оцінки доказів. У таких умовах якісне криміналістичне забезпечення стає ключовим інструментом для збереження доказової інформації та забезпечення об'єктивності розслідування, що передбачає системне виявлення причин їх виникнення, класифікацію за ступенем впливу на результати провадження, а також визначення можливостей їх попередження. З методологічної точки зору такий аналіз спирається на використання сучасних цифрових інструментів, включно з криміналістичною експертизою цифрових слідів, інтелектуальними системами обробки інформації, методами просторово-часового аналізу та технологіями OSINT. Використання цих засобів дозволяє оперативніше виявляти розбіжності в показах, помилки при документуванні доказів, неточності у фіксації подій та інші дефекти слідчої діяльності [1].

У зв'язку з цим виникає необхідність впровадження системи превентивних заходів, що дозволяють мінімізувати ймовірність допущення помилок ще на етапі планування слідчих дій. Зауважимо, що реаліях активних бойових дій особливої уваги потребує питання криміналістичної профілактики помилок, яка полягає у запровадженні системи превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків процесуальних дефектів ще на етапі планування слідчих (розшукових) дій. До таких заходів належать: попередній аналіз слідчих ситуацій, використання електронних протоколів, впровадження автоматизованих систем контролю відповідності доказових матеріалів встановленим стандартам. Підвищення рівня

аналітичної підготовки слідчих і криміналістів також розглядається, як ключовий чинник зниження ймовірності допущення тактичних, логічних або методологічних помилок [2].

Таким чином, реалізація превентивних заходів потребує науково обґрунтованого підходу до аналізу методик і оцінки ризиків, що виникають у складних умовах роботи слідчих підрозділів. Тобто відпрацювання ефективних методик і запобігання помилок дозволяє підвищити надійність досудового розслідування навіть в екстремальних обставинах. Суттєвими факторами також постають кадрові ротації, підвищене навантаження на слідчі підрозділи, обмежені можливості доступу до місць події та неналежна координація між суб'єктами безпекового сектору. У сукупності це створює сприятливе середовище для тактичних та процесуальних похибок, що знижують доказову цінність отриманих матеріалів.

Варто відзначити, що дослідження помилок, пов'язаних із недостатнім урахуванням специфіки військового середовища, в якому відбувається фіксація злочинів. Такі обставини, як переміщення лінії фронту, мінна небезпека, відсутність можливості тривалого огляду місця події, знищення матеріальних об'єктів або неможливість оперативного доступу до свідків, істотно ускладнюють процес формування доказової бази [3, с. 40]. У цих умовах криміналістична наука має відігравати роль компенсаторного механізму, забезпечуючи стандартизовані методики, алгоритми та моделі виявлення типових помилок. Особливо важливою є розробка адаптивних рекомендацій для проведення огляду місця події у зонах підвищеної загрози, роботи зі свідками, які перебувають у травматичних обставинах, та документування доказів у режимі обмеженого доступу.

Для перевірки ефективності обраних методів доцільно розглянути практичний кейс із реального розслідування обстрілу цивільної інфраструктури в деокупованому населеному пункті, коли слідчі та експерти зіткнулися з численними складнощами: часткова руйнація будівель, мінна небезпека, відсутність цілісної фотодокументації та дефіцит сучасних технічних засобів для тривимірного моделювання місця події. Внаслідок цього первинне збирання доказів було ускладнене, а частина слідів виявилася втраченою. Для компенсації цих обмежень використовувалися безпілотні літальні апарати для аерозйомки, аналіз супутникових знімків, мобільні ДНК-лабораторії та методи OSINT для перевірки інформації з відкритих джерел. Досвід

показав, що навіть в екстремальних умовах застосування стандартизованих криміналістичних методик дозволяє мінімізувати процесуальні помилки, забезпечити безпеку працівників та підвищити доказову цінність отриманих матеріалів [4, с. 145–147].

Підсумовуючи результати дослідження криміналістичних аспектів виявлення та аналізу помилок під час досудового розслідування злочинів у період воєнного стану, можна впевнено стверджувати, що на сьогодні ефективність слідчої роботи формується на перетині сучасних технологій та міжнародних стандартів документування воєнних злочинів. Війна створює середовище, у якому кожна слідча дія відбувається під тиском часу, браку ресурсів і часто – під звуки вибухів. У таких умовах навіть досвідчені фахівці стикаються з ризиком тактичних і процесуальних помилок, адже реальність фронту не залишає місця для довгих роздумів чи комфортної фіксації слідів події.

Отже, для підвищення ефективності досудового розслідування в умовах воєнного середовища критично важливим є методологічне опрацювання механізмів виникнення та класифікації слідчих помилок. Така типологізація повинна охоплювати: помилки фіксації (технічні), помилки інтерпретації (аналітичні), помилки прийняття рішень (тактичні) та помилки організації розслідування (системні). Формування науково обґрунтованої класифікації створює передумови для оптимізації навчальних програм, підвищення кваліфікації персоналу та створення механізмів оцінювання якості слідчих дій у режимі реального часу [5, с. 16–18].

Підкреслимо, коли національні методики поєднуються з міжнародними алгоритмами, це не лише підвищує професійну впевненість слідчого, але й зміцнює інституційну стійкість правоохоронної системи загалом. Водночас така інтеграція формує простір довіри між Україною та світовою спільнотою, адже документування воєнних злочинів – це не тільки внутрішня справа держави, а й важливий елемент глобального правосуддя. Криміналістичні аспекти виявлення та аналізу помилок під час розслідування в умовах воєнного стану поєднують правові, тактичні й технологічні складові та потребують системного підходу. Це є ключовою умовою забезпечення ефективного й об’єктивного досудового розслідування в умовах воєнних викликів. Подальший розвиток пов’язаний із удосконаленням

цифрових технологій, нових стандартів якості слідчих дій та механізмів міжнародної взаємодії.

Таким чином у загальному контексті ці підходи створюють якісно нову систему попередження і подолання помилок, властивих досудовому розслідуванню у воєнний час. Такі стандарти стають своєрідною «опорою» для слідчих: вони допомагають уникати помилок, структурувати фіксацію фактів, зберегти докази в їхній цілісності та забезпечити можливість їхнього подальшого використання на міжнародному рівні. Вони посилюють позицію України в міжнародних процесах, допомагають фіксувати правду навіть у найскладніших умовах і забезпечують реальну можливість притягнути винних до відповідальності, незважаючи на обставини, що диктує війна.

Список використаних джерел

1. Перегляд Використання кримінального аналізу під час оперативного провадження і досудового розслідування в умовах воєнного стану universum. *Молодіжна наукова ліга Архів*. URL:https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1090/1102 (дата звернення: 18.11.2025).

2. Авзалова Д., Вичавка В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Grail of Science*. 2023. № 31. С. 136–143. URL: https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.22 (дата звернення: 18.11.2025).

3. Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту: методичні рекомендації / С. В. Обшалов, Д. Б. Санакоєв, К. О. Чаплинський та ін. ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 40 с.

4. Пчеліна О. В, Пчелін В. Б. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів (м. Одеса, 21 лют. 2024 р.). С. 145–147.

5. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 16–18.

Гусєва Влада Олександрівна,
завідувач кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
Таркан Олександр Миколайович,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ТИПОВІ ФОРМИ ПРОТИДІЇ ЗАТРИМАННЮ ПІДОЗРЮВАНОГО У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

Розслідування кримінальних правопорушень, зокрема злочинів, у переважній більшості випадків здійснюється в умовах різноманітних форм протидії, що ускладнюють встановлення фактичних обставин і досягнення завдань досудового провадження. У цьому контексті криміналістичне забезпечення подолання протидії розслідуванню розглядається як комплексна система науково обґрунтованих і практично спрямованих заходів, що включає: по-перше, розроблення цілісних криміналістичних концепцій, методичних рекомендацій та тактичних алгоритмів, спрямованих на нейтралізацію деструктивних впливів; по-друге, доведення результатів наукових досліджень, аналітичної інформації про механізми вчинення злочинів та ефективні способи протидії до відома працівників органів досудового розслідування; по-третє, практичне використання цих рекомендацій слідчими і працівниками оперативних підрозділів у процесі виявлення, фіксації, перевірки й оцінки доказової інформації.

Структура криміналістичного забезпечення подолання протидії традиційно пов’язується з низкою взаємопов’язаних елементів: сформованим теоретичним підґрунтям, яке пояснює природу, форми та закономірності протидії; належним рівнем професійної підготовки та криміналістичної компетентності працівників правоохоронних органів, задіяних у розслідуванні; а також сучасною криміналістичною технікою, методами та технологіями, що забезпечують виявлення й фіксацію протидіючих проявів. Попри те, що питання розроблення

рекомендацій щодо розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень активно досліджуються науковцями, проблема формування цілісних, апробованих у практиці методів подолання протидії залишається відносно недостатньо опрацьованою. У науковому дискурсі цим аспектам приділяється значно менше уваги, ніж загальній проблематиці методики розслідування злочинів, що створює потребу в подальших ґрунтовних дослідженнях і виробленні спеціалізованих рекомендацій, орієнтованих на реалії сучасного кримінального процесу [1, с. 90].

Нашу увагу привертає проблематика нейтралізації протидії, що вчиняється особою під час її затримання у порядку, передбаченому ст. 208 КПК України. Затримання є не лише фактом обмеження свободи особи, а й комплексом взаємопов'язаних практичних дій, спрямованих на з'ясування причетності до злочину, фіксацію його слідів і забезпечення негайного реагування на протиправне діяння [2].

Саме ця багатокомпонентність процесуального інституту затримання визначає специфіку та складність протидії, що може виникати з боку правопорушника або інших осіб. У ситуації фактичного затримання особа нерідко здійснює дії, спрямовані на уникнення відповідальності: фізичний опір, спроби втекти, приховати сліди злочину, знищити чи викинути предмети або документи, що мають значення для доказування. До таких дій вдаються і сторонні особи, що перебувають на місці затримання. Затримання в таких умовах утворює «нерозривний комплекс практичних дій», який повинен бути чітко регламентований задля забезпечення законності та ефективності. Це прямо вказує на те, що успішна нейтралізація протидії можлива лише за умов чіткої організаційної підготовки та правильного застосування тактичних прийомів.

У контексті положень ст. 208 КПК України саме правильна організація затримання та нормативно визначена процедура є ключовим базисом для подолання протидії. Оскільки затримання здійснюється у динамічних, нерідко конфліктних умовах, нейтралізація протидії потребує врахування таких ключових чинників:

1) раптовість та швидкість дій уповноважених осіб, що мінімізує можливість активного чи пасивного опору;

2) забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів, зокрема шляхом використання спеціальних тактичних прийомів фіксації та стримання;

3) чітке документування факту протидії, що дозволяє у подальшому уникнути спотворення обставин затримання та протидія маніпуляціям затриманого;

4) правильне визначення моменту фактичного затримання, який, згідно з документом, є відправною точкою для надання особі статусу підозрюваного і відповідного комплексу прав, що знімає підстави для оскарження законності затримання.

Також слід зауважити, що проведений нами аналіз матеріалів слідчої та судової практики свідчить, що протидія затриманню виникає у двох взаємопов'язаних площинах – фізичній (поведінковій) та інтелектуально-комунікативній. При цьому форми такої протидії часто комбінуються, набувають непередбаченого характеру та можуть створювати реальну загрозу життю і здоров'ю як затриманого, так і працівників правоохоронних органів.

Фізична протидія є найбільш очевидною та поширеною. До неї належать:

1. Активний фізичний опір, що проявляється у спробах вириватися, штовхати працівників поліції, наносити удари, застосовувати підручні предмети як зброю. Цей тип протидії є найбільш небезпечним, адже може призвести до заподіяння тілесних ушкоджень учасникам затримання.

2. Втеча або спроби утечі, зокрема раптове покидання місця події, використання транспортних засобів, спроби сховатися у приміщеннях, натовпі, на території приватних домоволодінь. Така форма протидії типова для осіб, які знають про наявність доказів проти них або усвідомлюють невідворотність кримінальної відповідальності.

3. Удавання нападів, учинення спроби самогубства чи імітація різкого погіршення стану здоров'я, спрямоване на створення критичної ситуації, яка змусить слідчого або оперативних працівників припинити затримання (наприклад, спроби завдати собі тілесних ушкоджень у момент контактного захоплення, провокування дій, що можуть бути сприйняті як напад).

4. Фізичне блокування доступу до особи іншими особами, що нерідко відбувається у громадських місцях, серед

представників організованого середовища або у колективах, які прагнуть захистити свого лідера чи колегу.

Поведінка підозрюваного також може бути спрямована на зрив затримання через маніпуляції, які формально не виходять за межі правомірності, але створюють суттєві труднощі. Серед ключових форм такої протидії ми виокремлюємо:

1. Симуляцію захворювання, стану неосудності або різкого погіршення стану здоров'я, що потребує виклику медичних працівників і тимчасово унеможливлює проведення затримання. Ця форма надзвичайно поширена, оскільки дозволяє виграти час для знищення доказів або втручання інших осіб.

2. Виклик «підмоги» – сторонніх осіб із метою створення тиску на правоохоронців, зокрема й шляхом емоційної ескалації, спроб фіксації процесу на відео, залучення суспільного резонансу.

3. Намагання ввести правоохоронців в оману, у тому числі через неправдиві відомості про особу, адресу проживання, документи, наявність зброї чи небезпечних предметів, членів родини тощо.

4. Негайне знищення або приховування доказів, що нерідко здійснюється у перші секунди контакту з правоохоронцями, шляхом викидання чи передачі предметів іншим особам, спалювання чи знецінення речей.

5. Використання правових маніпуляцій, зокрема апеляцій до «відсутності підстав для затримання», погроз поданням скарг, заяв про нібито незаконність дій поліції, що спрямовано на психологічний тиск та дезорганізацію слідчого.

Отже, успішна нейтралізація зазначених форм протидії можлива лише за умови завчасної організації затримання як складної процесуальної та тактичної операції. Проблематика протидії затриманню за ст. 208 КПК України є однією з найбільш актуальних у сучасній криміналістиці. Форми протидії відзначаються різноманітністю, високою адаптивністю та частими комбінаціями фізичних і комунікативних прийомів. Їх аналіз дозволяє обґрунтовано стверджувати, що успішне проведення затримання можливе тільки за умови комплексного поєднання кримінального процесуального закону, криміналістичних рекомендацій та ретельного тактичного планування. Ефективна нейтралізація протидії забезпечує не лише досягнення цілей досудового розслідування, а й зміцнює авторитет органів правопорядку та гарантує дотримання принципів законності й пропорційності застосування примусових заходів.

Список використаних джерел

1. Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні методи подолання протидії розслідуванню злочинів. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 21 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 90–92.

2. Чернова А. К. Затримання особи, підозрюваної в скоєнні злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2009. 20 с. URL: http://hdl.handle.net/11300/1514 (дата звернення: 12.11.2025).

Дрозд Віталій Юрійович,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБШУКУ СЛУЖБОВИХ КАБІНЕТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Обшук – це один із самостійних і найбільш складних інститутів кримінально-процесуального права, який входить до системи слідчих дій і який пройшов досить тривалий шлях становлення та розвитку, але, як показує КПК України, продовжує поповнюватись новітніми ідеями, підходами, концепціями, вдосконалюватись і розвиватись з урахуванням досвіду міжнародного співтовариства та вітчизняних напрацювань [1, с. 90].

Аналіз положень КПК України дозволяє виділити такі види обшуку в залежності від об’єкту, а саме:

1) обшук житла (під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке перебуває у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення);

2) обшук іншого володіння особи (під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які перебувають у володінні особи);

3) обшук особи [2].

Згідно з ч. 2 ст. 233 КПК, під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи (ч. 2 ст. 233) [2]. У контексті методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів важливим є з'ясування питання «володіння» особою приміщенням, яке ним використовується як службовий кабінет.

Термін «володіти» у тлумачному словнику має кілька значень: 1) мати що-небудь у своїй власності. Мати певну обдарованість, відзначатися чимось (голосом тощо); 2) те саме, що володарювати; 3) мати можливість підкоряти когось своєму впливові, своїй волі. Опановувати, охоплювати когось (про думки, почуття); 4) уміти діяти, користуватися чим-небудь. Добре знати що-небудь; 5) бути спроможним рухати частинами свого тіла [3, с. 200]. Отже, «володіти» означає «мати у власності, користуватися». Власникові належать права володіння, користування й розпоряджання своїм майном (ст. 317 ЦК України).

Правом володіння власністю визнано юридично забезпечену можливість фактичного панування власника над майном, що не пов'язана з використанням його властивостей. З огляду на те, що володіння не пов'язують з використанням властивостей майна, логічніше було б говорити про користування житлом чи іншим володінням. Однак і одного користувача недостатньо, оскільки особа може володіти житлом, однак не проживати там. На практиці трапляються різні випадки, зокрема,

коли власник не лише володіє, а й користується житлом, або ж надав його в користування іншим особам. Не випадково ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна містити відомості про особу, якій належить житло чи інше володіння, й особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться (п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК). Фактично згоду на проникнення до житла чи іншого володіння особи повинна надати особа, яка користується житлом чи іншим володінням, тобто користувач [4].

Тривалий час така позиція узгоджувалась з висновками Верховного Суду, який послідовно висловлював позицію, що:

– власник житла не має права давати дозвіл на огляд тієї частини помешкання, яку винаймає інша особа та фактично користується ним. Проведення огляду частини житла, що за згодою його власника, але за відсутності згоди користувача, є безумовним порушенням права цієї особи на недоторканість житла, що має наслідком недопустимість доказів, здобутих під час цієї слідчої дії [5];

– недотримання приписів ст. 233, 237 КПК України під час огляду персональної шафи для одягу, обладнаної особистим замком, яка передана роботодавцем у користування працівника, зумовлює недопустимість доказів, отриманих під час огляду, оскільки така шафа відповідає критеріям іншого володіння особи, яке не пов'язується законом із наявністю в цієї особи права власності на таке володіння [6];

– службовий кабінет належить до іншого володіння особи, а тому обшук у ньому проводиться виключно за наявності ухвали слідчого судді [7].

Однак, у подальшому Верховний Суд змінив свою позицію саме щодо службових кабінетів особи. Зокрема, у Постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.09.2023 у справі № 521/18533/15-к Верховний Суд зазначив, що у матеріалах провадження відсутні обставини, які б давали начальнику юридичного відділу можливість розумно розраховувати на використання кабінету для свого приватного життя та/або на збереження конфіденційності в межах службового кабінету, або вирішувати, коли і яким чином надавати до нього доступ. Таким чином, на службовий кабінет не поширювалися гарантії від втручання в приватне життя, передбачені Конституцією України та ст. 233 КПК, і проведення в ньому слідчої дії не вимагало дозволу суду [8].

Аналогічну позицію висловив Верховний Суд у Постанові від 30.01.2024 у справі № 752/12651/16, де зауважив, що службовий кабінет сам по собі не може вважатися житлом або іншим володінням, доступ до якого визначає виключно його володілець. Службове приміщення надається для виконання службових обов'язків і доступ до нього визначається іншим регулюванням, яке ґрунтується на міркуваннях, не пов'язаних із захистом приватності осіб, яким таке службове приміщення надане [9].

Продовжуючи послідовно висловлювати свою позицію, у Постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 17.01.2023 у справі № 648/1543/15-к Верховний суд зазначив, що за певних обставин гарантії недоторканості житла або іншого володіння можуть поширюватися і на службові приміщення. Зокрема, ст. 223 КПК захищає особу від необґрунтованого втручання державними органами у сферу її приватності, на яке вона вправі розраховувати у своєму житлі або іншому володінні. Також, ЄСПЛ у рішенні у справі «Пеєв проти Болгарії» дійшов висновку, що для визначення, чи відбувається втручання у приватне життя внаслідок обшуку у службовому приміщенні, слід застосовувати критерій «розумного очікування конфіденційності». Тобто, якщо обставини справи свідчать про те, що особа має підстави розумно очікувати на приватність при використанні приміщення або будь-яких елементів приміщення, то на приміщення або відповідну його частину поширюються гарантії від втручання у приватне життя. ЄСПЛ послався на свої рішення, де він поширив гарантії статті 8 Конвенції на телефонні дзвінки, зроблені поліцейським з приміщення поліції, або на таємну зйомку в камері в поліцейському відділку та інші справи, у яких було використано критерій «розумного очікування конфіденційності».

Засуджений був слідчим, тобто посадовою особою правоохоронного органу, представником держави. Обшук проводився у службовому кабінеті, який був наданий для виконання його службових обов'язків. Ніщо в матеріалах справи не свідчило про наявність обставин, які давали можливість засудженому розумно розраховувати на можливість використовувати кабінет для свого приватного життя та/або на збереження конфіденційності в межах службового кабінету, або вирішувати, коли і яким чином надавати до нього доступ [10].

Проаналізувавши зазначені підходи при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками правоохоронних органів, ми погоджуємось з актуальною позицією Верховного Суду та поділяємо позицію, згідно якої на службові кабінети не поширюється гарантія від необґрунтованого втручання державними органами у сферу її приватності.

Захист від необмеженого втручання в особисте життя людини є ключовою гарантією прав і свобод. Її сутність полягає у забезпеченні недоторканності тієї сфери приватності, яка не пов'язана з виконанням особою публічних функцій чи здійсненням службових обов'язків. Власне, поняття «житло» й «інше володіння особи» у кримінальному процесуальному праві спрямовані саме на охорону приватного простору, що є складовою особистого життя.

У цьому контексті службовий кабінет працівника правоохоронного органу, хоча й перебуває у фактичному користуванні конкретної особи, не може розглядатися як частина її приватної сфери. Він функціонально пов'язаний із реалізацією службових повноважень на виконання правоохоронних функцій та належить публічної сфери життя особи. Крім того, доступ до нього має роботодавець, інші службові особи, технічний персонал, тому він не може мати такий самий рівень захисту, як житло. Конституційні гарантії недоторканності житла й приватності спрямовані на охорону особистого, сімейного та побутового життя людини, тоді як службовий кабінет відображає публічну, а не приватну її сторону.

Враховуючи викладене, пропонуємо внести зміни до ряду статей КПК України, визначивши правовий статус службового кабінету та не віднесення його до житлових приміщень.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне доповнити ст. 233 КПК України частиною наступного змісту: «Не належать до житла службові приміщення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств, установ і організацій (у тому числі службові кабінети), незалежно від їх тимчасового чи постійного закріплення за конкретною службовою особою».

Список використаних джерел

1. Деркач Н. М. Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального

провадження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2013. № 5(14). С. 89–96.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доповн. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

4. Вознюк А. А., Грига М. А., Дуда А. В. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1(68). DOI: https://doi.org/10.33270/01211192.68.

5. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 31.10.2019 у справі № 346/7477/13-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85542842.

6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 17.01.2019 у справі № 264/7200/13-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79250515.

7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 24.02.2021 у справі № 761/27114/14-к. URL: https://cutt.ly/8wqyJRby.

8. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14.09.2023 у справі № 521/18533/15-к (провадження № 51-3013км22). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113722500.

9. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 30.01.2024 у справі № 752/12651/16 (провадження № 51-1747км23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116768093.

10.Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 17.01.2023 у справі № 648/1543/15-к (провадження № 51-4767км21). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108606087.

Жовтюк Олександр Володимирович,
начальник відділу міжнародного співробітництва Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації, правоохоронна система України зіштовхнулась із значними проблемами у реалізації поставлених завдань, й зокрема – щодо ефективного розслідування воєнних злочинів, їх криміналістичного забезпечення, дотримання норм міжнародного та національного законодавства.

У сфері розслідування воєнних злочинів правові засади забезпечують виконання важливих завдань, враховуючи, що воєнні злочини належать до категорії найтяжчих міжнародних правопорушень, що вимагають спеціальних правових механізмів для їхнього розслідування, судового розгляду та притягнення винних до відповідальності. В основі цього процесу лежить поєднання національного законодавства держави, на території якої вчинено злочин, і міжнародного права, яке визначає загальні принципи відповідальності за воєнні злочини. У зв'язку з цим правові засади розслідування воєнних злочинів включають не лише внутрішнє національне законодавство, а й положення міжнародного гуманітарного права.

Варто додати, що розслідування воєнних злочинів базується на загальних принципах кримінального процесу, зокрема на об'єктивності, повноті та всебічності дослідження обставин справи, презумпції невинуватості, забезпеченні прав потерпілих і підозрюваних, а також на вимогах документування всіх доказів відповідно до міжнародних стандартів. Використання правових засад у цьому контексті дає змогу органам правопорядку діяти в межах правового поля, запобігати свавільним діям та забезпечувати законність усіх процесуальних рішень. Важливим елементом є також міжнародне співробітництво, оскільки розслідування воєнних злочинів часто потребує залучення іноземних експертів, міжнародних організацій, таких як Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду, Європейський суд з прав людини, а також спільних слідчих груп [1, с. 49–50].

Пропонуємо предметно розглянути вплив окремих правових актів міжнародного гуманітарного права, які визначають правові засади та правове регулювання криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів.

Так, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року є фундаментальними документами міжнародного гуманітарного права, які визначають правила ведення війни, захист цивільного населення, військовополонених та осіб, що не беруть участі у бойових діях. Вони також встановлюють правові рамки для розслідування воєнних злочинів та механізми притягнення винних до відповідальності. У контексті криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів ці акти мають особливе значення, оскільки визначають категорії злочинів, механізми збору доказів та міжнародне співробітництво у сфері правосуддя.

Чотири Женевські конвенції регламентують захист жертв збройних конфліктів. Вони охоплюють: захист поранених і хворих у збройних силах на полі бою (I Женевська конвенція) [2]; захист поранених, хворих і осіб, що зазнали корабельної аварії, на морі (II Женевська конвенція) [3]; правовий статус і захист військовополонених (III Женевська конвенція) [4]; захист цивільного населення під час війни, зокрема на окупованих територіях (IV Женевська конвенція) [5]. Згідно з цими Конвенціями, грубі порушення їхніх норм кваліфікуються як воєнні злочини. Серед таких порушень – вбивства, катування, взяття заручників, депортація, умисне знищення цивільної інфраструктури тощо. Факт наявності таких дій є підставою для проведення кримінального розслідування та застосування криміналістичних методів для збору доказів.

Додаткові протоколи I і II до Женевських конвенцій 1977 року доповнюють і розширюють захист осіб під час збройних конфліктів [6; 7].

Обидва протоколи мають суттєве значення для криміналістичного забезпечення розслідувань, оскільки встановлюють нові категорії воєнних злочинів і розширюють юрисдикцію на випадки внутрішніх збройних конфліктів. Слід розуміти, що Женевські конвенції та їхні протоколи не лише визначають перелік воєнних злочинів, а й вимагають від держав ефективного розслідування таких правопорушень. З урахуванням положень Женевських конвенцій і додаткових протоколів,

криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів супроводжується такими особливостями, а саме:

– проводиться фіксація місць злочинів, вилучення речових доказів (залишків зброї, слідів вибухів, тіл загиблих тощо), застосовуються експертні методи для встановлення відповідності порушень нормам Женевських конвенцій;

– здійснюється дослідження тіл загиблих, ознак катувань, застосування заборонених методів ведення війни (наприклад, використання хімічної зброї);

– досліджуються типи боєприпасів, способи ведення вогню, сліди застосування заборонених засобів ураження;

– встановлюються обставини злочинів, ідентифікуються підозрювані, фіксуються свідчення для подальшого використання в судових процесах;

– оскільки Женевські конвенції мають універсальний характер, розслідування воєнних злочинів передбачає взаємодію з Міжнародним кримінальним судом, ООН, Європейським судом з прав людини, Інтерполом та іншими структурами.

Римський статут МКС, у свою чергу, безпосередньо впливає на розслідування воєнних злочинів, визначаючи їхню юридичну кваліфікацію, встановлюючи стандарти доказування та регламентуючи процесуальні механізми кримінального переслідування. Його положення створюють нормативну базу для роботи слідчих, прокурорів та суддів як у міжнародних, так і в національних юрисдикціях [8].

Насамперед, Римський статут містить чітке визначення воєнних злочинів, що полегшує їх ідентифікацію під час розслідувань. До таких злочинів відносяться, зокрема, умисні вбивства, катування, сексуальне насильство, насильницькі депортації, використання заборонених методів ведення війни, знищення цивільних об’єктів, взяття заручників тощо. Чітко встановлені критерії дозволяють слідчим ідентифікувати конкретні порушення міжнародного гуманітарного права та збирати докази відповідно до міжнародних стандартів.

Другий важливий аспект – принцип індивідуальної кримінальної відповідальності, що встановлює можливість притягнення до відповідальності не лише безпосередніх виконавців, а й командирів, військових та цивільних керівників. Це впливає на тактику розслідувань, оскільки змушує слідчих приділяти увагу не лише фактам вчинення злочину, а й ланцюгу

командування, аналізуючи, хто віддавав накази та хто був відповідальним за їхнє виконання.

Також Римський статут визначає особливі механізми збору доказів. Зокрема, при розслідуванні воєнних злочинів слідчі зобов'язані використовувати різні методи документування злочинів, такі як криміналістична фото- і відеофіксація, судово-медична експертиза, збір показань потерпілих і свідків, а також аналіз супутникових знімків, перехоплення радіопереговорів і відстеження наказів командування. Важливо, що МКС співпрацює з міжнародними організаціями та національними органами влади, що дозволяє об'єднувати зусилля для ефективного розслідування.

Окремо слід відзначити процедури допиту потерпілих і свідків, особливо вразливих категорій [10, с. 61], таких як жертви сексуального насильства чи катувань. Римський статут передбачає спеціальні механізми захисту свідків, у тому числі можливість анонімного надання показань або використання спеціальних програм захисту, що забезпечує безпеку потерпілих, сприяє розкриттю злочинів.

Римський статут також запроваджує механізми міжнародного співробітництва, що є ключовими у випадках, коли воєнні злочини вчиняються на території однієї держави, але розслідуються міжнародними органами або іншими країнами. Це включає можливість передачі підозрюваних, обмін доказами, взаємну правову допомогу та координацію дій між різними правоохоронними органами.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences.* 2022. Вип. 1. С. 46–56.

2. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : міжнародний договір від 12 серп. 1949 р. *Верховна Рада України:* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

3. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі : міжнародний договір від 12 серп. 1949 р. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : міжнародний договір від 12 серп.

1949 р. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнародний договір від 12 серп. 1949 р. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): міжнародний договір від 08 черв. 1977 р. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II): міжнародний договір від 08 черв. 1977 р. *Верховна Рада України:* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

8. Римський статут міжнародного кримінального суду (ратифіковано із заявами та поправками до нього Законом № 3909-IX від 21.08.2024). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

9. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09 жовтня 2024 року № 4012-IX. *Верховна Рада України:* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n38

10. Чорноус Ю. М., Пасічніченко Д. О. Поняття та класифікація вразливих потерпілих у кримінальному провадженні. *Наука і правоохорона* : наук. журн. / [редкол.: М. Г. Вербенський (голов. ред.) та ін.]. Київ : Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України, 2025. Вип. 3 (69). С. 60–66. DOI: https://doi.org/10.33270/0525693.6

Івашко Сергій Володимирович,
завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Пенітенціарної академії України, кандидат юридичних наук
Мовчан Богдан Андрійович,
слухач Пенітенціарної академії України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Корупція була і є однією з найбільших загроз ефективності державних інституцій та забезпечення конституційного принципу верховенства права в Україні. Особливо вразливою до корупційних проявів є Державна кримінально-виконавча служба України (далі- ДКВС України), що здійснює контроль та управління системою виконання кримінальних покарань. Корупційні ризики у цій сфері підривають правовий статус установ виконання покарань, сприяють порушенню прав засуджених та послаблюють суспільну довіру до даної інституції та органів правопорядку нашої країни загалом.

Запобігання корупції у ДКВС України є складним завданням, що вимагає комплексного підходу. Його реалізація передбачає виявлення основних корупційних ризиків, розробку реально діючих превентивних механізмів, а також формування правосвідомості працівників служби та населення. Водночас на практиці виявляються численні проблеми, що ускладнюють ефективне запобігання та протидію цьому явищу.

Бусол О. Ю. зазначає, що корупція у правоохоронних органах підриває довіру населення до здатності державних структур діяти в інтересах всього суспільства, піднімаючи проблему на політичний рівень. У такій ситуації гласність результатів антикорупційної роботи може не лише зберегти, але й зміцнити довіру громадян до державних інституцій. Важливо при цьому забезпечити професійність, об'єктивність та попереджувальний характер поширеної інформації [1, с. 27].

Корупція у кримінально-виконавчій системі виявляється в різних формах: підкуп, зловживання службовим становищем, отримання неправомірної вигоди за сприяння або перешкоджання у виконанні службових обов'язків. Такі прояви виникають як на

рівні керівництва установ так і серед рядових працівників. Корупційні дії можуть бути як відкритими, так і прихованими, що значно ускладнює їх виявлення та документування.

Важливим і небезпечним аспектом є системний характер корупційних проявів, коли неправомірні дії підтримуються внутрішньою організаційною культурою або непрозорістю процедур. Це створює високий рівень латентності кримінальних правопорушень та ускладнює їхню превенцію.

Дослідження свідчать, що основними причинами вчинення злочинів із корупційною складовою є рівень правового та соціального захисту персоналу, матеріальне забезпечення, а також недостатнє знання керівників підрозділів про способи виявлення таких злочинів серед підлеглих. Усунення цих детермінантів потребує комплексного підходу [1, с. 18].

Серед ключових проблем запобігання корупції у ДКВС України слід виділити недосконаліть законодавчого регулювання, коли деякі положення залишаються декларативними і не забезпечують реальної відповідальності за порушення. Відсутність ефективного контролю та моніторингу діяльності персоналу ускладнює своєчасне виявлення порушень, а практика проведення внутрішніх перевірок часто носить формальний характер. Низький рівень правової та етичної підготовки працівників, недостатнє усвідомлення ризиків та наслідків корупційних дій підвищують ймовірність їх вчинення. Соціально-економічні фактори, такі як низький рівень оплати праці, соціальна незахищеність та психологічні навантаження, сприяють використанню службового становища для отримання незаконної вигоди. Вплив неформальних зв’язків і тиску з боку внутрішніх та зовнішніх груп у деяких випадках призводить до того, що керівництво установ закриває очі на порушення через політичні або корпоративні інтереси.

Передусім слід забезпечити прозорий і належний порядок відбору кадрів у ДКВС України, на що вказують Європейські пенітенціарні правила. Вони наголошують на необхідності ретельного підбору персоналу, належної професійної підготовки як на початковому етапі служби, так і протягом кар’єри, адекватної оплати праці та надання статусу, поважного в суспільстві [2].

Підготовка персоналу є ключовим елементом кадрової політики. З цієї точки зору відомий український вчений-кримінолог І.Г. Богатирьов підкреслює, що добір, професійне

навчання та перепідготовка кадрів кримінально-виконавчої служби є невід'ємною складовою будь-яких реформ. Концептуальні засади формування кадрового потенціалу для кримінально-виконавчої служби та інших органів виконавчої влади закладені в Стратегії державної кадрової політики на 2012–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012 [3, с. 33].

Важливу негативну роль у формуванні умов корупційної поведінки відіграє поширена серед населення думка про тотальну корумпованість державного апарату та неможливість вирішити свої проблеми без участі в корупційних відносинах. Це породжує зневіру в здатності захистити себе від корупціонерів і знижує мотивацію до активної протидії цьому явищу. Соціальна значущість профілактики злочинів визначається, зокрема, тим, що вона дозволяє запобігати можливості їхнього вчинення. Профілактичні заходи дають змогу впливати на криміногенні чинники ще на ранніх етапах, що полегшує їх усунення. Водночас вони дозволяють переривати вже розпочату злочинну діяльність і запобігати негативним наслідкам. Такий підхід сприяє боротьбі зі злочинністю найбільш гуманними методами та з мінімальними втратами для суспільства [4, с. 120].

Для ефективної протидії корупції у ДКВС України використовуються різні механізми. До них належать правове регулювання та дисциплінарна відповідальність, що передбачає суворе дотримання антикорупційного законодавства та обов'язкове застосування санкцій. Внутрішній контроль і аудит включають регулярне проведення перевірок службової діяльності, моніторинг фінансових потоків і оцінку ризиків корупційних дій. Профілактична робота та навчання персоналу спрямовані на підвищення правової та етичної культури працівників. Прозорість процедур і електронізація документообігу дозволяють зменшити ризик маніпуляцій і тиску, а залучення громадськості та незалежних органів підвищує рівень зовнішнього контролю та суспільної довіри.

Ефективне запобігання корупції потребує комплексного підходу, що поєднує адміністративні, правові та соціально-психологічні заходи. Потрібно вдосконалювати законодавчу базу, забезпечивши прозорі критерії відповідальності та механізм застосування санкцій. Необхідно підвищувати мотивацію працівників через соціальні гарантії, підвищення оплати праці та поліпшення умов праці. Важливо активізувати навчальні

програми з етики та антикорупційного законодавства, запровадити системи оцінки ризиків і внутрішнього аудиту на основі сучасних інформаційних технологій, а також розширювати участь громадськості та незалежних структур у контролі за діяльністю ДКВС України.

Отже, корупція у ДКВС України залишається однією з головних перешкод для ефективного функціонування системи виконання покарань. Основними проблемними аспектами є недосконаліть законодавства, недостатній внутрішній контроль, низький рівень правової культури персоналу та вплив соціально-економічних факторів. Для ефективного запобігання та протидії корупції необхідно поєднувати правові, організаційні та соціально-психологічні заходи, вдосконалювати законодавчу базу, забезпечувати прозорість процедур, електронізацію документообігу, регулярний контроль і аудит, підвищувати правову культуру працівників та активно залучати громадськість. Лише комплексне впровадження зазначених заходів дозволить забезпечити належну превенцію корупційних проявів і підвищити довіру суспільства до ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 36 с.

2. Європейські пенітенціарні правила : рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав учасниць Ради Європи. База даних (БД) «Законодавство України». Верховна Рада (ВР) України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032

3. Богатирьов І. Г. Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи. *Матеріали Міжнар. наук.практ. конф., присвяч. 3й річниці утворення навч. закладу* (м. Чернігів, 7–8 черв. 2013 р.) / Чернігів. юрид. коледж ДПтС України. Чернігів : Вид. Лозовий В. М., 2013. С. 33–34.

4. Боднарчук О. Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в ДКВС України : монографія. Київ : Центр учб. літ., 2016. 462 с.

Кавєріна Тетяна Петрівна,
старший викладач кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Зі збільшенням кількості репатріаційних заходів та переданих тіл загиблих (померлих) військових та цивільних на підконтрольну уряду України територію, актуальним, серед інших, постало питання отримання органами досудового розслідування зразків для проведення порівняльної молекулярно-генетичної експертизи. Проведення порівняльної молекулярно-генетичної експертизи є одним з основних аспектів ідентифікації невпізнаного трупа.

Відповідно до тактики проведення ідентифікації репатрійованої особи, після транспортування тіла загиблого (померлого) до закладу судово-медичної експертизи, під час проведення експертного дослідження, від трупу відбирається зразок біологічного походження для виділення геномної інформації і поміщення її до Електронного реєстру геномної інформації (далі – ЕРГІЛ)[1]. Така процедура відбувається не у всіх випадках, а, переважно тоді, коли немає можливості ідентифікувати людину за ознаками зовнішності через морфологічні зміни стану її тіла та внутрішніх органів або через скелетування. Виключенням може бути проведення молекулярно-генетичної експертизи у випадку, коли всі інші методи дослідження не задовольнили потреб рідних загиблої (померлої) особи щодо ідентифікації, за умови можливості візуального впізнання, та не призвели до надання згоди на її поховання. Такі випадки мають скоріше аспект психологічного несприйняття дійсності рідними загиблої (померлої) особи, однак не виключають можливості проведення порівняльного молекулярно-генетичного дослідження.

Тож, по-перше, отримавши зразок біологічного походження від тіла, слідчий зобов’язаний призначити молекулярно-генетичну експертизу, під час якої буде встановлено генетичні ознаки цього зразка, а отриману геномну інформацію поміщено

до ЕРГІЛ для подальшої перевірки щодо наявності/відсутності збігу з іншими зразками біологічно споріднених родичів та ініціювання проведення вже порівняльної молекулярно-генетичної експертизи.

По-друге, після перевірки та встановлення збігу зі зразками певної особи, які наявні в ЕРГІЛ, необхідно провести порівняльну молекулярно-генетичну експертизу з метою підтвердження чи спростування такого збігу, а фактично – з метою ідентифікації особи.

Відшукання біологічних зразків для порівняльного дослідження не буде складним, якщо геномна інформація від біологічно спорідненого родича вже наявна в матеріалах досудового розслідування та, відповідно, у ЕРГІЛ.

Одним з джерел отримання зразка для встановлення геномної інформації є прижиттєвий зразок букального епітелію військовослужбовця чи поліцейського, отримані у законний спосіб внаслідок виконання вимог відомчих наказів Міністерства внутрішніх справ та Міністерства оборони України про здійснення такої процедури [2,3]. Як правило, такий зразок після відбору зберігається або в особовій справі військового (поліцейського) або в медичній частині підрозділу. Проте до виникнення необхідності він не досліджується та геномна інформація від особи не отримується і, відповідно, до ЕРГІЛ не потрапляє. У разі ж виникнення необхідності, зразок букального епітелію, завчасно законно відібраний від особи, вилучається у порядку тимчасового доступу, досліджується, геномна інформація поміщається до ЕРГІЛ. Головне у цій процедурі правильно відібрати та зберігати такий зразок, аби унеможливити його гниття чи втрату геномної інформації в інший спосіб.

Таким чином зразки від однієї і тієї ж особи загиблої (постмортальний) і від живої (антемортальний) фактично порівнюються між собою. Результат такого порівняльного дослідження є високо ймовірнісний.

Однак, є випадки, коли біологічно споріднених родичів у загиблої (померлої) особи немає. Повідомляючи правоохоронні органи про зникнення особи, їх рідні чи знайомі надають у вигляді носія зразка для порівняльного дослідження ті речі, якими користувалась зникла особа у побуті за час спільного проживання чи перебування, а також під час проходження служби (в останньому випадку речі особи, яка вважається зниклою безвісти, військовим підрозділом, де вона проходила службу, надсилаються

його сім'ї). Такі речі можуть містити клітини з ядрами, що є носіями геномної інформації. Однак у цьому випадку існують серйозні ризики, пов'язані з ідентифікацією особи.

Однією з вимог до отримання будь-яких зразків для порівняльного дослідження є забезпечення безсумнівності та достовірності походження їх від конкретного об'єкту. Таким чином, надаючи речі-носії ймовірного зразка ДНК, зацікавлена особа має бути абсолютно переконана щодо достовірності походження їх саме від зниклої особи, простіше кажучи, що зазначені речі ніхто, крім зниклої особи не носив та не використовував. Однак, за умови надсилання речей з місця тимчасової дислокації військовослужбовця чи іншого місця мешкання, така впевненість завідомо ставиться під сумнів.

Законодавчо укладено, що відібрання зразків біологічного походження відбувається відповідно до частин 2, 3 ст. 245, ч. 3 ст. 241 КПК, на підставі постанови прокурора, а у разі відмови особи добровільно надати зразки – відібрання проводиться примусово за ухвалою слідчого судді або суду за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому статтями 160–166 КПК. Отже, хоча в ч. 3 ст. 245 КПК і зазначено про те, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК, проте ця норма закону не містить обмежень щодо кола учасників кримінального провадження, а тому отримання біологічних зразків можливе від будь-якої особи, навіть такої, що не має жодного процесуального статусу. Отже, Верховний Суд, систематизуючи положення 245 КПК [4], наголошує на тому, що зразки для експертизи у кримінальному провадженні можуть бути відібрані у тієї особи, яка фактично володіє ними, незалежно від того, чи є ця особа стороною кримінального провадження. На підставі наведеного слід зазначити, що судом наголошено саме на необхідності відібрання біологічних зразків для експертизи з дотриманням вимог КПК, бо інакше може наразити на підстави для визнання недопустимими похідних доказів.

Таким чином, досить проблемним є питання отримання зразків для проведення порівняльного молекулярно-генетичного дослідження від третьої особи, яка достовірно не володіє відомостями про належність певних предметів - носіїв зразків у окремий період особі, яка ідентифікується. Порушення вимоги щодо безсумнівності та достовірності походження зразка від конкретного об'єкта може потягти за собою не лише

помилковість у процесі встановлення особи, а й, у разі проведення повторного порівняння, сумнів у рідних загиблої (померлої) особи щодо достовірності її ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Про державну реєстрацію геномної інформації. Закон України від 09.07.2022 № 2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text (дата звернення 10.11.2025)

2. Про затвердження Порядку відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та його зберігання. Наказ МВС Україні від 19.04.2023 № 323. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0799-23#Text (дата звернення 10.11.2025)

3. Про затвердження Порядку відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців та його зберігання. Наказ Міністерства оборони України від 28.07.2023 № 438. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-23#Text (дата звернення 10.11.2025)

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо проведення освідування особи та відібрання зразків для експертизи. Рішення, внесені до ЄДРСР, з 2018 року по липень 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_osvid_zrazki_eksp_2018_07_2024.pdf (дата звернення 11.11.2025)

Калінін Максим Віталійович,
заступник начальника Полтавської обласної військової адміністрації, доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Поняття криміналістичної характеристики, як однієї зі складових методики розслідування кримінальних правопорушень окремого виду, вперше запропонували О. Н. Колесниченко та

В. О. Коновалова. Автори визначили її як систему відомостей, що містять криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень окремого виду, які відображають закономірні зв'язки між ними та слугують основою побудови та перевірки слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування [1, с. 16]. У сучасних підручниках з криміналістики науковці наводять близькі за змістом визначення, трактуючи її як «інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) злочинів» [2, с. 419], або як сукупність взаємозалежних відомостей щодо криміналістично вагомих ознак кримінальних правопорушень певного групи (виду), що сприяють розслідуванню через діяльність з побудови та перевірки версій шляхом проведення запланованих слідчих (розшукових) дій та інших заходів [3, с. 349; 4, с. 16].

Достатньо повно поняття та зміст криміналістичної характеристики визначають О. О. Алєксєєв, В. П. Бахін та Б. Є. Лук'янчиков як: а) інформаційну модель типових ознак певного виду (групи) злочинів; б) ідеальну модель типових зв'язків і джерел доказової інформації; в) вірогідну модель події; г) систему даних (відомостей) щодо кримінального правопорушення, що сприяють розслідуванню; д) систему узагальнених фактичних даних, знання яких необхідне для організації розслідування; є) систему особливостей виду кримінального правопорушення, що мають значення для розслідування; ж) систему опису криміналістично значущих ознак правопорушень з метою забезпечення їх розслідування та попередження; з) склад події правопорушення, що вказує на його стійкі ознаки, які проявляються зовні як визначена за змістом і чітко вибудована система інтелектуальних і матеріальних тощо [5, с. 429; 6, с. 39].

Розглядаючи змістовну складову криміналістичної характеристики, більшість вчених-криміналістів також єдині у цьому питанні та зазначають наступний склад її елементів: а) предмет протиправного посягання, якими є об'єкти органічного та неорганічного походження; б) спосіб учинення у широкому розумінні, а саме дії з підготовки, вчинення та приховування слідів правопорушення, характер дій правопорушника для досягнення поставленої мети; в) типова «слідова» картина в широкому її розумінні, тобто сукупність ідеальних та матеріальних відображень у певній обстановці; г) обстановка

вчинення правопорушення: час, місце, соціальні, побутові та інші умови у яких вчиняється правопорушення; д) особа правопорушника, як соціально-біологічна система, властивості й ознаки якої відображуються у матеріальному середовищі; є) особа потерпілого: відомості про спосіб життя, демографічні дані, риси характеру, зв'язки та стосунки, звички, ознаки віктимності тощо [7, с. 253; 3, с. 350; 4, с. 17; 8, с. 31]. Усі елементи криміналістичної характеристики взаємозалежні та взаємопов'язані між собою, створюючи єдину інформаційну систему.

Протягом формування криміналістичної характеристики як наукової категорії виникало багато питань щодо складу елементів криміналістичної характеристики, кореляційних зв'язків між ними; відношення між криміналістичною, кримінологічною та кримінально-правовою характеристиками; їх значення у доказуванні тощо. Висловлювались думки окремих науковців щодо відсутності потреби у розробці такої наукової категорії, оскільки вона не має практичного значення під час розслідування кримінальних правопорушень. Ми підтримуємо думку тих науковців, які наполягають саме на значенні криміналістичної характеристики для практики розслідування.

Досліджуючи кримінальні правопорушення проти власності, ми дійшли висновку, що аналіз з боку слідчого сукупності елементів криміналістичної характеристики (предмету посягання, способів підготовки та вчинення, елементів обстановки і слідів правопорушення, даних про особу потерпілого та можливого правопорушника), впливає на прийняття рішень, в основному, на початковому етапі розслідування. На момент вчинення правопорушення слідчий опиняється у ситуації, так би мовити, «інформаційного вакууму», коли вкрай обмежена інформація щодо події кримінального правопорушення, механізму його вчинення і, головне, щодо особи правопорушника та можливого місця його перебування.

Головним завданням початкового етапу розслідування є саме встановлення особи правопорушника та його затримання. В наявності, в залежності від виду протиправного посягання на власність, може бути в наявності інформація щодо: лспособу вчинення (наприклад, у разі крадіжки з приміщень – спосіб зламу перешкоди; при шахрайстві – обман чи зловживання довірою, з використанням підроблених документів тощо; при грабежі – спосіб погрози чи використані під час нападу знаряддя, холодна

зброя або інше); особи правопорушника при наявності свідків; слідів вчинення злочину (сліди папілярних візерунків, зламу, взуття, біологічного походження тощо); предмета протиправного посягання. Аналізуючи первинну інформацію, слідчий, користуючись даними криміналістичної характеристики того чи іншого виду правопорушення, організовує цілеспрямований пошук правопорушника; висовує версії, що підлягають перевірці, планує найбільш доцільний напрямок розслідування; окреслює можливі місця знаходження зниклого майна та вирішує інші завдання розслідування.

Отже, основними напрямками використання криміналістичної характеристики під час розслідування кримінальних правопорушень проти власності потрібно вважати наступні: виявлення кваліфікаційних ознак правопорушення; висунення та перевірка версій щодо: ступеня протиправності події, особи злочинця та його місцезнаходження, можливого вчинення правопорушення групою осіб; визначення кола можливих джерел інформації щодо вчиненого; виявлення місць приховування або збуту викраденого; побудова механізму вчинення кримінального правопорушення в цілому. Успіх проведення початкових організаційно-тактичних заходів, спланованих на основі знання криміналістичної характеристики того чи іншого кримінального правопорушення, сприятиме цілеспрямованій діяльності слідчого на подальшому етапі, формуванню доказової бази та успішному завершенню всього розслідування.

Список використаних джерел

1. Колесниченко О. Н., Коновалова В. О. Криміналістична характеристика злочинів. Харків : Юрид. ін-т, 1985. 92 с.

2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

3. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін.]. 2-е вид. перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

4. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підруч. Дніпро : Видавець Біла К. О. 2022. 271 с.

5. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алєксєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

6. Бахін В. П. Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000. № 1 (4). С. 39–43.

7. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моісєєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.

8. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

Книженко Оксана Олександрівна,
професор кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор
Гнип І. Ю.,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЖЕРТВ ТА ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО ЗЛОЧИНІВ, В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України створила безпрецедентні виклики для системи кримінальної юстиції та судово-експертної діяльності. Масштабні руйнування, застосування заборонених методів ведення війни та масова загибель цивільного населення поставили перед експертами складні завдання щодо документування воєнних злочинів та ідентифікації жертв.

Метою роботи є аналіз актуальних проблем ідентифікації жертв збройного конфлікту та осіб, причетних до воєнних злочинів, а також визначення шляхів удосконалення системи криміналістичної ідентифікації в умовах збройної агресії проти України.

За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, постраждало понад 29 тисяч цивільних осіб, з яких більше 10 тисяч загинули, станом на грудень 2023 року. Ідентифікація загиблих становить одну з найскладніших криміналістичних проблем: масові руйнування, застосування важкого озброєння призводять до значної фрагментації тіл, термічних та хімічних ушкоджень, що унеможливлює візуальну ідентифікацію [1; 2].

Однією з ключових та досі невирішених проблем є недостатність антемортальної інформації, передусім медичної документації, зокрема стоматологічних даних, які нерідко залишилися на тимчасово окупованих територіях або були повністю знищені внаслідок бойових дій. Відсутність централізованої системи акумулювання біометричних характеристик загиблих та розшукуваних осіб істотно ускладнює процедури їх ідентифікації, що посилюється також масовим вимушеним переміщенням родичів, здатних надати відповідні відомості [2].

Додаткову складність становить надзвичайно масштабний характер людських втрат на тлі обмежених кадрових, матеріально-технічних та інфраструктурних можливостей судово-медичних установ. Процедури ідентифікації тіл повинні відповідати суворим науковим стандартам, включаючи дотримання безперервного ланцюга збереження доказової інформації (chain of custody), що є критично важливим для подальшої юридичної верифікації результатів. Запровадження методів судово-медичної генетики потребує функціонування спеціалізованих лабораторій, забезпечення високоточного обладнання та кваліфікованого персоналу. Водночас у контексті триваючого збройного конфлікту дотримання усіх процедурних вимог і міжнародних протоколів ідентифікації суттєво ускладнюється об’єктивними безпековими, логістичними та організаційними чинниками [3; 4].

Окремою, надзвичайно складною проблемою є ідентифікація осіб, які зникли безвісти або перебувають у статусі військовополонених. У чинному правовому полі України все ще не створено уніфікованого механізму реєстрації, пошуку та встановлення місцезнаходження осіб, що зникли внаслідок міжнародного збройного конфлікту. Міжнародний Комітет Червоного Хреста обґрунтовано наголошує на необхідності запровадження централізованих інтегрованих інформаційних систем, здатних акумулювати й узгоджувати дані з різних джерел для забезпечення ефективного розшуку та ідентифікації [2; 4].

Особливі труднощі виникають щодо встановлення особи громадян України, які протиправно утримуються у місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях із повним обмеженням міжнародного контролю та грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права. Блокування доступу міжнародних моніторингових механізмів унеможливлює належне документування стану таких осіб і фіксацію потенційних злочинів. Згідно зі Стамбульським протоколом держава повинна забезпечувати мінімальні стандарти медичного й юридичного документування фактів катування – навіть за умов активного збройного конфлікту [5].

Збір та збереження доказів у місцях вчинення воєнних злочинів становить критично важливе завдання для забезпечення подальшого кримінального переслідування винних осіб. Швидке забруднення або повне знищення місць подій та речових доказів унаслідок триваючих бойових дій значно ускладнює процес розслідування [6].

Як зазначено у Стандартах розслідування воєнних злочинів, розроблених JustGroup, основними проблемами є обмежений доступ експертів до окупованих територій, брак спеціалізованого обладнання для роботи в умовах підвищеної небезпеки та відсутність єдиних протоколів документування воєнних злочинів [7].

Значні труднощі пов’язані з ідентифікацією осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів, у ситуаціях застосування нестатутної форми одягу, маскування або навмисного знищення ідентифікаційних ознак. Відсутність реєстрів російських військовослужбовців, залучення іноземних найманців і приватних військових формувань ускладнюють процес встановлення особи правопорушників. За таких умов ключова роль відводиться цифровій криміналістиці та верифікованому OSINT-аналізу (Open Source Intelligence), який дозволяє ідентифікувати причетних шляхом дослідження публічних цифрових слідів – соціальних мереж, геолокаційних позначок, фото- і відеоматеріалів [8].

Водночас використання OSINT-даних у кримінальних провадженнях обумовлює необхідність суворого дотримання процесуальних стандартів допустимості доказів. Практика ЄСПЛ наголошує, що цифрові матеріали визнаються належними лише за умови підтвердження їх автентичності, встановлення безперервного походження (chain of custody) та гарантування цілісності інформації [9].

Для системного впровадження цифрових доказів у правозастосовну діяльність потребується розроблення чітких національних регламентів щодо їх збирання, обробки, збереження та представлення в суді. Ефективне вирішення вказаних завдань можливе лише за умови комплексного підходу, який охоплює технологічну модернізацію, підготовку спеціалізованих кадрів, адаптацію правового регулювання та розширення міжнародного співробітництва.

Насамперед йдеться про впровадження портативних технологій ідентифікації. Згідно з рекомендаціями Forensic Genetics Policy Initiative, важливим є застосування експрес-методів ДНК-аналізу, портативних 3D-сканерів і мобільних лабораторій, що прискорюють первинну фіксацію та збереження доказів у кризових умовах.

Ключовим кроком має стати створення національної ДНК-бази, яка об'єднає генетичні профілі невпізнаних останків, зразки від родичів зниклих безвісти та дані військовослужбовців. Така база повинна функціонувати постійно й забезпечувати автоматизоване зіставлення профілів відповідно до міжнародних стандартів МКЧХ [4;10].

Підвищення ефективності ідентифікації також потребує імплементації міжнародних стандартів документування воєнних злочинів, зокрема методології процесуального інтерв'ю та підходів, орієнтованих на потерпілих [7].

Особливої уваги потребує підготовка фахівців до роботи в екстремальних умовах, дотримання ланцюга доказів і стандартів міжнародного гуманітарного права, а також створення міжвідомчих груп, здатних оперативно реагувати на випадки масових втрат і воєнних злочинів.

Проблема ідентифікації жертв та осіб, причетних до воєнних злочинів, має комплексний характер і потребує вирішення на національному й міжнародному рівнях. Масштаби агресії створили безпрецедентні виклики для системи правосуддя, подолати які можливо лише через технологічну модернізацію, організаційні зміни та міжнародну співпрацю.

До пріоритетних напрямів подальшого розвитку системи ідентифікації належать формування національного ДНК-реєстру, інтеграція портативних молекулярно-генетичних технологій у практику судово-медичних експертиз, запровадження міжнародно визнаних стандартів документування злочинів та активне удосконалення інструментарію цифрової

криміналістики. Зазначені завдання мають не лише технічний чи організаційний характер, а й становлять важливу складову виконання державою свого обов'язку щодо захисту прав та гідності громадян, які стали жертвами збройної агресії.

Результативна ідентифікація осіб є невід'ємною передумовою утвердження принципу невідворотності відповідальності та забезпечення справедливості для потерпілих. Виключно комплексний підхід, що поєднує найновіші наукові розробки, найкращі міжнародні практики та скоординовану взаємодію всіх зацікавлених інституцій, здатний забезпечити встановлення долі зниклих безвісти та реалізацію правових механізмів постконфліктного відновлення на основі верховенства права.

Таким чином, для забезпечення належної ідентифікації жертв і встановлення винних у воєнних злочинах та, відповідно, для досягнення справедливості й реалізації принципу невідворотності покарання, Україні необхідно створити централізовану національну ДНК-базу та інтегровану систему збору біометричних даних, упровадити мобільні технології ідентифікації й міжнародні стандарти документування воєнних злочинів, розробити єдині протоколи роботи з цифровими доказами та OSINT-інформацією, забезпечити безперервний ланцюг збереження доказів, розширити матеріально-технічні можливості судово-медичних установ, а також системно готувати фахівців до роботи в умовах бойових дій у тісній співпраці з міжнародними партнерами.

Список використаних джерел

1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Розділ 2. Права громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2023/rozdil-2-prava-hromadian-iaki-postrazhdaly-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proty-ukrainy (дата звернення: 11.11.2025).

2. Аналітичний центр CEDOS. Ідентифікація осіб в умовах збройного конфлікту в Україні. URL: https://cedos.org.ua/researches/identyfikatsiia-osib-v-umovakh-zbroinoho-konfliktu-v-ukraini/ (дата звернення: 11.11.2025).

3. Parsons T. J., Huel R. M. L., Bajunović Z., Rizvić A. The use of forensic DNA analysis in humanitarian forensic action: The development of a set of international standards. Forensic Science

International: Genetics. 2017. Vol. 32. P. 159-166. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073817302499 (дата звернення: 11.11.2025).

4. International Committee of the Red Cross. Missing People, DNA Analysis and Identification of Human Remains: A Guide to Best Practice in Armed Conflicts. Geneva: ICRC, 2021. 228 p. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_4010.pdf (дата звернення: 11.11.2025)

5. Hostage.org.ua. Стамбульський Протокол як інструмент документування наслідків катування з метою розслідування найтяжчих міжнародних злочинів вчинених в умовах збройного конфлікту. URL: http://hostage.org.ua/novyny/stambulskiy-protokol-yak-instrument-dokumentuvannya-naslidkiv-katuvannya-z-metoyu-rozsliduvannya-naytyazhchih-mizhnarodnih-zlochiniv-vchinenih-v-umovah-zbroynogo-konfliktu/ (дата звернення: 11.11.2025).

6. JustGroup. Стандарт розслідування катування. Київ, 2023. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_katuvannya.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

7. JustGroup. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина. Київ, 2023. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

8. Національна академія Державної прикордонної служби України. Тези доповідей науково-практичної конференції. Хмельницький: НАДПСУ, 2023. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1488/1/НАДПСУ_16.03.2023.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

9. Зайцев Ю. Заборона катування — право на розслідування. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2003. № 4. С. 9-15. URL: https://opactest.ucu.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=313680(дата звернення: 11.11.2025).

10. Forensic Genetics Policy Initiative. A good practice guide for the use of forensic genetics applied to human rights and international humanitarian law investigations. Forensic Science International: Genetics. 2013. Vol. 7. Issue 5. P. 471-478. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1875176813001108 (дата звернення: 11.11.2025).

Книженко Оксана Олександрівна,
професор кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор
Шевченко А. І.,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України

СПІВПРАЦЯ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ЕКСПЕРТАМИ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Необхідність дослідження взаємодії з міжнародними організаціями й експертами у сфері криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів зумовлена викликами, які постають перед національними правоохоронними органами в умовах збройного конфлікту. Обмеженість ресурсів, складність збирання доказів на тимчасово окупованих територіях, ризики знищення чи фальсифікації інформації потребують залучення міжнародної технічної, експертної та методичної підтримки.

Метою дослідження є визначення ключових механізмів міжнародної співпраці та переваг залучення міжнародних організацій для якісного документування, збирання доказів та притягнення винних до відповідальності за воєнні злочини відповідно до найвищих міжнародних стандартів.

Центральну роль у розслідуванні воєнних злочинів відіграє Міжнародний кримінальний суд. Його прокурор, Карім Хан, 2 березня 2022 року розпочав офіційне розслідування злочинів, скоєних в Україні, і з того часу вже п’ять разів відвідував країну для координації дій із українськими правоохоронними органами. Створений у січні 2020 року в складі Офісу Генерального прокурора Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, став першим спеціалізованим структурним підрозділом органу, уповноваженим на співробітництво з МКС, що забезпечило ефективну інституційну основу для міжнародної взаємодії [1].

Особливе значення має створення Спільної слідчої групи (JIT), яку утворили Литва, Польща та Україна 25 березня 2022 року за підтримки Євроюсту. Згодом до групи приєдналися Естонія, Латвія, Словаччина, Румунія та Офіс Прокурора МКС. Голова Євроюсту Ладіслав Хамран підкреслив унікальність ініціативи, зазначивши, що ніколи раніше не створювалася слідча група, яка документувала воєнні злочини під час війни. У жовтні 2023 року до JIT приєднався Європол, що посилило аналітичні можливості завдяки криміналістичній підтримці та допомозі у зборі й аналізі даних із відкритих джерел, зокрема соціальних мереж та медіа. Співпраця в межах JIT дозволяє оперативно обмінюватися інформацією без традиційної процедури правової допомоги через офіційні запити, що значно прискорює розслідування [2].

Євроюсту надано повноваження збирати, обробляти та зберігати докази воєнних злочинів, включаючи супутникові знімки, фотографії, відео, аудіозаписи, ДНК-індикатори та відбитки пальців, для чого було створено захищену Базу даних доказів основних міжнародних злочинів (CICED), яка централізовано зберігає інформацію для спільних розслідувань. Паралельно у липні 2023 року було створено Міжнародний центр з переслідування злочину агресії проти України (ICPA), який доповнює роботу JIT та забезпечує комплексний підхід до документування всіх категорій міжнародних злочинів [1; 3].

Також, неурядові організації відіграють важливу роль у документуванні злочинів, забезпечуючи оперативне збирання свідчень та фіксацію доказів на місцях подій. Українська правозахисна організація «Схід SOS», яка від 2014 року документує воєнні злочини, зафіксувала від початку повномасштабної війни понад 1500 ймовірних воєнних злочинів. Міжнародна асоціація юристів надала українським прокурорам «доступ до бази даних застосунку EyeWitness to Atrocities, який збирає дані про воєнні злочини по всьому світу, та надає експертну підтримку у впровадженні ефективних стратегій розслідування», що значно розширило можливості верифікації доказів [1; 4].

Залучення міжнародних експертів є ключовим елементом криміналістичного забезпечення розслідувань. Групи експертів з країн-партнерів регулярно працюють в Україні, допомагаючи документувати воєнні злочини, збирати докази та оцінювати збитки. Відповідні місії відрядили Польща, Франція, Нідерланди,

Словаччина, Литва та Іспанія. Важливим досягненням є створення Консультативної групи з питань міжнародних злочинів спільно ЄС, США та Великою Британією. Її робота поділена на десять кластерів, де міжнародні експерти та прокурори працюють за напрямами: злочин агресії, геноцид, злочини проти довкілля, фільтраційні табори, утримання цивільних осіб, сексуальне насильство, а також розслідування воєнних злочинів у Харківській, Херсонській, Луганській та Донецькій областях [1].

Також важливо відзначити, що сучасні технології відіграють вирішальну роль у забезпеченні якості доказів, оскільки іноземні експертні місії, використовуючи власне обладнання якого наразі немає в Україні, забезпечували проведення оглядів місць вчинення воєнних злочинів, відібрання ДНК-зразків, 3D-сканування та моделювання. Цифрова криміналістика дозволяє аналізувати великі масиви даних з соціальних мереж, супутникових знімків та геопросторової інформації для встановлення фактів злочинів. Застосування супутникових даних для верифікації фактів обстрілів цивільних об'єктів дозволяє встановити час і місце скоєння злочину з високою точністю, що критично важливо для доказування причинно-наслідкового зв'язку між діями військових підрозділів та наслідками для цивільного населення [1; 5; 6].

Акцентуємо, що у вересні 2022 року Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції США підписали Меморандум про взаєморозуміння з метою активізації спільних зусиль для виявлення, затримання та притягнення до відповідальності осіб причетних до воєнних злочинів та інших злочинів в Україні, внаслідок чого у Міністерстві юстиції США було створено Групу з питань відповідальності за воєнні злочини (War Crimes Accountability Team), яка надає технічну й експертну підтримку українським слідчим. США також сприяють роботі JIT та належному функціонуванню Міжнародного центру з переслідування злочину агресії проти України, надавши матеріально-технічну допомогу на суму понад 20 млн доларів [1].

Міжнародна співпраця у сфері розслідування воєнних злочинів забезпечує низку стратегічних переваг, серед яких ключове значення має підвищення легітимності слідчих процесів. Інтеграція міжнародних експертів сприяє зміцненню довіри до результатів розслідувань як у національному, так і в міжнародному контексті, що є критично важливим у протидії дезінформаційним кампаніям, зокрема з боку російської

федерації. Формат спільних слідчих груп (JIT) дозволяє ефективно обмінюватися оперативною інформацією, мінімізуючи вплив бюрократичних бар'єрів. Застосування сучасного міжнародного обладнання та технологій гарантує дотримання найвищих стандартів у збиранні та фіксації доказової бази. Кооперація з іноземними партнерами також забезпечує доступ до передових криміналістичних методів, таких як цифрова криміналістика, балістичний аналіз та судово-медичні дослідження. Координацію обміну біометричними даними та доступ до міжнародних ДНК-баз даних, що дозволяють ідентифікувати жертв масових захоронень, здійснює Євроюст. У межах ініціативи USAID «Справедливість для всіх» створюється двомовна (українсько-англійська) база судових рішень у справах про воєнні злочини, що сприяє уніфікації правозастосовної практики в цій сфері [2; 5; 7].

Водночас існують суттєві виклики, які потребують системного вирішення. Різниця у кримінально-процесуальному законодавстві країн-партнерів вимагає узгодження підходів до збирання та оцінки доказів, що актуально для забезпечення допустимості доказів, зібраних за кордоном, в українських судах. Необхідність захисту свідків воєнних злочинів, особливо на тимчасово окупованих територіях, вимагає координованих міжнародних механізмів, включаючи програми релокації та зміни ідентичності, що потребує значних ресурсів та міжвідомчої координації. Незважаючи на створення JIT, залишаються процедурні складнощі у взаємодії з країнами, які не є учасниками групи, що уповільнює збирання доказів та екстрадицію підозрюваних [7; 2; 8].

Особливим викликом є дефіцит спеціалізованих суддів оскільки за даними правозахисників зареєстровано понад 140 тисяч злочинів проте у 2022-2024 роках на розгляді в судах перебувало лише 85 проваджень через автоматизовану судову систему та гострий дефіцит суддів зі спеціалізацією з міжнародного гуманітарного права. Мовні бар'єри та необхідність перекладу великих масивів документів та показань уповільнюють процес розслідування при цьому потребують залучення кваліфікованих перекладачів які володіють не лише мовами але й юридичною термінологією [7; 8].

Таким чином, міжнародне співробітництво виступає визначальною передумовою ефективного розслідування воєнних злочинів, учинених на території України, оскільки формування

Спільної слідчої групи (JIT), залучення Міжнародного кримінального суду, Євроюсту, Європолу, а також взаємодія зі Сполученими Штатами Америки та іншими державами-партнерами забезпечили безпрецедентний рівень міжінституційної координації у сфері документування та кримінального переслідування міжнародних злочинів. Використання сучасних цифрових технологій, міжнародної криміналістичної експертизи та уніфікованих стандартів доказування значно підвищує достовірність і повноту доказової бази, створюючи міцний фундамент для належного притягнення винних до кримінальної відповідальності як у національній, так і міжнародній юрисдикціях.

Подальший розвиток міжнародної співпраці вбачається у поглибленні інституційних механізмів взаємодії, гармонізації криміналістичних протоколів, розширенні доступу українських органів правопорядку до глобальних інформаційно-аналітичних систем та передових технологій, а також у створенні спеціалізованого міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії, який нині залишається поза повноцінною юрисдикцією МКС. Збереження та інтенсифікація роботи у форматах JIT та ICPA забезпечуватиме системний і комплексний характер фіксації та розслідування широкого спектра міжнародних злочинів — злочину агресії, геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності — що становить необхідну умову для утвердження справедливості, відновлення міжнародного правопорядку та зміцнення глобальної системи відповідальності за найтяжчі кримінальні посягання.

Список використаних джерел

1. Міжнародне співробітництво Офісу Генерального прокурора. Офіс Генерального прокурора України. 2024. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/miznarodne-spivrobitnictvo-ofisu-generalnogo-prokurora-klyucovi-napryami-ta-rezultati (дата звернення: 08.11.2025)

2. Joint investigation team into alleged crimes committed in Ukraine. Eurojust. URL: https://www.eurojust.europa.eu/joint-investigation-team-alleged-crimes-committed-ukraine (дата звернення: 08.11.2025)

3. International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine (ICPA). Eurojust. URL: https://www.eurojust.europa.eu/international-centre-for-the-

prosecution-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine (дата звернення: 08.11.2025)

4. Щербанюк О. В., Сінькевич О. В. Роль неурядових правозахисних організацій у забезпеченні збору доказів для Міжнародного кримінального суду в контексті війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Вип. 80, ч. 2. С. 395–402. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.63. URL: https://www.researchgate.net/publication/378448404 (дата звернення: 08.11.2025)

5. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3-4. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/485 (дата звернення: 08.11.2025)

6. Гусак А. П., Гусак Т. П. Перспективи використання дронів і супутникових даних у криміналістиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 87, ч. 4. С. 57–62. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/325318 (дата звернення: 08.11.2025)

7. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина 2023: спеціалізований документ / розроб. на основі синергії знань нац. та міжнар. експертів. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf (дата звернення: 08.11.2025)

8. Розслідування воєнних злочинів 1000 днів війни. *Голос Америки.* 2024. URL: https://www.holosameryky.com/a/rozsliduvannia-voiennyh-zlochyniv-1000-dniv/7868423.html (дата звернення: 08.11.2025)

Ковальов Юрій Юрійович,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ

Під час переміщення на митну територію України предметів, вилучених із цивільного обігу або обмежених у ньому, відбувається посягання не тільки на господарські суспільні відносини, а і на суспільні відносини у сферах охорони здоров'я, громадської та екологічної безпеки. Іншими словами, таке посягання на зазначені відносини є вторинним, похідним від початкового порушення, пов'язаного з незаконним обігом цих предметів [1, с. 42]. Тому погоджуємося, що криміналізація контрабанди необроблених лісоматеріалів (ст. 201-1 КК України) покликаний захистити економічні та екологічні інтереси держави в правовий спосіб [1, с. 66–77].

Механізм окресленого кримінального правопорушення, здебільшого, пов'язаний із завданням шкоди довкіллю. Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства вирішення цього питання обов'язково потребує залучення експерта для проведення судової експертизи (п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України) [2].

Згідно з чинним законодавством України, судова експертиза є процесуальною дією, що ґрунтується на спеціальних знаннях, застосованих для дослідження об'єктів, явищ і процесів із метою отримання висновку, який має статус джерела доказу. Інженерно-екологічна експертиза, займаючи окреме місце серед інших судових експертиз, має на меті не лише констатувати факт забруднення чи пошкодження природного середовища, а й встановити обсяг спричиненої шкоди, ідентифікувати джерело екологічного впливу тощо [3].

Попри значну нормативну базу, що регламентує порядок її призначення і проведення (Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», Інструкція про призначення та проведення судових

експертиз № 53/5), на практиці доволі часто виникає низка проблемних питань, що ускладнюють розслідування еко-злочинів.

Однією з ключових проблем є визначення підстав для призначення інженерно-екологічної експертизи. Законодавство передбачає, що експертиза призначається тоді, коли з'ясування певних обставин неможливе без спеціальних екологічних знань. Однак у реальних слідчих ситуаціях нерідко сторона обвинувачення та суд потребують експертних висновків ще на початкових етапах розслідування – для формування типових слідчих версій, ідентифікації небезпечних об'єктів чи джерел забруднення, планування першочергових слідчих (розшукових) і інших процесуальних заходів. Відсутність чітко визначених критеріїв потреби в експертизі створює підґрунтя для непослідовної практики її призначення, що, у свою чергу, може призвести до втрати доказової інформації або неможливості її отримання у майбутньому.

Окрему дискусію викликає питання взаємодії слідчого з експертом і спеціалістами природничих наук. Екологічні правопорушення часто не можуть бути досліджені без залучення гідрологів, хіміків, агрономів, біологів, проте чинний КПК України не містить узгодженого механізму комплексної експертизи, внаслідок чого можуть виникати труднощі з формулюванням узагальненого висновку, коли результати різних досліджень суперечать одне одному.

Розслідування контрабанди лісоматеріалів належить до тих категорій кримінальних проваджень, у яких екологічний компонент має прихований, але надзвичайно важливий характер. Незаконне переміщення деревини через митний кордон майже завжди супроводжується первинним правопорушенням у вигляді незаконної порубки, що завдає шкоди лісовим ресурсам, екосистемам і довкіллю загалом. Відповідно, призначення інженерно-екологічної експертизи стає необхідною умовою для встановлення обставин походження деревини, визначення заподіяної шкоди та доведення еколого-правового змісту посягання. Проте саме на цьому етапі виникає низка складнощів, які істотно ускладнюють роботу слідчого.

Фундаментальною проблемою є визначення підстав і предмета експертного дослідження. Часто слідчий не має достовірної інформації про те, де саме була проведена незаконна порубка, у якому обсязі вона здійснена та які природні умови

могли вплинути на властивості деревини. Оскільки вилучені лісоматеріали вже перебувають поза місцем їх походження, відсутність даних про ділянку вирубки створює ризик формулювання нечітких, надмірно загальних або навіть некоректних питань до експерта. У таких випадках експерт не може надати повноцінних висновків, що знижує доказове значення експертизи.

Не менш складним є питання ідентифікації походження деревини. Експерту потрібно визначити, чи походять матеріали з конкретної лісової ділянки, чи мають вони ознаки незаконного вирубування, чи відповідає порода, сорт і якість деревини даним, зазначеним у супровідних документах. Проте властивості деревини вкрай варіативні: одна й та сама порода може мати різні фізико-хімічні характеристики залежно від ґрунту, клімату, рівня вологості, рельєфу та інших чинників. Це робить задачу прив'язки вилученої деревини до конкретної місцевості методологічно складною, а іноді й практично неможливою.

Великим викликом є й брак вихідних даних, необхідних для проведення експертизи. Щоб експерт міг працювати, слідчий повинен надати кадастрові карти, інформацію про лісогосподарські заходи, акти інвентаризації, результати огляду місця незаконної порубки, проби ґрунту та залишків дерев. На практиці ж нерідко трапляється приховування інформації з боку посадових осіб лісових господарств, умисне знищення слідів порубки, а інколи відбувається повна зміна вигляду ділянки до моменту проведення огляду. Усі ці чинники істотно обмежують можливості судового експерта у вирішенні покладених на нього завдань, і зменшують наукову достовірність його висновку.

Суттєві труднощі виникають і при визначенні екологічної шкоди. Чинні методики розрахунку збитків часто орієнтовані на прямі втрати деревини, але недостатньо враховують вторинні екосистемні наслідки, такі як порушення біорізноманіття, деградація ґрунтів, зміна водного балансу чи ризики ерозії. У період воєнного стану ці проблеми посилюються, адже частина лісових масивів зазнала додаткового антропогенного та техногенного впливу, що ускладнює ізоляцію наслідків саме від незаконної діяльності правопорушників.

Окрім того, інженерно-екологічні експертизи проводяться обмеженою кількістю установ, і навантаження на них значно зросло останнім часом. Це призводить до тривалих строків проведення експертизи та ризику її формального характеру. У

свою чергу, сторона захисту активно використовує можливі недоліки у формулюванні питань або порушення методики відбору зразків для оскарження експертних висновків, що може взагалі поставити під сумнів достовірність доказів.

Таким чином, призначення інженерно-екологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо контрабанди лісоматеріалів є багаторівневим і проблемним процесом, що вимагає високої професійності та взаємодії між слідчим, оперативними службами, екологами та експертними установами. Ефективність її проведення значною мірою залежить від раннього встановлення місця незаконної порубки, належної фіксації слідів правопорушення та правильного формулювання питань до експерта. Наявні проблеми вимагають подальшого удосконалення законодавчого регулювання, розроблення методик оцінки шкоди в умовах збройного конфлікту, розширення експертних можливостей та посилення екологічного контролю. В умовах екологічної кризи та триваючої агресії проти України розвиток судово-екологічної експертизи є не лише науковим завданням, а й елементом державної безпеки. Без подолання цих складностей судова інженерно-екологічна експертиза не зможе забезпечити виконання своєї ключової функції – повного і науково обґрунтованого вирішення тактичних завдань, що потребують застосування спеціальних знань.

Список використаних джерел

1. Бабіков Д.В. Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення предметів через митний кордон України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Кропивницький, 2023. 249 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 17.11.2025).

3. Інженерно-екологічна (екологічна) експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: https://kndise.gov.ua/expertise/environmental-engineering-environmental-examination (дата звернення: 17.11.2025).

Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ТАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ПОТЕРПІЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Діти віддають перевагу короткостроковим вигодам, а не довгостроковим наслідкам, і особливо схильні виконувати прохання авторитетів, таких як поліція. У підлітковому віці частина мозку, яка прагне винагороди, дуже активна, тоді як лобова частка, яка керує прийнятим зваженими рішеннями, все ще розвивається [1].

Перед початком інтерв'ю або допиту дитини необхідно зібрати наявну інформацію: сімейний стан: батьки, законний опікун або особа, відповідальна за дитину; встановити (за можливості) точний вік дитини; розумові здібності, включаючи навчальні та/або емоційні порушення; рівень освіти; визначити мову, яку розуміє та якою розмовляє дитина; з'ясувати факти попередніх контактів з правоохоронними органами та офіційні записи про такі контакти.

1. Створити план допиту. Складаючи план необхідним є розроблення стратегії встановлення психологічного контакту: з чого і яким тоном розпочинати спілкування, визначити питання та можливі відповіді на них, відповідно до віку дитини. Допомогти в цьому може: аналіз (за наявності) попереднього досвіду неповнолітнього з поліцією (як дитина реагувала на поліцію, як поводилася і відповідала на питання); встановлення зрілості та розвитку дитини; беручи за основу серйозність кримінального правопорушення, яке розслідується, та важливість і необхідність отриманої від дитини інформації [2].

2. Визначити відповідне місце та обстановку для інтерв'ю або допиту на основі отриманих факторів та інших обставин, пов'язаних із кримінальним правопорушенням. Загально прийнятими є методики допиту дитини такі як «Зелена кімната» [3] та «Банахуст» [4]. В залежності від процесуального становища та ступені травматизації дитини обирається методика. Методика «Зелена кімната» - фокусує увагу на безпечному та дружньому до дитини місці для проведення допиту та мінімізації травматизації,

тоді як модель «Барнахус» забезпечує комплексний, міждисциплінарний підхід, інтегруючи медичну, психологічну та правоохоронну складові під одним дахом, що дозволяє одночасно захистити права дитини та зібрати надійні докази для судового провадження.

3. За можливості, записуйте інтерв'ю/допит на аудіо- та відеоносії.

4. Обмежити кількість осіб, присутніх на інтерв'ю/допиті, до мінімально необхідної.

5. Безпосередній допит неповнолітніх повинен відбуватися без затримання. Слід завжди пам'ятати, що допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться за обов'язковою присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності лікаря. Тому, враховуючи специфіку механізму вчинення домашнього насильства, слідчий повинен обґрунтовано визначити особу, яка буде супроводжувати дитину під час допиту.

Офіцери повинні пристосовувати свої питання до віку дитини, рівня його розвитку, освіти, розумових здібностей та іншої інформації, отриманої під час підготовчого етапу.

Слід дотримуватися наступних рекомендацій відповідно до цих факторів:

1. Уникати використання поліцейської або юридичної термінології, ділового тону, що демонструє досвід та професіоналізм.

2. Використовувати імена та назви місць замість займенників. Наприклад: *«Чим твоя мати Марія тебе била?», «З татом ви гуляли у парку «Слави»?».*

3. Використовувати короткі, прості слова та речення. Уникати питань з декількома частинами.

4. Пов'язувати часові події з конкретними подіями в житті неповнолітнього. Наприклад: *«З тобою говорив дядько Саша коли святкували Різдво?»*.

5. Уникати питань з відповіддю «так/ні», натомість використовувати питання, які стимулюють оповідь

6. Уникати наводячих питань та тонкого примусу. Наприклад: «*Тобі слід розказати правду про діда, інакше він знову може тобі зашкодити*»

7. Не робити обіцянок чи погроз. Лише надати повне роз'яснення процесу допиту.

8. Уникати завершення речень неповнолітнього. Тобто не закінчуйте речення замість нього. Дочекайтеся коли дитина сама сформулює думку.

9. Не переходити вперед у розмові. Перевіряти відповіді, ставлячи питання, які отримують ту саму інформацію іншим способом.

10. Використовуйте слова та вирази, що підкреслюють позитивні якості дитини, що мотивують говорити правду.

11. Опитування має бути обмежене за часом, однак перед наступними питаннями повинні надаватися розумні перерви.

12. За можливості слід бути у цивільному одязі і не демонструвати зброю.

13. Слід перебувати на рівні неповнолітнього; сидіти поруч із ним, а не за столом або стоячи над ним.

14. Почніть з представлення всіх учасників за прізвищем та ім'ям і пояснення мети допиту. Звертайтеся до дитини по імені.

15. Проявляйте емпатію до дитини. Емпатія полягає у розумінні почуттів дитини з подальшою допомогою їй у тому, аби впоратися з тривогою та страхом, пов'язаними із раніше пережитим негативним досвідом, про який вона розповідає, а також зі стресом та негативними почуттями, викликаними самою ситуацією допиту/опитування. Складові емпатії: розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про випадок насильства або про іншу стресову ситуацію; розуміння емоції, з якою дитина подає важливу для неї інформацію; розуміння потреб дитини.

16. Необхідно встановити, чи дитина може відрізнити правду від обману, як вона розуміє частини тіла (якщо злочин пов'язаний із сексуальним або фізичним насильством щодо дитини), чи розрізняє кольори… Запитати дитину, чим відрізняється правда від неправди та попросити її говорити правду під час розмови.

17. Важливо сказати дитині, що вона має право не відповідати на запитання. Якщо це неповнолітня особа – повідомити дитині про обов'язок говорити правду, враховуючи її вікові особливості.

18. Переконайте дитину, що вона партнер у розмові і що все, розказане нею, є важливим.

19. Підтримуйте відповідний зоровий контакт без надмірного чи безперервного спостереження за дитиною.

20. Переривайте розповідь дитини лише тоді, коли це вкрай необхідно. Перепитуйте дитину, якщо не зрозумієте її висловлювань.

21. Якщо дитина довгий час не відповідатиме на запитання, спробуйте сформулювати його інакше. Гідно оцініть зусилля дитини, яка дає показання, але не хваліть за конкретні відповіді, не обіцяйте винагороди та взагалі не давайте обіцянок (на кшталт, «ми його обов'язково покараємо»).

22. Якщо є потреба, скажіть дитині, що ви усвідомлюєте її занепокоєння, і підкресліть небезпідставність її почуття.

23. Не порушуйте фізичного простору дитини та залишайтеся на відстані, що дитина сприйматиме як безпечну.

24. Не підганяйте дитину, дайте їй час на обдумування відповіді, не оцінюйте дитину та її висловлювання. Не реагуйте здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони вас шокують.

25. Не коментуйте описаних дитиною ситуацій відповідно до уявлень дорослих.

26. Не спонукайте дитину до відповіді, говорячи, що вона повинна щось знати чи пам'ятати. Не питайте у скривдженої дитини, чи повинен бути покараним злочинець і яким чином, не оцінюйте близьких дитині осіб.

27. Не впадайте в паніку, якщо дитина виражає негативні емоції, однак не кажіть: «не плач», «не нервуй» (владнайте ситуацію словами підтримки: «все гаразд», «заспокойся», «все позаду»).

Пам'ятайте, що дитина розказує про події, що сталися не вперше, тому показання можуть бути відмінними від тих; які дитина давала раніше; дитина могла проходити курс психологічної реабілітації, що також могло вплинути на сліди її пам'яті про події.

Важливо спостерігати за невербальними реакціями дитини, звертати увагу на те, про що вона розповідає вільно, а на що реагує уповільненням, напругою, тривогою.

Якщо дитині важко говорити про те, що сталося, буде доречним запропонувати їй намалювати, написати, показати на іграшці … все те, про що вона могла би сказати.

Під час постановки запитань важливо розуміти, що коли дитині задають значуще питання, її мовлення або уповільнюється, або стає надмірно деталізованим – так дитина намагається відтягти момент розповіді про сам факт насильства,

який сприймається мозком як загроза, котру дитина знову переживає у своїх спогадах. Важливо в цей момент не заважати дитині, а дати їй можливість говорити за потребами – або уповільнитися, або говорити безупинно.

Діти, які стали свідками або потерпілими від кримінальних правопорушень, в тому числі і домашнього насильства, стикаються з багатьма перешкодами у розкритті та повідомленні про те, що з ними трапилося. Більшість дітей не лише не розповідають про насильство у дитинстві, а й тоді коли вони вже досягли повноліття мовчать про травматичний досвід. Вплив травми також може призвести до того, що діти сумніваються у власних переживаннях у підлітковому віці. Багато дітей просто не повідомляють про це, бо вони не впевнені, що будуть вжиті якісь заходи, і що відносно них знову не буде вчинене насильство [5]. У переважній більшості таке насильство триває роками, а відповідно страх та невпевненість у підлітковому віці породжує ще більшу невпевненість та небажання розповідати комусь свою історію .

Тому під час допиту неповнолітньої особи важливо розуміти ці бар'єри, щоб усунути їх. Часто неповнолітні на прохання розповісти поліцейському про насильство – відповідають: «Повідомити про це – і який сенс? До чого я дійду? На мою думку, це просто марна трата часу, бо нічого не трапляється. Для чого комусь проходити через це?».

Неприпустимо ставитися до неповнолітнього як до малолітньої дитини, змушуючи її почуватися що її проблеми нереальні, чи що, і насправді цього не було таким значущим чи навіть кримінальним.

Список використаних джерел

1. Access to Counsel – The Gault Center. *The Gault Center – Promoting justice for all youth*. URL: https://jlc.org/issues/access-counsel

2. Juvenile Interview and Interrogation. *International Association of Chiefs of Police*. URL: https://www.theiacp.org/resources/policyprotocol/juvenile-interview-and-interrogation

3. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20Offciers.pdf

4. Модель «Барнахус»: загальна характеристика і впровадження в Україні. UNICEF. *UNICEF, for every child*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/documents/model-barnahus-implementation-ukraine

5. Homepage | Children's Commissioner for England. *Children's Commissioner for England*. URL: https://www.childrenscommissioner.gov.uk/.

Корзун Андрій Сергійович,
старший слідчий в особливо важливих справах управління документування злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту Головного слідчого управління Національної поліції України, доктор філософії права

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабне вторгнення російської федерації проти України супроводжується систематичними порушеннями міжнародного гуманітарного права. Напади на цивільні об'єкти, насильство проти цивільного населення, примусові роботи, розграбування культурних та історичних цінностей, застосування заборонених засобів і методів ведення війни – ці та інші діяння складають реальний зміст воєнних злочинів, які щоденно фіксуються на території України. Відповідальність за них передбачена статтею 438 КК України [1].

Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів є системою наукових, організаційних і технічних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, фіксацію, дослідження та процесуальне закріплення доказів, що підтверджують факти порушення законів і звичаїв війни [2]. Ці злочини вирізняються масовістю, прихованим характером, значним обсягом завданих руйнувань і складнощами доступу до місця їх учинення, що вимагає адаптації криміналістичних підходів і впровадження спеціальних технологій збирання доказів.

По-перше, криміналістичне забезпечення вимагає спеціальної організації огляду місця події на деокупованих територіях, оскільки такі локації можуть бути замінованими,

частково зруйнованими або залишатися під ризиком повторних атак. Тому огляд здійснюється лише після попереднього розмінування та забезпечення безпеки саперами, із використанням засобів геоприв'язки, безпілотних літальних апаратів, відеофіксації та 3D-сканування. Ці технології дозволяють відтворити ситуацію на місці злочину навіть за умов подальших руйнувань чи неможливості повторного доступу. Особливу увагу приділяють слідам вибухів, траєкторіям влучання, залишкам боєприпасів, слідам перебування військових підрозділів, що важливо для ідентифікації типу зброї та конкретного військового формування.

По-друге, важливою складовою є фіксація обставин подій за участю потерпілих і свідків, значна частина яких зазнала катувань, незаконного утримання, сексуального насильства чи обстрілів об'єктів цивільної інфраструктури. Криміналістична тактика допиту у таких умовах передбачає елемент психологічної підтримки, уникнення вторинної травматизації та застосування методик когнітивного інтерв'ю [3]. Значна роль належить мультимедійному фіксуванню свідчень, що дозволяє зберегти первинну інформацію у незмінному вигляді та полегшує міжнародне співробітництво, зокрема передачу матеріалів до Міжнародного кримінального суду.

По-третє, розслідування воєнних злочинів вимагає активного залучення сучасних видів криміналістичних експертиз, серед яких ключове значення мають судово-медичні, балістичні, трасологічні, вибухотехнічні, ґрунтознавчі, психологічні та молекулярно-генетичні (ДНК) дослідження. Робота експертів ускладнюється тим, що злочини здебільшого відбувалися в умовах активних бойових дій, коли тіла загиблих можуть бути спотвореними, а місце події – хаотично зруйнованим. ДНК-ідентифікація стає ключовим інструментом при встановленні осіб жертв масових страт, катувань чи обстрілів. Балістичні та вибухотехнічні дослідження дозволяють прив'язати конкретні типи ракет і артилерійських систем до російських військових частин, що формує ланцюг доказів щодо конкретних командирів і виконавців.

Особливим елементом криміналістичного забезпечення є інтеграція відкритих джерел (OSINT) та цифрових доказів. Воєнні злочини часто супроводжуються фото- й відеофіксацією, публікаціями у соціальних мережах, супутниковими знімками, перехопленнями переговорів військових. OSINT дозволяє

встановлювати час і місце події, зіставляти дії військових із наслідками на місці злочину, локалізувати техніку та маршрути переміщення підрозділів. Цифрові докази підлягають спеціальній криміналістичній обробці для підтвердження їх автентичності та неперервності ланцюга зберігання (chain of custody) [4].

Четвертим важливим компонентом є криміналістичний аналіз документів командування та системи підпорядкування, який дозволяє встановити відповідальність командирів за віддані накази та невжиття заходів щодо запобігання злочинам підлеглих [5]. Це включає дослідження військових журналів, радіопереговорів, металевих бирок, маркувань техніки, службової документації та вилучених носіїв інформації. Такі дані є ключовими для доведення складу воєнного злочину відповідно до принципу командної відповідальності.

Важливою складовою процесу розслідування є міжнародне співробітництво. Доказову базу часто формують спільно з міжнародними слідчими групами, структурами ООН, представниками Міжнародного кримінального суду, Європолу та інших організацій. Тому криміналістичні процедури мають відповідати загальновизнаним міжнародним стандартам, включно з вимогами Стамбульського протоколу щодо документування катувань і жорстокого поводження, Римського статуту [5] та процедур МКС щодо прийнятності доказів.

Отже, криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів — це комплексна діяльність, що поєднує сучасні технології, спеціальні методики документування, психологічно орієнтовані тактичні прийоми та міжнародні стандарти фіксації доказів. Від якості криміналістичної роботи та належного документування доказів, залежить можливість притягнення винних до відповідальності, відновлення справедливості для потерпілих та формування доказової бази не лише у національних судах, а й у провадженнях Міжнародного кримінального суду чи інших міжнародних юрисдикцій. Умови воєнного конфлікту вимагають постійного вдосконалення криміналістичних методик, підготовки фахівців та створення спеціалізованих механізмів реагування на масові та системні злочини проти цивільного населення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р.No 2341-III (ред. від 11 січ. 2019 р.) : [Електронний ресурс]. URL : https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Female Red Cross and Red Crescent Movement, 1949. *Geneva Conventions of 12 August 1949* URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/red-cross-crescent-movement/geneva-conventions-1949-eng.pdf

3. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л.М. Головченко, А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян та ін. Х.: Право, 2016. 928 с.

4. Гаврилюк Л.В, Бурлака В.В., Пелехатий В.Т. Особливості огляду цифрових матеріалів з відкритих джерел мережі «інтернет» за протоколом Берклі». *Наука і правоохоронна*, 2(64) 2024. С. 238-248. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3ab72a4-35df-4dec-9a4b-ff05da58a567/content

5. International Criminal Court, 1998. *Rome Statute of the International Criminal Court* URL: https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf

Кофанова Олена Сергіївна,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОВНОСПЕКТРАЛЬНІ СИСТЕМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ FSIS У КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МОЖЛИВОСТІ, ПЕРЕВАГИ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Повномасштабна війна, розв’язана росією проти України, спричинила безпрецедентну кількість злочинів проти цивільного населення, об’єктів критичної інфраструктури та культурної спадщини. Починаючи з 2022 року правоохоронні органи, військові експерти, мобільні слідчо-оперативні групи та міжнародні місії працюють у надзвичайно складних умовах – під час обстрілів, у зруйнованих містах, на місцях масових убивств та катувань. За таких обставин зростає значення технологій, які забезпечують швидке, точне та неінвазивне документування доказів**.**

Однією з найбільш ефективних технологічних платформ у сучасній криміналістиці є повно-спектральні системи візуалізації (Full Spectrum Imaging Systems, FSIS)**,** зокрема моделі.

FSIS-CSE

FSIS-II LAB

FSIS-II Mobile

FSIS-II Backpack

FSIS-CSE, FSIS-II, мобільні рішення FSIS-2 Mobile / FSIS-2 Backpack, розроблені компанією Arrowhead Forensics [1]. Їх ключовою перевагою є здатність працювати в розширеному спектральному діапазоні 254-1100 нм, що дозволяє виявляти невидимі та слабовидимі сліди, з високою просторовою роздільною здатністю.

У контексті війни ці системи набувають особливого значення, оскільки можуть дозволити проводити комплексні криміналістичні дослідження у поєднанні з вимогами, які висуває воєнний час: мобільність, автономність, точність, надійність, нечутливість до складних умов та висока ефективність обробки великого обсягу доказів.

Війна суттєво вплинула на процес збирання, фіксації та дослідження слідової інформації.

Тепер спеціалісти працюють в умовах, коли:

– місце події продовжує залишатися небезпечним через повторні удари;

– необхідність працювати автономно, без доступу до стаціонарної лабораторії;

– доказів багато і час їхнього дослідження обмежений.

Значення набувають технології, що дозволяють: швидко ідентифікувати сліди на різних поверхнях; мінімізувати контакт із потенційно небезпечними матеріалами; проводити аналіз у польових умовах без втрати точності.

Також важливо враховувати, що доказова база по військових злочинах буде аналізуватися у міжнародних судах, що в свою чергу супроводжується дотриманням багатьох міжнародних вимог щодо документування цих злочинів.

Органи міжнародної юстиції (Міжнародний кримінальний суд, спеціальні трибунали ООН) висувають вимоги до:

– точності документування слідів злочину;
– недопущення змін або пошкодження речових доказів;
– можливості відслідковувати методики дослідження.

FSIS-системи забезпечують:

– цифровий запис;
– контрольовані параметри зйомки;
– можливість додаткового аналізу без повторного контакту з об'єктом;
– неінвазивність – критична для доказів, які можуть бути зруйновані.

Таким чином, використання FSIS відповідає міжнародним стандартам та полегшує прийняття доказів у міжнародних судах.

Система FSIS працює у широкому спектральному діапазоні (254-1100 нм), охоплюючи:

– SWUV 254 нм – оптимальний для латентних потожирових слідів;
– UV 365 нм – для біологічних рідин на забруднених поверхнях;
– видиме світло – для кольорового документування;
– IR 780-1100 нм – для аналізу обгорілих та закопчених поверхонь, документів.

Ці параметри роблять використання зазначених систем дуже актуальними для застосування в умовах війни, наприклад, виявлення слідів крові та біоматеріалів у завалах; аналіз слідів на уламках вибухових пристроїв; візуалізація латентних слідів на металевих поверхнях зброї; відновлення пошкоджених документів після пожеж.

Одна з ключових інновацій у FSIS – патентовані методи «збирання» інтегрованого зображення з вигнутих (сферичних) поверхонь. Система порівнює велику кількість знімків, визначає для кожного пікселя найінформативніший кадр і формує «інтегроване» зображення, в якому для кожного пікселя обирає найкраще значення інтенсивності. Це дозволяє «вирівняти» сферичну поверхню в цифровому просторі, отримавши чітке зображення відбитків на склі, пляшках, гільзах, руків'ях тощо.

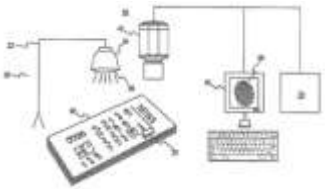

Схема 1. Робота з пласкими поверхнями

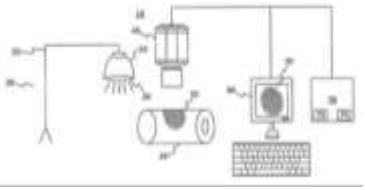

Схема 2. Робота зі сферичними поверхнями

Ще одна перевага роботи зазначеної системи, це поєднання SWUV (254 нм) із відповідним фільтром і алгоритмом інтеграції дає змогу одразу отримати висококонтрастне зображення латентного сліду на поверхні. Дослідження показують суттєве збільшення кількості ідентифікацій в порівнянні зі старими методами RUVIS.

Зображення слідоносія, а саме кредитної картки зі складним фоном.

Зображення виявлених за допомогою УФ-світла з довжиною хвилі 254 нм та спеціального УФ-фільтра (обидва входять до складу системи FSIS).

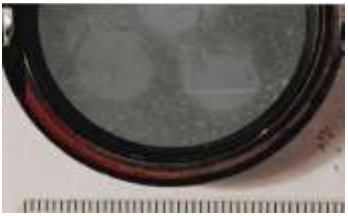

Зображення не оброблених слідів на дзеркальній поверхні

Зображення слідів під дією SWUV (254 нм) та відповідного фільтра без віддзеркалень

Висока роздільна здатність FSIS-II забезпечує до 4800 PPI, що дає змогу аналізувати: мікрорельєф гільз; мікропошкодження металу; сліди папілярних узорів на сферичних поверхнях.

Підсумовуючи, можна зазначити основні переваги систем FSIS над традиційними методами:

1. Неінвазивність – надзвичайно важливо за можливості втрати доказів.
2. Мобільність – ключова під час роботи у прифронтовій зоні.
3. Висока продуктивність – наприклад, система FSIS-II Mobile дозволяє працювати автономно та швидко.
4. Документування для міжнародних розслідувань – стандартизований цифровий формат.
5. Зменшення часу на експертизу – важливо, коли одночасно розслідуються десятки проваджень.
6. Мінімальні вимоги до реагентів – актуально при дефіциті оснащення.

Повно-спектральні системи доводять свою унікальну ефективність у криміналістичній практиці. Вони можуть забезпечити високоточне, оперативне й неінвазивне документування слідів, що зробить їх ключовим інструментом у розслідуванні воєнних злочинів рф проти України. Їхні переваги – високий рівень деталізації, мобільність, гнучкість, здатність працювати в екстремальних умовах – дозволяють спеціалістам надавати вагомі докази для національних і міжнародних судових процесів.

Технології FSIS можуть відігравати ключову роль у збереженні історичної правди, фіксації масштабів агресії та забезпеченні невідворотності покарання для винних.

Список використаних джерел

1. Технічний документ і специфікації FSIS / FSIS-II (Arrowhead Forensics). Офіційна сторінка FSIS-II (опис технічних характеристик та можливостей). URL: arrowheadforensics.com

2. Огляди і рев'ю з гіперспектральної візуалізації: Bhargava A., «Hyperspectral imaging and its applications: A review» Volume 10, Issue 12, (2024). URL: ScienceDirect

3. Практичні дослідження застосування HSI у криміналістиці: Miralles-Mosquera S. et al., "Location of Latent Forensic Traces Using Multispectral Bands". *Sensors* 2022, *22*(23). URL: https://doi.org/10.3390/s22239142

Красницька Анжела Віталіївна,
професор кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОТВОРЧІ ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НЕДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ-ВИМОГ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Невпинний процес збільшення обсягу нормативно-правових актів призвів до виникнення низки проблем: невідповідність окремих законодавчих актів реальним суспільним відносинам і вимогам сьогодення; декларативний характер окремих положень деяких законів, які сприймаються як необов'язкові; наявність у законодавстві суперечливих положень; різне розуміння нормативних приписів спеціалістами у галузі права та пересічними громадянами; наявність розпливчастих формулювань; уживання неточних, нечітких, незрозумілих, недоречно ужитих або неіснуючих в українській мові термінів; невдале формулювання речень тощо. Ці проблеми спричиняють непорозуміння, зволікання, помилки у правозастосуванні, знижують ефективність процесу правореалізації.

Не викликає сумніву, що в сучасних умовах важливого значення набуває забезпечення якості законодавчих актів, адже, якщо конкретний закон неналежної якості, то він не буде здатним регулювати суспільні відносини. Звертаємо увагу на те, що якість будь-якого законодавчого акта є необхідною умовою для визнання наявних у ньому норм права як загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою. Необхідно зазначити, що «неналежну якість законодавства у державі пов'язують з помилками, допущеними у процесі правотворчої діяльності. Недосконалість є відхиленням від якості як досконалого стану» [1]. Цілком згодні з думкою П. Д. Денисюка, який зауважує, що «Саме якість кримінального процесуального закону є запорукою ефективного виконання завдань кримінального провадження, забезпечення прав і свобод його учасників» [2, с. 119]. Також слушним є твердження

Л. М. Лобойко стосовно того, що «якісне кримінально-процесуальне законодавство дасть змогу забезпечити простоту й зрозумілість для учасників кримінального процесу; якісне законодавство забезпечить реалізацію прав і законних інтересів залучених до кримінальної процесуальної діяльності осіб, а також гарантує справедливе судочинство» [3, с. 30].

Потрібно зауважити, що на якість змісту кримінального процесуального закону здатні впливати с**а**ме основоположні принципи, засоби, правила-вимоги юридичної техніки, а нехтування вимогами правотворчої техніки як виду юридичної техніки у законодавчих актах часто виступає чинником виникнення правотворчих помилок. «Правотворча помилка як офіційно реалізована помилка та результат неправильних дій правотворчого органу, що порушує загальні принципи і норми правоутворення, є негативним результатом, який виражається у виданні такої правової норми або нормативно-правового акта, які не досягають поставлених цілей стосовно упорядкування суспільних відносин» [4, с. 30].

Як показало проведене дослідження тексту Кримінального процесуального кодексу України, у ньому існує чимало правотворчих помилок.

Недоліком правотворчої техніки є детальне найменування деяких глав і статей КПК України. Прикладом такого недоліку є: назва Глави 41 «Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні» [5], яка містить 36 слів. Назва статті 265 містить 22 слова, статті 482^{-2} – 23 слова, статті 572 – 27 слів, статті 520 – 40 слів. Такі найменування глав і статей ускладнюють користування ними за необхідності посилатися на них, адже потрібно давати їх повну назву в різного роду юридичних документах.

Законодавцем також допускаються помилки при формулюванні дефініцій. Наприклад, занадта деталізація наявна у визначенні поняття «арешт майна» у частині 1 статті 170 КПК України «Накладення арешту на майно». Дефініція «арешт майна» містить 68 слів.

Термінологічна суперечність. Так, у деяких статтях КПК України наявна термінологія, що не відповідає положенням

статті 62 Конституції України. Зокрема, у статтях КПК вжито термін *«винний»*, тоді як відповідно до статті 62 Конституції України потрібно вживати термін «*винуватий*». Наприклад, у статті 62 Конституції зафіксовано: «Особа вважається *невинуватою* у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою *невинуватість* у вчиненні злочину» [6]. У КПК України: «У разі відсутності у *винної* особи майна...» (ч. 10 ст. 100 КПК України), «Службові особи, *винні* в недотриманні розумних строків ... » (ч. 3 ст. 308 КПК України), «За неповагу до суду *винні* особи притягуються ...» (ч. 4 ст. 330 КПК України), «... чи визнає він себе *винним* і чи бажає давати показання» (ч. 1 ст. 348 КПК України), «... *винним* у вчиненні якого визнається обвинувачений» (п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України) [5]. Необхідно констатувати, що «Правові акти повинні відповідати законодавчим положенням Конституції України, загальновизнаним нормам міжнародного права, міжнародним договорам України з іншими державами» [7, с. 106]. Важливою вимогою юридичної техніки є наступна: термінологія актів нижчого порядку не повинна суперечити термінології, яка вживається в актах вищого порядку, з якими вони пов'язані. Таким чином, потрібно вживати терміни «*винуватий*», «*невинуватий*», «*винуватість*», «*невинуватість*» замість *«винний»*, *«невинний»*, *«винність»*, *«невинність»*.

Наступним недоліком є наявність логічних помилок. У пункті 4 частини 3 статті 69 спостерігаємо логічну помилку «*...викладати у висновку експертизи...*» [5]. Виходить, що експертиза (від франц. *expertise*, лат. *expertus* – досвідчений – має значення «дослідження») щось викладає у висновку. Також зауважимо, що словосполучення «*висновок експертизи*» суперечить назві § 5 Глави 4 «Докази і доказування», який має назву «Висновок експерта», а також статті 101 «Висновок експерта», в якій зазначено, що «Висновок експерта – це *докладний опис проведених* експертом *досліджень та зроблені* за їх результатами *висновки, обґрунтовані відповіді на запитання*, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи» [5] та частині 1 статті 102 «Зміст висновку експерта», у якій зафіксовано, що повинно бути зазначено у висновку експерта. Правильний варіант: «*викладати у висновку експерта*».

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що проаналізовані нами правотворчі помилки Кримінального процесуального кодексу України свідчать про необхідність удосконалення тексту кодексу.

Список використаних джерел

1. Красницька А. В., Підвисоцький В. В. Юридичне документознавство. Мультимедійний навчальний посібник. Київ : НАВС. 2019. URL : https://arm.naiau.kiev.ua/books/legal_documentation/ info/lec5.html

2. Денисюк П. Д. Якість кримінального процесуального законодавства крізь призму його дефектів. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 1. С. 118-122. URL: https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/41/38

3. Лобойко Л. М. Якість кримінального процесуального закону – гарантія його ефективної реалізації. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. до 70-річчя професора Ю. П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса). Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Юрид. л-ра, 2017. С. 30–31.

4. Марунич І. І., Красницька А. В. Помилки правотворчості як результат недотримання вимог юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи* : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (28 лист. 2014 р.). Київ : НАВС, 2015. С. 29–31.

5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88 (у редакції від 01.08.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

7. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

Кулик Марина Йосипівна,
доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Симчук Анатолій Степанович,
старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

З позиції підвищення ефективності кримінального провадження в положеннях КПК України було запроваджено диференційовану кримінальну процесуальну форму досудового розслідування кримінальних проступків, з якою кримінальне правопорушення розслідується відповідно до загальних правил кримінального провадження, але з винятками, що дозволяють прискорити або іншим чином оптимізувати кримінальний процес без порушення його принципів та процесуальних гарантій. Однак, навіть після п'яти років з моменту набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», тривають як теоретичні, так і практичні дискусії щодо змісту спрощеної форми досудового розслідування, критеріїв її реалізації, відповідності засадам кримінального процесу тощо.

І хоча переважна більшість представників наукової спільноти позитивно оцінили запровадження спрощеної форми здійснення кримінального провадження, у той же час все частіше у фахових джерелах висловлюється аргументоване занепокоєння з приводу того, що спрощена модель не сприяє забезпеченню справедливого судового розгляду та суперечить засадам кримінального провадження (презумпція невинуватості, безпосередність дослідження показань, речей та документів, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін).

Відтак при застосуванні аналізованої форми кримінального провадження існує загроза порушення захищених процесуальних прав учасників процесу або недостатньо детального

розслідування та дослідження матеріалів кримінального провадження, що обумовлює можливість створення ризику прийняття неправильного рішення у справі. Тому нормами КПК України передбачено конкретні умови, необхідні для завершення кримінального провадження у цій спрощеній формі. Зокрема відповідно до вимог п. 1 ч. 3 ст. 302 КПК України до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинна бути додана письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 вказаної статті та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні. Отже, додатковою гарантією дотримання прав підозрюваної (обвинуваченої) особи, а також засвідченням добровільності такої згоди та розуміння її наслідків виступає обов`язкова участь захисника на даному етапі досудового розслідування.

Окрім того, як зазначає Верховний Суд, оскільки спрощене кримінальне провадження щодо кримінальних проступків є обмеженням фундаментального права людини на справедливий судовий розгляд (зокрема, права на захист, права брати участь у судовому розгляді, права на оскарження судового рішення), стороною обвинувачення мають бути належним чином виконані вимоги ст. 302 КПК України, тоді як суди повинні належним чином переконатися, що сторона обвинувачення виконала зазначені вимоги, а також належним чином перевірити скарги сторони захисту (у разі їх наявності) на порушення прокурором, слідчим положень указаної статті [1].

Отже при реалізації спрощеної моделі здійснення кримінального провадження щодо проступків: по-перше, не повинно бути сумнівів щодо фактичних обставин кримінального діяння, кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення чи інших обставин, що визначають вибір відповідного порядку кримінального провадження; по-друге, поруч із матеріальним критерієм береться до уваги оціночні ознаки скороченого кримінального провадження. Мова йде про визнання своєї винуватості підозрюваним, не заперечення встановлених досудовим розслідуванням обставин та згода з розглядом обвинувального акта за його відсутності, позиція інших учасників (потерпілий, представник юридичної особи

щодо якої здійснюється провадження) щодо результату провадження та інші фактори, що можуть зумовлювати швидшу та простішу процедуру розслідування та подальшого судового розгляду кримінального провадження.

Запроваджуючи скорочену модель здійснення провадження щодо кримінальних проступків, законодавець передбачив спрощення в частині здійснення доказування у цій категорії кримінальних проваджень, спрощення у процедурі відкриття матеріалів дізнання, скорочені строки здійснення дізнання. Поруч з цим у ст. 301 КПК України визначено окремий вид строків, якими повинні керуватись дізнавач та прокурор на етапі закінчення дізнання. При цьому, як зауважує Верховний Суд [2], такі строки регламентують не строки досудового розслідування, а строки на виконання повноважень на певному етапі досудового розслідування, проте такі строки у своїй сукупності не повинні виходити за межі термінів, передбачених п. 1 ч. 3 ст. 219 КПК України.

Окремо у ст. ст. 298-2, 299 КПК України законодавець визначає перелік запобіжних заходів, які можуть застосовуватися до підозрюваного на стадії досудового розслідування кримінальних проступків (особисте зобов'язання, особиста порука та затримання), та, зміст яких у свою чергу відповідає ступеню тяжкості вчинених суспільно небезпечних діянь. Як вірно зазначає О. А. Марченко, вони мають виняткове застосовування, адже як характер діянь, так і покарання за них, як правило, свідчить про малозначність кримінальних проступків, а також про відсутність мети і підстав для застосування запобіжних заходів. Їх реалізація, продовжує автор, переважно має морально-психологічне значення, оскільки такі запобіжні заходи не здатні серйозно вплинути на поведінку підозрюваного, крім того, навіть у разі порушення норм КПК України щодо виконання обов'язків за застосованим запобіжним заходом суд не може обрати інший (більш суворий) запобіжний захід [3, с. 53].

Водночас, не слід виключати необхідності у їх застосуванні під час дізнання у разі невиконання підозрюваним своїх обов'язків та існування ризиків, визначених у ст. 177 КПК України. Адже запобіжні заходи – це правові інструменти, що дозволяють органам, що здійснюють провадження, забезпечувати належну процесуальну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого у певних ситуаціях, що у свою чергу сприятиме ефективному та оперативному здійсненню кримінального

провадження та, у виняткових випадках, запобіганню вчинення особою нового кримінального правопорушення.

Варто наголосити, що процес обрання запобіжних заходів, які не пов'язані з істотним обмеженням прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, є надто формалізованим, що суперечить, на нашу думку, ідеї раціоналізації кримінального процесу. Адже обрання вказаних процесуальних заходів примусу відносно підозрюваного вимагає від дізнавача вчинення комплексу процесуальних заходів: підготовка клопотання, погодження його з прокурором та подання до суду, надання клопотання з іншими матеріалами підозрюваному; розгляд та прийняття рішення про застосування запобіжного заходу слідчим суддею. З огляду на викладене виникає питання про те, чи дійсно сприяє пришвидшенню розслідування кримінальних проступків передбачений порядок застосування запобіжних заходів під час дізнання, враховуючи скорочені строки його здійснення. У науковій літературі вже висловлювались побажання спростити процедуру застосування запобіжних заходів у такому разі. Так, В. О. Матвійчук пропонує з урахуванням потреби у значному скороченні зазначеної процедури закріпити в нормах КПК України повноваження прокурора, слідчого чи дізнавача, за погодженням із прокурором, приймати процесуальні рішення про застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки [4, с. 339].

Не можемо повністю погодитись з наведеним підходом. На наше переконання, суб'єктом застосування зазначених заходів примусу під час досудового розслідування кримінальних проступків поруч із слідчим суддею може виступати виключно процесуальний керівник. В цьому контексті слід звернути увагу на приписи кримінального процесуального законодавства європейських країн, які допускають можливість обрання неізоляційних заходів прокурором.

Зокрема, відповідно до ст. 121 КПК Литовської Республіки [5] арешт, посилений нагляд, домашній арешт та зобов'язання проживати окремо від потерпілого та (або) не наближатися до потерпілого ближче, ніж на встановлену відстань, можуть бути призначені лише за постановою судді досудового слідства або суду. Інші запобіжні заходи (застава, зобов'язання періодично реєструватися у відділку поліції, письмове зобов'язання про невиїзд) окрім як за постановою судді досудового слідства можуть бути застосовані і з дозволу прокурора. Згідно з

положеннями розділу 28 КПК Польщі [6], саме прокурор під час підготовчого провадження вирішує питання про застосування запобіжних заходів, за винятком тримання під вартою (ст. 250). Аналогічні положення відображені у ст. 203 КПК Румунії [7], приписи якої визначають прокурора як одного із суб'єктів застосування неізоляційних запобіжних заходів.

Підсумовуючи, зазначимо, що національна правова система поступово впроваджує механізми спрощення у кримінальному провадженні, залишаючи загальну процедуру лише для здійснення кримінального провадження щодо злочинів. При цьому зростаюче використання скороченої процедури здійснення кримінального провадження щодо кримінальних проступків демонструє її ефективність у кримінальному судочинстві. Водночас деякі положення потребують певного удосконалення з позиції забезпечення делікатного балансу між швидкістю, справедливістю та дотриманням основоположних засад кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 6 жовтня 2021 року у справі № 185/7793/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/100292419.

2. Постанова Верховного Суду від 6 вересня 2022 року у справі № 705/1850/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/106191186.

3. Марченко О. А. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання: деякі процесуальні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2021. № 3. С. 49–54.

4. Матвійчук В. О. Поняття та правова сутність дізнання у кримінальних провадженнях по кримінальних проступках в Україні. *Юридична наука.* 2020. № 9 (11). С. 335–344.

5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 37-1341). *Infolex.* URL: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708

6. Kodeks postępowania karnego : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555. *Internetowy System Aktów Prawnych.* URL:https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970890555

7. Codul de Procedura Penala al Romaniei din 1 iulie 2010. (Legea nr. 135/2010). *Portal Legislativ.* URL: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/185907

Лазаренко Алла Миколаївна,
доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Пенітенціарної академії України, провідний фахівець з організації наукової роботи Чернігівського НДЕКЦ МВС, кандидат юридичних наук, доцент
Корольов Антон Андрійович,
здобувач вищої освіти Пенітенціарної академії України

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ-КОЛАБОРАНТА

В умовах російської збройної агресії дослідження колабораціонізму зумовлене тим, що це явище стало не лише правовою, а й суттєвою кримінологічною та морально-психологічною проблемою. Її поширення створює загрозу не тільки обороноздатності держави, а й консолідації українського суспільства. Колабораціонізм як соціально-правове явище становить складне поєднання політичних, морально-психологічних і кримінально-правових аспектів, що в умовах сучасної російсько-української війни набуває особливої актуальності [4].

Його сутність полягає у свідомій співпраці громадян України з державою-агресором або з утвореннями, які діють в інтересах останньої, що спрямована проти суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки держави [1]. Кримінальне законодавство України, зокрема стаття 111-1 КК України, визначає колабораційну діяльність як злочин проти основ національної безпеки, що охоплює як активні дії – пропаганду, участь у створенні окупаційних органів влади, матеріальну допомогу ворогу, – так і пасивні форми підтримки [2].

У кримінально-правовому сенсі колабораціонізм розглядається не лише як результат ворожих впливів, а й як вияв внутрішньої деструктивної мотивації, де поєднуються індивідуальні психологічні особливості, моральна деформація та ситуаційний тиск війни, частим випадком буває недалекоглядність та бажання отримання легких грошей [5].

З позицій кримінології, колабораціонізм є особливим видом злочинної поведінки, яка обумовлюється поєднанням зовнішніх та внутрішніх факторів: інформаційно-психологічним

впливом пропаганди, соціальною дезорієнатцією, ціннісними деформаціями, особистісною незрілістю, прагненням до уникнення небезпеки, отримання вигоди тощо. Зупинимося на морально-психологічній характеристиці особи злочинця-колаборанта, оскільки остання максимально нас наближає до розуміння мотивації, встановлення рівня суспільної небезпечності особи, прогнозування повторної злочинної поведінки, оцінювання здатності до ресоціалізації.

Психологічна характеристика колаборанта включає такі риси, як низький рівень громадянської ідентичності, егоцентризм, конформізм, страх перед репресіями або прагнення отримати особисту вигоду в умовах нестабільності [3].

В окремих випадках спостерігається й внутрішній когнітивний конфлікт між усвідомленням зради та раціоналізацією власних дій, що створює специфічну форму морального виправдання, оскільки за таких дій людина намагається врятувати себе індивідуально, не розуміючи того що створює більшу небезпеку для себе, та глобальність шкоди що може спричинитися як їй, так і оточенню [4].

З позицій кримінології, особа колаборанта формується на перетині правових та психологічних детермінант – впливу пропаганди, дезінформації, соціальної ізоляції, а також деформації ціннісних орієнтацій [3]. Особливої уваги заслуговують жінки-колаборантки, чия участь часто мотивована емоційно-особистісними чинниками, зокрема страхом, почуттям беззахисності або прагненням зберегти родину [3]. Водночас навіть за наявності таких обставин, кримінальне право не заперечує їхню відповідальність, але враховує психологічні аспекти як можливі пом'якшувальні чинники.

Зауважимо, що моральна складова колабораціонізму має подвійний характер: з одного боку, це – особиста деградація моральних орієнтирів, з іншого – соціальний маркер розщеплення національної ідентичності [6]. Злочин проти держави у цьому контексті є не лише правовим актом, а й моральним вибором, який визначає ціннісний вимір суспільства в умовах війни. Тому кримінальне право України, розглядаючи колабораціонізм, має не лише каральну, а й превентивно-виховну функцію – відновлення у свідомості громадян почуття державної належності, гідності та моральної відповідальності [2; 1].

Отже, колабораціонізм як об'єкт кримінологічного аналізу – це багатовимірне явище, в основі якого лежить поєднання

правового порушення, моральної деградації та психологічного компромісу. Його дослідження потребує інтеграції знань кримінального права, соціальної психології та політичної науки для розуміння не лише юридичних наслідків, а й механізмів деформації особистості, здатної на співпрацю з ворогом [5; 4]. Комплексний підхід до вивчення колабораціонізму – із врахуванням кримінологічних, морально-психологічних аспектів – дозволяє глибше зрозуміти природу цього явища та визначити механізми протидії йому.

Список використаних джерел

1. Дубонос М. І., Пашина Н. П. Сутність поняття колабораціонізм та його основні ознаки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Політологія»*. 2023. Вип. 37. DOI: 10.34079/2226-2830-2023-13-37-59-67. URL: https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/75 (дата звернення: 02.11.2025).
2. Мадрига Т., Борецкий О. Сучасні форми колабораціонізму та їх вплив на національну безпеку. *Політологічні студії*. 2022. № 1(13). URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/157
3. Пугач С. І. Кримінологічна характеристика особи жінки, яка підозрюється в учиненні колабораційної діяльності. Law Journal of KSPU, 2023. № 1(14). URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/431 (дата звернення: 02.11.2025).
4. Сагайдак Ю. В. Соціально-правові та психологічні аспекти колабораціонізму в умовах російсько-української війни XXI століття. *Психолого-педагогічні проблеми права, освіти та управління.* 2023. № 2(8). URL: https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1637 (дата звернення: 02.11.2025).
5. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Журнал політичних досліджень ДонНУ імені Василя Стуса.* 2022. № 2(11). URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12184 (дата звернення: 02.11.2025).
6. Чальцева О. М. Критерії дослідження колабораціонізму та їх застосування для аналізу українського кейсу. *Вісник політичних наук ДонНУ імені Василя Стуса.* 2023. № 1(14). URL: https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/16339 (дата звернення: 02.11.2025).

Латиш Катерина Володимирівна,
докторант кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Штучний інтелект (ШІ) дедалі активніше застосовується в криміналістиці та судовій експертизі. Хоча його потенціал ще недостатньо досліджений, особливо в умовах воєнного стану, дефіциту ресурсів та підвищеної потреби у швидкому аналізі цифрової інформації, яка має потенціал стати доказами. Крім того, наявні технології вже суттєво змінюють підходи до збору, обробки та оцінювання інформації.

При цьому в Україні досі відсутнє законодавче визначення ШІ, тоді як Європейський Союз першим у світі ухвалив спеціальний Акт про штучний інтелект (EU Artificial Intelligence Act) [1]. У Сполучених Штатах Америки ФБР використовує визначення, закріплене в Законі про національну оборону на 2019 рік (FY19 NDAA), відповідно до якого ШІ охоплює: 1) будь-яку систему, здатну виконувати завдання в непередбачуваних умовах без суттєвого контролю людини; 2) системи, що виконують завдання з елементами сприйняття, когніції, планування, комунікації чи фізичної дії; 3) системи, здатні мислити чи діяти подібно до людини (нейронні мережі, когнітивні архітектури); 4) техніки, включаючи машинне навчання, спрямовані на виконання когнітивних завдань; 5) інтелектуальних агентів і роботів, що досягають поставлених цілей через сприйняття, планування, міркування й комунікацію [2].

Застосування ШІ в розслідуванні може спростити часто тривалий та рутинний процес шляхом організації, синтезу та обробки великих обсягів даних, а також транскрибувати запис допиту чи обшуку у режимі реального часу.

Застосування ШІ в криміналістиці дозволяє оптимізувати процеси збору й аналізу доказів. Алгоритми машинного навчання розпізнають закономірності у великих масивах даних, виявляють аномалії та підозрілу поведінку, полегшуючи роботу слідчих у масштабних і багаторівневих провадженнях.

Системи комп'ютерного зору дедалі частіше використовуються для розпізнавання транспортних засобів, облич, об'єктів на фото- і відеоматеріалах [3], що особливо важливо у справах про воєнні злочини, зниклих безвісти та ідентифікацію загиблих.

Обробка природної мови (NLP) дозволяє аналізувати цифрові комунікації, електронні листи, повідомлення в месенджерах, виявляти латентні смисли, координацію дій або елементи маніпуляції у текстах. Значний практичний потенціал має можливість автоматичного транскрибування аудіозаписів у режимі реального часу, що пришвидшує протоколювання слідчих дій. Прогнозна аналітика, заснована на історичних даних, може допомагати виявляти ризикові профілі та моделювати ймовірні сценарії поведінки злочинців [4].

Однак впровадження ШІ пов'язане з істотними ризиками. Непрозорість алгоритмів, відома як ефект «чорної скриньки Пандори», ускладнює можливість перевірки та оскарження результатів. Відсутність розуміння того, де зберігаються введені дані та як обробляється інформація, становить загрозу для ланцюга збереження доказів (chain of custody).

Крім того, певні моделі ШІ схильні до феномену «галюцинацій», коли система генерує правдоподібну, але фактично неправильну інформацію. У кримінальному процесі такі помилки можуть мати критичні наслідки, особливо коли результати ШІ використовуються для підтвердження або спростування винуватості особи.

Показовим є перший в Україні задокументований випадок застосування штучного інтелекту у судовій експертизі, коли експерти Київського науково-дослідного інституту судових експертиз проводили ідентифікацію загиблого українського військовослужбовця за відеозаписом, поширеним у мережі 6 березня 2023 року. Матеріали були низької якості, що в звичайних умовах ускладнило б проведення експертизи, однак алгоритми комп'ютерного зору дозволили зіставити недосконалі відеокадри із наданими фотозразками. У результаті експерти встановили, що на відео зображено снайпера Олександра Мацієвського, військовослужбовця 163-го батальйону 119-ї бригади ТрО Чернігівської області. Цей приклад засвідчив потенціал ШІ для вирішення складних ідентифікаційних завдань у воєнний час, зокрема за умов недостатності або низької якості вихідних даних [5].

Інструменти ШІ можуть галюцинувати, тобто програма видаватиме неправдиву інформацію, яка здається правдивою і точною. Також відсутня прозорість щодо того, як система приймає рішення, також не зрозумілим є де зберігаються введені дані та хто може мати до них доступ.

Таким чином, штучний інтелект створює нові можливості для криміналістики та судової експертизи – від аналітики цифрових доказів до ідентифікації осіб та відтворення подій. Разом із тим його використання має супроводжуватися виробленням нормативних стандартів, забезпеченням прозорості алгоритмів, визначенням критеріїв допустимості результатів ШІ як доказів, а також розробленням механізмів захисту прав людини. Впровадження ШІ повинно базуватися на принципах наукової валідності, технічної надійності та етичності, а також поєднуватися із підготовкою фахівців і розбудовою національної нормативної бази.

Список використаних джерел

1. European Union Artificial Intelligence Act, 2024.

2. Artificial intelligence (AI) has implications not just for the commercial sector but for national security and law enforcement. https://www.fbi.gov/investigate/counterintelligence/emerging-and-advanced-technology/artificial-intelligence

3. Federal Bureau of Investigation. (n.d.). *Artificial intelligence (AI) has implications not just for the commercial sector but for national security and law enforcement*. https://www.fbi.gov/investigate/counterintelligence/emerging-and-advanced-technology/artificial-intelligence

4. Gupta, M. (2025, July 12). *How AI is shaping the future of forensic investigations*. Innefu Labs. https://innefu.com/how-ai-is-shaping-the-future-of-forensic-investigations/

5. Shepitko, V., Shepitko, M., Latysh, K., Kapustina, M., & Demidova, E. (2024). Artificial intelligence in crime counteraction: From legal regulation to implementation. Social and Legal Studios, 7(1), 135-144. https://doi.org/10.32518/sals1.2024.135

Левицький Андрій Олегович,
начальник управління криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидат юридичних наук
Юсупов Володимир Васильович,
головний спеціаліст-криміналісти управління криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВПІЗНАНИХ ТІЛ ОСІБ, ПОВЕРНУТИХ У ПОРЯДКУ РЕПАТРІАЦІЇ В УКРАЇНУ

Внаслідок збройної агресії рф питання зниклих безвісти за особливих обставин гостро постає в українському суспільстві. Тіла загиблих захисників і захисниць України передаються нашій державі у межах репатріаційних заходів. Уповноважені органи державної влади удосконалюють механізми ідентифікації тіл (останків) загиблих Героїв. Важливою складовою репатріаційного процесу є не лише швидкість виконання завдань, але й забезпечення точності та максимальної уваги до кожного етапу. Такі чутливі питання, як ідентифікація та передача тіл загиблих, потребують оперативних рішень.

Статистичні дані засвідчують збільшення кількості суб'єктів, які беруть участь в процесі ідентифікації невпізнаних тіл осіб, повернутих в порядку репатріації, а саме: слідчі підрозділи Національної поліції України (далі – НПУ) у складі слідчих та спеціалістів-криміналістів; підрозділи Експертної служби МВС України, підрозділи бюро судово-медичної експертиз Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ), експертні установи Міністерства юстиції України.

В аспекті роботи бюро судово-медичної експертизи МОЗ, у 2022-2023 роках для роботи із тілами були задіяні 5 бюро судово-медичних експертиз (далі – СМЕ), проте уже в 2024 році експертизи по репатрійованим тілам (останкам) проводилися в 19 бюро СМЕ. Така оперативність стала результатом реорганізації обласних бюро судово-медичної експертизи в єдину централізовану мережу установ в сфері управління МОЗ.

Водночас одним з актуальним питань у цьому аспекті залишається термінів ідентифікації невпізнаних тіл та нарощення спроможностей спеціальних лабораторій у зв'язку зі збільшенням кількості переданих тіл (останків) шляхом репатріації.

Виконання цих завдань відбувається на відповідній нормативно-правовій основі. Нині до основних документів, які регламентують процес ідентифікації трупів невпізнаних осіб, повернутих при репатріаційних заходах, участь у них підрозділів НПУ належать: КПК України; Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 9 липня 2022 року № 2391-IX; Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII; постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 698 «Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України»; постанова КМУ від 29.08.2023 № 978 «Деякі питання реалізації Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини»; наказ МВС України від 04.08.2023 № 639 «Про затвердження Положення про Електронний реєстр геномної інформації людини»; наказ МВС України від 10.09.2009 № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» та деякі ін.

Зупинимося на окремих положеннях зазначених вище документів, що стосуються ідентифікації невпізнаних тіл осіб, переданих у порядку репатріації.

Частина 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» передбачає, що державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою: ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини (п. 3); частина 5 – державна реєстрація геномної інформації полягає у внесенні до Електронного реєстру відомостей про генетичні ознаки людини та визначених цим Законом знеособлених персональних даних про особу; частина 6 – держателем Електронного реєстру є Міністерство внутрішніх справ України.

Відповідно до п. 5 і 6 ч. 1 ст. 5 Закону обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація: *невпізнаних трупів людей*, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок

досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 КПК України; встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 КПК України.

Право на використання геномної інформації (ст. 16 Закону) надається: 1) керівникам прокуратур та органів досудового розслідування; 2) прокурорам; 3) слідчим; 4) дізнавачам та ін.

У ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII передбачено (п. 15 ч. 1 ст. 23), що поліція відповідно до покладених на неї завдань: вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; *встановлює особу за невпізнаним трупом*; *здійснює відбір біологічного матеріалу осіб та встановлює його генетичні ознаки (геномну інформацію) у випадках, передбачених законодавством*.

Відповідно до наказу МВС України від 10.09.2009 № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» в Експертній службі МВС функціонує облік генетичних ознак людини. Оперативно-пошукові колекції формуються з ДНК-профілів: 1) осіб, які підозрюються або звинувачуються в учиненні злочинів, узятих під варту, засуджених у випадку їх добровільної згоди; 2) біологічних слідів, вилучених при ОМП, у тому числі за фактами безвісного зникнення осіб, проведення інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 3) *невпізнаних трупів*.

Заслуговує на увагу й питання про прискорення процесу виділення ДНК-профілів репатрійованих трупів невпізнаних осіб з використанням можливостей приладу ANDE 6C Rapid DNA. Відповідна робота, здійснювана спеціалістом-криміналістом НПУ, може стати важливою складовою етапів ідентифікації тіл (останків). Відомо, що існують такі етапи ідентифікації трупів невпізнаних осіб:

– збір біоматеріалу: взяття зразків ДНК та відбитків пальців з тіла загиблого;

– експертиза/дослідження: проведення молекулярно-генетичної експертизи/дослідження та дактилоскопічної експертизи/дослідження;

– порівняння з базою даних: співставлення отриманих результатів з базою даних ДНК родичів загиблого, які подали заяву про зниклого безвісти (відповідний реєстр – Єдиний реєстр геномної інформації людини);

– ідентифікація: у разі збігу ДНК або відбитків пальців, особа вважається ідентифікованою.

Як зазначає Д. Зубрик, ключовими етапами молекулярно-генетичної ідентифікації загиблих в умовах війни є: пробопідготовка, *виокремлення ДНК, аналіз її кількісних і якісних характеристик,* нормалізація, ампліфікація маркерних ділянок ядерної ДНК, необхідних для ідентифікації особи [1, с. 212]. Саме пристрій ANDE 6C Rapid DNA призначений для створення та ідентифікації в автоматичному режимі ДНК-профілю людини, її останків протягом 90–100 хв.

Отже, виділення ДНК-профілю з трупа загиблого воїна або його останків на приладі ANDE 6C, а за наявності порівняльних зразків – й можливість проведення ідентифікації, значно прискорить етап виокремлення ДНК, аналіз її кількісних і якісних характеристик.

Важливим є питання оформлення процесу виділення ДНК-профілю (ідентифікації), проведеної приладом ANDE 6C, за участю спеціаліста-криміналіста. Справа у тому, що у країнах, де поліцейські служби почали використовувати ДНК-методи ідентифікації та створили криміналістичні бази генетичної інформації, з'явилося нове законодавство й були внесені відповідні зміни до чинного. У такий спосіб створили систему правового регулювання не тільки схожих баз даних, а й використання генетичної інформації правоохоронними органами загалом. Законодавчо почали регулювати категорії злочинів, що підлягають реєстрації, можливість застосування фізичного примусу під час вилучення зразків, а також тип біологічного матеріалу (зразки), що вилучають у суб'єкта. З огляду на особливості генетичної інформації, її високу доказову цінність і можливість використання даних для цілей, не пов'язаних з розкриттям злочинів, передбачали строки зберігання і критерії видалення генетичної інформації, визначили санкції за її нецільове використання та несанкціонований доступ до неї та ін. [2, с. 324].

В Україні законодавча можливість складати висновки і довідки спеціаліста за результатами проведених ним досліджень вже є – відповідно до ст. 71 і ст. 99 КПК України. Згідно зі змінами

у п. 9 ч. 4 ст. 71 КПК України, що розширили права спеціаліста, можливо оформлення результатів дослідження у формі довідок або висновків. Зі змінами, внесеними до ст. 99 КПК України (а саме довідки, висновки та інші документи спеціалістів можуть належати до документів, п. 5 ч. 2) довідки, висновки та інші документи спеціалістів долучаються до матеріалів кримінального провадження як документи, які відповідно до ст. 84 КПК є одним з процесуальних джерел доказів [3, с. 385].

Отже, на законодавчому рівні спеціалісту-криміналісту надано можливість підготовки висновків та довідок за результатами проведеного дослідження, зокрема на приладі ANDE 6C. Однак, детальний механізм складання довідок і висновків спеціалістом-криміналістом має регламентуватися відомчим наказом. З цією метою у Головному слідчому управлінні НПУ (далі – ГСУ НПУ) розроблено проєкт Порядку організації діяльності спеціаліста щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів в органах (підрозділах) НПУ, який затверджуватиметься наказом МВС. У ньому містяться положення про підготовку висновків і довідок спеціалістів про проведення ідентифікації тих чи інших об’єктів.

Реалізація нормотворчих ініціатив ГСУ НПУ про організацію діяльності спеціаліста щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів забезпечить реалізацію правового механізму професійної діяльності спеціалістів-криміналістів, насамперед, щодо надважливої сучасної проблеми про ідентифікацію трупів невпізнаних осіб – загиблих захисників і захисниць України, жертв ракетно-бомбових атак, скоротить час встановлення особи трупа. У подальшому висновки і довідки спеціаліста можуть лягти в основу висновків експертів у кримінальних провадженнях, зокрема тих, при розслідуванні яких відбувається встановлення особи трупа за генетичними ознаками.

Список використаних джерел

1. Зубрик Д. До питання молекулярно-генетичної ідентифікації загиблих осіб у воєнний час. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики :* зб. мат-лів Міжнар. наук.-

практ. конф., присвяч. пам’яті видатн. вчен., д-ра юрид. наук, проф. Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (Харків, 15.10.2025). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 211–215.

2. Милостива Д., Бабченко А., Воронов Є. Криміналістичні бази даних геномної інформації: міжнародний досвід та його застосування в Україні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті видатн. вчен., д-ра юрид. наук, проф. Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (Харків, 15 жовт. 2025 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 323–326.

3. Пиріг І. Сучасний стан та перспективи розвитку молекулярно-генетичних досліджень. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам’яті видатн. вчен., д-ра юрид. наук, проф. Владислава Федоренка («Федоренківські читання») (Харків, 15.10.2025). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. С. 383–387.

Лелюк Тетяна Іванівна,
провідний фахівець відділу аналітичної роботи та організації управління Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання організації міжвідомчої взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень набуває особливої актуальності. Воєнний стан істотно трансформує безпекове, економічне та правове середовище держави, що, у свою чергу, вимагає від правоохоронних органів нових підходів до координації дій, обміну інформацією, розподілу повноважень і спільного реагування на злочини, які створюють загрозу національній безпеці. В умовах воєнного стану значно ускладнюється досудова, оперативно-розшукова діяльність.

Організація ефективної міжвідомчої взаємодії стає необхідною умовою забезпечення результативності досудового

розслідування. Така взаємодія передбачає узгоджену діяльність органів досудового розслідування (Національної поліції, СБУ, ДБР, БЕБ, НАБУ), прокуратури, військових адміністрацій, органів державного фінансового контролю, а також структур Міністерства оборони, Міністерства юстиції, митних та податкових органів. Її метою є не лише ефективне документування фактів злочинної діяльності, а й запобігання вторинним кримінальним правопорушенням, координація дій у реальному часі та унеможливлення дублювання повноважень.

Слід звернути увагу на те, що сьогодні спостерігається активізація багатосторонньої взаємодії (співробітництва) уповноважених службових осіб, що здійснюється у різних формах. Однак під час практичної реалізації поставлених завдань вони зіштовхуються з наявністю проблемних питань, які стосуються правового, організаційного, криміналістичного, матеріального, технічного, кадрового забезпечення та іншого характеру [1, с. 233].

В умовах збройного конфлікту до вже зазначених додалися нові проблемні питання, пов'язані з проведенням активних бойових дій; обмеженою інформацією щодо кримінальних правопорушень, вчинених на окупованих територіях України; реальною небезпекою для життя та здоров'я працівників поліції під час проведення слідчих (розшукових) дій; кадровий дефіцит працівників правоохоронних органів на деокупованих територіях держави, тощо [2, с. 56].

Крім того, воєнний стан змінює пріоритети у кримінально-процесуальній діяльності: на перший план виходить забезпечення національної безпеки, охорона стратегічних об'єктів, протидія колабораціонізму, фінансуванню тероризму, розкраданню державних ресурсів і гуманітарної допомоги. Це вимагає чіткої взаємодії між слідчими, оперативними та контррозвідувальними підрозділами, а також належної правової регламентації координаційних механізмів.

Загалом взаємодію розглядають як управлінську функцію, що спрямована на перетворення системи індивідуальної на спільну, узгоджену за місцем, часом і метою діяльності, а також як процес обміну інформацією [3, с. 16].

Для забезпечення ефективної взаємодії на всіх етапах розслідування кримінальних правопорушень необхідно чітко знати її правові засади й організаційні форми, ураховувати наявні криміналістичні рекомендації, реагувати на психологічні

характеристики ситуацій, що складаються. Тобто йдеться про комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми як у практичному, науковому, так і в навчально-методичному аспектах [4, с. 187].

Особливо така узгоджена діяльність набуває значення під час документування військових злочинів. Так під час організації діяльності органів і підрозділів Національної поліції на деокупованих територіях взаємодія здійснюється за такими напрямами:

а) організація евакуації населення з районів, які піддаються постійним обстрілам з боку рф;

б) здійснення «подворового» або «поквартирного» обходу працівниками поліції з метою опитування про: – прикмети військовослужбовців рф (належність до певного військового підрозділу; кількість техніки, яка зайшла до населеного пункту, та зброї тощо); – характер насильницьких дій, які вчинювали військовослужбовці рф (вбивства, згвалтування, побиття). Спостерігається велика латентність злочинів, оскільки потерпілі нерідко відмовляються подавати заяви, особливо жінки та діти. Зважаючи на це, створюються робочі групи із залученням відповідних психологів тощо [5, с. 90].

Організаційні передумови міжвідомчої взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану визначають основу ефективності всієї системи правоохоронної діяльності. Вони формують управлінську, нормативну, комунікаційну й кадрову базу, без якої координація між органами досудового розслідування, прокуратурою, СБУ, військовими структурами та іншими відомствами є неможливою. Для цього важливим є:

1) нормативно-правове забезпечення координації (наявність законодавчої та підзаконної бази, що визначає повноваження кожного суб'єкта. Крім того, в умовах війни діють додаткові розпорядження уряду й накази Генерального штабу ЗСУ, що регламентують залучення військових адміністрацій до допомоги у розслідуваннях (наприклад під час розслідування воєнних злочинів, мародерства) та забезпечення правових механізмів оперативного обміну інформацією між органами;

2) чітка система підпорядкування та координації, зокрема роботи спільних слідчо-оперативних груп (СОГ), до яких входять представники різних відомств (Нацполіції, СБУ, ДБР, БЕБ, військової прокуратури тощо);

3) інформаційно-аналітична підтримка – забезпечення функціонування єдиних баз даних і аналітичних платформ, інтегрованих із системами МВС, СБУ, ДБР, БЕБ, а також Державної митної та податкової служб;

4) кадрове та професійне забезпечення: організація підготовки кадрів, які володіють знаннями про специфіку воєнного та гібридного кримінального середовища; формування груп із працівників, які мають досвід взаємодії з військовими підрозділами, володіють навичками роботи з воєнними злочинами, зловживаннями у сфері оборонних закупівель тощо; підвищення рівня правової та психологічної підготовки працівників, адже робота в умовах воєнного стану передбачає підвищений рівень ризику;

5) техніко-криміналістичне забезпечення (використання мобільних криміналістичних лабораторій, дронів, засобів супутникового спостереження для фіксації доказів);

6) співпраця з міжнародними правоохоронними структурами (Europol, Interpol, Eurojust, які допомагають ідентифікувати фінансові потоки, документи, осіб, пов'язаних із злочинами під час воєнного стану).

Таким чином, особливість організації міжвідомчої взаємодії в період воєнного стану полягає у необхідності оперативного прийняття рішень і застосуванні спрощених процедур обміну інформацією, у тому числі в електронній формі, з дотриманням вимог державної таємниці. Значну роль відіграє створення спільних слідчо-оперативних груп, використання аналітичних центрів, міжвідомчих координаційних штабів, які дозволяють забезпечити комплексний підхід до розслідування.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю. М. Особливості взаємодії при розслідуванні злочинів міжнародного характеру. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ.* 2012. № 1. С. 231–237.

2. Шарнін А. В. Проблеми документування та розслідування злочинів, учинених на територіях проведення активних бойових дій. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. С. 55–58.

3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 271 с.

4. Пясковський В. В. Процесуальні форми взаємодії слідчих з іншими співробітниками правоохоронних органів під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 2. С. 249–260.

5. Чаплинський К.О. Координація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного часу. *Науковий вісник ДДУВС.* 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 89–95.

Лепей Михайло Васильович,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

При проведенні процесуальних дій слідчий стикається з інформацією, яку він сприймає й обробляє, що набагато перевищує обсяг даних, що фіксуються в протоколах і додатках до них. Це означає, що реальність події відображається слідчим на двох різних рівнях: процесуальному та внутрішньому. Процесуальний рівень чітко обмежений нормами та вимогами законодавства, він детально регулюється процесуальними нормами та інструкціями, що забезпечують юридичну точність та відповідність. Водночас на рівні свідомості слідчого, інформація відображається у вигляді ідеальної, уявної моделі, яка є не тільки об’єктивним відображенням наявних фактів, а й інтеграцією потенційних варіантів розвитку подій, отриманих через встановлені версії чи типові моделі злочину. Для ухвалення правильного рішення слідчий повинен передбачати розвиток як загальної ситуації розслідування, так і конкретної ситуації проведення слідчих (розшукових) дій, враховуючи поведінку учасників, які беруть у ній участь. Моделювання результатів

прийнятого рішення базується на використанні наукових і практичних методів прогнозування і спирається на положення загальної теорії прогнозування, аналіз зовнішніх обставин, що стосуються об'єкта дослідження, обставин злочину та елементів слідчих ситуацій [1, с. 505].

У криміналістиці цей метод називається «ретроспективне моделювання», що спрямований на оцінку вірогідності показань, що перевіряються. В. В. Негребецький наголошує, якщо слідчий раніше не сприймав обстановки місця події, то на основі одних лише показань відтворити модель злочинної події досить складно. Під час перевірки показань через проведення слідчого експерименту слідчий сприймає реальне місце, предмети, сліди, а також пояснення й дії особи, показання якої перевіряються. При цьому уявна модель доповнюється сприйнятими образами справжньої обстановки, а також поясненнями й діями цієї особи. Відбувається поступовий перехід від моделі інформаційно-ймовірнісної до моделі інформаційно-достовірної. Одночасно слідчий зіставляє отриману інформацію з уявною моделлю події, що перевіряється. У результаті цього остання оцінюється з погляду відповідності дійсній обстановці на місці події. Протиріччя, неточності й незрозумілості в показаннях усуваються. Таким чином, перевірка уявної моделі полягає в усуненні з неї інформації, яка не відповідає обстановці на місці, й оновленні моделі знов отриманою інформацією [2, с. 170].

Ретроспективний характер пізнання події злочину змушує звертатися до тих фактичних даних, які виникають у результаті вчинення кримінального правопорушення і несуть інформацію про окремі обставини, що передували чи супроводжували кримінальне правопорушення. Вже з моменту отримання перших емпіричних даних про кримінальне правопорушення (повідомлень, свідчень очевидців, виявлених слідів) з'являються підстави для пояснення того, що сталося. Пояснення на рівні припущень доводиться шукати в ході розслідування кримінального провадження не тільки минулі події, а й ті, які існують на сьогодні. У науці такий логічний прийом пізнання називають гіпотетичною реконструкцією [3, с. 145].

Реконструкція при розслідуванні злочинів має подвійну природу: з одного боку, це спосіб моделювання, а з іншого – це результат формування матеріальних моделей. Реконструкція використовується для відтворення обстановки на місці злочину, для повторного огляду, проведення слідчого експерименту, а

також як один з ефективних прийомів розслідування [4]. При цьому реконструкція ситуації злочинної події може охоплювати: відтворення первісного розташування предметів на місці, відтворення розміщення учасників події, реконструкція певних дій учасників події.

На місці злочинної події набуває важливого значення реконструкція психологічного портрету злочинця (складання психологічного портрету чи профілю). Втім, хоча психологічні портрети не є доказами у кримінальних провадженнях, їх можна застосовувати при пошуку доказів, а також при здійсненні окремих СРД чи розшукових заходів зі встановлення винних [5, с. 212].

З огляду на це, доцільно створити національну аналітичну базу даних криміналістичних характеристик невстановлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Ця база має містити: детальний опис фізичних особливостей (зріст, статура, вік, особливі прикмети), динамічні характеристики (типові рухи, спосіб використання інструментів, характерний «почерк» злочинних дій), психологічні особливості (елементи поведінки до, під час та після злочину, типова мотивація), спосіб учинення злочину.

Використання моделювання при підготовці до допиту полягає в тім, що слідчий будує перспективну модель майбутнього допиту – різноманітний його сценарій, заздалегідь «програє» відповідні варіанти складних ситуацій і намічає лінію своєї поведінки, співставляючи з отриманою моделлю злочину та особи, яка його вчинила. У цьому аспекті О. В. Юнацький вважає, що підготовку допиту треба розглядати у вузькому (складання плану, моделі, сценарію) та широкому значенні (визначення цілей і задач допиту, збір необхідної для проведення допиту інформації про злочин і про особу допитуваного). Що стосується моделі особи допитуваного, то її побудову слідчому доцільно починати до проведення допиту, при підготовці до нього, а остаточний вид така модель може прийняти лише в процесі безпосереднього контакту слідчого з допитуваним, оскільки саме на цьому етапі можлива правильна «діагностика» особи обвинуваченого [6, с. 12].

Матеріальне моделювання здійснюється через відтворення матеріальних моделей оригінальних об’єктів (фотознамки, відеозаписи, зліпки, макети) під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Під час такої реконструкції відтворюються ключові об'єкти або ситуації досудового розслідування, використовуючи залишкові дані, описи, фотографії та інші джерела інформації, що збереглися. Наприклад, реконструкція місця події із застосуванням сучасного програмного забезпечення дає слідчим змогу «повернутися» на місце злочину та відтворити події за кілька хвилин до їх скоєння. У віртуальному тривимірному середовищі на екрані комп'ютера можна відтворити картину події в умовах, максимально наближених до реальності. Такий підхід дозволяє ефективно вирішувати різноманітні завдання розслідування та значно полегшує подальший розгляд справ у суді. Система дає змогу, наприклад, відтворювати обстановку, що зазнала змін, моделювати дії злочинця, аналізувати «лінію погляду» очевидців, а також виконувати інші важливі слідчі (розшукові) дії [1, с. 504].

При проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій криміналістичне моделювання є незамінним інструментом, що дозволяє слідчому не просто фіксувати факти, а активно керувати процесом розслідування. Цей метод перетворює слідчу діяльність з реактивної на проактивну та стратегічно обґрунтовану, значно підвищуючи її ефективність.

Список використаних джерел

1. Чернов О. В., Пишненко І. Ю. Криміналістичне моделювання: теоретичні основи та практичне застосування при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 504–508.

2. Негребецький В. В. Моделювання як основа процесу пізнання під час перевірки показань на місці. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 7. С. 169–172.

3. Ексархопуло О. О. Криміналістична систематика версій як основа пошуково-пізнавальної діяльності. *Правова держава*. 2016. № 1. С. 145–149.

4. Герасімов Р. Р. Криміналістична реконструкція та теорія моделювання. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. (Випуск 43) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. URL: http://www.lex-line.com.ua/ (дата звернення 19.10.2025 р.).

5. Павлова Н.В. Застосування уявного моделювання під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України*: матер.

Міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 серп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 132–135.

6. Юнацький О. В. Криміналістичне моделювання пізнавальної діяльності слідчого : автореф. дис. … канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Запоріжжя, 2004. 20 с.

10. Коваленко А. В. Концептуальні засади використання цифрової 3D моделі як засобу пізнання та відображення ознак кримінального правопорушення. *Криміналістика і судова експертиза.* 2021. № 66. С. 420-430.

Макарова Олена Павлівна,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології майор поліції Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент
Лисюк Артьом Миколайович,
здобувач вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ
Мараховець Анна Сергіївна,
здобувач вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ

Сучасний етап розвитку криміналістики характеризується зростанням ролі міжнародних стандартів у формуванні наукових підходів і практичних рішень, зокрема у сфері криміналістичної тактики. Одним із ключових чинників цього процесу є прецедентна практика Європейського суду з прав людини, яка істотно впливає на формування тактичних засад проведення слідчих (розшукових) дій, забезпечення прав людини та дотримання принципу змагальності у кримінальному провадженні. У контексті інтеграції українського правового простору до європейського правового поля важливим є вивчення впливу рішень ЄСПЛ на національну практику, у тому числі на

удосконалення криміналістичних підходів до збирання, перевірки та оцінки доказів. Як слушно зазначає Макарова О. П., міжнародний досвід, зокрема практика ЄСПЛ, відіграє значну роль у розвитку сучасних стандартів використання експертних висновків і спеціальних знань у кримінальному судочинстві, а також у формуванні нових моделей міжнародного співробітництва у сфері судово-психіатричних експертиз [3; 4].

Головним нормативно правовим актом, що визначає обов'язковість застосування рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), є саме Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Саме у 17 статті Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»[3], визначено що суд при розгляду будь-яких справ посилається на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [4] та практику ЄСПЛ.

Виходячи з сказаного, ми можемо сказати, що рішення ЄСПЛ, входить до статусу джерела права для суддів, слідчого суддю та суду, що здійснює перевірку допустимості доказів у кримінальному провадженні.

Щодо кримінального провадження, то у статті 9 Кримінально процесуального кодексу України [5], прямо зазначає, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ.

Основою цього принципу є його безпосереднє застосування, особливо в криміналістичній тактиці. Тому надзвичайно важливо знайти правильний баланс між потребами слідства та захистом прав людини.

Криміналістичні тактики, а саме негласних слідчих дій за своєю природою є втручанням у приватне життя, і має відповідати вимогам законності та пропорційності, встановленим практикою ЄСПЛ та статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка чітко дає право на повагу до приватного і сімейного життя [3].

Кримінально процесуального кодексу України чітко регламентує проведення негласних слідчих дій саме у главі 21 Кримінально процесуального кодексу України. Так у статті 246 Кримінально процесуального кодексу України зазначено, що проведення негласних слідчих дій у кримінальному провадженні проводиться виключно на підставі слідчого судді або у невідкладних ситуаціях. Також стаття 252 і стаття 256

Кримінально процесуального кодексу України вимагає ретельного документування і фіксації, що є важливим тактичним прийомом, який спрямований на забезпечення достовірності і надійності доказів, щодо вимог практики ЄСПЛ для справедливого судового розгляду [4].

Вплив практики ЄСПЛ щодо провокації злочину є визначальним і безпосередньо стосується гарантій справедливого судового розгляду, що закріплено у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], має великий вплив. Вона змушує правоохоронні органи суворо дотримуватися статті 271 Кримінальний процесуальний кодекс України, де у частина 3 цієї статті прямо забороняє провокування особи на вчинення злочину з метою його подальшого викриття [3]. Ця норма є прямим втіленням прецедентів ЄСПЛ, який вимагає від правоохоронців діяти обережно та мати об'єктивні підстави для початку виконання службових обов'язків, щоб уникнути порушення права на справедливий суд.

Однією з справ ЄСПЛ, в яких було порушено ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], ми можемо виділити справу «Денисюк та інші проти України» (Denysyuk and Others v. Ukraine), де застосувувалися негласні слідчі дій, які не відповідали чинному законодавстві. Порушення виникло через низку критичних недоліків, виявлених після того, як заявникам відмовили у розкритті інформації про прослуховування, посилаючись на таємність та знищення матеріалів. ЄСПЛ встановив, що втручання було незаконним, оскільки, воно не було доведено законності самих судових ухвал через відмову уряду надати до них доступ, що унеможливило перевірку обґрунтованості негласних слідчих дій і національне законодавство не містило чітких гарантій захисту адвокатської таємниці у разі випадкового перехоплення комунікацій, також була відсутня ефективна національна процедура пост-контролю для оскарження законності негласних слідчих дій після їх завершення. Таким чином, рішення «Денисюк та інші» зобов'язує Україну забезпечити не лише формальну наявність судового дозволу, а й адекватні процесуальні гарантії та прозорість у сфері таємного стеження [6].

Підводячи підсумки, ми можемо сказати, що українське законодавство в деяких моментах є не досконале, тому доцільно було б впровадити процедура санкціонування операції, тобто ввести в практику процедуру, за якої слідчий суддя не лише дає

дозвіл на проведення негласних слідчих дій, але й затверджує конкретний план дій правоохоронця, щоб мінімізувати активну участь та підбурювання, забезпечуючи його переважно пасивну роль.

Список використаних джерел

1. Макарова О. П. Міжнародний досвід використання експертних висновків у кримінальному судочинстві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2024. № 3(106). С. 207–218. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2024.3.17

2. Макарова О.П. Міжнародне співробітництво у сфері судово – психіатричних експертиз: можливості для України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №3(33). С. 315–323. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.28

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3477-15.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція від 04.11.1950 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17.

6. «Денисюк та інші проти України» : практика ЄСПЛ https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/zakonodavstvo/Denesiuk_Ukraine.pdf.

Лісіцький Андрій Валерійович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії права

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КАТАСТРОФ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ

Сучасний етап розвитку кримінального процесу в Україні визначається безпрецедентним зростанням кількості проваджень щодо катастроф, спричинених військовими діями: масові руйнування цивільної та критичної інфраструктури, вибухи,

пожежі, техногенні інциденти, екологічні катастрофи, загибель і поранення цивільних. Такі правопорушення потребують масштабного збирання доказів, а судова експертиза стає центральним інструментом встановлення фактичних обставин події, зокрема характеру засобів ураження, масштабу руйнувань, механізму спричинення шкоди та причинного зв'язку.

За таких умов особливої ваги набуває питання незалежності експерта. Висновок експерта здатен визначально впливати на оцінку події, кваліфікацію діяння, обґрунтованість підозри та обвинувального акта. Тому правові гарантії неупередженості експерта становлять один із наріжних елементів забезпечення права на справедливий суд.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплює право на справедливий суд, охоплюючи принципи змагальності, рівності сторін та об'єктивності доказування [3]. Незалежність експертних досліджень - одна з передумов забезпечення такого розгляду, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини. На рівні кримінального процесуального законодавства юридичні гарантії незалежності експерта закріплені у ст. 69 КПК України, що встановлює процесуальний статус експерта, його обов'язок діяти неупереджено та обґрунтовано, а також заборону будь-якого впливу на формування висновку [4].

Так, стаття 77 КПК визначає підстави відводу експерта, зокрема у разі заінтересованості у результатах провадження чи наявності іншого конфлікту інтересів. Статті 242–244 КПК України визначають процесуальний порядок призначення експертизи, права учасників на формулювання запитань, подання матеріалів, ініціювання альтернативної, додаткової чи повторної експертизи [4]. Ці механізми спрямовані на забезпечення змагальності та дають змогу сторонам рівноправно впливати на використання спеціальних знань.

Під час збройного конфлікту існує низка факторів, що ускладнюють забезпечення незалежності експертного дослідження: обмеженість доступу до місця події; монополія державних органів на доступ до технічних даних; секретність інформації про засоби ураження; обмежена можливість залучення іноземних експертів; недостатня кількість спеціалістів вузької військово-технічної спеціалізації; ризики навмисної або випадкової фрагментарності вихідних даних.

Ці чинники формують складне поле, у якому гарантії незалежності експерта повинні бути забезпечені нормативно, організаційно та інституційно.

Поряд із ключовими гарантіями таких як: право сторони заявляти відвід експерту (ст. 77 КПК); використання альтернативних експертиз; участь сторін у формуванні завдань; право на ознайомлення з матеріалами, наданими експерту; право на допит експерта в суді; право на постановку додаткових запитань; можливість залучення міжнародних експертів [4]. На нашу думку, незалежність експерта у кримінальних провадженнях, пов'язаних із катастрофами, спричиненими військовими діями, є ключовою передумовою справедливого судового розгляду та реалізації принципу змагальності та потребують удосконалення, а саме: у самій процедурі щодо доступу сторін до матеріалів експертизи; щодо процесуальних гарантій повної участі захисника; щодо інституційної автономії експертних установ; можливості залучення іноземних та міжнародних експертів.

На нашу думку, міжнародне гуманітарне право як система правових норм, що регулюють ведення збройних конфліктів, містить комплекс гарантій, спрямованих на забезпечення об'єктивного дослідження фактів, пов'язаних із застосуванням сили, військовими ударами та наслідками для цивільного населення. Стандарти міжнародного гуманітарного права щодо незалежності експертів теж містять ті принципи незалежної діяльності експерта, які зазначені у Женевській конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року [1]. Вони передбачають обов'язок держав розслідувати серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, у тому числі умисні напади на цивільні об'єкти, невибіркове застосування зброї, знищення об'єктів критичної інфраструктури. У таких розслідуваннях експерти виступають ключовими суб'єктами, оскільки їхні дослідження дозволяють встановити характер події, вид та походження засобів ураження, механізм руйнувань і причинний зв'язок між подією та наслідками.

Важливим є і Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) охоплює процедури призначення та діяльності експертів, визначаючи їх неупереджений професійний статус (ст. 43, 44, 54, 69) [2]. МКС може призначати експертів для встановлення причин катастроф, обставин застосування зброї, аналізу вибухових речовин, технічного стану об'єктів тощо.

До принципів незалежної діяльності експерта в міжнародному гуманітарному праві належать:

– принцип неупередженості (експерт повинен діяти без будь-якого стороннього впливу, незалежно від інтересів учасників конфлікту або їхніх політичних цілей. Дані принципи закріплено в Основних принципах та настановах ООН щодо права на засоби правового захисту для жертв серйозних порушень МГП);

– принцип об'єктивності (експертиза повинна ґрунтуватися на технічно та науково обґрунтованих методах. Під час дослідження катастроф, спричинених військовими діями, особливого значення набуває системність у зборі та аналізі матеріалів: зразків вибухових речовин, уламків боєприпасів, фотографій, відеозаписів, супутникових даних, медичної документації тощо);

– принцип прозорості (факти, зібрані експертом, а також формулювання висновків мають бути доступними для сторін процесу).

Імплементація міжнародних стандартів у сфері експертної діяльності в межах кримінального провадження дозволяє: забезпечити об'єктивність та незалежність експерта; підвищити рівень допустимості та доказової сили експертного висновку; забезпечити відповідність розслідування міжнародним зобов'язанням України; створити умови для визнання матеріалів українських проваджень міжнародними інституціями.

Таке удосконалення сприятиме зміцненню процесуальних гарантій сторін та формуванню об'єктивної доказової бази у кримінальних провадженнях, що мають важливе значення для захисту національної безпеки та прав громадян.

Список використаних джерел

1. International Committee of the Red Cross. (1949). Geneva Conventions and Additional Protocols of 1977. Geneva: ICRC.

2. International Criminal Court. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court. https://www.icc-cpi.int

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

Луговий Віктор Олександрович,
докторант Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЕКСТРАДИЦІЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ: ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Екстрадиція як наукова категорія в зарубіжних країнах почала розвиватися відносно давно. Зокрема, перші згадки про неї почали з'являтися на початку XX-го сторіччя, наслідком чого стало прийняття на Сьомій міжнародній конференції Американських Держав у 1933 році Конвенції про екстрадицію [4].

Серед науковців, які почали розробляти зазначену тематику на теренах незалежної України варто вказати О. І. Винограду, яка на початку двохтисячних відмічала, що «…практика здійснення видачі (екстрадиції) злочинців, передачі засуджених для відбуття покарання, кримінального переслідування осіб, які вчинили злочини, виявила істотні прорахунки в механізмі співробітництва, внаслідок чого не було досягнуто його головної мети – подолання негативних тенденцій у боротьбі зі злочинністю» [2, с. 2]. Як бачимо, майже три десятиріччя тому постало питання урегулювання забезпечення дієвої практики екстрадиції для урегулювання міжнародного співробітництва в сфері кримінально-процесуальних взаємовідносин.

Зі свого боку, у 2004 році І. В. Лєшукова констатувала, що «…у міжнародно-правових актах, судовій практиці і законодавстві конкретних держав існує багато визначень інституту видачі злочинців (екстрадиції). … В офіційних документах нашої держави таке слово не застосовується. Термінологічна плутанина виникає з поняттями «видача», насамперед у ситуаціях, пов'язаних із зверненням вироку до виконання, і «передача» (передача засудженого для відбування покарання у державі його громадянства), що у юридичній літературі нерідко розглядаються як синоніми. Насправді за юридичним змістом це різні, самостійні правові інститути, що підтверджується характером нормативної регламентації як на

міжнародному рівні, так і в національному законодавстві» [7, с. 131]. У той же час, в ст. 1 Європейської конвенції про видачу правопорушників передбачено зобов'язання видавати правопорушників, а саме, що «…Договірні Сторони зобов'язуються видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених в цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої Сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою» [9].

З огляду на вказаний міжнародно-правовий документ, а також на ряд інших міжнародних договорів про співпрацю з різними державами в КПК України включили Главу 44, яка розкриває кримінально-процесуальні особливості видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення – тобто екстрадицію. Зокрема, ст. 573 вказаного нормативно-правового акту передбачає, що «…запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців» [5]. Крім того, на разі, Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про екстрадицію, що набрала чинність в Україні 04.02.2023 р. [8], в якій наскрізним словом фігурує термін «екстрадиція».

А вже Ю. С. Хоббі зазначала, що «…проблема забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності в сучасному глобалізованому світі з «відкритими» кордонами та інтеграційними процесами на універсальному та регіональному (континентальному) рівнях набуває все більшої актуальності, зважаючи на необхідність імплементації до національного кримінального законодавства міжнародно-правових норм, спрямованих, крім іншого, на забезпечення конституційних прав і свобод особи під час вирішення питання про її видачу іноземній державі, включаючи необхідність урахування специфічного становища такої категорії іноземних громадян та осіб без громадянства, як біженці, кількість яких постійно зростає в умовах перманентного поширення збройних конфліктів у світі. За таких умов, особливо в контексті реформування кримінально-правової галузі, ключовим завданням убачається необхідність

розроблення ефективної комплексної моделі притягнення особи до кримінальної відповідальності із суворим дотриманням її конституційно-правового статусу, чим і обумовлюється своєчасність і актуальність розкриття тих науково-практичних питань, що розглядаються в даному дослідженні» [10, с. 159].

Своєю чергою О. В. Ільченко і С. М. Сенченко відмічали, що «…у сучасних умовах активізації транснаціональної злочинності актуальними є питання співробітництва держав у сфері протидії цьому явищу. Співробітництво держав у сфері екстрадиції відноситься до регулювання сучасного міжнародного кримінального права. Розвиток засобів комунікації, поява Інтернету, спрощення паспортного контролю, існування «прозорих» кордонів між державами, що утворилися на теренах колишнього СРСР, недосконаліть національних механізмів протидії злочинності – це далеко не повний перелік чинників, які сприяють уникненню особами, що допустили порушення кримінально-правової заборони тієї чи іншої держави, кримінальної відповідальності. Екстрадиція осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів або засуджених судом іноземної держави, для кримінального переслідування або виконання вироку, а також передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами яких вони є, визнається найважливішим видом міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, що дозволяє забезпечити незворотність притягнення осіб до відповідальності, призначення покарання, соціальну реабілітацію засуджених осіб. Особливого значення інститут екстрадиції набуває в умовах глобалізації, інтеграції, міграції населення та зростання рівня організованої транснаціональної злочинності. Інститут екстрадиції постійно розвивається і вдосконалюється, і така співпраця сприяє розвитку міжнародних відносин. Відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права видача осіб повинна розглядатися як прояв добросусідства і співробітництва держав, як дію, що повністю відповідає вимогам основоположних міжнародно-правових документів» [3].

Стосовно визначення вказаної наукової категорії, то, для прикладу, О. І. Виноградова на основі аналізу діючих на кінець 1990-х років міжнародно-правових актів та тогочасної практики зробила висновок, що «…під видачею (екстрадицією) слід розуміти процес, який ґрунтується на міжнародних договорах,

загальновизнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний з наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду». Авторка акцентувала увагу на тому, що перевага наведеного визначення полягає в тому, що воно містить усі елементи, наявність яких у конкретному акті видачі (екстрадиції) дозволяє визнати його правомірним [1, с. 14].

А вже І. В. Лєшукова на основі проведеного дослідження зробила висновок, що особливість видачі полягає в тому, що держава, яка звернулася з проханням про правову допомогу, залишає за собою лише право розгляду кримінального провадження, призначення та виконання покарання. Також авторка зауважила, що видаючи злочинця, держава, на території якої він перебуває, надає державі, яка вимагає видачі, правову допомогу в реалізації її законів. З огляду на це, дослідниця підсумувала, що у зв'язку з цим необхідно ще раз звернути увагу на те, що видача – це надання державами правової взаємодопомоги. Як підсумок, І. В. Лєшукова вказала, що «…під видачею (екстрадицією) слід розуміти заснований на принципах і нормах міжнародного і національного права процес, пов'язаний з наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у передачі злочинця державі, на території якої було вчинено злочин, або державі, громадянином якої є злочинець, чи державі, котра найбільше потерпіла від злочинного діяння, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду» [6, с. 48].

Підводячи підсумок, зазначимо, що проблематика екстрадиції під час розслідування злочинів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупуваннями, має дуже важливе значення. Це пояснюється рядом взаємопов'язаних факторів, а саме: 1) розповсюдження міжнародної та національної кримінальної злочинності; 2) вчинення злочинів на території різних держав; 3) тяжкість вчинених протиправних діянь; 4) обов'язкову взаємодію судових та правоохоронних органів для забезпечення найбільш оптимального процесу визначеної категорії кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Виноградова О. І. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочини. *Адвокат*. 1999. № 1. С. 13–14.

2. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 22 с.

3. Ільченко О. В., Сенченко С. М. Поняття та принципи екстрадиції у кримінально процесуальному праві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. № 3. URL : https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/45.pdf (дата звернення – 04.11.2025 р.).

4. Конвенція про екстрадицію від 26 грудня 1933 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-33#Text (дата звернення – 04.11.2025 р.).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення – 04.11.2025 р.).

6. Лєшукова І. В. Поняття і правові основи міжнародного розшуку злочинців, який здійснюється в системі Інтерполу. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 44–49.

7. Лєшукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. 217 с.

8. Про приєднання України до Конвенції про екстрадицію : Закон України від 18 жовтня 2022 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2674-20#Text (дата звернення – 04.11.2025 р.).

9. Про ратифікацію Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників : Закон України від 07 червня 2017 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2090-19#Text (дата звернення – 04.11.2025 р.).

10. Хоббі Ю. С. Екстрадиція як кримінально-правовий інститут: проблеми визначення та застосування. *Українська поліцеїстика : теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 159–164.

Луцюк Дар'я Павлівна,
слідчий відділу розслідування злочинів у сфері транспорту СУ ГУ НП у м. Києві
Коршикова Тетяна Василівна,
старший викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Дорожньо-транспортна пригода (далі – ДТП) – це злочинне порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспорту, трамваї, тролейбусів, тракторів, самохідних машин або інших механічних транспортних засобів, унаслідок чого заподіяно середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження чи заподіяло смерть потерпілого [4, с. 441].

Першочерговою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні ДТП є огляд місця події, який прийнято поділяти на підготовчу, робочу та заключну стадії [5, с. 336]. Огляд місця події, як самостійна слідча (розшукова) дія проводиться, виходячи із загальних вимог кримінального процесуального закону і відповідно до рекомендацій, розроблених криміналістикою.

З огляду на динамічність дорожньої ситуації, швидку зміну умов та ризик втрати доказів, традиційних методів огляду часто недостатньо для забезпечення повноти й об'єктивності доказового матеріалу. Саме тому у практиці досудового розслідування дедалі ширше застосовуються сучасні технічні засоби криміналістики, які дозволяють підвищити точність вимірювань, деталізацію фіксації та ефективність подальшої реконструкції події. Використання

інноваційного обладнання забезпечує не лише документування фактичних даних, а й створення можливостей для їхнього комплексного аналізу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення. Нижче наведено основні сучасні засоби криміналістичної техніки, що застосовуються під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди.

Сучасні цифрові камери та відеозаписи дають змогу детально зафіксувати дорожню обстановку, положення транспортних засобів, сліди та пошкодження, що підвищує точність доказів [2, с. 24-26].

Під час оглядової стадії огляду місця події безпілотні літальні апарати (далі – БПЛА) використовуються для здійснення фотографування, відеозапису та 3D сканування території, транспортних засобів, людей предметів, слідів та їх взаємного розташування. Фотографування та відеозапис за допомогою квадрокоптера виключає помилки під час фіксації, що пов'язані з суб'єктивними чинниками при проведенні вимірювань, також дозволяє значно зменшити час всього процесу фіксування взаємного розташування транспортних засобів чи їх окремих частин, слідів чи інших об'єктів, що мають відношення до ДТП. Проведені таким способом фото- та відеозйомка займають обмежений час, тому зменшують час затримки руху транспорту. Фотозйомка ДТП за допомогою БПЛА здійснюється за допомогою таких способів: 1) маловисотної зйомки (від 10 до 120 метрів); 2) висотної (на висоті більше ніж 120 метрів); 3) вертикальної, при якій оптична вісь об'єктиву фото- або відеокамери спрямовується під кутом 90 градусів до поверхні землі; 4) вертикальної висотної (на висоті більше ніж 120 метрів); 5) перспективної (при якій оптична вісь об'єктиву фото- або відеокамери спрямовується під кутом 25-65 градусів до поверхні землі; 6) перспективної видової, яка здійснюється на висоті більше ніж 120 метрів над поверхнею землі зі спрямуванням оптичної осі об'єктиву фото- або відеокамери під кутом 25-65 градусів до поверхні землі [3, с. 318].

Окремо слід зазначити, що за допомогою встановленого на БПЛА 3D сканера, можна зробити тривимірне зображення, а в подальшому і 3D-модель місця ДТП. Таке фіксування відбувається відносно швидко, а створення завдяки програмному забезпеченню 3D моделі місця ДТП дає змогу

детально вивчати на будь-якому етапі досудового розслідування кримінального провадження, використовувати отримані дані при проведенні експертиз, чи слідчих експериментів (розміри, розташування об'єктів, так звані прив'язки, вимірюються з найменшою похибкою, що виключає вплив суб'єктивних чинників) [6, с. 236]. Віртуальна реконструкція місця ДТП дає змогу досліджувати обстановку на місці події, послідовність учинення злочину та причинно-наслідковий зв'язок. Саме при огляді місця події за допомогою фотограмметричного 3D сканування здійснюється об'єктивна й деталізована фіксація місця аварії, демонструє взаємне розташування транспортних засобів, їх відокремлених частин, слідів заносу та гальмування, положення потерпілих осіб [1, с. 282–283].

Використання БПЛА під час проведення огляду місця дорожньо-транспортної пригоди надає слідчому можливість вирішувати наступні завдання: 1) більш точно встановлювати вид ДТП за способом чи формою виникнення події; 2) детально досліджувати обстановку та місце події (рельєф проїжджої ділянки руху, точне місця зіткнення, інтенсивність руху, зону видимості та ін.); 3) визначати спосіб порушення правил дорожнього руху кожним учасником ДТП; 4) фіксувати механізм утворення слідів (за допомогою телеметрії чи компаса визначати точне розташування транспортних засобів та їх окремих частин, слідів гальмування чи заносу, слідів, які виникають від зіткнення з перешкодою чи перекиданням транспортного засобу); 5) здійснення спостереження за особами чи транспортними засобами, які намагаються зникнути з місця пригоди та ін.

Сучасні інноваційні технології в криміналістиці активно розвиваються, і дедалі більше технічних засобів стає доступними для практичного використання. Застосування 3D-сканерів, дронів, Time-of-Flight камер, фотограмметрії та інших цифрових методів дозволяє швидко, точно та об'єктивно фіксувати місце ДТП, зберігати докази та моделювати події. Це значно полегшує роботу слідчих, підвищує якість розслідувань і сприяє більшій надійності судових висновків. Використання сучасної криміналістичної техніки стає не лише перспективним, а й необхідним напрямом у досудовому розслідуванні ДТП.

Список використаних джерел

1. Баранчук В.В. 3D сканування як спосіб фіксації місця злочину: переваги і недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*. Одеса, 2020. № 16. С. 282–283. URL: https://cms.legal-journal.eu.edu.ua/uploads/6_30_37c6f5a9f7.pdf (дата звернення: 22.11.2025).

2. Клюєв О. М. Огляд місця події: методичні рекомендації. Київ : НАВС, 2020. С. 24–26.

3. Морозовський Д.Ю. Застосування квадрокоптерів (дронів) при проведенні огляду місця ДТП. *Новітні технології в автомобілебудуванні, транспортні і при підготовці фахівців* : наук. практ. конф. (Харків, 27-29 жовт. 2021 р.). Харків : ХНАДУ, 2021. С. 318–320.

4. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих та дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре 2007, 441 с.

5. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 336 с.

6. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство. Кримінально-процесуальне право та криміналістики.* 2022. № 3. С. 233–236. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/ 2022/3_2022/36.pdf (дата звернення: 22.11.2025).

Макаренко Олександр Валерійович,
старший викладач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Пенітенціарної академії України
Лисиця Олексій Євгенійович,
старший викладач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Пенітенціарної академії України
Єсипенко Олександр Григорович,
старший викладач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Пенітенціарної академії України

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ ДКВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України істотно вплинула на функціонування всіх сфер суспільного життя, зокрема і на діяльність установ виконання покарань (УВП) та слідчих ізоляторів (СІЗО) Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС). В умовах воєнного стану суттєво ускладнилися питання забезпечення правопорядку, контролю, оперативно-розшукової діяльності, а також організації досудового розслідування злочинів, що скоюються в цих установах.

Криміналістичне забезпечення цього процесу набуває особливого значення, адже від ефективності збирання, фіксації, дослідження доказів та застосування техніко-криміналістичних засобів залежить повнота та об'єктивність досудового розслідування [1, с. 269–270].

УВП та СІЗО є закритими об'єктами з обмеженим доступом, специфічною внутрішньою структурою та контингентом осіб, що значно ускладнює проведення слідчих (розшукових) дій[2,3]. У багатьох випадках слідчі та оперативні працівники не мають належного технічного оснащення, засобів фіксації доказів, криміналістичного інструментарію та методичних рекомендацій, адаптованих під умови закритих установ.

Криміналістичне забезпечення досудового розслідування злочинів у таких установах має низку специфічних особливостей:

– обмежений доступ до місця події (погодження з адміністрацією та посилений контроль доступу);

– ризики дестабілізації оперативної обстановки серед засуджених та ув'язнених;

– потреба у забезпеченні режиму безпеки персоналу;

– ускладнене збереження речових доказів через режимні вимоги [4; 5].

В умовах воєнного стану спостерігається підвищення рівня злочинів, що мають як насильницький, так і корисливий характер. Найбільш поширеними є: тілесні ушкодження серед засуджених; напади на персонал; зберігання або доставка наркотичних засобів; втечі або спроби втеч; корупційні правопорушення серед персоналу; шахрайство; поширення злочинного впливу; злочини проти правосуддя (втручання у діяльність адміністрації, підбурювання, дезорганізація роботи установ).

Додатковим чинником є залучення засуджених та ув'язнених до співпраці з представниками ворожих державних структур, розповсюдження антидержавної інформації та спроби дестабілізації обстановки зсередини.

Серед основних проблем криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у ДКВС України є:

1. Недостатнє техніко-криміналістичне оснащення. Більшість установ не мають сучасних засобів фото- і відеофіксації, експрес-тестів, засобів пошуку прихованих предметів, що ускладнює фіксацію доказів.

2. Недосконалість взаємодії між слідчими, оперативними та експертними підрозділами. Відсутній чіткий алгоритм спільних дій у разі виявлення злочину, особливо в нічний час або під час надзвичайних подій.

3. Обмежений доступ експертів-криміналістів до місця події. Режимні обмеження можуть призвести до втрати або спотворення слідів.

4. Недостатній рівень криміналістичної підготовки персоналу. Працівники не завжди володіють базовими навичками фіксації місця події та роботи з речовими доказами [6, с. 17].

В умовах воєнного стану багато установ ДКВС зазнали евакуації, частина опинилася в зоні бойових дій. Це призвело до: руйнування або втрати технічних засобів фіксації; перебоїв у зв'язку

та електропостачанні; дефіциту кадрів і фахівців-криміналістів; ускладнення доступу слідчих до засуджених та свідків.

Для ефективної роботи в таких умовах необхідно застосовувати нові форми та методи: мобільні криміналістичні лабораторії, цифрові бази доказів, дистанційну експертизу матеріалів.

Напрями удосконалення криміналістичного забезпечення:

1. Розробка методичних рекомендацій для розслідування злочинів на режимних об'єктах.

2. Створення мобільних криміналістичних комплектів для оперативного використання на території установ.

3. Підвищення кваліфікації персоналу ДКВС шляхом проведення навчань з основ криміналістики.

4. Розширення міжвідомчої взаємодії між ДКВС, поліцією, СБУ, прокуратурою та Науково-дослідними експертно-криміналістичними центрами МВС України.

5. Впровадження цифрових технологій (відеофіксація, електронні бази, онлайн-документообіг).

Удосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів у системі ДКВС України є пріоритетним завданням. Необхідні кроки включають: модернізацію матеріально-технічної бази; підвищення професійного рівня працівників; запровадження сучасних технічних і цифрових рішень; розробку міжвідомчих стандартів і методик.

Лише за умов системного підходу можна забезпечити повноцінне та ефективне розслідування злочинів, зміцнення законності та безпеки в установах виконання покарань навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. Криміналістика : підручник. Харків : Право, 2019. 456 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (Дата звернення 15.11.2025).

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text (Дата звернення 15.11.2025).

4. Гусаров С. М., Гладун З. С. Організація досудового розслідування : навч. посіб. Київ : КНТ, 2020. 340 с.

5. Кузьмічов В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності органів досудового розслідування : монографія. Харків : ХНУВС, 2021. 256 с.

6. Бандурка О. М., Каплін С. Ф. Організація оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань. Харків : ХНУВС, 2019. 312 с.

Мельник Оксана Вікторівна,
доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Мех Софія Юріївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні є однією з найбільш чутливих слідчих дій, оскільки від його правильного проведення залежить не лише ефективність розслідування, а й дотримання прав та інтересів дитини. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, неповнолітні можуть виступати у кримінальному провадженні як потерпілі, свідки або підозрювані, і кожен з цих статусів вимагає дотримання спеціальних процесуальних гарантій [1].

Раніше було зазначено, що неповнолітні особи, як вразлива категорія, яка є суб'єктом у межах окремих кримінальних проваджень, часто потребує створення для них особливих умов під час здійснення досудового розслідування. Такі особливості, щодо досудового розслідування злочинів, що вчинені неповнолітніми, потребують особливої їх кваліфікації, як зі сторони доктрини галузі кримінального права, так і зі сторони кримінального процесуального права [2, с. 1087].

Варто відзначити, що неповнолітній підозрюваний має право на захисника, який забезпечує дотримання законних прав дитини, контролює правильність проведення допиту, запобігає психологічному тиску та примусу до дачі показань. Допит неповнолітнього повинен проводитися у зручний для нього час,

щоб не порушувати режим навчання, відпочинку та фізичного чи психологічного комфорту. Рекомендованою практикою є проведення коротких сесій допиту з регулярними перервами, що дозволяє дитині відновлювати увагу та зменшує емоційне навантаження. Водночас чинне законодавство обмежує допит дитини до 2 голин на день. Таке обмеження часу також підвищує якість отриманих свідчень, оскільки тривалі допити часто призводять до втрати концентрації та викривлення інформації.

Питання слід формулювати зрозуміло та доступно для віку дитини, уникати складних юридичних термінів та подвійних формулювань. У разі потреби слід залучати психологів або педагогів, які підготують дитину до участі в слідчих діях, допомагають зменшити рівень стресу та травматизації, а також підтримують правильне розуміння поставлених запитань. Психологічна підготовка дозволяє уникнути ситуацій, коли дитина дає показання під впливом страху, тиску або незрозумілих інструкцій слідчого.

Допит неповнолітніх потерпілих, свідків та підозрюваних у кримінальному провадженні є однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, що потребує спеціальних підходів та дотримання процесуальних гарантій. На практиці часто виникають проблеми, які знижують ефективність розслідування та можуть призводити до порушення прав дитини. Однією з основних проблем є недостатня підготовка слідчих до роботи з дітьми.

Ще однією проблемою є відсутність або обмежене використання технічних засобів фіксації допиту. У ряді слідчих підрозділів немає обладнання для відео- та аудіозапису, що ускладнює контроль за дотриманням процесуальних норм, знижує достовірність отриманих показань та обмежує можливості їх перевірки в суді. Також часто порушується право дитини на присутність законного представника або адвоката, що прямо суперечить положенням ст. 12 та 223 КПК України [1]. Відсутність дорослого, який захищає інтереси неповнолітнього, підвищує ризик психологічного тиску та надання неправдивих свідчень. Про моральний вибір законного представника було зазначено в працях раніше [3, с. 158].

Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати комплексні заходи. По-перше, слід підвищувати професійну підготовку слідчих та працівників поліції з питань психології дитини та методик проведення допитів неповнолітніх. По-друге, слід забезпечити всі слідчі підрозділи технічними засобами для

обов'язкової відео- та аудіофіксації, що гарантуватиме прозорість та достовірність процедури. По-третє, потрібно суворо дотримуватися права неповнолітніх на присутність батьків, законних представників або захисника, а також проводити допити в умовах, що мінімізують психологічне навантаження та враховують режим навчання і відпочинку дитини.

Комунікація правоохоронних органів із дитиною в процесі кримінального провадження має свої особливості та відмінності в контексті реалізації принципів захисту прав дитини, особливостей вікової психології та з точки зору зміни юридико-правового змісту процесуальних дій в контексті гуманізації законодавства. З урахуванням розвитку юридичної та психологічної науки, процесуальне інтерв'ю з дитиною, як вид допиту у кримінальному процесі є важливим та актуальним процесуальним інструментом, ефективність застосування якого потребує системного підходу, злагоджених дій спеціалістів та врахування змін у традиційних підходах щодо імплементації міжнародних та європейських стандартів у сфері захисту прав людини та дитини [4, с. 45].

Як було акцентовано увагу раніше, з посиланням на Офіс Генерального прокурора України, «пріоритетним є те, що держава відповідає за створення передусім безпечного середовища: доступ до освіти, охорони здоров'я, житла, інформаційної безпеки та соціального захисту. Наприклад, законодавство України передбачає допомогу батькам у вихованні дітей, захист від інформаційного контенту, шкідливого для дитячого благополуччя тощо.

Офіс Генерального прокурора України постійно наголошує на випадках порушення прав дітей та на справедливому покаранні злочинців, зокрема, на збільшенні міри покарання до довічного позбавлення волі за особливо тяжкі злочини проти дітей. До прикладу, Генеральний прокурор Руслан Кравченко звернувся до Верховної Ради України з пропозицією запровадити безальтернативне довічне ув'язнення за злочини особливої тяжкості проти неповнолітніх» [5, с. 48].

Таким чином, проблеми практики допиту неповнолітніх зумовлені недостатньою підготовкою слідчих, відсутністю технічних засобів фіксації, порушенням права на захисника та перевантаженням дитини. Їх вирішення можливе через підвищення кваліфікації, оснащення слідчих підрозділів, дотримання процесуальних гарантій та залучення психологів. Це

забезпечить баланс між ефективністю розслідування та захистом прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. Водночас зміна законодавства лишається актуальною як ніколи, оскільки дозволить врегулювати на практиці ситуації, що унеможливлюють реалізацію прав дитини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Мельник О.В., Олексин Х.Л. Досудове розслідування у справах за участю неповнолітніх: процесуальні акценти та виклики. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 10 (50). С. 1086–1096.

3. Мельник О.В. Вибір законного представника дитини як моральний обов'язок уповноваженої особи. *Захист прав дитини в умовах військової агресії*: матеріали Міжнародної наук. - практ. конф. (Одеса, 31 трав. 2024р.). Одеса. 2024. С. 157-161.

4. Процесуальне інтерв'ю з дитиною : метод. рек. / [Таран О.В., Чорноус Ю.М., Галустян О.А., Максименко О.В., Мельник О.В., Томма Р.П.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 29 с.

5. Мельник О. В., Стельмах О. Л. Нарис про гарантії безпеки дітей в умовах воєнного стану. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали Міжнародної наукової інтернет конференції (м. Ополе, Польща, 11-12 листопада 2025 р.). С. 47–50.

Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Науково-технічний прогрес являє собою безперервний процес створення та впровадження нових, а також вдосконалення вже існуючих технологій, забезпечуючи автоматизацію управління на рівні окремих процедур та циклів.

Однією з таких інновацій, яка розвивається стрімкими темпами, в умовах актуальних викликів сьогодення, є безпілотні

літальні апарати. Безпілотний літальний апарат (БпЛА) – це повітряне судно без пілота, екіпажу чи пасажирів на борту, управління яким здійснюється автоматично чи/або дистанційно за допомогою безпілотної авіаційної систем (безпілотного авіаційного комплексу), що є невід'ємною складовою БпЛА та включає в себе наземний контроль і систему зв'язку із БпЛА [1].

За останні роки БпЛА заявили про себе як механізми, які не тільки спрощують вирішення питань побутового рівня, але і забезпечують нові тактичні та стратегічні можливості Збройних сил під час ведення бойових дій та виконання бойових завдань.

У цьому контексті, варто звернути увагу, що БпЛА в порівнянні з пілотованою авіатехнікою, характеризуються рядом переваг, зокрема: відсутність необхідності залучення екіпажу та систем його життєзабезпечення, а також спеціальних аеродромів; відносна невисока вартість; низькі витрати на їх створення, виробництво та експлуатацію; порівняно незначні масогабаритні параметри в поєднанні з високою надійністю, значною тривалістю і дальністю польоту, маневреністю та переліком цільового спорядження, яке може бути розміщене на борту, тощо.

БпЛА впроваджуються у багатьох сферах суспільних інтересів, а окремі сфери застосування БпЛА взагалі не мають пілотованої альтернативи. У зв'язку з викладеним не виникає жодних сумнівів в широкій різноманітності БпЛА як щодо сфер їх застосування, так і щодо завдань, які вони покликані враховувати [2, с. 246].

Конструюванням та серійним виробництвом БпЛА займаються сотні підприємств у технологічно розвинених країнах світу. Також на ринок з виробництва БпЛА виходять країни, які раніше не здійснювали наукові розробки та виробництва БпЛА (Україна, Норвегія, Пакистан, Польща, Сирія, Чехія, Іран та інші). Безперечними лідерами у цій сфері залишаються США, Ізраїль та Німеччина. Розробка та виготовлення здійснюється від найпростіших моделей (дитячих, розважальних) до високотехнологічних моделей, високої вартості, які можуть підійматись навіть у стратосферу та виконувати завдання без ризику для здоров'я людини.

Крім того, простота та доступність окремих конструкцій, наявність у вільному продажу окремих частин спонукає аматорів займатися власними розробками безпілотних літальних комплексів (БпАК) та безпілотних авіаційних систем (БАС).

Безперечно, в умовах воєнного стану на території нашої держави, можемо констатувати той факт, що основна маса розробок націлена на сферу військового застосування БпЛА для виконання конкретних бойових завдань. Навіть створені для цивільного використання FPV-дрони (First Person View, FPV - від першої особи) модернізують у бойові БпЛА. Це пов'язано з тим, що вони можуть виконувати широкий спектр завдань: спостереження за полем бою, ведення радіоелектронної розвідки або боротьби, коригування артилерійського вогню, ураження ворожих цілей підвісним озброєнням або атакувати цілі як дрони-камікадзе. Такі БпЛА можуть бути оснащені зброєю: керованими та касетними бомбами, запалювальними пристроями, ракетами різного класу (повітря-поверхня, повітря – повітря), протитанковими керованими ракетами чи іншими типами високоточної або звичайної зброї. Також застосовуються різноманітні імпровізовані засоби ураження, як то мінометні міни, ручні гранати, тощо, які скидаються з БпЛА на ворожі позиції [3, с.195].

Також БпЛА активно використовуються і у правоохоронній діяльності, зокрема це:

1) застосування безпілотників в ході проведення оперативно-розшукової діяльності, у тому числі щодо розшуку злочинців, які переховуються від органів досудового розслідування і суду; проведення як гласного так й негласного оперативно-розшукового спостереження; обстеження приміщень, будівель, споруд, місцевості та транспортних засобів тощо;

2) застосування безпілотників з метою вирішення превентивних завдань, у тому числі щодо попередження вчинення кримінальних правопорушень; фіксації правопорушників на місці події; припинення і запобігання злочинних посягань; фото- та відеофіксації (у тому числі в режимі реального часу), певних обставин правопорушень, їх наслідків, учасників, знарядь і залишених ними слідів; проведення оперативно-службової діяльності з охорони публічного порядку та громадської безпеки, тощо;

3) застосування безпілотників в ході розкриття та розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, у тому числі з метою техніко-криміналістичної організації діяльності слідчого, проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; виявлення і попереднього

дослідження речових доказів, пошуку людей, тварин і речей у важкодоступних чи небезпечних місцях; відібрання зразків та вилучення об'єктів для подальшого криміналістичного дослідження; забезпечення особистої безпеки учасників кримінального провадження; відстеження та фіксації місцезнаходження підозрюваних тощо [1, с. 32].

Нині для України, найбільш актуальним питанням застосування БпЛА є безперечно використання таких апаратів у військових цілях. Це і розвідка, і знищення особового складу та техніки противника, і доставка військових вантажів, і постановка завад радіо- і радіотехнічним засобам супротивника, а також виконання інших задач.

Збільшення сфер використання БпЛА зумовлює і збільшення кількості завдань, які виконуються за їх допомогою. Питання щодо використання конкретних моделей, залежатиме від їх функціональних та тактико-технічних характеристик, які відповідно до окремих критеріїв визначатимуть відмінні ознаки, що в свою чергу буде підставою для віднесення таких літальних апаратів до різних класів.

На наш погляд, сучасні класифікації не повною мірою відображають весь спектр існуючих різновидів БпЛА, у зв'язку із динамічним розвитком цієї технології.

Єдиний національний документ, що наводить класифікацію БпАК це наказ Міністерства оборони України від 08 грудня 2016 р. № 661 «Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України» зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12 січня 2017 р. за № 31/29899 [4].

Водночас, можливо дійти висновку, що критеріїв та охоплюваних ними різновидів в межах класифікації БпАК БпАС, визначеної наказом МО України № 661 від 08.12.2016, явно недостатньо для формування оперативно-тактичних і тактико-технічних вимог по відношенню як до окремих БпЛА так і до безпілотних авіаційних комплексів та безпілотних авіаційних систем.

Разом з тим, перспективність окресленого напряму не викликає сумнівів, оскільки подальша розробка БАС і БпАК, впровадження їх у різні сфери життя, широкий спектр можливостей та виконуваних задач, різноманітність технічних характеристик у будь-якому випадку передбачатиме необхідність проведення чіткої класифікації.

На підставі викладеного, можемо стверджувати, що відносна інноваційність та стрімкий розвиток безпілотних авіаційних систем зумовлює необхідність створення нових систем класифікації, із урахуванням прогресивних напрямів науки та техніки, оскільки існуючі нині не повною мірою відображають функції та тактико-технічні характеристики БпЛА.

Узагальненні єдині кваліфікаційні ознаки повинні дозволити впорядкувати БпЛА за відповідними критеріями на групи, сформулювати для кожної групи конкретні вимоги щодо їх використання та основні закономірності їх розвитку.

На наше переконання, окреслений напрям є важливим етапом в процесі розвитку цих систем. Це допоможе встановлювати тактико-технічні характеристики БпЛА, визначати придатність для виконання конкретних завдань, вирішувати питання щодо наявності обмежень безпеки польотів тощо.

Класифікаційна система допоможе коректно обирати оптимальну модель БпЛА, із урахуванням потреб та вимог замовника; чітко розробити стандарти та нормативи для забезпечення безпеки БпЛА у взаємодії з іншими повітряними транспортними засобами [3, с. 200].

Водночас, кваліфіковане користування класифікацією БпЛА сприятиме виявленню прогалини у відповідних класах БпЛА та спонукатиме до досліджень та розробок нових моделей з покращеними тактико-технічними характеристиками. І навпаки, відсутність класифікації БпЛА, неврахування важливих параметрів може призвести до серйозних наслідків, як при створенні нових типів БпЛА, так і при їх подальшій ефективності та придатності для виконання конкретних завдань.

Список використаних джерел

1. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: метод. рек. / А.А. Саковський, С.М. Науменко, С.І. Кравченко, І.М. Єфіменко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. 72 с.

2. Книш Б. П., Кулик Я. А., Барабан М. В. Класифікація безпілотних літальних апаратів та їх використання для доставки товарів. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2018. No 3(261). С. 246–252.

3. Саковський А. А., Мировська А. В., Бистрицький Б. О. Окремі питання класифікації безпілотних літальних апаратів.

Науковий вісник публічного та приватного права. 2025. Вип. 1. С. 194–201. DOI: https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.1.33

4. Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України : наказ М-ва оборони України від 08.12.2016 № 661 : станом на 11 лют. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17#Text (дата звернення: 05.09.2025).

Нагайник Тарас Григорович,
старший викладач кафедри криміналістики ННІПП Національної академії внутрішніх справ

СУДОВА СТОМАТОЛОГІЯ: ВИКОРИСТАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану суттєво ускладнюють проведення судово-медичних досліджень і зумовлюють зростання потреби у високонадійних інструментах ідентифікації загиблих. Масові людські втрати, руйнування критичної інфраструктури, фрагментарність або повна відсутність медичної документації, а також характерні для бойових дій тяжкі деструктивні ушкодження тіл значною мірою знижують ефективність традиційних методів установлення особи. За цих обставин судова стоматологія набуває особливої ваги як галузь, здатна забезпечити високий рівень точності та стійкості ідентифікаційних процедур [1].

Ідентифікація особи – це процес установлення конкретної людини шляхом зіставлення сукупності її індивідуальних ознак з наявними документальними, біометричними або іншими даними. Складність цього завдання зумовлена різноманітністю об’єктів ідентифікації, значним обсягом експертної роботи та широким спектром методів дослідження, що відрізняються за технологічною природою та вимогами до оцінки отриманих результатів.

Одним із найбільш стійких і надійних методів ідентифікації загиблих є судова стоматологія. Судова (судово-медична) стоматологія – це галузь медицини, що використовує знання з анатомії, стоматології, рентгенології, біології та криміналістики для встановлення особи за ознаками зубощелепної системи, а

також для дослідження кримінальних подій, у яких наявні або можуть бути виявлені стоматологічно значущі сліди.

Під час бойових дій нерідко фіксуються випадки, коли традиційні методи ідентифікації (дактилоскопія, зовнішній огляд, аналіз документів) є неможливими або недостатніми. Складності встановлення особи можуть бути зумовлені:

– термічними чи хімічними ушкодженнями внаслідок вибухів або пожеж;

– значною фрагментованістю тіла після вибухової травми;

– гнилісними змінами внаслідок тривалого перебування трупа на відкритій місцевості;

– відсутністю документів або інших ідентифікаційних ознак;

– виявленням фрагментів тіл, що належать кільком особам, на обмеженій ділянці місцевості.

За таких умов саме зуби, стоматологічні пломби, ортопедичні конструкції та імпланти часто залишаються єдиним джерелом збереженої інформації, придатної для надійної ідентифікації.

Під час воєнних дій нерідко здійснювалися спонтанні поховання тіл або останків загиблих військовослужбовцями чи місцевими жителями поблизу місця загибелі. На деокупованих територіях також виявляють братські або інші стихійні поховання. Такі поховання виконувалися без дотримання встановлених процедур та поза системою офіційного обліку. У разі їх виявлення здійснюється ексгумація, при цьому порядок вилучення та транспортування залишається однаковим як для звичайного огляду трупа, так і для випадків ексгумації [3]. Виявлені тіла або останки поміщають до спеціальних мішків (контейнерів), на яких фіксують дату, номер мішка, назву спеціальної групи та унікальний код, присвоєний невідомим останкам. Одяг, речі, документи та інші предмети переміщують у герметичні пакети, які отримують власний обліковий номер і дублюють номер відповідного контейнера з тілом або останками [5, с. 47].

Після первинного вилучення та документування матеріалу застосовуються стандартизовані методи ідентифікації. Судова стоматологія відіграє ключову роль під час роботи з масовими похованнями або жертвами катастроф, оскільки зуби є одними з найстійкіших анатомічних структур, здатних зберігатися після

тривалого впливу високих температур, вибухів, механічних ушкоджень, перебування у ґрунті чи воді. Це дозволяє визначити кількість осіб у змішаних останках, провести індивідуальну ідентифікацію та відновити інформацію про загиблих навіть у ситуаціях, коли інші методи виявляються неефективними. Судові стоматологи також працюють відповідно до міжнародних протоколів, зокрема INTERPOL DVI, де стоматологічні дані посідають друге місце за значущістю після ДНК-аналізу.

Процес ідентифікації за стоматологічними ознаками включає порівняння прижиттєвих і посмертних даних, аналіз пломб, ортопедичних конструкцій, імплантів, особливостей прикусу, ступеня стирання коронок та морфології щелеп. Завдяки високій стійкості зубощелепної системи до зовнішніх впливів детальна ідентифікація можлива навіть тоді, коли інші методи недоступні. Судова стоматологія також застосовується для визначення віку на основі стадій прорізування та розвитку зубів у дітей, а також вікових змін дентину й пульпарної порожнини у дорослих. Це має значення як для встановлення невідомих осіб, так і для правових ситуацій, що вимагають вікової оцінки. Додатково аналіз морфологічних особливостей зубів і щелеп дає можливість орієнтовно визначити стать, антропологічну та популяційну належність особи.

Важливим напрямом роботи є судово-стоматологічний аналіз травм і прижиттєвих ушкоджень у ділянці щелепно-лицевого скелета. Експерти встановлюють механізм утворення переломів, диференціюють прижиттєві та посмертні ушкодження, визначають напрям сили та можливий вид травмувального предмета, а також аналізують ознаки катувань, побиття чи інших форм насильства. Окремий сегмент становить дослідження слідів укусів, що можуть виступати доказовими матеріалами у справах щодо сексуального насильства, нападів або жорстокого поводження. Порівняння зубних відбитків із зразками підозрюваних дає змогу встановити або спростувати їхню участь у кримінальній події.

Судова стоматологія виконує комплексну роль у структурі судово-медичної експертизи, поєднуючи експертну, юридичну та науково-освітню функції. У межах юридичної функції фахівці не лише формують експертні висновки, але й беруть участь у судових провадженнях, оцінюють відповідність фактологічних даних, аналізують якість стоматологічної допомоги та виявляють можливі медичні помилки. Науково-дослідна й освітня діяльність

охоплює підготовку кадрів, розроблення та вдосконалення методів ідентифікації, зокрема цифрових технологій, 3D-сканування та спеціалізованих електронних баз даних. Ефективність судово-стоматологічної експертизи забезпечується інтеграцією з суміжними галузями - судовою антропологією, генетичною експертизою, радіологією та криміналістикою, що формує комплексний, доказово обґрунтований підхід до встановлення особи та реконструкції обставин подій. У підсумку, зазначені функції визначають судову стоматологію як ключовий елемент судово-медичної практики, особливо в умовах підвищеної складності, таких як воєнний стан або масові катастрофи.

Список використаних джерел

1. Михайличенко Б.В. Судова стоматологія: Навчальний посібник / Б.В. Михайличенко, А.М. Біляков, В.В Франчук. Київ : Медицина, 2024. 263 с.

2. Комп'ютерна ідентифікація осіб за стоматологічним статусом: методичні рекомендації / В. Д. Мішалов, В. І. Біда, Є. Я. Костенко, Ю. Ю. Переста. Ужгород, 2013. 21 с.

3. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України : постанова КМУ від 17 червня 2022 р. № 698. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-п#Text

4. Черняк В. В., Гасюк П. А., Нікіфоров А. Г. Деякі аспекти судово-медичної експертизи осіб за одонтологічним статусом. *Актуальні питання судово-медичної науки, освіти і практики.* Судово-медична експертиза. 2012. № 6. С. 88.

5. Комплексний підхід до ідентифікації загиблих осіб у випадках масових жертв / Голубович Л. Л., Зубко М. Д., Голубович А. Л. та ін. *Судово-медична експертиза.* 2018. С. 45–50.

6. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

Нечваль Анна Олегівна,
викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах конфліктів та процесу реінтеграції правоохоронні органи щоденно зустрічаються з низкою викликів, що ускладнюють виконання завдань у межах кримінального процесуального законодавства, зокрема, під час проведення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях, поблизу проведення активних бойових дій, в умовах оголошення повітряної тривоги тощо.

Відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Умови воєнного стану в Україні, які були встановлені Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022, визначають нові вимоги до організації та процесуального порядку проведення обшуку, оскільки здійснюється в умовах підвищеного загрозливого середовища. З одного боку, це вимагає посилення заходів безпеки для учасників проведення обшуків, з іншого – виникає необхідність збільшення уваги до збереження доказів та забезпечення їх цілісності в умовах можливої дестабілізації [6, с. 121].

Проведення обшуку в умовах воєнного стану є складним і багатогранним завданням, що вимагає ретельного підходу та врахування численних факторів, зокрема забезпечення особистої безпеки правоохоронців та інших учасників кримінального процесу в умовах воєнного стану, що наразі є не лише одним із ключових завдань для правоохоронної системи, а і суттєвим викликом в реаліях сьогодення [5, с. 138].

З початком повномасштабної війни та введенням воєнного стану в Україні виникла необхідність реформування кримінальних процесуальних законодавчих актів для ефективного та оперативного здійснення кримінального

провадження в сучасних умовах. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 року № 2201-IX, вносить низку змін, серед яких важливе місце посідають положення оновленої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), зокрема, що стосується застосування техніко-криміналістичних засобів:

– за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій, фіксація обшуку здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту його завершення;

– передбачена можливість проводити обшук без участі понятих, за наявності загрози для їхнього життя чи здоров'я. У таких випадках хід і результати обшуку фіксуються технічними засобами;

– враховано, що в період воєнного стану фізична присутність адвоката може бути ускладнена, тому передбачено можливість його дистанційної участі за допомогою технічних засобів.

У ході планування й проведення обшуку можуть виникати різні слідчі ситуації, що визначають необхідність застосування тих чи інших засобів криміналістичної техніки. Відповідно до ч. 10 ст. 236 КПК України, обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису [2]. Також, аналізуючи зміст ст. 615 КПК України, щодо особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану, зокрема, п. 3 ч. 1: «…хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [3] Таким чином, можна стверджувати, що застосування деяких технічних засобів є обов'язковим, а інших, як наслідок, – факультативним. На нашу думку, даний розподіл потребує систематизації та наукового обґрунтування, з метою чіткого розмежування обов'язкових та необов'язкових технічних засобів, покликаних забезпечити проведення обшуку, враховуючи особливості кримінальних проваджень в умовах воєнного стану.

Враховуючи зазначене вище, засоби криміналістичної техніки, що застосовуються під час обшуку, на нашу думку, поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язкові – це ті технічні засоби, які є невід'ємною частиною та забезпечують дотримання процесуальної форми обшуку. До них відносяться технічні засоби для аудіо- та відеозапису, які безперервно фіксують проведення обшуку. Факультативні засоби криміналістичної техніки призначенні для забезпечення ефективного, якісного проведення слідчої (розшукової) дії, шляхом вирішення окремих питань, що потребують залучення відповідної криміналістичної техніки, у контексті конкретної слідчої ситуації.

У свою чергу, враховуючи, які функції покликані виконувати, факультативні технічні засоби, їх прийнято поділяти на пошукові, допоміжні та вимірювальні засоби та інструменти. До пошукових засобів в першу чергу відносяться: щупи, бури, магнітні шукачі, трали, металошукачі, ультрафіолетові освітлювачі, пристрої для виявлення золота, трупів тощо. До допоміжних – освітлювальні прилади, інтроскоп, дзеркало, лупи. До вимірювальних – рулетка чи лінійка [4].

Кримінальним процесуальним законодавством України, зокрема ч. 12 ст. 615 КПК в умовах воєнного стану передбачено обов'язок слідчого, прокурора забезпечити участь захисника у проведенні обшуку, в тому числі у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника [2]. У сучасних реаліях дана норма є дуже доречною, зважаючи на той факт, що проведення обшуку в нічний час, через запровадження комендантської години на території України, в умовах оголошення повітряної тривоги, чи на територіях, що знаходяться у безпосередній близькості від проведення активних бойових дій, часто унеможливлює безпосередню присутність захисника під час проведення обшуку.

Враховуючи вищезазначене, на нашу думку, варто виокремити ще один підвид факультативних засобів криміналістичної техніки – технічні засоби зв'язку. До них варто віднести доступні на місці проведення обшуку комп'ютери, мобільні телефони та інші технічні засоби, які за допомогою використання мережі «Інтернет» забезпечують учасників відео-, аудіодзвінку можливістю бачити та чути один одного, а також спостерігати за процесом проведення обшуку вцілому.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 06.11.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 06.11.2025).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text (дата звернення: 06.11.2025).
4. Особливості тактики окремих видів обшуку. Лекція. Харків. 2023. С. 15 URL: https://share.google/rkldvPHsDBXheGiJd.
5. Цапович В., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Вип. 2. С. 121–126.

Одерій Олексій Володимирович,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ (ОКРЕМИЙ АСПЕКТ)

Організована злочинність завжди була серйозною загрозою для стабільності держави та суспільства. Повномасштабна війна в Україні суттєво загострила соціальні, економічні, гуманітарні та інші проблеми, чим організована злочинність скористалася значно активізувавшись [1]. На тепер ми зіткнулися з явищами, які раніше не були такими масштабними. Так, *незаконне переправлення людей через державний кордон, торгівля трофейною зброєю чи боєприпасами (зокрема криміналітету),* - становлять серйозну загрозу для національної безпеки, оскільки підривають обороноздатність і створюють ґрунт для діяльності організованих угруповань. Невипадково серед практиків і науковців існує думка, що за такі правопорушення в умовах війни

доцільно запровадити суворіші санкції Кримінального кодексу України, збільшити розміри застав, а для організаторів злочинних схем – взагалі передбачити безальтернативне тримання під вартою.

З огляду на наведене висвітлимо певний аспект у протидії організованій злочинності. Так, у спілкуванні з практиками було виявлено несподіваний вектор «інтелектуальної» діяльності представників організованої злочинності. Загальновідомо про вільний доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) [2], що створює комфортні умови для діяльності правників у питаннях вивчення певних судових рішень, а значить прийняття відповідних рішень, підготовку документів та ін. При цьому відкритість судових рішень прямо передбачена ст. 2. Закону України «Про доступ до судових рішень», а ст. 7 конкретно визначає відомості, що не можуть бути розголошені в їх (судових рішеннях) текстах, відкритих для загального доступу. Цим же нормативним актом передбачено, що порядок ведення ЄДРСР затверджується Вищою радою правосуддя (ст. 3) [3], в розвиток чого останньою було затверджено відповідний «Порядок..» [4], який і визначив процедуру формування та ведення цього інформаційного ресурсу, в тому числі й умови забезпечення надання як загального, так і повного доступу до ЄДРСР, що суттєво впливає на об'єм отримуваної інформації. Визначені «Порядком…» обмеження цілком виправдані з багатьох безпекових та інших питань, проте ті, хто в певному сегменті злочинної діяльності є обізнаний (а мова йде про аналітиків від злочинних угрупувань, які ретельно моніторять контент ЄДРСР) – навіть за обмеженого доступу до документу відразу виявляють (розуміють) наявність бодай непрямих ризиків для продовження своєї злочинної діяльності та оперативно приймають відповідні рішення на протидію *(наприклад, призупиняють злочинну діяльність, виїжджають в інший регіон та ін.),* оскільки розуміють про можливі заплановані стосовно них певні оперативні заходи.

Але ця проблема виявилася ще глибшою. Ми всі стали свідками того, як навесні 2025 року Національне антикорупційне бюро України повідомило двом адвокатам та фактичному керівнику адвокатського об'єднання про підозру у несанкціонованому доступі до закритої (!) частини ЄДРСР [5; 6]. За даними слідства, починаючи з серпня 2022 року підозрювані отримали доступ до закритої частини згадуваного реєстру

судових рішень й почали систематично використовувати ці дані для автоматизованого отримання інформації про результати розгляду судами клопотань від правоохоронних органів та прокуратури. Більше того, для цього було розроблено спеціальний скрипт [7], який кожні 12 годин збирав дані та зміст нових судових рішень щодо клієнтів адвокатів і дозволяв проводити ручний пошук у реєстрі.

Судові рішення, одержані за допомогою обох функцій, використовувались адвокатами у своїй діяльності. Зокрема, підозрювані стежили за ухвалами суддів щодо надання дозволів на проведення обшуків та інших слідчих дій, щоб попереджати своїх клієнтів. Отримані незаконним шляхом дані використовувалися для підготовки до слідчих дій, знищення речових доказів і документів, а також ухилення клієнтів адвокатів від кримінальної відповідальності. Внаслідок цієї злочинної схеми було здійснено 39 615 пошукових запитів та переглянуто 7 572 судових рішення.

Таким чином, наявність певної системної уразливості дозволяє представникам організованої злочинності достатньо дієво протидіяти правоохоронним органам у виконанні своїх функцій, що не є прийнятним і потребує негайної відповідної реакції з боку держави з метою її усунення.

Список використаних джерел

1. Одерій О. В. Організована злочинність в умовах війни (шляхи протидії). *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 207–210. URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15558

2. Інформаційний ресурс «Єдиний державний реєстр судових рішень». URL: https://reyestr.court.gov.ua/

3. Закон України «Про доступ до судових рішень». *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text

4. Вища Рада Правосуддя. Рішення від 19.04.2018 № 1200/0/15-18 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text

5. НАБУ і САП викрили схему незаконного доступу до закритих судових рішень. *Офіційний сайт НАБУ*. URL :

https://nabu.gov.ua/news/nabu-i-sap-vykryly-skhemu-nezakonnogo-dostupu-do-zakrytykh-sudovykh-rishen/

6. Справа адвокатів-хакерів. Як НАБУ виявило паразитів. *Дзеркало тижня*. 22 квітня 2025 р. URL: https://zn.ua/ukr/anticorruption/sprava-advokativ-khakeriv-jak-nabu-vijavilo-parazitiv.html

7. Що таке скрипт та скриптова мова. URL: https://proseo.kiev.ua/stati/shcho-take-skrypt-ta-skryptova-mova/

Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Патик Андрій Анатолійович,
провідний науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник

ВИДИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ, ЩО ПРИЗНАЧАЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

На початковому етапі розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби (СЗВЧ) проводяться різні види слідчих (розшукових) дій. Особливого значення для здобуття доказів такої протиправної діяльності набувають допит свідків, вивчення військових документів (наприклад, наказів про прийом на службу, довідки про хворобу, відрядження тощо) та проведення судових експертиз.

Наявність слідів на місці події або на одязі військовослужбовця, документів при ньому тощо можуть стати підставою для проведення різних видів експертних досліджень, які оформлюються висновком експерта, що є відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України джерелом доказів [1]. Такі дослідження

відкривають можливості особі, яка проводить досудове розслідування щодо з'ясування обставин кримінального правопорушення, встановлення співучасників, попередження вчинення протиправних дій та низки інших важливих фактів.

Обрання виду судових експертиз залежить від об'єктів, якими оперує особа, що проводить досудове розслідування, і від мети, яку вона перед собою ставить. Однак, можна виділити типові судові експертизи, що призначаються під час розслідування таких видів кримінальних правопорушень.

Типовою під час розслідування протиправних діянь, передбачених ст. 407 КК України, є призначення судово-психіатричної експертизи (далі – СПЕ) для встановлення психічної повноцінності та осудності військового (з'ясування того, чи міг він усвідомлювати власні дії та керувати ними), визначення його психічного стану, необхідності застосування певних медичних заходів, його придатності за психічним станом до несення військової служби тощо.

Така експертиза може проводитися як амбулаторно, так і стаціонарно. Підставою для призначення стаціонарної СПЕ є складність розпізнавання психічних захворювань, необхідність уточнення глибини наявних психічних змін, необхідність проведення спеціального лабораторного дослідження, підозра в симуляції та дисимуляції [2].

Наступним експертним дослідженням, яке можуть проводити під час розслідування злочинів СЗВЧ є судово-медична експертиза (далі – СМЕ), яка може бути призначена для підтвердження або спростування наявності тілесних ушкоджень, захворювань або інших обставин, які могли б слугувати поважною причиною для залишення місця служби.

Тобто, мета СМЕ, яку призначають під час розслідування СЗВЧ є – визначити: 1) ознаки й механізм спричинення тілесних ушкоджень; 2) давність і послідовність спричинення тілесних ушкоджень; 3) наявність в організмі алкоголю та наркотичних речовин; 4) питання щодо групової та видової належності знаряддя кримінального правопорушення (яким було спричинено тілесні ушкодження) тощо [3, с. 349].

Для встановлення індивідуально-психологічних особливостей підозрюваних та свідків проводиться судово-психологічна експертиза. Зокрема, таке дослідження спрямоване на встановлення: 1) здатності військовослужбовця сприймати обставини і давати про них об'єктивні показання; 2) у

підозрюваного військовослужбовця на момент вчинення СЗВЧ стану, здатного впливати на його свідомість і діяльність; 3) психічних особливостей, які виключають нормальне виконання певних обов'язків щодо несення військової служби; 4) у військовослужбовця психічного стану, який би спонукав його до вчинення таких видів кримінальних правопорушень; 5) встановлення у військовослужбовця характерних особливостей, які могли б сприяти вчиненню ним протиправних дій [4].

Враховуючи, що доказами вчинення СЗВЧ є різного роду документи, у які вносять зміни або стоїть питання давнини їх виготовлення тощо, виникає необхідність у призначенні технічної експертизи документів, завданням якої є: 1) встановлення способу внесення змін у документ (наданих чи заповнених військовослужбовцем) і виявлення їх первинного змісту; 2) виявлення невидимих і слабо видимих текстів чи зображень у документах; 3) встановлення виду й ідентифікація приладів і технічних засобів, за допомогою яких виготовляли документи або вносили в них зміни; 4) визначення відносної давності виконання документа або його фрагментів; 5) визначення в документів послідовності нанесення штрихів та відбитку печатки; 6) відновлення змісту документа за його розірваними частинами; 7) дослідження відбитків печаток, штампів, факсиміле (спосіб виготовлення, ідентифікація тощо) [4].

У разі внесення змін у документи, які засвідчують начебто поважну причину відсутності військовослужбовця у військовій частині або на місці служби або у інших документах, у вигляді виконання рукописних записів, підписів чи цифрових записів, проводиться судово-почеркознавча експертиза, основним завданням якої є ідентифікація виконавця такого почеркового матеріалу.

Також, у разі огляду документів, предметів та інших об'єктів, буде виялено сліди папілярних візерунків, проводять дактилоскопічну експертизу, завданням якої є ідентифікація особи за слідами її рук.

У разі виявлення відеозаписів, де військовослужбовець зізнається у своїх протиправних діях для ідентифікації особи, що фігурує на відео, або для встановлення тотожності розшукуваного військовослужбовця за відео або фотозображеннями, доцільно провести судово-портретну експертизу.

За наявності запису розмови, де військовослужбовець зізнається у своїх протиправних діях або розповідає іншу інформацію, що безпосередньо або опосередковано вказує на СЗВЧ, доцільно провести експертизу відеозвукозапису для ідентифікації військовослужбовця за фізичними параметрами голосу або за лінгвістичними ознаками усного мовлення.

Вчинення СЗВЧ часто пов'язане з попередньою змовою осіб, яку слід також довести, і яка може охоплювати спілкування зі співучасниками або іншими особами за допомогою електронних засобів передання інформації. Такі електронні докази можуть містити на різних телекомунікаційних системах і засобах, зокрема: 1) мобільних телефонах, смартфонах, планшетах, модемах тощо, мобільних додатках; 2) у таких месенджерах, як: WhatsApp, Telegram, Instagram, Signal, Viber та ін. З'ясування змісту протиправного листування, встановлення змісту телефонних розмов та іншої криміналістично значущої інформації відбувається завдяки проведенню телекомунікаційної експертизи, яка є різновидом інженерно-технічних експертиз [5].

Якщо самовільне залишення військової частини або місця служби вчинене зі зброєю, постає необхідність проведення експертизи зброї та слідів й обставин її використання для встановлення її виду, системи, моделі та інших характеристик, а також для вирішення ідентифікаційних завдань.

У разі виявлення у військовослужбовця, який самовільно залишив військову частину ручних гранат, запалів до них та інших вибухових пристроїв, проводять експертизу вибухових пристроїв. Основним завданням такого експертного дослідження за цими кримінальними провадженнями є: 1) визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) і визначення класифікаційної категорії пристрою; 2) визначення (опис) конструкції пристрою та способу його виготовлення; 3) встановлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо) [4].

У деяких випадках може виникнути необхідність у проведенні товарознавчої експертизи, наприклад, коли СЗВЧ поєднане з крадіжкою, тоді під час розслідування слід встановити вартість викраденого майна, військового майна, техніки й озброєння.

Наведений перелік судових експертиз не є вичерпним, оскільки за цими кримінальними провадженнями можуть

призначати й інші види судових експертиз залежно від об'єкта дослідження та обставин, які слід встановити.

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що судові експертизи відіграють важливу роль у здобутті джерел доказів, доведенні фактів такої протиправної діяльності. Зокрема, під час розслідування СЗВЧ за допомогою судових експертиз можливо: 1) підтвердити або спростувати обставини, щодо умислу, мотиву, стану військовослужбовця; 2) встановити причини СЗВЧ (наприклад, психічні розлади, хвороби, травми, конфлікти, насильство); 3) перевірити достовірність пояснень військовослужбовця (чи справді він не міг повернутися з поважних причин, наприклад, полон, евакуація, відсутність зв'язку тощо); 4) документально підтвердити стан здоров'я, фізичний чи психічний стан; 5) виявити підробку медичних та інших документів, які обґрунтовують відсутність військовослужбовця на службі; 6) встановити місце перебування військовослужбовця та низку інших важливих для розслідування обставин.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квіт. 2013 р. № 4651-VI (зі змінати та доповненнями станом на 31.07.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : Закон України від 8 трав. 2018 р. № 865. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#top.

3. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / [І. В. Гловюк, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокуренка. Харків : ХНУВС, 2023. 400 с.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2#Text.

5. Перелік видів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта в Експертній службі МВС : наказ МВС України від

21 верес. 2020 р. № 675. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#top.

Пензєва Катерина Миколаївна,
старший викладач кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ
Юхно Олександр Олександрович,
професор кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

При удосконаленні теоретичних доктринальних засад тактики та методики криміналістики поняття криміналістичної характеристики, застосування і використання термінів щодо розкриття і розслідування кримінальних правопорушень є сталим, одночас при цьому досить рідко вживається термін «виявлення». При цьому, у теорії криміналістики досить рідко використовується і не завжди виокремлюються особливості «викриття» (іноді визначаючи та змішуючи із розкриттям) латентних кримінальних правопорушень, тактика і методика яких має свою специфіку. Вказану прогалину, на нашу думку, слід зкорегувати і виокремлювати в теорії криміналістики, оскільки така *суттєва* різниця існує, зокрема у правозастосовній діяльності. Не зважаючи на те, що термін «розкриття» використовується і досліджується в науці оперативно-розшукової діяльності, він також широко використовується й у теорії криміналістики. Якщо процес розкриття і розслідування кримінального правопорушення здійснюється вже по факту його вчинення і при отриманні правоохоронним органом або органом влади заяви або повідомлення про злочин і діє за принципом «від кримінального правопорушення до підозрюваного», то *виявлення* (латентного) кримінального правопорушення здійснюється навпаки «від пошуку підозрюваного до кримінального

правопорушення», засоби реалізації чого мають свої особливості та специфіку у тактиці криміналістики і ОРД. У криміналістичній тактиці з метою розкриття (але про виявлення при цьому не наголошується і невиокремлюється) застосовується планування і проведення системи тактичних прийомів – тактичних і оперативно-розшукових комбінацій чи тактичних і оперативно-розшукових операцій [1, с. 555-570]. При *виявленні* латентних злочинів, наприклад виявлення фактів щодо незаконного обігу наркотиків і зброї, при вимаганні, «окремих видів хабарництва», торгівлі людьми і органами людини та деяких інших, підозрюваного слід ще встановити, виявити злочинні наміри і затримати на «гарячому», форми і методи чого і в деякій мірі системно не виокремлюється, не синхронізується та неуточнюється в теорії криміналістики. Тому, на нашу думку, вказану прогалину слід усунути, розширивши і виокремуючи при викладанні теорії «Криміналістики» та у наукових дослідженнях в цьому напрямі. В указаній перспективі дослідження слід використовувати міжгалузеві зв'язки, зокрема засади кримінології, яка вказаний процес виявлення злочинної діяльності на стадії підготовки, замаху і першопочаткових етапах вчинення йменується запобіганням. Таку паралель можна виокремити й щодо визначення і використання криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Підтримуючи нашу позицію, у своєму дослідженні щодо сучасного воєнного стану, Г.Є. Бершов зазначив, що у сучасних умовах кримінологічна характеристика військових злочинів дозволяє простежити закономірності в їх детермінантах, що зі свого боку дає можливість обрати оптимальні шляхи запобігання ним. Особливості кримінологічної характеристики безпосередньо впливають на структуру та зміст *криміналістичної характеристики* військових кримінальних правопорушень. У свою чергу криміналістична характеристика військових злочинів відіграє важливу роль як в окремій криміналістичній методиці, так і в слідчій діяльності, адже дозволяє виокремити важливі ознаки вказаних протиправних діянь, які варто врахувати під час їх досудового розслідування, На його думку, при формуванні криміналістичної характеристики *військових злочинів*, слід враховувати, що сфера суспільних відносин, пов'язаних із проходженням військової служби є міжгалузевою, оскільки водночас регулюється нормами різних галузей права. При цьому він наголошує, що криміналістична характеристика *військових*

злочинів є своєрідним поєднанням наукового і методичного забезпечення слідчої діяльності, ціллю якого є одночасне підвищення результативності як наукових досліджень, так і передового досвіду з організації та здійснення досудового розслідування названих кримінальних правопорушень. Під криміналістичною характеристикою *військових злочинів* він пропонує розуміти систему відомостей про типові елементи механізму вчинення вказаних кримінальних правопорушень та притаманні їм взаємозв'язки, що дозволяють визначити оптимальні напрями розслідування задля вирішення ситуативно зумовлених тактичних завдань і завдань кримінального провадження в цілому [2, с. 13-14]. Підтримуючи його наукову позицію наголошуємо, що вказані даним вченим міжгалузеві підходи до формулювання криміналістичної характеристики *військових злочинів* можуть бути використанні й у дослідженнях та правовій кваліфікації інших окремих видів злочинів, зокрема : *військових і воєнних злочинів*, торгівлею людьми та їх органами, незаконному обігу наркотиків і зброї, боєприпасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, фактів вимагання, «хабарництва» та ін. За визначенням представників Харківської школи криміналістики, ефективність і результативність профілактики окремих видів злочинів можлива лише за умови комплексного використання техніко-криміналістичних засобів і методів профілактичної діяльності. При цьому успішне виконання завдань профілактики злочинної діяльності значною мірою залежить від науково-обгрунтованих розробок спеціальних засобів виявлення і попередження злочинів, серед яких особливе місце належить техніко-криміналістичним засобам і методам профілактики кримінальних правопорушень [3, с. 137], що ми підтримуємо. Втім, названі проблемні питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропонуємо учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та ін.; за ред. В. М. Шевчука. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 1008 с.

2. Бершов Г.Є Теоретико-правові та праксиологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів : автореф. дис. … док-ра юрид. наук.

Спеціальність 12.00.09. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2024. 39 с.

3. Шепітько В.Ю. Вступ до навчального курсу «Криміналістика» : лекція. Київ : Ін Юре, 2016. 192 с.

Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОЖЕЖІ ПІСЛЯ ВЛУЧАННЯ БОЄПРИПАСІВ У ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Огляд місця події належить до числа невідкладних початкових, а за ступенем інформативності до найважливіших слідчих (розшукових) дій, що містять орієнтовну та доказову інформацію за кримінальним провадженням. Оскільки огляд у більшості випадків є початковою слідчою (розшуковою) дією, саме його результати дозволяють визначити вихідні положення розслідування, висунути загальні версії та спланувати подальше розслідування. Значення огляду місця події полягає в тому, що сприйняття слідчим особисто обстановки вчиненого кримінального правопорушення не можуть бути компенсовані проведенням інших слідчих (розшукових) дій.

Під час розслідування воєнних злочинів при влучанні боєприпасів в об'єкти цивільної інфраструктури часто виникають пожежі, наслідками яких є руйнування, знищення означених об'єктів, що призводить до значних матеріальних збитків та жертв серед цивільного населення. Невідкладність огляду місця пожежі полягає у тому, що після закінчення пожежі, а іноді і у процесі її гасіння, власниками майна можуть бути вжито заходів щодо вилучення особистих речей або їх залишків. Зазначені дії, по перше, наражають на небезпеку життя та здоров'я самих власників через можливе руйнування чи повторне запалення об'єктів, а по-друге, вносяться зміни в обстановку місця події, що перешкоджає вилученню слідів злочину у повному обсязі.

Завдання огляду місця пожежі внаслідок влучання боєприпасів під час розслідування воєнних злочинів, порушених за ст. 438 КК України дещо відрізняються від завдань огляду під

час розслідування умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу (ч. 2, ст. 194 КК України). В останньому випадку головним завданням огляду місця пожежі є виявлення доказів, що вказують на причини її виникнення та засоби, що були при цьому використано, а також визначення осередку пожежі. Під час влучання боєприпасів, як правило, є очевидними: осередок пожежі, тобто саме місце влучання, та причина її виникнення, тобто наслідки розриву, термічна дія боєприпасу або запалення носія боєзаряду під час влучання в нього засобів протиповітряної оборони.

В сучасних умовах розв'язаної росією війни проти нашої країни об'єктами цивільної інфраструктури, на яких можуть виникнути пожежі внаслідок влучання боєприпасів можуть бути: багатоповерхові житлові будинки; будинками садибного типу; гаражі; лісові масиви; склади промислових та сільськогосподарських товарів; територія виробничих підприємств; об'єкти енергетичного комплексу (електророзподільні станції, теплоелектростанції тощо); сільськогосподарські землі, засаджені соняшником, кукурудзою, злаковими культурами тощо; зерносховища тощо.

При цьому пожежі можуть виникати після застосування таких засобів ураження: снарядів зі ствольної артилерії (2С3 «Акація», 2С1 «Гвоздика», 2С4 «Тюльпан», 2С7 «Піон» тощо); снаряди, випущені з танків; гранатомети; ракети зенітних ракетних комплексів середньої та ближньої дії («Бук», «Тор», «С-300», «С-400» тощо); реактивні системи залпового огню (БМ-30 «Смерч», БМ-21 «Град», БМ-27 «Ураган», ТОС-1А «Солнцепьок» , ТОС-1 «Буратіно» тощо); керовані авіаційні бомби (БетАБ-500; КАБ-250; ОДАБ-500П; ФАБ-250М-46 тощо), що діють на близьких та середніх відстанях. Значних руйнувань та пожеж завдають засоби ураження, що можуть діяти на значній відстані: ударні безпілотні літаючі апарати («Ланцет», «БАС-80», «Орлан» тощо); балістичні ракети та керовані реактивні снаряди («Точка – У», 9М723 «Іскандер-М», «Торнадо-С» тощо), крилаті ракети авіаційного («Х-22», Х-31ПМ, Х-35У, Х-59МК, Х-101 тощо), морського та наземного базування (3М-14, 9М727 (9М728, 9М729), 3М55 «Онікс» тощо) [1]. Одним з основних завдань під час огляду місця влучання означених засобів ураження є встановлення марки, моделі, виду боєприпасів, що спричинили пожежу.

Інформація, що міститься у повідомленнях про пожежу, які надходять в органи правопорядку, дає можливість у загальному вигляді змоделювати розвиток події, що спричинило пожежу та дозволяє вжити необхідних заходів з метою організації об'єктивного й якісного огляду місця пожежі. Складності у проведенні огляду полягають, у тому, що до нього залучається багато учасників, які виконують, відповідно своєї компетенції та функціональним обов'язкам, певні дії з метою досягнення спільної мети.

Основним завданням працівників органів досудового розслідування поліції на місці пожежі є виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину з метою формування доказової бази. Але, на місці пожежі працюють також співробітники ДСНС, які виконують покладені на них обов'язки, пов'язані, перш за все, з врятуванням здоров'я та життя постраждалих, їх майна, запобігання поширенню пожежі, її гасіння тощо. Питання взаємодії органів та підрозділів, що приймають участь в огляді місця пожежі врегульовано низкою законодавчих та відомчих нормативно-правових актів. Так, наказ МВС України від 24.07.2017 р. № 621, що затверджує Порядок спільних дій Національної поліції України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами [2]. Окремі положення вказаного наказу дублюються з Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [3]. Відповідно до означених наказів, завданням слідчо-оперативною групи під час огляду місця пожежі є кваліфіковане виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, встановлення потерпілих та свідків, з'ясування обставин, що мають значення для проведення повного, всебічного та неупередженого розслідування та встановлення правопорушників.

Огляд місця події дозволяється проводити виключно після підтвердження спеціалістами-вибухотехніками чи саперами відсутності небезпечних вибухових матеріалів на території місця проведення огляду. Перед проведенням огляду місця події необхідно забезпечити огорожу території місця події за їх рекомендаціями.

Дослідження обстановки місця події у справах про пожежі, відноситься до числа найскладніших. На практиці огляд місця події за фактом вибухів можуть проводити декілька слідчих. Оскільки кримінальні правопорушення за фактом вибухів порушуються, як правило, за ст. 438 КК України, що підслідна слідчим Служби безпеки України, огляд повинні проводити саме означені уповноважені особи. Однак, на практиці, у зв'язку з недостатньою кількістю слідчих Служби безпеки України та їх завантаженістю, огляд місця події за фактами вибухів і пожеж проводять слідчі Національної поліції. Зважаючи на різноманіття об'єктів, що підлягають огляду, слідчому необхідно залучати велику кількість спеціалістів. Залежно від об'єктів огляду, окрім спеціаліста-криміналіста, який залучається майже завжди, можуть бути залучені вузькопрофільні спеціалісти: вибухотехніки, балісти, зброєзнавці, фахівці у галузі ракетної та авіаційної техніки, артилеристи, механіки тощо. Крім того, можуть залучатись пожежники або працівники ДСНС для огляду місця пожежі, судово-медичні експерти або лікарі для огляду трупів, кінологи зі службовими собаками, спеціалісти-біологи для відібрання зразків ДНК тощо [4, с. 73].

У зв'язку з великою кількістю учасників огляду, для досягнення максимального результату потрібна чітка взаємодія між його учасниками. Особливе значення при огляді місця пожежі належить спеціалісту, який має спеціальні знання в галузі пожежної безпеки. Ним можуть бути саме співробітники ДСНС. Але, на наш погляд, потрібно як спеціалістів залучати експертів НДЕКЦ, що мають досвід проведення пожежнотехнічної експертизи. Під час проведення огляду місця пожежі, особливо у разі, коли пожежа відбувається на великих за обсягом територіях (багатоповерхові будинки, ділянки місцевості, лісові масиви тощо, фіксація обстановки бажано проводити шляхом відеозапису з використанням безпілотних летальних апаратів, згідно методичним рекомендаціям [5].

Список використаних джерел

1. Ідентифікація ракетної та реактивної зброї Російської Федерації : посібник / уклад. В. М. Коротаєв, Р. С. Кірін, М. М. Кушнір, А. С. Клочков, О. В. Овчаров, О. С. Жуган. Дніпро : Дніпропетровський НДЕКЦ МВС, 2022. 134 с.

2. Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під

час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.07.2017 р. № 621. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-17#Text.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/conv.

4. Пиріг І. В. Залучення спеціалістів під час огляду місця події при розслідуванні злочинів в умовах війни. *ІІ Наукові читання пам'яті Ганса Гроса* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 9 грудня 2022 року). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 72–76.

5. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рекомендації / кол. авт. : А. В. Захарко, І. В. Пиріг, В. Д. Поливанюк, Д. Б. Санакоєв. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2024. 32 с.

Погорецький Микола Анатолійович,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики навчально-наукового інституту права, проректор з науково-педагогічної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Криміналістичне забезпечення доказування у сучасному кримінальному провадженні дедалі більше набуває статусу не допоміжного, а системоутворювального елементу доказового права, оскільки саме воно визначає надійність процедур

збирання, фіксації, дослідження і представлення доказової інформації та, відповідно, безпосередньо впливає на допустимість, належність і достовірність доказів [4; 6; 20]. Його значення зростає на тлі ускладнення форм злочинності, цифровізації соціальних процесів, трансформації джерел доказів, а також під впливом конституціоналізації кримінального процесу, що вимагає не лише результативності, а й процедурної доброчесності, доказової справедливості та судової контрольованості доказування [11; 12; 13; 23]. Водночас сучасний стан криміналістичного забезпечення доказування в Україні виявляє низку концептуальних і прикладних проблем, які мають системний характер і посилюються в умовах воєнного стану та цифрової трансформації кримінальної юстиції [10; 14; 17].

Першою базовою проблемою є методологічна роз'єднаність криміналістики та доказового права, коли в теорії й у навчальному процесі криміналістика нерідко сприймається як техніко-тактична «інструментальна» дисципліна, відокремлена від доктрини доказування й стандартів допустимості та належності [22; 23]. У результаті криміналістичні знання редукуються до набору прийомів і процедур, ніби вони існують у «позаправовому» просторі, тоді як питання їх відповідності принципу верховенства права, справедливому суду, правовій визначеності, пропорційності та вимогам змагальної перевірки залишаються недооціненими [12; 13; 16; 17]. Подолання цієї роз'єднаності потребує послідовного формування інтегративної доктрини криміналістичного забезпечення доказування як органічної складової доказового права, у межах якої криміналістичні засоби та методики оцінюються не лише за критерієм технологічної ефективності, а передусім через призму законності, необхідності й пропорційності втручання у права людини, відтворюваності результатів, відкритості для незалежної перевірки та судової контрольованості [2; 4; 12; 13]. Методологічно важливо, що загальна теорія криміналістики у системному вигляді передбачає не лише технічний інструментарій, а й наукознавчі елементи (об'єкт, предмет, методи, мова науки), загальнонаукові вчення про механізм злочину й інформацію про нього та окремонаукові теорії, які забезпечують тактичні рішення, фіксацію доказової інформації й формалізацію слідчої діяльності [3]. Саме така структурованість дозволяє коректно «вбудовувати» криміналістичні інструменти у процесуальну форму доказування й з самого початку конструювати їх під стандарти судової перевірки та змагальності [3; 5; 13].

Другою проблемою є формалізоване використання криміналістичних засобів без належної процесуальної рефлексії, коли технічні засоби фіксації, спеціальні знання, експертні інструменти або тактичні прийоми застосовуються механічно, за шаблоном, без осмислення їх впливу на доказову цінність і подальшу судову долю отриманої інформації [6; 11]. У таких випадках увага концентрується на технічній коректності виконаної дії, тоді як її сумісність зі стандартами допустимості доказів, принципами змагальності, пропорційності та судового контролю фактично не стає предметом належної оцінки [12; 13; 16]. Наслідком є феномен «технічно бездоганного, але процесуально токсичного доказу», коли доказ виглядає переконливим з позицій техніки або спеціальних знань, однак виявляється вразливим через порушення порядку здобуття, дефіцит судового дозволу, непропорційне втручання у права людини, обмеження можливостей сторони захисту на ефективне оскарження чи перевірку або через прогалини фіксації ланцюга збереження [13; 17]. Вирішення цієї проблеми обґрунтовано пов'язувати із запровадженням процесуального аудиту криміналістичних дій як системного елементу доказової діяльності: такий аудит має здійснюватися як попередня оцінка запланованих криміналістичних заходів і як подальша перевірка вже виконаних дій; його суб'єктами є слідчий і прокурор як організатори доказування, слідчий суддя/суд як контрольний і оцінювальний центр, а також сторона захисту як носій функції змагальної перевірки; критеріями аудиту виступають законність, передбачуваність і визначеність процедури, необхідність і пропорційність втручання у права людини, документована простежуваність операцій, відтворюваність результатів і реальна можливість незалежної перевірки у судовому провадженні; результатом аудиту має бути процесуально оформлена позиція (вмотивоване процесуальне рішення/протокольне відображення/заява сторони захисту), яка дозволяє суду оцінювати не «техніку заради техніки», а доказ як елемент справедливого процесу [12; 13; 16; 23]. У такій моделі криміналістичні засоби трансформуються з формально ефективних інструментів у процесуально легітимні й судово «витривалі» елементи доказування [11; 13].

Третьою ключовою проблемою є недостатня адаптація криміналістики до цифрових форм доказів. Цифрові сліди, електронні дані, метадані, журнали подій і результати

алгоритмічного аналізу дедалі частіше становлять ядро доказової бази, однак специфіка їх нематеріальної природи, змінності й залежності від програмно-апаратного середовища часто недооцінюється, що підвищує ризики спотворення, втрати контексту та ускладнює судову перевірку [17]. Саме тому криміналістичне забезпечення цифрового доказування потребує стандартизованих процедур ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів, документованої простежуваності операцій і коректної фіксації ланцюга збереження, що забезпечує перевірюваність і підвищує довіру до доказів у суді [1; 13; 17]. У цьому вимірі криміналістика повинна діяти як гарантійний механізм прав людини в цифровому доказуванні, оскільки навіть високий ступінь фактичної переконливості електронної інформації не може компенсувати порушення процесуальних гарантій та дефіцит можливостей змагальної перевірки [12; 13; 17].

Четвертою проблемою є експертозалежність доказування, що проявляється у практиці надмірного делегування функцій оцінки доказів експертам і в ризику підміни судової дискреції експертним «авторитетом», особливо в провадженнях із цифровими доказами, технічними або науково складними об'єктами [6; 23]. За таких умов криміналістичні методики інколи використовуються як суто технічне тло для легітимації висновку, замість того щоб виконувати свою гарантійну функцію перевірюваності, відтворюваності та критичної оцінки спеціального знання [12; 13]. Подолання експертозалежності потребує процесуальних стандартів експертної комунікації (прозорість методики, межі компетенції, вихідні припущення), а також активізації змагальних інструментів сторін — перехресного допиту експерта, ініціювання повторної/додаткової експертизи, залучення альтернативних фахівців і предметного оскарження методик та вихідних даних, що є невід'ємною складовою ефективного захисту [7; 9; 13]. При цьому криміналістична тактика як система тактичних рішень і прийомів має орієнтуватися на забезпечення не лише результату, а й процесуальної коректності комунікації зі спеціальним знанням у суді [5; 22].

П'ятою проблемою є криміналістичне забезпечення доказування в умовах воєнного стану, коли об'єктивно ускладнюються традиційні способи роботи з доказами, зростає роль дистанційної фіксації, цифрових джерел і матеріалів із відкритих середовищ, а разом із тим зростає спокуса

компенсувати дефіцит часу та безпеки спрощенням процедур [10; 14; 17]. Проте воєнний стан не скасовує верховенства права і стандартів справедливого суду, а навпаки — загострює потребу в підвищених стандартах обґрунтованості, прозорості та перевірюваності доказів, посиленій документалізації кожної операції з доказовою інформацією та збереженні можливості незалежної судової і змагальної перевірки [12; 13; 14; 17]. У цьому контексті криміналістичне забезпечення має діяти не як механізм «спрощення», а як гарантійна система, що мінімізує ризики помилки, маніпуляції та однобічності доказування в екстраординарних умовах [12; 14].

Шостою проблемою є відсутність єдиних стандартів криміналістичного забезпечення доказування, що породжує фрагментарність практики та нерівномірність судових підходів до оцінки доказів навіть за схожих фактичних обставин, підриваючи правову визначеність і передбачуваність правозастосування [2; 16]. У таких умовах одні й ті самі криміналістичні дії або результати спеціальних знань можуть визнаватися допустимими в одному провадженні й відхилятися в іншому, що особливо небезпечно для справ із високим суспільним резонансом та складною цифровою доказовою базою [10; 17; 18]. Подолання цієї проблеми вимагає розроблення і впровадження доктринально та нормативно узгоджених стандартів криміналістичного забезпечення доказування, які визначають не лише технічні вимоги, а й процесуальний сенс інструментів, межі допустимості, критерії надійності та способи судової перевірки, причому такі стандарти мають узгоджуватися з практикою Верховного Суду та доктриною впливу правових позицій на доказове право [13; 16]. Методологічну опору для стандартизації становить системний підхід загальної теорії криміналістики (наукознавчі компоненти, методи, мова науки; теорії фіксації та формалізації) та розвинені положення криміналістичної тактики щодо тактичних рішень, систем слідчих дій і тактичних операцій, які мають конструюватися під вимоги процесуальної форми й судової перевірки [3; 5; 21; 22].

Отже, криміналістичне забезпечення доказування в умовах цифровізації та воєнного стану має розглядатися як внутрішньо інтегрована частина доказового права, а не як зовнішній технічний «сервіс» кримінального провадження. Подолання методологічної роз’єднаності криміналістики та доказового права можливе через інтегративну доктрину, що підпорядковує

криміналістичні інструменти стандартам законності, пропорційності, відтворюваності й судової контрольованості. Практичним запобіжником формалізму має стати процесуальний аудит криміналістичних дій, який унеможливлює появу «технічно бездоганних, але процесуально токсичних» доказів і переводить фокус з технічного результату на процесуальну легітимність. Цифрове доказування потребує стандартизованих процедур роботи з даними та документованої простежуваності операцій із забезпеченням ланцюга збереження, що підвищує перевірюваність і гарантує права людини. Експертне знання має зберігати допоміжний характер, а його процесуальна придатність забезпечується прозорістю методик і змагальною перевіркою, щоб не підміняти судову оцінку доказів. Воєнний стан не виправдовує зниження доказових стандартів, а вимагає підвищення прозорості, обґрунтованості та контрольованості доказування як практичного виміру верховенства права. Відтак стратегічним напрямом розвитку є уніфікація стандартів криміналістичного забезпечення доказування, узгоджена з доктриною доказового права та правовими позиціями Верховного Суду, що забезпечить правову визначеність і довіру до правосуддя.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів. Чинний від 01.01.2019. Київ : УкрНДНЦ, 2018. 31 с.

2. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 458 с.

3. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: монографія. Харків : Право, 2020. 386 с.

4. Коваленко А. В. Криміналістичне вчення про збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Алерта, 2024. 558 с.

5. Криміналістична тактика: навч. посіб. / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ : Алерта, 2017. 244 с.

6. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету*

«Острозька академія». Серія «Право». 2011. № 1 (3). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf

7. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482.

8. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2012. № 1 (5). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

9. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123.

10.Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102.

11.Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства.* 2025. № 1–2. С. 60–82.

12.Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299.

13.Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Ч. 3. С. 269–279.

14.Погорецький М. А. Новели Кримінального процесуального кодексу України в період воєнного стану: проблемні питання. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 248–262.

15.Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74.

16.Погорецький М. А. Вплив правових позицій Верховного Суду на формування доктрини та практики кримінального процесуального доказового права України. *Вісник Національної*

академії правових наук України. 2025. Т. 32. №4. С. 260–290. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-260.

17.Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України.* 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

18.Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності: навч. посібн. / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, З. М. Топорецька, А. М. Черняк та ін. ; за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2025. 376 с.

19.Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2015. 536 с.

20.Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2017. 492 с.

21.Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2013. 440 с.

22.Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : ХЮІ, 2007. 256 с.

23.Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

24.Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у XX–XXI століттях: монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 556 с.

Погорецький Микола Миколайович,
доцент кафедри кримінального права і кримінології Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, старший дослідник

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Криміналістичне забезпечення доказування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану набуває значення системоутворюючого чинника, який одночасно визначає ефективність кримінального переслідування та легітимність результату судового розгляду. Воєнний стан створює парадоксальну ситуацію: з одного боку, суспільний запит на швидке й результативне реагування на посягання проти держави істотно зростає, з іншого – будь-яке спрощення або «прискорення» ціною процесуальних гарантій підвищує ризики недопустимості доказів, помилок у реконструкції подій, а також підриває довіру до правосуддя і суперечить стандартам верховенства права. У такому контексті криміналістичне забезпечення доказування слід розуміти як цілісну систему знань, організаційних рішень і тактичних прийомів, що спрямована на виявлення, збереження, фіксацію, перевірку та процесуальну легалізацію доказової інформації з урахуванням специфіки воєнного часу, технологізації злочинних практик, підвищеної латентності, загроз для джерел інформації та особливих режимів доступу до відомостей [1; 12; 23]. Загальна теорія криміналістики підкреслює, що криміналістичне знання є не лише описом прийомів, а методологією пізнання події злочину через закономірності слідоутворення, взаємодії суб'єктів і середовищ, що у воєнний час ускладнюється множинністю факторів ризику – від фізичної небезпеки та руйнувань до інформаційних операцій і цифрових атак [1]. Водночас сучасні концепції доказування вказують, що доказування є контрольованою процедурою, у якій процесуальна форма і перевірюваність є не менш важливими за зміст доказової інформації, а отже, криміналістичне забезпечення має бути орієнтоване на доказову стійкість у суді, а не лише на оперативну «переконливість» матеріалів [12; 20; 25].

Умови воєнного стану істотно модифікують слідчі ситуації у провадженнях проти основ національної безпеки. Посягання часто мають мережевий характер, пов'язані з комунікаціями, фінансовими і логістичними ланцюгами, використанням цифрових платформ, контактами з представниками держави-агресора або її агентурою, а також із використанням технологічних засобів передачі даних. Це означає, що доказування дедалі більше ґрунтується на комбінації цифрових слідів, матеріалів негласних заходів, документальних і експертних джерел, а також на даних, отриманих у межах міжнародного співробітництва. Відповідно, криміналістичне забезпечення доказування повинно бути інтегрованим: тактичні рішення щодо джерел і способів отримання інформації мають одразу проектуватися на процесуальні вимоги, стандарти прав людини і судовий контроль, оскільки будь-яка «прогалина» на ранньому етапі стає або незворотною втратою слідів, або дефектом допустимості [7; 22]. Це особливо важливо у справах, де необхідно довести суб'єктивну сторону, цільову спрямованість і зв'язки, а не лише «факт контакту» чи наявність інформації на носії, адже в умовах воєнної інформаційної турбулентності ризики помилкових інтерпретацій істотно зростають.

Критичним компонентом криміналістичного забезпечення є старт кримінального провадження і початок досудового розслідування. На цьому етапі вирішується питання не тільки процесуальної своєчасності, а й криміналістичної збереженості доказового потенціалу: які сліди є найбільш крихкими, які цифрові дані потребують негайного збереження, які джерела можуть бути демасковані, які ризики знищення доказів або впливу на свідків є найвищими. Проблемні питання початку досудового розслідування виявляються в тому, що запізнення або неправильна первинна тактика призводять до втрати цифрових артефактів, журналів доступу, переписки, метаданих, а також до «переміщення» підозрюваних у безпечніші для них канали комунікації, що ускладнює подальшу реконструкцію подій [13]. У воєнних умовах додається ще й фактор фізичної небезпеки: евакуації, руйнування інфраструктури, перебої зв'язку, переміщення населення, що потребує від слідства та прокурора поєднання оперативності з процесуальною точністю, а від криміналістики — методики роботи в умовах обмежених ресурсів і неповного доступу до об'єктів [13; 21]. Звідси випливає, що криміналістичне забезпечення доказування у таких

провадженнях має починатися з правильної постановки доказової задачі і побудови доказової архітектури: визначення «вузлових фактів» і джерел, які можуть їх підтвердити, формування алгоритму дій щодо збереження даних, залучення спеціалістів, визначення потреби у негласних заходах і міжнародних запитах, а також прогнозування того, як зібрані матеріали будуть перевірятися в суді [12; 20; 22].

Організаційний аспект криміналістичного забезпечення у воєнний час набуває особливого значення, оскільки розслідування злочинів проти основ національної безпеки зазвичай передбачає взаємодію слідчих, прокурорів, оперативних підрозділів, спеціалістів у сфері цифрової криміналістики, експертів, а інколи й військових та цивільних адміністрацій. Категорія «організація» у криміналістиці та її співвідношення з криміналістичною тактикою підкреслює, що тактичні прийоми реалізуються через організаційні рішення: розподіл ролей, координацію, планування, інформаційну безпеку, стандарти документування і контроль якості [9]. У контексті оперативно-розшукової діяльності організація набуває ще й режимного характеру, оскільки потрібні конспірація, захист джерел і контроль витоків інформації. Наукове визначення поняття організації оперативно-розшукової діяльності та її місця в системі кримінального процесу підкреслює, що ОРД у справах національної безпеки має бути функціонально підпорядкована потребам процесуального доказування, а не існувати автономно як «паралельний контур» [15; 19]. Водночас питання оперативно-розшукового забезпечення реалізації процесуальних гарантій сторони обвинувачення вказує на необхідність криміналістично правильної інтеграції оперативного блоку в процесуальну форму, щоб забезпечити як результативність, так і допустимість [2].

Найбільш чутливою площиною криміналістичного забезпечення доказування у справах проти основ національної безпеки є використання негласних слідчих (розшукових) дій та співвідношення їх із оперативно-розшуковими заходами. Воєнний стан збільшує потребу в негласних формах отримання інформації через латентність і конспіративність посягань, але одночасно підвищує ризики процесуальної дефектності, якщо правові режими змішуються, якщо оперативні відомості «легалізуються» без належної процедури, або якщо межі втручання у права людини визначаються надто широко. Дослідження поняття, сутності і співвідношення НСРД та ОРЗ

наголошує на необхідності чіткого розмежування цих інструментів, оскільки саме правильність правового режиму визначає доказову долю результатів [11]. Аналіз проблем провадження НСРД і використання їх результатів у доказуванні підкреслює, що ключовою є якість документування: підстави, межі, строки, цільова спрямованість, порядок фіксації та подальша процесуальна трансформація результатів у докази, які можуть бути перевірені в суді [14]. Це особливо актуально у воєнний час, коли суспільний тиск на результат може підштовхувати до «скорочених» процедур, однак такі спрощення нерідко стають причиною втрати доказової придатності матеріалів у суді та порушень прав людини [7; 22].

Для криміналістичного забезпечення доказування у воєнних умовах визначальною стає цифрова складова. Значна частина посягань проти основ національної безпеки реалізується або супроводжується цифровими каналами: месенджери, електронна пошта, соціальні мережі, хмарні сховища, цифрові платформи, а також технічні журнали доступу, геодані, цифрові сліди переміщення і комунікацій. У цьому контексті процесуальні проблеми та європейські стандарти цифрових доказів вимагають забезпечення автентичності, цілісності, відтворюваності процедур збирання і можливості незалежної перевірки, включно з коректним протоколюванням, залученням спеціалістів і забезпеченням ланцюга збереження [5]. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні виступає умовою реалізації принципу верховенства права і постановлення справедливого вироку, що у воєнний час не втрачає, а посилює свою значущість, оскільки надмірне втручання в приватність, неконтрольований збір даних або непропорційні обмеження можуть зруйнувати легітимність доказування та створити підстави для сумнівів щодо справедливості провадження [4; 7]. Тактичний аспект цифрового доказування полягає у балансі між швидкістю реагування і процесуальною чистотою: цифрові сліди «швидкоплинні», але їхня доказова сила залежить від коректного способу отримання й фіксації. У воєнних умовах додається проблема нестабільності інфраструктури і підвищених кіберризиків, що потребує стандартизації методик, резервування даних і криміналістичної готовності працювати з різними форматами джерел [5; 6].

Новітні технології, які активно застосовуються у документуванні воєнних злочинів, мають трансферний потенціал і для доказування злочинів проти основ національної безпеки,

зокрема в частині використання геопросторових даних, мультимедійних матеріалів, аналізу відкритих джерел, сенсорних даних, а також методів інтелектуальної аналітики. Проблемні питання застосування новітніх технологій у розслідуванні і доказуванні вказують на необхідність процесуальної «прозорості» методів: будь-який технологічний результат має бути відтворюваним і пояснюваним у суді, інакше він лишається на рівні оперативної або аналітичної інформації [6]. Методика інтелектуального аналізу мультисенсортних даних і використання його результатів у доказуванні підкреслює, що доказування дедалі частіше включає складні аналітичні продукти, для яких потрібні стандарти фіксації вихідних даних, алгоритмів обробки і контролю похибок [17]. У воєнний час це може бути критично важливим, наприклад, для доведення зв'язків, маршрутизації, координації, логістики або причетності до певних подій, однак юридична сила таких матеріалів залежить від їх процесуального оформлення і можливості змагальної перевірки.

Важливим елементом криміналістичного забезпечення доказування у справах проти основ національної безпеки є інститут тимчасового доступу до речей і документів як засіб побудови доказового контексту, виявлення ланцюгів подій, фінансових та організаційних зв'язків, а також отримання цифрових масивів даних у процесуально контрольований спосіб. Розробки щодо застосування тимчасового доступу в провадженнях про злочини, учинені організованими угрупуваннями, мають особливу релевантність для проваджень у сфері національної безпеки, оскільки тут також типові мережеві структури, розподіл ролей, конспірація та використання «оболонок» (підконтрольних осіб, організацій, каналів) [10]. У воєнний час такі зв'язки можуть набувати додаткового виміру міжнародності, тому значення тимчасового доступу і міжнародної правової допомоги зростає. Дослідження міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму вказує на необхідність використання міжнародних каналів для отримання доказів, координації та обміну інформацією, що у справах національної безпеки нерідко є визначальним для доведення зв'язків і намірів [16]. Водночас міжнародний елемент підвищує вимоги до процедурної коректності, перекладів, автентифікації, верифікації джерел і дотримання стандартів допустимості.

У процесуальному вимірі криміналістичне забезпечення доказування неможливе без чіткого урахування ролі прокурора і судового контролю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю мають значення як гарантія законності, пропорційності та процесуальної придатності результатів ОРД/НСРД для доказування, особливо в умовах воєнного стану, коли інтенсивність негласних заходів може зростати [18]. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування виступає ключовим «фільтром», який перетворює криміналістичні здобутки на юридично значущий результат: якщо дії були здійснені з порушенням стандартів, доказ втрачає силу незалежно від його фактичної переконливості [22]. У цьому контексті верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні задає методологічний горизонт: ефективність боротьби з посяганнями на державу не може бути виправданням для свавільних практик; натомість саме дотримання процедур, передбачуваність, мотивованість і контрольованість рішень забезпечують довіру до результату і стійкість вироку [7; 22]. В умовах воєнного стану це набуває не меншої, а більшої ваги, оскільки високі суспільні емоції підвищують ризик помилкових рішень і «поспішної» криміналізації поведінки, яка потребує ретельної перевірки обставин і намірів.

Окремою проблемною зоною є поєднання потреби в таємності методів і джерел із вимогами змагальності та права на захист. У справах проти основ національної безпеки часто використовуються матеріали негласних заходів, оперативні відомості, дані обмеженого доступу, і це створює напруження між режимом секретності та вимогою забезпечити стороні захисту можливість ефективного спростування і перевірки доказів. Криміналістичне забезпечення тут полягає у пошуку процесуально допустимих рішень, які зберігають необхідний рівень безпеки джерел і методів, але не руйнують справедливість процедури. Дослідження прав і свобод людини в діяльності СБУ підкреслює, що гарантії прав людини у сфері національної безпеки мають бути реальними, а не формальними, і саме їх дотримання визначає легітимність діяльності спеціальних органів у кримінальному процесі [3]. Це узгоджується з підходом, за яким «якість доказування» у справах національної безпеки повинна включати правозахисний вимір: пропорційність, мінімізацію надлишкового втручання, коректне обґрунтування і процесуальну прозорість у межах можливого [4; 7].

У підсумку криміналістичне забезпечення доказування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану слід розглядати як інтегровану систему, що поєднує криміналістичну методологію, організацію і тактику, оперативно-розшукові та негласні інструменти, цифрові технології та стандарти цифрового доказування, міжнародне співробітництво, прокурорський нагляд і судовий контроль. Проблемні питання концентруються навколо ризику підміни процесуальної форми оперативною доцільністю, змішування режимів ОРЗ/НСРД, втрати цифрових слідів на старті провадження, надмірного втручання в права людини під приводом воєнної необхідності, а також навколо складності забезпечення змагальної перевірки доказів у режимних провадженнях. Вирішення цих проблем можливе шляхом розвитку криміналістичних методик воєнного часу, стандартизації цифрового документування, підвищення ролі судового контролю і системного впровадження методології верховенства права в доказуванні як умови справедливого вироку й довіри до кримінального правосуддя навіть у найскладніших безпекових.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: монографія. Харків : Право, 2020. 386 с.

2. Іскендеров Е., Погорецький М. Щодо визначення поняття та змісту оперативно-розшукового забезпечення реалізації кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства.* 2022. (1-2) С. 19–40. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/19-40

3. Погорецький , М. М. Права і свободи людини в діяльності служби безпеки України: питання гарантій. *Вісник кримінального судочинства.* 2021. (3-4). С. 100–111. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/100-111

4. Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України.* 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

5. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство. 2025.* № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

6. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102.

7. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275.

8. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2012. № 1 (5). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

9. Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття «організація» у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569

10. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

11. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

12.Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. Вісник кримінального судочинства України. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

13. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 93–103. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/

14.Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії*

внутрішніх справ. Київ. 2013. № 1. С. 270-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48

15. Погорецький М. А., Шелеменцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юрид. вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 1 (8). Ч. І. С. 18–28.

16. Погорецький М.А. Бердюк В. І. Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. Вип. 21. С. 23–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2009_21_4

17. Погорецький М. А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf

18. Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (2–3 жовт. 2006 р.). Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

19. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

20. Погорецький М. А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу.* 2017. С. 309-312. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/146.pdf

21. Погорецький М. А. Новели Кримінального процесуального кодексу України в період воєнного стану: проблемні питання. *Право і суспільство*. 2025. №3. Т.2. С.248-262. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.35

22. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 4. ч. 3. С. 269-279. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40.

23. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2017. 492 с.

24. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в

доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

25. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Полив'яний Вадим Миколайович,
старший викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ІНТЕГРАЦІЯ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В умовах збройної агресії проти України, ефективне надання медичної допомоги в тактичних умовах набуває надзвичайної актуальності. Інтеграція домедичної підготовки та тактичної медицини є ключовим фактором підвищення готовності особового складу правоохоронних органів України до реагування на надзвичайні ситуації. Сучасні виклики, пов'язані з гібридною війною, бойовими діями та терористичними загрозами, вимагають від правоохоронців не лише професійних навичок, і здатності швидко та ефективно надавати домедичну допомогу собі та оточуючим.

Домедична підготовка, як невід'ємна складова сучасного суспільства, дозволяє забезпечити своєчасну та невідкладну допомогу до прибуття професійних медиків [1]. Тактична медицина (TCCC - Tactical Combat Casualty Care), зосереджена на швидкому та ефективному наданні допомоги в бойових умовах, потребує тісної інтеграції з базовими навичками домедичної допомоги [2]. Необхідність посилення підготовки особового складу правоохоронних органів у сфері домедичної допомоги зумовлена збільшенням ризиків травмування в умовах збройного конфлікту, зокрема, збільшенням кількості інтенсивності бойових дій і наявності різноманітних вибухонебезпечних предметів. Навчання обов'язково має включати практичні навички, такі як

зупинка кровотечі (використання кровоспинних турнікетів, компресійних бинтів, гемостатичних бинтів для тампонади ран), відновлення дихання (забезпечення прохідності дихальних шляхів), серцево-легенева реанімація, іммобілізація переломів і надання допомоги при опіках. Інтегрований підхід дозволить забезпечити більш ефективне реагування на надзвичайні ситуації та покращити результати лікування, мінімізуючи ризик ускладнень і смертності, як серед особового складу правоохоронних органів так і населення. Важливим аспектом є психологічна підготовка, яка дозволяє зберігати спокій і діяти ефективно в умовах підвищеного психічного навантаження (стресу).

Відповідно до п. 4 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію», у обов'язки поліцейського входить надавати домедичну (медичну) допомогу, тож кожен співробітник зобов'язаний володіти базовими навичками надання домедичної допомоги [3]. Згідно з дослідженнями TCCC Guidelines, швидке надання домедичної допомоги на місці події значно підвищує шанси на виживання, особливо при масивних кровотечах [2]. Недостатня підготовка особового складу правоохоронних органів до надання домедичної допомоги може призвести до збільшення кількості травм, ускладнень та смертей, а також затримки надання кваліфікованої медичної допомоги. Інтеграція домедичної підготовки та тактичної медицини є необхідною умовою для забезпечення безпеки та ефективності роботи особового складу правоохоронних органів, також для підвищення рівня довіри населення до правоохоронної системи. Важливим є постійна актуалізація знань і навичок через проведення регулярних тренувань та симуляційних вправ для особового складу правоохоронних органів.

Приклад 1: Під час обстрілу, поліцейський отримав поранення в ногу. Завдяки знанням з домедичної допомоги, він зміг швидко зупинити кровотечу за допомогою кровозупинного турнікету, що дозволило зберегти життя до прибуття медиків. Кваліфікована медична допомога дозволила уникнути ампутації кінцівки.

Приклад 2: Під час ліквідації наслідків вибуху, рятувальник отримав опік обличчя. Надання першої допомоги, включаючи охолодження обличчя та накладання стерильної пов'язки, запобігло розвитку ускладнень.

Приклад 3: Під час затримання злочинця, співробітник поліції отримав закриту черепно-мозкову травму. Надання домедичної допомоги, включаючи забезпечення прохідності

дихальних шляхів і іммобілізацію шийного відділу хребта, запобігло розвитку ускладнень.

Ці приклади підкреслюють важливість володіння навичками надання домедичної допомоги в умовах збройного конфлікту та повсякденній діяльності особового складу правоохоронних органів.

Сучасні виклики вимагають адаптації програм домедичної підготовки та тактичної медицини до нової дійсності. Необхідно враховувати специфіку міських умов, де часто виникають ситуації з масовим ураженням людей. Важливим є навчання навичкам надання допомоги при хімічних і біологічних загрозах. Постійний розвиток технологій вимагає впровадження нових методів навчання. Необхідно також враховувати психологічні аспекти надання допомоги в умовах підвищеної психічної напруги (стресу) та різноманіття травматичних подій.

Щодо вдосконалення особового складу правоохоронних органів:

1. Розробка та впровадження уніфікованих сучасних навчальних програм з домедичної підготовки та тактичної медицини для особового складу.
2. Проведення регулярних тренувань і симуляційних вправ з використанням реалістичних сценаріїв.
3. Забезпечення особового складу правоохоронних органів необхідним обладнанням і медикаментами для надання домедичної допомоги.
4. Підтримка системи сертифікації та постійна перевірки знань з домедичної допомоги та тактичної медицини в особового складу.
5. Залучення досвідчених медичних інструкторів і тренерів до проведення навчальних заходів (тренувань і симуляційних вправ).
6. Підвищення рівня психологічної підготовки для зміцнення психологічної стійкості в особового складу.

Інтеграція домедичної підготовки та тактичної медицини є критично важливим елементом забезпечення безпеки та ефективності роботи особового складу правоохоронних органів України в умовах збройної агресії. Необхідно постійно вдосконалювати навчальні програми, забезпечувати особовий склад необхідним обладнанням та медикаментами, а також враховувати сучасні тенденції та інновації в галузі медицини. Регулярні тренування та симуляційні вправи дозволять підтримувати високий

рівень готовності та забезпечити ефективне реагування на надзвичайні ситуації. Інвестиції в підготовку особового складу правоохоронних органів у сфері домедичної допомоги є інвестиціями в безпеку та добробут громадян України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах : наказ Міністерства охорони здоров'я від 9 берез. 2022 № 441. URL: https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-09032022--441-pro-zatverdzhennja-porjadkiv-nadannja-domedichnoi-dopomogi-osobam-pri-nevidkladnih-stanah

2. Набор протоколів і настанов з надання медичної допомоги пораненим безпосередньо на полі бою: Tactical Combat Casualty Care («Тактична бойова допомога пораненим»). URL: https://tccc.org.ua

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

Поліщук Віталій В'ячеславович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Свобода Євгенія Юріївна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ДАРКНЕТУ В РОЗПОВСЮДЖЕННІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Сучасні цифрові технології суттєво трансформували різні аспекти суспільної діяльності, зокрема нелегальні практики, такі як розповсюдження наркотичних речовин. З розвитком інтернету, соціальних мереж та анонімних мереж, відомих як даркнет,

суб'єкти злочинної діяльності набули нових інструментів для організації торгівлі, що значно ускладнює діяльність правоохоронних органів.

Актуальність цієї проблематики обумовлена швидким зростанням онлайн-ринків наркотичних засобів: згідно з емпіричними даними, обсяг крипто-валютних онлайн-продажів нелегальних наркотиків сягнув 2,4 мільярда доларів США у 2024 році, з прогнозом зростання до 2,8 мільярда у 2025 році, тоді як даркнет-ринки становили понад 1,7 мільярда доларів у 2024 році [1].

Цей феномен не лише підвищує доступність наркотичних засобів, але й сприяє поширенню нових синтетичних сполук, таких як нітразени, що, у свою чергу, призводить до ескалації випадків передозувань та епідемій наркозалежності.

Цифровізація торгівлі наркотичними засобами формує гібридні моделі, у яких традиційні «вуличні» мережі інтегруються з онлайн-платформами, дозволяючи операторам досягати глобальної аудиторії без необхідності фізичної взаємодії. Емпіричні дослідження демонструють, що частка інтернет-користувачів, які здійснюють придбання наркотичних засобів онлайн, подвоїлася з 4,7% у 2014 році до приблизно 12% у 2024 році, з подальшим зростанням у 2025 році через міграцію до соціальних мереж [4]. Це явище має значний вплив на громадське здоров'я, посилюючи соціальні виклики, такі як поширення ВІЛ-інфекцій серед осіб, які вживають наркотики ін'єкційно, та зростання злочинності, асоційованої з фінансуванням торгівлі через крипто-валюти.

Цифрові технології, зокрема соціальні мережі та месенджери, еволюціонували до домінуючих каналів роздрібної торгівлі наркотичними засобами, перевищуючи даркнет за обсягом операцій. Платформи, такі як Facebook, Instagram, Snapchat та Telegram, надають операторам можливість рекламувати продукти через публічні профілі, прямі повідомлення або групові чати, забезпечуючи оперативний контакт із потенційними покупцями [2]. У 2024 році в Європі, включаючи Ірландію, понад 70% онлайн-придбань наркотичних засобів здійснювалися через соціальні мережі, порівняно з менш ніж 25% на даркнеті, що ілюструє зручність та низький бар'єр входу для початківців.

Переваги цифрових платформ полягають у їхній загальнодоступності: відсутність потреби в спеціалізованих

навичках, характерних для даркнету, а транзакції часто завершуються локальними обмінами «з рук у руки». Дослідження, проведені в США та Іспанії серед молоді віком 15-25 років у 2024 році, вказують, що 75% та 90% онлайн-придбань відповідно відбуваються через соціальні мережі (найчастіше мова йде про придбання каннабісу, кокаїну та екстазі). Це сприяє залученню молодих споживачів, серед яких 70% користувачів месенджерів становлять чоловіки [5], тоді як платформи на кшталт Tinder чи Grindr використовуються для встановлення зв'язків між незнайомцями.

Крипто-валюти, зокрема Bitcoin та Monero, інтегруються з цифровими технологіями для забезпечення анонімних платежів, усуваючи залежність від готівки та мінімізуючи ризики відстеження. Вони уможливлюють миттєві трансграничні транзакції, де техніки «крипто-міксингу» маскують сліди, підвищуючи ефективність торгівлі. З моменту появи Silk Road крипто-валюти стали стандартом, сприяючи зниженню цін на наркотики через скорочення ланцюгів посередників та глобалізацію постачань; у 2024 році оптові закупівлі наркотичних засобів становили 71-81% від загальних надходжень на даркнет-ринках [4].

Інтернет у цілому демократизує торгівлю, уможливлюючи політрафікінг – одночасний продаж кількох типів наркотиків – та інтеграцію з традиційними мережами. Глобалізація зменшує часові та просторові бар'єри для угод, знижуючи ціни на кокаїн та героїн. Форумні платформи та чати слугують для обміну інформацією про ризики, наприклад, локації правоохоронних органів, що посилює резистентність мереж; у 2025 році щоденна кількість користувачів Tor зросла до 2-3 мільйонів [5].

Даркнет, доступний через анонімні мережі на кшталт Tor, який відіграє ключову роль у забезпеченні анонімної торгівлі, де крипто-маркети імітують моделі електронної комерції з системами відгуків, ескроу та рейтингів. З 2012 року по 2024 рік кількість публікацій щодо даркнету зросла більш ніж у шість разів, з фокусом на наркоторгівлю, що відображає експансію ринку. Обсяг торгівлі на даркнет-ринках сягнув понад 1,7 мільярда доларів США у 2024 році, з прогнозом на 2 мільярди у 2025 році, переважно наркотичних засобів (понад 90%), попри скорочення через ліквідацію платформ на кшталт Hydra [3].

Крипто-маркети, такі як Abacus чи Kraken DNM, уможливлюють віддалені угоди з доставкою через поштові

служби, використовуючи крипто-валюти для платежів. Оператори надають детальну інформацію про чистоту, ефекти та сумісність речовин, тоді як форуми сприяють обговоренню якості, сприяючи «професіоналізації» ринку. Це генерує «премію за комфорт» – підвищені ціни за безпеку та гарантії якості, з оптовими знижками для великих обсягів; Abacus Market отримав 43,3 мільйона доларів надходжень у 2024 році [4].

Розподіл наркотичних речовин у період 2012-2024 років являє собою: каннабіс (близько 30%), рецептурні препарати (15-20%), стимулятори (14%). У 2024-2025 роках частка опіоїдів зросла до 10-12%, каннабіс – до 32% [6], тоді як рецептурні препарати впали до 5%, що вказує на адаптацію до попиту на потужніші речовини, такі як фентаніл та нітразени.

Під час пандемії COVID-19 даркнет зазнав зростання через локдауни: підвищився попит на адитивні речовини, а також торгівлю фальсифікованими вакцинами та медикаментами. Користувачі, мотивовані імпульсивністю та ізоляцією, інтегрували даркнет у гібридні практики, з 20% зростанням купівлі у 2024 році порівняно з 2023 роком [3].

Методи розповсюдження наркотичних засобів охоплюють шифрування (PGP) [3], стелс-упаковку та використання фіктивних адрес для поштової доставки, що ускладнює інтервенції. Оператори будують репутацію через системи відгуків, вирішуючи конфлікти за допомогою ескроу, та диверсифікують присутність на кількох ринках. На платформах-наступниках Hydra у 2024 році було проаналізовано понад 100 тисяч лістингів, з щоденним обігом понад 200 кг, переважно канабісом.

Прикладом слугує Silk Road (2011-2013 рр.), яка генерувала мільярди доларів, популяризувала Bitcoin, але була ліквідована ФБР США; наступники, такі як Abacus, продовжили цю «траєкторію» [7]. У Швеції судові прецеденти ілюструють гібридні операції: даркнет використовується для збуту, «вуличні» мережі – для постачань, з прибутками до 10 мільйонів доларів у 2024 році.

Також для реалізації наркотичних засобів активно використовуються соціальні мережі: у Данії 75% онлайн-покупок здійснюється через них; Telegram використовується для групових комунікацій та Snapchat для координації зустрічей [2]. Оператори з даркнету перепродують наркотичні засоби, використовуючи соціальні мережі, розширюючи охоплення аудиторії.

Традиційні методи боротьби з наркотрафіком виявляються неефективними: необхідні декриміналізація та моніторинг за

допомогою використання можливостей штучного інтелекту (ШІ). Гібридні моделі вимагають міжнародної координації; у 2024 році кількість нових даркнет-ринків зменшилася на 42%.

Використання цифрових технологій та даркнету трансформувало розповсюдження наркотиків у глобальний, анонімний бізнес, з соціальними мережами – для роздрібних операцій та даркнетом – для оптових. Зростання обсягів та адаптивність ринків, незважаючи на репресивні заходи, свідчить про необхідність більш активного впровадження інноваційних стратегій: від детекції за допомогою ШІ до регулювання ринку криптовалют; у 2025 році загальні доходи даркнету сягнули 3,2 мільярда доларів США.

Список використаних джерел

1. World Drug Report 2025. URL: https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/world-drug-report-2025.html.

2. European Drug Report 2025: Trends and Developments. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en.

3. Category deep-dive: Illicit drug sales grew and expanded outside of darknet marketplaces in 2024. URL: https://www.trmlabs.com/resources/blog/category-deep-dive-illicit-drug-sales-grew-and-expanded-outside-of-darknet-marketplaces-in-2024.

4. Darknet market and fraud shop BTC revenues decline amid years-long international law enforcement disruption. URL: https://www.chainalysis.com/blog/darknet-markets-2025/.

5. Dark Web Statistics 2025: Inside the $470M Underground. URL: https://deepstrike.io/blog/dark-web-statistics-2025.

6. Dark Web in 2025: Global Usage, Country Curiosity, and Access Trends. URL: https://www.purevpn.com/blog/dark-web-statistics/.

7. 2025 National Drug Threat Assessment. URL: https://www.dea.gov/sites/default/files/2025-07/2025NationalDrugThreatAssessment.pdf.

Попов Володимир Юрійович,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ ВІД ВТРУЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Поширені у правозастосовній практиці випадки втручання в діяльність працівників органів державної влади, яка перебуває під кримінально-правовою охороною, зумовлюють потребу ґрунтовного наукового опрацювання різних аспектів їх досудового розслідування. У межах криміналістичного дискурсу особливої актуальності набуває формування теоретичних і праксеологічних засад криміналістичного забезпечення розслідування таких кримінальних правопорушень. Реалізація цього завдання неможлива без застосування комплексного методологічного інструментарію, серед якого ключове місце посідають системний та ситуаційний підходи.

На сьогодні сфера кримінального судочинства активно впроваджує апробовані зарубіжні практики ефективного забезпечення досудового розслідування і судового розгляду. Так, уже тривалий час апробованою методикою допиту вважають процесуальне інтерв'ю.

У контексті розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у професійну діяльність державних службовців, актуалізується потреба у застосуванні таких тактичних інструментів, які дозволяють отримати повні, достовірні та психологічно несуперечливі показання потерпілого. Процесуальне інтерв'ю, як сучасна, науково обґрунтована методика, набуває важливого значення під час допиту державного службовця, що зазнав тиску, перешкоджання службовій діяльності чи інших форм протиправного впливу.

Специфіка воєнного стану, підвищений рівень небезпеки для учасників провадження, емоційна нестабільність потерпілих, наявність у них гострих стресових реакцій та інших ризиків, не завжди сприяє ефективній реалізації традиційних процесуальних

заходів. Тим паче, що звичайний допит не завжди враховує психологічний стан особи і може призвести до втрати важливої доказової інформації.

Процесуальне інтерв'ювання, натомість, орієнтоване на «людиноцентричний» підхід, забезпечує створення безпечного комунікативного середовища та дозволяє адаптувати темп, інтенсивність і глибину діалогу до стану потерпілого. Відповідно до сучасних моделей процесуального інтерв'ю (PEACE, KREATIVE, NICHD, канадська PHASE-модель), інтерв'юер не фокусується на підтвердженні власних версій, а вибудовує тактичну стратегію, спрямовану на:

– встановлення психологічного контакту;

– зниження рівня тривожності потерпілого;

– стимулювання максимально вільного викладу інформації;

– відновлення обставин події без примусу чи тиску;

– фіксацію незначних, але доказово важливих деталей.

Особливо важливо це при допиті держслужбовця, який зазнав незаконного впливу. Такі особи нерідко мають високий рівень службової відповідальності, але водночас можуть перебувати під тиском страху, загрози репутаційних втрат або небезпеки повторного впливу. Застосування процесуального інтерв'ю дозволяє мінімізувати викривлення інформації, спричинені стресом, та отримати повноцінне відтворення події.

Окрему складність становлять ситуації, коли досудове розслідування здійснюється в умовах обмеженого часу. У таких умовах слідчий змушений приймати рішення швидко, маючи обмежений ресурс для планування та психологічної діагностики потерпілого. Це може сприяти типовим помилкам: поверхневому фіксуванню інформації, недооцінці емоційного стану держслужбовця, неправильному вибору тактики постановки запитань. Саме тому впровадження процесуального інтерв'ю є необхідною умовою підвищення якості слідчих (розшукових) дій [1, с. 220-222].

Ефективність процесуального інтерв'ювання потерпілого державного службовця проявляється у можливості багаторазового, поетапного повернення до ключових блоків інформації, що дозволяє зняти суперечності, виявити нові значущі деталі, усунути прогалини у фактичних даних та покращити доказову базу. Такий підхід є особливо результативним, коли потерпілий закритий і не налаштований давати повні показання. Тим паче, що його пам'ять і здатність логічно викладати факти можуть бути фрагментарними.

Таким чином, впровадження методики процесуального інтерв'ю у практику допиту потерпілих – представників органів державної влади у справах про втручання в їхню професійну діяльність є не лише доцільним, а й науково обґрунтованим та криміналістично необхідним. Ця методика забезпечує:

– гуманізацію комунікативної взаємодії;

– підвищення достовірності отриманих показань;

– мінімізацію вторинної травматизації потерпілого;

– можливість адаптації процедури допиту до реалій воєнного стану;

– отримання доказової інформації високої якості навіть у складних слідчих ситуаціях [1; 2, с. 142-143].

З огляду на зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у службову діяльність, питання застосування процесуального інтерв'ю повинно розглядатися не лише як тактична рекомендація, а як невід'ємний елемент сучасної методики досудового розслідування цих кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Майстренко М. М. Процесуальне інтерв'ю під час воєнного стану. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 року) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 220–222.

2. Луцик В. В. Процесуальне інтерв'ю як спосіб гуманізації кримінального процесу України. *Гуманізація кримінальної відповідальності*: матеріали ІІ Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 142–144.

Приловський Володимир Володимирович,
доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського університету, кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кожен етап розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність характеризується проведенням слідчих (розшукових) дій, завжди направлений на перевірку отриманих відомостей. Особливо це актуально в наш час, коли неповнолітні особи втягуються в протиправну діяльність при скоєнні воєнних злочинів кримінальними правопорушниками ворожої або інших сторін. Безперечно, нову доказову інформацію за результатами їх проведення працівники правоохоронних органів також отримують, але основне завдання кожної процесуальної дії – підготовка якісних доказових матеріалів кримінального провадження для відправлення в суд з обвинувальним актом. Одними з найбільш розповсюджених, хоч і не завжди обов'язкових дій в даній категорії кримінальних проваджень є пред'явлення для впізнання підозрюваних у натурі та за фотографічними зображеннями. Їх проведення пов'язано з рядом організаційно-тактичних особливостей, які пропонується розглянути.

Пред'явлення для впізнання як слідча дія що полягає у пред'явленні особі об'єктів, які вона спостерігала раніше, у зв'язку з подією злочину з метою встановлення їхньої тотожності чи групової належності. Загальними підставами для пред'явлення для впізнання є: заява особи під час допиту про те, що вона може впізнати об'єкт, який спостерігала раніше, і добре пам'ятає його ознаки та відмінності; під час допиту особа називає лише загальні риси об'єкта, не може точно описати його відмінності, але висловлює впевненість, що зможе його впізнати, коли побачить [1, с. 183].

Також у слідчій практиці нерідко можуть виникати ситуації, коли свідки-очевидці не спостерігають візуально подію і її

учасників, а тільки чують що відбувається: голоси, що лунають з місця події, розмова, діалоги між учасниками події. У зв'язку з цим може виникнути необхідність проведення впізнання по голосу і мові.

Перш за все, до проведення цієї слідчої (розшукової) дії необхідно правильно підготуватися, оскільки від цього залежить успіх пред'явлення для впізнання в цілому і достовірність її результатів. У таких випадках проводиться додатковий допит у зв'язку і з необхідністю точного переказу сприйнятого, і з уточненням умов сприйняття

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою (розшуковою) дією, яка ніколи не повторюється, тому уповноваженим особам слід ретельно підготуватися до її проведення.

Вважаємо за необхідне наголосити, що знаряддя протиправного діяння доцільно пред'являти не тільки неповнолітньому, але й підозрюваному та іншим особам, які могли бачити цей предмет. Особливо це стосується справ про вчинення неповнолітніми протиправних діянь, пов'язаних із їх втягненням у злочини проти військових, інших воєнних злочинів, а не тільки розповсюджених крадіжок. Адже знаряддя зламу можна пред'являти різним категоріям осіб.

Зрозуміло, що пред'явлення для впізнання налічує основні три етапи: підготовчий, робочий та заключний. Заходи підготовчого етапу, на наш погляд, в даний час слід визначити наступним чином:

– тактовна психологічна підготовка неповнолітнього, який впізнає, із залученням досвідченого спеціаліста (психолога) з метою виявлення та усунення можливих психологічних перешкоджень, стресів, переживань, страхів і т.ін. у впізнаючого;

– обережний попередній допит неповнолітньої особи, яка впізнає;

– підбір об'єктів, серед яких необхідно провести впізнання;

– визначення місця і умов пред'явлення для впізнання;

– визначення необхідних учасників пред'явлення для впізнання;

– визначення необхідного комплексу науково-технічних засобів [2].

Слід зазначити, що у разі потреби пред'явлення якої-небудь особи (інших об'єктів) для впізнання свідкові, потерпілому, підозрюваному у слідчого виникає необхідність

попередньо допитати їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких особа, яка впізнає, бачила цю особу (інші об'єкти) тощо. Отримані відомості фіксуються в протоколі. Допит є необхідною умовою проведення впізнання.

Важливим заходом підготовчого етапу при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є створення сприятливих умов проведення пред'явлення для впізнання та дотримання усіх процесуальних норм сприятиме результативності даної дії.

Слід вказати на те, що при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність найбільш доцільно проводити впізнання одразу після виявлення та затримання втягувача, зменшуючи ймовірність його впливу на неповнолітню особу.

Впізнання припустимо розглядати як криміналістичну ідентифікацію, яка відбувається за ідеальними відображеннями (слідами пам'яті) зовнішніх ознак об'єктів. Під ознакою розуміють зовнішнє відбиття властивостей об'єкта. Якість – це те, що внутрішньо притаманне об'єкту та характеризує його. Сукупність властивостей об'єкта робить його якісно визначеним, індивідуальним. Протягом значного часу властивості об'єкта зберігаються незмінними, мають добру сталість, а ознаки його можуть відносно змінюватися. Це повинно враховуватися при проведенні пред'явлення для впізнання. Специфіка такої ідентифікації полягає у тому, що вона може здійснюватися лише тими особами, які особисто сприймали об'єкт; ідентифікованим виступає образ пам'яті об'єкта, який відбився у свідомості особи, що впізнає, та є недоступним для безпосереднього сприйняття іншими особами [3, с. 6].

З огляду на можливі тактичні помилки для їх максимального усунення вважаємо за необхідне вказати, що ефективність застосування у вказаній категорії кримінальних проваджень положення п. 2 ч. 1 ст. 232 КПК України (впізнання в режимі відеоконференції) для забезпечення безпеки неповнолітніх від воєнних злочинців (членів організованих воєнізованих груп, їх лідерів) є беззаперечною.

Підводячи підсумок, зазначимо, що пред'явлення для впізнання є важливою слідчою (розшуковою) дією на подальшому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність в умовах воєнного стану. Найбільш часто

в зазначених випадках проводяться пред'явлення для впізнання живих осіб в натурі та за фотознімками. Для максимально ефективного проведення цієї слідчої (розшукової) дії необхідно застосовувати відповідні тактичні прийоми згідно ситуації, особистості впізнаючої неповнолітньої особи, а також осіб, що втягнули неповнолітнього у протиправну діяльність.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : навч. посіб. / За заг. ред. Є. В. Пряхіна. К. : Атіка, 2012. 496 с.

2. Криміналістика : мультимедійний підручник. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/kruminalist/lections/lection_3.22.html.

3. Лук'янчиков Є. Д., Моісєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посібник. Макіївка : Графіті, 1998. 104 с.

Пясковський Вадим Валерійович,
професор кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор
Курилін Іван Ростиславович,
доцент кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕДАГОГА ТА ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ

Захист дитини передбачає не лише забезпечення її фізичної безпеки, а й неухильного дотримання належних стандартів під час проведення процесуальних дій за її участю. Серед них допит посідає особливе місце як одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій. Як справедливо вказують І. П. Осипенко і О. О. Калітник, допит неповнолітніх уважається одним із найскладніших видів допиту, адже саме він охоплює собою процесуальний, тактичний, організаційний, психологічний, педагогічний та етичний аспекти [1, с. 440].

Відповідно до ст. 226 КПК України допит неповнолітнього потерпілого передбачає обов'язкову участь додаткових учасників, серед яких – законний представник, педагог або психолог, а за необхідності – лікар [2]. Поряд із цим законодавець не конкретизує, хто саме з цих осіб має бути залучений у кожному конкретному випадку, що покладає відповідальність за відповідне рішення на слідчого.

У науковій літературі обґрунтовується позиція, що з метою створення сприятливої обстановки, відчуття комфорту та захищеності доцільно запрошувати педагога, який безпосередньо знає та навчає допитуваного [3, с. 137]. Присутність такої особи виступає важливим психологічним чинником підтримки, адже вона формує у дитини почуття довіри, впевненості та безпеки. Водночас цього недостатньо, адже процес отримання показань повинен ґрунтуватися не лише на врахуванні освітнього середовища, в якому перебуває дитина, а, насамперед, на її психологічних особливостях, рівні розвитку та знаннях, що відповідають її віковим характеристикам.

Крім того, очевидно, що здатність дитини правильно розуміти події та надавати відомості про них залежить не лише від віку, а й від рівня інтелектуального та емоційного розвитку, що зумовлює необхідність індивідуального підходу до кожного випадку. Як слушно підкреслює Н. В. Хмелевська, визначення можливості допитати дитину необхідно доручити психологу, який міг би надати свою оцінку ситуації [4, с. 105]. У цьому контексті саме психологи та педагоги в кожному конкретному випадку, щодо конкретної дитини повинні визначити, чи здатна вона правильно сприймати і розуміти ті події, які спостерігала [5, с. 20].

І. Цилюрик та О. Коцюба зазначають, що присутні під час допиту педагог або психолог можуть переформулювати питання, що підлягають встановленню, зробити їх доступнішими для сприйняття дитиною [6, с. 251].

Залучення психолога є виправданим також у випадках, коли внаслідок вчиненого кримінального правопорушення малолітньому потерпілому було завдано моральних страждань, що спричинили тимчасовий хворобливий стан (стрес, тривале перебування у стані страху тощо) [3, с. 137]. Психолог не лише допомагає знизити рівень психоемоційного напруження дитини, а й надає слідчому рекомендації щодо оптимальної тактики

проведення допиту, враховуючи індивідуальні особливості сприйняття та емоційного стану потерпілого.

На наш погляд, педагог або психолог виконують надзвичайно важливу функцію посередника між неповнолітнім та слідчим. Їхня присутність дає змогу забезпечити психологічно безпечну атмосферу для дитини, допомогти адаптувати запитання слідчого до рівня розвитку й емоційного стану допитуваного, а також знизити рівень тривожності. Участь таких спеціалістів не лише сприяє отриманню повних і достовірних показань, а й істотно зменшує ризик повторної психологічної травматизації неповнолітнього потерпілого, що повністю відповідає міжнародним стандартам правосуддя, дружнього до дитини.

Разом із тим виникає цілком логічне питання: хто саме може бути запрошений як педагог чи психолог? Законодавець на даний час залишає це питання неврегульованим, а отже, слідчий має право запросити будь-якого спеціаліста. Водночас участь педагога або психолога під час допиту неповнолітнього потерпілого повинна мати не формальний, а змістовний характер. Тому цілком слушною вважаємо позицію Д. Васіна, що педагог або психолог, який залучається до проведення допиту неповнолітнього, повинен мати відповідні знання, отримані під час здобуття вищої освіти за спеціальністю (при цьому обов'язково до матеріалів кримінального провадження мають бути долучені завірені належним чином копії документів про здобуття педагогом або психологом освіти), а також практичний досвід роботи з дітьми [7, с. 246].

Разом з тим очевидно, що ефективність участі в допиті спеціаліста визначається не лише його професійною підготовкою. Якщо педагог чи психолог є для дитини абсолютно незнайомою особою, користі від його участі для неповнолітнього, на наш погляд, буде небагато. Саме тому деякі науковці пропонують закріпити у кримінальному процесуальному законодавстві вимогу, відповідно до якої до участі у допиті запрошується педагог чи психолог, який уже мав контакт із дитиною або безпосередньо знайомий із нею. Такий підхід, на їх думку, дозволить створити більш довірливу атмосферу, налагодити психологічний контакт і, зрештою, забезпечити ефективність усього кримінального провадження [8, с. 20]. Виключенням із даного положення може бути ситуація, коли між неповнолітнім і викладачами навчального закладу, в якому він навчався або

навчається, склалися неприязні стосунки, оскільки участь кого-небудь з них в допиті може призвести до ускладнень у встановленні психологічного контакту з допитуваним.

Однак проблема є набагато глибшою. Як справедливо зазначає в даному контексті В. В. Гірук, чинне законодавство не визначає ані обставин, за яких слід запрошувати педагога чи психолога, ані вимог до їхньої професійної кваліфікації, ані цілей їх залучення, ані механізму компенсації витрат, пов'язаних з їх участю у слідчих (розшукових) діях. Відсутність чітко встановленої процедури створює, на думку автора, дві основні проблеми: по-перше, пошук відповідного спеціаліста фактично лягає на плечі слідчого; по-друге, участь психолога або педагога часто набуває формального характеру, адже їхня присутність забезпечується на безоплатній основі. У результаті, слідчий позбавляється реальної підтримки у встановленні психологічного контакту з дитиною та застосуванні належної тактики допиту для отримання повних та об'єктивних показань [3, с. 138].

Список використаних джерел

1. Осипенко І. П., Калітник О. О. Допит неповнолітньої особи у кримінальному провадженні та його особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 439–441. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/109.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651–VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text.

3. Гірук В. В. Тактичні та процесуальні засади допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. Ч. 2. С. 137–141.

4. Хмелевська Н. В. Особливості участі неповнолітніх потерпілих та свідків у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 100–108. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/100-108.

5. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП КЛИМЕНКО, 2015. 114 с.

6. Цилюрик І., Коцюба О. Залучення спеціаліста до допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів. *Вісник*

Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4 (36). С. 249–258. DOI : http://doi.org/10.23939/law2022.36.249.

7. Васін Д. Допит потерпілого під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 244–248.

8. Денисовський М. Д., Томчук І. О., Слотюк В. А. Деякі особливості проведення допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 11 (33). Т. 2. С. 16–22.

Саінчин Олександр Сергійович,
професор кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ України, доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ТРУПІВ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Відповідно до положень теорії криміналістики, місцем події вважається приміщення або місцевість, де вчинено злочин або де є матеріальні сліди, пов'язані з вчиненням злочину. Місце події та місце злочину не завжди збігаються [1, с. 89; 2, с. 114; 3, с.302-303]. Таке місце може знаходитись не обов'язково там, де настають шкідливі наслідки. В процесі скоєння одного кримінального правопорушення може бути декілька місць подій: злочин може готуватись в одному місці, розпочатись та/чи мати продовження в другому місці, а закінчуватись – в іншому місці [4, с. 210].

Поняття «місце події» є набагато ширшим, ніж «місце злочину», оскільки місце злочину – це територія, площа, ділянка, де відбулася злочинна дія. Під місцем події він розуміє територію (приміщення, ділянку місцевості), у межах якої відбувалася злочинна подія або були виявлені її наслідки, з усіма взаємопов'язаними між собою та і з зазначеною подією наслідковими і просторовими слідами, зв'язками, об'єктами злочинних посягань, знаряддями злочину і змінами в матеріальній обстановці, що мають вагу для органів досудового розслідування [2, с. 210].

Саме тому встановлення дійсного місця події та його огляд слідчим мають виняткове значення для розслідування конкретного злочину, адже місце події містить вагому інформацію про хід злочину і осіб, що його вчинили [5, с. 320]. Воно є фрагментом об'єктивно існуючої події, в якому зафіксовано окремі деталі (характеристики) події; містить об'єктивну інформацію про подію злочину, що виражено в зміні обстановки, в наявних слідах перебування злочинця або інших осіб, в слідах дій злочинця та їхніх наслідках, інших даних, що дозволяють відтворити повно або частково модель злочину та його обставин. Загальновідомо, що кожний злочин призводить до змін матеріальної обстановки, що відображається у свідомості та сприйнятті людей. Зміни в обстановці можуть бути виявлені при ОМП, досліджені і надалі використані у якості доказів [6, с. 108; 7, с. 297; 8, с. 208-210].

Звертаємо увагу на те, що огляд – це цілеспрямована детально спланована та ефективно організована діяльність [9]. З однієї сторони, огляд є «продуктивною» слідчою (розшуковою) дією та надає значний обсяг доказової інформації, яка стосується всіх складових елементів складу злочину, об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони. Також огляд постає перед нами як складна криміналістична технічна подія, застосування якої потребує певних знань, тактичних прийомів і засобів.

Але як бути, якщо виникають наступні слідчі ситуації: а) після закінчення бойових дій труп військового необхідно оглянути на місці бойового зіткнення; б) військові самотужки транспортували труп загиблого побратима; в) труп військового повернуто в результаті обміну загиблими тілами ЗСУ та ЗС РФ; г) маються фрагменти трупа або його частини; д) у разі відсутності слідчого, прокурора, яка посадова особа має процесуальні повноваження до огляду трупа; є) тощо.

Вважається за необхідне звернути увагу на подальшу розробку положень ст. 238 КПК України в частині огляду трупа поза межами місця пригоди та місця вчинення правопорушення [10].

Список використаних джерел

1. Настільна книга слідчого. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Київ, 2011. С. 88–90.

2. Криміналістика : підручник / за ред. А.Ф. Волобуєва. МВС України, Хар. нац. Ун-т. внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 666 с.

3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алєксєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

4. Антипов В.І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар. Харків : Право, 2019. С. 268–281.

5. Багрій М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична».* 2013. Вип. 57. С. 315–321.

6. Саінчин О. С. Розкриття і розслідування умисних вбивств: концептуальні і практичні основи : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2004. 408 с.

7. Саінчин О. С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : монографія. Запоріжжя; Одеса : Бровкін О.В., 2012. 408 с.

8. Саінчин О. С. Сиводед І. С. Умисні вбивства військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій (кримінально-правовий, кримінальний процесуальний та кри міналістичні аспекти) : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 470 с.

9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 7 липня 2017 року № 575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Харків : Право, 2019. С. 573–574.

Свобода Євгенія Юріївна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ
Сокол Денис Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ 3D-СКАНЕРІВ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

У сучасних умовах технологічного прогресу криміналістична техніка постійно вдосконалюється, пропонуючи інноваційні інструменти для підвищення ефективності розслідувань. Одним із таких інструментів є 3D-сканування, яке дозволяє отримувати високоточні тривимірні моделі об'єктів, місць подій та доказів. Традиційні методи документування, такі як фотографування, складання схем, планів, креслень та відбір зразків залишаються важливими аспектами при розслідувані злочинів, проте мають низку обмежень, що обмежують їхню практичність у складних ситуаціях.

За даними оглядів 2021–2025 рр., 3D-сканування підвищує точність на 30–50 % порівняно з традиційними методами, мінімізуючи деградацію зразків та дозволяючи віртуальні реконструкції [1].

Мета нашого дослідження дослідити досвід зарубіжних країн при розслідуванні злочинів, які зробили значний вклад для розвитку сучасних технологій, що в свою чергу походять від традиційних методів. Слід зазначити такі сфери впровадження 3D-сканування на місці злочину, починаючи від документування візерунків плям крові, отворів від куль, людських тіл і останків, а також зброї, інструментів та інших об'єктів, включаючи всю навколишню обстановку. Так професійні 3D-сканери можуть зробити набагато більше ніж традиційні методи фіксації місця злочину.

Вчений Д. Ковбуз наголошує, що 3D сканери дають змогу точно відобразити взаємозв'язки кожного предмета, щоб слідчі й

спеціаліст-криміналіст далі мали можливість відтворити та реконструювати подію злочину [2].

Варто погодитися з позицією К. Норріса, який підкреслює, що віртуальна модель місця злочину може допомогти досвідченому слідчому реконструювати майже всі події злочину, а наукові методи в поєднанні з деталізованими тривимірними даними – скласти всі частини головоломки [3].

Однак 3D технології не вичерпуються тільки формуванням цифрового дублікату реальності. Вони дають можливість здійснити реконструкцію пошкодженого об'єкта, зробити реверсне (зворотне) моделювання об'єктів для порівняльної експертизи, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у певній ситуації(ситуативне моделювання) та друкувати конкретні прототипи знарядь чи інших об'єктів, які є носіями важливої інформації [4].

Так, необхідно виділити доробки американського антрополога Dr. Dirkmaat, які можуть бути корисні українським фахівцям під час ідентифікації загиблих.

Dr. Dirkmaat у своїй праці «A Companion to Forensic Anthropology» американський антрополог висвітлює останні досягнення у сфері судової антропології, зокрема найефективніші методи та практики, які застосовуються професійними судовими антропологами. Значне місце в цих дослідженнях займає впровадження технологій 3D-сканування. Зокрема, під час виявлення на місці злочину людських скелетів або останків, Dr. Dirkmaat пропонує використовувати портативні 3D-сканери для цифрового захоплення анатомічних структур кісток. Отримані скановані дані конвертуються у високоточні повноколірні тривимірні моделі, що забезпечує детальне та точне дослідження. Ці моделі архівуються у створеній «Кістковій енциклопедії» – довідковій базі, яка дозволяє здійснювати пошук, візуальний аналіз тисяч кісткових зразків, визначення ключових ознак та деталей, а також їхнє порівняння із зразками, знайденими на місці злочину [5].

Наразі також цікавим можу бути досвід Ліверпульської лабораторії Face Lab, Ліверпульського університету Джона Мурса, яка спеціалізується на застосуванні технологій 3D-сканування для судово-медичних, археологічних досліджень. Вони активно використовують технології 3D-сканування для реконструкції облич у судово-медичних розслідуваннях і археології. Зокрема, лабораторія займається черепно-лицевою

реконструкцією на основі знайдених черепів, застосовуючи дані, отримані за допомогою 3D-сканування, а також використовує 3D-принтери і програмне забезпечення для моделювання, текстурування та анімації. Одним із основних інструментів лабораторії є 3D-сканер, який дозволяє здійснювати точне і швидке сканування людських черепів. Ця технологія є важливою в контексті розслідувань, оскільки вона здатна забезпечити високоточні цифрові копії черепів, навіть тих, що мають складну форму або фрагменти. Процес сканування дозволяє отримати точні дані для подальшої реконструкції облич у випадках, коли черепи знаходяться у стані розкладу, або коли вони були пошкоджені під час археологічних розкопок. Для цього використовується спеціалізоване програмне забезпечення, яке дозволяє обробляти 3D-скани і створювати точні цифрові моделі. Ця технологія також дозволяє створювати бази даних 3D-образів облич, що включають різні риси, зокрема вуха, що можна застосовувати для реконструкцій у археології, зокрема для візуалізації історичних осіб на основі знайдених черепів[6].

Оцінка застосування 3D-сканерів для криміналістики була проведена в рамках дослідження, здійсненого Джулією Гарві, Юджином Лісіо, Терезою Стотсбері (Технічний університет Онтаріо) у співпраці з місцевими органами поліції. Застосування 3D-сканерів показало, що точність сканування є не меншою, ніж у цифрової фотограмметрії, а в деяких аспектах значно перевершує її. Крім того, сканери забезпечують швидший збір даних та розширені можливості аналізу, такі як вимірювання індивідуальних особливостей підошов [7].

Отже підсумовуючи слід зазначити що, ця технологія дозволяє адаптувати найкращі міжнародні практики та досвід у галузі, забезпечуючи точність і надійність отриманих даних [8]. У перспективі, інтеграція 3D-сканування в практику вітчизняних слідчих та експертів сприятиме підвищенню якості криміналістичних досліджень і допоможе більш ефективно захищати інтереси правосуддя.

Список використаних джерел

1. Rachael M. Carewa, James Frencha, Ruth M. Morgana 3D forensic science: A new field integrating 3D imaging and 3D printing in crime reconstruction. Forensic Science International: Synergy 3 (2021) 100205

2. Kowbuz D. How 3D Scanning Rebuilds Crime Scenes for Courtrooms : Capturing Crucial Evidence to Aid Justice. URL:

https://www.gim-international.com/content/article/how-3d-scanning-rebuilds-crime-scenes-for-courtrooms.

3. Norris C. Bring Your Crime Scene to Life. 2020. URL: https://www.officer.com/investigations/forensics/article/21126306/bring-your-crime-scene-to-life-with-3dscanning.

4. Блог новин 3д друку та аддитивних технологій. URL: https://monofilament.com.ua/ua/blog-novini-3d-druku-ta-additivnih-tehnologij/3d-skanuvannja-vikoristovuvatimetsja-v-ukrajini-dlja-dokumentuvannja-dokaziv-vojennih-zlochiniv.

5. Dirkmaat D. Companion to Forensic Anthropology. Wiley & Sons, Limited, John, 2012. 600 p.

6. Revealing the face of Robert the Bruce, King of Scots: using 3D scanning in forensics and archeology. URL: https://www.artec3d.com/cases/liverpool-face-lab-scanning-for-3d-visualization

7. Revealing the face of Robert the Bruce, King of Scots: using 3D scanning in forensics and archeology. URL: https://www.artec3d.com/cases/liverpool-face-lab-scanning-for-3d-visualization

8. Свобода Є. Ю., Юсупов В. В., Михальчук Т. В. Теоретичні та практичні аспекти 3D-сканування під час розслідування кримінальних правопорушень (оглядова стаття). Європейський правничий часопис. 2025. Випуск 6, 7. С. 202–209.

Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Савело Мар'яна Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Штучний інтелект (ШІ) є галуззю програмної інженерії, що фокусується на розробці комп'ютерних процесів, здатних імітувати людську поведінку та когнітивні функції, такі як

навчання, міркування, адаптація та самокорекція [1]. У контексті криміналістики та судової експертизи впровадження технологій ШІ, включаючи машинне навчання та глибоке навчання, відкриває значні можливості для оптимізації процесів, підвищення ефективності розслідування та попередження злочинів [2].

Важливою передумовою для розуміння ролі ШІ є його позиціонування: ШІ розглядається як «додатковий інструмент» або «мультиплікатор сили» для експертів-криміналістів, а не як заміна їхньої кваліфікації та знань [1; 3; 4]. Технологія покликана зменшити робоче навантаження, забезпечити послідовний аналіз і вірогідність виникнення помилок, спричинених когнітивною упередженістю людини [1; 4].

Ключовою перевагою ШІ є його здатність обробляти великі масиви даних з високою швидкістю та ефективністю, що є особливо критичним у цифровій криміналістиці (DFIR) та реагуванні на кіберінциденти [6].

Традиційні криміналістичні робочі процеси часто вимагають годин, а іноді й днів, ручного перегляду. Впровадження ШІ дозволяє виконувати завдання, які раніше займали дні, за хвилини або години [4, 5]. Це прискорення є «змінником правил гри», оскільки воно значно підвищує продуктивність експертів, допомагає швидко ідентифікувати ключові докази та знижує накопичення нерозглянутих справ, тим самим прискорюючи правосуддя [4].

Оскільки обсяги даних, які підлягають аналізу, постійно зростають (понад 90 % злочинів сьогодні мають цифровий елемент [7]), ШІ-платформи здатні масштабуватися для роботи з величезними обсягами структурованих та неструктурованих даних, включаючи текст, відео, аудіо та системні логи [4]. Це також допомагає подолати добре задокументований дефіцит кваліфікованих DFIR-фахівців, оскільки ШІ автоматизує рутинні, повторювані та трудомісткі завдання, дозволяючи експертам зосередитися на складному, високоцінному аналізі [5].

DFIR ШІ виступає як основний інструмент для роботи з мультимодальними даними [4].

Найпоширеніші напрями: класифікація та пріоритезація: ШІ-моделі забезпечують високоточну класифікацію тексту, відео та зображень (до 64,7% опитаних компаній використовують ШІ для класифікації даних), що дозволяє слідчим швидко визначити пріоритетність доказів (предиктивний тріаж) та скерувати свою

увагу на критичні, високоцінні аспекти справи [4; 7]; покращення мультимедіа: технології комп'ютерного зору, інтегровані з ШІ, можуть підвищувати чіткість зернистого або низькоякісного відео та зображень. Це дозволяє ефективно використовувати технології розпізнавання обличчя та виявлення об'єктів, значно покращуючи точність та результати розслідувань [5].

Системи імовірнісного генотипування (PGS) використовують складні алгоритми та імовірнісні моделі, що базуються на ШІ, для інтерпретації генетичного матеріалу, який є деградованим, має низьку концентрацію, або є складною сумішшю ДНК від кількох осіб. Це дозволяє аналізувати сліди, які 30 років тому були б неможливими для ідентифікації (наприклад, клітини шкіри на ручці, якою користувалися багато людей) [6].

Результати PGS надаються у формі коефіцієнта імовірності. Цей коефіцієнт є співвідношенням двох конкуруючих імовірностей: імовірності спостереження ДНК-профілю, якщо особа, що становить інтерес (POI), була донором суміші, до імовірності, якщо POI не був донором [6].

Удосконалення та виклики: дослідження зосереджені на використанні ШІ для аналізу коротких тандемних повторів для мінімізації ризику невірної інтерпретації. Було розроблено гібридний підхід машинного навчання для автоматизованої деконволюції (розділення) ДНК-сумішей, що демонструє потенціал для підвищення точності порівняно з поточними методами, вимагаючи при цьому менше обчислювальних ресурсів [6].

Однак, існує проблема з валідацією. Незалежні дослідження тестували PGS лише для обмеженого діапазону типів сумішей. Залишається мало досліджень щодо надійності чи точності аналізу PGS для висококомплексних сумішей. Більше того, для повноцінного тестування моделей на реальних зразках, криміналістична спільнота часто не має "істинних даних", що ускладнює визначення того, наскільки модель перевершує можливості аналізу людиною.

Ця ситуація з ДНК-аналізом є прообразом для всієї криміналістики, де ШІ використовується для інтерпретації складних, «зашумлених» даних. Юридичні виклики, пов'язані з необхідністю розкриття методології PGS та оцінки його похибок, встановлюють прецедент для судового розгляду всіх інших складних ШІ-доказів (наприклад, балістики та слідів).

У судовій медицині ШІ виявив себе ефективним допоміжним інструментом для швидшого та точнішого аналізу інформації, особливо у випадках неприродної смерті.

Системи на основі глибокого навчання продемонстрували значний успіх у посмертному аналізі. Наприклад, точність класифікації вогнепальних поранень досягала високих показників (87–98 %). У неврологічній криміналістиці точність становила 70–94 % [7]. ШІ також може прискорити аналіз результатів розтину та допомагати в оцінці часу смерті [5]. Крім того, ШІ показує перспективи у судовій одонтології (порівняння зубних карт) та аналізі мікробіому для індивідуальної ідентифікації та визначення географічного походження [5].

Використання ШІ є найбільш успішним у тих криміналістичних галузях, де є висока невизначеність даних (деградовані відбитки, складні ДНК-суміші) або висока суб'єктивність людського аналізу (балістика). У цих сферах ШІ використовується не стільки для простого пошуку в базах даних, скільки для інтерпретації та відновлення пошкоджених або неповних доказів.

Для того, щоб ШІ-генеровані докази були допущені до суду, вони повинні відповідати ключовим критеріям: автентичність, релевантність, надійність та відсутність надмірної упередженості [7].

Зростаюча складність генеративного ШІ створює значні проблеми з автентифікацією. Технології Deepfakes (штучно створені або змінені аудіо/відеозаписи) ускладнюють визначення справжності цифрового контенту [8].

Виникає нова правова проблема, відома як «Дивіденд Брехуна»: коли справжні, автентичні докази помилково оскаржуються або оголошуються сфабрикованими за допомогою ШІ. Суди потребуватимуть розробки нових стратегій для вирішення цієї проблеми, включаючи вимогу до сторін надавати вагомі докази на підтримку своїх заяв про фальсифікацію [8].

Існуючі правила доказовості (наприклад, Федеральне правило доказів FRE 901) були розроблені для іншої епохи та вважаються застарілими для цифрового світу [9]. Були запропоновані зміни, які б вимагали від сторін додатково підтверджувати джерело інформації на слуханнях, особливо коли йдеться про електронні докази, які можуть бути сфабриковані або змінені [9].

Отже, штучний інтелект є потужним каталізатором трансформації криміналістики, забезпечуючи операційні переваги у швидкості, масштабованості та об'єктивності аналізу, особливо у складних галузях (ДНК-суміші, латентні відбитки, 3D-балістика) та цифровій криміналістиці. В умовах зростаючого обсягу даних, ШІ є необхідним інструментом для підвищення ефективності розслідувань та протидії злочинності.

Проте, технологічна революція вимагає юридичної та етичної відповідальності. Головна вимога до інтеграції ШІ у кримінальне правосуддя – це надійність, яка досягається через прозорість. Використання непрозорих моделей "Чорного ящика" є неприпустимим, оскільки воно порушує принципи належного судового процесу та не дозволяє перевірити джерела алгоритмічної упередженості, що вже призводить до підтверджених випадків дискримінації та неправомірних арештів (особливо у сфері розпізнавання обличчя).

Успіх впровадження ШІ в Україні залежить від швидкої адаптації законодавства до міжнародних стандартів прозорості, запровадження суворих протоколів незалежної валідації та аудиту на упередженість, а також від інвестицій у навчання персоналу та розробку збалансованих, репрезентативних наборів даних. Лише за цих умов ШІ може забезпечити більш справедливе та ефективне правосуддя.

Список використаних джерел

1. Герасименко О. М. Проблеми та перспективи застосування штучного інтелекту у протидії Службою безпеки України кримінальним правопорушенням на об'єктах критичної інфраструктури. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. Ужгород, 2024. №5. С. 680-687. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/313148/304189

2. Cole Stryker, Eda Kavlakoglu. What is artificial intelligence (AI)? IBM. URL: https://www.ibm.com/think/topics/artificial-intelligence/ (дата звернення: 16.11.2025)

3. Швець Н. С., Макарова О. П. Використання штучного інтелекту у криміналістиці: перспективи та ризики. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 трав. 2025 р.). Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 514–517.

4. Yuri Gubanov. Revolutionizing Investigations: The Impact of AI in Digital Forensics. Cyber Defense Magazine. URL:

https://www.cyberdefensemagazine.com/revolutionizing-investigations-the-impact-of-ai-in-digital-forensics/ (дата звернення: 16.11.2025)

5. Amy Larsen DeCarlo. How AI is reshaping threat intelligence. TechTarget. URL: https://surl.li/itlzez/ (дата звернення: 10.11.2025)

6. Science Resources: DNA Technologies. Federal Judicial Cente. URL: https://surl.li/izawyy/ (дата звернення: 11.11.2025)

7. The Challenges of Integrating AI-Generated Evidence Into the Legal System. Akerman LLP. URL: https://surl.li/ekseyo/ (дата звернення: 11.11.2025)

8. Natalie Runyon. Deepfakes on trial: How judges are navigating AI evidence authentication. Thomson Reuters. URL: https://surl.li/ynjwpe (дата звернення: 17.11.2025)

9. Дельфіно Ребекка. Діпфейки під час судового розгляду 2.0: Переглянута пропозиція щодо нового федерального правила доказування для пом'якшення обману, пов'язаного з діпфейками, у суді. Юридична школа Лойоли, дослідницька робота з юридичних досліджень Лос-Анджелеса № 2025-10. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5188767

Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
Шрамко Дарія Олександрівна,
старший судовий експерт трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Вінницького НДЕКЦ

ДАКТИЛОСКОПІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Як відомо, трасологія – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає матеріально-фіксовані сліди, закономірності їх утворення і розробляє прийоми, методи та науково-технічні засоби їх виявлення, фіксації, вилучення і дослідження. Дактилоскопія є, власне, галуззю трасології, і вивчає механізм

утворення слідів папілярних узорів, їх будову і особливості з метою використання інформації дактилоскопічного походження для ідентифікації особи [1].

Папілярні візерунки на руках мають багатовікову історію, і у людей завжди була зацікавленість у їх пізнанні. Про «печатки» на руках кожної людини, «щоб всі знали справу її» згадується ще в Біблії [2, с. 70]. Також це стосується малюнків печерної людини, серед яких є й такі, що зображують відбитки пальців руки людини. Так, у 1832 р. під час розкопок курганів на Гавр Інісе, маленькому острові в Морбіганській затоці (Франція), було виявлено підземний коридор завдовжки 13 м з двома рядами кам'яних стовпів, на 23-х з них були знайдені малюнки у вигляді повної колекції папілярних ліній рук людини.

Крім того, папілярні візерунки володіють ще й такими властивостями як стійкість та відновлюваність. Неповторність або індивідуальність папілярних візерунків полягає в тому, що у кожної людини свої малюнки папілярних ліній, а будова їх ліній має таку сукупність ознак, яка дозволяє відрізнити один візерунок від іншого. Стійкість папілярних візерунків виявляється в тому, що протягом усього життя людини їх будова не змінюється. На нігтьових фалангах вони виникають на 3-4-му місяці розвитку плоду людини, а остаточне їх формування відмічається на 6-місячному розвитку плода. Розвиток організму людини пов'язаний зі збільшенням ширини, висоти та довжини папілярних ліній, але малюнок, його окремі деталі, кількість папілярних ліній залишаються незмінними [3].

Дактилоскопічна експертиза є ключовим елементом трасологічної експертизи, оскільки під час оглядів місць подій, сліди рук виявляються значно частіше, ніж будь-які інші сліди. Вона є одним з її найпоширеніших видів, і полягає в дослідженні на основі спеціальних знань інформації дактилоскопічного походження для встановлення тотожності й інших обставин з метою отримання фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, і зосереджена на виявлення, дослідження та ідентифікацію слідів рук (папілярних узорів) для встановлення особи, яка їх залишила [1].

Результати дактилоскопічної експертизи у більшості випадків мають визначальне, якщо не вирішальне, і безперечно важливе значення. Вони сприяють вибору основної версії серед інших, що дозволяє встановити реальні обставини правопорушення, а також сприяють усуненню значущих суперечностей в свідченнях раніше

допитаних осіб [4, с. 384]. Також це дослідження дозволяє визначати причетність осіб до злочинів, а також встановлювати обставини, пов'язані з механізмом утворення слідів [1].

Потреба у встановленні особи чи її підтвердженні при перевірці документів вже давно набула широкого характеру. А якщо брати до уваги умови сьогодення в Україні, де постає необхідність у терміновій ідентифікації осіб як військових, так і цивільних громадян, у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни агресора, це питання залишається актуальним та важливим.

Окрім цього, з використанням дактилоскопічного обліку, який є одним із методів встановлення особи а також тісно пов'язаний із проведенням дактилоскопічних експертиз, дослідження папілярних узорів дає можливість: розшуку людей, які зникли безвісти; встановлення особи серед невпізнаних трупів; підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню; встановлення осіб, які залишили сліди рук на місці події; встановлення фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів [5.

Ще з часів проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил, за допомогою дактилоскопічного обліку було ідентифіковано чимало тіл цивільних осіб та захисників. Ця процедура є досить простою у питанні відібрання порівняльного матеріалу, маловартісна, і, найголовніше – досить швидко дає результат. Достатньо всього лише одного якісно відібраного відбитка пальця аби ідентифікувати особу, адже, як відомо, відбитки кожної людини унікальні. Разом з тим важливо щоб у масиві дактилоскопічних карт вже була карта порівнюваної особи. Тоді позитивний результат – це лічені хвилин. Саме такий вид обліку ведеться в Експертній службі МВС. В практиці існує багато випадків застосування такого обліку, зокрема і для встановлення осіб живих людей, коли до медичних закладів доставляють осіб, які через хворобу чи з інших причин не можуть нічого про себе повідомити. Тоді у цієї людини відбирають відбитки пальців і перевіряють з уже наявними на дактилоскопічному обліку. В такому випадку цей метод дуже швидко дає результат і зберігає ресурси на пошуки інформації про цю особу [6].

Тривалий час в Україні висловлювались пропозиції щодо необхідності введення системи загального дактилоскопіювання та створення відповідного банку даних. У світовій практиці

дактилоскопічна реєстрація використовується не лише в роботі правоохоронних органів, але і в діяльності візових служб. Потреба у більш широкому застосуванні дактилоскопічних обліків в Україні диктується рядом факторів. По-перше, це термінова потреба для активізації міжнародного співробітництва, щоб протидіяти тероризму, організованій транснаціональній злочинності, нелегальній міграції, торгівлі людьми, відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом. Необхідно також враховувати, що Україна бере участь у миротворчих міжнародних операціях та запобігає перетинанню державного контролю, іноземцям, які намагаються дестабілізувати ситуацію на території нашої країни. По-друге, це велика кількість невпізнаних трупів під час зростання кількості природних та техногенних катастроф, забезпечення ефективності розшуку безвісти зниклих громадян, особливо неповнолітніх та ін. Отже, створення єдиної багатофункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в Україні є неминучим [7, с. 150].

Як висновок, можна сказати, що дактилоскопія як галузь трасології не лише допомагає в розслідуванні та розкритті злочинів, а й, постійно технічно вдосконалюючись, стає надійним помічником слідчих органів у процесі розслідування. Дактилоскопічні системи ідентифікації все ще залишаються надійними та достатньо швидкими для вирішення покладених на них завдань. Для того щоб вийти на належний рівень впровадження новітніх дактилоскопічних й інших ідентифікаційних технологій, правоохоронні органи України потребують негайного здійснення відповідних заходів у галузях нормативно-правового та матеріально-технічного забезпечення, моніторингу новітніх наукових розробок, впровадження загальноукраїнського обов'язкового дактилоскопіювання, чи хоча б розширення кола таких осіб, навчання й обміну практичним досвідом з фахівцями правоохоронних органів на законодавчому рівні та з використанням міжнародної практики.

Список використаних джерел

1. Методика дактилоскопічних досліджень / [Кузнєцов В. А., Кушніренко Н. В., Щавелєв А. В., Димитрова Ю. В.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2023. 53 с.

2. Полонська Ю. В. Теоретико-правові аспекти вдосконалення дактилоскопічної реєстрації. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 70–74.

3. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти / Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2001. 684 с.

4. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В., Іщенко А. В. Криміналістика : підручник Харків : МВС України нац. ун-т внутр. справ, 2018. 384 с.

5. Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України: затв. наказом МВС України від 11.09.2001 № 785.

6. Добко С. В. Доцільність впровадження загальнообов'язкового дактилоскопіювання в Україні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. мат. міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. 360 с.

7. Свобода Є. Й. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 148–153.

Сергєєва Діана Борисівна,
головна наукова співробітниця Національної академії Служби безпеки України, докторка юридичних наук, професорка, психолог

ТАКТИЧНІ І ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Тактичні і психологічні питання забезпечення доказування злочинів проти основ національної безпеки України набувають особливої ваги в умовах воєнного стану, гібридних впливів, технологізації злочинної діяльності та зростання ролі негласних, цифрових і аналітичних джерел інформації. У цій категорії проваджень доказування рідко зводиться до «очевидної події»; воно здебільшого формується як складна реконструкція наміру,

зв'язків, ролей, комунікацій, каналів передачі відомостей, механізмів підготовки й прикриття, що потребує системної криміналістичної організації та тонко налаштованої тактики проведення процесуальних дій. Водночас саме психологічні чинники – мотиваційні структури, страх, лояльність, груповий тиск, травматизація, вплив пропаганди, конфлікт ідентичностей – визначають як поведінку підозрюваних і свідків, так і якість отримуваної інформації, її стійкість при перевірці та можливість використання в суді. Тому забезпечення доказування у справах проти основ національної безпеки повинно розглядатися як інтегрований тактико-психологічний процес, підпорядкований стандартам верховенства права, прав людини, допустимості доказів і судового контролю [1; 10; 15; 18].

Методологічно такі тези спираються на загальні положення теорії криміналістики та криміналістичної тактики, в яких тактика розуміється як система науково обґрунтованих прийомів і рекомендацій щодо організації та проведення процесуальних дій у конкретних слідчих ситуаціях, а також як інструмент досягнення цілей доказування за умови суворого дотримання законності та етичних меж [2; 3; 6; 23]. Водночас сучасне криміналістичне забезпечення доказування розглядає участь сторін у збиранні доказів через призму міжнародних і європейських стандартів, що підсилює значення процедурної «якості» кожної дії: від первинної фіксації до судового дослідження [1]. Для злочинів проти основ національної безпеки це означає, що тактичне рішення завжди має «подвійний адресат»: воно повинно бути ефективним на етапі отримання інформації і водночас витримувати майбутню судову перевірку щодо допустимості, належності й достовірності, а також відповідності принципу несвавільності [10; 15; 18; 25].

Особливості предмета доказування у справах цієї категорії загострюють значення початкового етапу розслідування, коли формуються первинні версії, визначаються «вузлові» факти, обираються джерела і засоби фіксації, а також ухвалюються рішення щодо негласних заходів і збереження цифрових слідів. Проблематика початку досудового розслідування полягає в ризику втрати найбільш крихких слідів, у тому числі комунікаційних даних, метаданих, цифрових артефактів, а також у ризику передчасного «демаскування» оперативних можливостей і руйнування доказової перспективи. Тактичне завдання полягає у тому, щоб забезпечити збереження доказового

потенціалу без хаотичного накопичення матеріалів: сформувати доказову архітектуру, у якій кожна дія має чітку доказову мету і прогнозований доказовий результат [11; 10; 22]. Психологічно початковий етап є критичним також тому, що саме тут закладається «рамка» сприйняття справи учасниками процесу: свідки можуть обрати стратегію співпраці або мовчання, підозрюваний – стратегію заперечення, раціоналізації чи часткового визнання, а потерпілі чи заявники – стратегію активної підтримки або відходу від співпраці через страх або недовіру. Неврахування цих психологічних аспектів призводить до втрати можливості отримати стійкі показання, забезпечити їх узгодженість із об'єктивними даними і сформувати надійний доказовий «каркас».

Тактика слідчих (розшукових) дій у провадженнях про злочини проти основ національної безпеки повинна виходити з чіткого розуміння їх поняття, класифікації і функціонального призначення, оскільки помилки у виборі інструменту або в його процесуальному оформленні мають незворотні наслідки для допустимості доказів [4]. Практично це означає, що у справах з високою роллю цифрових і документальних джерел особливого значення набувають огляди, обшуки, вилучення, тимчасовий доступ до речей і документів, а також дії, спрямовані на отримання комунікаційних даних і даних із реєстрів. Тимчасовий доступ у таких справах є не лише процесуальним механізмом отримання інформації, а й тактичним інструментом побудови контексту і перевірки версій, особливо коли доказування залежить від ланцюга документів, транзакцій, переписки і цифрових журналів доступу [8]. Психологічна складова тут проявляється у тому, що в середовищах, де ймовірні агентурні або конспіративні зв'язки, учасники здатні швидко адаптувати поведінку, знищувати або змінювати дані, координувати показання; тому тактика отримання доказів повинна враховувати фактор часу, ефект раптовості та контроль над інформаційними витоками, але без порушення законних меж втручання.

Найбільш концентрованим полем тактико-психологічних проблем є застосування негласних слідчих (розшукових) дій і співвідношення їх із оперативно-розшуковими заходами. Теоретично і практично важливо, що змішування цих форм діяльності, підміна процесуальних гарантій оперативною доцільністю або намагання «легалізувати» позапроцесуально здобуту інформацію без належної процедури створюють ризик

дискредитації доказової бази [9; 12; 24]. З позиції криміналістичної тактики це означає потребу в організації комплексу дій: негласні заходи мають проводитися в рамках чіткої доказової мети, із прогнозом того, яким чином результати будуть перетворені на докази, які будуть перевірені в суді, і як буде забезпечено баланс між таємністю методів і правом сторони захисту на ефективне оскарження та перевірку доказів. Психологічно НСРД мають специфічний ризик: вони можуть формувати у слідчого або прокурора «ефект підтвердження», коли фрагменти комунікацій сприймаються як достатні для висновку про умисел або причетність, хоча в суді вони потребують контексту і кореляції з іншими доказами. Саме тому тактика доказування повинна бути спрямована на комплексування: поєднання негласних результатів із відкритими слідчими діями, експертизами, матеріальними слідами, документами і достовірними показаннями [12; 10; 25].

Психологічні питання допиту і роботи з показаннями у справах про злочини проти основ національної безпеки мають підвищену складність через специфічні мотивації учасників. Свідки і підозрювані можуть діяти під впливом страху за себе і сім'ю, лояльності до групи, ідеологічних переконань, шантажу, залежності або травматичного досвіду, а також під впливом дезінформаційних наративів. Тактика допиту в таких умовах повинна виходити з того, що завданням є не лише отримання «визнання» чи «зручної» версії, а формування стійкої, перевірюваної інформації, яка узгоджується з об'єктивними даними. Відтак психологічно виважена тактика включає правильне структурування комунікації, контроль за навідністю запитань, створення умов для вільного викладу, а також своєчасне зіставлення показань із цифровими і документальними слідами. Водночас межа допустимого психологічного впливу є принциповою: будь-які практики примусу чи прихованого маніпулятивного тиску несумісні з верховенством права і породжують ризик визнання доказів недопустимими [15; 18]. У цьому сенсі тактика доказування повинна орієнтуватися на забезпечення прав людини як умови справедливого вироку, що набуває особливого значення в умовах цифрового доказування і технологічних інструментів фіксації [18; 19].

Важливим елементом тактико-психологічного забезпечення доказування є організація взаємодії сторін та суб'єктів розслідування, оскільки у справах проти основ

національної безпеки типово залучаються різні підрозділи, експертні інституції, аналітичні центри, а також відомчі структури, що володіють даними обмеженого доступу. Криміналістика розглядає «організацію» як категорію, що визначає координацію дій, розподіл ролей і управління ресурсами для досягнення тактичної мети, і ця організаційна складова безпосередньо впливає на доказову якість: непогодженість веде до втрати часу, демаскування джерел, суперечностей у документах, порушення ланцюга збереження і, врешті, до процесуальної вразливості [7; 22]. З огляду на змагальність кримінального процесу, тактика повинна враховувати й активність сторони захисту, яка має власні тактичні можливості. Поняття тактики захисника, її місце в системі криміналістичної тактики й її зміст підкреслюють, що захист є не пасивним спостерігачем, а учасником, який перевіряє й оскаржує докази, ставить питання про допустимість, повноту і контекст, а отже, кожен доказовий крок сторони обвинувачення повинен бути підготовлений так, щоб витримати змагальну перевірку [13; 1].

Цифровий вимір доказування в справах проти основ національної безпеки істотно ускладнює і тактичні, і психологічні аспекти. З одного боку, цифрові технології створюють нові джерела доказів і дозволяють реконструювати події за метаданими, логами, трафіком, геолокаціями, історією доступів, що особливо важливо, коли прямі свідчення є нестійкими або відсутні [19]. З іншого боку, цифрові докази вимагають суворої процедури збереження цілісності, відтворюваності, належного протоколювання і експертної інтерпретації, а також підвищують ризики порушення приватності та надмірного втручання. Європейські стандарти цифрового доказування і процесуальні проблеми в цій сфері підкреслюють необхідність забезпечення прав людини, пропорційності та судового контролю, інакше технологічна «переконливість» даних не перетворюється на юридично значущий доказ [19; 18; 15]. Психологічно цифрові докази мають подвійний ефект: вони можуть зменшувати простір для маніпуляцій показаннями, але водночас створюють у суду і сторін ризик «переоцінки технології», коли складний технічний продукт сприймається як безпомилковий. Тактичне завдання полягає у коректному поясненні суду джерела і меж надійності цифрових даних, їх кореляції з іншими доказами та усуненні сумнівів щодо маніпуляцій або втрати цілісності.

У сучасних умовах особливе значення має використання новітніх технологій і аналітичних методів у документуванні атак та інших посягань, що потенційно стосуються національної безпеки і критичної інфраструктури. Питання інтелектуального аналізу мультисенсортних даних і використання його результатів у доказуванні демонструє, що доказування дедалі частіше включає складні аналітичні продукти, де потрібно поєднати різнорідні джерела, забезпечити їхню верифікацію і процесуальну «прозорість» [17]. Тактична проблема тут полягає у забезпеченні відтворюваності та перевірюваності: якщо результат аналізу не може бути пояснений і перевірений у суді, він залишається на рівні оперативної інформації. Психологічна проблема полягає у сприйнятті таких технологій: у суді можуть виникати когнітивні перекоси, пов'язані зі складністю розуміння, тому тактика доказування повинна включати адаптовану подачу, експертне пояснення і демонстрацію того, що висновок ґрунтується на коректній методиці та достовірних даних [17; 14].

Наскрізним критерієм тактичних і психологічних рішень у забезпеченні доказування злочинів проти основ національної безпеки є верховенство права, що задає межі допустимого і формує стандарт справедливого та контрольованого доказування. Методологія верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні підкреслює, що ефективність кримінального переслідування не може виправдовувати свавільні втручання, а судовий контроль і перевірюваність процедур є системною гарантією якості доказів [15]. Вплив правових позицій Верховного Суду на формування доктрини й практики доказового права підсилює вимогу до мотивованості, належності й допустимості доказів, а також до коректного балансу між інтересами безпеки і правами людини [16]. У цій логіці тактичні прийоми, зокрема у сфері НСРД, цифрового доказування, тимчасового доступу, допитів і експертиз, мають оцінюватися не лише за критерієм «чи дали результат», а й за критерієм «чи створили вони доказ, здатний витримати змагальну та судову перевірку» [1; 10; 18; 25].

Отже, тактичні і психологічні питання забезпечення доказування злочинів проти основ національної безпеки України формують єдиний комплекс, у якому криміналістична тактика, організація розслідування, правильний вибір і проведення слідчих та негласних дій, робота з цифровими технологіями і доказами, а також психологічно виважена комунікація з

учасниками процесу підпорядковані стандартам верховенства права і прав людини. Проблемні питання зосереджуються навколо ризиків процесуальної дискредитації доказів через змішування оперативних і процесуальних режимів, навідності та психологічного тиску при отриманні показань, надмірності цифрового втручання, «переоцінки» технологічних продуктів, а також навколо недостатньої організаційної узгодженості дій і дефіциту методичних стандартів для складних аналітичних джерел. Вирішення цих проблем можливе лише за умови системного криміналістичного забезпечення, де тактика є науково обґрунтованою, психологічно коректною, процесуально чистою і орієнтованою на доказову стійкість у суді.

Список використаних джерел

1. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 458 с.
2. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: монографія. Харків : Право, 2020. 386 с.
3. Криміналістична тактика: навч. посіб. / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ : Алерта, 2017. 244 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8398
4. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ.* 2008. № 1. С. 142–148.
5. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2011. № 1 (3). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf
6. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2012. № 1(5). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf
7. Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття «організація» у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569
8. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних

провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

9. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

10. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України.* 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

11. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/

12. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ. 2013. № 1. С. 270-277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48

13. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123.

14. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/visnyk_krim_sud_3-4_23_v2_250425_avt2-84-102.pdf

15. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275.

16. Погорецький М. А. Вплив правових позицій Верховного Суду на формування доктрини та практики кримінального процесуального доказового права України. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2025. Т. 32. № 4. С. 260–290. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-260.

17.Погорецький М. А., Меленті Є. О. Документування атак держави-агресора на об’єкти критичної інфраструктури України: методика інтелектуального аналізу мультисенсортних даних та використання його результатів у кримінальному процесуальному доказуванні. *Право і суспільство*. 2025. № 4. С. 251–274. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.36.

18.Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

19.Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

20.Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності : навч. посібн. / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, З. М. Топорецька та ін. ; за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2025. 376 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8265

21.Розслідування окремих видів злочинів : навч. посібник / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2015. 536 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8407

22.Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2017. 492 с.

23.Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : ХЮІ, 2007. 256 с.

24.Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

25.Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Степанюк Руслан Леонтійович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЦИФРОВА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ КРИМІНАЛІСТИКИ

В умовах повсюдного поширення цифрових технологій у суспільному житті техніко-аналітична розвідка у кіберпросторі стає все більш потужним інструментом вирішення завдань щодо пошуку і дослідження інформації під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Разом з цим у теорії криміналістики й оперативно-розшукової діяльності поки що не вироблено єдиного підходу щодо місця цієї галузі в системі наукових знань. Крім того, у вітчизняній науковій доктрині немає чіткого розуміння щодо такої техніко-криміналістичної галузі, як цифрова криміналістика. Не визначено який її зміст і як вона співвідноситься з цифровою технічною розвідкою. Усе це негативно впливає на оперативно-розшукову та слідчу практику, адже у науковців і у практичних працівників відсутнє уявлення про сутність відповідної діяльності та основні засади її здійснення.

Як видається, цифрову криміналістику потрібно розвивати як галузь криміналістичної техніки, яка вивчає цифрові сліди злочинів та розробляє інструменти і методи їх виявлення, фіксації та дослідження. Основними процесуальними формами використання її можливостей у діяльності з розслідування злочинів є залучення спеціалістів до огляду і копіювання комп'ютерних даних та призначення і проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи. Основним завданням цифрової криміналістики є розроблення інструментів, які дозволяють виявляти та вилучати комп'ютерні дані зі збереженням їх цілісності, досліджувати цифрові докази, комп'ютерні засоби, системи та мережі з метою вирішення завдань, які мають значення для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних справ.

У цій сфері є ще одна важлива форма, яка поки що не має належного теоретичного осмислення та правового регулювання. У вітчизняній літературі вона навіть не має загальноприйнятної назви. При цьому в практичній діяльності активно розвивається

демонструє суттєві успіхи у вирішенні завдань з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Йдеться про так званий оперативний рівень кримінальної аналітики, тобто інформаційно-аналітичне супроводження конкретних кримінальних проваджень. Тут дискусійною видається навіть назва «оперативний кримінальний аналіз», та відповідно і належність до певної галузі, тобто до оперативно-розшукової діяльності чи до поліцейської діяльності, чи до криміналістики. Звідси і практичні проблеми щодо правого регулювання, організаційного і методичного забезпечення.

За приналежністю це може бути і засіб ОРД, і засіб криміналістичної тактики, і напрям застосування цифрової криміналістики як галузі криміналістичної техніки. І щодо останнього є вагомий, як видається, аргумент. Якщо пошуково-аналітичні інструменти, наприклад розвідки за фотозображеннями у кіберпросторі, застосовують фахівці експертно-криміналістичного рівня, то вірогідність помилкової попередньої ідентифікації майже нульова. Водночас коли це виконують не фахівці з криміналістики, а кримінальні аналітики, навпаки, досить висока. Крім того, науковці підкреслюють, що розширення джерел цифрової розвідки за рахунок криміналістичних баз даних відкриває нові можливості у вирішенні завдань з розкриття та розслідування злочинів [1, с. 107].

На нашу думку, варто використовувати термін «цифрова криміналістична розвідка», позначаючи цей новітній напрям роботи правоохоронних органів, що полягає у збиранні, обробці, аналізі та використанні розвідувальної цифрової інформації за допомогою науково-технічних засобів із метою виявлення, розслідування та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень [2, с. 199–200]. Основними способами здійснення такої розвідки є пошук інформації у відкритих джерелах (OSINT), пошук інформації за спеціалізованими базами даних та інформаційними системами з обмеженим доступом, блокчейн-аналіз тощо.

Таким чином, видається, що цифрову криміналістичну розвідку варто розуміти як комплекс техніко-криміналістичних методів пошуку та узагальнення вагомої для розслідування інформації у різноманітних цифрових джерелах, доступ до яких може бути отриманий суб’єктом її проведення, тобто відповідним правоохоронним органом. При цьому вона є значно ефективнішою, ніж тільки OSINT, що обмежений відкритими джерелами. Правоохоронці мають можливість організувати

автоматизований доступ до всіх частин державних реєстрів, у тому числі криміналістичних інформаційних систем, баз даних операторів зв'язку, банків, бірж та інших фінансових установ тощо. Крім того, у держави є великі потенційні можливості створення (закупівлі) й належного обслуговування найкращих інструментів OSINT та навчання персоналу їх використанню. Але для цього потрібна належна нормативна-правова база та вжиття заходів організаційно-технічного характеру.

У підсумку зазначимо, що цифрова криміналістична розвідка дозволяє комплексно застосовувати різні технології пошуку інформації у цифрових джерелах та ефективно вирішувати тактичні завдання з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, спрямовані на пошук орієнтуючої інформації та цифрових доказів у кіберпросторі.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р. Л. Розвідка у криміналістиці й оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2(1). С. 191–203. DOI: https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.1.191-203.

2. Перцев Р. В. Використання «розумних» технологій у криміналістиці. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 104–113. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2022.67.12.

Стратонов Василь Миколайович,
професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, доктор юридичних наук, професор
Дзюрбель Андрій Дарійович,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету, кандидат юридичних наук

ЦИФРОВА ТА МОБІЛЬНА КРИМІНАЛІСТИКА: РОЗГОРНУТИЙ ОГЛЯД

У роботі представлено узагальнений огляд двох споріднених, але різнорівневих напрямів криміналістики: цифрової криміналістики (Digital Forensics) та мобільної

криміналістики (Mobile Forensics), визначено їхні особливості, методологію, інструментарій, юридичні та етичні аспекти. Наведено виклики, практичні рекомендації як для сторони обвинувачення так для сторони захисту, окреслено тенденції подальшого розвитку галузі. Також наведено узагальнену інформацію на основі власних наукових напрацювань.

У добу глобальної цифровізації цифрові сліди стають одним із ключових джерел доказів у розслідуваннях. Нами було проведено аналіз інформації та визначено її як об'єкт [1], надано окремі особливості та характеристики «комп'ютерних злочинів» [2], охарактеризовано деякі види комп'ютерної злочинності та кіберзлочинності в Україні [3]. Доведено, що накопичені в системі криміналістичних обліків різноманітні види біометричних персональних даних можуть успішно використовуватися в процесі розслідування кримінальних правопорушень, а в окремих випадках й приватними особами в межах їх статутних повноважень. Ми також звернули увагу, що поряд з позитивними результатами такої діяльності є певні ризики, а саме наявність загрози витоку та отримання доступу до біометричних даних сторонніми особами, про що свідчить негативна судова практика окремих країн щодо незадовільного збирання, обробки, зберігання та використання біометричних персональних даних. З огляду на зазначене, констатовано, що збирання, обробка та використання біометричних персональних даних з метою їх використання в процесі розслідування кримінальних правопорушень, мають відповідати певним вимогам, а саме: володільцем бази біометричних персональних даних має бути тільки держава в особі спеціального державного органу. Відповідно держава має забезпечувати зберігання й захист біометричних персональних даних [4]. Зберігання даних повинно забезпечувати їх безпеку, прикладом нашої правоти були унеможливлення доступу військових рф до персональних даних відділу кадрів Херсонського державного університету. Створення та зберігання інформації в хмарному середовищі дозволило її відновити після релокації університету на підконтрольну територію. Таким чином поєднання цифровізації з управлінськими процесами убезпечило та зберегло життя багатьом співробітникам.

Уже в 2022 році ми прийшли до висновку щодо необхідності нормативно-правового визначення штучного інтелекту, як інструменту в кримінальному судочинстві [5]. Зважаючи на постійний розвиток та можливості інформаційних

систем та мобільних пристроїв ми прийшли до висновку, а саме доцільності створення окремого напряму в криміналістиці який вивчатиме «комп'ютерні злочини», враховуючи потреби практики розроблення окремих методик розслідування даних видів злочинів. Ми вбачаємо доцільність розгляду в цій систем цифрової та мобільної криміналістики. Цифрова криміналістика охоплює аналіз комп'ютерів, серверів, хмарних середовищ, мережевих журналів, пристроїв Інтернету речей (IoT) тощо. Мобільна криміналістика фокусується на дослідженні смартфонів і планшетах, що містять персональні дані, геолокацію та комунікації користувачів [6, с. 5].

Обидва напрями вже швидко розвиваються під впливом технологічних змін, зокрема шифрування та впровадження нових ОС. Визначаючи межі даних напрямів можемо зауважити, що цифрова криміналістика – це процес виявлення, збереження, аналізу та представлення цифрових доказів із дотриманням їхньої достовірності [7, с. 15].

Мобільна криміналістика є підполем цифрової, орієнтованим на мобільні пристрої, що мають різноманітні ОС (Android, iOS), власницькі файлові системи й засоби шифрування [8, с. 48].

Методологія розслідувань даних видів кримінальних правопорушень повинні засновуватись на чотирьох типових етапів, які включатимуть:

1) планування та правове обґрунтування;

2) збереження та вилучення (forensic imaging, клонування);

3) аналіз (таймлайни, відновлення файлів);

4) представлення результатів [6, с. 29].

У мобільній криміналістиці застосовують логічні, файлові, фізичні та хмарні методи вилучення даних. Постійні оновлення ОС і шифрування потребують спеціалізованих інструментів і валідації процедур [8, с. 51].

Технічні аспекти та інструменти які дозволять приймати рішення цифрової криміналістики є Autopsy, EnCase, FTK, X-Ways. Мобільна криміналістика використовує Cellebrite UFED, MSAB XRY, Oxygen Forensic Detective, Magnet AXIOM. Значна роль належить open-source-інструментам, які забезпечують прозорість і доступність аналітики [9, с. 76].

Ми працюємо в умовах принципів законності тож важливо дотримуватись юридичних та етичних вимог. Дії слідчих мають ґрунтуватися на правових підставах обшуку й вилучення.

Важливим є ведення ланцюга збереження доказів (chain of custody). Водночас необхідно дотримуватись принципу захисту приватності при роботі з персональними даними [4; 10, с. 34].

Кріста Міллер вказує «Цифрові докази є важливими для кримінальних розслідувань та судового переслідування, але їх використання пов'язане з певними труднощами: швидкими змінами в технологіях, необхідністю повідомляти про ці зміни зацікавленим сторонам та соціально-політичним ландшафтом, який залишає мало місця для помилок, особливо щодо конфіденційності електронних даних. У системі кримінального правосуддя ці проблеми можуть впливати на допустимість доказів та їх належне подання в суді, а також на те, як висуваються звинувачення та вирішуються справи» [10, с. 76].

Один огляд 145 справ, оскаржених у федеральних окружних судах США між 2010 і 2015 роками, показав, що лише 22 «ґрунтувалися на науці комп'ютерної криміналістики, включаючи доказову силу, автентичність, чутки, релевантність та наукову цінність» [11]. Мартін Новак зазначає, що «хоча використання комп'ютерної криміналістики в кримінальних розслідуваннях розширилося в останні роки, існує мало емпіричних доказів щодо поширеності використання цифрових доказів у судовій системі та його впливу на результати судового переслідування» [11].

Таким чином, ми спостерігаємо, що технічні труднощі пов'язані з шифруванням, закритими форматами та швидким оновленням ОС. А також мають організаційні обмеження, а саме дефіцит кадрів і відсутність єдиних протоколів [12, с. 81]. Перспективними напрямами є використання штучного інтелекту в профілюванні особи злочинця [13], окремого дослідження потребує використання електронних систем [14], особливо в процесі формування доказів для розгляду в міжнародних судах [15].

Тож узагальнюючи можемо констатувати, що цифрова та мобільна криміналістика є взаємодоповнюючими сферами. Цифрова криміналістика та мобільна криміналістика тісно пов'язані: перша надає загальні підходи та принципи, друга – деталізує методи роботи зі смартфонами й планшетами та іншою криміналістично значимою інформацією. Сучасні виклики вимагають поєднання технічної, правової та етичної компетенцій. Через швидкі технологічні зміни практикам потрібні постійні оновлення знань, валідовані інструменти та

міжнародна співпраця. Рекомендовано поєднувати технічні навички з розумінням юридичного контексту та реалізації напрацювань науковців. Підвищення кваліфікації, розробка відкритих стандартів і міжнародна співпраця є запорукою ефективного розвитку криміналістичних знань.

Список використаних джерел

1. Стратонов В. М. Інформація та інформаційні відносини як новий криміналістичний об'єкт. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С. 84–89.
2. Стратонов В. М. «Комп'ютерні злочини» окремі особливості та характеристики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 134–141. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=48
3. Стратонов В., Слінько Д., Слінько С. «Деякі види комп'ютерної злочинності та кіберзлочинності в Україні» *Доступ до правосуддя у Східній Європі*. 2021. Т4. Вип. 3(11). С. 191–197. DOI: https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.3-n000078
4. Violetta E. Konovalova, Vasyl M. Stratonov, & Iryna V. Savelieva (2021). Biometric personal data and their use in the investigation of criminal offences. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, (4), P. 289-300 URL: https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-4-2021-r/biometrichni-personalni-dani-ta-yikh-vikoristannya-v-rozsliduvanni-kriminalnikh-pravoporushen
5. Стратонов В. М., Проценко М. В. Штучний інтелект у судочинстві України: нормативно-правове визначення. Криміналістика і судова експертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. Вип. 67. 704 с.
6. Rick Ayers, Sam Brothers, Wayne Jansen Guidelines on Mobile Device Forensics NIST (Special Publication 800-101 Revision Gaithersburg: National Institute of Standards and Technology, 2014 URL: https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ specialpublications/nist.sp.800-101r1.pdf
7. Breitinger F., Hilgert J.-N., Hargreaves Ch., Sheppard J., Overdorf R., Scanl M. DFRWS EU 10-year review and future directions in Digital Forensic Research. *Forensic Science International*. 2024. URL: https://dfrws.org/wp-content/ uploads/2024/03/DFRWS-EU-10-year-review-and-future-direct_2024_Forensic-Science -Internationa.pdf

8. Гуммерт, Крістіан, Pawlaszczyk, Dirk Mobile Forensics – The File Format Handbook. OAPEN, 2023. URL: https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/ 54441

9. Nishchal Soni Digital Forensics: Confronting Modern Cyber Crimes, Technological Advancements and Future Challenges. Herald Open Access, 2023. URL: https://www.heraldopenaccess.us/article_pdf/ 34/digital-forensicsconfronting-modern-cyber-crimes-technological-advancements-and-future-challenges.pdf

10. Christa M. Miller A survey of prosecutors and investigators using digital evidence. PubMed Central (PMC), 2023. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10311201/

11. Новак М. Цифрові докази у кримінальних справах, що розглядаються апеляційними судами США: тенденції та питання для розгляду. *Журнал цифрової криміналістики, безпеки та права.* 2020. Вип. 14(4). URL: https://scholar.google.com/scholar_lookup?journal=Journal%20of%20Digital%20Forensics,%20Security%20and%20Law&title=Digital%20evidence%20in%20criminal%20cases%20before%20the%20U.S.%20Courts%20of%20appeal:%20trends%20and%20issues%20for%20consideration&author=Martin%20Novak&volume=14&issue=4&publication_year=2020&

12. Абір Д. Салман, Екрам Х. Хасан Оглядове дослідження цифрової криміналістики: проблеми, застосування та інструменти. *6-та Міжнародна конференція з розвитку інженерії електронних систем (DeSE)*. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/379174338_Survey_Study_of_Digital_Forensics_Challenges_Applications_and_Tools

13. Стратонов В., Дзюрбель А. Використання штучного інтелекту та інформаційних можливостей у створенні профіля злочинця. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2024. Вип. 5. С. 21–27. URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/issue/view/20

14. Стратонов В. Актуальні напрями використання електронних інформаційних систем в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2025. Вип. 1. С. 36–42. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-1-6

15. Стратонов В. Використання цифрових технологій у виявленні та документуванні фактів експлуатації людини під час збройних конфліктів: Доказова база в міжнародних судах. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадского. Серія: юридичні науки*. 2025.

Том 36 (75), № 1. С. 173–178. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/28

Суп Євген Юрійович,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ПРОФЕСІЙНИМИ УЧАСНИКАМИ СУДОЧИНСТВА

Ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, потребує науково обґрунтованого та комплексного підходу до організації слідчих (розшукових) дій. Особливість цієї категорії кримінальних правопорушень полягає в тому, що їх суб'єктами є особи, які володіють високим рівнем правових знань, добре орієнтуються у процесуальних процедурах і часто мають доступ до службової інформації, що суттєво ускладнює виявлення, фіксацію та доказування фактів протиправної діяльності, а подекуди – ці особи навіть чинять активну протидію. За таких умов організаційні засади проведення слідчих (розшукових) дій мають формуватися з урахуванням специфіки правового статусу підозрюваних, можливих форм їх протидії досудовому слідству та підвищених вимог до дотримання правових і тактико-організаційних засад.

Вивчення матеріалів слідчої та судової практики дозволяє констатувати, що найпоширенішими процесуальними заходами, які проводяться під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства є: огляд документів; огляд комп'ютерних даних; обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, допит, окремі негласні слідчі (розшукові) дії. Кожний із цих процесуальних інструментів відіграє важливу роль у фіксації фактичних даних, що можуть використовуватися у доказуванні, однак ефективність їх використання значною мірою залежить від якісного планування.

Планування розслідування в цілому і слідчих (розшукових) дій зокрема у справах зазначеної категорії має принципове значення, оскільки дії професійних учасників судочинства нерідко характеризуються високим рівнем протидії, зокрема шляхом маніпулювання процесуальними правами, знищення доказів або використання своїх службових можливостей для ухилення від відповідальності. За таких умов завчасне визначення послідовності процесуальних заходів, їх взаємозв'язку й очікуваних результатів дозволяє мінімізувати ризики втрати доказів і забезпечити належний контроль за динамікою розслідування.

Планування має включати:

– аналіз вихідної інформації, що дає змогу правильно визначити первинні процесуальні дії та оцінити рівень потенційної протидії;

– прогнозування поведінки підозрюваних, які володіють спеціальними знаннями та можуть намагатися використати їх для деструктивного впливу на хід розслідування чи унеможливлять досягнення цілей слідчих (розшукових) дій;

– визначення критичних моментів, що характеризуються високою імовірністю втручання в процедуру доказування;

– встановлення послідовності процесуальних дій, що передбачає забезпечення їх взаємної узгодженості й тактичної доцільності;

– передбачення альтернативних сценаріїв розвитку слідчої ситуації, адже злочини цієї категорії відзначаються складною динамікою та високою варіативністю.

Особливого значення набуває синхронізація таких слідчих (розшукових) дій, як обшук, тимчасовий доступ до документів і огляд комп'ютерних даних, оскільки професійні учасники судочинства можуть знищити або приховати інформацію. Ефективне планування дозволяє проводити ці заходи одночасно або у взаємозалежних комбінаціях, забезпечуючи раптовість і мінімізуючи можливість розголошення інформації про заплановані заходи.

Таким чином, ефективність розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, значною мірою визначається не лише якістю окремих слідчих (розшукових) дій, але й рівнем організації та планування, яке стоїть за їх проведенням. Саме ретельно розроблений план дозволяє забезпечити комплексний підхід,

раціональне використання процесуальних інструментів та ефективну протидію будь-яким спробам ускладнити чи заблокувати хід досудового розслідування.

Під час вирішення питання про організаційні засади проведення процесуальних заходів, особливої уваги потребує проблематика своєчасного визначення та залучення всіх потенційних учасників майбутніх дій. Адже у складних провадженнях нерідко залучаються спеціалісти з інформаційних технологій, програмісти, психологи та представники інших спеціальностей, компетенції яких можуть бути вирішальними для повного і всебічного дослідження обставин учиненого кримінального правопорушення.

У розслідуваннях щодо професійних учасників судочинства надзвичайно важливим є узгодження дій слідчого та прокурора. Саме прокурор забезпечує процесуальний нагляд, підтримує клопотання слідчого перед судом, оцінює обґрунтованість і доцільність процесуальних заходів і, зрештою, визначає правову позицію у кримінальному провадженні. Слідчий, у свою чергу, повинен своєчасно інформувати прокурора про всі суттєві обставини, надавати повні дані, що підтверджують потребу проведення того чи іншого процесуального заходу, а також обґрунтовувати тактичну необхідність реалізації відповідних дій. Тільки така взаємодія гарантує, що клопотання буде якісно підготоване, юридично вмотивоване та не буде відхилене судом через недостатню аргументацію.

Особливо актуальним стає забезпечення конфіденційності та недопущення розголошення інформації про досудове розслідування, адже підозрювані у таких провадженнях можуть використати службові можливості для знищення доказів або впливу на свідків. Це зумовлює необхідність обмеження кола осіб, обізнаних про заплановані дії, застосування захищених каналів комунікації, узгодженості моменту проведення окремих заходів та їх синхронізації. Раптовість процесуальних дій, зокрема обшуків, тимчасових доступів до речей і документів чи огляду електронних носіїв, відіграє суттєву роль у запобіганні знищенню доказової інформації.

Досвід досудового розслідування свідчить, що належна організація процесуальних заходів значно підвищує ефективність кримінального провадження, зменшує ймовірність оскарження результатів проведених заходів, унеможливлює маніпуляції з

боку підозрюваних та створює необхідні передумови для отримання достовірних доказів. Водночас злагодженість роботи слідчого та прокурора, їхня узгоджена позиція щодо тактики проведення процесуальних дій забезпечують цілісність доказової бази та сприяють об'єктивності розслідування.

Таким чином, організаційні засади проведення процесуальних заходів у кримінальних провадженнях щодо професійних учасників судочинства становлять комплекс взаємопов'язаних елементів, що охоплюють планування, координацію, своєчасний обмін процесуально значущою інформацією, визначення суб'єктів проведення процесуальної дії, забезпечення конфіденційності та ефективну взаємодію між слідчим, прокурором та іншими залученими особами. Дотримання цих засад забезпечує результативність досудового розслідування, дає можливість нейтралізувати потенційну протидію та створює необхідні умови для всебічного й повного встановлення істини у кримінальному провадженні.

Терещенко Віктор Федорович,
старший викладач кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

РОЗУМІННЯ СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ – ГОЛОВНИЙ ОРІЄНТИР У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Однією з складних, найцікавіших та ключових категорій криміналістики є слідча ситуація, яка являє собою сукупність обставин, умов та даних, які під час здійснення досудового розслідування, об'єктивно та суб'єктивно впливають на прийняття тактичних і стратегічних рішень.

Вона відображає стан пізнавальної діяльності слідчого на певний момент часу, з урахуванням: наявної інформації про подію злочину; процесуальної ситуації (стадія провадження, наявність доказів); поведінки учасників (підозрюваних, свідків, потерпілих); матеріально-технічних, організаційних і правових умов роботи [3, с. 212–214].

Визначає характер, напрям і ефективність діяльності слідчого на всіх етапах досудового розслідування, відображає інформаційний, психологічний, організаційний та процесуальний

стан розслідування, обумовлює прийняття конкретних тактичних і стратегічних рішень. Її правильне та адекватне розуміння сприяє цілеспрямованій, ефективній та адаптивній діяльності слідчого, адже дозволяє оцінити стан інформаційного забезпечення, визначити першочергові завдання, обрати найбільш доцільні методи отримання доказів, а також прогнозувати можливі зміни обстановки, визначити тактичну логіку і стратегічні напрями діяльності слідчого.

Відповідно до визначення В. Ю. Шепітька, слідча ситуація – це динамічний стан процесу розслідування, який визначає вибір тактичних прийомів, засобів і послідовність дій слідчого [6, с. 268]. Вона формується під впливом комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів: наявних доказів, поведінки підозрюваного, свідків, потерпілих, умов та обставин проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Отже, слідча ситуація є інформаційно-аналітичною моделлю обстановки розслідування, яка формується з урахуванням наявних доказів, поведінки учасників, правових умов і тактичних можливостей, та являє собою сукупність умов, обставин та даних, які об'єктивно і суб'єктивно впливають на прийняття тактичних і стратегічних рішень під час досудового розслідування.

Набруско М. С., підсумовуючи думки багатьох вчених робить висновок, «що слідча ситуація – це об'єктивно існуюче у конкретний момент часу поєднання умов, у яких відбувається розслідування злочину і яке характеризує ступінь поінформованості слідчого про обставини його вчинення» [4, с. 54].

На практиці ж для формування об'єктивного та адекватного розуміння слідчим (прокурором) слідчої ситуації, потрібна не тільки його належна поінформованість про обставини вчинення кримінальної події, але й щодо усієї сукупності факторів, які формують середовище, ресурсні та інші можливості важливі у діяльності слідчого (прокурора), оперативних підрозділів для встановлення обставин та механізму злочинної події. Важливими є й зовнішні та внутрішні фактори організаційного, правового, матеріального характеру, самого середовища, які можуть як сприяти, так і перешкоджати досягненню цілей досудового розслідування. До таких умов (факторів) слід віднести правові, інформаційні, організаційні, оперативно-ситуаційні, соціальні, психологічні, матеріально-технічні.

Належна поінформованість слідчого створює умови для всебічного сприйняття та оцінювання слідчої ситуації, а сама слідча ситуація виступає вихідною точкою для:

– визначення тактики розслідування;

– планування послідовності слідчих (розшукових) дій;

– оцінки зібраної інформації та її достовірності;

– коригування стратегії розслідування залежно від змін у справі.

Важливо й усвідомити, що слідча ситуація виконує роль орієнтира, тому що дозволяє:

– адекватно співвідносити наявну інформацію з метою розслідування;

– прогнозувати поведінку підозрюваного чи свідків;

– визначати які слідчі дії є першочерговими;

– уникати надмірної формалізації та помилкових рішень [3, с. 214].

Вона виступає орієнтиром діяльності слідчого, оскільки її аналіз:

– визначає напрями розслідування;

– впливає на вибір тактичних прийомів і методів;

– допомагає уникнути помилкових або передчасних рішень;

– створює основу для планування подальших дій;

– дозволяє оцінювати ефективність вже проведених заходів.

Отже, слідча ситуація є «практичним компасом» слідчого, який спрямовує діяльність відповідно до реальної обстановки справи [6, с. 267–269]. І тому належна поінформованість слідчого (прокурора), та системний аналіз слідчої ситуації, відкривають шлях до її адекватного розуміння, створюючи умови для прийняття доцільних та своєчасних тактичних і стратегічних рішень. Розуміння слідчої ситуації - це не просто опис стану розслідування, а методологічний орієнтир, який визначає логіку, зміст і послідовність усієї діяльності слідчого, виступає головним орієнтиром в його практичній діяльності.

Адже слідчий у своїй діяльності стикається з низкою труднощів, що ускладнюють адекватне розуміння слідчої ситуації та можливостей її використання. До них доцільно віднести такі:

– інформаційна невизначеність (особливо на початкових етапах, складність точної оцінки ситуації, можливість помилкових версій);

– суб'єктивні чинники (досвід, інтуїція, психологічний стан слідчого) – можуть впливати на точність оцінки обстановки [1, с. 246];

– динамічність та мінливість ситуації (вплив нових доказів, поведінка підозрюваних, зовнішні чинники, – вимагають постійного коригування планів і тактичних рішень);

– організаційно-правові обмеження (нестача технічних ресурсів, перевантаження слідчих, недоліки процесуального законодавства або недоступність оперативних даних, невчасність вирішення, необхідність санкцій прокурора або суду) - робить неможливим їх оперативне проведення;

– вплив зовнішніх суб'єктів (тиск з боку керівництва, прокуратури, адвокатів може змусити діяти всупереч логіці розслідування).

Для подолання цих труднощів доцільним є застосування системного підходу до аналізу ситуації, використання криміналістичних моделей, схем та алгоритмів оцінки інформації. Ефективною є також командна взаємодія між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами, експертами та прокурором, що дозволяє уникнути однобічності у сприйнятті фактів. Крім того, сучасна криміналістика акцентує увагу на розвиток аналітичного та стратегічного мислення слідчого, здатності до прогнозування та адаптації [2, с. 200–202].

Тому слід враховувати доцільні шляхи подоланнязазначених труднощів:

– систематичний аналіз інформації з використанням криміналістичних моделей, схем і карт ситуацій;

– регулярне коригування плану розслідування з урахуванням динаміки доказів;

– командна взаємодія між слідчим, оперативними працівниками, спеціалістами та експертами;

– розвиток стратегічного мислення слідчого, уміння прогнозувати та адаптуватися;

– використання цифрових інструментів (аналітичних баз даних, систем моніторингу, криміналістичних алгоритмів) [2, с. 200–202].

Як визначає Є. Г. Коваленко, аналіз слідчої ситуації є необхідною передумовою ефективного планування розслідування [3, с. 214].

Важливим напрямком у подоланні зазначених труднощів є й належна підготовка відповідної категорії працівників слідчих

органів, спеціалістів-криміналістів, оперативних працівників та органів прокуратури під час підвищення ними кваліфікації. Вкрай необхідною є й підготовка за зазначеною тематикою здобувачів вищої освіти задля формування у них навиків належного розуміння слідчої ситуації, можливостей її ефективної реалізації на практиці під час здійснення досудового розслідування. Отже існує явна необхідність коригування відповідних планів навчального процесу.

Попри чисельні практичні труднощі – інформаційні, психологічні, організаційні – саме здатність аналітично осмислити ситуацію, своєчасно її переоцінювати та адаптувати тактику дій, є показником високої професійної компетентності слідчого.

Тому й розуміння **с**лідчої ситуації є не тільки теоретичним поняттям, а й практичним орієнтиром, що визначає ефективність усього процесу досудового розслідування. Отже розуміння слідчої ситуації є інтелектуальною основою діяльності слідчого, що визначає напрям, тактику й динаміку досудового розслідування. Вміння правильно оцінювати й адаптуватися до ситуації, свідчить про високий рівень професійного стратегічного мислення, що дозволяє правильно оцінити обстановку, своєчасно реагувати на її зміни та прогнозувати подальший розвиток подій, є й ознакою професійної майстерності слідчого та гарантією досягнення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

Виходячи з викладеного слід зазначити, що пріоритетом у належному забезпеченні кримінального провадження повинно бути зважене та адекватне розуміння слідчим (прокурором), оперативним працівником, існуючої слідчої ситуації, яке повинно виступати головним орієнтиром у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, що дозволяє приймати правильні організаційні та тактичні рішення на шляху реалізації стратегічних цілей у вирішенні завдань досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Курс криминалистики / К. Чаплинський, О. Лускатов, І. Пиріг та ін. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Гончаренко В. Г., Капліна О. В. Криміналістика. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 480 с.

3. Коваленко Є. Г. Криміналістика : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 420 с.

4. Криміналістична тактика : навч. посіб. / за ред. М.А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2017. 244 с.
5. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні основи криміналістики. Київ : Алерта, 2018. 312 с.
6. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Загальна та особлива частини. Харків : Право, 2019. 640 с.

Усатий Віталій Олександрович,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА-БУХГАЛТЕРА ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У юридичній практиці, зокрема у сфері економічної злочинності, високий рівень застосування спеціальних знань у галузях бухгалтерського обліку, товарознавства, технології виробництва, економіки праці, податкового права та інших суміжних дисциплін [1, с. 49–50]. Це є необхідною передумовою успішного розслідування кримінальних правопорушень і доказування вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас це викликає і ряд труднощів. Правники навіть володіючи базовими економічними компетенціями, не здатні повною мірою протидіяти економічній злочинності, що постійно ускладнюється, набуває нових форм і впроваджує сучасні моделі протиправної поведінки. Саме тому залучення обізнаних осіб відповідного профілю до участі в розслідуванні і під час судового розгляду нині є об'єктивною потребою.

Участь спеціаліста-бухгалтера в розслідуванні господарських кримінальних правопорушень становить важливу складову формування доказової бази. Спеціаліст-бухгалтер – це особа, яка має відповідну професійну освіту, підтверджену дипломом, володіє практичним досвідом та залучається до проведення слідчих (розшукових) і судових дій як консультант органів дізнання, досудового слідства або суду.

Під час залучення спеціаліста-бухгалтера висуваються дві ключові вимоги:

1) неупередженість – відсутність особистої зацікавленості в результатах розгляду справи;

2) професійна компетентність – достатній рівень знань у сфері бухгалтерського обліку та аудиту.

Практичний досвід такого фахівця надає слідству суттєві переваги, адже розслідування економічних злочинів фактично перетворюється на протистояння між знаннями бухгалтера-підприємця й бухгалтера-слідчого. Законодавство не обмежує перелік слідчих (розшукових) дій, у яких може брати участь спеціаліст-бухгалтер.

На практиці професійні знання спеціаліста-бухгалтера використовуються у таких основних формах:

– участь у проведенні слідчих (розшукових) дій;

– залучення до ревізій і перевірок фінансово-господарської діяльності у зв'язку з відкриттям кримінального провадження;

– надання консультаційно-довідкової допомоги.

Спеціаліст-бухгалтер може бути залучений для вивчення бухгалтерських документів, їх відновлення у разі втрати чи пошкодження, визначення напрямів пошуку доказів, виявлення прихованих слідів зловживань, а також для допомоги слідчому у вилученні необхідних документів. Завдяки глибоким професійним знанням бухгалтер здатний швидко орієнтуватися у великому масиві документації та виокремити саме ті документи, які наділені доказовим потенціалом.

Спеціаліст з бухгалтерського обліку може з високою точністю визначити фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання, а його практичний досвід допомагає слідчій групі вибудувати правильну стратегію: вилучити релевантні документи, згрупувати їх за напрямами діяльності, відстежити рух фінансових потоків, проаналізувати кореспонденцію рахунків, відібрати найбільш важливі або сумнівні документи тощо. Скоординована взаємодія слідчих і спеціаліста-бухгалтера забезпечує повноту, обґрунтованість і оперативність розслідування.

До обставин, що підлягають доказуванню, належать:

– наявність у обвинуваченого вини у вчиненні кримінального правопорушення (зокрема у матеріально відповідальних осіб);

– форма вини, мотиви та мета злочину;

– вид і розмір завданої шкоди;

– обставини, які впливають на ступінь тяжкості правопорушення або слугують підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Саме спеціаліст-бухгалтер здатен привернути увагу слідчого до таких деталей, які без спеціальних знань залишилися б поза полем зору. Він сприяє проведенню аналізу зв'язків між господарськими операціями підприємства та діяльністю інших організацій, що нерідко зумовлює необхідність проведення зустрічних перевірок.

Практика засвідчує, що спеціаліст нерідко повідомляє слідчому нову, раніше невідому інформацію, яка суттєво впливає на побудову версій і планування подальшого розслідування. Слідча та експертна діяльність підтверджують: своєчасне й професійне проведення обшуку має вирішальне значення під час документування економічних злочинів. Матеріально відповідальні та службові особи часто ведуть неофіційні («чорнові») записи взаєморозрахунків. Порівняння таких записів із відомостями інвентаризацій, бухгалтерськими реєстрами, зведеними звітами та іншими фінансовими документами дозволяє точніше встановити розміри заподіяної шкоди та, в окремих випадках, розмежувати ступінь матеріальної відповідальності різних осіб. Зазвичай такі неофіційні записи правопорушники намагаються знищити, тому участь спеціаліста-бухгалтера під час обшуку є особливо важливою: він може одразу вказати, які офіційні та «робочі» документи мають доказове значення.

Перспективним напрямом застосування спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку слід вважати кваліфіковану допомога бухгалтера на стадії підготовки до допиту. Спеціаліст-бухгалтер може надати слідчому суттєву допомогу в підготовці до допиту підозрюваного або свідка, зокрема шляхом:

– аналізу нормативно-правових актів, що регулюють відповідний вид підприємницької діяльності;

– ознайомлення слідчого зі специфікою діяльності підприємства підозрюваного, його організаційною структурою, установчими документами;

– вивчення функціональних обов'язків підозрюваного;

– участі у складанні плану допиту із чітким формулюванням запитань та зазначенням доказів, нормативних джерел чи іншої інформації, що можуть бути використані під час допиту.

Під час власне допиту роль спеціаліста є не менш важливою. Свідки або підозрювані можуть ненавмисно приховувати відомості, що стосуються бухгалтерського обліку, або ж навмисно вводити слідчого в оману, наприклад, посилаючись на нормативні акти, які втратили чинність або були змінені. Особливо часто такі прийоми застосовують матеріально відповідальні особи, що намагаються представити злочин як звичайне невиконання цивільно-правових зобов'язань. Типовим є посилання на «форс-мажорні обставини» для виправдання непоставки товару, неповернення коштів чи невиконання інших умов угод.

Участь бухгалтера у допиті дозволяє оперативно усунути подібні маніпуляції: фахівець одразу консультує слідчого з питань бухгалтерського обліку, що дає можливість отримати повні та точні показання без необхідності повторних допитів [2, с. 95–97].

Доцільно також надати спеціалісту право – за дозволом слідчого – ставити питання свідкам або підозрюваним, якщо вони стосуються бухгалтерських аспектів справи. Водночас слідчий зберігає повний контроль над процесом і може відхилити будь-яке питання, що не стосується предмета кримінального провадження.

Отже, спеціаліст-бухгалтер може надати допомогу слідчому у таких формах: 1) консультації з питань ведення бухгалтерського обліку та застосування нормативних актів; 2) роз'яснення обставин, що становлять предмет доказування та потребують спеціальних знань; 3) технічна допомога у виявленні, фіксації, вилученні та первинній оцінці бухгалтерських документів.

З огляду на методологію бухгалтерського обліку, будь-яке правопорушення у сфері господарської діяльності залишає «фінансовий слід». Виявлення такого сліду можливе лише за умови належної кваліфікації спеціаліста-бухгалтера або експерта, залученого до розслідування.

Список використаних джерел

1. Понікаров В. Д. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. Харків : Інжен, 2005. 231 с.

2. Пясковський В. В. Участь спеціаліста-бухгалтера в проведенні слідчих (розшукових) дій. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*:

матеріали міжвід. наук.-практ. семінару (м. Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 94–97.

Філашкін Вадим Сергійович,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Проблематика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи набуває особливого значення в умовах трансформації криміногенної ситуації в Україні. Ефективність їх розслідування значною мірою залежить від належного формування криміналістичної характеристики, яка поєднує теоретичні знання з практичними потребами слідчої діяльності. Сучасний етап розвитку криміналістики вимагає оновлення доктринальних підходів до побудови цієї моделі з урахуванням нових соціально-правових реалій.

Стан й умови протидії насильницькій, організованій злочинності, пов'язані з якісними змінами криміногенної ситуації у країні, що визначили для криміналістики низку нових завдань. Найбільш суттєво вони торкаються наукових знань про кримінальне протиправне діяння [1, с. 10]. Знання ознак кримінального правопорушення дозволяє обирати оптимальні методи його розслідування.

Основним структурним елементом інформаційно-пізнавальної моделі криміналістичної методики, її концептуальним ядром та серцевиною ретроспективного рівня пізнання, наголошує В. П. Бахін, виступає криміналістична характеристика кримінального правопорушення, яка в доктринальному вимірі розглядається як системоутворюючий конструкт, що відображає закономірні зв'язки між способом вчинення злочину, обстановкою його реалізації, предметом посягання, особливостями слідової картини, а також відомостями про особу злочинця й потерпілого [2, с. 8]. Водночас, як стверджує В. А. Журавель, у сучасній криміналістиці

наголошується, що криміналістична характеристика є не лише результатом наукового аналізу й систематизації криміналістично значущих ознак правопорушення, а й виконує функцію інформаційно-пізнавальної моделі, яка орієнтує практику досудового розслідування на найбільш вірогідні напрямки пошуку, збирання, перевірки й оцінки доказів [3, с. 341].

Саме цей елемент криміналістичної теорії найбільшою мірою обумовлений потребами судово-слідчої практики, адже забезпечує безпосередній зв'язок між теоретичними положеннями та прикладними рекомендаціями щодо розкриття і розслідування кримінальних правопорушень. Криміналістична характеристика виконує роль «містка» між доктриною та практикою, визначає ефективність реалізації завдань кримінального провадження, сприяє вдосконаленню слідчої тактики та організації розслідування, зокрема у провадженнях про кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи, що вирізняються підвищеною латентністю, складністю слідових картин і значною залежністю від психологічних, соціальних та службово-корупційних чинників.

Задоволення практичних потреб правоохоронної діяльності традиційно виступає основною метою криміналістики, що, у свою чергу, зумовлює тенденції її внутрішнього розвитку, уточнює предметну сферу та місце окремих теорій у системі науки. У цьому контексті вагомого значення набувають теорія криміналістичної класифікації, доктрина криміналістичного прогнозування та власне концепція криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, які виступають взаємопов'язаними складниками єдиного методологічного комплексу.

Разом з тим, сучасний стан розвитку доктрини вказує на те, що науково-методичні рекомендації нерідко «відстають» від реальних потреб практики. Наявність диспропорцій між запитами практики й науковими розробками неодноразово підтверджували вчені-криміналісти [4, с. 67].

Також С. С. Чернявський зазначає, що в ситуації, яка склалася, частково «винні» й самі практичні працівники. На думку вченого, перешкодою на шляху впровадження криміналістичних рекомендацій у слідчу практику є консервативні стереотипи, що склалися в царині правоохоронної діяльності. «Практика стихійно протидіє нововведенням, – констатував він, – намагаючись зберегти звичний статус-кво,

звичний спосіб дій. Цьому сприяють і сформовані стереотипи мислення слідчих та оперативних працівників. Небажання і деякою мірою побоювання нового, незвичного прикриваються іронічним ставленням до рекомендованих новинок. Корені цього негативного ставлення різноманітні. Це може бути результатом професійної деформації, втрати інтересу до своєї професії. Дається у знаки й конформізм молодих слідчих, які потрапили під вплив «заражених» цією байдужістю старших колег» [5, с. 140].

Це зумовлено як інерційністю теоретичних напрацювань, так і відсутністю належних ґрунтовних досліджень у сфері криміналістичної методики, що спрямовані на вироблення універсальних, інтегративних моделей розслідування. Часто криміналістичний аналіз кримінальних правопорушень, який раніше виконував прикладну функцію, звівся до безсистемного узагальнення кримінально-правових, кримінологічних і процесуальних ознак окремих діянь без належної синтетичної інтеграції у вигляді цілісної криміналістичної характеристики.

З огляду на це, доктринальні підходи до поняття та сутності криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи мають бути спрямовані на її осмислення як системного наукового інструмента, здатного відображати не лише статику кримінально-правових ознак кримінального правопорушення, а й динаміку його відображення у доказовій інформації, типових слідчих ситуаціях і тактичних рішеннях, що забезпечить підвищення ефективності розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Бахін В. П., І. В. Гора. «Контркриміналістика» або нові задачі криміналістики. *Актуальні проблеми держави та права*. 1998. Вип. 5. С. 9–17.

2. Бахін В. П. Криміналістична методика : лекція. Київ, 1999. 27 с.

3. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Х. : Право, 2021. 448 с.

4. Бондар С. В. Взаємодія слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав при розслідуванні злочинів у сфері банківської діяльності : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукна діяльність». Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. 264 с.

5. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 1 (68). С. 137–146.

Хахановський Валерій Георгійович,
професор кафедри інформаційних технологій навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
Петрик Віталій Віталійович,
аспірант кафедри інформаційних технологій навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, адвокат

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Останнім часом роль електронних доказів у правосудді невпинно зростає. Все частіше використовуються відео, метадані, поштові листи, аудіофайли, інші формати. З невпинним розвитком штучного інтелекту (ШІ) виникає дедалі більший ризик маніпулювання електронними доказами, зокрема, шляхом їх фальсифікації. У свою чергу докази, виправлені ШІ-системами, втрачають допустимість та автентичність.

Для України, яка нині випереджає чимало інших країн світу у сфері цифрового перетворення державних послуг та комунікації між громадянами та владою, особливо з огляду на активну цифровізацію системи правосуддя. ці виклики є питаннями першочергової важливості.

Розвиток технологій «deepfake» та синтетичного контенту значно підсилив загрозу підробки цифрових матеріалів, що здатні слугувати доказами у суді. Наразі українське законодавство не пропонує чітких методів перевірки та засвідчення автентичності електронних доказів, включаючи ті, що були створені чи змінені із залученням штучного інтелекту. Ця невідповідність породжує серйозні питання щодо об’єктивності судового процесу та диктує потребу у розробці необхідних правових механізмів.

Дослідження проблематики електронних доказів у контексті розвитку штучного інтелекту сьогодні привертає увагу як українських, так і зарубіжних науковців. Електронний доказ як юридичне поняття вимагає переосмислення з огляду на прогрес технологій ШІ. Адже сучасні генеративні моделі штучного інтелекту демонструють неймовірні можливості у створенні контенту – синтетичні результати їх роботи практично не відрізняються від справжніх.

В Україні вже розпочато нормотворчий процес щодо регулювання застосування штучного інтелекту у сфері судочинства. Зокрема, Кабінетом Міністрів України було затверджено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, котра передбачає його широке використання у правовій сфері та безпосередньо при здійсненні правосуддя. Вища рада правосуддя ухвалила проект розпорядження, що стосується початку пілотного проекту із використанням штучного інтелекту на основі одного з судів першої інстанції, з метою розгляду справ про адміністративні правопорушення [1].

Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі визначає п’ять ключових принципів: повага до основних прав людини, недискримінація, якість та безпека, прозорість під контролем користувача. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС закладає підвалини для забезпечення надійності електронних даних. Однак навіть європейське законодавство ще не виробило комплексного підходу до регулювання питань автентичності електронних доказів, створених за допомогою ШІ.

У світовій практиці питання автентифікації електронних доказів вирішується через впровадження технологій блокчейн та цифрових підписів. Американська дослідниця Andrea Roth презентує концепцію «машинних свідчень», використовуючи цей термін для опису доказової інформації, створеної алгоритмами штучного інтелекту. Вона звертає увагу на проблему «чорної скриньки» алгоритмів машинного навчання – суди не мають можливості розібратися з логікою прийняття рішень машиною, що ускладнює оцінку достовірності таких доказів. Авторка висуває концепцію «технічного хешу» для цифрових доказів, створених штучним інтелектом. Це свого роду цифровий «слід», який дає змогу перевірити незмінність та справжність доказу. Окрім того, нею була створена рамкова структура для експертизи так званих «машинних свідчень», що передбачає верифікацію

вхідних даних, ревізію алгоритму, підтвердження достовірності результатів та документальне оформлення процесу формування доказів [2].

Проблема справжності електронних доказів стає критично важливою з впровадженням ШІ у правову систему України. Ця тема викликає жваві дискусії та знаходиться в центрі наукових досліджень. Юлія Москвитин та Аґне Ліманте в переліку перспективних можливостей використання систем штучного інтелекту в судочинстві України зазначає й перевірку автентичності доказів [3].

Зокрема, в рамках Всеукраїнського семінару суддів, що відбувся у квітні 2024 року, Верховний Суд зосереджувався на вивченні потенціалу використання інструментів, на зразок Open AI Chat GPT та Microsoft Gemini, з метою забезпечення перевірки автентичності доказів у судочинстві.

О. М. Дроздов, О. В. Малоземова й А. С. Мхітарян наголошують, що попри здатність систем штучного інтелекту покращувати ефективність судової системи, його застосування мусить ґрунтуватися на засадах справедливості та верховенства права, враховуючи потенційні упередження алгоритмів. Це стає критично важливим в процесі оцінювання автентичності електронних доказів, оскільки упереджені алгоритми здатні зумовлювати хибні висновки щодо їх достовірності [4].

В Україні поки що не існує ані спеціалізованих інструментів для перевірки електронних доказів на їх відповідність дійсності, ані злагодженого механізму їх підтвердження. Тому виникає потреба у започаткуванні посади судового технічного експерта, який спеціалізуватиметься на виявленні ознак використання штучного інтелекту у процесі створення або модифікації електронних доказів. Разом з тим, варто впровадити технологію хешування для формування унікального «цифрового відбитку» електронного доказу. Адже аналіз таких доказів нерідко вимагає вузькоспеціалізованих технічних знань, якими судді, як правило, не володіють.

Сьогодні вже розроблено принципи використання штучного інтелекту у сфері судової експертизи, до яких слід віднести:

– законність: дотримання особою, що використовує ІІІІ вимог нормативно-правових документів, які регламентують правила застосування ШІ у науковій, правовій та інших сферах діяльності;

– відповідальність: експерти несуть передбачену законами і підзаконними актами відповідальність за результати проведених досліджень і висновків, навіть за ті частини, які створені із використанням інструменту ІІІІ;

– роз'яснення та простежуваність: фахівець зобов'язаний пояснити замовнику процедуру експертизи, а також суду, згідно з вимогами законодавства, які інструменти і яким чином застосовано під час дослідження. У разі потреби експерт повинен надати посилання на джерела, які містять використані інструменти ШІ;

– надійність та неупередженість: використання ШІ має супроводжуватися критичною оцінкою отриманих даних. Спеціалісти зобов'язані перевіряти відповідність отриманих результатів темі дослідження. Адже штучний інтелект може видавати переконливі відповіді, які, проте, можуть бути помилковими, неповними чи упередженими.

Ці стандарти сприятимуть ефективному використанню переваг машинних алгоритмів і водночас допоможуть знизити ризики, пов'язані з прозорістю та конфіденційністю [5, с. 39–40].

Список використаних джерел

1. Кобко-Одарій В. С. Роль штучного інтелекту в судовій інтерпретації права. *Київський часопис права*. Вип. 3. С. 7–13. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2023.3.1.3.

2. Roth A. Machine Testimony. *Yale Law Journal*. 2017. № 130 (4). P. 1972–2053.

3. Limante A., Moskvytyn Y. *Integrating Artificial Intelligence in Ukraine's Courts: State of Play and Future Prospect*, *VerfBlog*. 2024. URL: https://verfassungsblog.de/ai-ukraine-judiciary/, DOI: 10.59704/c472a6ec2910dae3.

4. Дроздов О. М., Малоземова О. В., Мхитарян А. С. Дослідження стану та перспектив використання ШІ у сфері правосуддя. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/124.pdf.

5. Методика проведення досліджень в галузі цивільного захисту / О. Б. Шмерего, Ю. А. Станішевський. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2025. 61 с.

Ціпотан Юрій Павлович,
заступник начальника відділу НАБУ, аспірант кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ СУДДЯМИ

Корупція в судовій системі серйозно перешкоджає захисту прав людини, зокрема незалежності та неупередженості судової влади. Вона також підриває довіру громадськості до судового процесу та порушує принципи законності та правової визначеності.

Корупційні кримінальні правопорушення вчиняються в умовах певної обстановки. Відповідно до неї та механізму вчинення утворюється певна кількість матеріальної й ідеальної інформації. Якщо виникає необхідність збирати докази про вчинене корупційне діяння, які неможливо отримати іншим шляхом, проводяться негласні слідчі (розшукові) дії з дотриманням вимог глави 21 КПК України.

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій, який передбачений гл. 21 КПК України є надзвичай важливим засобом отримання доказів під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями [2]. Система негласних слідчих (розшукових) дій, згідно з положеннями КПК України включає: «аудіо, відео-контроль (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд та виїмку кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних мереж (ст. 264); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо, відео- контроль місця (ст. 270); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274); використання конфіденційного співробітництва (ст. 275) [1].

Доцільно правильно зазначити, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій має на меті зазвичай виявити дії злочину, що триває, дії осіб, їх поведінку, що відбувається вже під час досудового розслідування.

Варто погодитись з думкою Є.В. Чуйко, який зазначає, що основне призначення негласних слідчих (розшукових) дій – отримання у кримінальному провадженні інформації про посткримінальні події, здобутої із використанням негласних сил і засобів, що належать до сфери оперативно-розшукової діяльності. Це є характерною особливістю, яка відрізняє негласні слідчі (розшукові) дії від гласних слідчих (розшукових), а також те, що відомості про факти і методи їх проведення не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 246). Тим самим для правоохоронних органів створюються сприятливі умови для викриття організованої і ретельно прихованої злочинної діяльності [2, с. 203].

Ми підтримуємо слушну думку Н.В. Кимлик, що діяльність оперативних підрозділів з перевірки інформації про осіб (судді), що готують чи вчиняють корупційні правопорушення, проводяться ще до початку кримінального провадження, зібрані дані мають основне значення для подальшого ходу розслідування і судового розгляду [3, с. 134].

Відповідно до ч. 1 ст. 256 КПК України, протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо, відеозаписи, фотознімки, інші матеріали, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [1; 4, с. 273].

Також варто зазначити, що прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання одержаних відомостей потребує взаємодії між слідчим (детективом), оперативними підрозділами, прокурором та слідчим суддею.

Серед видів негласних слідчих (розшукових) дій, які застосовуються під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями можна виділити наступні: аудіо, відео-контроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних мереж; накладення арешту на кореспонденцію;

огляд та виїмку кореспонденції та спостереження за особою або місцем; аудіо, відео- контроль місця, проведення контролю за вчиненням злочину.

На думку А.В. Шевчишена зазначені негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані суто на збирання доказів [5, с. 441].

Пропонуємо розглянути окремі негласні слідчі (розшукові) дії, які проводять під час роз слідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями.

Аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) є різновидом втручання у приватне спілкування певної особи, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші дії, пов'язані з її діяльністю або місцеперебуванням містять відомості, які мають значення для досудового розслідування. Використовується, як правило, на початку досудового розслідування. Типовими тактичними завданнями даної негласної слідчої (розшукової) дії у цьому випадку, зокрема, є документування із застосуванням технічних засобів: – механізму встановлення домовленостей про надання неправомірної вигоди; місць зустрічей порядку одержання неправомірної вигоди (як правило грошових коштів).

Як слушно зазначає А. В. Шевчишен, «це може відбуватися у трьох формах прихованого фіксування із застосуванням аудіозаписуючих пристроїв розмов або інших звуків, що можуть містити відомості пов'язані з подією; прихованого фіксування із застосуванням відеозаписуючих пристроїв рухів, що можуть містити відомості про подію; комплексного прихованого фіксування із застосуванням відео-, аудіозаписуючих пристроїв розмов судді або інших осіб, пов'язаних з подією, що можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування» [5, с. 439].

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (ст. 263-264 КПК України).

Пошук, виявлення і фіксація таких відомостей без відома їх власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є підстави вважати наявність такої інформації у відповідних мережах і системах. Проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії доручається слідчим оперативному підрозділу, який організує її проведення із залученням фахівців підрозділу у галузі інформаційних технологій.

Спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) та аудіо- , відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України). Ці дві негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на отримання і фіксацію відомостей про особу та її поведінку або тих, з якими ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях. Засобом отримання таких відомостей є візуальне спостереження з використанням спеціальних технічних засобів, а також фотографування, аудіо або відезапису. Охарактеризовані дії, можуть поєднуватися з такою негласною слідчою (розшуковою) дією, як аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України).

Особливе місце в розслідуванні даного виду злочинів належить спеціальному слідчому експерименту за фактом передачі предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного. При цьому практична цінність такої негласної слідчої (розшукової) дії визначена змістом зафіксованих розмов, під час яких виявляють наміри службової особи (судді). Проведення спеціального слідчого експерименту за фактом передавання предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного, документування таких дій має вагоме значення для доказування в кримінальному провадженні. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 271 КПК України, спеціальний слідчий експеримент є формою контролю за скоєнням злочину, що полягає в одержанні слідчим або працівником оперативного підрозділу інформації шляхом штучного створення відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, у діях якої наявні ознаки скоєння тяжких та особливо тяжких злочинів і спостереження за її поведінкою [6, с. 186].

Доречно також наголосити, що відповідно до ч. 2 ст. 247 КПК України розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів у приміщенні судових органів, може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування.

Отже можна зазначити, що результати негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях, вчинених суддями виступають одними з значення ключових доказів щодо доказування вини в скоєнні корупційного злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 18.08.2024)

2. Чуйко Є. В. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія «Право»*. 2023. Вип. 80 (2). С. 201–206.

3. Кимлик Н.В. Особливості проведення слідчих дій під час розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право).* 2013. 4(63). С. 132–137.

4. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

5. Шевчишен А. В. Можливості негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9 грудня 2016 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2016. С. 438–441. URL: https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/5011

6. Кушпіт В. П. Проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо зловживань владою або службовим становищем. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2020. Том 31 (70), № 1. С. 181–187.

7. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11. 2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v0114900-12#Text.

Чаплинський Костянтин Олександрович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії превентивної діяльності та соціологічних досліджень ННІ підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах інтегрування України до ЄС і НАТО, реформування економічної та політичної систем суспільства усе більшу актуальність набуває боротьба з корупцією та організованою злочинністю, яка завдає значної шкоди державі, негативно позначається на іміджі країни на міжнародному рівні, впливає на стан економіки, дестабілізує фінансово-кредитну систему, ускладнює криміногенну ситуацію. Особливого значення протидія злочинним проявам набуває в умовах повномасштабного вторгнення рф на територію України. Такі негативні чинники стали одним із факторів, що можуть загрожувати національній безпеці держави.

На думку Ю. С. Дмитренка, сучасні вимоги до побудови демократичної, соціальної, правової та обороноздатної України висувають на порядок денний питання створення ефективного сектору безпеки і оборони України шляхом розвитку та підвищення ефективності функціонування державного та військового управління, а саме: впровадження ефективних заходів боротьби з корупцією; запобігання витоку інформації з обмеженим доступом; підвищення якості комплектування керівних посад у структурних підрозділах сектору безпеки і оборони України, органах державної влади, що беруть участь у протидії збройній агресії рф [1, с. 1]. За таких умов виникає необхідність запровадження передових ідей, новітніх розробок і технологій та методів діяльності, спрямованих на ефективну протидію корупції та організованій злочинності.

Одним із сучасних методів оцінювання отримуваної від суб’єкта інформації є психофізіологічний метод із використанням

поліграфу. Ю. М. Волкова зазначає, що у правозастосовній практиці вагомого значення має оперативність і точність при встановленні осіб, причетних до злочинної діяльності, висуненні слідчих версій щодо розвитку злочинної події, виявленні слідової картини. Зважаючи на складність отримання достовірної інформації, правоохоронці все частіше звертаються до нетрадиційних засобів збирання доказів, зокрема використання поліграфа як допоміжного психофізіологічного інструменту [2, с. 63].

Поліграф являє собою технічний, багатоканальний доктор реєстратор психофізіологічних реакцій особи, гласного використання, який дає змогу виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції опитуваної особи на певні стимули (подразники) шляхом перетворення її фізіологічних показників активності в електричні сигнали, що відображаються у вигляді кривих на поліграмах [3, с. 6].

На думку О. І. Мотляха, розглядаючи поліграф як надточний науково-технічний прилад гласного використання, його цілком можна вважати ефективним засобом протидії корупції, яка набуває загрозливих масштабів в українському суспільстві. Доцільність застосування поліграфа в діяльності органів державного управління з метою виявлення корупційних проявів у роботі цілої системи та окремих посадовців не викликає сумнівів [4, с. 297]. Ефективність застосування поліграфа у досудовому слідстві переконливо доведено слідчою практикою в багатьох країнах світу. Зазначені технології підтвердили свою доцільність і тривалий час успішно використовуються в США, Ізраїлі, Туреччині, Польщі, країнах Балтії та інших державах при доборі певної групи кадрів державних службовців, проведенні внутрішніх розслідувань, розслідуванні злочинів [7, с. 3].

Таку думку підтримує і Н. О. Симоненко, відзначаючи, що значущість застосування поліграфа під час розслідування переконливо доведено слідчою практикою у понад 100 країнах світу. Однак на цей час в Україні повноцінний процес застосування поліграфа у кримінальному провадженні гальмується, причиною чого є відсутність законодавчого закріплення цього приладу [8, с. 265].

Ці питання підіймає і С. С. Чернявський, наголошуючи, що в умовах сьогодення поліграфні технології у кримінальному провадженні України застосовують явно недостатньо через низку чинників, серед яких, насамперед, правова неврегульованість і

нерозвиненість необхідної інструментально-методичної бази. Перспектива запровадження поліграфних технологій в України сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [9, с. 7]. Окрім того, більшість науковців вважають, що на сьогодні виникає необхідність державного регулювання використання поліграфних технологій в секторі безпеки і оборони України, зазначаючи, що це наукове питання дотепер не має системного висвітлення у вітчизняній науковій літературі, не стало об'єктом уваги з боку органів державної влади та сектору безпеки і оборони України в умовах зовнішньої агресії рф проти України [1, с. 1].

Особливого значення застосування поліграфа набуває у період запровадженого воєнного стану. На сьогодні спеціалісти-поліграфологи ефективно залучаються до розслідування резонансних злочинів, виявлення колаборантів і зрадників, осіб, які усвідомлено співпрацюють із окупаційною цивільною або військовою владою на шкоду власній державі, роботи з полоненими військовослужбовцями збройних сил рф, а також виявлення корупційних зв'язків і зловживань серед посадовців у центральних органах державної влади, місцевого самоврядування, сектору безпеки та оборони України [2, с. 63–64]. Виходячи з цього, важливого значення набуває вивчення міжнародного досвіду використання поліграфних технологій та визначення пріоритетних напрямів застосування поліграфа у кримінальному судочинстві.

За рівнем правового врегулювання країни світу можна розподілити на чотири групи, у яких застосування поліграфа врегульовано: окремим законом (США, Литва, Молдова); нормами низки законодавчих актів, якими регулюється широке коло суспільних відносин (Індія, Македонія, Польща, Туреччина, Сербія, Словенія, Канада, Угорщина); підзаконними нормативно-правовими актами (Велика Британія, Бельгія, Болгарія, Білорусь, Ізраїль, Південна Корея, Чеська Республіка); нормативно не врегульовано (Латвія, Сінгапур, Японія) [9, с. 7; 10, с. 256].

Дослідження досвіду країн Європи у використанні поліграфа, на думку Т. П. Мінки, має значення для України з декількох ключових причин. Країни ЄС мають розвинене законодавство щодо використання поліграфологічних тестів, яке базується на міжнародних стандартах прав людини та принципах дотримання приватності. Вивчення їх досвіду дозволить Україні визначити оптимальні підходи до регулювання цього питання,

забезпечити законність і права громадян. Країна може взяти на увагу етичні норми та стандарти проведення поліграфологічних випробувань, розроблені в Європі, для покращення професійних стандартів і підвищення довіри до результатів таких тестувань. Окрім того, досвід Європейських країн також може вказати на те, як оптимально використовувати поліграф у різних сферах, таких як правоохоронні органи, державні установи та приватні компанії, з урахуванням ефективності і етичних аспектів [5, с. 145].

На думку О. В. Повстяного, складна історія визнання можливостей поліграфа відображає еволюційні зміни в підходах правового розуміння та регулювання здійснення досудового розслідування й доведення вини особи з метою притягнення до кримінальної відповідальності. Виходячи з цього, поліграф послідовно зарекомендував себе як ефективний інструмент для відбору співробітників на службу в правоохоронні органи, а також у процесах досудового розслідування, хоча його використання й підходи до оцінки отриманих результатів є дещо спірним через питання точності та надійності, що обмежує застосування отриманих результатів під час доказування у кримінальному провадженні [6, с. 6].

З цього приводу А. Ф. Волобуєв наголошує, що у багатьох країнах (США, Канаді, Ізраїлі, Угорщині) поліграф вже тривалий час застосовується поліцією, що дає змогу виявити факт учиненого злочину, звузити коло запідозрених осіб, створити передумови для отримання правдивих показань тощо. Проте результати перевірки на поліграфі не приймаються судами як докази. На сьогодні викладені в літературі рекомендації щодо використання даного пристрою є досить суперечливими. Вони стосуються як безпосереднього його застосування під час проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, так і його використання лише як інструмента проведення експертного дослідження. Фактично працівники правоохоронних органів є дещо дезорієнтованими щодо можливостей отримання доказів за допомогою поліграфа [11, с. 40].

Проблема застосування поліграфа у кримінальному провадженні в Україні є вкрай актуальною, особливо в умовах правового режиму воєнного стану. У той же час, на думку вчених (О. В. Курман, А. Р. Балибіна) відсутність урегульованості на законодавчому рівні створює проблеми практичного

застосування технічного засобу (поліграфа), а результатів, отриманих за його допомогою, як доказів у кримінальному судочинстві. Для вирішення цієї проблеми необхідно внести відповідні зміни до законодавства, які б прямо дозволили використання результатів поліграфа у кримінальному судочинстві за певних умов. Також важливо розвивати в Україні не лише законодавчу базу, а й запровадити єдині стандартизовані методики підготовки спеціалістів-поліграфологів та методики використання поліграфа з метою забезпечення найвищої якості використання цього технічного засобу в процесі здійснення правосуддя [12, с. 689].

Список використаних джерел

1. Дмитренко Ю. С. Державне регулювання використання поліграфних технологій в секторі безпеки і оборони України : автореф. дис. … за спец. 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку / Хмельницький університет управління та права. Хмельницький, 2017. 20 с.

2. Волкова Ю. М. Використання поліграфа: європейський досвід та шляхи вдосконалення. *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану :* збірник матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 12 червня 2025 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. 623 с. С. 63–65.

3. Мотлях О. І., Костюк В. Л., Куценко Д. В. Психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа в практиці розслідування злочинів : метод. рек. Київ : Освіта України, 2016. 73 с.

4. Мотлях О. І. Поліграф як засіб запобігання корупції. С. 297–299. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3f32908-4f7a-451f-bb16-8566029d1152/content

5. Мінка Т. П. Європейський досвід використання поліграфа: шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання для України. *Актуальні питання юриспруденції. Правова позиція.* 2023. № 4 (41). С. 145–147.

6. Повстяний О. В. Застосування поліграфа під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Державний податковий університет. Ірпінь, 2025. 20 с.

7. Черней В. В. Актуальні проблеми впровадження поліграфних технологій у правоохоронну діяльність. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук. практ. конф. (м. Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 3–6.

8. Симоненко Н. О. Використання поліграфа під час досудового розслідування зґвалтувань минулих років. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 265–272.

9. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук. практ. конф. (м. Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 7–11.

10. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ.* 2009. № 5. С. 256–262.

11. Волобуєв А. Ф. Щодо застосування поліграфа у досудовому розслідуванні. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики.* Харків, 2018. С. 40–42.

12. Курман О. В. Використання поліграфа при розслідуванні кримінальних правопорушень: проблеми тактики та правового регулювання / А. Р. Балибіна. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2024. № 2. С. 689–691.

Чорний Микола Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент

ІНІЦІЮВАННЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА

Ініціювання проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів і має свої особливості залежно від сфери застосування (державний сектор, правоохоронні органи, приватна діяльність).

Ініціаторами проведення психофізіологічного дослідження можуть бути уповноважені органи/посадові особи у державному секторі та правоохоронних органах (СБУ, БЕБ, УДО, Нацгвардія тощо) ініціювання відбувається відповідно до внутрішніх інструкцій та порядків, затверджених відповідними наказами. Це може бути керівник органу або підрозділу, який приймає рішення про необхідність перевірки (наприклад, при прийомі на роботу, службових розслідуваннях, оформленні допуску до держтаємниці) [1].

Керівник або уповноважена особа приватної компанії може ініціювати перевірку для своїх працівників чи кандидатів на посади, за умови отримання добровільної згоди від працівника.

Будь-яка особа може в індивідуальному порядку ініціювати власне дослідження, звернувшись до поліграфолога, і обґрунтувати мету його проведення.

У кримінальному провадженні поліграф може застосовуватися в рамках судової психофізіологічної експертизи, яка призначається відповідною ухвалою суду або постановою слідчого/прокурора, знову ж таки, за згодою особи [2].

Ініціатор чітко формулює мету та завдання дослідження (наприклад, перевірка достовірності інформації під час службового розслідування, скринінг кандидата на посаду, періодична планова перевірка персоналу).

Ініціатор має забезпечити наявність правової підстави для проведення дослідження (наприклад, внутрішній наказ по підприємству, відповідний закон України, ухвала суду тощо).

Ключовим етапом є отримання *письмової добровільної згоди* від особи, яку планується перевіряти. У згоді має бути зазначено, що особі роз'яснено її права та мету дослідження.

Психофізіологічне дослідження з використанням поліграфа в Україні призначають у широкому спектрі випадків, як у державному, так і в приватному секторі. Основні випадки призначення:

1. *У державному секторі та правоохоронних органах.*

Прийняття на службу: Обов'язкове або рекомендоване дослідження при прийомі на роботу до певних державних органів, зокрема до Державного бюро розслідувань (ДБР), Служби безпеки України (СБУ), Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ (МВС), Управління державної охорони (УДО) та інших.

Періодичні планові перевірки: Регулярне тестування працівників чутливих відомств (наприклад, ДБР проходить перевірку не рідше одного разу на рік).

Службові розслідування: Для перевірки працівників у разі витоку службової інформації, зловживання службовим становищем, крадіжок або інших інцидентів.

Оформлення допуску до державної таємниці: Призначення перевірки для осіб, які претендують на доступ до секретної інформації.

2. *У кримінальному провадженні.*

Судова психофізіологічна експертиза: Призначається ухвалою суду або постановою слідчого/прокурора для отримання орієнтувальної інформації під час досудового розслідування або судового розгляду.

Розслідування тяжких злочинів: Часто застосовується при розслідуванні вбивств, злочинів на сексуальному ґрунті, детективні агентства також використовують його для перевірки алібі або свідчень.

Орієнтувальне значення: Результати такої експертизи мають орієнтувальне, а не самостійне доказове значення, і використовуються лише в сукупності з іншими доказами.

3. *У приватному бізнесі та кадровій роботі.*

Прийом на роботу (скринінг): Перевірка кандидатів на вакантні посади, особливо на керівні посади, матеріально відповідальні посади або посади, пов'язані з комерційною таємницею.

Планові перевірки персоналу: Періодичні перевірки чинного персоналу для запобігання внутрішнім загрозам, крадіжкам, відкатам, роботі на конкурентів тощо.

Внутрішні розслідування: У випадках корпоративних інцидентів (крадіжки, шахрайство, витік інформації) для встановлення причетних осіб.

Перевірка домашнього персоналу: Застосовується для перевірки нянь, водіїв, охоронців, хатніх робітниць на предмет благонадійності.

4. *У цивільних та інших справах.*

Сімейні спори: Іноді використовується (за згодою сторін) у цивільних справах, пов'язаних із подружньою невірністю, розподілом майна або опікою над дітьми, хоча його доказове значення може бути предметом оцінки суду.

Особисті ініціативи: Приватні особи можуть ініціювати дослідження для підтвердження своєї правоти, чесності або для зняття з себе підозр.

Розрізняють такі види поліграфічних досліджень:

1.Стандартні перевірки (тести) з використанням поліграфа, які проводяться державними чи приватними поліграфологами з метою розслідування правопорушень, кадрового відбору, з'ясування приватних питань, тощо;

2.Психологічні експертизи з використанням поліграфа, які проводяться в рамках кримінального, цивільного, адміністративного чи господарського процесів. Висновки за їх результатами використовуються як докази.

Проведення перевірок з використанням поліграфа в Україні є законними.

Нормативні акти, що передбачають можливість їх проведення:

1. Конституція України; 2.Цивільний кодекс України; 3. Кодекс законів про працю України, Закон України «Про судову експертизу» [3; 4].

Стаття 28 Конституції України: "Ніхто без його добровільної згоди не може бути підданим медичним, науковим чи іншим дослідженням. "Висновки за проведеним поліграфологічним дослідженням можуть бути надані виключно тим суб'єктам, які визначені особою, стосовно якої проводилося дослідження».

Стаття 281 Цивільного кодексу України: “Медичні, наукові та інші досліди можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою”.

Дослідження з використанням поліграфа проводяться з особами, які досягли 18 років та власноруч підписали добровільну письмову згоду на проведення дослідження з використанням поліграфа. Питання про можливості дослідження осіб, що не досягли 18 років, у кожному окремому випадку вирішується фахівцем-поліграфологом з урахуванням психофізіологічних особливостей кожної людини. Такі дослідження проводяться виключно з письмової згоди особи, щодо якої проводитимуться дослідження, і його батьків/опікунів/піклувальників, а у разі необхідності – у присутності останніх.

Стаття 26 Кодексу законів про працю України: «При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається».

Таким чином, є всі законні підстави для проведення поліграфних досліджень у процесі розкриття злочинів та наймі на роботу за умови добровільного надання згоди на ці дослідження. Законодавство не вимагає наявності спеціального закону/інструкції/порядку, які б окремо регламентували саме поліграфні дослідження.

Список використаних джерел

1. Куценко Д.В., Правовий статус ініціатора проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. № 1 (17). С. 54–61.

2. Мотлях О. І., Костюк В. Л., Куценко Д. В. Психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа в практиці розслідування злочинів : метод. рек. Київ : Освіта України, 2016. 73 с.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996р. №256к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top

4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЩОДО СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Поняття «криміналістичне забезпечення» може бути визначено як створення умов готовності й реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики й криміналістичної методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовано на виконання завдань розкриття, розслідування і попередження злочинів [1, с. 150, 2, с. 53].

Дослідження криміналістичного забезпечення кримінального провадження має кримінальну процесуальну складову (суворе і неухильне дотримання кримінального процесуального законодавства) та криміналістичну складову (діяльнісний підхід з метою шляхом реалізації поставлених завдань за допомогою криміналістичних засобів, методів, прийомів).

Слід прийняти за основу думку про три основні складові криміналістичного забезпечення, як: криміналістична техніка, криміналістична тактика і криміналістична методика. Його методологічною основою є загальна теорія криміналістики.

Розкриємо особливості криміналістичного забезпечення відповідно до його складових: техніко-, тактико- і методико-криміналістичної.

Техніко-криміналістичне забезпечення. Термін «криміналістична техніка» має два основні значення. У широкому значенні це розділ або частина криміналістики, у вузькому – певна сукупність, система науково-технічних засобів, прийомів і методів, які використовують під час розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам [3, с. 37].

Уповноважені особи як зі сторони обвинувачення (слідчий, прокурор), так і сторони захисту під час розслідування кримінальних правопорушень постійно використовують технічні засоби, адже це спрощує їм роботу, а також допомагає формувати

якісну доказову базу шляхом вилучення слідової та іншої криміналістичної значимої інформації за їх допомогою.

У кримінальному процесуальному законодавстві немає спеціальної норми, що містила б чітке визначення правових засад застосування криміналістичної техніки [4, с. 91]. Проте в окремих його положеннях безпосередньо передбачено можливість і регламентовано порядок використання науково-технічних засобів у різних випадках, у деяких із них встановлено обов'язковість використання певного виду технічних засобів [3, с. 47].

Зазначимо і про норми КПК України, у яких передбачено можливість і порядок застосування технічних засобів. У п. 2 ч. 1 ст. 103 КПК України зазначено, що процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксувати на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. У ст. 104 КПК України передбачено вимоги оформлення протоколу, зокрема ті відомості в ньому, які було зафіксовано за допомогою технічних засобів. Зауважено, що якщо за допомогою технічних засобів фіксують допит, текст показань можуть не вносити до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі в протоколі зазначають, що показання зафіксовані на носії інформації, який додають до нього. У ст. 105 КПК України передбачено види та вимоги до оформлення додатків до протоколу, зокрема такими додатками можуть бути: стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерних даних й інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу [5]. Загалом КПК України передбачає чимало норм, які визначають питання техніко-криміналістичного забезпечення на етапі як досудового розслідування, так і судового провадження.

Загалом, техніко-криміналістичні засоби, прийоми й методи застосовують за принципом: що передбачено законом або не суперечить йому.

Уповноважені особи, застосовуючи технічні засоби, під час розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, звертаються не лише до норм КПК України, а й загалом до кримінального процесуального законодавства, що і охоплює інші закони України, а також до норм відомчих нормативно-правових актів.

Слушною видається думка А. В. Полтавського щодо впровадження в діяльність підрозділів, які забезпечують огляд (дослідження) місця події, передусім порядку розпізнавання

(виявлення), запису (фіксації), збору (вилучення), транспортування та зберігання предметів, що мають потенційну судову значущість, систем управління якістю відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO/IEC 17020 з подальшою регламентацією обов'язковості застосування вимог міжнародного стандарту ISO 21043-2:2018 в практичній діяльності підрозділів, що забезпечують огляд (дослідження) місця події [6, с. 344-345]. Наразі стандарти з регулювання таких питань набувають поширення в Україні. Слід зазначити про важливість врахування за даних умов норм Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року [7].

Тактико-криміналістичне забезпечення. Криміналістична тактика – це система наукових положень і рекомендацій щодо організації та планування досудового розслідування і судового розгляду, які розробляють на основі визначення оптимальної лінії поведінки осіб, прийомів провадження слідчих (розшукових) дій та судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів, встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину [3, с. 216]. Тож це наукові положення та рекомендації, які ґрунтуються на системній практичній діяльності уповноважених суб'єктів як зі сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

До засобів криміналістичної тактики належать: тактичний прийом, криміналістична рекомендація, тактика слідчої (розшукової) дії, тактична комбінація, тактична операція. Тактичний прийом є основним елементом криміналістичної тактики [4, с. 376–377].

Загальними вимогами (критеріями допустимості) тактичних прийомів є: а) законність (за характером, змістом і цілеспрямованістю тактичні прийоми цілком мають відповідати духу й букві закону); б) етичність (тактичні прийоми не можуть містити елементів неправдивої інформації, уведення особи в оману, вчинення такого впливу на психіку людини, що тягне за собою негативні наслідки); в) науковість (наукова обґрунтованість передбачає: науковість прийому за джерелом його походження; відповідність прийому сучасному стану розвитку науки; можливість наукового прогнозування результатів використання прийому); г) вибірковість (ідеться про здатність виконувати тактичне завдання в певних ситуаціях; д) пізнавальна цінність. Метою тактичного прийому є одержання фактичних даних, які можуть бути доказами (виявлення слідів чи знарядь кримінального правопорушення, одержання показань від

підозрюваного, свідків, встановлення особи, що вчинила кримінальне правопорушення) [8, с. 39-51].

Методико-криміналістичне забезпечення. Криміналістична методика (з позицій сторони обвинувачення) – це система наукових положень і розроблюваних на їх основі рекомендацій щодо організації та здійснення розслідування і запобігання окремим видам злочинів [9, с. 187].

Загалом поняття криміналістичної методики розслідування можна розглядати в таких значеннях: 1) як розділ науки криміналістики (теоретичний аспект); 2) як система принципів, методів і засобів із розслідування певної категорії злочинів, адаптованих і застосовуваних у розкритті конкретного злочину (практичний аспект) [10, с. 347].

У системі криміналістичних знань криміналістична методика є рівнем, який об'єднує положення криміналістичної техніки і криміналістичної тактики в їх переломленні до умов розслідування певного виду кримінального правопорушення [3, с. 330]. Безумовно, криміналістична методика використовує положення криміналістичної техніки й тактики та узагальнює конкретні тактичні прийоми, а також прийоми з використання технічних засобів під час розслідування чи профілактики конкретного виду кримінального правопорушення, зокрема за певної ситуації [2, с. 56].

Окреслені складові криміналістичного забезпечення (техніко-, тактико- й методико-) застосовують комплексно та системно у діяльності як сторони обвинувачення у кримінальному провадженні, так і сторони захисту.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення як наукова категорія та практичне завдання криміналістики. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 1. С. 149–155.

2. Чорноус Ю. М., Дульський О. Л. Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження у змагальному кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2025. Вип. 2. С. 51–58. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.9

3. Криміналістика : підручник : у 2 т. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, Т. 1. 2019. 456 с.

4. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

6. Полтавський А. О. До питання стандартизації технології огляду (дослідження) місця події. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 331-349. http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2019_64_33.

7. Про стандартизацію : Закон України від 5 черв. 2014 р. № 1315-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text.

8. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юрид., 2007. 432 с.

9. Настільна книга слідчого / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.] ; голов. ред. В. Я. Тацій. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.

10. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.

Шевчук Віктор Михайлович,
завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Тенденції розвитку криміналістичної техніки визнаються передусім сучасними тенденціями розвитку криміналістики, як науки синтетичної природи, їх впливом на формування криміналістичних знань [1, с. 897]. Такі тенденції сьогодні залежить від різних чинників: впливу науково-технічного прогресу; інтеграційних процесів; запровадження інформаційних технологій; процесів технологізації та цифровізації; впливу

глобальних, воєнних загроз і інформаційних впливів; проблем формалізації наукових знань; поглиблення процесів математизації та алгоритмізації; посилення суперечностей (протиріч) при взаємодії криміналістичної науки і практики та ін. [2, с. 284]. Ці та інші обставини суттєво впливають на формування сучасних тенденцій розвитку криміналістичної техніки [3, с. 146-151].

Одним із найважливіших тенденцій розвитку криміналістичної техніки є *необхідність теоретичного уточнення наукових засад та змісту криміналістичної техніки*. Відповідно до сучасних уявлень про природу криміналістики потребує уточнення поняття криміналістичної техніки, меж її застосування, зв'язки з іншими галузями наукових знань; завдання, система та наукові засади криміналістичної техніки; поняття та система засобів і методів криміналістичної техніки, її джерела формування, підстави, форми та способи їх застосування; поняття, види і загальна характеристику техніко-криміналістичних засобів, прийомів, методів та технологій в сучасних умовах; систему складових елементів (галузей) криміналістичної техніки, її зв'язок із іншими розділами криміналістики та ін. В цьому сенсі особливого значення набуває дослідження закономірностей утворення слідів злочинної діяльності, які є основою для розроблення та формування системи техніко-криміналістичних засобів, прийомів, методів та технологій, призначених для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження доказів, які можуть мати значення для розслідування.

Криміналістична техніка, будучи підсистемою криміналістики, сьогодні зазнає певних змін, пов'язаних із розширенням сучасних можливостей досліджень різноманітних слідів кримінального правопорушення, розробкою науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування техніко-криміналістичних засобів, прийомів, методів та технологій, призначених для виявлення, збирання, дослідження і використання доказів у судочинстві [4, с. 1067]. У зв'язку із активним розвитком природничих, технічних наук, судової експертизи, судових та інших наук в умовах глобальних викликів та цифровізації більш нагальною постає *проблема проведення міждисциплінарних техніко-криміналістичних досліджень, встановлення меж застосування криміналістичної техніки, уточнення її змісту та наукових засад*.

Сучасні тенденції розвитку криміналістичної техніки, як розділу науки криміналістики та виду практичної діяльності, потребують розширення меж її дослідження і на підставі системно-структурного аналізу пропонування стрункої системи наукових знань у цій сфері [5, с. 137–147]. За своїм змістом криміналістична техніка повинна мати структуру в чотирьох рівнях: 1) *загальні положення* (поняття, завдання, система, загальна характеристика техніко-криміналістичних засобів, прийомів, методів і технологій, їх класифікація, поняття та система засобів і методів криміналістичної техніки, її джерела формування, підстави, форми та способи їх застосування, система її складових елементів (галузей), зв'язок з іншими розділами криміналістики та ін.); 2) *традиційні галузі* (криміналістична фотографія і відеозапис, криміналістична трасологія, судова балістика, криміналістична вибухотехніка, криміналістичне дослідження холодної зброї, техніко-криміналістичне дослідження документів, криміналістичне дослідження письма (криміналістичне почеркознавство та криміналістичне авторознавство), криміналістичне дослідження ознак зовнішності людини (криміналістична габітологія), криміналістичне дослідження матеріалів, речовин і виробів (криміналістичне матеріалознавство), криміналістична реєстрація); 3) *нетрадиційні (новітні) галузі та ті, що формуються* (криміналістичний ДНК-аналіз, криміналістичне дослідження цифрових слідів (цифрова криміналістика), криміналістична одорологія, криміналістична фоноскопія, криміналістична мікрологія, криміналістичне дослідження наркотичних засобів і сильнодіючих, отруйних речовин, криміналістична поліграфологія та ін.); 4) *окремі наукові теорії та криміналістичні вчення* (криміналістичне вчення про сліди, криміналістичне вчення про ознаки зовнішності особи, криміналістичне вчення про холодну зброю, криміналістичне вчення про криміналістичну реєстрацію та ін.) [6].

Другою важливою тенденцією є потреба у *вдосконаленні та розширенні форм і напрямів використання криміналістичної техніки, як різновидів та сфер практичної діяльності*, що є одним із дієвих напрямків підвищення ефективності можливостей застосування засобів та методів криміналістичної техніки.

Основні форми та напрями застосування криміналістичних техніко-криміналістичних засобів і методів такі: 1) використання

слідчими, детективами при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій; 2) застосування оперативними працівниками при проведенні оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій; 3) використання спеціалістами, які беруть участь у проведенні слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів; 4) застосування експертами під час проведення судових експертиз та експертних досліджень як у кримінальному судочинстві, так і в інших (цивільному, адміністративному, господарському); 5) використання при судовому розгляді проваджень; 6) формування системи їх застосування із використанням технологій штучного інтелекту, біометричних та цифрових технологій; 7) створення та використання засобів, методів та технологій техніко-криміналістичної профілактики та ін.

У сучасних реаліях актуальним є комплексний підхід у дослідженні проблем застосування засобів і методів криміналістичної техніки у різних видах судочинства (кримінального, адміністративного, цивільного, господарського) та окремих напрямках людської діяльності як злочинної, так і діяльності органів правопорядку та суду у сфері протидії злочинності. Мова іде також про використання системно-структурного, діяльнісного та технологічного підходів до вивчення перспектив та можливостей розширення меж застосування криміналістичних знань, засобів і технологій криміналістичної техніки [7].

Третім значимим напрямом аналізу є питання *удосконалення структури криміналістичної техніки.* Останнім часом у криміналістиці активізувалися дискусії та пропозиції щодо розширення системи галузей криміналістичної техніки. З цього приводу існують різні підходи, зокрема, щодо критеріїв віднесення тих чи інших нових напрямків (галузей), у вигляді доповнення до традиційної системи криміналістичної техніки та розширення їх переліку. На наш погляд, видається більш обґрунтованим подальший повноцінний розвиток криміналістичної техніки, як окремого розділу криміналістичної науки, що містить *єдиний сплав знань* про засоби, прийоми, методи і технології виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів кримінальних правопорушень.

При цьому варто враховувати *критерії та підстави віднесення нового напрямку (галузі) криміналістичної техніки до системи криміналістичної техніки*. Вбачається, що таким

критеріям відповідають значний перелік галузей (напрямів) криміналістичної техніки, які є на сьогодні достатньо сформованими, хоча існують уже декілька десятків років, але нерідко називаються новими або нетрадиційними [8], (криміналістична одорологія, криміналістична фоноскопія, криміналістична поліграфологія [9], криміналістичне матеріалознавство та ін.).

Таким чином, вбачається, що у подальшому відбуватиметься поповнення та розширення цього переліку, а також розвиток уже існуючих напрямів (галузей) криміналістичної техніки за рахунок розширення арсеналу засобів і прийомів [10], розроблення нових техніко-криміналістичних методів й технологій збирання та дослідження речових доказів як у кримінальному процесі, так і в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві. Застосування засобів і методів криміналістичної техніки має пронизувати усі види діяльності (слідчу, судову, експертну, прокурорську, адвокатську та ін.) і враховувати тенденцію розширення меж застосування криміналістичних знань на практиці.

Список використаних джерел

1. Konovalova V. O. & Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science*: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7-9, 2022). Lviv, Ukraine, 2022, 896-903.

2. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. No 3 (99). С. 283–294.

3. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 43. С. 146–151.

4. Шевчук В. М. Криміналістична техніка: сучасні проблеми та перспективи розвитку. *Dynamics of the development of world science* : abstr. of IX intern. sci. and practical conf. (May 13–15, 2020). Vancouver, Canada, 2020. P. 1068–1078.

5. Криміналістика : підручник / [В. М . Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та ін.] ; за ред. В. М. Шевчука. Харків : Право, 2024. 1008 с.

6. Matulienė, S., Shevchuk, V., & Baltrūnienė, J. Artificial Intelligence in Law Enforcement and Justice Bodies: Domestic and European Experience. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 2023, 29(4), 12-46.

7. Shevchuk, V., Zhuravel, V., Yevdokimenko, S., Yevdokimenko, S., Myshkov, Y. (2025). Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. *Jurnal Media Hukum*, 32(1), 59-77.

8. Шевчук В. М. Криміналістична техніка: сучасні проблеми та перспективи розвитку. *Dynamics of the development of world science* : abstr. of IX intern. and practical conf. (May 13–15, 2020). Vancouver, 2020. P. 1068–1078.

9. Шевчук В. М. Роль криміналістичної поліграфології у кримінальному провадженні та системі забезпечення безпеки і оборони України. Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз**:** зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харків. міжнар. юрид. форум, м. Харків, 26 верес. 2025 р.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики [та ін.]. Харків : Право, 2025. С. 138–147.

10. Shevchuk V., Morozova T., Chornyi H., Nehrebetskyi V., Slobodeniuk I. Artificial Intelligence in Criminal Proceedings: Criminalistic and Criminal Procedural Problems. *International Annals of Criminology*, 2025. P. 1–19. DOI: https://doi.org/10.1017/cri.2025.10090

Шепітько Валерій Юрійович,
професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПРОБЛЕМА СТАНДАРТИЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ

Невід'ємною складовою будь-якої процесуальної галузі права є інститут доказів та доказування. Розслідування злочинів або судовий розгляд – це завжди «боротьба за інформацію».

Розслідування має точно встановлювати обставини кримінального провадження, адекватно відображати подію кримінального правопорушення, ситуації, осіб, винних у його вчиненні [1, с. 16].

В юридичні доктрині існують різні підходи до розуміння доказів. Докази розглядають як «факти реальної дійсності», «будь-які фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження», «відповідний носій (джерело) відомостей про них», «процесуальну процедуру та форму (спосіб) її закріплення в матеріалах кримінального провадження». Відповідно до ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані в передбаченому порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

У криміналістичному сенсі лексичні словосполучення «фактичні дані (обставини)», «відомості, що містяться у показаннях», «відомості, отримані під час дослідження речей, документів, матеріальних слідів злочину» тощо, які вживаються у процесуальному законі не вирішують проблему щодо формування доказової інформації (доказів). Вважаємо, що «відомості», «фактичні обставини» або «дані» мають бути перевірені під час судового розгляду, а також на цій стадії кримінального провадження підтверджено їх статус як доказів.

Окремої уваги заслуговують так звані цифрові докази (цифрова інформація) – інформація, яка створена за допомогою високих інформаційних технологій. Поряд із терміном «цифрові докази» у різних джерелах використовуються й інші, наприклад: «електронні докази» [2], «електронні сліди», «цифрові джерела інформації», «електронні документи», комп'ютерні дані тощо. При цьому, «навколо визначення, змісту, а також процесуального порядку отримання, оцінювання й використання інформації, що зберігається на електронних носіях у фаховому середовищі точаться запеклі наукові дискусії» [2, с. 228].

У наукових джерелах зарубіжних країн широкого застосування набув термін «digital evidences» (цифрові докази), під якими розуміють будь-які збережені дані або дані, що передаються з використанням комп'ютерної чи іншої техніки [3, с. 257]. Цифрові докази – це окремий вид доказів [4, с. 43]. Цифрові докази вимагають новітніх підходів до їх збирання,

зберігання, використання та дослідження під час доказування у кримінальному провадженні.

У ч. 2 ст. 99 КПК України вказано, що до документів, зокрема, можуть належати «матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані). У ч. 4 ст. 99 КПК України регламентовано, що «дублікат документа, а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа».

Особливої уваги потребує питання щодо отримання інформації з відкритих джерел [5, с. 14, 15; 6]. Це питання постало дуже актуальним під час російсько-української війни і необхідністю фіксації доказів учинення воєнних злочинів. Отримання інформації з відкритих джерел або розвідка відкритих джерел інформації в мережі Інтернет (Open-Source Intelligence - OSINT) передбачає пошук, аналіз та відбір з публічних загальнодоступних джерел певної інформації [7]. Технології та методики OSINT дозволяють отримати якнайбільше потрібної інформації у короткий термін та витрачаючи щонайменше ресурсів [8].

У сучасних джерелах справедливо підкреслюється, що дотримання засади верховенства права передбачає розслідування кримінальних правопорушень і судовий розгляд справ згідно з кращим міжнародним та європейським досвідом [9, с. 79]. Європейські підходи простежуються у пропонуванні переліку (системи) стандартів доказування, які мають застосовуватися під час кримінального провадження («баланс ймовірностей», «перевага доказів», «наявність чітких та перевірених доказів», «поза розумним сумнівом») [10, с. 132–139].

Останнім часом у спеціальних джерелах звертається увага на необхідність впровадження й стандартів розслідування (особливо, що стосується розслідування воєнних злочинів), вироблення певних правил для упорядкування діяльності слідчих (прокурорів). Зокрема, на сьогодні запропоновано «Базові стандарти розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні» [11]; «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» [12]; «Стандарти розслідування

воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування» [13]; «Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів» [14], тощо).

Отримання цифрових доказів має здійснюватися з урахуванням «Керівних принципів щодо електронних доказів», які були прийняті Радою Європи та Державного стандарту України ISO/IEC 27037:2017 «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів» [5, с. 32, 76–123; 15]. Мінімальні стандарти фіксації цифрових доказів (цифрової інформації) встановлює також «Протокол Берклі» (The Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations) [16], який містить положення щодо ефективного використання цифрової інформації: пошуку, збирання, зберігання, перевірки та аналізу даних з відкритих джерел.

Список використаних джерел

1. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
2. Електронні докази у кримінальному провадженні: поняття, збирання, використання в доказуванні: монографія / І. В. Гора, В. А. Колесник, В. В. Малюк та ін.; за заг. ред. В. А. Колесника. Київ: 7БЦ, 2024. 484 с.
3. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 256-260.
4. Метелев О. П. Цифрові докази у кримінальному процесі: видова характеристика. *Вісник кримінального судочинства.* 2023. № 1-2. С. 42-53.
5. Вступ до цифрової криміналістики : навч. посіб. / [В. Ю. Шепітько, М. В. Шепітько, К. В. Латиш, М. В. Капустіна, Є. Є. Демидова]; за заг. ред. В. Ю. Шепітька; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2025. 124 с.
6. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень: підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с.
7. Кожушко О. О. Розвідка відкритих джерел інформації (OSINT) у розвідувальній практиці США. URL: https://jrnl.nau.edu/index.php/IMV/article/download/3264/3217

8. Уфімцева О. С. Використання OSINT в умовах збройної агресії РФ проти України. URL: https://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19841/Уфімцева%20Олена%20Сергіївнаюрdf?sequence=1&isAllowed=y

9. Чорноус Ю. Вплив міжнародних договорів і практики Європейського суду з прав людини на розвиток криміналістики в Україні. *Право України.* 2021. № 8. С. 77-90.

10. Крет Г. Р. Система стандартів доказування у кримінальному процесі України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2019. № 19. С. 132-139.

11. Basic Investigative Standards for Documenting International Crimes in Ukraine. URL: https://globalrightscompliance.com/standards-for-documenting-international-crimes-in-ukraine/

12. Стандарти розслідування воєнних злочинів. *Загальна частина*: метод. рекомендації. затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. 112 с.

13. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування: метод. рекомендації. Затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. 102 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_katuvannya.pdf

14. Основні стандарти розслідування для співробітників служб оперативного реагування при розслідуванні міжнародних злочинів. URL: www.globalrightscompliance.co.uk; https://mart-ngo.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/2016-09-15-10_08_06-1.pdf

15. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT). Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів. Чинний від 01.01.2019 р. Київ : УкрНДНЦ, 2018. 31 с.

16. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, *Human Rights and Humanitarian Law*. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_Berkeley Protocol.pdf

Шепітько Михайло Валерійович,
професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України

ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА: ОКРЕМА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ ЧИ МОДНЕ ЗАХОПЛЕННЯ?

У останніх криміналістичних дослідженнях з'явилося захоплення створенням нової галузі знань, що стало йменуватися воєнною криміналістикою. Корені такого захоплення легко виявити через триваючу російську агресію та російсько-українську війну, численні воєнні злочини та злочини проти людяності, що вчиняються в Україні десятками тисяч. Зрозуміло, що такі злочини потребують свого розслідування, судового розгляду таких проваджень та встановлення винуватих у їх учиненні. Разом із цим, потрібно виявити чи має місце нова окрема галузь знань у формі окремої науки чи наукової теорії.

В іноземних джерелах інколи трапляється термін "forensics of war" [1] чи "war forensics" [2], що пов'язується із застосуванням окремих судово-експертних методів для збираннях доказів учинення воєнних та інших подібних злочинів, що мають масовий характер під час війни. Слід зазначити, що в іноземній літературі цей термін практично не вживається і є скоріше модним захопленням вітчизняних дослідників.

Так, Е. І. Оржинська та Д. О. Мартинова визначають воєнну криміналістику як "окрему теорію криміналістики, яка спеціалізується на вивченні і дослідженні злочинів, пов'язаних із воєнною та військовими сферами права з залученням до такого розслідування органів які володіють специфічними військовими експертними знаннями" [3, с. 180; 4, с. 289]. Слід одразу зазначити, що Е. І. Оржинська використовує англійський відповідник "military forensics"[5, с. 180-182] (який мав би перекладатися українською – "військова судова наука" / "військовакриміналістика"), а не "war forensics".

Привертає увагу захоплення "воєнною криміналістикою" також дослідження В. М. Шевчука, який, що "в таких умовах… формується новий науковий криміналістичний напрям… який

покликаний розробити новітні засоби, прийоми й методи, спрямовані на протидію кримінальним правопорушенням, пов'язаним із військовою агресією РФ проти України, та іншим супутнім злочинам"[6, с. 19]. Фактично новатором цієї ідеї В. М. Шевчук видає Г. М. Григоряна, який здійснював спроби сформувати ідею "воєнно-польової криміналістики" [7]. Неприємним осадом новаторських ідей є те, що такі ідеї є калькою досліджень, які здійснювалися радянськими та російськими дослідниками ще раніше (Бєлкін Р. С., 1988; Маліков С. В., 2008; Іщенко Є. П, Топорков А. А., 2010 та ін.).

В. В. Тіщенко також підтримує позицію щодо створення нової галузі криміналістики – воєнної криміналістики. Разом із цим він демонструє, що для цього потрібно "ще визначити коло злочинів, розслідування яких буде розглядатися у воєнній криміналістиці" (неопердньо включаючи злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку), "вивчення бойових характеристик відповідного кола зброї, що використовується у ході воєнних дій", "розроблення тактико-організаційної складової розслідування воєнних злочинів, алгоритмів застосування тактичних засобів… за участю спеціалістів", потребує "визначення коло і завдання характерних для розслідування судових експертиз, технологія і методика яких відповідатиме міжнародним стандартам", необхідно встановити належну криміналістичну класифікацію криміналістичних методик розслідування воєнних злочинів, а також віднайти саме місце воєнної кримінаілстики [8, с. 366].

Відповіді на усі ці питання скоріше мають привести до зворотнього висновку щодо самої можливості на сьогоднішній день формування окремої галузі криміналістики через наступні аргументи. Судячи із викладених роздумів колег-криміналістів сам факт реєстрації великої кількості воєнних та інших міжнародних злочинів під час триваючої російської агресії вже є передумовою для формування воєнної криміналістики.

За Енциклопедією сучасної України розвиток науки характеризують: 1) метод (як шлях дослідження, спосіб формування та усвідомлення); 2) знання, відкриття наукове (як форма прирощення знання); 3) технологія (як спосіб використання знань) [9]. На нашу думку, термін "воєнна криміналістика" є досить умовним і поки що не має свого предмету та методу. Крім того, до будь-якої наукової теорії пред'являється ряд вимог: "адекватність описуваного об'єкта,

повнота опису досліджуваної сторони дійсності, взаємозв'язок різних елементів теорії і їх внутрішня несуперечливість і, звичайно, відповідність дослідним даним. Наукова теорія розвивається під впливом внутрішніх (виявлених у самій теорії суперечностей) і зовнішніх (протиріччя між теорією і практикою, теорією і новими фактами) факторів" [10]. Саме через невідповідність воєнної криміналістики таким вимогам наявні сумніви щодо самої можливості її розгляду як окремої галузі криміналістики.

По перше, кількість зареєстрованих 194 269 воєнних злочинів з початку широкомасштабного вторгнення по 18 листопада 2025 р. [11] не співвідноситься з 167 опублікованими за цей час у Єдиному реєстрі судових рішень [12] вироків за ст. 438 КК України, що становить 0, 086 % від загальної кількості зареєстрованих проваджень. Це означає відсутність належної активності правоохоронних та судових органів у напрямку притягнення винуватих осіб до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів.

По-друге, у криміналістичній літературі спостерігається віднесення до воєнних злочинів – військових злочинів, злочинів проти людяності, геноциду та інших міжнародних злочинів, що розмиває предметну частину дискусії. Крім того, з початком широкомасштабного вторгнення в Україні було додано обставжуючу ознаку кримінальних правопорушень "під час воєнного стану" для державної зради, диверсії, перетинання державного кордону України з терористичною метою, крадіжки, грабежу, розбою, вимагання, шахрайства та ін. Невже розслідування усіх цих кримінальних правопорушень потребує застосування специфічних засобів, прийомів та методів? Видається, що відповідь є негативною.

У цій частині потрібно вказати, що наявні складнощі у розумінні воєнної криміналістики, оскільки, судячи із роздумів вищезгаданих колег-криміналістів, вона одночасно є й "військовою криміналістикою" / військовою судовою експертизою / військовою судовою наукою (military forensics) [13], судово-експертною діяльністю на полі бою (battlefield forensics) [14]. Слід одразу зазначити, що ці сфери судових наук більш тісно пов'язуються із збиранням та аналізом доказвової інформації в специфічних умовах, з використанням специфічних методів їх аналізу, що в тому числі і пов'язано із самою військовою сферою. Більше того, в Україні ця сфера вже набула

характеру окремого виду судової експертизи (п. 1.2.8 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом МЮ України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5)[1] [2].

По-третє, складності у розслідуванні воєнних злочинів та необхідність проведення окремих судових експертиз, фіксація слідів на полі бою, після обстрілів, а також на окупованих територіях, не вказує на те, що на практиці застосовують певні специфічні методи, які не застосовуються щодо інших кримінальних правоопорушень (під час розслідування катастроф та масштабних ДТП, теористичних актів, масових заворушень, історичних досліджень, тощо). Нова галузь знань в сфері криміналістики та судової експертизи, все ж таки має володіти певною сукупністю власних специфічних методів. Використання ж "воєнною криміналістикою" методів інших вже сформованих галузей знань, таких як цифрова криміналістика, ядерна криміналістика, судова археологія, судова медицина є недоречним прикладом запозичення, що зайвий раз демонструє нежиттєспроможність ідеї "воєнної криміналістики" як окремої галузі знань.

---

[1] Предметом судової військової експертизи є встановлення судовим військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно чинного законодавства покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції) [15]

[2] Основними завданнями військової експертизи є: встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [16].

Таким чином, на нашу думку, наявні сумніви у тому, що "воєнна криміналістика" претендує на окрему галузь знань через:

1) наявність термінологічної плутанини в контексті "воєнна" – "військова" криміналістика;

2) історичну кальку із "польовою" криміналістикою, що має радянські корені;

3) плутанину в розумінні криміналістики в романо-германській чи англосаксонській правовій системі (судові науки);

4) сформованість військової експертизи як окремого виду судової експертизи в Україні;

5) невизначеність предмету "воєнної криміналістики", в яку постійно додають кримінальні правопорушення, що вчиняються під час війни;

6) відсутність специфічних, їй властивій методів, які використовуються задля досягнення її цілей та завдань.

Список використаних джерел

1. Junger S. The Forensics of War. *Vanity Fair*, October 1999. URL: https://archive.vanityfair.com/article/1999/10/the-forensics-of-war

2. War Forensics. *Encyclopedia.com* URL: https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/war-forensics

3. Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південно-український правовий часопис*. 2024, № 1. С. 177-181.

4. Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика як окрема теорія. *Jurisprudence under martial law: conceptual dimension* : monograph. С. 267–293. URL: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/505/13422/28098-1?inline=1

5. Оржинська Е. І. Воєнна криміналістика: перспективи досліджень. *Scientific Innovations in Law Amidst the Impact of the Russian-Ukrainian War on the Legal System*: monograph. С. 180-182.

6. Шевчук В. М. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3 (28). С. 12-27.

7. Григорян Г. М. Международно-правовые и организационные основы расследования военных преступлений, совершаемых противоборствующими сторонами вооруженного конфликта : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ереван, 2021. 41 с. URL: https://rau.am/uploads/post/editor_image/%20%D0%93%D1%

80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BD_1620670582.pdf

8. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*, Т. 30, № 3, 2023. С. 358-370.

9. Мриглод І. М. Наука. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/article-70774

10. Дьячкова О. Н. Наукова теорія. *Загальні проблеми філософії науки* : словник для аспірантів та здобувачів. http://psychologis.com.ua/nauchnaya_teoriya-1.htm#google_vignette

11. Статистика Офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/

12. Єдиний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Page/1

13. Wilson L., Roffey P., Lothridge K., S. S. A. Rowan, Crispino F. Intersection of CBRN, military forensic science, and counterterrorism. *FSI*, Forensic Science International, Vol. 364, Nov. 2024. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0379073824002998?via=ihub

14. Battlefield Forensics. URL: https://battlefieldforensics.org

15. Військова експертиза. *Київський НДІСЕ МЮ України*. URL: https://kndise.gov.ua/expertise/military-examinations

16. Військова експертиза. *ННЦ ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса*. URL: https://nncise.org.ua/ekspertna/16-1-viyskovi-doslidzhennya

Аль Асас Поліна Ахмадівна,
студентка 201 СЕ н.г. Навчально-наукового експертно криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННЕКІ Національної академії внутрішніх справ

СУЧАСНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВСТАНОВЛЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану питання ідентифікації невстановлених осіб набуло надзвичайно великого значення. Військові дії, масові переміщення людей, загибель цивільного населення та військовослужбовців, а також руйнування інфраструктури призводять до численних випадків, коли виникає необхідність встановлення особи загиблого або живої людини, яка з певних причин не може повідомити про себе. У таких обставинах криміналістика відіграє важливу роль, адже саме її методи дозволяють ідентифікувати особу навіть за мінімальними залишками біологічного матеріалу чи частинами тіла.

Ідентифікація невстановлених осіб – це комплекс науково-практичних заходів, спрямованих на встановлення індивідуальних ознак людини за допомогою криміналістичних, медичних, біологічних, генетичних та інформаційно-аналітичних методів [3]. Основною метою такої роботи є підтвердження або спростування приналежності певних біологічних об’єктів, документів чи інших матеріальних слідів конкретній особі. У період воєнного стану процес ускладнюється через значну кількість пошкоджених тіл, відсутність документів, порушення комунікацій та евакуацію населення [4]. Саме тому актуальним стає застосування найсучасніших криміналістичних технологій.

Одним із найефективніших сучасних методів є генетична (ДНК-аналіз) ідентифікація. Вона базується на дослідженні

унікальної структури ДНК людини, яка не повторюється навіть у близнюків. Зразки ДНК можуть бути отримані з крові, волосся, кісткової тканини, зубів, епітелію, тканин внутрішніх органів тощо. Дослідження проводяться в спеціалізованих ДНК-лабораторіях експертних установ МВС України, Міністерства юстиції та Міністерства охорони здоров'я. У випадках масових поховань або значних руйнувань тіл генетична експертиза часто є єдиним можливим способом встановити особу. Під час воєнного стану в Україні активно створюються банки ДНК-профілів загиблих військовослужбовців, зниклих безвісти громадян та їх родичів, що дозволяє зіставляти зразки та оперативно ідентифікувати загиблих [10].

Не менш важливе значення має судово-медична ідентифікація, яка включає дослідження зовнішніх тілесних ознак, анатомічних особливостей, татуювань, шрамів, зубного статусу та інших унікальних характеристик людини. Особливо ефективним є використання одонтологічної експертизи, яка базується на аналізі стану зубів, пломб, протезів та прикусів [9]. У воєнних умовах, коли тіла часто сильно ушкоджені або обгорілі, саме зуби зберігаються найкраще, що робить цей метод надзвичайно надійним.

Серед сучасних криміналістичних технологій важливе місце займають цифрові методи ідентифікації, зокрема біометричні системи. Вони використовують дані відбитків пальців, сканування обличчя, райдужної оболонки ока, а також тривимірні моделі обличчя. У системах прикордонного контролю, поліції та військових структур активно використовуються бази біометричних даних для перевірки особи, встановлення її попередніх переміщень або приналежності до збройних формувань [8]. У деяких випадках застосовується ідентифікація за фотографіями та відеозаписами, з використанням алгоритмів штучного інтелекту, які можуть зіставляти риси обличчя навіть при значних пошкодженнях або частковому закритті обличчя.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває криміналістична фотографія та відеозйомка, яка використовується для фіксації стану тіла, обстановки виявлення, особливих прикмет одягу чи предметів. Такі матеріали згодом стають важливими доказами під час проведення експертиз та встановлення особи [5]. Фото- та відеофіксація часто поєднується з 3D-скануванням – створенням цифрових тривимірних моделей

тіл або місця події, що дозволяє відтворити анатомічні параметри з високою точністю.

У практиці судово-криміналістичних експертиз застосовується також пластична реконструкція обличчя за черепом, коли на основі кісткових структур створюється об'ємна модель обличчя людини.

Цей метод допомагає у випадках, коли неможливо провести ДНК-ідентифікацію, а зовнішній вигляд особи потрібно відновити для публікації у розшукових базах або засобах масової інформації. Використовуються як класичні методи реконструкції з глини, так і сучасні комп'ютерні програми, що відтворюють вигляд людини з високим рівнем ймовірності.

Важливою складовою ідентифікаційної роботи є інформаційно-аналітичні системи та бази даних. В Україні функціонує Єдина інформаційна система МВС, до якої заносяться дані про безвісти зниклих осіб, знайдені тіла, невпізнані останки, а також результати експертиз. Окремо створюються міжнародні бази даних для співставлення інформації з інших країн, що є важливим у зв'язку з переміщенням біженців та іноземних військових. Ефективна взаємодія між правоохоронними, медичними та військовими структурами є ключовою умовою успішного процесу ідентифікації.

В умовах воєнного стану в Україні значно зросла роль координації між експертними установами, Національною поліцією, Збройними силами та міжнародними партнерами. Для підвищення ефективності роботи створюються спеціальні мобільні групи експертів, які виїжджають на місця масових поховань або зони бойових дій, проводять ексгумацію та відбір біологічних зразків для подальшого дослідження. Робота здійснюється згідно з вимогами міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, що регулюють порядок поводження з тілами загиблих під час збройних конфліктів.

Важливим аспектом є також психологічна підтримка родичів зниклих безвісти, яким повідомляють про результати ідентифікації. Ця робота проводиться спеціально підготовленими фахівцями, оскільки процес очікування та отримання результатів часто є психологічно травматичним. Держава повинна забезпечувати правовий захист родин загиблих, гарантуючи об'єктивність і точність експертиз [6].

Не можна не згадати і про етичні та правові аспекти ідентифікації. В умовах воєнного стану важливо дотримуватися принципів гуманності, конфіденційності та законності використання персональних даних [1]. Результати експертиз мають юридичну силу лише за умови дотримання процесуальних норм, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, а також міжнародних стандартів [2].

Таким чином, сучасні криміналістичні методи ідентифікації невстановлених осіб в умовах воєнного стану поєднують досягнення біології, генетики, медицини, інформаційних технологій і штучного інтелекту [7]. Їх комплексне застосування дозволяє не лише встановити особу загиблого чи зниклого, але й документально підтвердити факти воєнних злочинів, ідентифікувати жертв масових вбивств і забезпечити гідне поховання. Український досвід у цій сфері вже сьогодні визнається одним із найрозвиненіших у Європі, адже держава активно впроваджує міжнародні стандарти та розвиває власні науково-криміналістичні можливості.

Підсумовуючи, можна зазначити, що в умовах війни ідентифікація невстановлених осіб стає не лише науковим чи криміналістичним завданням, але й важливим гуманітарним обов'язком держави. Від ефективності роботи експертів залежить доля тисяч родин, які чекають на звістку про своїх рідних, а також збереження історичної пам'яті про події війни. Сучасні криміналістичні методи – це поєднання науки, технологій і людяності, які спільно працюють задля встановлення істини навіть у найскладніших обставинах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. 141 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Про затвердження Інструкції з організації діяльності експертної служби МВС України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.07.2017 р. № 570. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0913-25#Text

6. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / За ред. Ю. М. Грошевого, М. В. Костицького. К.: Юрінком Інтер, 2022, 1150 с.

7. Бєліков С. І. Сучасні ДНК-технології у криміналістиці: методологічні аспекти та практика застосування. *Криміналістика і судова експертиза.* 2021. Вип. 66, 123–138 с.

8. Мельник В. В. Ідентифікація особи за біометричними даними: правові та етичні аспекти. *Вісник криміналістики*. 2022. № 4 (96). С. 52–61.

9. Іщенко А. В. Криміналістичні методи встановлення особи загиблих в умовах масових надзвичайних подій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 25. С. 45–59.

10.Міністерство юстиції України. Офіційний звіт про створення національної бази ДНК-профілів. Київ, 2024.

Байдик Олександр Анатолійович,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 111 КК УКРАЇНИ

Кримінальні провадження за ст. 111 КК України належать до найбільш складних і чутливих з огляду на інтенсивність втручання держави у права людини, використання спеціальних методів здобуття інформації, застосування результатів оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, широке залучення експертного знання та цифрових доказів. У таких умовах діяльність адвоката не може обмежуватися формальним процесуальним реагуванням на дії сторони обвинувачення, а потребує системного криміналістичного забезпечення як комплексу знань, тактичних прийомів і методичних рішень, спрямованих на реалізацію функції захисту, ефективну участь у доказуванні та забезпечення справедливості кримінального провадження [1; 2; 3; 11]. Сучасні

наукові підходи до розуміння функції захисту та ролі адвоката в кримінальному процесі виходять із визнання захисника активним суб'єктом доказування, який має право і обов'язок не лише спростовувати докази обвинувачення, а й формувати власну доказову позицію, ініціювати збирання і дослідження доказів та контролювати процесуальну якість доказової діяльності органів досудового розслідування і прокуратури [2; 3; 4].

Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у провадженнях за ст. 111 КК України доцільно розглядати у взаємозв'язку з сучасними концепціями кримінального процесуального доказування, які акцентують увагу на допустимості доказів, передбачуваності та перевірюваності процедур їх отримання, а також на судовому контролі як ключовій гарантії обмеження дискреції держави [4; 6; 7; 12]. У цьому контексті криміналістична тактика і тактика захисника набувають особливого значення, оскільки саме вони забезпечують трансформацію абстрактних процесуальних гарантій у конкретні практичні дії адвоката під час обшуків, допитів, дослідження матеріалів негласних заходів, роботи з експертними висновками та підготовки до судового розгляду [8; 9].

Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 111 КК України слід розуміти як цілісну, внутрішньо узгоджену систему професійної діяльності захисника, що поєднує доктринальні положення криміналістики і кримінального процесу, сучасні концепції доказування, тактико-ситуаційні рішення та практичні інструменти роботи з доказами. Йдеться не про окремі ізольовані прийоми або реактивні дії у відповідь на процесуальні кроки сторони обвинувачення, а про системний підхід, спрямований на формування, перевірку і спростування доказової інформації з урахуванням високого рівня процесуальних ризиків, притаманних провадженням про державну зраду. У таких справах криміналістичне забезпечення набуває характеру гарантійного механізму, що покликаний забезпечити реальну, а не формальну змагальність сторін і запобігти трансформації кримінального процесу в інструмент одностороннього репресивного впливу держави [4; 9; 12].

Сутність цього забезпечення полягає у поєднанні доказової стратегії захисту з тактико-ситуаційними рішеннями, які враховують особливості кожного етапу кримінального провадження, характер і походження доказів, а також специфіку втручання у права людини. Доказова стратегія адвоката у справах

за ст. 111 КК України, як правило, має будуватися не лише навколо спростування фактичних тверджень обвинувачення, а й навколо системної перевірки процесуальної «якості» доказів, зокрема законності їх отримання, належності джерел, дотримання встановлених законом меж і процедур, а також відповідності стандартам справедливого та допустимого доказування [4; 6; 7]. Саме криміналістичні знання дозволяють захиснику виявляти приховані дефекти доказової бази, які не завжди очевидні з формально-процесуальної точки зору, але мають принципове значення для оцінки допустимості доказів судом.

Тактико-ситуаційний вимір криміналістичного забезпечення проявляється у здатності адвоката адекватно реагувати на типові та нетипові процесуальні ситуації, що виникають у справах цієї категорії, зокрема під час проведення обшуків, вилучення і дослідження цифрових носіїв інформації, використання матеріалів оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, а також у процесі призначення і проведення експертиз. У кожній із таких ситуацій захисник повинен діяти не інтуїтивно, а на основі криміналістично обґрунтованих рекомендацій, що дозволяють одночасно фіксувати порушення, формувати доказову позицію і забезпечувати подальший судовий контроль за допустимістю отриманих доказів [8; 9; 12]. При цьому криміналістичне забезпечення діяльності адвоката не зводиться до «протидії слідству», а спрямоване на забезпечення балансу між інтересами кримінального переслідування та правами особи, що є фундаментальною вимогою верховенства права у кримінальному процесі.

Особливе місце у цій системі займає контроль допустимості доказів і втручань у права людини, який у провадженнях за ст. 111 КК України має вирішальне значення. Інтенсивність обмежень приватності, характерна для таких справ, обумовлює необхідність постійної оцінки пропорційності, обґрунтованості та передбачуваності процесуальних рішень органів досудового розслідування і слідчого судді. Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката в цьому аспекті полягає у виявленні і фіксації будь-яких відхилень від встановлених стандартів, у тому числі міжнародно-правових, а також у використанні процесуальних механізмів для їх подальшої перевірки в межах судового контролю [5; 10; 12]. Судовий контроль при цьому виступає не допоміжним, а

системоутворюючим елементом криміналістичного забезпечення, оскільки саме через нього реалізується можливість трансформації виявлених тактичних і процесуальних порушень у юридично значущі аргументи захисту.

Не менш важливим складником криміналістичного забезпечення є активна робота адвоката з експертними і цифровими доказами, які у справах про державну зраду часто мають визначальний вплив на формування переконання суду. Криміналістичний підхід дозволяє захиснику критично оцінювати не лише зміст експертного висновку, а й методику дослідження, повноту вихідних даних, коректність інтерпретації результатів та відповідність зроблених висновків поставленим питанням. У цьому контексті діяльність захисника як суб'єкта доказування набуває особливої ваги, оскільки саме він здатен ініціювати додаткові дослідження, ставити уточнювальні питання експерту, виявляти альтернативні пояснення встановлених фактів і формувати контрдоказову позицію, спираючись на криміналістичні знання [2; 4; 9; 11].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 111 КК України є необхідною умовою реального забезпечення права на захист у справах, що характеризуються підвищеним рівнем процесуальної складності та ризиком порушення прав людини. Воно формує професійний інструментарій, який дозволяє адвокату діяти послідовно і системно, поєднувати правову аргументацію з криміналістичною тактикою та використовувати судовий контроль як ключовий механізм забезпечення справедливого та допустимого доказування. Саме такий підхід дає змогу зберегти баланс між потребами захисту національної безпеки і вимогами верховенства права, що є принциповим для легітимності кримінального правосуддя у демократичній правовій державі [4; 7; 9; 12].

Таким чином, криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 111 КК України слід розуміти як цілісну систему професійної діяльності, що поєднує доказову стратегію, тактико-ситуаційні рішення, контроль допустимості доказів і втручань у права людини, а також активну роботу з експертними і цифровими доказами. Ефективність захисту у цій категорії справ визначається не стільки формальним знанням процесуальних норм, скільки здатністю адвоката

застосовувати криміналістичні знання і тактичні прийоми для забезпечення справедливого та допустимого доказування, а судовий контроль у такому випадку виступає ключовим інструментом гарантування балансу між інтересами національної безпеки і правами особи.

Список використаних джерел

1. Маланчук П. М. Функція захисту в кримінальному процесі України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 201 с.
2. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2827
3. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: доповіді міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2002. С. 27–30.
4. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України.* 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf
5. Погорецький М. А. Обшук: міжнародно-правові стандарти захисту приватності та їх застосування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 7. С. 243–252. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/54
6. Погорецький М. А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу.* Харків, 2017. С. 309–312. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/146.pdf
7. Погорецький М. А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства.* 2017. № 3. С. 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf
8. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття.*Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5). URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

9. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf

10. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 2. С. 32–38.

11. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Адвокатура України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 368 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8208

12. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч., 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

13. Погорецький М. А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю. П. Аленін. Одеса : Юридична література, 2013. С. 17–21.

14. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. ч. 3. С. 269–279. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40.

15. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. д. ю. н., проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.

Батурінець Дмитро Романович,
здобувач вищої освіти навчально-наукового експертно криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННЕКІ Національної академії внутрішніх справ

ІСТОРІЯ ГЕНЕЗИСУ ПОЛІГРАФУ

Сучасний етап розвитку України як правової держави характеризується підвищенням вимог до діяльності правоохоронних органів, зростанням очікувань суспільства щодо прозорості та ефективності кримінального правосуддя. На жаль, поряд із демократизаційними процесами відзначається й загострення криміногенної обстановки, зростання кількості тяжких та особливо тяжких злочинів. Розслідування кожного кримінального правопорушення має як загальний алгоритми, так і специфічні особливості. Тому криміналістична наука повинна виробляти спільні (загальнонаукові) методи розслідування і галузеві методи, що дозволяють розкривати злочини різних видів [2, с. 77].

У цих умовах успіх розкриття й розслідування протиправних діянь значною мірою залежить від застосування сучасних методик, здатних підвищити ефективність досудового розслідування. Традиційні слідчі прийоми, зокрема допит, не завжди дозволяють отримати об’єктивні та достовірні відомості. Людина може навмисне приховувати правду, спотворювати факти, і навіть високий професіоналізм слідчого не гарантує виявлення брехні. Саме тому постає потреба у використанні нових, правомірних і науково обґрунтованих методів, серед яких важливе місце посідає поліграф – відомий також як «детектор брехні». Щоб зрозуміти сутність і значення поліграфа в сучасній криміналістиці, доцільно простежити його генезис, починаючи з найдавніших спроб людства виявляти неправду і завершуючи сучасними комп’ютеризованими системами.

Проблема виявлення неправди супроводжує людство ще з найдавніших часів. Уже в I тис. до н.е. у Китаї підозрюваним у злочині клали в рот сухий рис і спостерігали за реакцією: якщо людина не могла проковтнути крупу від хвилювання, її визнавали винною. Подібні методи, засновані на фізіологічних реакціях організму, застосовувалися і в інших культурах [3].

У староацтекських законах за брехню карали смертю чи каліцтвом, хоча такі радикальні заходи не давали очікуваного ефекту. В Англії, Іспанії та Франції у Середньовіччі застосовувалась «судова скиба» (хліб чи сир), офіційно визнана в 1150 р. католицькою церквою як форма інквізиції. У Стародавній Індії під час допитів використовували ритмічні удари в гонг: збій у ритмі вважався ознакою неправди.

Найбільш розвинутою і такою, що ґрунтувалася на фізіологічних якостях людини, була перевірка за її пульсом. Лікар Авіценна таким способом визначав правдивість слів людини, зокрема за зміною частоти пульсу й особливостями кровонасичення артерій. Цей метод найчастіше використовували для виявлення невірних дружин.

Перші інструментальні спроби виявлення неправди належать італійському фізіологу Анжело Моссо. Він створив плетизмограф, що фіксував зміни кровонаповнення кінцівок під впливом емоцій. Учений довів: страх як складова брехні відображається у пульсі та тиску. Ці ідеї започаткували психофізіологічні дослідження емоцій.

Його напрацювання продовжив кримінолог Чезаре Ломброзо, який застосував плетизмограф і власний гідросфігмограф для допомоги поліції. Він першим використав фізіологічні показники у розслідуванні злочинів, довівши в суді невинуватість підозрюваного. Це стало початком практичного застосування технічних засобів для перевірки показань. Новий етап розпочав Вільям Марстон, психолог і юрист Гарвардського університету. Використовуючи сфігмоманометр, він досліджував неправдиві свідчення, а згодом допоміг викрити шпигуна.

На початку XX ст. американець Джон А. Ларсон у 1921 р. сконструював перший поліграф (Додаток А), придатний для розслідування злочинів, який слід вважати прообразом сучасних поліграфів. Його прилад спочатку фіксував на стрічці паперу дві функції: дихання і тиск крові, а після вдосконалення – три: дихання, пульс і тиск крові. Поштовхом для його досліджень стали результати праці В. М. Марстона [4, с. 11].

У 1920-х роках відомий радянський психолог, засновник радянської нейропсихології Олександр Лурія створив методику, яка дозволяла фіксувати виникнення емоційних станів у динаміці фізіологічних процесів організму людини.

У цей же період під керівництвом Ларсона розпочав свою діяльність Леонард Кілер, котрий відіграв ключову роль у розвитку психофізіологічного методу детекції брехні у США. У 1926 році він заснував Чиказьку лабораторію розслідування злочинів, де активно застосовував поліграф власної розробки. Прилад реєстрував основні показники організму — дихання, артеріальний тиск, електрошкірну провідність та тремор, що й сьогодні залишаються базовими параметрами сучасних пристроїв.

У 1933 році Кілер створив перший поліграф, призначений безпосередньо для виявлення прихованої інформації, а вже у 1935 році розробив першу ґрунтовну методику перевірки за допомогою «детектора брехні». Він заснував школу з підготовки спеціалістів у цій сфері, організував серійне виробництво поліграфів і впровадив їх у практику профілактики правопорушень та відбору кадрів у бізнесі.

У 1936 році Кілер запатентував свій винахід, після чого було налагоджено його серійний випуск. Наприкінці Другої світової війни поліграф використовували в американському військовому таборі для перевірки німецьких військовополонених. Завданням було відібрати кандидатів на керівні поліцейські посади у післявоєнній Німеччині. Група з семи досвідчених поліграфологів, застосовуючи методику релевантних та іррелевантних запитань, виявляла політичні симпатії, схильність до саботажу, зв’язки з гестапо та причетність до тяжких злочинів [3].

Приклади свідчать, що у стані тривоги, хвилювання чи страху в людини виникає емоційне напруження. Воно проявляється у зміні різних фізіологічних показників: коливанні частоти пульсу, зміні ритму дихання, електропровідності шкіри, температури тіла та біострумів мозку.

На початку 1960-х років у сфері поліграфології почали впроваджувати комп’ютерні технології. Протягом 1970-х у США, з огляду на підвищений інтерес до детекції брехні, сформувався потужний інститут поліграфних досліджень. У 1991 році в Постанові про дипломатичну безпеку США була затверджена Інструкція, що передбачала обов’язкову поліграфну перевірку

кандидатів перед працевлаштуванням і періодично в процесі служби, особливо тих осіб, які мали доступ до секретних документів. Подібна практика широко застосовується у різних державних структурах США й сьогодні.

Попри відсутність спеціального закону, поліграф дедалі активніше застосовується в Україні для перевірки співробітників, членів родини, а також як допоміжний інструмент під час судових експертиз. Подібна практика існує і більш ніж у 60 країнах світу. Відповідно до ч. 3 ст. 28 Конституції України, жодна людина без її згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам [1].

Опитування з використанням поліграфа можна вважати саме таким дослідом, а отже воно можливе лише за умови добровільної згоди особи, що відповідає міжнародній практиці. При цьому добровільність означає відсутність примусу чи тиску на людину та гарантує свободу вибору.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/#Text

2. Полуніна Л. В. спеціальні та нетрадиційні методи криміналістики: їх реалізація під час розслідування кримінальних правопорушень. *Техніка і наука сьогодні*. Вип. 7. 2023. С. 74–86.

3. Історія поліграфа в світі та в Україні. *Національна асоціація поліграфологів України.* URL: https://polygraph.ua/istoriya-poligrafa

4. Основи поліграфології : лекц. Курс. К. : Нац. академ. внутр. справ. Освіта України, 2019. 46 с.

Білик Ігор Вадимович,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, запроваджений у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, суттєво змінив умови функціонування правоохоронної системи, зокрема органів досудового розслідування. Трансформації торкнулися не лише організаційних і процесуальних аспектів діяльності, а й системи криміналістичного забезпечення, яке є ключовим інструментом ефективного встановлення істини у кримінальних провадженнях. Сучасні виклики, пов'язані з інтенсифікацією воєнних злочинів, ускладненими умовами огляду місця події, обмеженим доступом до територій бойових дій, масштабністю завданої шкоди та соціальними наслідками, потребують нового погляду на проблематику криміналістичного забезпечення.

1. Особливості криміналістичного забезпечення в умовах збройної агресії

Однією з основних проблем є збір, фіксація та збереження доказів у районах активних бойових дій, де постійні обстріли, мінна небезпека та руйнування інфраструктури ускладнюють проведення слідчих (розшукових) дій. Огляд місця події нерідко відбувається за відсутності електроенергії, стабільного зв'язку та можливості застосувати повноцінний криміналістичний інструментарій.

Проблемним є забезпечення належної фотозйомки, відеофіксації та 3D-моделювання місць руйнувань, оскільки технічні засоби потребують значних ресурсів, а фіксація повинна відповідати стандартам допустимості доказів. З огляду на це

особливої ваги набуває використання портативних цифрових криміналістичних комплексів, дронів та геоінформаційних систем.

2. Встановлення обставин воєнних злочинів як криміналістична проблема

Воєнні злочини – умисні вбивства цивільних, катування, депортація, удари по цивільній інфраструктурі, сексуальне насильство, використання заборонених засобів війни – характеризуються специфічним механізмом утворення слідів, що потребує розширення традиційних криміналістичних методик [1].

Під час документування воєнних злочинів виникають такі проблеми:

1. Масштабність зон руйнувань, що робить неможливим їх повний огляд у короткі строки.
2. Фрагментарність слідової інформації, розпорошеної на великих територіях.
3. Зміна обстановки місця події, яка може відбутися природним шляхом (погодні умови) або внаслідок повторних атак.
4. Психологічний стан потерпілих, що впливає на якість показань та можливість їх допиту [2, с. 23].

Таким чином, криміналістика має адаптувати свої методи до умов документування злочинів міжнародного характеру та взаємодіяти з міжнародними місіями, експертами та спеціалізованими установами.

3. Проблеми використання сучасних цифрових технологій

Активне застосування цифрових засобів фіксації інформації ускладнюється тим, що в умовах війни:

– не завжди можливо забезпечити належну збереженість техніки;

– виникають ризики втрати чи пошкодження цифрових носіїв;

– необхідна спеціальна експертиза щодо автентичності цифрових доказів, зокрема матеріалів із дронів, камер спостереження та мобільних пристроїв [3, с. 119].

Суттєвим викликом став феномен воєнних злочинів, зафіксованих у відкритих джерелах (OSINT): соцмережах, супутникових знімках, відео аматорів. Наявні криміналістичні методики не повністю враховують процедури верифікації таких даних, а процесуальна регламентація їх використання потребує оновлення.

4. Проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану

Воєнний стан спричинив перевантаження експертних установ через різке збільшення кількості кримінальних проваджень, пов'язаних зі зруйнованим майном, жертвами серед цивільного населення та військових. Проведення експертизи ускладнюється:

– перебоями в логістиці доставки об'єктів;

– дефіцитом кадрів у деяких регіонах;

– пошкодженням лабораторій або їх переміщенням;

– потребою у спеціалізованих експертизах, які раніше майже не проводилися в Україні (експертиза воєнних ушкоджень, аналіз боєприпасів, визначення заборонених засобів ведення війни) [4, с. 37].

5. Актуальні напрямки вдосконалення криміналістичного забезпечення

Проблеми, що виникли, окреслюють такі ключові напрями розвитку:

1. Створення національної методики документування воєнних злочинів з урахуванням міжнародних стандартів (Римський статут, стандарти МКС).

2. Посилення цифрової криміналістики: стандарти збереження електронних доказів, створення резервних хмарних сховищ, сертифікація обладнання.

3. Розвиток мобільних криміналістичних лабораторій, здатних працювати в умовах обмеженого доступу до місця події.

4. Удосконалення міжвідомчої взаємодії між Національною поліцією України, Службою безпеки України, Офісом Генерального прокурора, Державною службою України з надзвичайних ситуацій та міжнародними експертними групами.

5. Навчання слідчих і експертів сучасним методам документування злочинів у зонах конфлікту.

6. Законодавче забезпечення процесуального статусу даних, отриманих з відкритих джерел (OSINT) [5, с. 64].

Висновки. Воєнний стан виявив і загострив низку проблем криміналістичного забезпечення досудового розслідування, пов'язаних зі зміною умов роботи, масштабністю та специфікою воєнних злочинів, переходом до активного використання цифрових технологій і необхідністю адаптації судово-експертної системи. Водночас ці виклики створили підґрунтя для модернізації криміналістичної науки, впровадження

інноваційних технологій та оновлення нормативно-правової бази. Подальший розвиток криміналістичного забезпечення має спиратися на міжнародні стандарти, інтеграцію сучасних технологій і максимальну координацію між органами правопорядку та експертною спільнотою.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю. М. Напрями розвитку криміналістичної методики в Україні в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*. 2022. С. 35–38. URL: https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/22873 (дата звернення: 19.11.2025).

2. Пилипенко П. Д. Допит потерпілих у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі збройною агресією. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 2. С. 20–29.

3. Рожнова В. В. Цифрові докази у кримінальному процесі: теорія та практика. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 240 с.

4. Цимбалюк В. С. Судово-експертне забезпечення документування злочинів в умовах війни. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1. С. 32–41.

5. Кириленко О. С. OSINT у кримінальному провадженні: проблеми використання. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 5. С. 60–65.

Бойко Вероніка,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ОСІБ

Проблема безвісти зниклих осіб в Україні, особливо в умовах повномасштабного вторгнення, є однією з ключових у діяльності правоохоронних органів. За даними Національної

поліції України, щороку реєструються тисячі заяв про зниклих безвісті. Так, станом на 22 лютого 2022 року 12 292 особи вважалися зниклими безвісти. Сьогодні дана цифра значно зросла до 50 150 осіб [1]. Ідентифікація особи стає складною й багатогранною задачею, що вимагає залучення криміналістичних методів та судових експертиз. Серед них – портретна експертиза, що належить до галузі судово-криміналістичних досліджень і спрямована на ідентифікацію особи за її ознаками зовнішності.

Портретна експертиза — це вид судової експертизи, що здійснюється з метою ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями (фото, відео, репродукції) або іноді за художніми образами. В практиці досудового розслідування, фототехнічна, портретна та експертиза голографічних зображень застосовується для дослідження й ідентифікації фотозображень та технічних засобів на які було виготовлено матеріал, особи за фото та відеоматеріалами, за ознаками зовнішності, а також голографічних захисних зображень та їх елементів [2]. Завдяки впровадженню сучасних цифрових технологій та автоматизованих систем обробки зображень точність ідентифікації значно підвищується, що дає змогу ефективніше здійснювати розшук.

В умовах, коли особа зникла безвісти, наприклад внаслідок бойових дій, слідчі можуть використовувати зображення систем НПУ, фотознімки чи відео, на яких розшукувана особа може бути зафіксована. Портретна експертиза дозволяє ідентифікувати особу за наявними матеріалами зі сторони правоохоронних органів та родичів. У більшості випадків, саме портретна експертиза може бути першим доступним методом, коли інші методи, як-от ДНК або дактилоскопія, не можуть бути застосовані через відсутність відповідних зразків [3]. Важливо, що портретна експертиза є: доступною до реалізації в найкоротші строки, фото та відео мають найшвидший доступ у порівнянні з лабораторними експертизами, оперативною адже експертні висновки або підказки з FRT можуть бути отримані швидше за результати ДНК, гнучкою, оскільки є наявна можливість працювати із фрагментарними даними чи застарілими [4].

Окрім Національної поліції України, фототехнічну, портретну та експертизу голографічних зображень широко у своїй діяльності застосовує Служба безпеки України. СБУ зосереджується на кримінальних провадженнях, пов’язаних із

національною безпекою, пошуку військовополонених та ідентифікації осіб, що стали жертвами незаконних утримань. Окрім того, у діяльності Служби безпеки України ця експертиза набуває особливого значення, оскільки пов'язана з розслідуванням злочинів, що безпосередньо стосуються боротьби з тероризмом, шпигунством, незаконною діяльністю диверсійних груп, а також із пошуком військовополонених і зниклих безвісти під час збройної агресії.

Важливо зазначити обмеження та ризики, з якими може зіткнутися експерт під час проведення фототехнічної, портретної та експертизи голографічних зображень. Якість вихідних матеріалів не завжди відповідає вимогам до роздільної здатності, контрастності та масштабності, що суттєво ускладнює морфологічний аналіз обличчя. Зміни ракурсу зйомки, освітлення, вікові трансформації чи трансформація обличчя внаслідок поранень, наявність декоративних елементів (макіяж, прикраси, головні убори) призводять до варіацій зовнішніх ознак, що знижує рівень ідентифікаційної достовірності висновку. Психологічні та когнітивні упередження експерта – зокрема ефект підтвердження очікувань (*confirmation bias*), ефект попередньої установки або контекстного впливу – можуть спричинити спотворення процесу інтерпретації результатів. З метою мінімізації таких ризиків міжнародна криміналістична практика рекомендує застосування «сліпі» процедури (double-blind methods), стандартизованих протоколів оцінювання морфологічних ознак і контрольних списків для забезпечення об'єктивності та відтворюваності результатів [5].

Водночас результати автоматизованого розпізнавання обличчя (*facial recognition technology*) доцільно розглядати виключно як орієнтовні аналітичні підказки, а не як остаточний доказ ідентичності. Це зумовлено тим, що алгоритмічні моделі можуть демонструвати варіативність точності класифікації щодо представників різних демографічних груп, а також генерувати хибнопозитивні збіги, що потребує подальшої експертної верифікації [6, с. 22].

Розвиток фототехнічної, портретної та експертизу голографічних зображень не стоїть на місці. Сучасний етап її еволюції характеризується активною інтеграцією новітніх інформаційних технологій, алгоритмічних моделей та інтелектуальних систем аналізу зображень у процедуру судово-криміналістичного дослідження. Науковці та фахівці в галузі

криміналістики розробляють інноваційні методологічні підходи, що ґрунтуються на поєднанні цифрової морфології, комп'ютерного зору та алгоритмів машинного навчання, які дають змогу автоматизувати первинний етап ідентифікації.

Найбільш ефективною на практиці визнається гібридна модель портретної експертизи, яка поєднує автоматизовані системи розпізнавання обличчя (Facial Recognition Technology, FRT) для попереднього відбору потенційних кандидатів із подальшим експертним морфологічним аналізом для проведення поглибленого порівняльного дослідження. Такий синергетичний підхід забезпечує підвищення рівня ідентифікаційної точності, репрезентативності результатів та зниження ризику суб'єктивних похибок. Результати експериментальних досліджень у цій сфері засвідчують, що комбінування алгоритмічної обробки та аналітичної діяльності експерта підвищує достовірність висновків на 20–30 % у порівнянні з традиційними методами.

Вагомим чинником розвитку є також створення та уніфікація міжнародних баз даних візуальних біометричних ідентифікаторів. Такі системи, як INTERPOL IFRS (Interpol Facial Recognition System), забезпечують транскордонну взаємодію у процесі розшуку осіб, зниклих безвісти, та встановлення їхньої особи в умовах гуманітарних криз чи збройних конфліктів, зокрема під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Міжнародні інституції – Міжнародна комісія з питань зниклих осіб (ICMP), Interpol, Європол – надають державам технічну, експертну та методологічну підтримку у створенні національних реєстрів і баз біометричних даних, стандартизують протоколи зберігання, обробки та верифікації цифрових зображень [7].

Сьогодні все ширше впроваджуються інноваційні цифрові інструменти, зокрема мобільні застосунки та технології Selfie-ID, що використовують нейромережеві алгоритми біометричної ідентифікації. Такі ініціативи спрямовані на добровільне збирання та архівацію антемортемних (анти-натальних) фотографій і відеоматеріалів громадян, які за необхідності можуть бути використані для проведення постмортемного зіставлення з метою встановлення особи зниклого. Інтеграція цих інструментів у національні інформаційні системи дозволяє суттєво підвищити ефективність, оперативність та точність процесів ідентифікації [8].

Таким чином, розвиток портретної експертизи перебуває на етапі переходу від традиційних методів аналізу зовнішності до високотехнологічної, алгоритмічно підтримуваної моделі, яка поєднує досягнення криміналістики, біометрії, штучного інтелекту та міжнародного інформаційного співробітництва.

Портретна експертиза сьогодні є не просто допоміжним інструментом, а ключовою ланкою у комплексній системі ідентифікації зниклих безвісти осіб. Вона поєднує у собі точність науки, аналітичну майстерність експерта та потужність сучасних технологій. Завдяки морфологічного аналізу, цифрової біометрії та алгоритмів штучного інтелекту, портретна експертиза перетворюється на високоефективний механізм, здатний не лише відновити втрачену особу в юридичному сенсі, а й повернути її ім'я, історію та гідність. Її роль особливо зростає в умовах воєнних дій, гуманітарних катастроф і масових переміщень, коли кожне зображення, навіть фрагментарне чи неякісне, може стати ключем до розкриття долі людини. Комплексне застосування сучасних методів – від експертного морфологічного порівняння до автоматизованого аналізу у глобальних базах даних – підвищує достовірність результатів і пришвидшує процес ідентифікації. Разом із тим, необхідно усвідомлювати наукові та етичні межі цієї діяльності. Якість вихідних зображень, можливість когнітивних упереджень, ризики алгоритмічної дискримінації та порушення принципів приватності вимагають від фахівців високого рівня професійної відповідальності, критичного мислення й дотримання міжнародних стандартів об'єктивності. Для України портретна експертиза має не лише криміналістичне, а й гуманітарно-національне значення. Її розвиток потребує системної стандартизації процедур, підготовки висококваліфікованих кадрів, створення сучасних національних та міждержавних баз біометричних даних, а також тісної співпраці з міжнародними організаціями — INTERPOL, ICMP, Europol [4].

Список використаних джерел

1. Офіційний вебпортал Національна поліція України «За період повномасштабної війни Нацполіція розшукала понад 14 тисяч зниклих безвісти осіб». URL: https://npu.gov.ua/news/za-period-povnomasshtabnoi-viiny-natspolitsiia-rozshukala-ponad-14-tysiach-znyklykh-bezvisty-osib

2. Наказ Служби безпеки України №855 від 24.12.2014 «Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційну

комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15#Text

3. УКРІНФОРМ: «Як діяти, коли впізнали зниклого безвісти на фото чи відео – роз'яснення Мінреінтеграції». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3709507-ak-diati-koli-vpiznali-zniklogo-bezvisti-na-foto-ci-video-rozasnenna-minreintegracii.html

4. Kyiv Research Institute of Forensic Expertise «Facial forensic examination». URL: https://kndise.gov.ua/en/expertise/facial-forensic-examination?utm_source=chatgpt.com

5. Wiley online library: Facial comparison behavior of forensic examiners. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/acp.4027?utm_source=chatgpt.com

6. INTERPOL. A Policy Framework for Responsible Limits on Facial Recognition, 2022. URL: https://www.interpol.int/content/download/22525/file/WEF_Facial_Recognition_for_Law_Enforcement_Investigations_2022.pdf?utm_source=chatgpt.com

7. INTERPOL, FACT SHEET. Facial recognition. URL: https://www.interpol.int/content/download/15013/file/FS-04-Facial%20Recognition-2024-12-EN.pdf?utm_source=chatgpt.com

8. Selfie identification app as a forensic tool for missing and unidentified persons. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6344790/

Бойчук Вікторія Олександрівна,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ВІДНОСНО ДІТЕЙ

Проблема домашнього насильства відносно дітей належить до найбільш складних і соціально небезпечних явищ сучасного

суспільства, оскільки посягає на фундаментальні права та свободи дитини, її фізичне, психічне і моральне здоров'я. Домашнє насильство становить серйозну загрозу нормальному розвитку неповнолітніх, призводить до довготривалих психологічних травм, соціальної дезадаптації та може мати тяжкі наслідки для подальшого життя дитини. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, зростання рівня стресових факторів у суспільстві та наслідків воєнного стану, що сприяють загостренню конфліктів у сімейному середовищі.

Водночас домашнє насильство щодо дітей характеризується високим рівнем латентності. Значна частина таких правопорушень залишається невиявленою через замкнений характер сімейних відносин, залежність дитини від кривдника, страх повідомляти про факти насильства, а також недостатню обізнаність суспільства щодо механізмів реагування на такі прояви. У зв'язку з цим правоохоронні органи часто отримують інформацію про вчинення домашнього насильства вже на стадії його тривалого існування або у випадках настання тяжких наслідків.

Особливу складність становить розслідування таких кримінальних правопорушень. Це зумовлено специфікою суб'єктного складу правопорушення, особливостями психологічного стану потерпілої дитини, труднощами отримання достовірних показань, відсутністю очевидців, а також необхідністю застосування спеціальних криміналістичних і психологічних методів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Крім того, ефективність розслідування значною мірою залежить від належної взаємодії правоохоронних органів із службами у справах дітей, соціальними службами, освітніми та медичними установами.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемам протидії домашньому насильству, питання криміналістичного забезпечення розслідування домашнього насильства, що вчиняється відносно дітей, залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, потребують подальшого дослідження особливості криміналістичної характеристики таких правопорушень, типові слідчі ситуації, специфіка тактики

проведення слідчих (розшукових) дій за участю дітей, а також використання спеціальних знань і судових експертиз у процесі доказування.

На це звертають увагу і науковці, так вказують, що основною прогалиною сучасної доктрини кримінального процесу в цій частині є відсутність комплексних досліджень проблем досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, у широкому розумінні. Наразі невирішеними залишаються проблемні питання стосовно: 1) підстав і процесуального порядку внесення відомостей про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) поняття і меж доказування в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; 3) обставин, що підлягають доказуванню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; 4) нормативного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, тощо [1, с. 248].

У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у комплексному науковому дослідженні організаційних і тактичних засад розслідування домашнього насильства щодо дітей, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів у цій сфері та забезпеченню належного захисту прав і законних інтересів дитини.

Отже, домашнє насильство щодо дітей є складним соціально-правовим явищем, яке характеризується підвищеним рівнем суспільної небезпеки, значною латентністю та складністю виявлення й доказування. Особливості механізму вчинення таких правопорушень, специфіка особи потерпілої дитини та психологічний вплив кривдника обумовлюють необхідність застосування спеціальних криміналістичних підходів до їх розслідування.

Ефективність розслідування домашнього насильства щодо дітей значною мірою залежить від правильного визначення обставин, що підлягають встановленню у кримінальному

провадженні, своєчасного реагування на факти насильства, а також використання оптимальної тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Важливе значення має застосування спеціальних знань, проведення судових експертиз та налагодження міжвідомчої взаємодії між правоохоронними органами і соціальними інституціями, що здійснюють захист прав дітей.

Таким чином, удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування домашнього насильства щодо дітей є необхідною умовою підвищення ефективності протидії таким правопорушенням, своєчасного виявлення фактів насильства, забезпечення належного доказування та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, а також гарантування захисту прав і безпеки дітей.

Список використаних джерел:

1. Гонтаренко В. П. Стан наукового дослідження проблем роз-слідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Право і безпека*. 2022. No 1 (84). С. 241–250. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.25.

Васюта Юлія Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СПІЛЬНИМИ СЛІДЧИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень спільними слідчими групами потребує особливої уваги, стикаючись з новими видами кримінальних правопорушень, посиленням міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та отриманням криміналістично значущої інформації під час проведення окремих слідчих дій.

Передусім методологія криміналістичного забезпечення кримінальних правопорушень спрямована на пошук шляхів вирішення проблемних аспектів в злочинній та правоохоронній (спрямованій на розслідування кримінальних правопорушень) діяльності. Окреслені види здійснюються різними суб'єктами з протилежними цілями. У свою чергу, дослідження цих видів діяльності відноситься до предметної сфери науки криміналістики, що обумовлено низкою методів наукового пізнання [1, с. 73]. Слід підкреслити, що діяльність спільних слідчих груп, безсумнівно, поєднано з викликами сьогодення. Зокрема, здійснення комплексу слідчих дій в умовах дії правового режиму воєнного стану спричиняє низку ризиків для членів (відряджених членів, суб'єктів взаємодії) спільної слідчої групи та зіштовхує міжнародну співпрацю з новими викликами у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю.

Розглянемо криміналістичне забезпечення крізь призму техніко-криміналістичної, тактико-криміналістичної та методико-криміналістичної складових. А також зосередимо увагу на їхні трансформаційні особливості, з огляду на дію правового режиму воєнного стану (у цьому контексті слід виокремити воєнну криміналістику), й підкреслимо необхідність врахування криміналістичного забезпечення в діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень.

Так, техніко-криміналістичне забезпечення полягає у створенні й впровадженні криміналістичних інновацій, спрямованих на оптимізацію боротьби зі злочинністю у військовій сфері, документування та розслідування кримінальних правопорушень. До інноваційних продуктів віднесено нові або прилаштовані до завдань і потреб протидії воєнній злочинності та іншим кримінальним проявам в умовах дії воєнного стану новітні техніко-криміналістичні засоби, електронні бази знань, сучасні інформаційні технології, методи фіксації, аналізу, оцінки та збору доказової інформації. Окрім цього, у межах воєнної криміналістики під час розслідування кримінальних правопорушень можуть застосовуватися сучасні біометричні системи за ознаками людини (системи електронної ідентифікації людини за біометричними ознаками – відбитками рук пальців, малюнку райдужної оболонки ока, ДНК, ознаками зовнішності, ходи, почерку). Крім цього, актуальності набули можливості використання безпілотних літальних апаратів, систем спостереження та відеоконтролю тощо [2, с. 138].

Згідно зі звітною інформацією діяльності Національної поліції України протягом 2024 року зусилля поліції спрямовувалися на вдосконалення техніко-криміналістичного забезпечення спеціалістів-криміналістів слідчих підрозділів Національної поліції, що сприяло підвищенню ефективності проведення оглядів місць воєнних злочинів, відібрання біологічних зразків, здійснення ДНК-аналізу та реєстрації геномної ідентифікації, пошуку збігів ДНК-профілів, насамперед на деокупованих територіях [3, с. 4].

Своєю чергою, тактико-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, з огляду на воєнну криміналістику, слід розглядати відповідно до специфіки тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, розробки тактичних основ проведення процесуальних дій та криміналістичних рекомендацій в умовах дії воєнного стану, проведення бойових дій та ін. Розслідування кримінальних правопорушень обумовлено необхідністю створення нових тактичних прийомів, переосмислення особливостей тактичних комбінацій та тактичних операцій, алгоритмів слідчих дій тощо [2, с. 138]. Тактика розслідування кримінальних правопорушень спільними слідчими групами може зазнавати трансформаційних змін, з огляду на категорії учасників кримінального процесу, наприклад, осіб з окупованих територій, районів, де ведуться активні бойові дії, військовополонених тощо.

Також слід приділити увагу не лише інноваційним методам, а й цифровим технологіям тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень як засобам удосконалення цієї діяльності, а саме: розвитку напрямів криміналістики, наприклад, цифрової криміналістики та криміналістичної стратегії; посиленню інтеграції криміналістичної тактики з іншими науками, наприклад, психологією; впровадженню, розвитку та інтеграції інформаційно-аналітичних систем й налагодження автоматизованих робочих місць суб’єктів тактико-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень; використанню можливостей штучного інтелекту під час аналізу інформаційного матеріалу, побудови слідчих версій, моніторингу інформаційного простору тощо; використанню БпЛА; залученню можливостей використання чат-ботів у процесі запобігання та протидії кримінальним правопорушенням; розвитку й удосконаленню

засобів ідентифікації особи різними способами (клавіатурний почерк, артикуляція, використання біометричних даних, зокрема, використання геномного методу ідентифікації людини за її ДНК й шляхом використання інструментальних засобів); нормативно-правовій регламентації та практиці використання поліграфа; використанню супутників для фіксації вчинення воєнних злочинів, збирання доказової інформації; розвитку тактичного моделювання за допомогою технологій «3D-модель» [4, с. 189–190].

Окрім вищезазначеного, акцентуємо увагу на методико-криміналістичному забезпеченні розслідування кримінальних правопорушень крізь призму воєнної криміналістики. Інноваційні розробки у цій галузі науки мають бути спрямовані на проведення досліджень методик розслідування нових видів кримінальних правопорушень, їх криміналістичної характеристики, тактичних операцій, алгоритмів слідчих дій, перевірки типових слідчих версій, документальне оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків [5, с. 16–17].

У свою чергу, міжнародна практика засвідчує результативність документування фактів кримінальних правопорушень відповідно до точності технічних процедур та контролю за цілісністю доказів. У цьому контексті значущості набувають стандарти (ENFSI Best Practice Manuals – Digital Forensics) [6], які визначають методи збереження метаданих, хешування й забезпечення неперервного ланцюга збереження (chain of custody) [7, с. 11]. Слід зазначити, що подібні принципи впроваджуються в діяльність спільних слідчих груп під егідою Євроюсту [8], що слугує прикладом інтеграції національної доказової бази в міжнародну.

Таким чином, криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень спільними слідчими групами в умовах дії правового режиму воєнного стану слід розглядати комплексно. Трансформаційних змін зазнають техніко-криміналістичні, тактико-криміналістичні та методико-криміналістичні складові науки криміналістики, відтак, дослідивши кожну з цих аспектів, можливо забезпечити ефективне, швидке та повне розслідування кримінальних правопорушень під час міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2017. 492 с.

2. Шевчук В. М. Воєнна криміналістика: проблеми формування та роль у сучасних умовах. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції) (м. Кривий Ріг, 30 вересня 2022 року). Кривий Ріг : ДонДУВС, 2022. С. 136–140.

3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2024 році. 18 с. URL: https://npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richni-zviti.

4. Говорущак К.К. Тактико-криміналістичне забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень : дис. … док. філософії. Харків, 2025. 226 с.

5. Капліна О. В. Відшкодування шкоди, завданої громадянинові внаслідок збройної агресії: кримінальний процесуальний аспект. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації:* тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 12–17.

6. Best Practice Manuals – Digital Forensics. ENFSI. European Network of Forensic Science Institutes, 2025. URL: https://enfsi.eu/about-enfsi/structure/working-groups/documents-page/documents/best-practice-manuals/.

7. Погорецький М. А. Цифрові та процесуально-криміналістичні стандарти документування злочинів проти людяності в діяльності Служби безпеки України. *Злочини проти людяності та геноцид: практичний погляд на окремі аспекти російської агресії в контексті ратифікації Римського Статуту:* матеріали панельної дискусії в рамках IX Міжнародного юридичного форуму (23 вересня 2025 року. м. Харків). Київ : Алерта, 2025. С. 8–32.

8. The joint investigation team enhances investigations into crimes of torture, ill-treatment and filtration in Ukraine. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. URL: https://www.eurojust.europa.eu/news/joint-investigation-team-enhances-investigations-crimes-torture-ill-treatment-and-filtration.

Вербіцький Роман Ярославович,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного нституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ ТА ДИВЕРСАНТСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНІ

Тероризм – явище, що постійно змінюється під впливом політичних і технологічних факторів, тому його універсального визначення не існує. У більшості правових систем терористичний акт розуміється як умисне, суспільно небезпечне насильство або погроза насильства з метою залякування населення, тиску на владу чи дестабілізації ситуації. Від загальнокримінальних злочинів його відрізняють публічність, політична чи ідеологічна мотивація та спрямованість на суспільство або державу [1].

Українське законодавство визначає терористичний акт як дії, що створюють небезпеку для життя чи безпеку людей і здійснюються з метою порушення громадської безпеки, залякування або впливу на органи влади. Важливим є доведення саме цієї мети, що відмежовує тероризм від диверсії, яка має передусім військову, а не політичну природу [2].

Терористичні акти зазвичай здійснюються не одинаками, а організованими терористичними групами – стійкими, ієрархічними структурами з розподілом ролей, ідеологічною основою та власними каналами фінансування. Вони можуть діяти як локально, так і транснаціонально [3].

Згідно з даними Глобального індексу тероризму, більшість сучасних терактів пов’язані із зонами активних конфліктів, де тероризм часто переплітається з диверсійно-розвідувальною діяльністю. Зростає також використання новітніх технологій – кібертероризму та атак із застосуванням безпілотників.

Терористичні групи можуть мати релігійну, етнонаціоналістичну чи ідеологічну мотивацію. В умовах війни РФ проти України особливого значення набуває державний тероризм і використання терористичних методів у гібридних операціях. Це вимагає поєднання антитерористичних заходів із системою протидії диверсіям та інформаційно-психологічним впливам [4].

Отже, терористичний акт – це умисне публічне насильство, спрямоване на досягнення політичного ефекту через залякування. Сучасні тенденції свідчать про його тісний зв'язок із війнами та гібридними конфліктами, що ускладнює правові підходи до протидії цьому явищу.

Військова агресія РФ проти України суттєво змінила масштаби та способи застосування вибухових пристроїв, поєднавши їхнє військове використання з терористичними та диверсійними методами. Однією з головних загроз стало масове мінування та накопичення вибухонебезпечних залишків війни, що перетворило деокуповані території на найбільшу зону мінного забруднення у світі. Використання заборонених мін, саморобних вибухових пристроїв і мін-пасток у цивільних місцях має терористичний характер. За оцінками міжнародних організацій, потенційно забрудненими є близько 25% території України, а у 2023 році понад 40% загиблих серед мирних мешканців на звільнених територіях стали жертвами мін та ВЗВ [5].

РФ активно застосовує вибухові пристрої у диверсійно-розвідувальних операціях проти критичної інфраструктури, що спрямовані на дестабілізацію тилу. СБУ фіксує зростання кількості диверсійних груп та спроб терактів у порівнянні з довоєнним періодом. Додатковий вимір загрози становлять БПЛА, які використовуються для доставки вибухівки та ударів по цивільних об'єктах. Лише за окремі місяці 2024 року зафіксовано понад 3000 атак дронами та ракетами, більшість із яких націлені на об'єкти без військового значення [6].

Таким чином, застосування вибухових пристроїв Росією має ознаки державного тероризму та гібридної війни. Масштабне мінування, диверсії проти інфраструктури та удари БПЛА по цивільних цілях потребують комплексної військової та правової протидії, а також безпрецедентних зусиль у гуманітарному розмінуванні.

Терористичні акти та застосування вибухових пристроїв у контексті військової агресії РФ проти України набули системного

й гібридного характеру, поєднуючи ознаки класичного тероризму, диверсійної діяльності та воєнних злочинів. Терористичний акт у сучасних умовах виступає інструментом політичного тиску та залякування, а його реалізація здебільшого здійснюється організованими ідеологічно вмотивованими структурами. Агресія РФ значно розширила спектр таких методів, що проявляється у масованому мінуванні цивільних територій, використанні саморобних вибухових пристроїв, масштабних диверсіях та ударах БПЛА по об'єктах, які не мають військового значення.

Отримані дані та статистика свідчать про інтеграцію терористичних практик у державну військово-політичну стратегію РФ, що робить тероризм не окремим явищем, а складовою гібридної війни. Це обумовлює необхідність комплексного підходу до протидії, який має охоплювати правову кваліфікацію таких злочинів, посилену роботу спецслужб, розвиток системи протидії диверсіям і ударним БПЛА, а також масштабні програми гуманітарного розмінування. У цих умовах тероризм стає не лише кримінальною, а й стратегічною загрозою, що потребує міжвідомчої та міжнародної координації.

Список використаних джерела

1. Вознюк А. А. Мета створення терористичної групи та організації. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2. С. 134–142. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/boz_2013_2_19.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

2. Давидов Д. Г. Тероризм: історичні витоки і генеза кримінально-правового поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 3 (85). С. 266–272. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315863 (дата звернення: 19.10.2025).

3. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації як різновид тероризму. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 19. С. 13–15. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKhnuvs_2002_19_5.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

4. Global Terrorism Index 2025 / Institute for Economics & Peace. Sydney: Institute for Economics & Peace, 2025. 95 p. URL:

https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2025/03/Global-Terrorism-Index-2025.pdf (дата звернення: 19.10.2025).

5. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: https://me.gov.ua/?lang=uk-UA (дата звернення: 19.10.2025).

6. Генеральний штаб Збройних Сил України // Міністерство оборони України. URL: https://mod.gov.ua/pro-nas/generalnij-shtab-zbrojnih-sil-ukrayini (дата звернення: 19.10.2025).

Гайовий Владислав Ігорович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОСТІ ДІТЕЙ ЯК ЖЕРТВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема торгівлі людьми, зокрема дітьми, належить до найбільш небезпечних форм сучасної транснаціональної злочинності, що грубо порушує фундаментальні права і свободи людини. Особливої актуальності вона набуває в умовах збройного конфлікту, коли соціальна нестабільність, масові переміщення населення, руйнування соціальної інфраструктури та ослаблення державного контролю створюють сприятливі умови для діяльності організованих злочинних груп.

У таких умовах діти стають найбільш уразливою категорією населення, оскільки через вікові, психологічні та соціальні особливості вони не здатні самостійно протидіяти злочинним посяганням. Високий рівень латентності торгівлі дітьми зумовлений тим, що значна кількість таких злочинів не потрапляє до сфери офіційної реєстрації. Це пояснюється як особливостями поведінки самих потерпілих, які часто не усвідомлюють факту експлуатації або не мають можливості звернутися по допомогу, так і складністю виявлення злочинних

схем, що маскуються під легальні соціальні чи медичні процедури.

Збройна агресія проти України суттєво загострила цю проблему. Масові переміщення населення, збільшення кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, руйнування державних інституцій на окупованих територіях, а також примусове вивезення дітей створюють додаткові ризики їх незаконного переміщення, експлуатації та використання у злочинних цілях. У цих умовах виникає нагальна потреба у вдосконаленні криміналістичних підходів до виявлення, документування та розслідування фактів торгівлі дітьми, а також у посиленні міжнародної співпраці правоохоронних органів.

У контексті предмета дослідження діти становлять особливу категорію жертв торгівлі людьми та інших незаконних угод щодо людини, оскільки є найбільш незахищеним та соціально вразливим прошарком суспільства. Значна кількість випадків торгівлі дітьми залишається поза межами офіційної статистики, що свідчить про високий рівень латентності таких кримінальних правопорушень.

Латентність цього виду злочинності зумовлена низкою чинників. По-перше, діти нерідко швидко адаптуються до умов експлуатації, сприймаючи їх як нормальні життєві обставини, рідко чинять активний опір злочинцям і майже ніколи самостійно не звертаються по допомогу. По-друге, через вікові особливості розвитку, особливо у випадку немовлят та дітей дошкільного віку, вони не здатні надати повні й об’єктивні свідчення про обставини злочину. По-третє, передача дитини для подальшої експлуатації часто маскується під зовні легальні процедури, що істотно ускладнює викриття злочинної діяльності.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що внесення відомостей до ЄРДР за фактами торгівлі дітьми найчастіше пов’язане з їх сексуальною та трудовою експлуатацією (52%). Водночас фіксуються й інші форми протиправної діяльності, зокрема виготовлення порнографічних матеріалів із використанням дітей, незаконне використання дітей як донорів для трансплантації органів, прихована передача новонароджених через медичні установи або незаконне усиновлення.

Механізм торгівлі дітьми значною мірою залежить від вікових особливостей та правового статусу потерпілих. Залежно від віку можна виділити немовлят, дітей дошкільного віку та дітей шкільного віку. За правовим статусом жертвами таких злочинів найчастіше стають діти, народження яких не було належним чином зареєстровано, діти, позбавлені батьківського піклування, вихованці інтернатних закладів, а також діти з неблагополучних або соціально вразливих сімей.

Відзначимо, що торгівля дітьми в умовах війни в Україні набула особливо загрозливого характеру, оскільки війна значно підвищила рівень соціальної вразливості неповнолітніх та створила сприятливе підґрунтя для діяльності організованих злочинних груп. Збройна агресія спричинила масові переміщення населення, зростання кількості безпритульних і сиріт, руйнування соціальної інфраструктури, що унеможливлює належний захист прав дітей. У цих умовах діти стали найбільш незахищеною категорією, яка перебуває у зоні ризику незаконного вивезення, усиновлення, трудової та сексуальної експлуатації, використання у збройних конфліктах чи навіть як біологічний матеріал для трансплантації. Особливо небезпечним є примусове вивезення українських дітей до РФ та на тимчасово окуповані території, що кваліфікується як воєнний злочин і злочин проти людяності [1, с. 87].

Проблема розслідування таких злочинів полягає в їх високій латентності, адже значна кількість випадків не фіксується через руйнування державних інституцій на окупованих територіях, відсутність належної реєстрації народжень та переміщень дітей, страх батьків заявляти про зникнення дитини через репресивні дії окупаційної влади. Додатковою перешкодою є складність збору доказів у воєнних умовах: обмежений доступ слідчих і прокурорів до територій, де вчиняються злочини, відсутність можливості проведення повноцінних оглядів, обшуків чи негласних слідчих дій. Значна частина доказової інформації має цифровий характер (повідомлення у соцмережах, переписка у месенджерах, електронні бази усиновлення чи переміщення дітей), що потребує спеціальних знань та міжнародної співпраці у сфері кібербезпеки й цифрової криміналістики [2, с. 45].

Отже, діти залишаються однією з найбільш віктимних категорій жертв торгівлі людьми, що зумовлено їх віковими, психологічними та соціальними особливостями. Умови воєнного стану суттєво посилюють ризики незаконного переміщення та експлуатації дітей, а також ускладнюють виявлення і документування відповідних кримінальних правопорушень.

Складність розслідування таких злочинів зумовлена їх високою латентністю, транснаціональним характером, використанням сучасних інформаційних технологій та обмеженим доступом правоохоронних органів до окремих територій. У зв'язку з цим ефективна протидія торгівлі дітьми потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення криміналістичних методик розслідування, активне використання цифрової криміналістики, а також посилення міжнародної взаємодії правоохоронних органів і міжнародних організацій з метою захисту прав і законних інтересів дітей.

Список бібліографічних посилань:

1. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Лосич С. В. Особливості здійснення правоохоронної діяльності на деокупованих територіях: навч. посіб. Кропивницький: ДонДУВС, 2024. 199 с.

2. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокуренка. Х. : «Право», 2024. 432 с.

Гемба Вікторія Миколаївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасних умовах постійного ускладнення криміногенної ситуації, зростання рівня злочинності та появи нових її форм, криміналістика посідає провідне місце серед юридичних наук, адже саме вона забезпечує наукову основу для ефективного виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Її значення полягає у формуванні системи теоретичних знань та створенні прикладних рекомендацій, що сприяють практичному вдосконаленню діяльності правоохоронних органів. Завдяки криміналістиці слідчі, прокурори, експерти та судді отримують можливість діяти в межах єдиної методологічної платформи, що забезпечує об'єктивність, точність і доказовість кожного процесуального рішення. Ця наука допомагає мінімізувати кількість слідчих помилок, забезпечити належну якість доказування, підвищити ефективність досудового розслідування та зміцнити довіру суспільства до системи правосуддя. В умовах реформування кримінальної юстиції України криміналістика стає основним інструментом забезпечення верховенства права, оскільки її рекомендації базуються на принципах науковості, системності та практичної перевіреності.

Криміналістика у загальному розумінні – це наука про закономірності злочинної діяльності, її відображення у матеріальному та ідеальному середовищі, а також про закономірності пізнавальної діяльності суб'єктів розслідування. За визначенням В. Шепітька, вона є «галуззю юридичної науки, що вивчає закономірності виникнення, збирання, дослідження та використання доказової інформації у процесі розслідування злочинів і на цій основі розробляє засоби, прийоми й методи їх розкриття» [1, с. 29]. Тобто вона одночасно виступає і теоретичною базою, і прикладним інструментом для правоохоронців.

Як підкреслюють Р. Благута, О. Гарсимів та О. Дуфенюк, криміналістика є інтегративною дисципліною, що функціонує на межі природничих, технічних, психологічних і правових наук, створюючи міждисциплінарну основу для аналізу злочинної діяльності [2, с. 41]. Її розвиток нерозривно пов'язаний із науково-технічним прогресом, цифровізацією суспільства та впровадженням штучного інтелекту в аналітичну діяльність

слідчих підрозділів. Сучасна криміналістика, таким чином, вже не обмежується класичними методами дактилоскопії, трасології чи судової фотографії. Вона активно розвиває цифрову криміналістику, кіберрозвідку, аналітичну обробку великих даних та алгоритмічні технології прогнозування злочинної поведінки. Це забезпечує як підвищення ефективності розслідувань, так і створює інтелектуальну основу для формування стратегій превенції та запобігання злочинності.

Предметом криміналістики є закономірності виникнення, виявлення, збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Вона охоплює формально-процесуальні й пізнавальні аспекти діяльності, що спрямована на встановлення істини у кримінальному провадженні. Як наголошує А. Волобуєв, сучасне розуміння об'єкта й предмета криміналістики дає можливість розглядати її не як допоміжну дисципліну, а як самостійну інтеграційну науку, що поєднує теорію та практику, формуючи системне бачення процесу пізнання злочину й закономірностей його відображення у доказовій базі [3, с. 80]. У цьому контексті криміналістика виступає своєрідною з'єднувальною ланкою між філософією права, кримінальним процесом і практикою досудового розслідування, забезпечуючи методологічну узгодженість між різними галузями знань.

У сучасних умовах повномасштабної війни на території України криміналістика зазнала якісної трансформації, отримавши новий стратегічний напрям розвитку, пов'язаний із документуванням злочинів воєнного характеру та порушень міжнародного гуманітарного права. Як наголошує В. Шевчук, у ситуації збройного конфлікту криміналістика виконує унікальну функцію – фіксацію, систематизацію та науковий аналіз доказів злочинів, що стали наслідком агресії: масових убивств цивільного населення, катувань, сексуального насильства, примусового переміщення осіб, депортацій дітей, руйнування медичних закладів і критичної інфраструктури [4, с. 13]. У процесі документування таких злочинів важливим стає застосування високоточних криміналістичних технологій: геоінформаційних систем, 3D-реконструкції місць подій, цифрової фото- та відеофіксації, ДНК-ідентифікації та штучного інтелекту для автоматичного розпізнавання образів і порівняльного аналізу доказів. Науковець обґрунтовує необхідність формування спеціалізованої підгалузі – воєнної криміналістики [4], яка має

створити цілісну методологію дослідження злочинів проти людяності, воєнних злочинів і геноциду. Її завданням є розроблення алгоритмів дій для слідчих груп, стандартизація методів збору та збереження доказової інформації, а також забезпечення їхньої придатності для міжнародного використання відповідно до вимог Міжнародного кримінального суду, Ради ООН з прав людини та Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду. Розвиток воєнної криміналістики сприятиме не лише підвищенню ефективності національних розслідувань і відновленню історичної справедливості, а й зміцненню позицій України у міжнародно-правовому полі, забезпечуючи належну фіксацію доказів для подальшого притягнення винних до відповідальності на основі принципів невідворотності покарання і верховенства права.

Криміналістика має подвійний характер: теоретичний і прикладний, що зумовлює її фундаментальне місце у системі кримінально-правових наук. Вона формує концептуальні засади пізнання злочинної діяльності, а також забезпечує практичний інструментарій для її виявлення, дослідження та попередження.

Отже, криміналістика має ключове й багатогранне значення у процесі розслідування кримінальних правопорушень, виступаючи одночасно як наукова система, методологічна основа пізнання та практичний інструмент діяльності правоохоронних органів. Її роль полягає не лише у забезпеченні ефективного виявлення, фіксації й дослідження доказів, але й у формуванні цілісної концепції розслідування, що поєднує теоретичні принципи з передовими технологічними рішеннями. Сучасна криміналістика – це вже не просто набір технічних прийомів чи методик, а складна наукова система, що об’єднує знання з різних галузей – права, психології, інформаційних технологій, біології, кібербезпеки, з метою забезпечення та справедливості у кримінальному судочинстві.

У контексті воєнних подій криміналістика демонструє свою адаптивність і здатність реагувати на глобальні виклики. Її інструментарій використовується для документування воєнних злочинів, аналізу слідів масових порушень міжнародного гуманітарного права, збору доказів для подальшого розгляду у національних та міжнародних судах. Таким чином, криміналістика виступає не лише технічною наукою, а й гуманітарним орієнтиром правосуддя, що стоїть на захисті життя, честі та гідності людини.

Значення криміналістики у сучасному світі полягає у тому, що вона забезпечує єдність теорії та практики, перетворюючи абстрактні правові принципи на конкретні інструменти пізнання й доказування. Вона формує культуру мислення слідчого, сприяє розвитку аналітичних і прогностичних навичок, необхідних для ефективного вирішення криміналістичних завдань. У підсумку, криміналістика стає невід'ємною частиною інтелектуальної основи правосуддя, що гарантує реалізацію принципів верховенства права, невідворотності покарання та захисту прав людини навіть у найскладніших умовах глобальної нестабільності.

Таким чином, сучасна криміналістика – це наука майбутнього, що поєднує традиції, науковий досвід і інновації, забезпечуючи високий рівень професійної діяльності правоохоронців та ефективність системи кримінального судочинства в Україні і світі.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 / за ред. Шепітька В. Ю. Харків : Право, 2019. 328 с.

2. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.

3. Волобуєв А. Об'єкт, предмет і система криміналістики: сучасні уявлення і тенденції. *Криміналістика і судова експертиза*. 2025. Вип. 70. С. 77–88. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2025.70.06

4. Шевчук В. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3 (28). С. 11–27. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.02

Гринько Дмитро Юрійович,
аспірант кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Інституту права ім. Князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління

персоналом, співробітник Державного бюро розслідувань України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КАТУВАННЯ ТА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ЯКІ ВЧИНЯЛИСЯ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

09.07.2022 року Верховною радою України прийнятий Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». Закон урегульовує процеси створення і функціонування обліку геномної інформації людини, удосконалює роботу правоохоронних органів із розслідування злочинів та встановлення осіб, які їх вчинили, дозволяє покращити роботу з розшуку зниклих безвісти та ідентифікації невпізнаних осіб [1].

Законом передбачено врегулювання як обов'язкової державної, так і добровільної реєстрації геномної інформації людини. Чітко визначено категорії осіб, які підлягають обов'язковій реєстрації:

– особи, притягнені до кримінальної відповідальності за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, щодо яких обрано запобіжний захід;

– особи, які вчинили злочини проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру;

– особи, засуджені за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи;

– особи, які засуджені та відбувають покарання у вигляді позбавлення волі або мають незняту чи непогашену судимість за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, а також усіх категорій злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи;

– невпізнані трупи;

– особи, зниклі безвісти;

– близькі родичі осіб, зниклих безвісти.

З урахуванням досвіду ідентифікації загиблих та закатованих осіб пропонується встановити механізм відбору біологічних зразків осіб, які добровільно вступають або

призиваються на військову службу, і військовослужбовців та за потреби забезпечити подальшу їх ідентифікацію. Громадяни України, які бажають добровільно внести свої дані до згаданого реєстру, мають самостійно це оплатити [1, 2].

Слід зазначити, що вказана проблема полягає в площині біології, судової медицини, криміналістики, де слід відмітити дослідження, які проводила низка вітчизняних та іноземних науковців, до яких можливо віднести наукові праці таких вчених, як М.Г. Пименов, В.Ю. Культін, А.Ю. Кондрашов, С.А. Рогаев, Е.И. Аббасов, Р.Г., Повх, А.С. Романчук, С.М. Єрмолаєва, А.О. Лагус, В.І. Топчій, В.В. Гуртова, С.В. Вербова Л.В. Журавльова та інші [3, с. 248; 4, с. 175–176; 5, с. 45–47].

Молекулярно-генетичні дослідження наразі призначені вже понад 6 тисяч експертиз щодо встановлення особи, з яких близько 40 відсотків вже виконані. Саме тому зараз надзвичайно актуальним є створення інструменту для накопичення та систематизації даної інформації, надання їй правового статусу для використання як доказової бази у процесі доведення злочинів проти України. Світовий досвід з ведення подібних обліків свідчить про доцільність створення єдиної бази даних ДНК. За таким принципом ведуться бази даних ДНК в США, Великобританії, Польщі, Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, в яких визначено одного тримателя та адміністратора бази даних ДНК, в якій акумулюється знеособлена геномна інформація усіх категорій, визначених в законі. Саме тому прийнятий закон передбачає створення державної бази даних ДНК, яка повинна бути єдиною, щоб бути ефективною. Доступ до неї з метою перевірки може бути наданий колу правоохоронних органів та органів розвідувальної діяльності у встановленому порядку.

Нараз знаходиться на обліку близько 45 тисяч ДНК-профілів, понад половину з яких встановлені зі слідів, вилучених з місць скоєння злочинів, і лише одна четверта ДНК-профілів у базі даних, – це зразки підозрюваних осіб.

Даний закон дозволить експертам-криміналістам та судовим медикам отримати дієвий інструмент із вдосконалення роботи з ідентифікації осіб, значно підвищить ефективність розкриття злочинів та скоординує зусилля правоохоронних органів у сфері боротьби із злочинністю.

На грудень минулого року зафіксовано 51504 осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів проти основ національної безпеки України,

життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. За Законом, ці особи вже мали би бути в Електронному реєстрі геномної інформації людини.

Отже, враховуючи ефективність міжнародних практик та виконання Україною міжнародних зобов'язань, прийняття цього Закону сприятиме як профілактиці злочинності, так і боротьбі зі злочинністю та ефективному виконанню правоохоронними органами їхніх функцій (розшуку безвісти зниклих осіб і ідентифікації невпізнаваних осіб). Як наслідок, вдосконалиться робота правоохоронних органів та полегшиться розслідування найбільш важких кримінальних справ, особливо у випадку, якщо особа вчинила злочин повторно.

Окремо має бути приділена увага послідовності проведення слідчих дій, у тому числі при призначенні судових експертиз у кримінальному провадженні. З огляду на те, що методи молекулярно генетичного дослідження є руйнуючими, встановлення після його проведення, наприклад, папілярного візерунку у слідах рук стає неможливим, а тому усі необхідні експертні дослідження мають бути проведені до молекулярно-генетичної експертизи. З іншого боку, при вилученні слідів рук і проведенні дактилоскопічної експертизи мають застосовуватися технічні засоби і методи, що забезпечують збереження ДНК. Зокрема, експерти радять застосовувати порошки на сажовій основі, дактилоскопічні плівки на колоїдній основі, використовувати стерильні пензлики [5, с. 177, 6–8].

У висновку варто було б забезпечити гарантії прозорої та незалежної роботи зі збирання, зберігання і використання зразків ДНК. Наразі ніяк не враховані потенційні корупційні ризики та можливості для зловживання інформацією, зокрема щодо її передачі для інших цілей іншим органам. Зазначено, що порядок доступу до геномної інформації, зареєстрованої в Електронному реєстрі, та її використання визначається держателем Електронного реєстру.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text.

2. Закон України «Про судову експертизу». https://ips.ligazakon.net/document/T403800.

3. Мудрецька Г. В., Цикова О. В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* Ужгород, 2014. Вип. 26. С. 246–249.

4. Степанюк Р. Л. Особливості призначення судової молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування вбивств. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* Дніпро, 2019. № 3. С. 174–180.

5. Петричук С. В. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичних експертиз. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів* : матеріали круглого столу (м. Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ, 2015. С. 45–48.

6. Афанасьєва К. В. Деградація ДНК в судовій молекулярно-генетичній експертизі. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : матеріали VIII міжвід. конф. (м. Київ, 27 лист. 2019 р.). Київ, 2019. С. 29–33.

7. Аббасов Р.Г., Повх А.С., Романчук С. М. Методика проведення молекулярно-генетичних досліджень. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 45 с.

8. Єрмолаєва А.О., Лагус В.І. Особливості збирання, зберігання та направлення біологічних слідів людини на молекулярнобіологічну експертизу: Методичні рекомендації ДН ДЕКЦ МВС України. Київ, 2006. 134 с.

Губенко Іван Володимирович,
аспірант науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНЖЕНЕРНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ

Нині інженерно-екологічна експертиза є надто актуальною і затребуваною в державі у зв'язку із надвеликою шкодою

екології, спричиненої бойовими діями РФ. У зоні воєнних дій та окупації опиняються біосферні і природні заповідники, національні природні парки, десятки регіональних ландшафтних парків, сотні заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, а також ботанічні сади, дендрологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Російські солдати мінують заповідні об'єкти, нещадно вирубають ліси, знищують рідкісні види флори і фауни. Горять ліси, знищуються цінні природоохоронні території. Експерти вважають, що деякі екосистеми втрачені назавжди [1].

Зважаючи на негативний вплив воєнних дій на навколишнє природне середовище, значну роль відіграє проведення екологічної експертизи, що визначає вплив техногенних факторів на стан екосистеми, оцінює наслідки, що настали, та визначає розмір відшкодування збитків, завданих державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства; збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів тваринного та рослинного світу, що відбулося внаслідок ведення бойових дій та застосування військової техніки та озброєння [2, с. 142].

Типовий механізм дослідження знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу з призначенням інженерно-екологічної експертизи така. При отриманні повідомлення про кримінальне правопорушення з ознаками знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, слідчий проводить огляд місця події із участю спеціаліста (як правило, спеціаліста-еколога). Залучений спеціаліст робить розрахунок шкоди довкіллю, завданої кримінальним правопорушенням. Відповідний письмовий документ із математичними розрахунками спеціаліст надає слідчому. У подальшому слідчий призначає екологічну експертизу, на яку серед інших об'єктів надсилає розрахунок спеціаліста про розмір шкоди довкіллю, спричиненої даним кримінальним правопорушенням. За наданими на дослідження об'єктами і матеріалами судовий експерт-еколог проводить інженерно-екологічну експертизу, за результатами якої готує висновок. Водночас, нині у практичній діяльності є окремі проблеми, пов'язані із методичним забезпеченням інженерно-екологічної експертизи за наслідками бойових дій.

На теперішній час розширено перелік напрямів та показників «екологічної сфери», які мають оцінюватися з метою

відшкодування заподіяної шкоди довкіллю. Зокрема, для створення механізмів відшкодування збитків, заподіяних під час збройної агресії та бойових дій, розроблено та затверджено *наступні методики* (які не є методиками проведення судових експертиз): Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди [3]; Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [4]; Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації [5].

Самі ці методики використовує спеціаліст-еколог при розрахунках розміру шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням, у тому числі передбаченим ст. 245 КК України.

При призначенні судової інженерно-екологічної експертизи, на її вирішення доцільно ставити питання щодо документального та нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, проведених відповідними контролюючими органами.

Серед основних завдань інженерно-екологічної експертизи є визначення екологічних наслідків, заподіяних навколишньому природному середовищу; визначення розміру екологічних збитків (шкоди, завданої довкіллю) від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об’єктів тваринного та рослинного світу та ін. Повний перелік завдань інженерно-екологічної експертизи та вирішуваних нею питань міститься в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [6].

Водночас, серед завдань інженерно-екологічної експертизи не визначено встановлення розміру матеріальної шкоди, що заподіяна навколишньому середовищу внаслідок бойових дій. Між тим визначення розміру спричиненої шкоди довкіллю входить до предмету саме інженерно-екологічної експертизи. Виникнення необхідності фіксації воєнних злочинів щодо заподіяної екологічної шкоди для забезпечення права на справедливий суд обумовило необхідність постановки перед

експертами нових завдань, які не ставилися у мирний час і поки навіть не знайшли свого відображення в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та відповідних Науково-методичних рекомендаціях.

Таким чином, вважаємо за доцільне передбачити у зазначених вище нормативних документах серед завдань інженерно-екологічної експертизи встановлення фактичних даних про обставини надзвичайної екологічної ситуації, що настала або могла настати внаслідок бойових дій, а також вирішення питання про встановлення розміру матеріальних битків довкіллю, спричинених внаслідок бойових дій.

Список використаних джерел

1. Війна знищує довкілля, але маємо вистояти для майбутніх поколінь : оф. сайт Укрінформу. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3848183-vijna-znisue-dovkilla-ale-maemo-vistoati-dla-majbutnih-pokolin.html

2. Пиріг І. В. Напрямки експертних досліджень для формування доказової бази при розслідуванні воєнних злочинів. *Судово-експертна діяльність в умовах повоєнної відбудови України та в контексті європейської інтеграції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 вересня 2023 р.) / відп. ред. А. Черемнова. Одеса : Вид-во «Юридика», 2023. С. 139–144.

3. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : затв. наказом М-ва довкілля та природних ресурсів України від 13 квіт. 2022 р. № 175. *Офіційний вісник України.* 2022, № 33. Ст. 516.

4. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : затв. наказом М-ва захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квіт. 2022 р. № 167. *Офіційний вісник України.* 2022. № 31. Ст. 207.

5. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : затв. наказом М-ва захисту довкілля та природних ресурсів України від 5 жовт. 2022 № 414. *Офіційний вісник України.* 2022. № 87. Ст. 164.

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та

Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 (у ред. наказу від № 2795/5 від 26.09.2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

Дмитренко Олег Романович,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ІННОВАЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Актуальність дослідження розвитку криміналістики в умовах війни зумовлена потребою адаптації системи криміналістичних знань, методів і засобів до нових викликів воєнного часу, коли зростає кількість злочинів проти миру, безпеки людства, а також кримінальних правопорушень проти життя, здоров'я та власності громадян. Умови збройної агресії росії спричинли трансформацію механізмів кримінально-протиправної діяльності, що потребує модернізації криміналістичних методів і засобів, розширення цифрових можливостей фіксації доказів, упровадження інноваційних технологій у судову експертизу, запровадження новітніх розробок щодо ідентифікації осіб, аналізу бойових ушкоджень, проведення дрон-розвідок, OSINT-розслідувань. Актуальним є посилення ефективності досудового розслідування, забезпечення належного документування воєнних кримінальних правопорушень і створення сучасної доказової бази для національних та міжнародних судів.

У таких реаліях однією із важливих тенденцій розвитку сучасної криміналістики є інтеграція знань, створення та пропонування інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності в умовах глобальних загроз та трансформації сучасної злочинності в умовах війни і процесів цифровізації суспільства. У даному випадку можна говорити про формування нових наукових напрямків у криміналістиці (медичної, ядерної, аерокосмічної, воєнної, цифрової криміналістики), поява яких зумовлена сучасними

тенденціями і завданнями розвитку науки, а головним чином потребами практики у застосуванні криміналістичних інновацій. Інтеграція та міждисциплінарних характер криміналістичних знань створює передумови та можливості появи інноваційних напрямів таких, як судова антропологія, судова токсикологія, судова генетика (криміналістичний ДНК-аналіз), судова археологія, судова хімія, судова біологія, судова наркологія, судова психіатрія, судова фармація. Мова йде про не лише про криміналістику, але й про судові науки. Криміналістичну інноватику слід розглядати як одне з доволі нових наукових напрямків у криміналістиці, що формується. Така наукова концепція має яскраво виражений синтетичний характер, а її створення є результатом дії закону інтеграції та диференціації знань у криміналістиці. Криміналістична інноватика об'єднує не лише власне криміналістичні знання про інновацію, але й положення інших галузей знань. Її слід розглядати як науковий напрямок, а також як специфічну діяльність уповноважених законом суб'єктів. Практичне застосування криміналістичних інновацій здійснюється спеціальними суб'єктами, що забезпечує кваліфікованість, ефективність та результативність використання розроблених та впроваджених у практику інноваційних засобів. При цьому суб'єктами криміналістичної інноватики у відповідних видах і формах її застосування виступають слідчий, експерт, прокурор, суддя, співробітники оперативних підрозділів. Напрямками застосування положень криміналістичної інноватики у протидії злочинності виступає загальна теоріія криміналістики, криміналістична техніка, криміналістична тактика та криміналістична методика [1, с. 151].

Виконання завдань і функцій шляхом організації плідної міжвідомчої і міжгалузевої взаємодії долає штучні бар'єри по лінії наука-освіта-практика, сприяє синергетичному ефекту, ефективному використанню ресурсної бази і підвищенню вагомості досягнутих результатів. Наприклад, відсутність об'єктивної можливості, а часом і недоцільність розширення сформованого станом натепер комплексу техніко-криміналістичного забезпечення за рахунок не профільного, проте часом вкрай необхідного обладнання і програмного забезпечення високої закупівельної ціни, компенсується залученням до спільного виконання таких завдань організацій і фахівців, вузький профіль діяльності яких передбачає наявність у них такого обладнання і навичок його ефективного застосування.

Зокрема, представників Державної служби України з надзвичайних ситуацій із сукупністю засобів вимірювальної техніки і спеціальних програмно-технічних засобів, призначених для контролю даних про критичні значення параметрів джерел і чинників потенційної небезпеки з метою убезпечення слідчої групи, пожежними драбинами і засобами деблокування для надання фізичного доступу у важкодоступні місця та вилучення криміналістично значущих об'єктів тощо; фахівців у галузі геодезії з сучасними лазерними сканерами і спеціалізованим програмним забезпеченням для опрацювання матеріалів сканування і долучення до матеріалів кримінального провадження інноваційних доказів тощо. Така взаємодія є взаємовигідною і супроводжується зустрічним наданням партнерам послуг аерокриміналістів з отриманням результатів високого рівня якості, що затребувані функціональною спрямованістю партнерів. Повна і якісна криміналістична аерозйомка, виконана аерокриміналістами під час первинного огляду місця події «за гарячими слідами», в подальшому дає змогу судовим експертам заощадити процесуальний час, запобігти втраті доказів зі спливом часу і без провадження експертного огляду отримати об'єктивні та репрезентативні дані, необхідні для своєчасного проведення широкого кола експертних досліджень тощо [2, с. 199].

Використання криміналістичних знань в умовах війни має забезпечувати сторони кримінального провадження належним інструментарієм, науковим апаратом, техніко-криміналістичними засобами й інформаційними технологіями, передбачає недопущення або усунення судових та інших помилок, досягнення справедливості й вирішення соціального конфлікту. Оволодіння криміналістичними знаннями, отримання належних практичних навичок і заснований на них сучасний судовий процес повинен відбуватися на наукових засадах на підставі використання новітніх криміналістичних методів, прийомів і технологій (інформаційних, інтерактивних, комунікативних тощо) [3, с. 60].

В умовах війни рф проти України ми все частіше стикаємося із порушеннями прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях. Саме тому при розслідуванні таких кримінальних правопорушень необхідно проводити цілу низку судових експертиз та застосовувати спеціальні криміналістичні знання. Якщо говорити про судові

експертизи, то поширеними експертизами в умовах війни є такі: щодо розрахунку збитків внаслідок військової агресії. Великий обсяг роботи мають експерти-будівельники, експерти-економісти, експерти-товарознавці щодо зруйнованого майна громадян. Судові експерти, які працюють у державних експертних установах працюють над експертними провадженями щодо визначення збитків, які були завдані війною, в рамках відкритих кримінальних проваджень експертиз щодо корупції. Для допомоги українським судовим експертам залучаються й іноземні фахівці. Спеціалісти інституту судових експертиз Нідерландів, який є однією з провідних лабораторій судової експертизи в світі увійшли до групи, яка розслідуватиме воєнні кримінальні правопорушення в Україні. Дана група складається з детективів з нідерландської військової поліції, співробітників нідерландського інституту криміналістичної експертизи. Таким чином, інновації у судовій експертизі та криміналістиці сьогодні обов`язково варто використовувати при захисті суб`єктивних цивільних прав громадян України в умовах війни [4, с. 328].

Сучасні реалії війни в Україні вимагають від криміналістики удосконалення, розроблення та впровадження у практику системи криміналістичних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, скоєних військовослужбовцями в умовах воєнних дій, зокрема, розслідування самовільного залишення військової частини (місця служби) та дезертирства; розслідування ухилення від військової служби шляхом членоушкодження; розслідування кримінальних правопорушень, скоєних військовослужбовцями щодо цивільного населення; розслідування розкрадань зброї та боєприпасів, що здійснюються військовослужбовцями; розслідування перевищення посадових повноважень, які здійснюються командирами військових частин та ін. Крім цього, актуалізуються наукові дослідження методики розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України; воєнних кримінальних правопорушень, вчинених військовими рф в Україні; кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним використанням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги та незаконним перетинанням державного кордону України та ін. [5, с. 139].

Таким чином, варто зробити висновки, що інновації в розвитку криміналістики в умовах збройної агресії рф стали вирішальним чинником підвищення ефективності документування та розслідування воєнних злочинів. Запровадження цифрових технологій, безпілотних систем спостереження, геоаналітики, біометричних баз даних, а також удосконалення судово-експертних методик дозволило створити нові стандарти збору, збереження та аналізу доказів у бойових і постбойових умовах.

Список використаних джерел

1. Шевчук В.М. Криміналістичні інновації та цифрові технології у протидії сучасній злочинності. 2023. С. 148–153.
2. Білоус В. Інноваційні технології розвитку криміналістики в умовах війни. *Проблеми законності*. 2024. С. 191–211. URL: http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/316070/306962/732596 (дата звернення: 05.11.2025).
3. Шевчук В.М. Інновації у криміналістичній дидактиці в умовах війни та глобальних загроз. *International scientific journal «Grail of Science»* 18-19. 2022. С. 58–70. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/e2db/d2dd24148981a18acd9795b9107d19783484.pdf (дата звернення: 05.11.2025).
4. Яремчук В. О. Судова експертиза і криміналістика: інновації у захисті субєктивних прав людини за умов воєнного стану. 2023. С. 328–329. URL: http://repository.ukd.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/510/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%202023%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=329 (дата звернення: 05.11.2025).
5. Шевчук В. М. Воєнна криміналістика: проблеми формування та роль у сучасних умовах. 2022. С. 136–140. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/07/zbirnyk_tez_konferencziyi_30_09_2022_proekt_31_10_22.pdf#page=136 (дата звернення: 05.11.2025).

Єременко Наталія Андріївна,
здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах трансформації суспільних відносин та активного впровадження цифрових технологій, сфера криміналістики переживає суттєві зміни. Інноваційні технології дедалі більше впливають на всі етапи кримінального провадження – від виявлення та фіксації доказів до їх експертного дослідження і використання у суді. В умовах воєнного стану ці процеси набувають особливого значення, оскільки ефективність розслідування кримінальних правопорушень безпосередньо залежить від швидкості, точності та достовірності отримання доказової інформації. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, зокрема статей 84 та 99, джерелами доказів можуть бути результати застосування технічних засобів, що потребує постійного удосконалення методів та інструментів криміналістичної діяльності. З огляду на це виникає необхідність комплексного осмислення напрямів впровадження інноваційних технологій у практику слідчих та експертних підрозділів.

Інноваційний розвиток криміналістики у XXI столітті тісно пов’язаний із інтеграцією досягнень інформаційних технологій, біотехнологій, нанотехнологій та штучного інтелекту. Особливу увагу сьогодні привертає цифрова криміналістика, що дозволяє виявляти, вилучати й аналізувати електронні дані з мобільних пристроїв, комп’ютерів, серверів, хмарних сховищ та соціальних мереж [1, с. 278–380]. У контексті розслідування кіберзлочинів цей напрям став одним із найважливіших у діяльності правоохоронних органів. Значного розвитку в Україні набуває

також напрям OSINT (Open Source Intelligence) — використання відкритих джерел інформації для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення. Матеріали, отримані шляхом аналізу супутникових знімків, ГІС-технологій (GIS), відео з безпілотних літальних апаратів, публікацій у соціальних мережах, дедалі частіше виступають доказами у кримінальних провадженнях, проте їхня доказова сила залежить від належного процесуального закріплення відповідно до вимог КПК України [2, с. 277–284].

Також, важливе місце у сучасній криміналістиці посідають біометричні технології – ідентифікація осіб за відбитками пальців, ДНК, зображенням обличчя, голосом та іншими індивідуальними ознаками. Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» та наказу Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», такі дослідження проводяться судовими експертами у рамках криміналістичних та судово-біологічних експертиз, що значно підвищує рівень достовірності встановлених фактів [4]. Упровадження автоматизованих баз біометричних даних, які відповідають міжнародним стандартам Інтерполу та Європолу, створює умови для швидкої ідентифікації осіб, причетних до злочинів, у тому числі в умовах воєнного стану.

Разом із тим активне впровадження інноваційних технологій супроводжується низкою викликів. Передусім це недосконалість нормативно-правового забезпечення використання цифрових доказів у кримінальному процесі [3, с. 224–238]. Відсутність уніфікованих критеріїв їх оцінки призводить до неоднозначності судової практики. Питання допустимості електронних доказів часто вирішуються судами з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, що актуалізує необхідність гармонізації національних стандартів їх збирання, зберігання та дослідження з міжнародними вимогами. Не менш важливою є проблема захисту персональних даних при проведенні криміналістичних досліджень, особливо в межах ДНК-експертиз чи біометричної ідентифікації. Певні ризики становить і можливість фальсифікації цифрових доказів, що створює необхідність розроблення науково обґрунтованих методик перевірки автентичності фото-, аудіо- та відеоматеріалів.

Одним із суттєвих викликів є також кадрове забезпечення та підготовка спеціалістів-криміналістів, здатних працювати з інноваційними технологіями, яка потребує переосмислення змісту навчальних програм у закладах вищої освіти. Більшість спеціалістів правоохоронних органів потребують підвищення кваліфікації в галузях інформаційної безпеки та штучного інтелекту. Саме тому важливо розвивати систему безперервної освіти, що поєднує теоретичну підготовку з практичними навичками використання сучасних технічних засобів. Перспективи розвитку криміналістики нерозривно пов'язані з упровадженням штучного інтелекту для автоматизованого аналізу доказів, розпізнавання образів, обробки великих масивів інформації та виявлення закономірностей у злочинній діяльності. Алгоритми машинного навчання вже застосовуються у провідних європейських криміналістичних лабораторіях для відновлення пошкоджених аудіо- чи відеозаписів, реконструкції подій злочину. Проте, впровадження ШІ вимагає обов'язкового врахування етичних та правових ризиків, пов'язаних із можливістю помилок, що може вплинути на фундаментальні принципи справедливості. Важливим напрямом удосконалення є також розбудова міжвідомчої інтеграції криміналістичних баз даних – відбитків пальців, ДНК-профілів, баллістичних ідентифікаторів, слідів взуття та інших об'єктів. Така система сприятиме підвищенню швидкості встановлення причетних осіб і стане вагомим інструментом у боротьбі зі злочинністю. Окрім цього, актуальним завданням є створення єдиної інформаційно-аналітичної платформи для обміну результатами судових експертиз між підрозділами Національної поліції України, прокуратури та судовими органами.

Інноваційні технології сьогодні виступають одним із ключових чинників модернізації криміналістики. Їх ефективне застосування забезпечує підвищення якості досудового розслідування, достовірність доказів і, зрештою, рівень правосуддя в державі. Проте для повноцінного використання цих можливостей необхідно забезпечити належне нормативно-правове врегулювання цифрової криміналістики, гармонізувати національні стандарти з міжнародними, розвивати кадровий потенціал експертних і слідчих підрозділів, зміцнювати міжнародне співробітництво у сфері криміналістичних досліджень і створювати сучасні технічні умови для їх проведення. Упровадження інновацій у криміналістичну діяльність має стати

пріоритетним напрямом державної політики у сфері правосуддя, особливо в умовах воєнного стану, коли ефективність доказування безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки, суспільної стабільності та справедливості.

Список використаних джерел

1. Kolodina A. S., Fedorova T. S. DIGITAL FORENSICS: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 4. P. 378–380. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/90 (date of access: 09.11.2025).

2. Kosokhatko B. S. Problems of using open-source intelligence in the investigation of crimes committed within the framework of an international armed conflict. *Uzhhorod National University Herald*. Series: Law. 2025. Vol. 3, no. 88. P. 277–284. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.41 (date of access: 09.11.2025).

3. Metelev O. Problems of determining the admissibility and appropriateness of digital (electronic) evidence in criminal proceedings. *Herald of criminal justice*. 2019. No. 3. P. 224–238. URL: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/224-238 (date of access: 09.11.2025).

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text

Єрмак Василь Володимирович,
здобувач при Науково-організаційному центрі Національної академії Служби безпеки України

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ У ВИЯВЛЕННІ ТА ДОКУМЕНТУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Роль криміналістичних знань у виявленні та документуванні злочинів проти основ національної безпеки на підприємствах оборонно-промислового комплексу України визначається тим, що

такі злочини, по-перше, мають підвищену латентність і часто маскуються під легальні управлінські, виробничі, зовнішньоекономічні, кадрові або інформаційно-технологічні процеси, по-друге, характеризуються багатоканальністю слідів і домінуванням документальних, цифрових та оперативно значущих відомостей, а по-третє, супроводжуються особливими режимами доступу до інформації, захисту державної таємниці, охорони критичної інфраструктури та контррозвідувального забезпечення. За цих умов виявлення і документування не можуть зводитися до реактивного фіксування вже відомих фактів, а потребують криміналістично організованої системи дій, у межах якої оперативно-розшукова діяльність, негласні слідчі (розшукові) дії, слідчі дії, цифрове доказування і прокурорський нагляд узгоджуються у єдину доказову архітектуру, орієнтовану на забезпечення як ефективності, так і процесуальної придатності результатів для доказування в суді [1; 3; 8; 10; 17; 19].

Криміналістичні знання у цій сфері виконують щонайменше три взаємопов'язані функції: методологічну, організаційно-тактичну та доказову. Методологічна функція полягає у формуванні правильного уявлення про механізм злочинної діяльності в оборонно-промисловому комплексі, про типові способи посягань на національну безпеку (від розголошення чи втрати інформації, що має обмежений доступ, до диверсійних впливів, саботажу технологічних процесів, зловживань у ланцюгах постачання, компрометації систем кіберзахисту, впровадження агентурних можливостей у цифрову інфраструктуру), а також про закономірності виникнення, відображення і збереження слідів такої діяльності у матеріальному, документальному і цифровому середовищі підприємства. Організаційно-тактична функція полягає у розробленні і застосуванні прийомів планування, взаємодії суб'єктів, вибору оптимальних процесуальних і непроцесуальних засобів отримання інформації та її фіксації з урахуванням слідчих ситуацій і ризиків втрати доказів або їх дискредитації. Доказова функція полягає у забезпеченні переходу від інформації до доказу: від виявлених відомостей, у тому числі оперативно значущих, до процесуально оформлених, перевірюваних і допустимих доказів, здатних витримати судову перевірку та відповідати вимогам верховенства права [1; 8; 15; 17; 19; 20].

Особливість оборонно-промислового комплексу як об'єкта криміналістичного пізнання полягає в тому, що він одночасно є

виробничою системою, інженерно-технологічним середовищем, інформаційною екосистемою і режимним об'єктом. Це означає, що криміналістичне виявлення злочинів проти основ національної безпеки вимагає розуміння технологічних ланцюгів, логістики, управлінських регламентів, доступів до конструкторської документації, класифікації інформації, цифрових контурів управління виробництвом і комунікацій, а також організаційної структури підприємства, що визначає розподіл повноважень і зон відповідальності. Категорія «організація» в криміналістиці тут набуває подвійного значення: з одного боку, організація як властивість злочинної діяльності (структурованість, ролі, канали, маскування), з іншого — організація як вимір криміналістичної діяльності держави (планування, координація, стандарти документування), що співвідноситься з криміналістичною тактикою [13; 14]. Саме криміналістичні знання дозволяють побачити типові точки вразливості ОПК: етапи закупівель і контрактування, доступ до технічних даних, контроль якості, процеси випробувань, сервісне обслуговування, інтеграцію імпортних компонентів, цифрові системи управління, віддалені канали доступу, використання хмарних сервісів або зовнішніх провайдерів, а також внутрішні комунікації, де можуть виникати як прямі витоки інформації, так і непрямі «слідові» ознаки небезпечних контактів або змін у поведінці персоналу.

Ключовою практичною передумовою успіху є правильний старт кримінального провадження та криміналістично обґрунтоване формування первинних версій. Початок досудового розслідування у справах проти основ національної безпеки на підприємствах ОПК часто відбувається в умовах дефіциту відкритої інформації, фрагментарності сигналів і потреби оперативного реагування для запобігання подальшій шкоді. Саме тому криміналістичні знання визначають, які дані необхідно зберегти першочергово, які джерела інформації є найбільш крихкими (лог-файли, журнали доступу, переписка, тимчасові файли, записи камер, телеметрія систем), які дії можуть призвести до незворотної втрати слідів (наприклад, неконтрольоване "перевстановлення" систем, відключення серверів, зміна паролів без фіксації), і як організувати взаємодію слідчого, прокурора, оперативних і технічних підрозділів для негайного забезпечення доказової перспективи [4; 10; 12]. У цьому контексті первинна криміналістична версія має бути не

абстрактною, а «слідовою»: вона повинна одразу проектуватися на конкретні носії інформації, конкретні середовища її виникнення і конкретні інструменти процесуального закріплення, інакше розслідування ризикує перетворитися на накопичення відомостей без доказового ядра [15; 20].

З огляду на підвищену латентність і конспіративність таких злочинів, вирішальним інструментом виявлення часто стають оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії. Їх функціональне призначення в кримінальному процесі полягає в тому, щоб забезпечити отримання інформації, недоступної звичайними відкритими способами, встановити приховані зв'язки, механізми, канали передачі інформації, а також попередити подальші посягання. Однак криміналістична цінність ОРД і НСРД проявляється лише за умови правильного співвідношення і розмежування цих форм діяльності, адже змішування оперативних заходів і процесуальних НСРД, підміна одного іншим або спроба «легалізувати» вже здобуті оперативні відомості без належної процедури створює високі ризики недопустимості доказів і порушення прав людини [1; 5]. Саме тому криміналістичні знання у цій сфері включають не тільки тактичні прийоми конспірації чи спостереження, а й процесуальну грамотність щодо підстав, меж, строків, цільової спрямованості, документування та подальшого використання результатів у доказуванні [3; 16]. Принциповим є й питання провокації у негласних розслідуваннях: в умовах контррозвідувальної та антикорупційної практики на режимних об'єктах завжди існує спокуса "прискорити" отримання результату, але криміналістичні знання, з'єднані з процесуальними стандартами, мають забезпечувати правомірність і виключати провокативні моделі, що підривають легітимність доказування [2].

Документування злочинів проти основ національної безпеки в ОПК вимагає інтеграції класичних криміналістичних підходів із цифровою криміналістикою та кіберпросторовою методологією, оскільки значна частина посягань сьогодні реалізується або супроводжується цифровими каналами. Розуміння кіберпростору як середовища вчинення злочину підкреслює, що сліди можуть існувати у вигляді метаданих, журналів подій, мережевого трафіку, артефактів доступу, токенів автентифікації, змін конфігурацій, а також у вигляді "слідів взаємодії" між системами, які не є очевидними для неспеціаліста

[6]. Криміналістичні знання дають змогу не лише ідентифікувати ці сліди, а й правильно організувати їх збереження, вилучення, копіювання, хешування, протоколювання та подальшу експертну інтерпретацію. У цьому контексті європейські стандарти цифрового доказування та процесуальні проблеми використання цифрових технологій у справах проти основ національної безпеки вимагають від органів розслідування, а відтак і від прокурора як процесуального керівника, забезпечити перевірюваність цифрових джерел, відтворюваність процедур, мінімізацію ризиків підміни/модифікації даних та дотримання балансу між потребами безпеки і правами людини [11; 13]. Цей баланс є не декларацією, а практичним критерієм: порушення прав людини в цифровому доказуванні підриває верховенство права і створює ризики несправедливого вироку або виправдання через дефекти доказової бази [11; 17].

Сучасні технології істотно розширюють можливості виявлення і документування посягань на ОПК, але одночасно підвищують вимоги до криміналістичної підготовки суб'єктів розслідування. Аналіз застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів показує загальну закономірність, релевантну і для злочинів проти основ національної безпеки: технологічний інструментарій ефективний лише тоді, коли він вбудований у процесуальну форму, а його результати придатні до перевірки та судового використання [9]. Для ОПК це особливо важливо, оскільки документування може включати мультисенсорні дані, аналітику з різних джерел, технічні журнали, системи контролю доступу, відеоспостереження, телеметрію, геопросторові дані, а також результати інтелектуального аналізу даних. Без криміналістичного "каркасу" такі дані можуть бути переконливими лише на рівні оперативної інформації, але не на рівні доказу [15; 20]. Відповідно, криміналістичні знання формують вимогу до стандартизації: опису процедур отримання, забезпечення цілісності, формування ланцюга походження, організації експертної оцінки та документального відтворення всіх кроків роботи з даними.

Важливою умовою легітимного документування у сфері національної безпеки є належний прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю та чітке визначення повноважень прокурора. Це має не суто інституційне, а криміналістичне значення, оскільки нагляд визначає рамки

допустимих тактичних рішень, контроль за пропорційністю втручань, своєчасне перетворення оперативної інформації в процесуально допустимі докази та запобігання свавільним практикам на режимних об'єктах [7; 8]. Наглядова функція, будучи спрямованою на законність ОРД, фактично є елементом управління доказовими ризиками: будь-яка помилка в оперативному блоці, якщо вона не виявлена і не компенсована належною процесуальною дією, може зруйнувати доказування або підважити довіру суду до результатів розслідування [7; 19]. У системі кримінально-процесуальних правовідносин це означає, що прокурор, слідчий і оперативні підрозділи мають взаємодіяти як елементи єдиної системи, де кожний крок підзвітний правовим стандартам і спрямований на досягнення перевірюваного доказового результату [12; 17].

Криміналістична тактика як система прийомів і рекомендацій у виявленні та документуванні злочинів проти основ національної безпеки на підприємствах ОПК має особливий режимний контекст. Тут тактичні рішення повинні одночасно забезпечувати конспірацію і безпеку, не створюючи процесуальних дефектів. Наприклад, виявлення витоку інформації може потребувати негласного спостереження, контролю контактів, аналізу цифрових артефактів і доступів, але кожен із таких інструментів має бути співвіднесений із правовими підставами і процесуальними межами, а результати — придатними для доказування. Саме тому криміналістична тактика в цій сфері є тісно пов'язаною з організацією розслідування: тактичні прийоми реалізуються через організаційні рішення, які забезпечують узгодженість дій і запобігають втраті доказів [13; 14]. У підсумку документування на режимному об'єкті є не просто фіксацією фактів, а складним процесом, що включає управління доступом до інформації, захист джерел, взаємодію з внутрішніми службами безпеки підприємства, забезпечення збереження технічної документації і цифрових систем, а також контроль за тим, щоб режим секретності не перетворювався на бар'єр для процесуальної перевірки доказів судом.

У теоретико-доказовому вимірі центральним залишається питання трансформації інформації у доказ і забезпечення допустимості. Проблематика доказів у кримінальному процесі, зокрема питання їх отримання, перевірки та оцінки, набуває в справах проти основ національної безпеки специфіки, пов'язаної з конфіденційністю джерел, використанням технічних засобів,

залученням спеціальних знань і ризиками “закритості” доказової бази від сторони захисту та суду [15; 20]. Сучасна концепція кримінального процесуального доказування підкреслює, що доказування має бути контрольованим і справедливим, а отже, будь-яка доказова інформація повинна бути обґрунтовано включена в процес, належно оформлена і доступна для перевірки, у тому числі через судовий контроль [8; 19]. Саме судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування виступає кінцевим “фільтром” криміналістично організованого документування: якщо доказова інформація не витримує перевірки законності, пропорційності та процесуальної форми, її криміналістична переконливість не має значення [19; 17].

Отже, роль криміналістичних знань у виявленні та документуванні злочинів проти основ національної безпеки на підприємствах оборонно-промислового комплексу України полягає у створенні цілісної методології і практичного інструментарію, який дозволяє, з одного боку, ефективно і своєчасно виявляти латентні посягання в складному режимному і технологічному середовищі, а з іншого – забезпечувати процесуальну придатність результатів для доказування, дотримання прав людини та стандартів верховенства права. У сучасних умовах цифровізації та гібридних загроз криміналістичні знання стають системоутворюючим чинником: вони поєднують ОРД, НСРД, слідчі дії, цифрове доказування, експертні технології та прокурорський нагляд в одну доказову архітектуру, спроможну забезпечити законність, перевірюваність і переконливість доказів у суді [1; 3; 8; 11; 13; 15; 17; 19]. Саме такий підхід дає змогу уникнути двох крайнощів – або “оперативної ефективності” без процесуальної чистоти, або “формальної процесуальності” без реальної здатності виявляти й документувати посягання, – і забезпечує легітимний кримінально-правовий захист національної безпеки України на стратегічно важливих підприємствах ОПК [11; 17; 19].

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/

2. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття,

сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

3. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

4. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття кіберпростору як середовища вчення злочину. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави* : наук.-практ. журнал. Київ : НАСБУ, 2009. № 2 (2). С. 77–81.

5. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

6. Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи:* матеріали. міжн. наук.-практ. конф., 2–3 жовт. 2006 р. Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

7. Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86–95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf

8. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf.

9. Погорецький М.А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства.* 2023. № 3-4. С. 84–102. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/visnyk_krim_sud_3-4_23_v2_250425_avt2-84-102.pdf

10.Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

11.Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України.* 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

12.Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2002. 160.

13.Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття.*Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5). URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

14.Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття "організація" у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569

15.Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 1 (3). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf

16.Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали всеукраїнської науково-практичної (м. Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). Київ : Хлі-Тек Прес, 2013. С. 186–193.

17.Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275

18.Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*. Луганськ : РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

19.Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 4. Ч. 3. С. 269–279. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40.

20. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Кирюхіна Руслана Ярославівна,
ад'юнкт кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО СПРИЧИНИЛИ ЗАГИБЕЛЬ ЛЮДИНИ

Сучасні виклики, зумовлені повномасштабною збройною агресією проти України, поставили перед національною системою правосуддя безпрецедентні завдання – документування, розслідування та доведення фактів воєнних злочинів, пов'язаних із загибеллю цивільних та військовослужбовців. Розкриття таких злочинів вимагає високого рівня криміналістичного забезпечення, яке охоплює систему наукових знань, методів і практичних рекомендацій, що є основою для формування належної доказової бази, встановлення обставин події та притягнення винних до відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Окремі питання криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень досліджували такі вчені, як А. С. Бондарчук, О. Л. Дульський, О. М. Дуфенюк, М. М. Єфімов, В. О. Коновалова, С П. Лапта, А. О. Левицький, О. М. Москалюк, В. Б. Пчелін, О. В. Пчеліна, В. В. Сокуренко, Р. Л. Степанюк, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та інші.

Водночас у науковій літературі належна увага питанням криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, що спричинили загибель людини, досі не приділялася. Водночас у цьому контексті воно набуває специфічного змісту, оскільки включає не лише класичні криміналістичні прийоми та методи, а й адаптовані методики для умов бойових дій, документування руйнувань, масових поховань та інших наслідків агресії. В національному законодавстві відповідальність за воєнні злочини регламентується статтею 438 Кримінального кодексу

України. Особливо тяжкими серед них визнаються діяння, передбачені частиною 2 цієї статті, які охоплюють дії, що спричинили загибель людини [1].

Протягом звітного періоду з січня 2022 року по жовтень 2025 року обліковано 11 270 кримінальних правопорушень за частиною 2 статті 438 Кримінального кодексу України [2].

Саме тяжкість наслідків і суспільна небезпечність таких злочинів визначають підвищену роль криміналістичного забезпечення їх розслідування. Ефективне криміналістичне забезпечення передбачає системний підхід до фіксації місця події, вилучення та збереження доказів, проведення судово-медичних, балістичних, трасологічних та інших експертиз, що забезпечують встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні.

А. С. Бондарчук у своєму науковому доробку вказує на те, що криміналістичне забезпечення має 4 основні елементи: техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне та методико-криміналістичне забезпечення, що корелюється із системою науки криміналістики [3, с. 365].

У свою чергу А. О. Левицький та О. М. Москалюк характеризують криміналістичне забезпечення як цілісну систему методів, засобів, прийомів з основних напрямів криміналістики (техніки, тактики, методики), що мають діяльнісний, нормативний і організаційний аспекти вираження, базуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань розслідування та запобігання злочинів [4, с. 79].

Особливістю цього виду забезпечення є його комплексний характер, що поєднує традиційні криміналістичні прийоми з елементами військової, міжнародно-правової та гуманітарної практики.

Крім того, у випадках воєнних злочинів, які призвели до загибелі людей, особливо важливим є дотримання міжнародних стандартів доказування, що забезпечує допустимість зібраних доказів у національних та міжнародних судах [5, с. 35].

У таких умовах особливого значення набуває правильна організація роботи слідчих і криміналістів, використання стандартизованих протоколів та міжнародних методичних рекомендацій. Під час розслідування необхідно суворо дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права,

забезпечувати права потерпілих і родичів загиблих, а також гарантувати етичне поводження з тілами загиблих і доказами

На прикладі України було встановлено факти масових убивств цивільного населення в Бучі завдяки криміналістичним дослідженням та активній взаємодії з міжнародними організаціями, що стало підставою для міжнародних розслідувань та притягнення винних до відповідальності. Під час розслідування цих злочинів українські слідчі використовували комплексний підхід, поєднуючи фізичні докази з цифровими матеріалами, зокрема супутниковими знімками, зробленими під час окупації території військами держави-агресора, фото- та відеоматеріали, наданими місцевими жителями, записами з камер спостереження, свідченнями очевидців та телекомунікаційними даними. Такий інтегрований підхід дозволив встановити причетність конкретних підрозділів та окремих осіб до вчинення воєнних злочинів [6, с. 17-18].

Сучасна практика розслідування воєнних злочинів активно інтегрує методи цифрової криміналістики та інформаційно-аналітичних систем. Зокрема, аналіз великих обсягів даних, включаючи інформацію з соціальних мереж, месенджерів та геолокаційні дані, дозволяє відстежувати переміщення військових, встановлювати послідовність подій і підтверджувати свідчення очевидців. Важливу роль відіграють також радіоперехоплення, розвідувальні дані та спеціальні цифрові джерела, які дають можливість фіксувати накази командирів, переміщення російських підрозділів та використання ними озброєння. Розвідувальна інформація, хоч і збирається переважно для військових цілей, може бути адаптована для потреб слідчих органів після відповідного аналізу, що забезпечує її легальне та ефективне застосування у кримінальних провадженнях [7].

Використання таких методів у поєднанні з класичними криміналістичними техніками сприяє створенню цілісної картини подій та підвищує ефективність доказової бази для судових процедур.

Таким чином, криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів, що спричинили загибель людини, у сучасних умовах є комплексним, багаторівневим процесом, який включає класичні та інноваційні методи, які адаптовані під бойові умови, інтеграцію національної та міжнародної практики та суворе дотримання правових і етичних норм. Особливу увагу слід приділяти фіксації усіх дій у процесуальних документах, адже

саме це визначає допустимість доказів у судовому процесі, у тому числі в міжнародних юрисдикціях. Ефективне виконання цих заходів не лише сприяє встановленню істини, а й забезпечує притягнення винних до відповідальності, підвищує довіру до правосуддя та зміцнює міжнародну репутацію України як держави, здатної адекватно реагувати на злочини воєнного характеру.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 12.11.2025).
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2
3. Бондарчук А. С. Криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні: поняття та ознаки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 364–368. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.63
4. Левицький А. О., Москалюк О. М. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: окремі проблеми науково-теоретичних засад. *Криміналістичний вісник*. 2024. Т. 42, № 2. С. 76–87. URL: https://doi.org/10.37025/1992-4437/2024-42-2-76
5. Степанюк Р. Л. Окремі аспекти розвитку криміналістики та судової експертизи в Україні в умовах війни. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 35–37.
6. Галицька-Дідух Т. В. Воєнні злочини російської федерації в Бучі і Бородянці 2022 р.: історична ретроспектива. *Наукові записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, серія Історичні науки*. 2024. № 2. С. 13–21. URL: https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/2.3
7. Доказування у воєнних злочинах: основні тенденції та погляди різних учасників процесу. *Сайт про кримінальну юстицію простою і зрозумілою мовою – JustTalk*. URL: https://justtalk.com.ua/post/dokazuvannya-u-voennih-zlochinah-osnovni-tendentsii-ta-poglyadi-riznih-uchasnikiv-protsesu

Кіліміченко Сергій Олегович,
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз наявних у науковій літературі підходів до визначення протидії розслідуванню свідчить, що попри їхню теоретичну цінність і значний внесок у розвиток криміналістичного вчення, жодне з них не відображає повною мірою специфіку протидії розслідуванню в умовах організованої злочинної діяльності. Більшість наявних дефініцій зосереджені на описі окремих умисних дій або сукупності дій, спрямованих на приховування доказів, дезінформацію слідства чи створення процесуальних перешкод, що характерно передусім для індивідуальної або ситуативної злочинної поведінки. Такий підхід об'єктивно звужує зміст протидії розслідуванню, зводячи її до реактивної відповіді на діяльність правоохоронних органів та залишаючи поза увагою її системний, стратегічний і випереджальний характер.

У межах здійсненого нами дослідження протидія розслідуванню не може розглядатися як факультативний або допоміжний елемент злочинної діяльності. Організована злочинна діяльність у сучасному розумінні постає як тривалий, структурований і самовідтворюваний процес, що охоплює не лише підготовку та безпосереднє вчинення кримінальних правопорушень, а й їх приховування, легалізацію злочинних доходів та системну нейтралізацію правоохоронного впливу. За таких умов протидія розслідуванню набуває статусу внутрішньо необхідної умови збереження, стабільності та розвитку злочинної організації і виступає одним із ключових чинників її життєздатності [3, с. 62–65].

На відміну від традиційних підходів, що пов'язують протидію розслідуванню переважно з моментом початку кримінального провадження, у діяльності організованих злочинних угруповань вона формується значно раніше та має заздалегідь спланований і прогнозований характер. Елементи майбутньої протидії закладаються ще на докримінальній стадії

шляхом вибору способів учинення кримінальних правопорушень, що мінімізують слідову інформацію, створення складних фінансових, корпоративних і комунікаційних схем, залучення осіб, менш уразливих до правоохоронного впливу, а також розроблення сценаріїв поведінки на випадок викриття [7, с. 112]. У подальшому зазначені елементи включаються до структури посткримінальної діяльності та підсилюються цілеспрямованими заходами маніпулювання інформаційними потоками, психологічного тиску, використання корупційних зв'язків, а також зловживаннями процесуальними механізмами.

Сутність протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності не може бути зведена до сукупності окремих протиправних діянь. У межах організованої злочинності вона виступає самостійним напрямом діяльності, що має власну внутрішню структуру, ієрархічний розподіл ролей, систему координації та контролю, а також відносно автономні механізми реалізації [2, с. 183–190]. Колективний характер злочинної діяльності зумовлює функціональну диференціацію учасників протидії: одні спеціалізуються на знищенні або маскуванні доказів, інші – на впливі на свідків і потерпілих, треті – на підтриманні корупційних зв'язків або інформаційному забезпеченні та дезінформації, що істотно ускладнює виявлення і доказування таких дій [1, с. 29].

В умовах сучасних викликів особливої ваги набувають інформаційно-маніпулятивні, психоемоційні та корупційно-обумовлені складові протидії розслідуванню, які часто реалізуються у латентних і формально правомірних формах [6, с. 68–77]. Зловживання процесуальними правами, створення інформаційної асиметрії, маніпуляція суспільною думкою, психологічний тиск на учасників кримінального провадження та маскування протидії під законну діяльність державних інституцій формують багаторівневу систему впливу, що виходить далеко за межі класичного криміналістичного розуміння цього явища [4, с. 638–640].

З урахуванням викладеного, а також спираючись на критичний аналіз існуючих наукових підходів, пропонується авторське визначення протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності як системна, цілеспрямована та багаторівнева діяльність суб'єктів організованої злочинності та пов'язаних із ними осіб, інтегрована у загальний механізм злочинної діяльності та спрямована на ускладнення,

дезорганізацію або нейтралізацію кримінального переслідування шляхом використання кримінальних, процесуальних, психологічних, корупційних, інформаційних та інших засобів, що реалізуються на докримінальній, кримінальній і посткримінальній стадіях з метою забезпечення стійкості, безперервності та безкарності організованої злочинної діяльності.

Таке розуміння дозволяє розглядати протидію розслідуванню не лише як сукупність окремих дій, а як самостійний об'єкт криміналістичного пізнання і один із ключових елементів механізму організованої злочинної діяльності, що має фундаментальне значення для подальшого розвитку криміналістичної теорії та вдосконалення практики протидії організованій злочинності [5, с. 361–366].

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві. Київ, 1994. С. 29.
2. Денисюк С. Ф. Подолання протидії розслідуванню: організаційні і тактичні заходи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць.* Харків: ХНУВС, 2011. № 2 (53): спеціальний випуск «Незалежній Україні – 20 років». С. 183–190.
3. Іванов А. О. Типові форми протидії кримінальному переслідуванню під час судового провадження. *Досудове розслідування в Україні: сучасний стан та шляхи підвищення ефективності:* матеріали науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 29 травня 2015), 2015. С. 62–65.
4. Кіліміченко С.О. До сутності поняття протидії розслідуванню організованої злочинної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 638–640. URL: http://lsej.org.ua/4_2025/157.pdf
5. Кіліміченко С.О. Особливості подолання протидії розслідуванню проявів організованої злочинної діяльності. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 361–366. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/6_2024/54.pdf
6. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Протидія розслідуванню та засоби її подолання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1 (97). С. 68–77.

7. Чаплинський К.О., Мінка П.Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навчальний посібник. Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. С. 112.

Кіліміченко Христина Юріївна,
аспірантка кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО СТРУКТУРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, ВЧИНЕНИХ ЖІНКАМИ

Як зазначає В. В. Юсупов, сучасні реалії України вимагають від криміналісти удосконалення, розроблення та впровадження у правоохоронну практику ряду методик, які б відповідали сучасним потребам боротьби зі злочинністю, зокрема методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки України [11, с.165]. Важливе місце у структурі методики посідає криміналістична характеристика злочинів, яка виступає узагальненою інформаційною моделлю типових найбільш значущих ознак певної категорії (групи, виду або підвиду) кримінальних правопорушень [2, с. 403] і слугує методологічною основою для побудови слідчих версій, визначення напрямів розслідування, планування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та вибору тактичних прийомів [8, с. 183].

Особливого значення криміналістична характеристика набуває під час дослідження злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, які відзначаються складністю механізму вчинення, латентністю, багатоепізодністю та тісним переплетенням кримінально-правових, соціальних, інформаційних і психологічних чинників. Ефективність їх розслідування значною мірою залежить від повноти та системності врахування типових елементів криміналістичної характеристики, зокрема особи злочинця, обстановки вчинення, способів реалізації злочинного умислу, слідової картини та механізмів приховування протиправної діяльності.

Водночас у криміналістичній науці відсутня єдність думки щодо визначення структурних елементів криміналістичної

характеристики, а також висуваються пропозиції щодо відмови включення її до структури окремої методики.

В. В. Тіщенко криміналістичну характеристику певної категорії злочинів визначає як «опис найбільш типових елементів даної категорії злочинів, що відображає криміналістичні особливості змісту і взаємозв'язку її елементів з метою сприяння розробці необхідних слідчих версій, відшукання джерел доказової інформації, встановленню особи злочинця й відповідних обставин злочину» [9, с.55-56].

Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко та інші автори підручника «Криміналістика. Академічний курс» криміналістичну характеристику визначають як «ідеальну модель типових зв'язків і закономірно сформованих джерел доказової інформації, яка дозволяє прогнозувати оптимальний шлях і найбільш ефективні засоби розслідування окремих категорій злочинів» [4, с.363].

А. В. Старушкевич висловив пропозицію термін «криміналістична характеристика» замінити на терміном «криміналістичний аналіз кримінального правопорушення» [6, с. 18]. Однак дана пропозиція не отримала широкої підтримки, що, на нашу думку, є правильним, адже криміналістичний аналіз за своєю природою є криміналістичним методом пізнання.

Є. Д. Лук'янчиков та В. Є. Лук'янчикова стверджують, що криміналістична характеристика, «яка містить у собі інтегровані відомості сучасних інформаційних систем як про якісні ознаки злочинів, так і про кореляційні зв'язки між її елементами», повинна виступати обов'язковою складовою окремої криміналістичної методики, адже опис ознак, що мають саме криміналістичне значення, сприяє підвищенню ефективності діяльності з розслідування злочинів [5, с. 238, 242]. Подібним чином мислить В. М. Шевчук, який звертає увагу на те, що «під час дослідження і побудови криміналістичної характеристики злочинів важливо виявити і встановити відповідні взаємозв'язки й залежності між її елементами, використовуючи при цьому завчасно розроблені програми та сучасні можливості комп'ютерних технологій». Також вчений доречно вказує на те, що встановленню підлягають кореляційні взаємозв'язки між: «предметом посягання і способом злочину; способом злочину і особою злочинця; предметом посягання і слідами злочину; слідами злочину і його способом та ін» [10, с.65].

А. Ф. Волобуєв, С. О. Книженко, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк визначають, що у криміналістичній характеристиці злочинів містяться відомості про такі елементи механізму злочинів окремого виду чи групи як предмет злочину; місце, час та обстановка, характерні для вчинення злочинів окремих видів; способи підготовки, вчинення та приховування злочинів – певна система дій, прийомів та окремих операцій злочинців, у т.ч. використання знаряддя злочину; сліди злочинів; особа злочинця; особа потерпілого [1, с. 9]. О. О. Алєксєєв до даного переліку додає ще відомості про мотив та мету вчинення злочинів [3, с. 431].

Аналіз наведених наукових підходів свідчить, що попри наявність дискусійних позицій і спроб перегляду або навіть заміни поняття криміналістичної характеристики, у науковому середовищі домінує підхід, відповідно до якого вона розглядається як самостійна, науково обґрунтована інформаційна модель типових ознак злочинів певної категорії.

Порівняльний аналіз поглядів учених дозволяє констатувати, що незалежно від концептуальних відмінностей (орієнтація на криміналістично значущі ознаки, елементи складу кримінального правопорушення або предмет доказування) всі підходи об’єднує визнання прикладного призначення криміналістичної характеристики. Тому повністю погоджуємося із Р. Л. Степанюком та В. О. Гусєвою, які зазначають, що «головне призначення криміналістичної характеристики полягає в інформуванні слідчого про типові для певного виду чи групи кримінальних правопорушень дані. У ситуації інформаційної обмеженості знання всієї сукупності типізованих у системі криміналістичної характеристики певного виду кримінальних правопорушень відомостей і закономірно взаємопов’язаних елементів дозволить слідчому за окремими з них, уже відомими на початок розслідування, зі значною часткою достовірності робити висновки і про інші» [7, с. 86].

Тобто спрямованість криміналістичної характеристики на виявлення закономірних взаємозв’язків між елементами механізму злочину дозволяє використовувати її як дієвий інструмент побудови слідчих версій, визначення джерел доказової інформації й оптимізації процесу розслідування. Таким чином, дослідження криміналістичної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, має не лише теоретичне, а й безпосереднє прикладне значення,

оскільки спрямоване на підвищення ефективності виявлення, розкриття та доказування таких кримінальних правопорушень шляхом удосконалення криміналістичних методик та тактичних рекомендацій.

На нашу думку, *криміналістична характеристика злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, може бути визначена як науково обґрунтована узагальнена інформаційна модель, що відображає сукупність найбільш типових і криміналістично значущих ознак та закономірних взаємозв'язків елементів механізму злочинної діяльності цієї категорії кримінальних правопорушень з урахуванням гендерно зумовлених особливостей жіночої злочинної поведінки, і призначена для забезпечення ефективного та швидкого здійснення розслідування шляхом висунення найбільш вірогідних слідчих версій, визначення основних напрямків розслідування та вибору найбільш доцільних тактичних прийомів збирання доказової інформації.*

До складових криміналістичної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, що мають найбільше значення для організації і здійснення як виявлення, так і розслідування злочинів досліджуваної категорії, відносяться такі елементи, як:

– відомості про особу злочинця, тобто жінок, які вчиняють злочини проти основ національної безпеки;

– відомості про спосіб підготовки, вчинення та приховування злочинів проти основ національної безпеки;

– відомості про обстановку, тобто час, місце та інші умови вчинення злочинів проти основ національної безпеки;

– відомості про мету та мотиви вчинення жінками злочинів проти основ національної безпеки.

Саме зазначена система відомостей, на нашу думку, утворює основу криміналістичної характеристики злочинів проти основ національної безпеки України, вчинених жінками, а відомості про кореляційні зв'язки між зазначеними елементами мають безпосереднє значення для практики боротьби із даним проявом злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва,

Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

2. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.

3. Криміналістика [текст] : підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алєксєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В.Варфоломеєва, В.Г.Гончаренко, В.І.Бояров [та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

5. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчикова В.Є. Криміналістична характеристика в методиці розслідування окремих категорій злочинів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія».* 2017. Т. 19. С. 237–243.

6. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів : навчальний посібник. Київ : НВТ «Правник». 1997. 41 с.

7. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.

8. Татаренко С.В. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля. *Київський часопис права.* 2022. № 2. С. 181–187.

9. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

10.Шевчук В. М. Криміналістична характеристика злочинів: «криміналістичний пережиток» чи реально діюча категорія криміналістики. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1. С. 62–66.

11.Юсупов В.В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 3. С. 163–166.

Козачок Вероніка Ігорівна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Документування воєнних злочинів на деокупованих територіях ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів України, міжнародних стандартів та спеціальних підзаконних документів, що визначають порядок фіксації, вилучення, зберігання та використання доказів. Основу правового регулювання становлять положення Кримінального кодексу України, зокрема стаття 438 «Порушення законів та звичаїв війни», яка охоплює широкий спектр протиправних діянь: умисні вбивства цивільних, жорстоке поводження з мирним населенням, депортацію, незаконне позбавлення волі, напади на об’єкти цивільної інфраструктури, застосування заборонених засобів ведення війни тощо [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає процесуальну рамку документування, встановлюючи обов’язковість дотримання процедурних гарантій під час огляду місця події, проведення слідчих (розшукових) дій, фіксації показань свідків та потерпілих, призначення експертиз і забезпечення ланцюга збереження доказів [2]. Окреме значення мають положення, що регулюють невідкладність слідчих (розшукових) дій у випадках, коли існує загроза втрати доказів, що особливо актуально на деокупованих територіях [3]. Суттєвий вплив на організацію процесу документування мають постанови Кабінету Міністрів України, які визначають порядок залучення державних інституцій до фіксації наслідків збройної агресії, використання бюджетних коштів для технічного забезпечення відповідних робіт, координацію між слідчими органами,

експертними установами та органами місцевого самоврядування. Певні урядові постанови передбачають спеціальні механізми підтримки документування воєнних злочинів у співпраці з міжнародними партнерами, що дозволяє інтегрувати стандарти ООН, Міжнародного кримінального суду та інших інституцій у національні процедури. Крім того, Україна імплементує міжнародно-правові норми, включаючи Женевські конвенції, Римський статут та інші документи, які встановлюють обов'язок держави розслідувати та фіксувати факти грубих порушень гуманітарного права. Таким чином, правове підґрунтя документування воєнних злочинів формує цілісну систему, яка поєднує національне законодавство, міжнародні зобов'язання та підзаконні нормативні акти і створює необхідні юридичні умови для проведення повноцінних слідчих (розшукових) дій у складних поствоєнних умовах.

Методологія криміналістичного документування воєнних злочинів на деокупованих територіях передбачає цілісний комплекс дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження доказів, які мають матеріальне та процесуальне значення. Специфіка таких територій полягає у високому рівні руйнувань, небезпеці мінування, відсутності можливості негайного доступу до місця події, а також у значній кількості свідків та потерпілих, які мають глибокі психологічні травми. Тому методика починається з проведення заходів безпеки та розмінування, після чого здійснюється фото- і відеофіксація території у первинному вигляді. Особлива увага приділяється об'єктам, які можуть містити сліди вибухів, обстрілів, прямого застосування зброї, а також місцям незаконного утримання осіб. Криміналісти використовують трасологічні, балістичні, судово-медичні, вибухотехнічні та почеркознавчі методи, що дозволяють встановити тип зброї, напрямок ураження, спосіб руйнування, механізм завдання тілесних ушкоджень. Цифрова криміналістика відіграє ключову роль у дослідженні мобільних пристроїв, відновленні видалених даних, аналізі метаданих фото та відео, геолокаційних координат і цифрових слідів присутності окупаційних підрозділів. Процедура фіксації масових поховань включає судово-медичний огляд тіл, опис їхнього стану, документування травм, відбір біологічних зразків для подальшої ідентифікації, а також складання карт поховань з прив'язкою до місцевості. У разі виявлення катівень або місць утримання людей проводиться детальний аналіз приміщень: сліди крові,

пошкоджень, залишків знарядь тортур, записів на стінах, предметів особистого вжитку. Усі дії фіксуються у протоколах огляду, до яких додаються додаткові матеріали – схеми, відеозаписи, фототаблиці. Надзвичайно важливо забезпечити правильне вилучення речових доказів, їх маркування та створення безперервного ланцюга збереження (chain of custody), адже навіть невелике порушення процедури може поставити під сумнів допустимість доказів у міжнародних судах. У більшості випадків робота здійснюється мультидисциплінарними групами, до яких залучають криміналістів, судмедекспертів, саперів, археологів, психологів та фахівців з цифрових технологій, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до документування злочинів [5] .

Документування воєнних злочинів на деокупованих територіях супроводжується численними труднощами, що мають організаційний, безпековий, правовий та психологічний характер. Найбільш критичним є питання безпеки: значна частина територій після звільнення залишаються замінованими або містять нерозірвані боєприпаси, що унеможливлює швидкий допуск слідчих до місця події. Затримка у проведенні оглядів призводить до природної деградації доказів, порушення структури руйнувань та зміни положення тіл чи об’єктів. Додатковою проблемою є навмисне знищення доказів окупантами: спалення документів, руйнування будівель, переміщення тіл, замітання слідів перебування військових. Це суттєво ускладнює встановлення обставин злочину та потребує застосування реконструктивних криміналістичних методів. Важливим викликом виступає порушення ланцюга збереження доказів, адже у перший період після деокупації території нерідко перебувають у вільному доступі для цивільних осіб, волонтерів або місцевих підрозділів, які можуть неусвідомлено змінювати або переміщати речові докази. Значна складність виникає під час роботи зі свідками й потерпілими: багато з них перебувають у стані посттравматичного стресу, що ускладнює отримання повних та достовірних свідчень. Психологічна робота має проводитися делікатно, із застосуванням спеціальних методик опитування, а інколи – із наданням первинної психологічної допомоги. У правовому вимірі проблеми пов’язані з необхідністю відповідності доказової бази міжнародним стандартам, зокрема вимогам Міжнародного кримінального суду щодо автентичності матеріалів, підтвердження часу та місця фіксації, документування

обставин вилучення. Додатково актуальним є питання міжвідомчої координації: поліція, прокуратура, СБУ, ДСНС, Збройні Сили, міжнародні місії та місцева влада повинні взаємодіяти узгоджено, оскільки неузгодженість дій нерідко призводить до дублювання або, навпаки, втрати важливої інформації.

Для підвищення ефективності документування воєнних злочинів необхідно вдосконалити нормативну базу, посилити міжвідомчу координацію та розширити технічний і кадровий потенціал органів, що займаються фіксацією злочинів. Доцільним є створення єдиного національного стандарту документування, який містив би детальні алгоритми дій для різних типів злочинів – масові вбивства, катування, руйнування цивільних об'єктів, депортація, насильницькі злочини тощо. Слід забезпечити належний рівень підготовки фахівців: організовувати спеціалізовані курси для слідчих, криміналістів, судмедекспертів, психологів та саперів з урахуванням досвіду міжнародних кримінальних трибуналів.

Не менш важливим є технічне оснащення: мобільні криміналістичні лабораторії, сучасні засоби фото- та відеофіксації, обладнання для 3D-сканування, комплекси для відновлення цифрових даних та високоточні геодезичні системи мають бути доступні слідчим групам на місцях. Розширення міжнародної співпраці дозволить інтегрувати нові технології, отримати методичну підтримку та підвищити легітимність зібраних доказів у міжнародних судах. Важливо забезпечити належне фінансування процесу документування за рахунок державного бюджету та міжнародних програм підтримки, у тому числі через оновлені постанови Кабінету Міністрів України [4] . Доцільно також створити централізований захищений реєстр доказів воєнних злочинів, який забезпечить їх систематизацію, збереження та контроль за переміщенням. Впровадження цих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності документування, збереженню доказів та подальшому притягненню винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки кінематографії, у тому числі документування воєнних злочинів» від 18.04.2018 № 339. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2018%D0%BF#Text

4. Про внесення змін до Порядку використання коштів для державної підтримки кінематографії (щодо документування воєнних злочинів). Постанова КМУ від 04.06.2025 (№ 657-2025 та супровідні документи). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2025-%D0%BF#Text

5. Матеріали (методичні/аналітичні) щодо стандартів розслідування та документування воєнних злочинів; презентації і огляди Верховного Суду та експертних установ (аналітичні матеріали, 2022–2024). URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf

Кропивка Руслан Олегович,
здобувач при Науково-організаційному центрі Національної академії Служби безпеки України

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА ЗІ СЛІДЧИМ ТА ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Криміналістичні питання взаємодії прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами під час досудового розслідування набувають особливої актуальності в умовах ускладнення злочинних практик, зростання ролі цифрових джерел інформації [9; 25], використання негласних форм отримання відомостей [14; 18], а також підвищення вимог до «якості» доказування як складової верховенства права [16; 21; 24]. У сучасному кримінальному провадженні ефективність розслідування визначається не лише ресурсами чи кількістю проведених дій, а насамперед здатністю сторони обвинувачення організувати таку взаємодію між прокурором, слідчим і оперативними підрозділами, яка забезпечує законність, несвавільність, пропорційність втручань у права людини та процесуальну

придатність отриманих результатів для доказування [21; 24]. Саме тому криміналістичний аспект взаємодії виступає не «додатком» до процесуальних норм, а практичним механізмом трансформації правових вимог у конкретні організаційно-тактичні рішення, що забезпечують повноту, своєчасність і перевірюваність доказової інформації [3; 11; 12; 29].

Взаємодію прокурора зі слідчим і оперативними підрозділами доцільно розглядати як багаторівневий процес у системі кримінально-процесуальних правовідносин, де кожен учасник має власну компетенцію, функціональне призначення і межі відповідальності, а їх узгодженість забезпечує досягнення завдань кримінального провадження без підміни процесуальних гарантій міркуваннями «ефективності будь-якою ціною» [5; 21]. У цьому сенсі правильне розуміння функцій прокурора у кримінальному процесі має принципове значення, оскільки визначає формат впливу прокурора на хід і напрям розслідування, характер процесуального керівництва, а також співвідношення нагляду, організації та підтримання обвинувачення в суді [15]. З огляду на це, криміналістичні питання взаємодії не зводяться до техніки комунікації між підрозділами; вони охоплюють планування і корекцію розслідування, вибір засобів отримання доказів, забезпечення режиму допустимості, організацію документування, розподіл ролей під час слідчих і негласних дій, контроль за дотриманням меж повноважень та управління доказовими ризиками [1; 3; 11; 12; 16].

Фундаментальним методологічним орієнтиром для оцінки будь-якої взаємодії в досудовому розслідуванні є концепція кримінального процесуального доказування, в якій визначальними стають не лише змістовні характеристики доказової інформації, а її походження, процесуальна форма та можливість перевірки судом [10; 16; 30]. Це означає, що взаємодія прокурора зі слідчим і оперативними підрозділами повинна будуватися з урахуванням того, що кожний крок у отриманні інформації має або створювати доказ, або закладати підстави для його недопустимості [10; 16; 21; 22; 30]. Відповідно, прокурор має організовувати взаємодію так, щоб оперативні можливості підрозділів не «випереджали» процесуальну форму, а слідчі рішення не ставали формальним «оформленням» уже отриманих позапроцесуальних відомостей, зокрема у сфері ОРД та негласних форм отримання інформації [4; 6; 7; 14; 18]. Такий

підхід безпосередньо кореспондує вимогам верховенства права в доказуванні, де забезпечення прав людини, зокрема в цифровому доказуванні, розглядається як умова справедливого вироку, а не як обмеження, яке можна обійти інструментами оперативної доцільності [21; 24; 25].

Ключовою ділянкою, де криміналістична природа взаємодії проявляється найгостріше, є сфера негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Саме тут зіштовхуються різні правові режими, різні рівні «таємності» і різні стандарти документування. Науковий аналіз співвідношення НСРД та ОРЗ підкреслює необхідність чіткого розмежування їх поняття, сутності та функціональної ролі, оскільки змішування цих форм діяльності породжує ризики процесуальної дефектності та підриває придатність результатів для доказування [14]. Для взаємодії це означає, що прокурор не може обмежитися загальним «координуванням», а має забезпечити, щоб ініціювання, проведення й використання результатів негласних дій відповідало процесуальним вимогам, включно з підставами, межами, строками, цільовою спрямованістю та порядком фіксації результатів [14; 18]. У криміналістичному вимірі це вимагає узгодженого планування: визначення доказових цілей (які факти підлягають встановленню), добору оптимальних засобів отримання інформації, прогнозування тактичних ситуацій і ризиків викриття, а також забезпечення подальшої «процесуалізації» результатів так, щоб вони могли бути перевірені та використані у змагальному судовому розгляді [3; 11; 12; 18].

Окремий блок криміналістичних питань взаємодії пов’язаний із прокурорським наглядом за оперативно-розшуковою діяльністю та повноваженнями прокурора у цій сфері. У класичному розумінні прокурорський нагляд має забезпечувати законність діяльності оперативних підрозділів, запобігати свавільному втручанню в права людини та мінімізувати ризики використання незаконно здобутої інформації у доказуванні [4; 6; 7]. Водночас у практичній площині наглядова функція перетинається з потребою організації взаємодії: прокурор, з одного боку, повинен забезпечувати належне документування і контроль, а з іншого — не підміняти оперативні підрозділи або слідчого, не руйнуючи систему розподілу компетенцій [5; 15]. Саме тому криміналістично правильна модель взаємодії передбачає, що прокурор встановлює

процесуальні «рамки» для оперативного супроводу розслідування, визначає критерії придатності результатів для доказування, контролює пропорційність та необхідність заходів, а також забезпечує своєчасне прийняття процесуальних рішень, які перетворюють оперативні дані у процесуально релевантні докази (через ініціювання НСРД, слідчих дій, тимчасового доступу тощо) [4; 6; 7; 14; 18; 13].

Не менш важливою ділянкою взаємодії є організація і проведення слідчих (розшукових) дій у широкому розумінні, включно з правильним визначенням їх місця у системі доказування. Теоретичне уточнення поняття і класифікації слідчих дій має прикладну цінність для взаємодії, оскільки дозволяє правильно обирати процесуальний інструмент залежно від виду інформації, яку потрібно отримати, і від тактичної ситуації, в якій перебуває розслідування [8]. Для прокурора як процесуального керівника це означає, що планування розслідування має включати не лише перелік дій, а їх логічну послідовність, взаємозумовленість і доказову мету, з урахуванням того, які дії можуть забезпечити перевірку уже отриманих відомостей, а які — створити нові доказові джерела [8; 16; 17]. Взаємодія зі слідчим у цьому контексті має криміналістичний характер: прокурор бере участь у формуванні загальної доказової конструкції, оцінює достатність і належність запланованих дій, виявляє прогалини в доказуванні, а також забезпечує, щоб оперативні підрозділи надавали інформаційно-аналітичну підтримку в межах правового режиму і без підміни слідчих дій оперативними аналогами [5; 7; 8; 14; 18].

Суттєвий практичний пласт взаємодії становить інститут тимчасового доступу до речей і документів, особливо у провадженнях щодо організованої злочинності або складних «схемних» злочинів. Дослідження застосування тимчасового доступу в таких категоріях справ підкреслює, що цей інструмент є не просто способом отримання документів, а тактичним засобом контролю доказового поля: він дозволяє верифікувати версії, зіставляти ланцюги подій і фінансові сліди, встановлювати ролі учасників та виявляти організаційні структури злочинної діяльності [13]. Для взаємодії прокурора, слідчого й оперативних підрозділів це означає необхідність узгодження аналітичної роботи (що саме шукати і де), процесуального оформлення (які підстави і межі доступу), логістики отримання і збереження (щоб не втратити цілісність та автентичність), а також подальшого

використання в доказуванні (щоб інформація з документів отримала належну процесуальну «обробку» через допити, експертизи, огляди, інші дії) [13; 8; 10; 16]. У криміналістичній площині тимчасовий доступ стає вузловою точкою координації: помилки тут часто не компенсуються іншими засобами, бо втрачається час, контекст і можливість належної фіксації цифрових слідів [13; 25].

Окремого значення набуває взаємодія у сфері цифрових технологій, кіберпростору і цифрових доказів. Поняття кіберпростору як середовища вчинення злочину підкреслює, що цифрові сліди мають специфічну природу: вони розподілені, легко модифікуються, залежать від технічних середовищ, а їх інтерпретація потребує спеціальних знань [9]. Звідси випливає криміналістичний виклик взаємодії: слідчий потребує оперативної і технічної підтримки для швидкого реагування, оперативні підрозділи мають інструменти й компетенції збору інформації, а прокурор повинен забезпечити, щоб усі ці дії були вбудовані в процесуальну форму і відповідали європейським стандартам цифрового доказування та прав людини [24; 25]. Науковий аналіз цифрових технологій і доказів у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України та використання новітніх технологій у доказуванні воєнних злочинів демонструє загальний принцип, релевантний для будь-яких категорій: технологічна складність підвищує ризик процедурних помилок, а отже, підсилює значення попереднього планування, стандартизації документування і забезпечення перевірюваності результатів [20; 25]. У взаємодії це означає потребу в єдиній доказовій “архітектурі” розслідування: визначенні джерел цифрових даних, способів їх отримання, фіксації метаданих, протоколювання, залучення спеціаліста/експерта, а також контролю за мінімізацією персональних даних і пропорційністю втручання [24; 25].

Показовим прикладом сучасної криміналістичної взаємодії є документування атак на критичну інфраструктуру та використання інтелектуального аналізу мультисенсортних даних. Тут наочно проявляється, що результат доказування формується на стику аналітики, технічного збору даних, їх верифікації та процесуальної легалізації. Для прокурора як процесуального керівника взаємодія має забезпечити, щоб аналітичні методики не підміняли доказування припущеннями, щоб результати інтелектуального аналізу були відтворюваними і

перевірюваними, а процесуальні документи відображали весь ланцюг отримання та обробки даних [23; 21; 24]. Це підкреслює загальну закономірність: чим складніший технологічний інструментарій, тим вищі вимоги до організаційної і тактичної узгодженості взаємодії між прокурором, слідчим і оперативними/технічними підрозділами [3; 11; 23].

Водночас криміналістичні питання взаємодії мають оцінюватися крізь призму принципу верховенства права у доказуванні. У цьому вимірі взаємодія не може бути виправданням для «колективної безвідповідальності» або для розмивання меж повноважень: навпаки, вона має забезпечити персоніфікацію процесуальних рішень, їх мотивованість і контрольованість [21; 22]. Методологія верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні підкреслює, що справедливість результату залежить від справедливості процедури, а процедура є справедливою тоді, коли гарантує передбачуваність, рівність сторін і ефективний судовий контроль [21]. Це прямо впливає на взаємодію: прокурор, плануючи і координуючи досудове розслідування, повинен виходити з того, що будь-яке втручання в права, особливо у цифровій сфері, має бути необхідним, пропорційним і належно оформленим, а будь-яка “оперативна доцільність” повинна бути підконтрольна процесуальним гарантіям [4; 6; 7; 21; 24; 25].

Особливу вагу для криміналістики взаємодії має питання «організації» як категорії, що співвідноситься з криміналістичною тактикою. Організація в криміналістичному сенсі включає розподіл ролей, ресурсів і процедур, які забезпечують реалізацію тактичних рішень у конкретній слідчій ситуації [12; 11]. Взаємодія прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами фактично є організаційною формою реалізації криміналістичної тактики на рівні розслідування в цілому: вона визначає, як саме збирається інформація, як вона перевіряється, як швидко ухвалюються рішення, як забезпечується режим конспірації при негласних діях і як гарантується процесуальна «чистота» доказів [3; 11; 12; 14; 18; 29]. Звідси випливає, що якість взаємодії є складовою якості криміналістичної тактики: погано організована взаємодія породжує дублювання, втрату часу, протиріччя в документах, витоки інформації, порушення таємниці слідства, а в підсумку — процесуальну вразливість доказової бази [10; 16; 21].

Криміналістично значущим є також момент початку досудового розслідування, оскільки саме на старті формуються первинні версії, визначаються межі доказування, обираються перші інструменти отримання інформації та закладаються стандарти документування [17; 16]. Помилки на цьому етапі часто стають системними: неправильна кваліфікаційна гіпотеза тягне неправильний план; невірно обраний засіб фіксації призводить до втрати слідів; неузгодженість між прокурором, слідчим і оперативними підрозділами породжує хаотичне накопичення інформації без доказового ядра [17; 8; 16]. Тому криміналістична культура взаємодії повинна включати механізми первинного узгодження: визначення доказової мети, опис ключових обставин, які підлягають встановленню, визначення першочергових джерел і ризиків втрати інформації, а також встановлення стандартів процесуальної комунікації й контролю, зокрема в частині НСРД/ОРЗ і цифрових даних [14; 17; 18; 24; 25].

У підсумку криміналістичні питання взаємодії прокурора зі слідчим та оперативними підрозділами під час досудового розслідування слід розглядати як системну площину, де поєднуються функціональні ролі суб'єктів кримінального процесу, криміналістична тактика й організація, доказова методологія та стандарти прав людини. Ефективна взаємодія означає, що оперативні можливості підрозділів працюють у межах правового режиму, слідчі дії плануються як елементи єдиної доказової конструкції, а прокурор забезпечує процесуальне керівництво і нагляд так, щоб результат розслідування був не лише "результативним", а й процесуально придатним для доказування, перевірюваним у суді та сумісним із верховенством права. Саме така модель перетворює взаємодію з адміністративної необхідності на криміналістично обґрунтований механізм забезпечення законності, якості доказів і легітимності майбутнього судового рішення.

Список використаних джерел

1. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти : монографія. Одеса : Юридика, 2025. 458 с.

2. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: монографія. Харків : Право, 2020. 386 с.

3. Криміналістична тактика: навч. посіб. / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. 2-ге вид., доп. та перероб. Київ : Алерта, 2017. 244 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8398

4. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. Вісник Ун-ту внутр. справ. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

5. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2002. 160 с.

6. Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (2–3 жовт. 2006 р.). Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

7. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

8. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ.* 2008. № 1. С. 142–148.

9. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття кіберпростору як середовища вчення злочину. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави* : наук.-практ. журнал. Київ : НАСБУ, 2009. № 2 (2). С. 77–81.

10. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2011. № 1 (3). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf

11. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2012. № 1 (5). URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

12. Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття “організація” у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569

13. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

14. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

15. Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86–95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf

16. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України.* 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

17. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/

18.Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* Київ. 2013. № 1. С. 270–277. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48

19. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123.

20. Погорецький М. А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/visnyk_krim_sud_3-4_23_v2_250425_avt2-84-102.pdf

21. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових*

наук України. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275.

22. Погорецький М. А. Вплив правових позицій Верховного Суду на формування доктрини та практики кримінального процесуального доказового права України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 4. С. 260–290. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-4-260.

23. Погорецький М. А., Меленті Є. О. Документування атак держави-агресора на об'єкти критичної інфраструктури України: методика інтелектуального аналізу мультисенсортних даних та використання його результатів у кримінальному процесуальному доказуванні. *Право і суспільство*. 2025. № 4. С. 251–274. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.1.36.

24. Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

25. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

26. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності: навч. посібн. / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва, З. М. Топорецька, А. М. Черняк та ін. ; за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2025. 376 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8265

27. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. В. Бишевець, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2015. 536 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8407

28. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця : ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2017. 492 с.

29. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : ХЮІ, 2007. 256 с.

30. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. *Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар*: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М.

Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Кузнєцов Олександр Ігорович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА З ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В РОЗРІЗІ АНАЛІЗУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Для покращення якості конфіденційного співробітництва у протидії організованій злочинності доцільно розглянути досвід провідних країн світу в цьому питанні.

Законодавство багатьох зарубіжних країн або прямо санкціонує використання в діяльності поліції інформаторів, або мовчки погоджує таку практику.

Проаналізувавши досвід Сполучених штатів Америки у використанні можливостей конфіденційного співробітництва у протидії організованій злочинності було встановлено, що більше 50% усіх злочинів які вчиняють представники ОЗУ виявляється і розкриваються ФБР за допомогою інформаторів діяльність яких є законною і усталеною практикою, а також невід'ємною частиною американської системи правопорядку [1, с. 133–144]..

Отже, використання конфіденційного співробітництва у протидії організованій злочинності у США дозволяється при розкритті всіх загальнокримінальних так і злочинів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. Спеціального закону щодо використання конфіденційних співробітників під час протидії кримінальним правопорушенням не існує, а порядок дій федеральних і місцевих правоохоронних органів закріплений у відповідних актах їх керівників та прокурорів відповідного рівня. [2, с. 67-72].

У багатьох країнах ЄС, як і в Німеччині, конфіденційне співробітництво може використовуватися лише для розслідування окремих видів злочинів, зокрема протидії ОГ та ЗО. До таких країн, в числі іншого належать Італія та Франція [3].

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що було б доцільним враховуючи зарубіжний досвід в Кримінальному –

процесуальному кодексі України та Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачити, що особи, залучені до конфіденційного співробітництва для виконання завдань кримінального провадження, можуть отримувати від уповноважених підрозділів, грошову винагороду (заробітну плату), а також заохочення та компенсацію витрат, пов'язаних з виконанням такими особами завдань. [4, с. 18].

Дані особи не несуть цивільно-правової та адміністративної відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо їх дії були необхідними для виконання завдань кримінального провадження.

Шкода та (або) збитки, завдані діями даної особи у межах виконання завдань кримінального провадження, відшкодовуються за рахунок державного бюджету.

При наявності загроз життю та здоров'ю особі, яка конфіденційно співробітничає з правоохоронними органами, його захист може здійснюватися відповідно до законів України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Список використаних джерел

1. Мусієнко І. І., Гречин Є. Є. Інститут конфіденційного співробітництва у США: організаційно-правовий аспект. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 131. С. 133–144.

2. Гречин Є. Є. Особливості використання конфіденційних джерел агентством по боротьбі з наркотиками США. *Форум права.* 2016. № 1. С. 67–72.

3. Roviaro v. United States, 353 U.S. at 62, 77 S. Ct. at 628-29 (1957). URL: supreme.justia.com/cases/federal/us/353/53/; FBI's Manual of Investigative Operations and Guidelines (MIOG) § 137-3. URL: vault.fbi.gov/miog/manual-of-investigative-operations-and-guidelines-miog-part-02-01-of-06/view.

4. Савченко А.В., Матвійчук В.В., Никифорчук Д.Й. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США : посібник / За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. С. 18.

Левицька Вікторія Андріївна,
здобувачка вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного нституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ВІЗИРУВАННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ НАПРЯМУ ЗДІЙСНЕННЯ ПОСТРІЛУ ТА МІСЦЯ ЗНАХОДЖЕННЯ СТРІЛКА, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З початком повномаштабної агресії рф відносно України, всі злочини вчинені країною агресором кваліфікують за статтей 438 Кримінального кодексу України «Воєнні злочини» [3]. Весь світ став свідком тих жорстких подій, які відбувалися в містах України таких як: Буча, Ірпінь, Ізюм та ін. Дані міста певний час знаходилися під окупацією агресора, але згодом були деокуповані. Після деокупації вище вказаних місць всі іноземні та вітчизняні видання публікували наслідки дій агресора відносно цивільного населення. На вулицях знаходилися вбиті цивільні люди, розстріляні автомобілі, на яких мешканці даних міст намагалися виїхати у безпечні місця, розстріляні будинки та приміщення.

Для розслідування даної категорії злочинів слідчим Національної поліції України слід розуміти з якого напряму було здійснено постріл, встановити місця перебування стріляючої особи. При отриманні з різних джерел аналітичної інформації, яка свідчить про перебування в певній локації відповідних військових підрозділів або військових формувань рф та в комплексі доказової інформації допоможе встановити та ідентифікувати певну особу, яка здійснювала постріли.

Визначення місця, звідки був зроблений постріл, стає можливим, якщо є два доволі віддалених одне від іншого

пошкодження, в результаті руху однією кулею, наприклад, дві наскрізних пробоїни в кузові автомобіля або в склі подвійної рами, або наскрізна в склі і сліпа в підлозі, або наскрізний кульовий канал у стіни, або навіть сліпий кульовий канал, якщо він глибокий. Приступаючи до визначення місця пострілу, насамперед, необхідно за характером пробоїн встановити, з якого боку зроблений постріл, тобто визначити вхід і вихід отвору. Ясно, що місце, звідки був зроблений постріл, розташоване з боку першої вхідної пробоїни. Якщо ж перший вхідний отвір знаходиться вище наступних, то куля летіла під певним кутом зверху вниз за напрямком. При цьому, однак, ще не можна вважати, що постріл міг бути зроблений тільки під кутом зверху вниз із невеликої відстані, оскільки такий напрямок польоту кулі можливий і при уражені предметів кулею на кінці польоту, тобто на низхідній гілці її траєкторії. Внаслідок цього варто відрізняти постріли з відносно невеликої і дуже великої відстані. Траєкторія кулі при відносно невеликій відстані пострілу (до 100-200 м) практично є прямолінійною. Тому лінія польоту кулі може бути відтворена з достатньою для експертизи точністю: це пряма лінія, проведена через дві опорні і продовжена у відповідному напрямку. На цьому продовженні розташовані усі можливі точки пострілу.

Визначення лінії польоту кулі за опорними точками за допомогою оптичної вісі фотокамери або візуальним спостереженням за допомогою візирної лінійки називається методом візирування.

Якщо за взаємним розташуванням пробоїн встановлено, що постріл зроблений під кутом знизу нагору, тобто при продовженні візирної вісі вхідного отвору на певній відстані від його початку упирається в ґрунт, то найбільш ймовірним місцем пострілу буде те, що відповідає на цій вісі висоті приблизно 140-130 см від рівня ґрунту. На такій висоті знаходиться зброя, яку тримає при пострілі стоячи людина середнього зросту.

Перед візируванням необхідно з максимальною точністю зафіксувати положення центрів пробоїн, що здійснюється наклеюванням на краї пробоїн непрозорого паперу з отвором у центрі пробоїни або закріпленням в обох центрах кінців трубочки, якщо відстань між ними невелика, наприклад, у кузові автомобіля. Та ж ціль досягається закріпленням, натянутої мотузки, кінці якої прив’язані до паличок, що проходять через обидва центри, а останні обпираються на краї пробоїн. У

випадку, коли немає другого отвору, а є сліпий кульовий канал, це досягається розміщенням в пробоїні прямого стрижня (наприклад, шомпола гвинтівки) і прикріпленням до його кінця, який виглядає зовні, другого краю мотузки так, щоб стрижень складав пряму лінію з ниткою. Візування іноді може бути успішно зроблено й у тих випадках, коли об'єкти з кульовими пошкодженнями хоча і змінили своє початкове положення, однак їх багато. Це полегшує точно відтворити їх розташування відповідно один одного, що мало місце в момент пострілу [4].

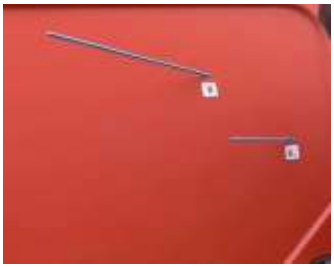

Рисунок 1-2. Кульове пошкодження на автомобілі та проведення візирування.

Якщо кульові пробоїни є в меблях і тому подібних предметах, то необхідно переконатися, що ці предмети не були після пострілу зрушені з місця, тобто точно зберегли те положення, яке вони займали в момент пострілу.

Якщо продовження візирної вісі за вхідним отвором є висхідною лінією – досліджують усі точки перетинання її з місцевими предметами, наприклад, поверх будівлі, оскільки звідти міг бути зроблений постріл. Необхідно мати на увазі, що в більшості випадків при такому напрямку лінії польоту кулі постріл вважається проведеним із дуже великої відстані, і обумовлена лінія візирування виступає над віссю висхідної траєкторії польоту кулі. На сьогоднішній день, для візирування, використовуються сучасні засоби, такі як, лазерний цілеспрямовувач, або 3D сканер [1].

Рисунок 3-4. Проведення візирування з визначення напрямку здійснення пострілу та місця стрілка.

На практиці слід враховувати що можливо помилково визначити місце пострілу, це частіше за все викликається відхиленням польоту кулі від прямолінійного напрямку (як правило дещо вниз і вправо), що може мати місце при прострілі в будь-яку перепону, а також унаслідок рикошету кулі.

Крім методу візирування, для визначення місця пострілу може бути застосований спосіб масштабних схем, що вимагає побудови в двох проекціях за методами геометрії точного розташування кульових пошкоджень і навколишніх предметів.

Однак цей спосіб значно складніше методу візирування, оскільки він вимагає проведення з великою точністю багатьох вимірювань, що пов'язано зі значною витратою часу. Внаслідок цього спосіб масштабних схем на практиці застосовується лише в окремих випадках (і завжди під час досліджень за тяжкими і резонансними кримінальними провадженнями).

Для визначення ймовірного місця пострілу координати ураженої перешкоди переносять на мапу місцевості і з точки, що відповідає розташуванню перешкоди, проводять азимут траєкторії, який визначається на місці події за допомогою компасу, як кут між меридіаном, що проходить через ушкодження та вертикальною площиною в якій перебуває траєкторія кулі.

Обчислення дистанції пострілу проводяться для визначення моделі зброї, що встановлюється за слідами на кулі, і відповідно початкової швидкості польоту кулі вистріляної з цієї зброї. Також визначається кут падіння куль, який дорівнює куту між напрямком кульового каналу та горизонтом.

Місце, з якого було проведено постріл, визначаться у результаті перенесення на мапу розрахункової дальності у відповідному масштабі в напрямку, що заданий азимутом траєкторії [2].

Таким чином визначення напряму здійснення пострілу та встановлення місця знаходження стрілка відіграє важливу роль при розслідуванні воєнних злочинів та притягнення винних до покарання.

Список використаних джерел

1. Бондар В. С., Соколов О. С. Судово-балістична реконструкція пострілу в залежності від ситуаційних обставин. Застосування вогнепальної зброї URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3-4_2021-Bondar%20V.S.,%20Sokolov%20O.S..pdf

2. Комісаров М. Л., Комісарова Н. О. Криміналістичне дослідження зброї, Частина І. Судова балістика : криміналістичне дослідження ручної вогнестрільної зброї, боєприпасів до неї, слідів та обставин їх застосування : навчальний посібник. Київ: КІ НГУ, 2023. 340 с. URL: https://kingu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC-%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%8F.pdf

3. Кримінальний кодекс України: Воєнні злочини № 4012-IX від 09.10.2024, № 4499-IX від 17.06.2025. База даних «Законодавство України» *Верховна Рада України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

4. Національна академія внутрішніх справ: об’єкти та сліди від дії зброї та патронів дослідження слідів пострілу. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/insp_krym/objects/object1.html

Матюшко Дмитро Сергійович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ПРАКТИКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Сьогодні, аналіз зарубіжного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв’язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин.

Аналіз міжнародного досвіду боротьби зі злочинністю свідчить, що за сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин [1, с. 699].

У різних країнах в залежності від конкретних умов організована злочинність то стабілізується, то набуває розповсюдження, удосконалює форми і методи діяльності. Організовані форми злочинної діяльності, власне кажучи, охопили увесь світ. Організовані злочинні угруповання (група, об'єднання) функціонують практично у всіх країнах світу та мають свої національні або територіальні різновиди ("Якудза" у Японії, "Коза Ностра" в США, "Меделянський картель" у Колумбії та ін.) [2].

В якості зразка правильного вибору стратегії боротьби зі злочинним лідерством доцільно взяти США. Ця країна англо-американської правової сім'ї має більше ніж сторічний досвід боротьби з організованою злочинністю – перші злочинні організації почали з'являтись там на початку XX століття. Американська мафія (до речі, не тільки етнічно італійська, з якою багато хто пов'язує існування організованої злочинності в США, а й ірландська, китайська, єврейська та інші), тривалий час тримала «оборону» від служителів закону [3]. Фактично проривом у цій боротьбі стало прийняття так званого Закону RICO, «RICO Act» або «RICO» – закон США про рекетовані і корумповані організації, прийнятий 15.10.1970 р.) [4]. Основною відмінністю РІКО від інших законодавчих актів та його прогресивний характер полягають у тому, що він був розроблений для переслідування не окремих осіб, а організацій, якими можуть виступати товариства, об'єднання, асоціації, інші юридичні особи, а також будь-яка група осіб, які фактично об'єднані, але не є юридичною особою (п. 4 ст. 1961 РІКО) [5].

Застосування Закону "RICO" щодо різних форм прояву організованої злочинності має суттєві переваги, оскільки порівняно з іншими федеральними законами його норми дозволяють: а) об'єднати в одній справі різних обвинувачених (членів підприємства) та різні злочини (наприклад, умисне вбивство та торгівлю наркотиками); б) висунути обвинувачення за незаконні дії, скоєні в місцях з іншою юрисдикцією (це

стосується і випадків визнання актами “рекету” вбивств, підпалів, викрадення людей, пограбувань та ін., вчинених на рівні окремих штатів), а також тоді, коли минув строк давності; в) надати в суді докази про вчинення інших злочинів (приміром, якщо висунення обвинувачення за один чи кілька злочинів здійснюється без посилання на концепцію підприємства, передбаченому Законом “RICO”, то часто не вдається показати, що обвинувачений мав певні стосунки з відповідною організацією; навпаки, якщо застосувати Закон “RICO”, то це дозволить представити докази існування злочинної організації та контактів з нею обвинуваченого); г) з’ясувати повну картину злочинної діяльності обвинуваченого; ґ) успішно виносити судам обвинувальні вироки та призначати конфіскацію злочинно здобутих коштів і майна [6].

Як свідчить аналіз дослідження, головною перевагою правоохоронців в США під час протидії ОГ та ЗО є використання новітньої криміналістичної техніки на всіх стадіях збирання доказів..

Зарубіжний досвід протидії ОГ та ЗО свідчить, що у своїй діяльності правоохоронні органи особливе місце відводять використання можливостей напрямів сучасної науки щодо ідентифікації особи яка вчинила дане кримінальне правопорушення за профілем ДНК.

Зарубіжний досвідтаких держав як Великобританія, Польща, Чехія, Франція, Ізраїль, Швейцарія з протидії ОГ та ЗО свідчить, що інформаційні підрозділи вже давно проводять оперативний, тактичний та стратегічний кримінальний аналіз, а саме специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, спрямований на встановлення та передбачення взаємозв’язків між даними про злочинну діяльність та іншими даними, потенційно з ними пов’язаними, їх оцінювання, інтерпретація та прогнозування розвитку досліджуваних подій з метою їх використання під час досудового розслідування.

Міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю дає підстави стверджувати, що наступальна державна політика може істотно ускладнити активність організованих злочинних співтовариств, знизити її ефективність, що зрештою приведе до витіснення мафіозних кланів за межі держави.

До елементів наступальної державної політики, які суттєво ускладнюють активність мафіозних структур, належать:

а) прийняття ефективного законодавства, яке: – ускладнює здобуття коштів кримінальним способом; – сприяє виявленню злочинців; – полегшує доказування вини злочинців; – виключає використання «брудних грошей»; б) створення розгалуженої системи контролюючих органів; в) зміна пріоритетів виробничо-господарської діяльності в різних сферах життєдіяльності (приватизація, квотування та ліцензування, оподаткування тощо); г) формування ідеології, яка заперечує співпрацю з кримінальними та напівкримінальними структурами [7, с. 13–21].

Отже, використовуючи закордонні розробки й механізми протидії злочинності, не слід забувати, що вони «є неприйнятними для України без наукової інтерпритації та адаптації за допомогою кримінологічної науки» [8].

Список використаних джерел

1. Єпринцев П.С., Зарубіжний досвід запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються організованими групами. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 4. С. 698–701. URL: http://lsej.org.ua/4_2021/176.pdf

2. Чаплинський К.О., Мінка П.Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями, навч. посіб. Дніпропетровськ, гуманіт. Ун-т. 2009. 7 с.

3.Фріс П., Фріс І. Про боротьбу зі злочинними спільнотами (нотатки на полях закону). *Юридичний вісник України*. 2020. № 28–29. URL: https://yvu.com.ua/pro-borotbu-zi-zlochynnymy-spilnotamy-notatky-na-polyah-zakonu/

4. Federal Criminal Code and Rules 2021. January 1, 2021. Revised Edition Paperback. 1612 p.

5. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія. Х.: Право, 2009. С. 25.

6.Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. … док-ра юрид. наук. Київ : Над. акад. МВС України, 2007. С. 366.

7. Джужа О. М. Досвід зарубіжних країн у наступальній стратегії боротьби з організованою злочинністю. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 13-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2018_2_3

8. Костенко О. М. Сьогодні боротьба із злочинністю нагадує поведінку «вершника без голови». *Юрид. вісн.України*. 2008. 1-7 листоп. (№44). С. 2.

Меджидов Тимур Русланович,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Реформування системи державного управління та процес децентралізації, що триває в Україні, суттєво вплинули на організацію діяльності правоохоронних органів, зокрема органів досудового розслідування. У сучасних умовах саме ефективна взаємодія між слідчими підрозділами та органами місцевого самоврядування стає необхідною передумовою для забезпечення законності, громадського порядку і ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

Органи місцевого самоврядування представляють інтереси територіальних громад, володіють значним масивом інформації щодо соціально-економічних, демографічних та безпекових процесів на місцях. Ці дані мають важливе значення для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, особливо тих, що стосуються земельних питань, розпорядження комунальним майном, використанням бюджетних коштів.

У 2022–2025 рр. додаткового значення набуває правовий аспект такої взаємодії у зв'язку з дією воєнного стану. Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (ст. 10, 11) у низці громад створено військові адміністрації, які перебрали на себе частину або всі повноваження органів місцевого самоврядування [1]. Це потребує від слідчих уточнення повноважних посадових осіб, процедур доступу до документів, об'єктів та майна, а також врахування режимних обмежень. У громадах, де органи місцевого самоврядування продовжують

роботу, їх діяльність здійснюється з урахуванням обмежень воєнного стану [2].

Основні напрями взаємодії:

1. Інформаційно-аналітична взаємодія. Органи місцевого самоврядування можуть надавати довідки, рішення рад, матеріали перевірок, дані комунальних підприємств та іншу інформацію, що має значення для кримінального провадження. Така передача відбувається відповідно до вимог КПК України та законодавства про захист персональних даних [3].

Під час воєнного стану зростає важливість обміну інформацією щодо об'єктів критичної інфраструктури, фактів пошкодження майна, евакуаційних заходів, випадків мародерства. Значна частина таких даних зосереджена у військових адміністраціях [3].

2. Організаційно-технічне сприяння

Органи місцевого самоврядування можуть забезпечити слідчому доступ до комунальних приміщень, територій, технічних засобів відеоспостереження чи іншого майна громади [4]. Це важливо під час проведення оглядів, обшуків чи слідчих експериментів.

У період воєнного стану таке сприяння включає фіксацію злочинів, пов'язаних із руйнуванням цивільної інфраструктури, або незаконним заволодінням гуманітарною допомогою. Водночас доступ до окремих об'єктів може бути обмежений та потребувати погодження з військовими адміністраціями.

3. Профілактична взаємодія

Місцеве самоврядування спільно з поліцією та слідчими підрозділами бере участь у програмах профілактики злочинності, розвитку систем відеоспостереження, проведенні інформаційних заходів для населення [4].

В умовах воєнного стану превентивна діяльність включає запобігання мародерству, контроль за обігом зброї, забезпечення громадського порядку та підтримку стабільності у громадах.

Проблеми взаємодії.

У практиці виявляються такі ключові проблеми:

1. Відсутність чіткого нормативного механізму взаємодії слідчого та органів місцевого самоврядування.

2. Недостатня поінформованість посадових осіб щодо повноважень слідчого та вимог КПК України.

3. Ризики розголошення даних досудового розслідування при неналежному поводженні з інформацією.

4. Брак технічних можливостей у громадах (відеоархіви, електронні бази, стійкі канали зв’язку).

5. Ускладнення під час воєнного стану: обмеження доступу до майна, передача повноважень військовим адміністраціям, перебої з комунікаціями.

Пропозиції щодо удосконалення:

1. Розробити типові інструкції та методичні рекомендації щодо обміну інформацією між слідчими, місцевими радами та військовими адміністраціями.

2. Впровадити систему навчання посадових осіб громад основам кримінального процесу, криміналістики та правилам взаємодії у період особливих правових режимів.

3. Розширити використання електронних засобів комунікації, включно з офіційними електронними кабінетами для обміну документами.

4. Запровадити регулярні координаційні заходи (наради, круглі столи, статистичний моніторинг) між слідчими та громадами.

Висновок. Взаємодія слідчого з органами місцевого самоврядування є важливою складовою ефективного досудового розслідування. Вона базується на принципах законності, взаємоповаги та чіткого розмежування компетенцій. У період воєнного стану її значення суттєво зростає, оскільки від належної координації дій залежить не лише результативність розслідувань, а й стабільність громад. Удосконалення нормативної бази, цифровізація процесів та зміцнення правової культури сприятимуть підвищенню рівня правової безпеки навіть у складних умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.

2. Про утворення військових адміністрацій населених пунктів : Указ Президента України від 01.03.2022 № 68/2022.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.

4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР.

Муратова Вікторія Олександрівна,
здобувач вищої освіти СЕ ННЕКІ НАВС
Науковий керівник:
Поліщук Віталій В'ячеславович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ СТАНДАРТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ

Статтею 8 Римського Статуту Міжнародного Кримінального суду передбачено цілу низку воєнних злочинів, до яких, зокрема, належать : умисне вбивство, умисне завдання сильних страждань чи заподіяння важких тілесних ушкоджень, незаконне та значне за обсягами знищення чи привласнення майна, що не викликане воєнною необхідністю, зґвалтування та інші види сексуального насильства, нелюдське поводження та тортури, умисне цілеспрямоване завдавання ударів по цивільному населенню, умисний напад на окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях та ін [1]. Всі вказані злочини були скоєні в тому числі армією рф на території України з початку повномасштабного вторгнення. З метою притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності відповідних службових та посадових осіб збройних сил противника та призначення належного покарання за скоєні злочини, процес доказування при розслідуванні вказаного виду злочину вимагає якнайточнішого та всебічного документування таких фактів.

Документування воєнних злочинів може суттєво відрізнятись від особливостей фіксації загальнокримінальних правопорушень. В цьому процесі важливе значення має підготовка. З метою забезпечення ефективної та всебічної підготовки до документування воєнних злочинів, нижче наведений перелік необхідних засобів для документування:

– засоби зв'язку, мобільний телефон, супутниковий телефон, радіо (або аналог);

– ноутбук;

– цифровий пристрій для запису звуку, який може використовуватися для запису опитувань/допитів, усних

зауважень до дій з документування, а також власні міркування на місці злочину;

– цифрові носії інформації (флеш-накопичувачі, карти пам'яті і т.д.);

– навігатори глобальної системи позиціонування ("GPS" і мапи);

– фотокамера;

– інші предмети, які можуть бути корисні: вимірювальна стрічка; блокнот; мотузки і знаки для охорони місця події; набір комп'ютерних інструментів для вилучення жорстких дисків і пристроїв; пакети для доказів різних розмірів; спеціальна стрічка для доказів; коробки для доказів; гумові перчатки; ватні тампони; пластикові пакети; ліхтарик; аптечка першої допомоги тощо.

Окрім того, спеціалісти мають використовувати папку для документування з метою упорядкування та систематизації інформації, зібраної під час діяльності з документування. Папка для документування може бути створена як в електронному, так і в друкованому форматі, проте обов'язково має містити всі ілюстрації та записи про діяльність [2; ст.23].

Криміналістичне документування воєнних злочинів вимагає чіткого дотримання міжнародних стандартів для забезпечення доказової цінності зібраних матеріалів, як у національних судах України, так і в міжнародних судах.

Основоположним при документуванні воєнного злочину є принцип «Не нашкодь», який включає не лише безпеку осіб, що беруть участь у документуванні або присутні при цьому процесі, але й психологічну цілісність свідків, потерпілих та інших учасників. Процесуальні дії мають бути проведені таким чином, щоб унеможливити вторинну травматизацію живих осіб та забезпечити конфіденційність інформації, отриманої під час документування злочину [3; ст.7].

Вилучення доказів, таких як частини зброї, уламки снарядів, особисті речі, біологічні матеріали тощо, має здійснюватися згідно із науково обґрунтованим та загальновизнаними методами криміналістики, що у свою чергу вимагає використання стерильного обладнання та засобів захисту, належного пакування, маркування та опечатування предметів одразу після їхнього виявлення. Ключовим завданням є запобігання забрудненню доказів та збереження їхнього початкового стану для подальшого дослідження [3; ст.30].

При роботі з електронними доказами, включаючи фото- та відеоматеріали, важливо забезпечити їхню автентичність та незмінність. При цьому необхідно не лише фіксувати подію, а й записувати відповідні метадані : час, дата, геолокація та тип пристрою. Для забезпечення гарантії, що файл не був змінений, необхідно розрахувати та одразу зафіксувати його унікальний цифровий відбиток [3; ст.28].

Першочерговим правилом на місці злочину є «Не торкайся». Втручання допустиме лише у виняткових випадках, коли існує висока ймовірність незворотної втрати доказів, а участь компетентних органів для усунення небезпеки у зв'язку з доторканням до небезпечних речей не є можливою. У таких випадках необхідно детально задокументувати первісний стан, усі вжиті дії та причини втручання. Обов'язковим є забезпечення безпеки на периметрі та запобігання забрудненню місця злочину [3; ст.36].

Кожен зібраний доказ повинен мати повний та безперервний запис про послідовність дій з ним. Це важливий документ, що підтверджує постійне перебування доказів під контролем відповідальних осіб та збереження його початкового стану. Запис має містити інформацію про те, хто, коли, де, яким чином зібрав доказ, та хто зберігав його на кожному наступному етапі до передачі слідчим органам. Його відсутність або порушення може призвести до визнання доказу неприпустимим у суді [3; ст.39].

Отже, можливість притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за воєнні злочини, скоєні арміею рф в Україні, залежить від якості та повноти їхнього документування. Цей процес вимагає спеціального підходу, що включає обов'язкову підготовку із забезпеченням необхідних засобів фіксації, зв'язку та створення систематизованої папки для документування. Для забезпечення допустимості доказів у міжнародних судах необхідне чітке дотримання міжнародних криміналістичних стандартів, що передбачає застосування науково обґрунтованих методів вилучення речових доказів та гарантування автентичності електронних даних. Основоположними принципами при огляді місць скоєння воєнних злочинів є «Не нашкодь» та «Не торкайся». Одним з найважливіших елементів, який гарантує допустимість доказів, є повний та безперервний запис про послідовність дій з такими доказами. Таким чином, дотримання окреслених стандартів є

запорукою для притягнення винних за вчинення воєнних злочинів до міжнародної кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Міжнародний договір від 17 липня 1998 р. № 3909-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

2. Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні : довідники. Global Rights Compliance. 2023.

3. Документування міжнародних злочинів та порушень прав людини з метою притягнення до відповідальності : Рекомендації для цивільних громадських організацій. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation / Network for investigation and prosecution of genocide, crimes against humanity and war crimes / International Criminal Court / The Office of the Prosecutor. 2022. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2022-09/2_Eurojust_ICC_CSOs_Guidelines_2-EN.pdf

Оліферчук Альони Анатоліївни,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного нституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ БПЛА В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) стали важливим елементом сучасних технологій, що використовуються у сфері безпеки та правоохоронної діяльності. В умовах воєнного стану використання БПЛА жорстко регулюється державою, а будь-які польоти можливі лише за погодженням Генерального штабу ЗСУ. Правові акти, такі як Авіаційні правила України, Наказ МОУ

№661 та нормативи МВС, визначають порядок використання безпілотників, обмеження щодо польотів та вимоги до операторів. Для поліції це означає, що застосування БПЛА можливе лише в межах закону, з урахуванням питань безпеки, захисту персональних даних та допустимості отриманих доказів.

БПЛА використовуються правоохоронцями для аерофотозйомки місць подій, моніторингу території, виявлення об'єктів і фіксації правопорушень. Комплекси оснащені фото- та відеокамерами, тепловізорами, гіперспектральними сенсорами, лазерними далекомірами та іншими засобами, що дозволяє ефективно проводити криміналістичні дослідження. Окремо підкреслити можна, що застосування дронів значно зменшує ризики для правоохоронців у небезпечних ситуаціях, а також дозволяє проводити огляд великих територій, недоступних із землі.

Дрони також використовують у Великій Британії, США, Японії та інших країнах. Британські служби AAIB та RAIB застосовують БПЛА під час розслідування катастроф. У США поліція активно використовує дрони під час огляду місця події, пошуку зниклих осіб та документування аварій. Міжнародний досвід демонструє високу результативність БПЛА у збиранні доказів, але вимагає суворого дотримання норм про персональні дані та етичних стандартів.

Виклики і проблеми застосування БПЛА правоохоронними органами: технічні обмеження дронів, залежність від погодних умов, вразливість до засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), обмежений час польоту. Окремо можна підкреслити ризики, пов'язані з використанням іноземних технологій, та необхідність розвитку українських систем. У контексті доказового процесу наголошено на важливості дотримання вимог КПК України щодо фіксації слідчих дій.

БПЛА сьогодні відіграють дедалі важливішу роль у підвищенні ефективності моніторингу, криміналістичних досліджень та оперативно-розшукової діяльності. Їх переваги – висока мобільність, можливість роботи у важкодоступних місцях, здатність фіксувати події в режимі реального часу та мінімізувати ризики для персоналу – роблять їх значущим інструментом для правоохоронних органів.

У сфері моніторингу БПЛА дозволяють оперативно отримувати інформацію про ситуацію на місцевості, контролювати великі території, відстежувати екологічні

порушення, стихійні лиха чи масові заходи. У криміналістиці вони допомагають фіксувати місця подій з високою точністю, проводити аерофотозйомку, створювати 3D-моделі та збирати докази, не порушуючи слідів. В оперативно-розшуковій діяльності дрони сприяють спостереженню за об'єктами інтересу, розкриттю схем незаконної діяльності та підвищенню ефективності спеціальних операцій, не порушуючи принципів безпеки.

Однак повне використання потенціалу БПЛА можливе лише за умови комплексного вдосконалення нормативно-правового регулювання. Потрібно чітко врегулювати порядок використання дронів правоохоронними органами, забезпечити баланс між безпекою та правами громадян на приватність, визначити процедури зберігання та використання даних, а також відповідальність за порушення правил експлуатації.

Не менш важливим є розширення технічних можливостей – інтеграція БПЛА з геоінформаційними системами, використання штучного інтелекту для аналізу зібраних матеріалів, підвищення автономності, стійкості до перешкод та якості оптичних і тепловізійних систем. Суттєвий внесок може зробити і вивчення міжнародного досвіду: адаптація найкращих практик, стандартів безпеки, етичних регламентів та технологічних рішень допоможе створити ефективну систему використання БПЛА, яка відповідатиме сучасним глобальним тенденціям.

Список використаних джерел

1. Mistry N. R., Sanghvi H. P. Drone Forensics.URL: https://ru.scribd.com/document/673437804/Drone-Forensics-Field

2. Методичні рекомендації НАВС щодо використання БПЛА, 2022. URL: https://www.navs.edu.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-laborator/lab_nni2/2023/metod_bpla.pdf

3. Тетерятник Г. К. Організаційно-правові питання проведення о/гляду місця події на деокупованих територіях. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/45.pdf

4. Drones for good – Cranfield University. URL: https://dspace.lib.cranfield.ac.uk/server/api/core/bitstreams/aa55e8ee-792b-4b61-9217-e6d5e6d698df/content

Пазюк Євген Сергійович,
здобувач ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право» Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ ДОПИТУ

Тактика допиту – це система заснованих на нормах кримінального процесу найбільш раціональних прийомів та методів, що забезпечують отримання об'єктивних, повних та достовірних показань [1, с. 59].

Однак, тактичні прийоми допиту застосовуються як органом досудового розслідування, так і захисником.

Розглядаючи допит як слідчу (розшукову) дію, розглянемо тактику застосування заходів щодо збирання доказів захисником під час досудового розслідування залежно від етапу його проведення.

Стратегія захисника під час допиту, яка у подальшому поділяється на вирішення тактичних завдань, зводяться до наступних напрямів:

– встановити підстави розслідування, причини та цілі виклику, а також окреслити коло обставин, які хоче встановити слідство, та проаналізувати ризики, які може становити вказане розслідування для клієнта;

– виявити логіку та послідовність побудови слідчих версій сторони обвинувачення, що дасть змогу вчасно виявити та спростувати суперечності, допущені слідством, а також ініціювати та просувати власну версію;

– спрямувати процес допиту в площину, яка вигідна саме стороні захисту, створюючи для клієнта додаткові можливості для захисту [2].

– у випадку наявності порушень порядку та процедури проведення допиту оскаржити протокол допиту.

Розглядаючи підготовчий етап допиту, слід вказати, що підготовка до допиту захисником починається з первинної бесіди з особою – учасником кримінального провадження. Отримавши первинні дані від підзахисного, до початку допиту захисник має проаналізувати повістку про виклик на предмет дотримання порядку виклику та у випадку порушення вимог, передбачених

ст. 11 КПК України, повідомити орган досудового розслідування про неявку за таким повідомленням з озвучуванням причин [2].

Застосування такого тактичного прийому спрямоване на демонстрацію активної позиції захисника у кримінальному провадженні, сприятиме кращій підготовці всіх учасників кримінального провадження до проведення допиту.

Крім того, захисник має приділити увагу аналізу інформації, яка викладена у повістці про виклик на допит, а саме: номеру кримінального провадження, зазначеного в повістці, процесуальний статус підзахисного, номеру телефону слідчого.

За номером кримінального провадження, використовуючи відомості з відкритих державних реєстрів, можна отримати важливу для захисника інформацію.

Зокрема, у Єдиному державному реєстрі судових рішень за номером провадження можна знайти судові рішення, пов'язані з кримінальним провадженням, та отримати дані про вже здійснені слідчі дії, наявність повідомлення про підозру, вжиті заходи забезпечення, строки досудового розслідування тощо; на сайті Судової влади України, якщо кримінальному провадженню присвоєно єдиний номер судової справи, можна дізнатись інформацію про застосовані запобіжні заходи, інших учасників справи, розгляд слідчим суддею відповідних клопотань [2].

Використання цього тактичного прийому дозволить захиснику ефективно оцінити ситуацію, забезпечити правильну стратегію для захисту підзахисного та підготувати його до допиту. Комплексний аналіз цих двох джерел допоможе захиснику з'ясувати, на якій стадії перебуває кримінальне провадження, яку інформацію має сторона обвинувачення та яка можлива роль підзахисного.

Одним із тактичних прийомів захисника є використання контактного номеру телефону слідчого, який зазвичай вказується у повістці про виклик на допит. Ввічливе спілкування та демонстрація співробітництва дозволяє захиснику уточнити важливі деталі, які у подальшому використовуються для побудови тактики захисту в цілому та збору доказів на етапі досудового розслідування зокрема [2].

Після отримання необхідної інформації від органу досудового розслідування, слід з'ясувати у підзахисного позицію щодо відомостей та фактів, які з'ясував захисник та розробити позицію у кримінальному провадженні. Для цього захисником використовується тактичний прийом «репетиції допиту», коли

захисник виступає у ролі допитувача, з'ясовуючи в позиції підзахисного слабкі моменти, обговорює відповіді підзахисного на можливі запитання. Репетиції допиту мають бути найбільш наближеними до реального допиту, включаючи постановку провокативних запитань.

У випадку, якщо на момент виклику на допит у захисника немає відомостей про обставини, за якими підзахисного викликають на допит, захисник не має можливість провести якісну підготовку.

У такому випадку доцільно застосовувати тактичний прийом перенесення слідчої (розшукової) дії на іншу дату (або час) для того, щоб отримати більше часу для пошуку інформації, необхідної для підготовки до допиту. Крім того, такий тактичний прийом може допомогти захиснику встановити з слідчим психологічний контакт, взяти ситуацію у свої руки, встановити активну роль захисника у подальшому проведенні слідчої (розшукової) дії.

Захиснику слід використовувати всі доступні механізми для ретельного збору та аналізу інформації про подію, яка розслідується. Це включає визначення учасників події, встановлення хронології подій, а також збору документів та інших доказів, що можуть бути використані стороною обвинувачення. Важливо також з'ясувати, чи проводилися попередні допити інших осіб, дізнатися їхні дати та, якщо є можливість, виявити питання та обставини, які вже були чи будуть обговорюватися під час цих допитів. Це допоможе зрозуміти напрямок розслідування і тактику сторони обвинувачення.

Таким чином, під час вироблення спільної позиції і одночасного консультування підзахисного захисник повинен передбачити будь-які варіанти розвитку допиту, ретельно обговорити їх з підзахисним, щоб той був готовий дати чіткі відповіді на будь-яке питання слідчого і відреагував на дії останнього саме таким чином, як заплановано на підготовчій стадії.

Список використаних джерел

1. Копанчук В. О., Осмолян В. А., Кравчук О. В. «Рефлексія» як запорука результативності слідчо-криміналістичної тактики у реалізації завдань кримінального провадження. *Наше право* / Our Law. 2023. № 1. С. 58–65.

2. Родіон Достатній. Правила проведення допиту: поради адвокату. *ЮРЛІГА* : [сайт]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/235312_pravila-provedennya-dopitu-poradi-advokatu

Панасюк Вікторія Вікторівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ВІЙСЬКОВИМИ ЩОДО ЛІТНІХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах збільшення кількості випадків насильства в сім'ї, що частково спричинено наслідками активних бойових дій в Україні, особливої ваги набуває вдосконалення методів їхнього розслідування з урахуванням міжнародних практик. Люди похилого віку становлять одну з найбільш вразливих категорій населення, оскільки часто знаходяться у залежності від кривдника – родича, доглядальника чи співмешканця. Це спричиняє високу прихованість таких правопорушень, ускладнює процес доказування та висуває особливі вимоги до організації досудового розслідування [1].

Країни Європейського Союзу, а також Канада, США та Велика Британія сформували розвинену систему реагування на домашнє насильство щодо людей літнього віку, що ґрунтується на міждисциплінарній взаємодії правоохоронних органів, соціальних служб і медичних установ. Міжнародні документи, зокрема Стамбульська конвенція та керівні принципи ООН щодо захисту прав осіб похилого віку, визначають ключові стандарти попередження та протидії насильству. В Україні ж система розслідування таких злочинів знаходиться у процесі формування,

що обумовлює потребу в глибокому аналізі та імплементації найефективніших зарубіжних моделей.

Аналіз офіційної статистики, оприлюдненої Генеральною прокуратурою України (2025), демонструє стійку тенденцію до збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, учиненим військовослужбовцями упродовж 2022–2025 років [2].

Динаміка зростання цих злочинів свідчить про посилення соціально-психологічної напруги серед військовослужбовців. Таким чином, військовий аспект стає вагомим фактором у формуванні структури домашнього насильства в умовах війни, що обумовлює необхідність переосмислення національних підходів та впровадження міжнародних практик реагування.

У низці держав із професійними збройними силами – зокрема США, Канаді, Великій Британії, Ізраїлі та Австралії – уже багато років діють спеціалізовані програми, спрямовані на виявлення, розслідування та запобігання випадкам домашнього насильства серед військовослужбовців [3, 68]. Основою таких програм є комплексне поєднання кримінально-правових механізмів та заходів соціально-психологічного впливу: реабілітаційних практик, поведінкової корекції та систем підтримки потерпілих.

У Сполучених Штатах функціонує Family Advocacy Program (FAP), яка передбачає обов'язкове реагування на кожен зафіксований випадок насильства у військових сім'ях. Програма включає оцінку психологічного стану кривдника, взаємодію військових та цивільних правоохоронних органів, а також надання допомоги потерпілим [4, 49]. Аналогічно у Канаді діє CF Family Violence Prevention Program, що орієнтується на раннє виявлення загроз насильства, проведення комплексних корекційних програм та поєднання дисциплінарних і кримінально-правових заходів, із тісною участю цивільної поліції [5].

У Великій Британії реалізується Armed Forces Domestic Abuse Policy, відповідно до якої у кожному підрозділі призначаються офіцери, відповідальні за реагування на випадки домашнього насильства. Політика передбачає захист постраждалих – зокрема надання тимчасового житла – і співпрацю з місцевими органами влади та неурядовими організаціями [6]. В Ізраїлі у структурі Армії оборони Ізраїлю (IDF) діє Family Support & Violence Prevention Unit, що проводить психологічну оцінку військовослужбовців, організовує програми

з опанування емоцій та надає підтримку сім'ям, які зазнали насильства [7].

Беручи до уваги специфіку воєнного стану в Україні, доцільним є запровадження подібної багаторівневої системи військового реагування на факти домашнього насильства. Вона може включати: створення спеціалізованих військових центрів протидії насильству з окремими конфіденційними «гарячими лініями»; обов'язкові психологічні оцінки військовослужбовців після бойових ротацій; впровадження програм реабілітації та антиагресивної поведінкової корекції; розширення співпраці між військовими структурами, Національною поліцією, прокуратурою та системою соціального захисту. Такий комплекс заходів допоможе своєчасно виявляти ризики, запобігати повторним епізодам насильства та сприятиме соціальній реінтеграції військовослужбовців, які вчинили правопорушення внаслідок бойового стресу. З урахуванням високої поширеності посттравматичних стресових розладів серед військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях, особливого значення набуває запровадження обов'язкових психологічних тренінгів та оцінок стану психіки після кожної ротації. Практика Армії оборони Ізраїлю (IDF Family Support & Violence Prevention Unit) демонструє, що систематичний моніторинг емоційного стану військових, спрямований на виявлення ознак психоемоційної нестабільності чи потенційної агресивності, є одним із найбільш ефективних превентивних інструментів.

Крім того, важливе місце в міжнародних підходах посідають програми реабілітації для осіб, які вже допустили насильницьку поведінку. До таких заходів належать антиагресивні тренінги, групова психотерапія та спеціальні програми поведінкової корекції, що здійснюються під контролем фахівців-психологів і соціальних працівників. Подібні програми сприяють не лише попередженню повторних випадків насильства, але й підтримують процес соціального відновлення та повернення військовослужбовців до повноцінного життя.

Тому, міжнародні моделі показують високу ефективність у питаннях протидії домашньому насильству серед військових і можуть стати фундаментом для подальшої модернізації української практики досудового розслідування злочинів цієї категорії. Урахування зарубіжних напрацювань дає змогу сформувати низку напрямів, здатних підсилити систему

військової юстиції та підвищити якість кримінального переслідування домашнього насильства, вчиненого військовослужбовцями.

Список використаних джерел

1. Панасюк В. В. Обставини, місце та час учинення домашнього насильства щодо людей похилого віку. Кримінальне процесуальне законодавство на сучасному етапі розвитку України. Київ, 2023. URL: https://content.naiau.kiev.ua

2. Генеральна прокуратура України. *Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у 2022–2025 роках (статистичні дані)*. Отримано з https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya

3. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : метод. рек. Київ : М-во соц. політики України, 2014. 68 с.

4. Robinson L., Cook A. Domestic abuse in military families: examining intervention effectiveness. Journal of Military Behavioral Health. 2022. P. 45–62.

5. Larsen T., Pedersen R. Canadian Forces family violence prevention: evaluation and reform priorities. Canadian Journal of Criminology. 2023. № 65(2).

6. Yilmaz H., Carter B., Doyle M. Domestic abuse response in the UK armed forces: policy and practice. *Armed Forces & Society*. 2022.

7. Levy S., Cohen R. Violence prevention and support services within the Israel Defense Forces. Military Psychology. 2021.

Пилипенко Сергій Миколайович,
здобувач при Науково-організаційному центрі Національної академії Служби безпеки України

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Криміналістичне забезпечення документування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг,

є ключовою умовою результативності та легітимності кримінального переслідування, оскільки саме в цій категорії проваджень найбільшою мірою поєднуються висока латентність, «неподієвий» характер посягань, домінування документальних і цифрових слідів, складність причинно-наслідкових зв'язків та підвищений ризик порушення стандартів справедливого й допустимого доказування. Матеріально-правовий каркас цієї групи злочинів задається положеннями Кримінального кодексу України, який охоплює відповідальність за діяння, пов'язані зі зловживанням владою або службовим становищем, службовою недбалістю, підробленням документів, одержанням неправомірної вигоди та інші форми службової кримінальної деліктності, а також злочини у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, де специфіка суб'єкта й характеру функцій зумовлює особливі способи вчинення та слідоутворення [1]. Процесуальний каркас визначається КПК України, який встановлює загальні правила початку досудового розслідування, збирання, фіксації, перевірки та оцінки доказів, застосування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також механізми судового контролю [2]. Антикорупційний вимір цієї проблематики посилюється тим, що значна частина таких правопорушень має корупційний контекст, а отже, документування має співвідноситися з вимогами законодавства про запобігання корупції, зокрема в частині конфлікту інтересів, декларування, обмежень та процедур доброчесності [3]. Практика ККС ВС демонструє, що процесуальні дефекти документування, а також змішування оперативних і процесуальних режимів здобуття інформації, неповнота фіксації або відсутність перевірюваності джерел доказів часто стають вирішальними для оцінки допустимості та достатності доказів у справах службової категорії, що зумовлює необхідність системного, криміналістично обґрунтованого підходу до документування з перших етапів провадження [4; 5].

Криміналістичне забезпечення документування в цій сфері доцільно розуміти як цілісну систему науково обґрунтованих знань, організаційних рішень, тактичних прийомів і методик, спрямованих на виявлення, закріплення, перевірку та процесуальну легалізацію доказової інформації про службові й «публічно-послугові» правопорушення з урахуванням закономірностей механізму їх вчинення, типових слідчих ситуацій, ризиків втрати або спотворення слідів і вимог

верховенства права. У цьому сенсі криміналістична тактика як система прийомів і рекомендацій, спрямованих на оптимальне здійснення процесуальних дій у конкретних ситуаціях, виступає методологічним ядром документування, оскільки дозволяє поєднати правові вимоги із практичною організацією збирання та перевірки доказів [20]. Водночас категорія «організація» у криміналістичній науці є необхідною для осмислення документування як керованого процесу, де взаємодія слідчого, прокурора, оперативних підрозділів, експертів і спеціалістів, а також режим управління доказовими ризиками визначають якість результату не менше, ніж окремі слідчі дії [21]. Методологічно важливим є і сучасне розуміння доказування, в якому доказова інформація набуває юридичної сили не через свою «переконливість» у позапроцесуальному сенсі, а через процесуальну форму, перевірюваність, належність, допустимість та відповідність стандартам справедливого судового розгляду [17; 22]. Звідси випливає, що криміналістичне забезпечення документування має орієнтуватися не на формальне накопичення матеріалів, а на побудову доказової архітектури, здатної витримати судову перевірку і бути сумісною з правами людини.

Специфіка службових правопорушень і правопорушень у сфері надання публічних послуг полягає в тому, що фактична сторона діяння часто «розчинена» у рутинних управлінських або професійних процедурах: погодженнях, рішеннях, підписанні документів, здійсненні реєстраційних дій, видачі дозволів, сертифікацій, висновків, нотаріальних дій, медичних чи експертних рішень, адміністративних послуг тощо. Тому криміналістичне виявлення тут починається з реконструкції нормативного та організаційного контексту: визначення повноважень суб’єкта, процедурних правил, стандартів прийняття рішень, меж дискреції, типових документальних слідів і цифрових артефактів, що відображають рух справи, коло погоджувальних осіб, часову послідовність, доступи до реєстрів і зміни в них. У цьому контексті документування має фіксувати не лише кінцевий результат (наприклад, виданий документ чи прийняте рішення), а весь ланцюг причинно-наслідкових елементів: службову компетенцію, мотиви, процедуру, порушення правил, зв’язок із вигодою, наслідки і роль кожного учасника. Саме криміналістичні знання дозволяють перетворити «канцелярський» масив у структуроване доказове поле: відокремити суттєве від несуттєвого, встановити «вузлові» точки

підроблення або зловживання, виявити нетипові часові лаги, підозрілу активність у реєстрах, а також створити логічно послідовну доказову версію.

Критичною стадією для якості документування є початок досудового розслідування. У справах службової категорії саме на старті закладається доказова перспектива: визначаються ключові версії, окреслюється предмет доказування, обирається тактика негайного збереження документів і цифрових даних, фіксується первинна інформація від заявника, викривача або контрольного органу, і приймаються рішення щодо доцільності невідкладних дій. Проблемні питання початку досудового розслідування полягають у ризику затягування реєстрації, втрати слідів, «підчищення» документів, заміни носіїв, редагування записів у реєстрах, узгодження показань або формування штучного «легального» прикриття, що потребує криміналістично обґрунтованого режиму швидкого реагування та забезпечення збереження доказової інформації [8]. У таких справах особливо вагомим є принцип “time is evidence”: часовий проміжок між отриманням сигналу і процесуальними діями безпосередньо впливає на можливість відтворити реальний механізм події, а отже, криміналістичне забезпечення на старті повинно включати алгоритм першочергових кроків щодо витребування, фіксації і захисту документальних та цифрових слідів у межах КПК [2; 8; 17].

Домінуючою доказовою формою у справах про службові злочини є документ та цифровий запис, тому інструменти доступу до речей і документів, їх огляду, вилучення, а також тимчасового доступу є центральними у криміналістичному забезпеченні документування. Тимчасовий доступ у складних схемних провадженнях має не лише «технічне» значення отримання документів, а й тактичну функцію контролю доказового поля: він дозволяє забезпечити повноту контексту, отримати взаємопов’язані масиви первинних документів, зіставити бухгалтерські, кадрові та управлінські сліди, перевірити послідовність рішень і фактичних дій, а також встановити ролі учасників [12]. Для криміналістичного забезпечення принциповим є уникнення селективності: вилучення окремих документів без супровідного контексту створює ризик помилкової інтерпретації, а також підвищує ймовірність процесуальних спорів щодо належності й допустимості. З урахуванням сучасних умов цифровізації,

тимчасовий доступ має охоплювати не лише паперові носії, а й журнали доступів, електронні документообіги, дані реєстрів, службову переписку, а також інформацію провайдерів чи операторів у межах процесуальних можливостей [2; 12; 18]. У цьому контексті особливого значення набуває криміналістичне розуміння кіберпростору як середовища вчинення злочину, оскільки частина службових посягань реалізується через маніпуляції в інформаційних системах, несанкціоновані зміни записів, підроблення електронних документів, використання токенів доступу, або через «цифрові сліди» корупційних домовленостей у месенджерах [13; 18].

Оперативно-розшукова діяльність і негласні слідчі (розшукові) дії у провадженнях про службові правопорушення мають специфічний доказовий профіль: вони часто спрямовані на фіксацію домовленостей, передачі неправомірної вигоди, встановлення кола співучасників, каналів комунікації, механізмів маскування або перерозподілу ролей. Функціональне призначення ОРД у кримінальному процесі полягає у виявленні латентних форм злочинної діяльності та отриманні інформації, яка інакше недоступна, але криміналістичне забезпечення документування вимагає, щоб результати ОРД і НСРД були належно перетворені у процесуально допустимі докази, а їх застосування залишалося у межах законності та принципу несвавільності [7; 9; 10]. Проблематика провадження НСРД і використання їх результатів у доказуванні підкреслює, що саме якість документування, дотримання підстав, меж, строків, а також правильність процесуального оформлення визначають їхню доказову долю [9]. Не менш важливим є чітке співвідношення НСРД і оперативно-розшукових заходів, оскільки змішування правових режимів створює системні ризики для допустимості [10]. У практичному вимірі криміналістичне забезпечення документування вимагає, щоб негласний компонент не підміняв слідчі дії там, де останні є необхідними для верифікації та забезпечення змагальної перевірки, і щоб оперативна доцільність не перетворювалася на процесуальну сваволю.

Особливо чутливим для цієї категорії справ є питання провокації (entrapment), оскільки документування корупційних і службових правопорушень нерідко здійснюється за участі заявників, викривачів, контрольованих передач або «оперативних комбінацій», що створює ризик переходу від фіксації злочину до

його ініціювання. Стандарти ЄСПЛ щодо недопустимості провокації, сформульовані, зокрема, у справі Teixeira de Castro v. Portugal, мають пряме значення для криміналістичного забезпечення документування: будь-яка доказова конструкція, побудована на провокації, підриває справедливість провадження і ставить під сумнів допустимість доказів [6]. Тому криміналістична тактика документування повинна бути орієнтована на фіксацію вже існуючої злочинної схеми або наміру, а не на створення умов, що формують злочинний намір у особи. Це має відображатися і в організації взаємодії слідчого, прокурора й оперативних підрозділів, і в процедурі фіксації, і в забезпеченні судового контролю, що підтверджує законність і пропорційність втручання [2; 6; 14; 16].

Роль прокурора у криміналістичному забезпеченні документування є системоутворюючою, оскільки прокурор здійснює процесуальне керівництво, підтримує обвинувачення і водночас забезпечує законність застосування оперативних інструментів та негласних заходів. Прокурорський нагляд за ОРД та повноваження прокурора у цій сфері слугують гарантією проти свавільних практик, а також інструментом управління доказовими ризиками: своєчасне коригування тактики, забезпечення процесуальних підстав, контроль за документуванням, забезпечення пропорційності і мінімізації втручання у права людини [14; 15]. Визначення функцій прокурора у кримінальному процесі підкреслює, що ефективність провадження залежить від правильної реалізації прокурором своєї ролі як процесуального керівника, який формує доказову стратегію, забезпечує законність і організує взаємодію суб'єктів, не підміняючи їх компетенцію [16]. Для документування службових і «публічно-послугових» правопорушень це особливо важливо, оскільки доказова база часто формується на перетині документальної і негласної інформації, а відтак потребує точного балансу між інтенсивністю втручань і гарантіями прав людини.

Сучасні виклики документування у цій сфері пов'язані з цифровізацією публічних послуг і службових процесів. Електронні реєстри, цифрові підписи, автоматизовані системи, електронний документообіг, API-взаємодії між державними базами даних створюють нові можливості для маніпуляцій і нові типи слідів, але водночас потребують нових стандартів збору, збереження і перевірки цифрових доказів. Процесуальні

проблеми та європейські стандарти цифрових доказів, розроблені у контексті розслідування злочинів проти основ національної безпеки, мають універсальне значення і для службової сфери, оскільки механізми забезпечення автентичності, цілісності, відтворюваності і перевірюваності цифрових даних є спільними [18]. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні виступає необхідною умовою реалізації принципу верховенства права і постановлення справедливого вироку, а отже, криміналістичне забезпечення документування має включати не лише технічні процедури, а й правозахисні гарантії: мінімізацію збору надлишкових даних, пропорційність втручань, захист приватності, чітке протоколювання доступів і дій із даними, можливість незалежної перевірки [19]. Саме у справах службової категорії ці вимоги є практично значущими, оскільки судова оцінка допустимості часто залежить від того, чи може суд і сторона захисту перевірити походження цифрових слідів і чи не були вони отримані з порушенням законних процедур [4; 5; 19].

У доказовому вимірі криміналістичне забезпечення документування має орієнтуватися на побудову переконливої та перевірюваної доказової конструкції, яка охоплює предмет доказування, роль суб'єкта, механізм вчинення, мотиви, зв'язок із вигодою чи іншими інтересами, наслідки, а також причинно-наслідкові зв'язки між рішеннями і шкодою чи порушенням публічних інтересів. Сучасна концепція кримінального процесуального доказування підкреслює, що доказування є системою, а не сумою фактів: воно потребує логічної структури, чіткої процесуальної форми та можливості змагальної перевірки [17; 22]. Тому криміналістичне забезпечення документування включає управління доказовим масивом: систематизацію документів, побудову хронології, зіставлення цифрових і паперових слідів, встановлення взаємозв'язків між діями різних осіб, а також виявлення "вузлових" доказів, на яких тримається обвинувачення. Судова практика ККС ВС, відображена в оглядах за 2025 рік, свідчить про значення таких елементів як мотивованість процесуальних рішень, належність і допустимість доказів, правильність кваліфікації та повнота доведення суб'єктивної сторони, що безпосередньо залежить від якості документування на досудовому етапі [4; 5].

Отже, криміналістичне забезпечення документування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг,

є комплексною системою, яка поєднує матеріально-правові рамки кримінальної відповідальності, процесуальні інструменти доказування та криміналістичну тактику як практичний механізм реалізації законності і ефективності. Воно має забезпечити своєчасне виявлення латентних посягань, збереження документальних і цифрових слідів, правильний вибір слідчих і негласних дій, недопущення провокації, належний прокурорський нагляд і судовий контроль, а також відповідність доказування стандартам верховенства права та прав людини. Саме такий підхід дозволяє уникнути двох крайнощів: «оперативної результативності» без процесуальної чистоти та «формальної процесуальності» без здатності виявляти і доводити складні службові посягання, забезпечуючи легітимність кримінального переслідування і стійкість судового рішення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (чинна редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (чинна редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (чинна редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18

4. Верховний Суд. Огляд судової практики ККС ВС за І півріччя 2025 року (рішення, внесені до ЄДРСР 01.01.2025–30.06.2025). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_I_pivr_2025.pdf

5. Верховний Суд. Огляд судової практики ККС ВС за липень 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_07_2025.pdf

6. ECHR, Teixeira de Castro v. Portugal, Judgment of 9 June 1998 (entrapment). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58193

7. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

8. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93-103. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/download/431/400/

9. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.*

10. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

11. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація. *Наук. вісник Київського нац. ун-ту внутр. справ.* 2008. № 1. С. 142–148.

12. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

13. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття кіберпростору як середовища вчення злочину. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави* : наук.-практ. журнал. Київ : НАСБУ, 2009. № 2 (2). С. 77–81.

14. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

15. Погорецький М. А. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю. *Реформування органів прокуратури України: проблеми і перспективи* : матеріали. міжн. наук.-практ. конф. (2–3 жовт. 2006 р.). Київ : Вид-во Ген. прокуратури України; Акад. прокуратури України, 2007. С. 124–127.

16. Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86–95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf

17. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. Вісник кримінального судочинства України. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

18. Погорецький М. А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 239–256. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37.

19. Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України*. 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

20. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття.Часопис *Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2012. № 1 (5): URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

21. Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття “організація” у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. *Юридичні науки.* 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569

22. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Поважнюк Ксенія Олегівна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Нечваль Анна Олегівна,
викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ГАБІТОЛОГІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасних умовах криміналістика відіграє ключову роль у встановленні істини в кримінальному провадженні. Виявлення та дослідження індивідуальних ознак зовнішності людини є одним із пріоритетних джерел отримання криміналістично значущої інформації. Встановлення особи правопорушника, потерпілого чи свідка за ознаками зовнішності має істотне значення для доказування, оскільки саме зовнішні прикмети є первинним орієнтиром для слідчого під час розслідування. Вивчення зовнішності людини, як об'єкта криміналістичного дослідження, становить предмет окремої галузі криміналістичної техніки – габітології, яка вивчає закономірності розвитку та змін зовнішності людини, розробляє техніко-криміналістичні засоби й методи збирання, фіксації, дослідження і використання відомостей про зовнішність людини з метою розшуку та ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення [4].

Зовнішність людини є сукупністю анатомічних, фізіологічних і соціально обумовлених ознак, які проявляються у її морфологічних і функціональних характеристиках. Морфологічні ознаки охоплюють форму голови, обличчя, статуру, риси обличчя, колір очей, волосся, шкіри тощо. До функціональних ознак належать особливості міміки, жестів, постави, ходи, а також манера рухів. Особливі прикмети – це шрами, татуювання, родимки, рубці, опіки чи інші індивідуальні зміни, які надають зовнішності унікальності. Сукупність таких

ознак дає змогу індивідуалізувати особу, тобто відрізнити її від інших осіб, що становить сутність криміналістичної ідентифікації.

На думку Влади Гусеєвої, деякі ознаки особи є унікальними: наприклад, папілярні візерунки пальців рук, ДНК-молекули, райдужна оболонка очей тощо. Ознаки зовнішності також є неповторними, у зв'язку із чим ідентифікацію особи за ознаками зовнішності успішно впроваджено у процес розслідування [3]. Із цією думкою варто погодитись, оскільки зовнішність людини, відображає індивідуальну сукупність ознак, що формується під впливом генетичних, анатомічних та соціально-поведінкових чинників. Саме поєднання цих компонентів створює неповторний "портрет" конкретної особи, який, за належної фіксації та аналізу, може виступати надійним ідентифікаційним маркером у криміналістиці. Відтак, габітологічна ідентифікація є важливим інструментом у процесі розкриття злочинів, оскільки дозволяє встановлювати особу не лише за традиційними біологічними слідами, а й за візуальними проявами її індивідуальності.

Габітологія базується на вивченні закономірностей формування зовнішності людини, механізмів її відображення у матеріальному середовищі та можливостей відтворення цих відображень у процесі розслідування злочинів. Головним завданням габітології є розроблення науково обґрунтованих методів опису зовнішності (словесний портрет), способів її фіксації (фотографічні, відеозаписні, цифрові методи), а також алгоритмів ідентифікації особи за ознаками зовнішності. Ця галузь криміналістичної техніки тісно пов'язана з трасологією, судовою фотографією, експертизою документів і судовою психологією, однак має власний предмет, метод і систему понять, що зумовлює її самостійне наукове значення [5].

Криміналістичне значення зовнішності людини полягає у можливості встановлення особи шляхом аналізу та порівняння її індивідуальних зовнішніх ознак. Ідентифікація за зовнішністю може здійснюватися як безпосередньо під час пред'явлення для впізнання, так і за фотознімками, відеозображеннями, словесними описами очевидців, внаслідок чого складається фоторобот для розшуку потерпілого чи підозрюваного.

Використання сучасних інформаційних технологій значно розширює потенціал габітології. Системи розпізнавання обличь на основі штучного інтелекту дозволяють автоматизовано

встановлювати тотожність осіб за відеозаписами, зображеннями з камер спостереження чи соціальних мереж. У криміналістиці вже використовуються методики цифрової реконструкції обличь за кістковими рештками, що має важливе значення у справах, пов'язаних із встановленням невпізнаних тіл. Проте, поряд із досягненнями, існує низка проблем, що потребують вирішення. До них належать зміни зовнішності внаслідок віку, хвороб, пластичних операцій, вплив зовнішніх умов, низька якість відео- чи фотоматеріалів, а також суб'єктивність сприйняття очевидців. Вирішення цих проблем можливе шляхом удосконалення технічних засобів фіксації зображень, розроблення єдиних електронних баз даних ознак зовнішності та підвищення рівня підготовки фахівців, які здійснюють габітологічні дослідження.

Слід відзначити, що криміналістична ідентифікація за зовнішністю має не лише доказове, а й оперативно-розшукове значення. Вона застосовується під час розшуку безвісти зниклих осіб, невпізнаних трупів, встановлення злочинців за описами свідків або записами камер спостереження. Зовнішність виступає своєрідним «біометричним відбитком» людини, що несе інформацію про її індивідуальні властивості.

Підсумовуючи, слід зазначити, що зовнішність людини має значну кількість ідентифікаційних ознак, що, за умови ефективного виявлення, дослідження та аналізу, сприяє встановленню осіб правопорушників, потерпілих, свідків, а також розкриттю кримінальних правопорушень вцілому. Поєднання традиційних методів габітологічного аналізу з інноваційними технологіями штучного інтелекту та цифрової криміналістики є перспективним напрямом подальшого розвитку цієї галузі, який забезпечить точність, об'єктивність та наукову обґрунтованість процесу ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 11.11.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 11.11.2025).

3. Гусєва В. Проблеми ідентифікації особи за ознаками зовнішності під час розслідування кримінальних правопорушень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 2 (24). С. 109–122. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e8a61d5c-0087-4a5c-9643-7d71f856c780/content

4. Криміналістика : мультимедійний підручник. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec10.html

5. Криміналістичне дослідження зовнішності людини (габітологія). План-конспект лекції. Національна академія внутрішніх справ. 2025. URL: https://osvita.navs.edu.ua/md/pluginfile.php/23618/mod_resource/content/1/Тема%209_Лекція_Крим_дослідж_зовн_людини_%28габітологія%29..pdf

Попович Анна Сергіївна,
здобувач вищої освіти юридичного факультету Національного університету «Чернігівська політехніка»
Іваньков Ігор Володимирович,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя Національного університету «Чернігівська Політехніка», кандидат юридичних наук, доцент
Іваньков Олег Ігорович,
доцент кафедри правових дисциплін Національної академії Національної гвардії України, кандидат юридичних наук

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корупція як одне з найбільш деструктивних явищ сучасності завжди несла пряму загрозу державній безпеці. Однак під час повномасштабної війни, розв’язаної росією проти України з 24 лютого 2022 р. проблема корупції набула критичного виміру. З огляду на її прямий негативний вплив на оборонний потенціал, ефективність розподілу державних ресурсів та стан міжнародної підтримки та ін. дослідження цієї теми є безумовно актуальним на сучасному етапі

Відповідно до ст. 1 та ст. 17 Конституції України наша держава є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною і правовою. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього

Українського народу» [1]. Забезпечення національної безпеки України являє собою, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2], і постає одним із основних стратегічних напрямів внутрішньої політики держави.

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України 14 вересня 2020 р., визначає корупцію в органах державної влади одним із чинників, що перешкоджає виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливлює її стале і динамічне зростання, підвищує уразливість до загроз, підживлює кримінальне середовище, а також створює низький рівень добробуту, що, у свою чергу, породжує зневіру і невпевненість у майбутньому, провокує насильство, гальмує розвиток тощо [3]. А Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 рр.», яким було затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025 рр., розглядає корупцію як ключову перешкоду стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [4].

Під корупційною злочинністю В.І. Шапаренко пропонує розглядати сукупність злочинних діянь, які мають умисний характер та вчиняються шляхом зловживання наданими владними чи службовими повноваженнями. Ключовими ознаками є корисливий мотив та прагнення незаконно отримати неправомірну вигоду (як матеріальну, так і нематеріальну) на власну користь або на користь інших суб'єктів [5, с. 183]. Корупція на державному рівні визнається однією з ключових загроз національній безпеці України, оскільки її деструктивний вплив, за думкою Д.Г. Хрипунова, охоплює кілька стратегічних сфер. По-перше, вона підриває державну та внутрішньополітичну безпеку через поширення в органах влади та зрощення політики з бізнесом, що призводить до систематичного порушення прав громадян та Конституції. Це руйнує суспільну довіру, нівелює поняття справедливості й викликає розчарування міжнародних партнерів. По-друге, в економічній сфері корупція послаблює економіку, виснажену війною, оскільки управлінські рішення приймаються на користь особистих чи корпоративних інтересів, а не загальнонаціональних. Це значно перешкоджає вступу до

міжнародних організацій та призводить до припинення зовнішніх інвестицій. По-третє, в умовах агресії особливу загрозу становить вплив корупції на воєнну безпеку: вона спричиняє зростання військових видатків через неефективні закупівлі чи укладання невигідних контрактів, а також прямо зриває забезпечення військ необхідною технікою, боєприпасами та амуніцією, гальмуючи при цьому технічний прогрес в оборонній сфері [6, с. 131].

Корупція у секторі безпеки підриває ефективність та економічність збройних сил на усіх рівнях. Вона проявляється через крадіжки, вимагання, хабарництво та кумівство. Недоброчесність і корумпованість осіб у погонах знижують довіру суспільства та міжнародних партнерів до всього силового блоку України, що унеможливлює ефективне гарантування безпеки громадян.

За даними Індексу сприйняття корупції (CPI) Transparency International, у 2022 р. Україна посіла 116 місце серед 180 країн, набравши 33 бали зі 100. У 2023 р. Україна покращила свій результат до 36 балів, що стало найвищим показником за весь час дії оновленої методології CPI. Загалом, за останні десять років показник України зріс на 8 балів (з 28 до 36) [7, 8].

В.І. Шапаренко переконана, що стратегічний напрям боротьби з корупцією полягає в її запобіганні. Лише комплексні запобіжні заходи можуть зменшити масштаби корупційних проявів та їхній негативний вплив на суспільство. Для ефективної боротьби необхідна наукова концепція запобігання, що ґрунтується на розумінні корупції як соціально зумовленого явища [5, с. 184]. Антикорупційне законодавство, стверджує Д.Г. Хрипунов, має передбачати найсуворіші покарання за корупційні кримінальні правопорушення, прирівнюючи їх до державної зради (включно з максимальними штрафами, тривалими термінами ув'язнення, забороною професійної діяльності та позбавленням пільг). Відповідальність за ці діяння має бути невідворотною і без строку давності. Одночасно, максимальна прозорість, оприлюднення та комп'ютеризація управлінських процесів, особливо у секторі безпеки (бюджетування, закупівлі, аудит, кадрові рішення), дозволить вивести їх із зони корупційних ризиків [6, с. 133].

Корупція в умовах триваючої збройної агресії проти України – внутрішній ворог, який впливає не тільки на економіку країни, але й знижує її обороноздатність. Діяльність державного апарату щодо запобігання та протидії корупції повинна бути

ефективною та систематичною, зосереджуватись на питаннях не тільки організації налагодженої співпраці антикорупційних органів державної влади і місцевого самоврядування, а також на аналізі ефективності реалізації антикорупційної політики. Першочерговими завданнями держави, спрямованими на зміцнення національної безпеки, є: створення ефективної системи запобігання корупції; формування комплексних заходів протидії корупції; виявлення та подолання всіх її причин; координація правоохоронної діяльності органів та державних установ у боротьбі з корупцією.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 02.11.2025).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Дата оновлення 05.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 02.11.2025).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. Дата оновлення 07.01.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 02.11.2025).

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text (дата звернення: 02.11.2025).

5. Шапаренко В. І. Забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію в умовах воєнного стану. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, (24 листоп. 2023 р.). 2023. С. 182–186.

6. Хрипунов Д. Г. Вплив корупції на забезпечення національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти:* матеріали IX міжнар.наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025), у 2-х ч., Дніпро : Дніпров. унів. внутр. Справ, 2025. Ч. II. С. 131–133.

7. Індекс сприйняття корупції – 2022. Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine - Знизити рівень корупції*. URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/ (дата звернення: 02.11.2025).

8. Слово Голови правління ТІ Ukraine Олені Кіфенко. Transparency International Ukraine. URL: https://report.ti-ukraine.org/2023/ (дата звернення: 02.11.2025).

Присяжнюк Еміль Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Довгань Олена Ігорівна,
доцент кафедри правоохоронної діяльності навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Судова експертиза допомагає встановлювати факти і розкривати правду у кримінальних справах. Зараз у цю сферу все частіше залучають штучний інтелект. Він може швидко обробляти великі обсяги даних, знаходити закономірності і перевіряти інформацію, яку важко проаналізувати людині.

ШІ не замінює експерта чи криміналіста, але допомагає робити роботу точніше і швидше. Але є проблема – не завжди зрозуміло, як він прийшов до висновку. Тому важливо досліджувати і переваги, і обмеження його застосування у судовій експертизі та криміналістиці.

Процес досудового розслідування все більше спирається на штучний інтелект та інші цифрові технології. На жаль, регулювання використання штучного інтелекту в кримінальному судочинстві та подальше оформлення висновків не передбачено чинними кримінально-процесуальними вимогами. Вивчаючи потенційне використання штучного інтелекту в кримінальному судочинстві, особливу увагу слід приділити технологіям, що

використовуються під час розслідування воєнних злочинів. Використання технології розпізнавання обличчя на основі штучного інтелекту, створеної Clearview AI, дозволяє організовувати необхідні процеси. Штучний інтелект є темою, яка викликає великий інтерес в організації судової системи, і вона має як переваги, так і недоліки. Методи штучного інтелекту, які аналізують судові рішення та прискорюють доступ до інформації, можуть значно прискорити судовий процес. Програма Skeleton ID добре працює під час судово-медичних розслідувань. Так, Skeleton-ID – це єдине програмне забезпечення, яке підтримує ідентифікацію на основі скелета за допомогою методів фізичної антропології, таких як черепно-лицеве накладання, порівняння облич, біологічне профілювання та порівняльна рентгенографія [1, с. 730].

У світовій практиці вже існують успішні приклади законодавчого регулювання та практичного застосування технологій штучного інтелекту в досудовому розслідуванні. Показовим є досвід Сполучених Штатів Америки, де нормативно-правова база передбачає можливість використання систем ШІ для автоматизованого аналізу комунікацій, включаючи телефонні розмови та електронне листування, що суттєво підвищує ефективність виявлення та розслідування злочинів правоохоронними органами. Законодавство США, що передбачає використання штучного інтелекту для автоматичного аналізу телефонних розмов та електронної пошти, включає декілька ключових законів і положень, які регулюють цю сферу. Найбільш відомими є Electronic Communications Privacy Act (ECPA), Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA), і USA PATRIOT Act.

Ключовим нормативно-правовим актом, що регулює використання технологій перехоплення та аналізу електронних комунікацій у США, є Закон про захист приватності електронних комунікацій (Electronic Communications Privacy Act – ECPA) 1986 року. Цей закон встановлює правовий режим доступу правоохоронних органів до даних телефонних розмов та електронного листування при розслідуванні злочинів, одночасно закріплюючи гарантії захисту приватності учасників комунікацій. Важливо, що доступ до таких даних може здійснюватися виключно з дотриманням встановлених законом процедур та обмежень.

Закон про нагляд за іноземною розвідкою (Foreign Intelligence Surveillance Act – FISA) 1978 року створює правову

основу для збору розвідувальної інформації щодо іноземних суб'єктів в інтересах національної безпеки США. Даний нормативний акт уповноважує компетентні органи отримувати судові дозволи на збір інформації про іноземних агентів, діяльність яких може становити загрозу національній безпеці або мати кримінальний характер. При цьому технології штучного інтелекту можуть застосовуватися для автоматизованого аналізу комунікацій, що підпадають під дію FISA [2, с. 820–821].

Штучний інтелект у криміналістиці та судовій експертизі допомагає швидко обробляти дані і робити роботу точніше. Він не замінює експерта, а доповнює його, прискорюючи розслідування та судовий процес.

Але є проблема – не завжди зрозуміло, як ШІ дійшов висновку, і законодавство поки не повністю регулює його використання. Світовий досвід показує, що чіткі правила і контроль дозволяють застосовувати ШІ без шкоди для прав людини і точності експертиз.

Тому для ефективного використання ШІ потрібно поєднувати технології, роботу експертів і правові норми. Так процеси стають швидшими, а результати надійними.

Список використаних джерел

1. Посашков О. О. До питання впровадження штучного інтелекту в судові експертизи під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 34, № 1. С. 728–735. URL: https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.58 (дата звернення: 26.10.2025).

2. Byelov D. M., Bielova M. V., Rushchak I. V. Artificial intelligence in pre-trial investigation of criminal cases: some issues of international practice. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2025. № 1. С. 818–824. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.136 (дата звернення: 26.10.2025).

Приходько Юрій Юрійович,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового експертно- криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

Техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів України питання, яке завжди було актуальним. Криміналістика - це першочергово інноваційна наука, оскільки вона використовує досягнення науки і техніки у протидії зі злочинністю. З самого початку формування та становлення криміналістики її рекомендації стосувалися лише «поліцейської техніки». В сучасних реаліях протидія злочинності здійснюється представниками правоохоронних органів правопорядку через застосування, реалізацію комплексу заходів та науково-технічних засобів. В цьому аспекті було розроблено положення щодо використання науково-технічних засобів при проведенні слідчо-розшукових дій та експертних досліджень.

Розслідування злочинів неможливо уявити без отримання певної доказової інформації для подальшої її застосування. Аналіз практичної діяльності Експертної служби Міністерства внутрішніх справ свідчить про наявність певного розриву між реальними можливостями науково-технічного потенціалу та сучасним станом його практичного використання. Сприяти для зменшення цього розриву повинні наукові дослідження, оскільки саме наука-криміналістика розробляє види прийомів, методів та способів використання наукового-технічних засобів та є джерелом для досягнення інших галузей та техніки в кримінальному судочинстві. Характерною особливістю науково-технічних засобів (далі НТЗ) є підзаконний характер їх застосування. Слід зауважити,

що при залучені спеціаліста-криміналіста (у разі потреби залучення експерта) який бере участь у проведенні огляду місця події, він повинен керуватися своїми спеціальними знаннями та навичками для виявлення, закріплення та правильного вилучення слідів і речових доказів. Збирання речових доказів – це послідовний процес, який містить такі складові, як: виявлення речових доказів, їх фіксацію та вилучення.

Науково-технічні засоби можуть використовуватися в комплектах або окремо. Вони існують у вигляді мобільних лабораторій, оперативних сумок, портфелів, слідчих валіз, боксів тощо [1]. За видами поділяються: засоби освітлення, оптичні прилади, вимірювальні засоби, пошукові прилади та засоби фіксації.

Засоби освітлення поділяються на різноманітні прилади, що застосовуються для освітлення ділянок місцевості, приміщень, предметів і людей. Вони повинні створювати розсіяне, спрямоване, моно- чи поліхроматичне, точкове освітлення. За спектром поділяються на звичайні, інфрачервоні та ультрафіолетові. За своїм класом поділяються на лампи розжарювання, побутові, переносні освітлювачі, ліхтарі спеціального призначення та інші освітлювальні прилади. Інфрачервоні промені дозволяють виявляти частки кіптяви, сліди пострілу, фарби, металу тощо. Ультрафіолетові джерела випромінювання у свою чергу дають змогу виявити слабовидимі (маловидимі) чи невидимі сліди крові, поту та інших біологічних та хімічних речовин. Наприклад такі як: (ПУФ-5, ПРК-7, СВДШ-1000, УФО4А), спеціально виготовлені для криміналістичних досліджень ультрафіолетовий криміналістичний освітлювачі «УК-1», MD-1, Nova Crime, Crime-lite 82S. Варто зазначити, що усі сучасні джерела освітлення мають автономне живлення, працюють від акумуляторів або сухих елементів живлення, що робить їх енергонезалежними.

У перелік оптичних приладів входять пристрої, що допомагають збільшити чи побачити ті об’єкти, які не сприймаються зором внаслідок їх малих розмірів. До них відносяться: мікроскопи – металографічні, біологічні, вимірювальні, порівняльні; лупи – дактилоскопічні, бінокулярні, вимірювальні, з підсвічуванням.

Під час здійснення оперативно-розшукових заходів і проведення досліджень виникає необхідність застосовувати пошукові прилади. Сама назва технічних засобів свідчить про їх

головне призначення – пошук предметів та слідів, зокрема вибухівку, наркотичні речовини, зброю, вироби з дорогоцінних металів, прихованих металевих предметів з використанням криміналістичних комплектів до яких може входити металошукач, щуп, оглядові дзеркала, спеціальні освітлювачі тощо, наприклад уніфікована криміналістична валіза «СВ-1» яка призначена для огляду місця події та вилучення об'єктів і фіксації слідів для подальшого проведення експертизи [2], виявлення тайників, пошуку трупів, предметів контрабанди та інші об'єкти, які мають суттєве значення для розслідування злочину і викриття злочинців, та можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні.

Під час огляду місць подій, варто звернути увагу на методи вимірювання, так для цього частіше всього застосовуються такі прилади як: лінійки, рулетки, мікрометри, штангенциркулі, лазерні вимірювачі дистанції, колесо-курвіметр, кутомірні пристрої, лінійки зросту для фіксації зросту людини, номерні лінійки, та ін. Також можна застосовувати складні вимірювальні прилади: теодоліти, вимірювальні мікроскопи, спектро-графи, вимірювальні хроматографи, спектрометри тощо.

Важливим аспектом під час проведення огляду місця подій є фіксація речових доказів події. В практичній діяльності засоби фіксації дають можливість зафіксувати та характеризувати на матеріальному носієві факти, матеріальні сліди та мету, яку поставив перед собою експерт. Методи фіксації поділяються на вербальні, графічні, предметні та наочно-образні. В комплекти таких підрозділів, входять магнітні та немагнітні порошки, пензлі, дактилоскопічна плівка чи стрічка з липким шаром, засоби хімічного виявлення потожирових слідів тощо.

Одним із найбільш поширених способів фіксації є фотозйомка та відеозйомка. Переваги використання таких методів полягають у тому, що вони забезпечують швидкість фіксації об'єкта, повноту та наочність результатів фіксації, об'єктивність і точність [3]. Прилади фотофіксації, дозволяють фіксувати недоступні для візуального розрізнення відтінки кольору, створювати інтервальні, панарамні, стереоскопічні, впізнавальні, вимірювальні та інші види криміналістичної (судової) фотографії . Ці переваги фотографування до певної міри компенсують його недоліки як засобу фіксації: площинний характер відображення, в деяких випадках спектральні спотворення, можливу нечіткість знімка тощо. Із розвитком

судової фотографії, розробкою нових засобів і прийомів фотографування ці недоліки фотографування як засобу фіксації можуть бути повністю або значною мірою усунені. Під час проведення фотофіксації використовуються фотоапарати, змінні об'єктиви, перехідні кільця, фотоспалах, штатив, масштабні приладдя та ін. Досить часто фіксація потребує одночасного використання засобів освітлення, проведення вимірювання та використання оптичних засобів.

Отже, питання щодо новітніх методів використовуваних при удосконаленні сучасних науково-технічних засобів для використання при розслідуванні кримінальних правопорушень, необхідно відпрацьовувати постійно із залученням наукових кіл, спеціалістів практиків, розробників. До того ж, не можна замикатись в межах однієї держави, на наше глибоке переконання необхідний постійний обмін досвідом відповідних фахівців різних держав і взаємодопомога щодо технічного оснащення та використання передових науково-технічних засобів у правоохоронній діяльності.

Списки використаних джерел

1. Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. та ін. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі: наук.-практ. посібник : електрон. наук. вид. Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 116 с.

2. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О., Кікінчук В. В. та ін. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

3. Патик Л. Л., Патик А. А., Бондарчук А.С. «Сучасні техніко-криміналістичні засоби збирання доказів під час огляду місця події». URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/13366/13429

4. Перлін С. І., Шевцов С. О. Науково-технічні засоби в експертній практиці: концептуальні засади: метод. посібник Мін. внутр. справ України; Держ. наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр авт.-упоряд. Харків : ФОП Чальцев О. В., 2009. 152 с.

5. Клименко Н. І. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

6. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1. С. 32-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2014_1_6

7. Скригонюк М.І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.

8. Свобода Є. Ю., Кофанов А. В., Самодін А. В., Волошин О. Г. та ін. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

Романович Ангеліна Віталіївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ТА СВОБОД ДІТЕЙ

Як відомо, криміналістичні знання не обмежені лише потребами забезпечення кримінального судочинства. Досягнення цієї науки широко використовуються також і в адміністративному, господарському, цивільному та інших формах судочинства. Іншими словами будь-яка сфера суспільного життя, у разі порушення прав і свобод громадян, потребує застосування криміналістичних знань, з метою зібрання доказового матеріалу для забезпечення верховенства права [1; 2; 3].

Зрозуміло, що підрозділи ювенальної превенції під час виконання своїх завдань та повноважень у тій чи іншій мірі потребують криміналістичного забезпечення. До основних таких завдань, відповідно до наказу МВС України від 19.12.2017 № 1044 відносяться:

– профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних

правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

– участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

– вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;

– вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;

– провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;

– взаємодія з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;

– здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [4].

З огляду на зазначенні завдання, під час здійснення своїх повноважень, підрозділи ювенальної превенції здійснюють взаємодію з органами і підрозділами поліції, органами державної влади, міжнародними і громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування та об'єднаними територіальними громадами відповідно до законодавства України, що вимагає від поліцейського вмінь та навичок комунікації.

Актуальність питання посилення діяльності поліції у забезпечення прав та свобод дітей підтверджується у щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у якій йдеться, що в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації на території України після 24 лютого 2022 року під час здійснення парламентського контролю Уповноваженим виявлено численні порушення основних прав дитини: права на безпеку, права на життя, на освіту, на здоров'я та розвиток особистості, права на збереження індивідуальності, включаючи громадянство та сімейні зв'язки, права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, права на турботу і захист з боку держави тощо. Серед найбільш актуальних питань, які в умовах воєнного стану постійно були у центрі уваги Уповноваженого, можна виділити: загибель та каліцтво дітей, депортація, викрадення та незаконне утримання дітей, захист

дітей, які під час війни залишилися без батьківського піклування, соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, захист прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились в складних життєвих обставинах тощо [5].

Також ПАРЄ у Резолюції 2529 (2024) зазначає, що жодну дитину в Україні не оминула війна, водночас усі українські діти мають право користуватися правами та свободами, закріпленими у відповідних міжнародних документах з прав людини. Права та найкращі інтереси дитини мають переважати в процесі прийняття всіх рішень стосовно них. Попри це діти залишаються однією з найвразливіших груп населення України, на яких непропорційно негативно впливає збройна агресія Російської Федерації [6].

Саме тому діяльність у питаннях забезпечення прав і свобод дітей потребує комплексного підходу до комунікації, з метою своєчасного отримання необхідної інформації. Комплексний підхід до комунікації [7], заснованої на цінностях та інтересах, що охоплює все, що поліцейський робить для досягнення цілей у сфері правоохоронної діяльності. Він охоплює довгострокові, складні рішення та ефективні способи впливу на великі, важливі дискурси в умовах значної протидії, а також забезпечує узгодженість стратегічного впливу шляхом прагнення зрозуміти ключові особливості дітей та забезпечення попередження протиправної поведінки.

На нашу думку, створення такої системної комунікації розпочинається із вміння комунікувати безпосередньо із дітьми, враховуючи вікові особливості, умови зростання та виду кримінальної протиправності, в результаті якої дитина набуває статусу потерпілої.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/19880.

2. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/37382557-3aef-447b-828e-2dbede15825b/content.

3. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва ; МВС

України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.

4. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text.

5. Щорічна та спеціальна доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини - Офіційний портал Верховної Ради України. *Офіційний портал Верховної Ради України*.
URL: https://www.rada.gov.ua/documents/reports_list/upl_reports/.

6. *Assembly debate* on 25 January 2024 (5th sitting) (see Doc. 15901, report of the Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development, rapporteur: Ms Olena Khomenko); and Doc. 15902, opinion of the Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons, rapporteur: Ms Sandra Zampa). *Text adopted by the Assembly* on 25 January 2024 (5th sitting).See also Recommendation 2265 (2024). URL: https://pace.coe.int/en/files/33348/html

7. From Words to Action: Best Practices in Strategic Communication. URL: https://www.globsec.org/what-we-do/publications/words-action-best-practices-strategic-communication.

Радецький Сергій Віталійович,
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ: ДЕТЕРМІНУЮЧИЙ ФАКТОР ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЛЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, глобалізації медіапростору та цифровізації комунікацій журналістська діяльність набуває особливої суспільної значущості. Журналісти виступають ключовими суб’єктами формування громадської думки, здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування,

суб'єктів господарювання, а також відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості суспільних процесів. Водночас активізація журналістських розслідувань, поширення незалежних медіа та зростання впливу публікацій на соціально-політичні й економічні процеси супроводжуються підвищенням рівня протидії з боку осіб, зацікавлених у приховуванні певної інформації.

У таких умовах професійна діяльність журналістів дедалі частіше стає безпосереднім чинником, що зумовлює виникнення злочинних посягань проти них. А.В. Коваленко зазначає, що саме професійна віктимність є основною причиною вчинення злочинів проти журналістів та джерелом формування мотиву злочинця [1, с. 31]. Тобто характер їхньої професійної діяльності обумовлює підвищену зацікавленість злочинців, що породжує мотив та формує мету вчинення протиправних посягань на журналістів.

Окрім того, злочини проти журналістів мають специфічний характер, оскільки посягають не лише на особу потерпілого, а й на свободу слова, право суспільства на отримання інформації та нормальне функціонування медіа як соціального інституту. Саме тому дослідження детермінуючої ролі професійної діяльності журналістів у механізмі злочинної поведінки є важливим завданням криміналістичної науки, а використання здобутої інформації відіграє важливу роль як для правильної кримінально-правової кваліфікації, так і організації процесу розслідування.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах воєнного стану та інформаційної війни, коли журналісти залучені до висвітлення воєнних подій, документування воєнних злочинів, протидії дезінформації та пропаганді. За таких умов злочинні посягання проти журналістів можуть мати не лише загальнокримінальний, а й політичний, ідеологічний чи навіть інституційний характер.

В.В. Тіщенко відзначає, що дані про особистість потерпілого становлять криміналістичний інтерес з різних сторін: по-перше, особистість потерпілого є важливим джерелом інформації про подію злочину й особистість злочинця; по-друге, вивчення особистості потерпілого дозволяє з'ясувати дані, що стосуються роду його діяльності, способу життя, соціально-демографічні й особистісні характеристики, що дозволяють будувати версії про мотиви, цілі та інші обставини злочину; по-третє, різні дані про потерпілого, його особисте, суспільне і трудове життя, інтереси, риси характеру, коло знайомих

сприяють висуванню версії про винну особу [2, с.64]. Тому професійна діяльність журналіста виступає важливою складовою характеристики особи потерпілого, яка безпосередньо впливає на формування мотиву, мети та способу вчинення кримінального правопорушення.

Журналіст як представник медіа виконує суспільно значущу функцію поширення інформації, що нерідко має конфліктогенний характер, оскільки зачіпає інтереси конкретних осіб, груп або інституцій. На відміну від випадкових потерпілих, журналіст зазвичай стає об'єктом злочинного посягання саме у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Це обумовлює необхідність розглядати його діяльність не лише як фонову обставину, а як системоутворюючий елемент механізму злочинної події.

Тематика журналістських матеріалів, характер розслідувань, публічна реакція на них, а також ступінь впливу публікацій на соціальні процеси прямо впливають на формування злочинного наміру та вибір форм протиправного впливу на потерпілих. У цьому контексті професійна діяльність журналіста виконує роль своєрідного «каталізатора» злочинної поведінки, який активізує приховані або латентні мотиви правопорушників та трансформує їх у конкретні злочинні дії.

З'ясування змісту, характеру та спрямованості журналістської діяльності має принципове значення для правильної кримінально-правової кваліфікації посягань, учинених проти журналістів, зокрема у частині відмежування злочинів, пов'язаних із професійною діяльністю, від загальнокримінальних посягань або конфліктів побутового характеру. Саме аналіз тематики публікацій, журналістських розслідувань, публічних виступів, а також реакції на них з боку окремих осіб чи груп дає змогу встановити наявність спеціального мотиву злочинних посягань – перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, залякування або помсти за здійснення такої діяльності.

Вивчення професійної діяльності журналіста слугує важливою передумовою для формування обґрунтованих криміналістичних версій на початковому етапі розслідування. Зокрема, результати такого аналізу дозволяють визначити пріоритетність перевірки «професійної» версії, окреслити коло потенційно зацікавлених осіб, встановити можливі мотиви та

форми протидії журналістській діяльності, а також спрямувати пошук доказової інформації у відповідному напрямі.

Не менш важливим є значення дослідження професійної діяльності журналіста для планування та проведення слідчих (розшукових) дій. З урахуванням специфіки журналістської роботи визначається коло джерел доказової інформації, зокрема редакційні матеріали, робочі записи, електронне листування, цифрові носії інформації, контакти з джерелами, а також факти попереднього тиску, погроз чи спроб впливу. Такий підхід забезпечує своєчасність і повноту збирання доказів, а також запобігає втраті інформації, що має суттєве доказове значення.

Дослідження професійної діяльності журналіста також сприяє подоланню протидії розслідуванню та доведенню умисного характеру злочинних дій. Установлення системності переслідування, повторюваності погроз або інших форм тиску дозволяє обґрунтувати цілеспрямованість посягання та викрити можливий замовний характер злочинного посягання на журналіста.

Отже, дослідження професійної діяльності журналіста є важливим елементом розробки положень криміналістичної методики розслідування посягань, учинених проти журналістів, та виконує системоутворюючу функцію у процесі доказування. Його результати безпосередньо впливають на правильність кваліфікації кримінального правопорушення, побудову криміналістичних версій, планування слідчих (розшукових) дій і забезпечення ефективного та повного розслідування таких кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Коваленко А.В. Основи методики розслідування посягань на життя та здоров’я журналістів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 245 с.

2. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

Романська Валерія Ігорівна,
здобувач вищої освіти магістратури спеціальності «Правоохоронна діяльність» ІЗДН Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИМ ПРОЯВАМ

Штучний інтелект (ШІ) – це галузь, що розробляє програми та алгоритми, які дають комп'ютерам здатність виконувати завдання, що вимагають людського інтелекту, і є потужним інструментом для підвищення ефективності правоохоронних органів та забезпечення громадської безпеки. У цій сфері ШІ застосовується для прогнозування кримінальної протиправності (аналізуючи історичні дані для передбачення місць і часу вчинення кримінального правопорушення), аналізу об'ємних даних (швидка обробка неструктурованої інформації), розпізнавання обличчя та об'єктів через відеоспостереження, автоматизації рутинних завдань у розслідування.

Проте, впровадження ШІ вимагає вирішення етичних викликів, пов'язаних з упередженістю алгоритмів, захистом приватності громадян та забезпеченням прозорості (підзвітності) прийнятих рішень. Відтак О.І. Зачек, Ю.І. Дмитрик та В.В. Сеник зазначають, що «штучний інтелект може служити для поліпшення ефективності функціонування правоохоронних органів та забезпечення громадської безпеки. Наприклад, його використання може допомогти відстежувати порушників та злочинні групи, визначати їх місцеперебування, аналізувати відео- та аудіозаписи, встановлювати взаємозв'язки між різними злочинами та правопорушниками тощо. Також штучний інтелект може використовуватись для аналізу текстової та мовної інформації у процесі проведення профілактичних заходів та здійснення як відкритих, так і конфіденційних слідчих дій» [1, с. 149].

Системи інтелектуальної безпеки, які використовують відеоспостереження на основі відеокамер із штучним інтелектом, можуть ефективно попереджувати кримінально-протиправні прояви та терористичні атаки, що в свою чергу може призводити до значного зниження рівня кримінальної протиправності в середньому [2, с. 83].

Також можемо зазначити, що штучний інтелект можливо використовувати в якості нового та потужного інструменту для боротьби із кримінальними правопорушеннями у сфері економіки. Адже він може виконувати завдання, які зазвичай вимагають інтелектуальної праці людини. Застосування штучного інтелекту у сфері боротьби з економічними кримінальними правопорушеннями передбачає використання алгоритмів, машинного навчання та аналізу великих обсягів даних для виявлення шаблонів, аномалій та незвичайних поведінкових моделей, які можуть вказувати на можливі порушення. О. І. Зачек, Ю. І. Дмитрик та В. В. Сеник також окреслюють, що «в світовій практиці існує низка прикладів успішного впровадження штучного інтелекту в правоохоронну сферу. Наприклад, у Сполучених Штатах Федеральне Бюро Розслідувань (FBI) використовує штучний інтелект для ідентифікації правопорушників на відео з камер спостереження в режимі реального часу. Завдяки штучному інтелекту агенти FBI можуть аналізувати об'ємні дані для виявлення правопорушників і прогнозування часу та місця наступного злочину. У Великобританії поліція використовує штучний інтелект для аналізу соціальних мереж та інших відкритих джерел інформації, щоб виявляти можливі загрози національній безпеці. У Німеччині поліція використовує штучний інтелект для виявлення фінансових злочинів. Аналітичні системи штучного інтелекту автоматично обробляють об'ємну фінансову інформацію і виявляють можливі ознаки фінансових правопорушень, таких як відмивання грошей, корупція та шахрайство»[1, с. 149–150].

З оглядом на вище окреслене, можемо стверджувати, що використання штучного інтелекту є перспективним для пошуку і аналізу інформації, розслідування економічних правопорушень і запобігання їм.

У Бюро економічної безпеки України працюють над розробкою нейронної мережі з використанням штучного інтелекту. Застосування такої мережі дозволить прогнозувати ситуації та ризики в сфері економічної діяльності [3].

Один із потужних та складних систем штучного інтелекту на сьогодні – це ChatGPT (Generative Pretrained Transformer), розроблений компанією OpenAI. Ця система здатна виконувати різноманітні завдання, такі як розпізнавання мови, розуміння запитань, формування відповідей, генерація тексту, музики і т. д. Завдяки цим можливостям ChatGPT може бути використаний для боротьби зі злочинністю на різних рівнях і в різних контекстах. Проте існують незаконні способи використання ChatGPT. Наприклад, створення текстів для обману або фішингових сайтів, коли штучний інтелект прикидається конкретною особою та наслідує її стиль спілкування. Також може відбуватися створення шкідливого коду, коли злочинці обходять встановлені розробниками обмеження, розкладаючи завдання на окремі частини та використовуючи ChatGPT для збору цих частин у шкідливу програму. Злочинці також можуть запитувати поради від ChatGPT щодо скоєння злочинів та уникнення покарання. Однак ChatGPT приносить як позитивний, так і негативний вплив: злочинці з легкістю обходять вбудований розробниками захист, наприклад, обмеження на створення шкідливого коду. Для цього вони просто розбивають завдання на кілька частин, щоб запити виглядали безпечно. Після цього, використовуючи інструкції від самого ChatGPT, вони збирають ці частини в одну програму. Навіть ті, хто не володіє навичками програмування, можуть створювати віруси для своїх потреб, використовуючи ChatGPT як інструктора [1, с. 150].

Підсумовуючи, слід відзначити, що в Україні існує потенціал для успішного розвитку штучного інтелекту. Однак для досягнення цієї мети необхідно продовжувати працювати над підвищенням кваліфікації фахівців і залученням додаткових фінансових ресурсів для розроблення та впровадження інноваційних рішень.

Також важливо посилити увагу на вирішені етичних питань, пов’язані з використанням штучного інтелекту. Для цього необхідно розробити відповідне законодавство, яке визначатиме правила використання технологій штучного інтелекту в різних сферах, забезпечуючи захист особистої інформації та запобігаючи нерівності на основі алгоритмів штучного інтелекту. Дослідження ролі штучного інтелекту в боротьбі із кримінальними проявами у сфері економіки вказує на перспективність та значущі можливості використання цього нового інструменту для підвищення ефективності

правоохоронних заходів. Штучний інтелект, завдяки своїй здатності збирати, аналізувати та інтерпретувати величезні обсяги даних, відіграє ключову роль у виявленні, прогнозуванні та запобіганні кримінальним правопорушенням в сфері економіки. Його здатність автоматично аналізувати та взаємодіяти із складними економічними даними дозволяє вчасно виявляти аномалії, шаблони та незвичайні поведінкові моделі, які можуть свідчити про можливі протиправні дії. Більше того, штучний інтелект може використовувати алгоритми для автоматичного визначення ризикових областей та надавати рекомендації щодо запобігання фінансовим махінаціям та іншим економічним кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Зачек О.І., Дмитрик Ю.І., Сеник В.В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ,№ 3. 2023. С. 148–156.

2. Бугера О.І. Використання штучного інтелекту для запобігання злочинності. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 32(71). № 6. 2021. С. 82–86.

3. Бюро економічної безпеки України. Офіційна веб-сторінка. URL: https://esbu.gov.ua/ (дата звернення 20.12.2023 р.).

Руденко Поліна Олексіївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового експертно-криміналістичного інститут НАВС
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО

Термін «психологічна корекція» з’явився на початку 1970-х років і був пов’язаний з проблемою сексуального насильства в США і Європи.

Психологічна корекція – це система психологічних заходів, спрямованих на забезпечення повного або максимального приватного і соціального існування людини при наявності якогось захворювання або з метою профілактики виникнення або загострення вже існуючого захворювання. Як один з видів психологічної допомоги виділяють медичну корекцію. Медична корекція спрямована на виправлення особливостей психологічного розвитку людини, які не відповідають прийнятій оптимальній моделі, і формування психологічних характеристик, необхідних для полегшення соціалізації та адаптації людини до сучасних умов життя. Терміни «психологічна корекція» та «медична корекція» є практично тотожними. Різниця полягає лише в тому, що медична корекція передбачає медичну допомогу [1] лікарем.

Визначення психологічної травми має вирішальне значення для психологічної корекції. Кожна жертва має своє уявлення про те, що насправді сталося та його наслідки. Крім того, захисні механізми психіки працюють по-різному в кожному випадку.

Як зазначає А. Козлова, посилаючись на дослідження. зокрема, Н. Сорджвеладзе, З. Беберашвілі, Д. Джавахишвіли, Н. Махашвілі, специфічними проявами (індикаторами) психотравми в дітей є: відчуття незахищеності та безпорадності; тривога про майбутнє, очікування «поганого», страх змін; сором, низька самооцінка й почуття провини; гнів та агресивність; відчуження та ізольованість від навколишньої фізичної і соціальної дійсності; невиплакане горе; травматичні ігри і повторювані дії; деформація картини світу; проблеми уваги, пам’яті, навчання; різноманітні страхи; травмувальні сновидіння і порушення сну; психосоматичні порушення [2].

Вікова періодизація Л.С. Виготського-Ерконіна визначає основні критерії розвитку дітей на кожному віковому етапі і вважається визначальною при виборі корекційних заходів.

У 3-6 років основним видом діяльності є рольова гра, в якій дитина пізнає доросле життя. Реакціями на травму є переривання гри – зміна змісту гри, припинення гри, регресивна поведінка (енурез, страх розлуки з батьками, страх незнайомих людей, втрата набутих навичок), дратівливість, реакції страху в контексті депресії або соматоформної дисфункції; тривога, страх, розгубленість, почуття провини або сорому, відраза, псування, відчуження почуття, сексуальні ігри, мастурбація, самостимуляція, порушення сну, агресія, замкнутість, пасивність, труднощі у спілкуванні та іграх.

У 7-11 років основною діяльністю дитини є навчання. Реакції на травму – дитина постійно плаче, тремтить або боїться; занурена в самостимуляцію; порушення сну, нетримання сечі вночі; порушення апетиту; проблеми зі здоров'ям без видимих причин; розвиток агресії; замкнутість, депресія; повернення до попереднього віку в певних емоційних та поведінкових проявах; синдром дефіциту уваги; виконання завдань Нездатність; нездатність навчатися/вчитися разом з іншими; постійні погані думки (дитина переконана, що це станеться з нею); амбівалентні почуття до дорослих, труднощі у визначенні сімейних ролей; відчуження від оточуючих, відчуття «брудного тіла»; відтворення сексуальної поведінки; тривожно-фобічні стани, депресія, стійкі психічні розлади у вигляді істерії, вегето-судинних розладів та інших фізичних порушень.

Серед наслідків психотравмування дітей дослідники найчастіше вказують на порушення афективної сфери – тривожність, звуження емоцій, страх, роздратованість, травматичні сновидіння, плаксивість, відчуття провини тощо; поведінкової сфери – посттравматична гра, регресивна поведінка, втрата попередньо набутих умінь (навчальних, соціальних), неуважність тощо; соматичної сфери – низька здатність переносити стрес, порушення сну, соматичні захворювання [3].

Знання психолога можуть бути використані у трьох формах на різних стадіях досудового та судового процесу: психологічна експертиза, залучення професійного психолога та психологічне консультування. Важливо зазначити, що висновки за результатами психологічної діагностики дитини можуть бути підставою для порушення кримінального провадження. Робота спеціалізованих психологів, які працюють з травмованими дітьми, є досить специфічною. Потрібні особливі навички та делікатність [3].

Ю. М. Грошевий завданнями судово-психологічної експертизи вважає «встановлення тривалості й впливу сильного душевного хвилювання, дослідження специфіки тривалого й інтенсивного впливу несприятливих факторів на людину та їх проявів у зміні її функцій (фізіологічних і психологічних), а також визначення відсталості в розумовому розвитку неповнолітнього підсудного внаслідок впливу несприятливих зовнішніх факторів, з'ясування суб'єктивної можливості неповнолітнього правильно оцінювати і сприймати обставини, що мають значення для справи [4].

На думку Н.Ю. Максимової, «корекційна робота полягає в нейтралізації антисоціальних установок, уявлень, цінностей, мотивів і стереотипів поведінки та формуванні нових, соціально прийнятних». Роль соціального контролю особливо важлива тоді, коли організація процесу реабілітації вимагає участі різних соціальних служб. Зокрема, що стосується дітей, то для корекції їхнього психологічного розвитку, важливо змінити ситуацію. У таких ситуаціях втручання правоохоронних органів та соціальних служб є необхідною умовою для нормалізації ситуації соціального розвитку» [5].

При складанні корекційної програми та виборі шляхів її реалізації психолог, за можливої допомоги соціальних працівників та слідчих, повинен перевірити, наскільки корекційні заходи покращують умови життя дитини та задовольняють її базові соціальні потреби.

Оскільки базові потреби дитини-жертви не можуть бути розглянуті без участі батьків та родичів, очевидно, що перед допитом дитини-жертви необхідно допитати батьків (родичів) не лише про предмет правопорушення щодо дитини, але й про те, наскільки задовольняються базові потреби дитини. При цьому цю частину допиту батьків необхідно повторити, щоб з'ясувати, наскільки змінився стан дитини у разі проведення корекційних програм.

Органи досудового розслідування у кримінальних провадженнях за участю дітей-жертв повинні виконувати такі функції: 1) практичну - безпосередній захист від осіб, які вчинили злочини проти дітей; 2) координаційну - забезпечення взаємодії зі спеціалізованими психологічними службами, зокрема, створення умов для надання дитині долікарняної медичної допомоги, у разі необхідності 3) превентивна функція - встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів проти дітей, з метою недопущення в майбутньому порушень прав дитини.

Список використаних джерел

1. Стельмах О. В. Основи психокорекції : конспект лекцій. Львів : ЛДУ БЖД, 2023. 120 с.

2. Гончарук, Н. Г. Особливості переживання кризової ситуації в Україні підлітками, залежно від місця проживання. URL: http://int-konf. org/konf052015/1059-goncharuk-ng-osoblivostperezhivannya-krizovoyi-situacyi-v-ukrayin-pdltkami-zalezhno-vd-mscyaprozhivannya.html.2018.

3. Вікова психологія: періодизації вікового розвитку: навчально-наочний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Психологія» освітньо професійної програми «Психологія». Укладач: Г. О. Горбань. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 45 с.

4. Грошевой Ю.М., Мірошниченко Т.М. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України. Харків : Основа, 2002. 110 с.

5. Теоретико-методологічні засади психологічної корекції особистості соціально дезадаптованих неповнолітніх : монографія / [Н. Ю. Максимова, І. Ф. Манілов, А. М. Грись та ін.] ; за ред. Н. Ю. Максимової. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 258 с.

Садовничий Богдан Олександрович,
аспірант заочної форми навчання кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОВЖИВАНЬ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РЕАЛІЗАЦІЄЮ ДОГОВОРІВ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У БУДІВНИЦТВІ

Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо зловживання владою або службовим становищем, пов'язаних з реалізацією договорів про спільну діяльність у будівництві, є необхідною складовою у процесі здобуття доказів.

В умовах воєнного стану, коли значні кошти Державного бюджету України спрямовуються на відновлення, будівництво об'єктів критичної інфраструктури та житла для внутрішньо переміщених осіб, злочинні схеми у галузі будівництва набувають особливої суспільної небезпеки. Тому правова регламентація залучення спеціаліста та використання спеціальних знань перестає бути суто технічною деталлю досудового розслідування, а прямо впливає на допустимість доказів у суді.

Залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій є однією з найпоширеніших форм використання спеціальних

знань під час розслідування. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій з позицій дотримання норм кримінально-процесуального закону може бути: обов'язковою, в силу прямої вказівки закону; ситуаційно-рекомендованою нормами закону або факультативною (участь спеціаліста законом не обумовлюється, але є можливою і визначається рішенням слідчого, виходячи із специфіки слідчої ситуації та потреби у використанні спеціальних знань для встановлення конкретних обставин) [1, с. 89–90].

Для прикладу, у вищевказаних кримінальних провадженнях участь спеціаліста найчастіше потрібна під час огляду приміщень, де проводилися ремонтні та оздоблювальні роботи (об'єктивно зафіксувати види та обсяги виконаних робіт, фактичну наявність чи відсутність конструктивних елементів, інженерних мереж, відповідність застосованих матеріалів проєктним і нормативним вимогам), та при роботі з електронними інформаційними системами, які містять сліди злочинної діяльності (оцінка стану й вмісту електронних інформаційних систем, забезпечення належного копіювання даних, фіксація ознак видалення чи модифікації інформації, а також збереження незмінності цифрових доказів).

Спеціальні знання обґрунтовано розуміються як знання, відмінні від професійних знань слідчого, прокурора, судді чи інших учасників кримінального провадження, що використовуються для досягнення цілей розслідування кримінального правопорушення та вирішення завдань кримінального провадження [2, с. 487].

Чинний КПК України містить загальний перелік випадків залучення спеціалістів, його прав, обов'язків та підстав для відводу, що закріплено у статтях 71, 72, 79 КПК України [3]. Однак не визначеним у законодавстві залишається питання ідентифікації галузі знань, з якої потрібно залучити спеціаліста, підтвердження його рівня знань та навичок.

Тому доцільно спиратися на галузі знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 1021).

Для спеціалістів, які можуть брати участь в огляді приміщень, це, зокрема, галузь знань «G Інженерія, виробництво та будівництво» і спеціальності «G17 Архітектура та містобудування»

та «G19 Будівництво та цивільна інженерія», для огляду електронних інформаційних систем – галузь «F Інформаційні технології» (спеціальності F1, F2, F5, F6, F7 тощо) [4].

Саме ці коди галузей знань і спеціальностей можуть і мають стати для слідчого орієнтиром при визначенні обізнаної особи, яку можливо залучити як спеціаліста у кримінальному провадженні.

Системна дипломна та післядипломна освіта формує у спеціаліста інтегральну компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі з урахуванням знань, умінь, цінностей, автономії та відповідальності. Переліки спеціальних компетентностей, передбачені для спеціальностей G17 і G19, охоплюють уміння працювати з проєктною документацією, дотримуватися будівельних норм і технічних регламентів, виконувати обміри, аналізувати інженерно-технічні умови, застосовувати сучасні будівельні матеріали та технології. В IT-напрямі (спеціальності F1, F2, F5, F6, F7) ключовими є цифрова грамотність, моделювання, аналіз даних, розробка й експлуатація інформаційних систем [5, 6, 7, 8, 9, 10].

Для слідчого перелік компетентностей з освітнього стандарту – це орієнтир для визначення, які саме завдання доцільно покласти на спеціаліста в межах конкретної слідчої (розшукової) дії.

На наш погляд, оптимізація правової регламентації залучення спеціаліста у кримінальних провадженнях має відбуватися шляхом розроблення міжвідомчих стандартів (НП, ОГП, СБУ, НАБУ, БЕБ, ДБР), що будуть включати опис галузей знань і спеціальностей, компетентностей, типових задач, які спеціаліст може вирішувати.

Підсумовуючи викладене, можливо дійти висновку, що чинна правова регламентація використання спеціальних знань є недостатньо орієнтованою на компетентнісний підхід. Запропонована модель оптимізації спрямована на те, щоб перетворити процес залучення спеціаліста з формалізованого на керований, який забезпечить методологічну коректність результатів слідчої (розшукової) дії, створить надійну основу для подальших судових експертиз і підвищить стійкість доказів до критики стороною захисту.

Список використаних джерел

1. Саковський А.А. , Мировська А.В. Теоретичні аспекти проблемних питань використання спеціальних знань під час

розслідування. *Науково-виробничий журнал Держава та регіони. Серія: Право.* Випуск 4 (78). 2022. С. 135–140. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.19

2. Юсупов А. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 487.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 17.11.2025).

4. Про затвердження Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF (дата звернення: 17.11.2025).

5. Стандарт вищої освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2020 р. № 808 URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vyshcha/standarty/2020/06/17/191-Arkhitekt.mistobud-bakalavr-VO-zatv.stand.01.11.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

6. Стандарт вищої освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 18 березня 2021 р. № 333. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vyshcha/standarty/2021/03/19/192-Budivn.ta.tsyvil.inzhener-bakalavr-VO.18.01.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

7. Стандарт вищої освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 13 листопада 2018 р. №1242. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/113-prikladna-matematika.bakalavr-1.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

8. Стандарт вищої освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 29 жовтня 2018 р. № 1166. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/121-inzhener.programn.zabezp.bakalavr-1.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

9. Стандарт вищої освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12 грудня 2018 р. № 1380. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/126-inform.sist.tekhnol.bakalavr-1.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

10. Стандарт вищої освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 19 листопада 2018 р. № 1262. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/123-kompyuter.inzhener.bakalavr-1.pdf (дата звернення: 17.11.2025).

Сахошко Марина Олександрівна,
аспірант кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

УЧАСТЬ АДВОКАТА В ДОПИТІ ЕКСПЕРТА В СУДІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ ПАЛЬНОГО АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ ЙОГО З МЕТОЮ ЗБУТУ

У кримінальному провадженні висновок експерта ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Відповідно до ст. 12 Закону України «Про судову експертизу», судовий експерт зобов'язаний: провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок; на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку [1].

Під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту наявні у справі експертизи можуть викликати певний сумнів або їх результати можуть суперечать іншим обставинам справи. З метою розв'язання цієї проблеми може бути проведений допит експерта в суді (ст. 356 КПК України). При допиті експерта в суді він надає показання, а відповідно до кримінального процесуального законодавства показання експерта є одним із процесуальних джерел доказів (ч. 1 ст. 95 КПК України). Складність допиту експерта полягає в тому, що суб'єкти допиту часто не обізнані у сфері знань, якими володіє експерт. Відповідно, під час допиту найактивніше поводиться сторона, не на користь якої дано висновок, убачаючи сумнів у професіоналізмі експерта.

Прибуття до суду експерта для його допиту забезпечується стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання

про його виклик (ч. 2 ст. 327 КПК України). З огляду на це виникає питання стосовно допустимості позасудового спілкування з експертом ініціатора його допиту, що може бути виправданим з тактичного погляду. Закон будь-яких застережень щодо цього не має, тому інструктаж експерта, особливо в разі відсутності у нього достатнього досвіду участі в судовому допиті, може бути корисним [2, с. 74].

Допит експерта починається не вільною розповіддю про все, що відомо у справі, а постановкою конкретних питань, які потребують роз'яснення або доповнюють питання, вирішені у висновку експерта. Головуючий попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку. Експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони обвинувачення, першою допитує сторона обвинувачення, а експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони захисту, – сторона захисту. Після цього експерту можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та законними представниками, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також головуючим та суддями (ст. 356 КПК України). Поставлені питання, як правило, стосуються роз'яснення висновку експерта, уточнення процесу проведення дослідження.

Під роз'ясненням висновку експерта необхідно розуміти надання ним показань щодо відомостей, що уточнюють і розкривають зміст і значення таких положень: відомості про науково-технічні засоби, які використовувалися в експертизі, про виявлені ознаки досліджуваних об'єктів, спеціальні терміни і формулювання тексту; у з'ясуванні придатності наданих об'єктів для дослідження та дачі висновку; особливості підготовки об'єктів для дослідження, умови відбору експериментальних зразків, кількісних і якісних змін об'єктів після проведення їх дослідження; причини обрання застосованої методики дослідження або відмови від неї та методик або методів дослідження об'єктів; суперечності між дослідною частиною і заключними висновками; критерії оцінки ознак, які експерт використав у проміжних і заключних висновках тощо [3, с. 237–238].

Так, у кримінальних провадженнях, розпочатих за ст. 204 КК України, при допиті експерта в суді адвокат задає питання, спрямовані на перевірку правильності відбору зразків, чи були дотримані під час відбору зразків вимоги ДСТУ 4488:2005, хто

безпосередньо відбирав зразки для проведення експертизи, чи був залучений відповідний спеціаліст чи мав він право відбирати зразки, чи відбір зразків здійснювався безпосередньо слідчим; скільки пройшло час між відбором зразків та безпосередньо проведенням судової експертизи; чи здійснювалась перевірка наданих зразків виключно вимогам ДСТУ; чи було враховано про види пального, які відповідають вимогам ТУ; чи були дотримані при діях із зразками пального вимоги Інструкції про порядок приймання, транспортування, зберігання, відпуску та обліку нафти і нафтопродуктів на підприємствах і організаціях України.

Оцінці ж підлягають будь-які висновки незалежно від того, чи є вони категоричними, імовірними або судовий експерт констатує неможливість відповіді на поставлені перед ним запитання. Варто враховувати, що відповіді судового експерта на допиті також можуть мати ймовірний характер, як і його висновок [4, с. 169].

У суді експерту можуть бути *поставлені запитання щодо* наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку (ст. 356 КПК України).

Предмет допиту експерта в суді у кримінальному провадженню про незаконне виготовлення, зберігання, збут пального або транспортування його з метою збуту визначається обставинами вчинення конкретного кримінального правопорушення, видом експертизи і питаннями, які нею вирішувалися. Зокрема, типовим предметом допиту експерта є з'ясування: які методики проведення судових експертиз він використовував при дослідженні складників і якості пального; чи достатньо йому було надано зразків пального для проведення експертизи; наявність експертної ініціативи щодо його відповідей на питання, які не були поставлені для вирішення, водночас виявлені експертом під час дослідження; чи складено акт відбору зразків; чи відповідали ємності для відбору зразків вимогам ДСТУ 4488:2005; чи було враховано експертом, що не всі зразки повинні відповідати ДСТУ, так як частина пального може

відповідати вимогам ТУ; чи не порушено правила зберігання зразків, які передавалися на експертизу; чи були вони захищені від дії ультрафіолетового освітлення, чи враховувалося це експертом при проведенні експертизи; чи з'ясовувалося та чи враховувалося при проведенні експертизи за якої температури зберігалися зразки; у зв'язку з дією яких чинників міг би змінитися фракційний склад зразків пального; яким чином експерт обробляв результат дослідження; чи надавалися експерту та чи враховувалося останнім супроводжувальні документи на партію товару; чи досліджувалися експертом паспорти та сертифікати якості; чи могли інші чинники вплинути на результати дослідження (волога, перегрів, залишки попереднього палива); чи враховувалась та чи перевірялась чистота пробовідбірників; як можна пояснити різницю між регламентними та фактичними показниками, що могло на них вплинути.

Таким чином, допит адвокатом експерта в суді у кримінальному провадженні, розпочатому за ст. 204 КК України, проводиться з метою роз'яснення та доповнення його висновку, який може містити спеціальну термінологію, неповні відповіді на поставлені питання, методику дослідження, яке є нетиповою для даного виду судової експертизи, уточнення умов отримання зразків для експертизи, їх зберігання і транспортування в судово-експертну установу.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text

2. Мирошниченко Ю. М. Використання спеціальних знань під час судового розгляду кримінальних справ : наук.-практ. посібник / за ред. проф. М. Г. Щербаковського. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2022. 97 с.

3. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

4. Куцкір Г. М. Процесуальні особливості допиту експерта в суді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2020. Серія ПРАВО. Вип. 60., С. 168–171. DOI https://doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60.37

Синоверський Роман Іванович,
аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Карпатського національного університету ім. В. Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОРТЕРУ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ВОЄННІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

В умовах сучасних воєнних конфліктів проблема дослідження особистості злочинця, який вчиняє воєнні кримінальні правопорушення проти цивільного населення, набуває особливої актуальності. Повномасштабна агресія російської федерації проти України, що супроводжується системними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, зокрема вбивствами, катуваннями, депортацією цивільних осіб, згвалтуваннями, руйнуванням житла та об'єктів цивільної інфраструктури зумовлює необхідність глибокого наукового аналізу соціально-психологічних характеристик осіб, причетних до цих кримінальних правопорушень.

На сьогодні кримінальним законодавством передбачена кримінальна відповідальність за вчинення воєнних кримінальних правопорушень, зокрема: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортація дитини, невиправдана затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій; ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людини [1].

Вчинення воєнного злочину може тягти кримінальну відповідальність на одному з двох рівнів – міжнародно-правовому або внутрішньодержавному.

Відповідальність за воєнні (як й інші міжнародні) злочини згідно з міжнародним кримінальним правом може наставати незалежно від того, чи караються вони відповідно до кримінального права окремих держав. У цьому проявляється специфіка застосування принципу nullum crimen sine lege («немає злочину без вказівки на те в законі») щодо норм міжнародного кримінального права [3, с. 271].

Вчинення воєнного злочину може тягти кримінальну відповідальність на одному з двох рівнів – міжнародно-правовому або внутрішньодержавному.

Відповідальність за воєнні (як й інші міжнародні) злочини згідно з міжнародним кримінальним правом може наставати незалежно від того, чи караються вони відповідно до кримінального права окремих держав. У цьому проявляється специфіка застосування принципу nullum crimen sine lege («немає злочину без вказівки на те в законі») щодо норм міжнародного кримінального права [3, с. 271].

Суб'єкт злочину за ст. 438 КК України – загальний. Такі злочини можуть вчинятися як цивільними особами (наприклад, у формі розграбування або незаконного позбавлення волі представниками окупаційної влади), так і комбатантами (наприклад, при застосуванні заборонених засобів або методів ведення війни) [2, с. 12].

Ю. В. Орлов виокремлює два види спеціальних суб'єктів воєнних злочинів: 1) бойові суб'єкти (бойові учасники збройного конфлікту – комбатанти); 2) суб'єкти забезпечення окупації [3, с. 58–62].

К. П. Шевчишена, в контексті висвітлення особливостей розслідування воєнних злочинів, на основі аналізу довідкової інформації та матеріалів практики осіб воєнних злочинців, які вчиняють воєнні злочини в Україні класифікувала їх на такі групи: представники військово-політичного керівництва рф (президент рф, депутати держдуми, керівництво Міністерства оборони рф та ін.); вищий командний склад збройних сил рф, особи, відповідальні за ведення бойових дій на території України (командувачі армій, командувачі військових угруповань, командувачі окремих військових загонів спеціального призначення, командири дивізій, командири бригад, начальники штабів та інші); військовослужбовці збройних сил російської федерації (офіцери середнього та молодшого складу, прапорщики, сержанти, солдати та інші) [4, с. 50].

В контексті нашого дослідження, та з урахуванням останніх змін до КК України, суб'єктом вчинення воєнних можуть бути як військовослужбовці чи особи, які мають статус службової особи так і особи, які сприяють або підтримують вчинення воєнних злочинів (особи, які надають допомогу, ресурси або іншу підтримку для реалізації воєнних злочинів).

Питання формування особистості військовослужбовця, який стає виконавцем воєнних кримінальних правопорушень, має міждисциплінарний характер і потребує комплексного підходу. Адже поведінка індивіда в умовах війни визначається не лише правовими та моральними нормами, а й впливом військового середовища, групових цінностей, пропаганди, підпорядкування наказам, рівнем психологічної готовності до насильства. Відтак, дослідження соціально-психологічного портрету такого суб'єкта є необхідним для розуміння причин і механізмів вчинення воєнних кримінальних правопорушень, а також для розроблення ефективних заходів їх запобігання.

З цього приводу Н.О. Опанасенко справедливо зазначає, що соціально-психологічний портрет особи-злочинця зокрема військовослужбовця містить аналіз соціально-демографічних, психофізіологічних характеристик, мотиваційної сфери та ціннісних орієнтацій таких осіб [5, с. 424].

Сучасні дослідження свідчать, що серед осіб, які беруть участь у збройних конфліктах, формуються специфічні психологічні установки: деформація моральних орієнтирів, зниження рівня емпатії, підвищена агресивність, толерантність до насильства, схильність до підпорядкування авторитету навіть при порушенні норм міжнародного гуманітарного права. Такі риси, посилені впливом колективної ідеології, страху, стресу, посттравматичних розладів або системної пропаганди, формують внутрішню готовність до деструктивних дій проти цивільного населення.

Важливим аспектом є також соціальне середовище, у якому формується особа воєнного злочинця. Йдеться про наявність у суспільстві культу сили, виправдання насильства як «захисту інтересів держави», толерантності до порушення прав людини. У таких умовах відбувається девальвація гуманістичних цінностей, а відповідальність за злочинні дії перекладається на «вищі накази» чи «воєнну необхідність».

Таким чином, з метою формування соціально-психологічного портеру особи, яка вчиняє воєнні злочини слід враховувати такі основні його складові:

1. Соціально-демографічні характеристики (вік, стать, рівень освіти, соціальний статус, місце проживання (місто/село, регіон), сімейний стан, рівень матеріального забезпечення).

2. Морально-психологічні якості (рівень емпатії та моральної чутливості, ступінь десоціалізації, наявність деформацій правосвідомості, рівень конформізму (схильність до підпорядкування груповим нормам), здатність до рефлексії, самокритичності).

3. Мотиваційна сфера (ідеологічні переконання, особиста вигода (грабіж, мародерство), помста, ненависть, прагнення влади або домінування, виконання наказів під тиском або страхом).

4. Психічний і емоційний стан (наявність психологічних травм або ПТСР, стресостійкість, фрустрованість (відчуття безвиході, пригніченості), рівень тривожності, агресії або страху, реакція на критику або накази).

5. Соціальне оточення та впливи (вплив командирів або лідерів (формальних і неформальних), групова динаміка в підрозділі, умови несення служби, бойова обстановка, ідеологічна чи націоналістична обробка, пропаганда або ворожнеча до певних груп (етнічних, національних, релігійних).

6. Поведінкові прояви (типові моделі поведінки у кризових ситуаціях, стратегія ухилення від відповідальності, механізми самовиправдання (раціоналізація дій), ступінь демонстративності або приховування скоєного, взаємодія з жертвами (знеособлення, дегуманізація).

З огляду на це, дослідження соціально-психологічного портрету осіб, які вчиняють воєнні кримінальні правопорушення проти цивільного населення, є не лише теоретично важливим, а й практично значущим для системи правосуддя та профілактики злочинності у збройних конфліктах. Його результати можуть стати підґрунтям для вдосконалення методик розслідування, психологічної експертизи, програм реабілітації військовослужбовців, а також для розроблення стратегій гуманітарного впливу, спрямованих на зниження рівня насильства у воєнних зонах.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1337.
2. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина. Київ, 2023.
3. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінальноправовий та кримінологічний виміри : монографія / Кримінолог. асоц. України. Харків : Право, 2023. 252 с.
4. Шевчишена К.П. Розслідування воєнних злочинів в Україні : дис. ... докт. філос. Київ, 2024. 231 с.
5. Опанасенко Н. О. Соціально-психологічний портрет особи злочинця-військовослужбовця. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 424–429. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.61.

Слободяник Дарiана Андрiївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного нституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ЗРАЗКІВ СТРІЛЕЦЬКОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Оновлення стрілецького арсеналу Збройних Сил України в 2024–2025 роках перестало бути просто технічним завданням і перетворилося на питання національної безпеки й стратегії. Поєднання сучасних імпортних платформ НАТО з інтенсивним розвитком і масовим впровадженням українських розробок створило динаміку, яка дозволяє не лише заповнювати тактичні прогалини на фронті, а й знижувати вразливість, пов’язану з

одним-двома зовнішніми постачальниками. Це означає, що підрозділи отримують не лише нову зброю, а й гнучкість у виборі тактик, можливість швидше адаптуватися до змін у бойовій обстановці та зменшувати ризики логістичних збоїв.

Процес модернізації був багатошаровим: від імпорту перевірених західних систем і компонентів до серійного запуску оновлених вітчизняних зразків, що враховують специфіку українського театру бойових дій. На практиці це виглядало як швидке оснащення підрозділів новими прицілами й приладами нічного бачення натівського стандарту, одночасно з локальним виробництвом доопрацьованих автоматів, спрощених версій легких кулеметів та модульних платформ, які можна швидко ремонтувати й модернізувати на місці. Завдяки такому підходу лінія постачання стала коротшою, технічне обслуговування – простішим, а навчання особового складу – більш прогнозованим.

За цим стояв не лише інженерний ресурс, але й нова логістична філософія: акцент на швидкій інтеграції компонентів, стандартизації інтерфейсів (щоб різні системи могли працювати разом) і створенні запасів критичних комплектуючих всередині країни. У результаті формувався не просто арсенал – а система, здатна еволюціонувати: від оперативних тактичних рішень до стратегічних переваг у довгостроковій перспективі. Це дає підрозділам упевненість у діях, а країні – більшу самостійність у питаннях обороноздатності.

На нашу думку такий двохпрофільний підхід – поєднання зовнішніх технологічних рішень і активної підтримки національного виробництва – є оптимальним шляхом для країни у стані тривалої оборони. Він дозволяє швидко закривати нагальні потреби, водночас інвестуючи в незалежність і компетенцію, які знадобляться у майбутніх фазах відновлення та модернізації оборонної промисловості.

Однією з найпомітніших вітчизняних розробок останніх років є bullpup-компоновка «Малюк» (Vulcan) – це реінтерпретація автоматики сімейства Калашникова в компактній схемі bullpup, що дозволяє зберегти довжину ствола при суттєвому зменшенні загальної довжини зброї; виробник та офіційні матеріали підтверджують, що «Малюк» пройшов державні випробування і використовується в підрозділах ЗСУ та сил, що виконують спеціальні завдання [1]. Це робить «Малюк» зручним для ведення бою в міських умовах та в обмежених просторах, і водночас дозволяє частково використовувати ту саму

магазинну базу, що й у старих АК, знижуючи логістичні бар'єри при впровадженні [2].

Паралельно відбувається поширення платформ AR-патерну у вигляді локалізованих карабінів (іноді під марками UAR-15 / UR-15) – такі платформи орієнтовані на калібр 5,56×45 мм НАТО, мають високу модульність і зручність для встановлення оптики та аксесуарів, що підвищує інтероперабельність із партнерами і спрощує отримання матеріально-технічної допомоги у вигляді боєприпасів і прицільних систем [3].

Важливим елементом модернізації стало кодифікування та допуск до експлуатації великої кількості вітчизняних моделей та комплектуючих. У першому півріччі 2025 року Міністерство оборони повідомило про затвердження низки нових моделей зброї, боєприпасів та оптичних пристроїв для ЗСУ, що свідчить про системний підхід до оновлення арсеналу.

Серед нових класів озброєння окремо варто виокремити автоматичний 40-мм гранатомет AGL-53, розроблений українськими виробниками та адаптований до стандарту 40×53 мм НАТО. Цей зразок може кріпитися на бойових машинах, використовуватися з треног чи триподів як групова піхотна система і забезпечує значно більшу дальність та ефективність ураження порівняно з радянськими аналогами [5].

Також продовжується модернізація снайперських систем і великокаліберних гвинтівок шляхом інтеграції сучасної оптики, поліпшеної збройової ергономіки та якісніших боєприпасів, що суттєво підвищує спроможності підрозділів у виконанні завдань на великих дистанціях. Водночас ці технічні покращення вимагають інвестицій у навчання снайперських пар та техніків, які обслуговують оптику й приціли [3].

Ми вважаємо, що саме подвійна модель – імпорт передових рішень туди, де потрібні технологічні переваги, та локалізація масового виробництва там, де це дозволяє швидко наситити фронт – є найбільш реалістичною для України в умовах тривалого конфлікту. Такий підхід поєднує оперативну вигоду від сучасних натівських систем з практичною спроможністю забезпечення запасних частин і ремонту на місцях. Пріоритетом має бути не просто придбання одиниць зброї, а створення повноцінного ланцюга підтримки – від виробника до полкового майстра, включно з навчанням та стандартизацією процедур обслуговування [3].

Однак між технічною модернізацією і реальним ефектом на полі бою лежить людський фактор: без системного навчання особового складу, інфраструктури для ремонту та чіткої політики уніфікації калібрів нові зразки ризикують створити додаткові логістичні складнощі. Тому на комплексних інвестиціях у підготовку інструкторів, розгортання регіональних майстерень та уніфікацію складів хоча б на рівні бригади чи дивізіону, щоб у широкому масштабі скористатися перевагами нових платформ без зниження загальної боєздатності.

Підсумовуючи, можна сказати, що модернізація стрілецької зброї в Україні відбувається масштабно та швидкими темпами – це не просто заміна окремих зразків, а комплексна трансформація всього підходу до озброєння. Процес охоплює як окремі платформи, наприклад «Малюк», так і появу нових класів озброєнь (AGL-53 та інші), а також цілеспрямовані кроки з уніфікації та локалізації виробництва. Однак сама наявність сучасних розробок – лише одна сторона медалі.

Друга, не менш важлива сторона – організаційна: наскільки чітко будуть погоджені політика уніфікації калібрів і стандартів, програми перепідготовки бійців та система логістичної підтримки. Якщо ці елементи працюватимуть синхронно, технічні новації швидко перетворяться на реальну бойову користь: зменшення складності технічного обслуговування, швидше переоснащення підрозділів у польових умовах, ефективніше управління запасами боєприпасів та комплектуючих. Якщо ж політика буде фрагментованою – наприклад, одночасне впровадження суміжних, але несумісних систем без належного навчання та запасів – тоді навіть найкращі зразки ризикують залишитися недовикористаними або вимагатимуть надмірних ресурсів на їхню підтримку.

На практиці це означає роботу в трьох напрямках одночасно: технічна (проектування і серійне виготовлення зброї та прицільних систем), освітня (навчальні програми для особового складу та майстерень технічного персоналу) та логістична (складування, ремонтні потужності, стандартизація запчастин). Лише взаємодія цих блоків перетворить модернізацію з локальних успіхів у стійку перевагу на стратегічному рівні. Особисто вважаю, що саме така системна робота – баланс між інноваціями та практичною спроможністю їх обслуговувати – дозволить не тільки закрити поточні тактичні прогалини, а й закласти основу для довгострокової бойової стійкості й оборонного суверенітету.

Список використаних джерел

1. Interproinvest (виробник). “VULCAN (MALYUK)”. URL: https://interproinvest.com/en/vulcan/
2. Wikipedia. “Malyuk”. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Malyuk
3. Міністерство оборони України. “The small arms arsenal of the Armed Forces of Ukraine has been reinforced with new models”, 06.02.2025. URL: https://mod.gov.ua/en/news/the-small-arms-arsenal-of-the-armed-forces-of-ukraine-has-been-reinforced-with-new-models
4. Міністерство оборони України. “Ukrainian weapon manufacturers have developed a new grenade launcher (AGL-53)”, 31.03.2025. URL: https://mod.gov.ua/en/news/ukrainian-weapon-manufacturers-have-developed-a-new-grenade-launcher
5. United24 Media. “Ukraine replaces Soviet-era weapons with NATO-ready AGL-53 grenade launcher”, 31.03.2025. URL: https://united24media.com/latest-news/ukraine-replaces-soviet-era-weapons-with-nato-ready-agl-53-grenade-launcher-7186

Сокол Денис Олександрович,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДРОНІВ ТА ЇХ ОЗБРОЄННЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗБРОЄЗНАВСТВА

Стрімкий науково-технічний прогрес і широке впровадження безпілотних літальних апаратів (БПЛА), зумовив появу нових об’єктів, що потребують правового дослідження. БПЛА із засобу цивільного та комерційного використання

поступово трансформувалися у повноцінний елемент сучасного озброєння, який активно застосовується як у воєнній, так і у кримінальній діяльності. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність розширення предмета криміналістичного зброєзнавства та формування окремого його напряму, присвяченого дослідженню дронів та їх озброєння.

Використання БПЛА для, доставки вибухових пристроїв, скидання боєприпасів та здійснення прицільних ударів створює нові виклики для правоохоронних органів і судово-експертної практики: уламки дронів, їхні електронні блоки, носії інформації, вузли кріплення боєзарядів та інші елементи дедалі частіше виступають речовими доказами в кримінальних провадженнях. Водночас національні методики судово-зброєзнавчих досліджень переважно орієнтовані на класичні види зброї, що породжує прогалини у визначенні порядку вилучення, фіксації, збереження та експертного дослідження об'єктів, пов'язаних із безпілотними апаратами. Очевидно, існує потреба в систематичному науковому осмисленні дронів як окремого напряму криміналістичного зброєзнавства, що дозволить удосконалити експертні підходи та підвищити якість доказової бази в справах, пов'язаних із їхнім незаконним використанням.

Озброєння дронів, як правило, є різнорідним за своєю природою та конструкцією: це можуть бути механізми скидання гранат або інших боєприпасів, саморобні вибухові пристрої, механізми ініціювання вибуху, а в окремих випадках — інтегровані вогневі модулі. Одним із таких БПЛА є «Chief-1» його модуль ураження "повітряна рушниця" стріляє патронами зі шротом (дрібними кульками). Вогонь шротом дозволяє знищити або серйозно пошкодити ворожий безпілотник, а в окремих випадках живу силу противника [1]. Також у практичній площині новітнім прикладом трансформації безпілотних технологій у зброю є так званий «дрон-дракон» – пристрій, призначений для розпилення займистої термітної суміші над цілями. Оприлюднені кадри застосування цієї розробки українськими фахівцями показали, що термітна суміш на основі алюмінієвого порошку та оксиду заліза, яка горить за температур до кількох тисяч градусів, здатна випалювати укриття, техніку та інші матеріали, створюючи інтенсивний локальний вогонь і значні пошкодження [2].

Таке застосування ілюструє дві важливі закономірності: по-перше, сучасні інженерні рішення дозволяють перетворювати цивільні БПЛА у високоефективні засоби ураження з відносно

низькою вартістю і високою ефективністю ураження; по-друге, матеріально-технічні властивості застосованих сумішей породжують складні наслідки як для тактики, так і для доказової бази. Експертне дослідження таких елементів передбачає комплексну експертизу фізичної будови речовин, матеріалів та виробів, хімічний аналіз залишків вибухових речовин, вибухотехнічне дослідження кріплення та механізмів спрацьовування вибуховохого заряду, експертизу зброї та слідів і обставин її використання.

Методика дослідження дронів повинна враховувати особливості роботи з цифровими доказами та строгі вимоги щодо збереження доказів. Неправильні дії під час вилучення або транспортування, безпілотного апарата можуть призвести до втрати телеметричних даних або спотворення слідів, що істотно зменшує доказову цінність матеріалів. Дослідження та аналіз дронів має охоплювати комплекс технічних і криміналістичних аспектів, починаючи від встановлення типу апарата та його конструктивних особливостей і завершуючи з'ясуванням наявності або відсутності на ньому пристроїв для скидання чи підриву боєприпасів. Практично кожен елемент БПЛА — корпус, пропелери, елементи живлення, електронні контролери польоту, GPS-модулі, камери та комунікаційні модулі — може містити ідентифікаційну інформацію або сліди експлуатації, що мають значення для експерта [3].

Важливим складником формування нового напряму судового зброєзнавства є правове та організаційне забезпечення експертної діяльності. На даному етапі необхідно розробити національні стандарти і методичні рекомендації щодо проведення експертиз БПЛА та їх озброєння, інтегрувати ці підходи у систему підготовки експертів, а також забезпечити створення централізованих баз даних вилучених апаратів та їх компонентів. Це не лише уніфікує практику, але й підвищить оперативну взаємодію між слідчими підрозділами, судовими експертами й оборонними структурами. З точки зору правового регулювання, важливо уточнити статус дронів як об'єктів озброєння у відповідних нормативних актах, визначити порядок доступу до даних операторів та виробників у межах слідчих дій і встановити гарантії належного процесуального оформлення вилучених електронних доказів.

Підсумовуючи, слід констатувати, що дослідження дронів та їх озброєння має всі підстави стати окремим, системним

напрямом криміналістичного зброєзнавства, оскільки воно поєднує в собі елементи різних галузей судової експертизи. Розвиток цього напряму вимагатиме міждисциплінарного підходу, створення спеціалізованих методик, інтеграції сучасних цифрових технологій і відповідного нормативного оформлення, що в результаті підвищить якість розслідувань, сприятиме належній фіксації та збереженню доказів і зміцнить національну безпеку у контексті сучасних загроз.

Список використаних джерел

1. Chief-1, який полює за дронами й знищує їх шротом: що таке БПАК Chief-1 і як він бореться з російськими безпілотниками. URL: https://espreso.tv/oborona-ta-bezpeka-shef-yakiy-polyue-za-dronami-y-znishchue-ikh-shrotom-shcho-take-bpak-chief-1-i-yak-vin-boretsya-z-rosiyskimi-bezpilotnikami#goog_rewarded

2. Поливає вогнем: що відомо про український "дрон-дракон". URL: https://www.dw.com/uk/polivae-vognem-so-vidomo-pro-novi-ukrainskij-drondrakon/a-70206637

3. Research Challenges and Opportunities in Drone Forensics Models. URL: https://cuashub.com/en/content/research-challenges-and-opportunities-in-drone-forensics-models/

Стефанов Дмитро Сергійович,
здобувач при Науково-організаційному центрі Національної академії Служби безпеки України

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИКИ В ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Роль криміналістики у протидії кримінальним правопорушенням у закладах вищої освіти зумовлена тим, що університетське середовище одночасно є публічно значущою інституцією, складною організаційною системою та багатоканальним інформаційним простором, у якому кримінальні прояви здатні тривалий час залишатися латентними, маскуватися під «звичні» адміністративні практики або «традиції», а також набувати форм, що важко відмежовуються від дисциплінарних чи етичних порушень. Це створює підвищені вимоги до криміналістичної методології виявлення, документування та

доказування, адже ефективність протидії залежить не лише від наявності кримінально-правових заборон, а й від здатності держави та внутрішніх механізмів комплаєнсу закладу ідентифікувати ризики, встановити фактичні обставини, зберегти сліди та забезпечити процесуальну придатність доказів у суді. На нормативному рівні університети функціонують у правовому полі, де автономія і академічні свободи співіснують із вимогами доброчесності, прозорості, запобігання конфлікту інтересів і корупції, що задає складний контекст для криміналістичної протидії: будь-яке втручання в університетське середовище має бути пропорційним, законним і перевірюваним, не перетворюючись на інструмент тиску на академічну спільноту [19; 20].

Криміналістична проблематика злочинності у вищій освіті традиційно пов'язується з корупційними практиками, що проявляються у «платності» навчальних і адміністративних рішень, зловживанні службовим становищем, підробленні документів, нецільовому використанні бюджетних коштів, маніпуляціях із результатами навчання, а також у специфічних «ринках» послуг — від вступу й академічних переведень до заліків, іспитів, дипломів, гуртожитків та працевлаштування. Дослідження корупції і хабарництва в освітніх структурах демонструють, що корупційні відносини здатні набувати організованого характеру, підтримуватися внутрішніми неформальними правилами і каналами збору коштів, а отже, вимагати саме криміналістичного підходу, орієнтованого на механізм злочину та слідоутворення, а не лише на моральну оцінку явища [1]. Узагальнення причин і наслідків корупції у вищій освіті підкреслює, що чинниками виступають поєднання управлінської дискреції, низької прозорості процедур, залежності студентів, асиметрії інформації та толерантності до «неформальних платежів», що прямо впливає на криміналістичний дизайн протидії: виявлення має бути спрямоване на точки найбільшого ризику – місця ухвалення рішень, доступу до ресурсів, реєстрів, оцінювання, розподілу пільг і можливостей [2].

Криміналістика в цій сфері виконує не лише «післязлочинну» функцію розслідування, а й превентивно-організаційну, адже криміналістичні знання можуть бути використані для створення інституційних бар'єрів проти злочинної поведінки: формування криміналістично

обґрунтованих профілів ризиків, аудитів процесів, процедур збереження цифрових і документальних слідів, внутрішніх каналів повідомлення та первинного документування, а також алгоритмів реагування на сигнал. У цьому сенсі антикорупційні внутрішні політики й методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у конкретному університеті ілюструють важливий напрям – створення процедур, які зменшують дискрецію, підвищують прозорість і встановлюють стандарти фіксації управлінських рішень, що має безпосереднє криміналістичне значення: чим краще задокументований «нормальний» процес, тим легше виявити відхилення і довести їх кримінально-правову релевантність [3; 20]. Проблема, однак, полягає в тому, що внутрішні документи часто мають декларативний характер, не супроводжуються реальними механізмами контролю, а іноді стають інструментом формальної легітимації практик, які фактично сприяють приховуванню порушень. Це формує перший проблемний вузол: розрив між нормативною моделлю доброчесності та фактичною поведінкою організаційних акторів, який криміналістика повинна вміти діагностувати через аналіз слідової картини, організаційної структури і реальних потоків рішень та ресурсів [14].

Криміналістичний потенціал протидії у ЗВО значною мірою пов’язаний з розумінням організованих форм злочинності. Університет як велика організація має ієрархію, формальні й неформальні канали впливу, систему підзвітності та розподілу ресурсів, що може використовуватися як для легітимного управління, так і для формування стійких корупційних або інших кримінальних схем. Саме тому категорія «організація» у криміналістичному сенсі й її співвідношення з криміналістичною тактикою є методологічно значущою: протидія потребує не поодиноких «викриттів», а керованого процесу документування, який враховує ролі, канали комунікації, способи маскування та механізми відтворення схеми після кадрових змін [13; 14]. У цьому контексті актуалізується і питання організації оперативно-розшукової діяльності як цілеспрямованої системи дій, що забезпечує виявлення латентних проявів і їх перетворення на доказову інформацію, придатну для кримінального процесу [11; 15].

З огляду на латентність і замаскованість значної частини правопорушень у ЗВО, важливу роль відіграють оперативно-розшукові інструменти та негласні заходи. Функціональне

призначення ОРД у кримінальному процесі полягає у виявленні прихованих зв'язків, каналів, осіб і способів злочинної діяльності, що є особливо актуальним для корупційних практик, організованих схем незаконного обігу документів, маніпуляцій з конкурсами, закупівлями, міжнародними програмами тощо [15]. Водночас проблемним є питання правових меж ОРД і правильності застосування її норм, оскільки університетське середовище має специфіку приватності (комунікації, персональні дані, освітні траєкторії), а отже, будь-які оперативні втручання повинні відповідати вимогам законності, необхідності та пропорційності [6]. Європейські стандарти щодо втручання у приватність, зокрема у сфері прослуховування телефонних розмов, мають для ЗВО не абстрактний, а практичний сенс, оскільки значна частина корупційних домовленостей, впливу на рішення і розподілу вигод відбувається через комунікаційні канали, однак недотримання стандартів може повністю знецінити здобуті результати в доказуванні та створити ризики порушення прав людини [8]. Додатковий проблемний вузол тут полягає в культурі «виправдання» втручань міркуваннями боротьби з корупцією: криміналістика має пропонувати тактичні рішення, які досягають мети документування без скочування в процесуальну сваволю, адже легітимність протидії у ЗВО багато в чому визначає довіру академічної спільноти до державних інституцій [17; 18].

Особливого значення для протидії правопорушенням у ЗВО набуває цифровий вимір. Університети є великими утримувачами персональних даних і цифрових реєстрів, використовують електронний документообіг, платформи дистанційного навчання, системи управління навчальним процесом, корпоративну пошту, хмарні сервіси, системи закупівель, бухгалтерські та кадрові програми. Це створює як нові можливості для кримінальних посягань, так і нові джерела слідів, які потребують криміналістичної інтерпретації. Проблемні питання правового забезпечення боротьби з кіберзлочинами в Україні демонструють, що цифрові посягання часто мають транскордонний, анонімний та динамічний характер, а отже, вимагають спеціалізованих криміналістичних компетенцій у сфері кіберзлочинності [4]. Паралельно законодавство про основні засади забезпечення кібербезпеки задає контекст обов'язків і стандартів захисту інформаційних систем, що особливо релевантно для університетів як об'єктів, де можуть поєднуватися наукові

розробки, міжнародні обміни, доступ до грантів і партнерств, а інколи й дослідження чутливих технологій [21]. Водночас у кримінальному процесі центральним стає питання допустимості й перевірюваності цифрових доказів, адже цифрові сліди легко модифікуються, їх походження і цілісність потребують фіксації, а надмірний збір даних може порушувати права людини. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні виступає умовою реалізації принципу верховенства права й постановлення справедливого вироку, а отже, протидія правопорушенням у ЗВО повинна включати криміналістично грамотні стандарти збору, збереження, протоколювання і експертної перевірки цифрових даних [17]. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування виступає фінальним процесуальним фільтром: якщо цифрові докази здобуті з порушеннями, їх криміналістична переконливість не має юридичної сили [18].

Криміналістична тактика має особливе значення у протидії правопорушенням у ЗВО, оскільки слідчі ситуації тут часто є «непублічними» і конфліктними: свідки можуть залежати від адміністрації, студенти бояться негативних наслідків, працівники остерігаються звільнення, а внутрішні розслідування можуть бути інструментом боротьби за владу. Це створює проблему добування показань, формування безпечних каналів повідомлення, а також потребу у тактичних прийомах, що мінімізують ризик викриття джерела інформації і забезпечують його захист у межах закону. У цьому контексті цінним є звернення до міжнародного досвіду агентурної роботи правоохоронних органів США в боротьбі з незаконним обігом наркотиків як приклад організації прихованих джерел і контрольованих комунікацій, хоча пряме перенесення таких моделей на університетське середовище потребує суттєвої адаптації та суворого дотримання правових стандартів, щоб не допустити провокацій і порушень прав людини [5]. Аналогічно міжнародно-правовий досвід у сфері протидії наркотикам показує, що ефективність прихованих методів залежить від чітких правил, контролю, нагляду й судової перевірки, що є універсальним принципом для будь-якого застосування негласних інструментів у демократичному суспільстві [16]. В українських умовах це прямо пов’язано з прокурорським наглядом за оперативно-розшуковою діяльністю, який має гарантувати законність і запобігати перетворенню оперативних інструментів на механізм

тиску або фабрикації, що особливо небезпечно у середовищі університетської автономії [12].

Ще одним проблемним блоком протидії є специфічні кримінальні ризики, пов'язані з міжнародною діяльністю університетів, зокрема міжнародним студентським обміном. Монографічне дослідження злочинів у сфері міжнародного студентського обміну демонструє, що ця сфера поєднує міграційні, освітні, фінансові та документальні компоненти, а отже, створює можливості для шахрайства, підроблення документів, зловживань з боку посередників, корупційного «супроводу» процедур, а іноді й для використання університетських каналів у ширших кримінальних практиках [22]. Для криміналістики це означає необхідність розширення предмета аналізу: документування має охоплювати ланцюги взаємодії університету з посередниками, державними органами, іноземними партнерами, а також цифрові сліди комунікацій і фінансових потоків. У цьому ж контексті інститут тимчасового доступу до речей і документів виступає важливим процесуальним інструментом, що дозволяє формувати повний доказовий контекст у «схемних» провадженнях, де доказування неможливе без масивів документів і цифрових даних [9].

Окремої уваги заслуговують проблемні питання доказування у справах, що виникають у ЗВО. Висока частка документальних і цифрових джерел створює ілюзію «легкості» доказування, однак на практиці виникають системні ризики: селективне вилучення документів без контексту, помилкове тлумачення внутрішніх нормативів, підміна кримінально-правових ознак дисциплінарними проступками або навпаки, а також спроби використовувати кримінальне провадження як інструмент управлінського конфлікту. Теоретичні та практичні аспекти використання матеріалів ОРД у доказуванні підкреслюють, що оперативна інформація сама по собі не є доказом, а її процесуалізація потребує належних процедур і гарантій перевірюваності, інакше доказування стає вразливим у суді [23]. Загальні положення про докази і доказування у кримінальному процесі акцентують, що судова істина вибудовується на допустимих і належних доказах, а не на сукупності «підозр» або організаційних оцінок; тому криміналістика має забезпечувати саме доказову, а не лише інформаційну достатність матеріалів [24].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що роль криміналістики у протидії кримінальним правопорушенням у закладах вищої освіти полягає у формуванні системного, науково обґрунтованого і правозахисно орієнтованого механізму виявлення, документування та доказування, який дозволяє працювати з латентними корупційними та іншими схемами, цифровими посяганнями, ризиками міжнародної діяльності, не руйнуючи при цьому університетську автономію і не підміняючи правові стандарти міркуваннями доцільності. Проблемні питання зосереджуються навколо розриву між формальними антикорупційними політиками та реальною практикою, організованості корупційних відносин, складності доказування в умовах залежності свідків, ризиків провокації та неправомірного втручання у приватність, а також навколо цифрових викликів і допустимості доказів. Ефективна протидія можлива лише тоді, коли криміналістична тактика й організація поєднані з процесуальними гарантіями, прокурорським наглядом і судовим контролем, а цифрове доказування здійснюється з дотриманням прав людини як умови верховенства права і справедливого вироку.

Список використаних джерел

1. Волков Д. В., Погорецький М. А. Корупція і хабарництво на заочній формі навчання навчальних закладів МВС України та заходи протидії їм. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 20. С. 122–130.

2. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Корупція в системі вищої освіти: сутність, причини та наслідки. URL: https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/560-koruptsiya-v-sistemi-vishchoji-osviti-sutnist-prichini-ta-naslidki.html

3. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Державному податковому університеті. URL: https://dpu.edu.ua/images/Documents/UNIVERSITET/Antikorupcijni%20dokumenti/Metodicni_rekomendacii_sodo_zapobiganna_ta_vreguluvanna_konfliktu.pd

4. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Правове забезпечення боротьби з кіберзлочинами в Україні: проблемні питання. *Вісник прокуратури*. 2011. № 8. С. 30–38.

5. Погорецький М. А., Смирнова І. В. Агентурна робота федеральних правоохоронних органів США у сфері боротьби з

незаконним обігом наркотичних засобів. *Юридичний радник*. 2007. № 5. С. 101–105.

6. Погорецький М. А. Закон України «Про оперативно-розшукову-діяльність»: проблеми застосування окремих норм. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. №3. С. 205–213.

7. Погорецький М. А. Новели проекту нового КПК України і проблеми їх релазації у правозастосовній діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журнал. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. при РНБО України. 2012. № 1 (27). С. 208–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_1_25

8. Погорецький М. А. Прослуховування телефонних розмов: європейські стандарти. *Вісник прокуратури*. 2003. № 9. С. 45–51.

9. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч. 2013. № 1 (29). С. 234–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_28

10. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 137–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2014_2_34

11. Погорецький М. А., Шелеменцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юрид. вісник*. Сімферополь, 2010. Вип. 1 (8). Ч. І. С. 18–28

12. Погорецький М. А. Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю. *Вісник Ун-ту внутр. справ*. 2000. Вип. 10. С. 117–125.

13. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття.*Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5): URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

14. Погорецький М., Сергєєва Д. Щодо визначення поняття “організація” у криміналістичній науці та його співвідношення із криміналістичною тактикою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 93. С. 14–17. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8569

15. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/POGORECKIY_2007.pdf

16. Погорецький М. А., Черниш Р. Ф. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 192 – 196.

17. Погорецький М. А. Забезпечення прав людини в цифровому доказуванні як умова реалізації принципу верховенства права та постановлення справедливого вироку. *Право України.* 2025. № 9. С. 60–74. DOI: 10.33498/louu-2025-09-060.

18. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 4 (ч. 3). С. 269–279. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40.

19. *Про вищу освіту*: Закон України від 1.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення 10.10.2023).

20. *Про запобігання корупції*: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення 17.10.2023).

21. *Про основні засади забезпечення кібербезпеки України*: Закон України від 5.10.2017 № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text (дата звернення 07.10.2023).

22. Черняк А. М. *Злочини у сфері міжнародного студентського обміну: проблеми протидії (теорія і практика)* : монографія / вступне слово М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2023. 334 с.

23. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

24. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. С. 247–308.

Столярова Аліна Ігорівна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ ТА ВИЛУЧЕННЯ ДОКАЗІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ І В ЗОНАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

У сучасних умовах збройного конфлікту, тимчасової окупації територій та ведення активних бойових дій суттєво підвищується ризик порушення процедури фіксації та вилучення доказів кримінального або воєнного характеру. Зокрема, місця злочинів стають важкодоступними, можуть бути пошкоджені або змінені бойовими діями, свідки — не завжди доступні, а нормальна робота слідчо-оперативних груп та судових експертів значно ускладнена. Відтак, існує нагальна потреба в адаптації криміналістичних та судово-експертних методик для ефективної фіксації, вилучення та документування доказів в умовах воєнного стану.

Існує кілька наукових поглядів щодо поняття збирання доказів. Зазначене поняття можна розглядати як процес збору, оцінки та документування інформації, яка може бути використана як докази в судовому процесі [1]. Процес збирання доказів є і так доволі складним і охоплює кілька етапів, проте існують чинники, які ще більше його ускладнюють. Найсуттєвіший з них – це необхідність збирання доказів на тимчасово окупованих територіях. Згідно з Міжнародним гуманітарним правом окупація –це тимчасове захоплення однією державою території іншої держави зазвичай у результаті військової агресії.

Якщо злочин вчинено на тимчасово окупованій території, то джерелом доказу можуть слугувати: допит свідків, потерпілих, відомості, отримані за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, інформація з відкритих джерел, таких як соціальні мережі, звіти засобів масової інформації тощо, які містять інформацію про події на окупованій території [2].

Основними проблемами збирання доказів на окупованих територіях є такі: 1) неможливість доступу слідчого, прокурора до непідконтрольної території України з метою проведення слідчих дій; 2) неможливість витребування необхідних речей та документів в установах, підприємствах та організаціях, що розташовані на непідконтрольних територіях; 3) знаходження осіб, у розпорядженні яких перебувають докази на території України, яка не підконтрольна органам державної влади України [3, с. 28–29].

Однією з головних проблем є фактична відсутність можливості здійснювати процесуальні дії на тимчасово окупованих територіях. Слідчо-оперативні групи, органи прокурори та судові експерти не мають фізичного доступу до місця події, об'єктів, документів чи свідків, які перебувають під контролем незаконних збройних формувань або окупаційної адміністрації. Це робить неможливим проведення таких базових слідчих дій, як огляд місця події, обшук, допит, пред'явлення для впізнання тощо.

Часто докази або інформація, необхідні для розслідування (наприклад, документи бухгалтерського обліку, відеозаписи з камер відеоспостереження, службові акти, реєстри тощо), зберігаються на підприємствах і в установах, які залишилися на окупованій території. Офіційні запити, направлені органами досудового розслідування, фактично не можуть бути виконані, оскільки українські органи влади не мають контролю над цими структурами.

Відповідно, отримання офіційно засвідчених копій або оригіналів документів стає неможливим. Такі документи можуть бути знищені, сфальсифіковані або використані окупаційною адміністрацією у власних цілях.

Проблематичним є і те, що багато потенційних свідків, потерпілих або осіб, які можуть надати важливі докази (фотографії, документи, відео тощо), залишаються на непідконтрольній території. Вони не мають змоги безпечно

покинути цю територію або побоюються переслідувань з боку окупаційних структур за співпрацю з українськими правоохоронними органами.

Також неможливо офіційно викликати таких осіб на допит чи забезпечити їхню участь у слідчих діях, адже повістки та процесуальні документи не можуть бути їм вручені належним чином. Це унеможливлює отримання безпосередніх показань, а в окремих випадках – і встановлення місцезнаходження ключових учасників подій.

Незважаючи на достатню кількість проблем збирання доказів на непідконтрольних Україні територіях, збирання доказів усе ж таки можливе. Їх можна отримати шляхом допиту свідків, підозрюваних, потерпілих, які прибувають з тимчасово окупованої території; здійснення моніторингу мережі «Інтернет», а саме перегляд сайтів ЗМІ, які можуть містити фотозображення, електронні документи, зокрема розпорядчого характеру, відеозаписи; перегляд профілів у соціальних мережах; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж – провести втручання у приватне спілкування особи та контроль телефонних розмов та смс -листування; зняття інформації з електронних інформаційних систем –отримання інформації з поштових скриньок; тимчасового доступу до інформації, що перебувають у розпорядженні мобільних операторів [4, с. 4–5].

Якщо злочин здійснено на підконтрольній Україні території, то джерелами доказів можуть бути: огляд місця події, проведення слідчих (розшукових) дій, відомості, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; слідчі експерименти, допити свідків та потерпілих [2].

Першочерговою та найважливішою слідчою дією є огляд місця події, під час якого можна отримати значну кількість інформації та доказів, важливих для розслідування злочину та встановлення винних осіб. Огляд дозволяє встановити механізм і обставини вчинення злочину**,** виявити та зберегти сліди злочину, а також зібрати матеріальні докази — речові зразки, відбитки пальців, зброю, якою було скоєно злочин, та інші об’єкти, що мають доказове значення [5, с. 235].

Проведення огляду місця події на територіях, що перебувають поза контролем держави, є надзвичайно складним завданням, головним чином через фізичну неможливість безпечного доступу. Будь-які слідчі (розшукові) дії вимагають обов’язкового узгодження з командуванням відповідних

військових підрозділів. Такі заходи проводяться лише у випадку, якщо військові можуть надати гарантії безпеки для слідчо-оперативних груп. В умовах обмеженого доступу перспективним є використання технологій для дистанційного огляду. Зокрема, застосування безпілотних літальних апаратів (дронів) дозволяє проводити аерофотозйомку. Це дає змогу збирати візуальні дані та докази злочинів з повітря, детально вивчати місцевість, отримувати інформацію про масштаби території, наявні будівлі та об'єкти інфраструктури.

Не менш важливою слідчою (розшуковою) дією є слідчий експеримент. Його сутність полягає у проведенні досліджень, що імітують ситуацію, яка могла мати місце в час вчинення злочину. Під час проведення слідчого експерименту відтворюються дії осіб, які могли бути причетні до злочину, а також інші фактори, що могли б мати значення для вирішення справи [6, с 7–8]. Істотною умовою слідчого експерименту є відтворення умов, максимально наближених до обставин вчинення злочину. Однак на тимчасово непідконтрольних територіях безпосереднє проведення таких експериментів зазвичай неможливе, тому відтворити деякі події в штатних умовах практично неможливо. Але існує метод на основі комп'ютерного моделювання, який допомагає наблизитись до відтворення потрібних умов.

Отже, метод комп'ютерного моделювання – це метод дослідження, який використовує комп'ютерні програми для створення віртуальної моделі та імітації подій, що могли б мати місце під час вчинення злочину. За допомогою спеціаліста створюється тривимірна комп'ютерна модель ландшафту чи приміщення, де відбувалась подія. Щоб змоделювати конкретне місце події, необхідно звернутись до відповідного органу задля формування належним чином електронних карт, на які можна спиратись під час проведення слідчого експерименту. Згідно із законодавством таким органом виступає Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру і її територіальний підрозділ. Саме цей орган забезпечує формування цифрових та електронних карт із запитом про надання відповідних карт. Фіксація слідчого експерименту, здійсненого за допомогою методу комп'ютерного моделювання відбувається за загальними правилами. Файл, який містить створену модель, записується на диск та додається до протоколу слідчого експерименту як обов'язковий додаток [7, с. 55–56].

Отже, проаналізувавши наведений матеріал, можна зробити висновок, що воєнний стан в Україні актуалізував низку проблем, пов'язаних із процесом збирання доказів, особливо на тимчасово окупованих територіях. Ця діяльність має свої особливості, зумовлені складною політичною та військовою ситуацією. Основною проблемою залишається обмежений або повністю відсутній доступ до місця події. У таких умовах слідчі повинні обирати найбільш доцільні способи проведення розшукових дій. Зокрема, огляд місця події може здійснюватися із застосуванням технологій дистанційного спостереження – безпілотних літальних апаратів, які дозволяють отримувати зображення та відео території, виявляти сліди злочину й оцінювати масштаби події. Попри всі труднощі, завдяки сучасним технологіям можливе часткове відтворення слідчих дій у дистанційному форматі – наприклад, проведення віртуального слідчого експерименту на основі комп'ютерного моделювання, що сприяє отриманню достатньої доказової бази для подальшого розгляду справи.

Список використаних джерел

1. Лисенков М. Збирання доказів в умовах особливого режиму досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2017. No 4(16). С. 120–127.

2. Полнікова Д. С., Лугіна Н. А. Особливості збирання доказів на підконтрольних та непідконтрольних територіях України. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. (3(12). С. 269–275.

3. Юхно О. О., Книженко С. О., Глобенко Г. І. та ін. Особливості документування та розслідування злочинів, учинених на території проведення антитерористичної операції, а також на тимчасово окупованих територіях: науково-методичні рекомендації, науково-практичні рекомендації. Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: проблеми кримінального процесу»; на замовлення Головного слідчого управління Національної поліції України : Харків. нац. універ. внутр. справ, 2018.

4. Кікінчук В. В., Степанюк Р. Л., Юхно О. О. та ін. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених на території операції Об'єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях: науково-методичні рекомендації. Харків : ХНУВС, 2018.

5. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022. No 3.

6. Антонюк П. Є., Антощук А. О., Пясковський В. В., Самодін А. В. та ін. Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування : метод. рек. Нац. акад. внутр. Справ. Київ, 2021.

7. Коваленко А. В. Перспективи використання комп'ютерного моделювання при проведенні слідчого експерименту в ході розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях. *Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях* : матеріали II круглого столу, (3 листопада 2017 року). Національна академія прокуратури України. Київ, 2018.

Ступак Аркадій Володимирович,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

На сьогоднішній день інформаційні технології та засоби масової інформації відіграють значну і невід'ємну частину життя людей. Постійний розвиток людства сприяє неспинному розвитку і засобів масової інформації, через які суспільство в короткі строки дізнається про різноманітні події в усьому світі. В той же час вони є ефективним способом для підприємців рекламувати свої послуги, а для політиків свою програму та ще багатьом представникам соціуму. Однак, використання засобів масової інформації (далі – ЗМІ) слугує ефективним засобом комунікації

правоохоронних органів із суспільством, де у пріоритеті є взаємодія з населенням, що полягає у проведенні інструктажів із безпеки та профілактики протиправної діяльності, донесення до населення результатів розслідування окремих злочинів, розшуку особливо небезпечних правопорушників, різних видів статистичних даних та багато іншого. Для кращого розуміння зазначеної теми слід розглянути думки різних дослідників, що розглядали і досліджували це питання.

Важливим моментом, на який слід звернути увагу є те, що представники різних засобів масової інформації мають можливість здійснювати так звані «журналістські дослідження», які пришвидшать розкриття злочинів. Так, В.М. Сущенко, дослідив розповсюдження інформації на межі журналістики та криміналістики та заявив наступне: «під журналістським розслідуванням слід розуміти професійну діяльність журналіста, який за дорученням ЗМІ або з власної ініціативи здійснює методами і засобами, дозволеними чинним законодавством України і нормами професійної журналістської етики, збір інформації щодо конкретної події протиправної поведінки окремих осіб для своєчасного і добросовісного інформування суспільства та надання інформаційної допомоги органам слідства у розслідуванні такої події з метою публічного захисту прав та інтересів людини і громадянина» [1, с. 50].

На думку М.О. Моряка, оскільки ЗМІ мають значний вплив на людей та їх свідомість, вони здатні значно підвищувати авторитет поліції та інших правоохоронців в очах суспільства, що в свою чергу підвищує здатність боротьби з правопорушниками. Вчений стверджує про належність введення правового упорядкування співпраці правоохоронців з представниками ЗМІ, що на його думку покращить розслідування і розкриття злочинів, шляхом надання можливості правоохоронцям отримувати всі необхідні докази [2, с. 153].

Серед найпоширеніших форм використання ЗМІ при розслідуванні злочинів можна згадати OSINT. Це систематичне збирання, аналіз і використання інформації з відкритих джерел, серед яких є ЗМІ, соціальні мережі, форуми та блоги і таке інше. OSINT застосовується як працівниками поліції та інших правоохоронних структур, так і приватними детективами, або журналістами розслідувачами. Найвідомішим випадком застосування системи OSINT були розслідування інформаційного

агентства Bellingcat отруєння Скрипалів в Солсбері [3] та отруєння Олексія Навального хімічною речовиною «Новачок» [4].

Також правоохоронними органами застосовується пошуково-інформаційна форма використання ЗМІ. Тобто оприлюднення фото підозрюваного з проханням громадськість опізнати його. Наприклад інцидент, що трапився на Тернопільщині в 2021, коли троє чоловіків вкрали чужу банківську картку і здійснили з неї оплату, тоді правоохоронці виклали відео з камер і магазині з проханням надати інформацію про осіб та їх місце знаходження, якщо у когось є така інформація [5].

Ще однією формою використання ЗМІ у розслідуванні злочинів є інформаційно-аналітичана. Мається на увазі те, що правоохоронні органи регулярно використовують засоби масової інформації для дослідження тенденції злочинів та рівень довіри громадян до поліції.

Поряд з цим, правоохоронними органами застосовується інформаційно-профілактична робота, тобто вони використовують ЗМІ для профілактики кримінальної протиправності. В цій формі ЗМІ виступає як посередник зв'язку між населенням та правоохоронними органами. Крім того, інформація про розкриття та розслідування злочинів, що висвітлюється ЗМІ дає зрозуміти потенційним правопорушникам, що подібні протиправні діяння розкриваються швидко і ефективно, що сприяє зниженню загальної кількості кримінальних правопорушень. Як зазначила заступниця міністра внутрішніх справ України, полковник поліції Катерина Павліченко: «Від того, наскільки засоби масової інформації правильно доносять інформацію до наших громадян, залежить формування нульової терпимості і толерантності до будь-яких проявів насильства в нашому суспільстві» [6].

Отже, засоби масової інформації відіграють надзвичайно важливу роль у правоохоронній діяльності, забезпечуючи ефективну комунікацію між поліцією та суспільством, сприяючи розшуку правопорушників, профілактиці кримінальних правопорушень і формуванню правосвідомості громадян. Використання ЗМІ у розслідуванні злочинів, зокрема через інструменти OSINT, журналістські розслідування та інформаційно-аналітичну діяльність, дозволяє значно підвищити ефективність роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Коваленко А. В. Взаємодія органів досудового розслідування із засобами масової інформації. *Вісник*

Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. 2018. № 3. С. 45–52.

2. Мокряк М. О. Вплив засобів масової інформації на формування суспільної думки, ставлення до закону та злочинність. *Право і суспільство*. 2016. № 6. ч. 2. С. 150–154.

3. The Bellingcat Investigation Team. The GRU Globetrotters: Mission London / The Bellingcat Investigation Team. *Bellingcat*. 28 June 2019. URL: https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2019/06/28/the-gru-globetrotters-mission-london/

4. The Bellingcat Investigation Team. Russia's Clandestine Chemical Weapons Programme and the GRU's Unit 29155 / The Bellingcat Investigation Team. *Bellingcat*. 23 October 2020. URL: https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2020/10/23/russias-clandestine-chemical-weapons-programme-and-the-grus-unit-21955/

5. Увага, розшук: правоохоронці просять допомогти знайти злочинців на Тернопільщині (відео). *Терен. Тернопільські новини*. 10 груд. 2021. URL: https://teren.in.ua/news/pravoohorontsi-prosyat-dopomogty-znajty-zlochyntsiv-na-ternopilshhyni-video_381747.html

6. «В ОДУВС обговорили питання взаємодії ЗМІ та територіальних органів Національної поліції із запобігання та протидії домашньому насильству» : Міністерство внутрішніх справ України. 01 груд. 2021. URL: https://mvs.gov.ua/press-center/news/v-oduvs-obgovorili-pitannya-vzajemodiyi-zmi-ta-teritorialnix-organiv-nacionalnoyi-policiyi-iz-zapobigannya-ta-protidiyi-domasnyomu-nasilstvu

Танчик Каміла Анатоліївна,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування кримінальних правопорушень складний процес, який передбачає збирання, дослідженні та використанні доказів для встановлення (істини у провадженні) обставин. Вказаний процес завжди передбачає комунікацію. В аспекті розслідування слідчий взаємодіє з широким колом суб'єктів, які визначені кримінальним процесуальним законодавством, а також з

іншими юридичними та фізичними особами. Органами досудового розслідування напрацьована значна практика щодо взаємодії із засобами масової інформації, яка реалізується в певних напрямках, таких як: розшуку осіб, які переховуються від органів кримінального переслідування, розшуку осіб, які зникли безвісти, встановлення свідків та очевидців кримінальних правопорушень та інших осіб, котрим може бути відома будь-яка інформація.

В умовах воєнного стану розслідування кримінального правопорушення розпочато за матеріалами, які були оприлюдненні у ЗМІ чи інших медіа, що, нині, стає звичною практикою щодо кримінального переслідування осіб, котрі вчинили кримінальні правопорушення на тимчасово непідконтрольній Україні території та інші. Безпрецедентний обсяг цих діянь, а також обмежений доступ до тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій, створюють значні перешкоди для традиційних методів збору доказів та проведення слідчих (розшукових) дій. У цих виняткових обставинах критично важливого значення набувають матеріали, що поширюються у медіа, журналістські розслідування, які відіграють ключову роль. Фотографії, відеозаписи, та свідчення очевидців, опубліковані у соціальних мережах та засобах масової інформації, стали потужним інструментом для фіксації злочинів у режимі реального часу.

Варто зазначити, що досудове розслідування, яке розпочато за матеріалами оприлюдненими медіа має відповідати чітко встановленим вимогам, а саме ст. 214 КПК України та Положенню про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування і ведення. [3]. У межах аналізу такої слідчої ситуації, слушно навести конкретний приклад: журналісти оприлюднили факти (фото, свідчення, витяги з щоденника), після чого слідчі Національної поліції повідомили, що в квітні 2022 року за матеріалами ЗМІ було відкрито провадження за фактом викрадення Вакуленка під час окупації Ізюмського району; згодом його останки були ідентифіковані. Останній допис на своїй сторінці у Facebook письменник і волонтер Володимир Вакуленко з села Капитолівка, що під Ізюмом на Харківщині, зробив 3 березня 2022 року. Російські військові 24 березня забрали Володимира з рідного дому… Але лише 10 квітня 2022 року з'явилася інформація про викрадення окупантами на Ізюмщині дитячого письменника Володимира Вакуленка. І лише після деокупації Ізюма люди, які брали участь у похованні жертв російських окупантів, повідомили, що 12 травня до

них звернулися військовослужбовці рф зі вказівкою поховати тіло чоловіка, якого виявили неподалік села Капитолівка [4].

Аналіз джерел говорить про те, що кількість випадків кримінальних проваджень за матеріалами, котрі оприлюднені у різних типах медіа після початку повномасштабного вторгнення стрімко зростає у зв'язку з декількох причин, зокрема відсутності фізичного доступу до окремих населених пунктів, де залишилась проживати значна частина населення. Що ж можна розуміти під « різні типи медіа»? Це як повідомлення через соціальні мережі, різного типу телеграм-каналах, інформація, оприлюднена на інших медіа-ресурсах, а також інформація оприлюднена у офіційних засобах масової інформації.

Можна вбачати, що при ефективній та конструктивній взаємодії органів досудового розслідування з відповідними медіа та після проведення проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, відповідний медіа матеріал може стати джерелом постійного отримання додаткової інформації [5]. Щодо ідентифікації окремих осіб, котрі зображені у відповідному матеріалів, але не встановлені органом досудового розслідування, як приклад: двох російських військових злочинців, причетних до вбивства українських військовополонених у Донецькій області: «Не залишайте нікого живим», «безголові» впалих українські герої і «версіть відрубані голови на кілки і виставте їх, як паркани, де були українські прапори» – це були накази командирів російських підрозділів, які ходять під псевдонімом Юстас і Сбер у 2024 році під час штурму села Старомайорське. Крім того, представники так званої «другої армії світу» доручили своїм військам пограбувати полеглих, забрати свої гроші та золото та зірвати їх бойові ідентифікаційні патчі» [6]. Конкретизації відповідних локацій та зв'язку особи із відповідними локаціями, прикладом може бути документування колаборційної діяльності у формі участі в організації так званих «референдумів», де працівниками правоохоронних органів встановлювалась особа, яка приймала участь у цій діяльності – локація, де особа вчиняла конкретні дії – зв'язок особи з локацією. А також отримання інформації щодо реального місця перебування підозрюваного, оскільки значна кількість інформації передається особами, які з різних причин не покинули тимчасово окуповані території та володіють відповідною інформацію.

Варто звернути увагу, щодо створення та функціонування окремих медіа-платформ, які дозволяють працівникам поліції формувати власні ресурси для комунікації з громадянами та

отримання необхідної інформації. Так, поліцією створений бот в месенджері Telegram, куди можна повідомити про підозрілі мітки та пересування ворога. Можна повідомити про підозрілі мітки, залишені диверсантами і їхніми пособниками на дорогах та інших об'єктах інфраструктури. Також до бота громадяни можуть передавати інформацію щодо переміщення ворогів, їхньої техніки та цілевказників [7].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що використання медіа під час розслідування кримінальних правопорушень набуває нового динамічного розвитку, що зумовлено процесом діджиталізації. У практиці роботи правоохоронних органів формується тенденція кримінальних проваджень за матеріалами медіа, зокрема щодо злочинів вчинених на тимчасово окупованих територіях. Вбачається декілька функцій, які відіграє медіа у розслідуванні: інформаційна (повідомлення про факти суспільно небезпечного діяння, розшук злочинців та зниклих безвісти), комунікаційна (ефективна взаємодія щодо публікацій фото чи іншого матеріалу), аналітична (виявлення нових фактів, які раніше використовувались при розслідуванні) та профілактична (висвітлення профілактики злочинної діяльності).

Список використаних джерел

1. Конституція України *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закон України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

4. В рідному селі на Харківщині вшанували закатованого росіянами письменника. URL: https://gx.net.ua/v-ridnomu-seli-na-harkivshhyni-vshanuvaly-zakatovanogo-rosiyanamy-pysmennyka-foto-video/

5. Цехан Д. М., Мурашко А. С. Використання соціальних медіа для вирішення окремих ідентифікаційних завдань під час виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із державною зрадою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №2. С. 481–48. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/119

6. Служба безпеки України та Донецька обласна прокуратура виявили та зібрали докази проти ще двох російських військових злочинців, причетних до вбивства українських військовополонених у Донецькій області. URL: https://www.pravda.com.ua/eng/news/2025/04/30/7509903/

7. Поліція створила бот в месенджері Telegram, куди можна повідомити про підозрілі мітки та пересування ворога. URL: https://npu.gov.ua/news/politsiya-stvorila-bot-v-mesendzheri-telegram-kudi-mozhna-povidomiti-pro-pidozrili-mitki-ta-peresuvannya-voroga

8. Метелев О. М. Цифрові докази у кримінальному процесі: видова характеристика. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. №1. С. 42–53. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/42-53

Тилилим Анастасія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану особливого значення набуває забезпечення військової дисципліни та правопорядку у Збройних Силах України. З огляду на це, дослідження криміналістичної характеристики злочинів проти військової служби є вкрай актуальним, адже ефективне реагування на такі правопорушення безпосередньо впливає на боєздатність армії та стабільність у військових підрозділах.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби становлять особливу групу кримінальних правопорушень, що посягають на дисципліну, підпорядкованість і організованість

військових формувань. Їх суспільна небезпечність полягає в тому, що вони дестабілізують діяльність військових підрозділів, послаблюють обороноздатність держави та створюють загрозу виконанню завдань національної безпеки. Такі злочини мають визначену структуру складу: об'єктом виступає встановлений порядок військової служби, суб'єктом – військовослужбовець або інша особа, на яку поширюється дія військових статутів.

Для їх належного розуміння необхідно враховувати характерні ознаки та відмінність від інших кримінальних правопорушень. Специфіка цих злочинів полягає у правовому статусі суб'єкта, суворих умовах служби та обов'язковості виконання наказів. Відповідальність за їх учинення має не лише каральне, а й превентивне значення – сприяє підтриманню військової дисципліни та стабільності у військових колективах. Комплексне дослідження цього виду злочинів створює підґрунтя для вдосконалення криміналістичних методик їх розслідування в умовах сучасних воєнних реалій [1].

У умовах воєнного стану військова дисципліна піддається значним випробуванням, що впливає на кримінальну поведінку військовослужбовців. Зростання рівня злочинності серед військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України пов'язане з розширенням мобілізаційних ресурсів, високим рівнем стресу та психологічними навантаженнями на особовий склад. Аналіз статистики кримінальних правопорушень показує, що воєнний стан є ключовим фактором, який сприяє зростанню злочинності у військовому середовищі, створюючи загрози для національної безпеки та довіри до військової служби.

Причинами злочинної поведінки військовослужбовців є психологічні труднощі, виснажливі фізичні навантаження, сімейне виховання, невдоволення професійною реалізацією, проблеми з законом, а також вживання алкоголю та наркотиків, ігнорування правових норм і недостатня психологічна підтримка. Військовослужбовці несуть посилену відповідальність за порушення дисципліни порівняно з цивільними громадянами, а профілактика та підтримка персоналу необхідні для зменшення ризиків злочинності та підвищення престижу служби в умовах війни [2].

Найпоширенішими військовими кримінальними правопорушеннями є самовільне залишення частини або місця служби, дезертирство, привласнення або викрадення зброї та

військового майна, недбале ставлення до служби, перевищення службових повноважень та інші порушення. Статистика останніх років свідчить про значне збільшення таких злочинів порівняно з мирним часом, що вказує на прямий негативний вплив бойових дій та стресових умов на поведінку військовослужбовців.

Зростання злочинності серед військових створює додаткові ризики для державної безпеки в цілому та морального клімату у Збройних Силах [2]. Порушення дисципліни підривають довіру до командування, знижують ефективність виконання бойових завдань та впливають на престиж військової служби. Для мінімізації цих ризиків необхідно впроваджувати психологічну підтримку, програми адаптації та підвищення кваліфікації військовослужбовців, а також удосконалювати систему контролю та відповідальності під час воєнного стану.

Так, у виданні «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» висвітлюються криміналістичні особливості військових злочинів, їх типові способи вчинення, механізм утворення слідів та напрями розслідування. Робота зосереджує увагу на специфіці криміналістичної характеристики цих діянь, визначаючи встановлений порядок несення військової служби як об’єкт спеціального криміналістичного дослідження та захисту [3].

Проаналізовано криміналістичну характеристику військових злочинів та їх класифікація, окреслено специфіку встановлення й документування порушень військової дисципліни. Встановлений порядок несення служби розглядається як об’єкт криміналістичного дослідження, порушення якого відображається у характерних слідах. поведінкових моделях військовослужбовців та специфіці механізму вчинення діяння. До найпоширеніших груп таких злочинів належать самовільне залишення частини, дезертирство, недбале ставлення до служби, перевищення повноважень та інші порушення, що впливають на функціонування військових підрозділів.

Також визначаються фактори, що сприяють вчиненню таких злочинів, включаючи індивідуальні та організаційні: психофізичне навантаження, психологічний стан військовослужбовців, недосконаліть системи контролю та дисципліни, недостатнє навчання та підготовка особового складу. Наведено криміналістичні засоби запобігання, виявлення та розслідування військових кримінальних правопорушень, що

дозволяє комплексно оцінити їхній вплив на стан військової дисципліни та безпеку держави [3].

Воєнний стан створює надзвичайні умови для військових формувань, підвищуючи навантаження на особовий склад та впливаючи на дотримання дисципліни військовослужбовцями. Стресові та екстремальні обставини служби, а також постійна небезпека змінюють поведінку військовослужбовців і створюють передумови для порушень порядку несення служби. Основними причинами є психофізичне навантаження, стресові фактори та недоліки організації служби. Тому для мінімізації ризиків вчинення правопорушень необхідно поєднувати превентивні заходи, психологічну підтримку та вдосконалення системи контролю. Комплексний підхід забезпечує стабільність військових формувань і сприяє зміцненню дисципліни та престижу служби в сучасних умовах.

Важливим аспектом є врахування соціально-психологічних чинників: виснажливі умови служби, розлука з сім'єю, постійна небезпека, а також відсутність стабільних можливостей відпочинку і реабілітації. Усі ці фактори підвищують ймовірність вчинення правопорушень та потребують комплексного підходу до їх запобігання [4].

Забезпечення правопорядку в умовах повномасштабного вторгнення вимагає вдосконалення системи контролю, введення превентивних заходів та посилення юридичної відповідальності, при цьому не менш важливою є підтримка психологічного стану військовослужбовців і підвищення їхнього професійного рівня. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики порушень дисципліни та сприяє стабільності у військових формуваннях.

Отже, воєнний стан створює особливі умови для військової служби, що потребує вдосконалення криміналістичних методик виявлення та розслідування злочинів даного виду. Ефективне застосування таких підходів сприяє зміцненню військової дисципліни й підвищенню обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. 320 с.

2. Злочинність військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань України в умовах агресії Росії проти України. Кримінологічний аспект / Пащенко Є.М. Нац. юрид. ун-

т імені Ярослава Мудрого, 2024. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.50

3. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. 320 с. – URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ViiskoviZlochini_20pf

4. Забезпечення військового правопорядку заходами кримінально-правового впливу в умовах режиму воєнного стану в Україні. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/4304/1/Zabezpechennia%20viiskovoho%20pravoporiadku%20zakhodamy%20kryminalnopravovoho%20vplyvu%20v%20umovakh%20rezhymu%20voiennoho%20stanu%20v%20Ukraini.pdf

Тимчишин Павло Андрійович,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ БАЗ ДАНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Використання криміналістичних баз даних та інформаційно-аналітичних систем у розслідуванні воєнних злочинів стало одним із ключових інструментів доказування у сучасних умовах. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації призвела до безпрецедентного збільшення кількості кримінальних проваджень, пов’язаних із воєнними злочинами, а це, у свою чергу, потребує системного накопичення, обробки й зіставлення великого масиву даних. Традиційні форми документування та обробки інформації виявилися недостатніми для опрацювання такої кількості епізодів, свідків, підозрюваних та об’єктів. Тому цифрові криміналістичні бази даних і сучасні

інформаційно-аналітичні системи стали важливим інструментом координації розслідувань, встановлення зв'язків між подіями та формування комплексної доказової бази. Вони дозволяють накопичувати відомості про обставини злочинів, аналізувати сліди та речові докази, ідентифікувати зразки озброєння, маршрути пересування осіб та техніки, а також оперативно виявляти закономірності у скоєних протиправних діяннях.

Нормативне підґрунтя використання таких систем закріплено в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Відповідно до статті 93 Кримінального процесуального кодексу України, сторони кримінального провадження мають право збирати докази в будь-який спосіб, не заборонений законом, зокрема шляхом отримання інформації з баз даних, документів і матеріалів, у тому числі в електронній формі. Стаття 99 визначає документи як матеріальні носії інформації, що містять відомості, які можуть бути використані як доказ. До них належать витяги з баз даних та аналітичні довідки, сформовані уповноваженими органами в межах їхніх повноважень [1]. Це дає можливість слідчим і прокурорам використовувати результати автоматизованої обробки інформації та порівняльного аналізу як повноцінні докази, за умови належного оформлення та процесуального долучення.

Судова практика Верховного Суду додатково закріплює підхід до допустимості цифрових доказів у кримінальних провадженнях. У дайджестах та оглядах практики Касаційного кримінального суду (далі – ККС) за перше півріччя 2024 року системно підтверджено, що електронні документи, цифрові записи, відеоматеріали та телекомунікаційні дані є допустимими доказами за умови дотримання процесуальних правил їх отримання, фіксації та збереження [2]. В огляді ККС за червень 2024 року наголошено, що дотримання вимог статей 84, 93 та 99 КПК України під час вилучення, документування та долучення таких матеріалів забезпечує їх повноцінну доказову силу у судовому розгляді [1]. Така орієнтація судової практики підсилює важливість належного оформлення інформації, що отримується з криміналістичних баз даних та аналітичних систем, і засвідчує їх значення у сучасному доказовому процесі.

В умовах розслідування воєнних злочинів такі системи виконують одразу декілька функцій. По-перше, вони слугують засобом централізованого накопичення відомостей про події: кожен факт обстрілу, захоплення населеного пункту, знищення

цивільного об’єкта або виявлення тіл загиблих фіксується у вигляді окремого запису, який містить усі відомі параметри – дату, координати, тип боєприпасу, характер руйнувань, інформацію про можливих виконавців та свідків. По-друге, системи дають змогу порівнювати нові дані з уже наявними, що допомагає виявляти повторювані ознаки злочинів: однакові типи озброєння, характерні траєкторії обстрілів, участь одних і тих самих військових формувань у різних епізодах. Такий аналіз має ключове значення для доведення системності злочинів та встановлення зв’язку між окремими епізодами, що часто є необхідним для кваліфікації діянь як воєнних злочинів, зокрема за статтею 438 Кримінального кодексу України [4, с. 142–144].

Суттєву роль у роботі з криміналістичними базами даних відіграють спеціалізовані аналітичні підрозділи. У структурі Національної поліції України створено Департамент кримінального аналізу, який спеціалізується на збиранні, систематизації та опрацюванні даних із різних джерел. Його фахівці працюють з інформаційно-аналітичними системами, формують узагальнені звіти, проводять порівняльний аналіз, ідентифікують закономірності та можливі зв’язки між подіями. Результати цієї роботи оформлюються у вигляді аналітичних звітів, що містять відомості про джерела інформації, схеми зв’язків, аналітичні висновки та графічні матеріали (карти, схеми, часові лінії). Такі документи долучаються до матеріалів кримінального провадження як докази у вигляді документів відповідно до статті 99 КПК України. Вони відіграють важливу роль під час прийняття процесуальних рішень, пред’явлення обвинувачення та подальшого судового розгляду, особливо у справах, де йдеться про багатоепізодні злочини або дії організованих структур.

Однією з ключових переваг інформаційно-аналітичних систем є можливість інтеграції даних різного походження. Наприклад, у рамках одного провадження можуть бути зіставлені результати балістичних експертиз, дані з OSINT-джерел (відкритих джерел інформації), результати аерофотозйомки, відомості з Єдиного реєстру досудових розслідувань, бази даних зброї та боєприпасів, відомості про пересування транспортних засобів, телефонні з’єднання та геолокацію. Таке поєднання дозволяє вибудовувати повну картину злочину – від моменту планування до конкретних дій виконавців. Особливо цінною є можливість просторово-часового аналізу: за допомогою інформаційних систем

можна встановити, які підрозділи противника перебували у визначений час у певному районі, які типи озброєння були зафіксовані, а також співставити це з місцем та часом обстрілу. У багатьох випадках саме аналітична обробка даних дає змогу перейти від загальних відомостей до конкретних осіб, відповідальних за скоєння кримінального правопорушення [3].

Окрему увагу приділяють створенню єдиних централізованих баз, що накопичують докази системних злочинів. Наприклад, у таких базах фіксуються всі випадки застосування конкретних видів ракет або артилерійських систем, що дозволяє відстежувати повторюваність застосування певних зразків озброєння одними й тими самими підрозділами. Це має велике значення для доведення намірів та планомірності дій, що є однією з ознак воєнних злочинів. Крім того, інформаційно-аналітичні системи забезпечують можливість швидкого обміну інформацією між правоохоронними органами, військовими структурами та міжнародними партнерами [3]. Така інтеграція особливо важлива у випадках, коли одні й ті самі злочини розслідуються паралельно кількома органами або коли результати розслідування готуються для подання до міжнародних судових інституцій.

Попри значні досягнення, існують певні проблеми, що ускладнюють повноцінне використання криміналістичних баз і аналітичних систем. Серед них – різний рівень технічного оснащення територіальних підрозділів, відсутність повної уніфікації форматів даних, обмеженість кадрових ресурсів для глибокої аналітичної роботи. Перспективи розвитку полягають у розбудові єдиної інтегрованої інформаційної системи, яка охоплюватиме всі елементи фіксації та аналізу воєнних злочинів – від первинної реєстрації фактів до формування аналітичних матеріалів для суду. Також важливим напрямом є підвищення кваліфікації аналітиків та слідчих, розширення можливостей для міжнародного обміну даними та впровадження інноваційних технологій, зокрема інструментів штучного інтелекту для автоматизованої обробки великих масивів інформації.

Отже, криміналістичні бази даних та інформаційно-аналітичні системи є невід'ємною складовою сучасного механізму розслідування воєнних злочинів. Вони дозволяють ефективно накопичувати, зіставляти та аналізувати різнорідну інформацію, формуючи системну доказову базу, яка охоплює

широкий часовий та географічний контекст. У поєднанні з діяльністю аналітичних підрозділів Національної поліції ці інструменти забезпечують якісно новий рівень розслідування складних, багатоепізодних злочинів, що мають міжнародно-правовий вимір, і стають важливою складовою майбутнього правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 10.10.2025).

2. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Вип. 06/2024. Київ : Верховний Суд України, 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_06_2024.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.10.2025).

3. OSINT як доказ у розслідуванні воєнних злочинів: представники ВС взяли участь у тематичному семінарі. Прес-реліз Верховного Суду України. *Верховний Суд України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1883443?utm_source (дата звернення: 10.10.2025).

4. Бондар В. С. Особливості використання спеціальних знань під час документування та розслідування воєнних злочинів. *IV Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2024 року). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 141–147.

Токай Марта Дмитрівна,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Нечваль Анна Олегівна,
викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛІСТИНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасних реаліях воєнні злочини є одним із найтяжчих міжнародних правопорушень, що посягають на основоположні норми гуманітарного права. В умовах збройної агресії проти України питання належного документування, збору та збереження доказів воєнних злочинів набуває особливої актуальності. Ефективне розслідування таких злочинів потребує поєднання класичних криміналістичних методів з сучасними технологіями цифрової фіксації та міжнародними стандартами доказування.

Основним завданням криміналістики є забезпечення повноти та достовірності доказової бази. У контексті розслідування воєнних злочинів, першочерговими тактико-криміналістичними заходами є ідентифікація місця події та постраждалих осіб, фіксація руйнувань, пошук тіл загиблих, зразків боєприпасів, збирання фото- та відеоматеріалів тощо. Разом із тим, суттєвою проблемою є те, що за умов порушення територіальної цілісності України, значна кількість кримінальних правопорушень вчиняється саме в зонах активних бойових дій, що унеможливлює як фізичну присутність слідчої-оперативної групи на місці події, так і здійснення належної фіксації доказів.

Під час визначення доцільності проведення слідчих (розшукових) дій необхідно враховувати специфіку кожної ситуації, рівень загрози та можливі наслідки, адже в умовах обмежених ресурсів та високого рівня небезпеки на територіях активних бойових дій раціональне використання ресурсів,

мінімізація ризиків та забезпечення безпеки усіх учасників є ключовими чинниками.

Аналіз сучасних криміналістичних методів збору, фіксації та дослідження доказів під час розслідування воєнних злочинів надає змогу визначити шляхи удосконалення практики документування таких злочинів відповідно до міжнародних стандартів і умов воєнного стану в Україні.

З початком повномасштабної війни та введенням воєнного стану в Україні, з метою забезпечення ефективного та оперативного здійснення кримінального провадження, виникла необхідність розробки та адаптації до сучасних умов засобів криміналістичної техніки та заходів криміналістичної тактики. До найчастіше затребуваних правоохоронними органами, варто віднести наступні тактичні прийоми щодо використання засобів криміналістичної техніки:

– здійснення геолокаційного аналізу фото- та відео доказів, що підтверджують місце і час події;

– впровадження методів фотограмметрії та 3D-сканування для точного відтворення місця події;

– застосування концепції OSINT, з метою збору, аналізу та інтерпретації інформації з загальнодоступних джерел

– використання дронів для дистанційного збору візуальної інформації.

– проведення ДНК-експертиз для ідентифікації жертв і встановлення обставин їх смерті [5].

Основною вимогою, щодо впровадження у діяльність правоохоронних органів вищевказаних засобів та методів, є відповідність міжнародним стандартам. Дотримання даних положень, дозволить оперувати зібраною доказовою базою у Міжнародному кримінальному суді або національних судах інших держав, що є необхідним у контексті розслідування саме воєнних злочинів. Серед багатьох міжнародних стандартів зупинимось на положеннях, які стосуються використання засобів криміналістичної техніки та заходів криміналістичної тактики, а саме:

– Женевські конвенції та їхні Протоколи I-II – це міжнародні угоди, що спрямовані на захист жертв збройних конфліктів та визначають міжнародно-правові зобов’язання держав щодо розслідування та переслідування воєнних злочинів. Також зміст даного документу розкриває основні засади

кримінального провадження: дотримання гуманітарних принципів; об'єктивної фіксації подій, заборони будь-яких проявів дискримінації, забезпечення справедливості [3];

– Протокол Берклі – це один із найсучасніших документів, що регламентує збір, перевірку та зберігання відкритих цифрових даних як доказів. Даний нормативно-правовий акт окреслює основні положення щодо: етичних меж використання відкритих джерел; алгоритму верифікації відео, фото, геолокації та часових даних; вимог повної прозорості процесу збору доказів (опис інструментів, джерел, часу, обставин) тощо. У сучасних умовах значна частина доказової бази має цифровий характер – це фото, відео, аудіозаписи, супутникові дані, показання, зібрані за допомогою методу OSINT (Open Source Intelligence), або експертні висновки в електронній формі. Щоб ці дані були захищені, достовірні й придатні до судового використання, застосовуються цифрові реєстри та криптографічні методи захисту [4]. В Україні подібні функції реалізуються у рамках Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Підсумовуючи, варто зазначити, що проблемними аспектами діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану є: обмежений доступ до місця події; ризик знищення доказів на територіях активних бойових дій чи за умов оголошення повітряної тривоги у конкретному регіону; недостатня кількість спеціалістів, кваліфікованих відповідно до вимог воєнного стану; відсутність єдиної методики фіксації воєнних злочинів тощо. З метою подолання викликів сьогодення, що постали перед правоохоронними органами, доречним, на нашу думку, буде здійснення наступних заходів:

– розроблення нормативно закріплених стандартів документування воєнних злочинів;

– підготовка спеціалізованих груп криміналістів та судових експертів, кваліфікованих щодо роботи в умовах воєнного стану;

– нормативне врегулювання та контроль за неухильним дотриманням заходів особистої безпеки усіх учасників слідчо-оперативної групи;

– впровадження міжнародно-правових стандартів при роботі з доказами, для подальшого їх пред'явлення у Міжнародному кримінальному суді або національних судах інших держав.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами). URL: http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 05.11.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 05.11.2025).
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
4. Barkeley Protocol on Digital Open Source Investigation. United Nations. New York and Geneva. 2022. URL : https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf?utm_source=chatgpt.com
5. Автоматизована інформаційно-довідкова система "Інспектор-криміналіст". Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/insp_krym/technique/forensic_technique1_1.html

Толмачова Юлія Миколаївна,
здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу належить до найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень, оскільки створює реальну загрозу життю та здоров'ю людей, завдає значних матеріальних втрат і часто супроводжується прихованим способом учинення. *Підпал* – це

сукупність навмисних, активних дій винної особи, спрямованих на штучне створення осередку пожежі з метою знищення чи пошкодження майна. Як елемент криміналістичної характеристики, підпал охоплює систему підготовчих, виконавчих та маскувальних дій, обумовлених мотивами, цілями кримінального правопорушення, особистісними властивостями палія та обстановкою вчинення діяння. Результати цих дій відображаються у матеріальних та інтелектуальних слідах, що дозволяють встановити спосіб підпалу та його умисний характер [1, с. 104]. Саме тому, розслідування підпалів неможливе без широкого й компетентного використання спеціальних знань, що дозволяють встановити причину виникнення пожежі, осередок займання, механізм поширення вогню, наявність сторонніх речовин чи технічних засобів підпалу тощо.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з умисними підпалами та виникненням пожеж, призводять до значних втрат для власників майна, завдають шкоди економіці, а також становлять підвищену небезпеку для життя та здоров'я людей. Тому у процесі їх розслідування ключовим завданням є всебічне дослідження обставин події, встановлення причин виникнення пожежі та ідентифікація осіб, причетних до її спричинення.

Актуальність проблеми підтверджується сучасною практикою. У 2025 році в Дніпрі засуджено жінку та її неповнолітнього сина за серію підпалів автомобілів на замовлення через Telegram, внаслідок чого було знищено п'ять транспортних засобів із загальною шкодою понад 1,3 млн грн. Цей випадок показує, що підпали залишаються суспільно небезпечними, часто вчиняються організовано, а їх розслідування потребує застосування спеціальних знань у галузі пожежної безпеки та криміналістики [2].

На думку Г. С. Бідняк та І. В. Пирога спеціальні знання становлять сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті фахової підготовки або професійного досвіду роботи, які використовуються з метою розслідування та попередження кримінальних правопорушень. Автори акцентують, що в провадженнях про підпали особливого значення набуває інтеграція знань із різних галузей – криміналістики, пожежної безпеки, фізико-хімічного аналізу, інженерії та матеріалознавства – адже лише комплексний підхід дозволяє правильно інтерпретувати механізм розвитку пожежі та виявити ознаки їх умисності [3, с. 14–15].

Згідно зі статтею 194 Кримінального кодексу України (далі – КК України), кримінальна відповідальність настає за умисне знищення або пошкодження майна, а якщо такі дії вчинені шляхом підпалу або іншими загальнонебезпечними способами, або спричинили особливо великі матеріальні збитки чи тяжкі наслідки – застосовується суворіший склад кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 194 КК України) [4]. При цьому підкреслюється, що саме спосіб вчинення кримінального правопорушення (підпал) є вирішальною ознакою для кваліфікації, а не лише розмір завданої шкоди.

Аналіз положень КПК України дозволяє стверджувати, що в Кодексі визначено такі форми застосування спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених шляхом підпалу:

1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 224, 226, 227, 228, 236, 237, 240, 245 КПК України);

2) залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 262, 266 КПК України);

3) залучення експерта і проведення експертизи (ст. 242, 243 КПК України);

4) надання консультацій, пояснень, довідок та висновків спеціалістом (ст. 71 КПК України), зокрема надання письмових пояснень спеціалістом, який брав участь у проведенні відповідної процесуальної дії (згідно з п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК України), надання висновку спеціаліста в кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ч. 1 ст. 298-1 КПК України), довідок з питань, що належать до сфери його знань, у випадках, передбачених частиною третьою ст. 245-1 КПК України [5].

Таким чином, ефективне розслідування умисних підпалів неможливе без застосування спеціальних знань у галузях криміналістики, пожежної безпеки, матеріалознавства, фізики, хімії та інших галузей знань. Комплексний міждисциплінарний підхід дозволяє не лише встановити причину та механізм займання, а й ідентифікувати осіб, причетних до правопорушення, що підвищує ефективність правозастосування та захист суспільних інтересів.

Список використаних джерел

1. Колесніков В. Способи вчинення злочинів, пов’язаних з пожежами, як елемент криміналістичної характеристики. *Форум права.* 2007. № 1. С. 104–108.

2. У Дніпрі засудили жінку, яку разом з неповнолітнім сином підозрювали у підпалі автівок. *Сайт «Суспільне Дніпро».* URL: https://suspilne.media/dnipro/1164296-u-dnipri-zasudili-zinku-aku-razom-z-nepovnolitnim-sinom-pidozruvali-u-pidpali-avtivok/ (дата звернення: 14.11.2025).

3. Пиріг І.В., Бідняк Г.С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 140 с.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131–667.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172.

Трегубенко Сергій Валерійович,
аспірант науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Розвідувальна діяльність у сучасних умовах є не просто частиною військової стратегії, а й складовою гуманітарної політики держави, спрямованої на дотримання принципів права, захист життя та гідності людини. Її узгодження з міжнародним гуманітарним правом – це не формальність, а стратегічна вимога, від якої залежить міжнародна довіра до України, як демократичної держави, що веде війну в межах цивілізованих правових норм.

Процесуальна інтеграція розвідувальної інформації в кримінальні провадження залишається одним із найскладніших і водночас найбільш дискусійних аспектів діяльності національних спецслужб, оскільки вона знаходиться на перетині оперативно-розшукової, контррозвідувальної та процесуально-доказової сфер. Такий вид інформації, як правило, формується поза межами кримінального процесу, однак у багатьох випадках саме вона є первинним джерелом відомостей, які згодом можуть бути використані для порушення кримінального провадження або притягнення осіб до відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, державної зради, шпигунства, диверсійної діяльності чи тероризму.

Як слушно зазначає Ходанович В. О. [1], розвідувальна інформація має особливий доказовий статус, оскільки її отримання зазвичай пов'язане із застосуванням негласних методів роботи – оперативного спостереження, агентурної діяльності, перехоплення комунікацій, технічного моніторингу або аналізу закритих баз даних. Саме тому питання допустимості, достовірності та процесуального оформлення таких матеріалів потребує особливої уваги та чіткої регламентації. Науковець підкреслює, що лише за умови суворого документування, перевірки джерел, дотримання принципу безперервності зберігання інформації та процесуальних вимог Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) ці матеріали можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні [1].

Згідно з положеннями ст. 84–99 КПК України, доказами у кримінальному провадженні є будь-які фактичні дані, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд встановлюють наявність або відсутність обставин, що мають значення для справи. Проте дані, отримані шляхом розвідувальної діяльності, можуть бути визнані доказами лише тоді, коли підтверджено їх джерело походження, законність способу здобуття та збереження ланцюга передачі інформації «так званий принцип chain of custody». Інакше така інформація розглядається лише як орієнтовна або оперативна, придатна для ініціювання дій, але не для судового доведення вини.

У практиці органів безпеки та прокуратури трапляються випадки, коли розвідувальні матеріали передаються до органів досудового розслідування як службові повідомлення або аналітичні довідки, що не мають статусу процесуального документа. У таких випадках слідчий або прокурор зобов'язані здійснити повторну перевірку джерел інформації, провести слідчі дії, застосувати криміналістичні знання та підтвердити її достовірність у передбачений законом спосіб – шляхом оглядів, допитів, обшуків, експертиз чи проведення негласних слідчих «розшукових» дій. Тільки після цього перевірені засобами криміналістичного забезпечення матеріали розвідки можуть бути інтегровані до кримінального провадження як допустимі докази.

Способам легалізації різних видів інформації для можливості її використання як докази присвячена значна увага в роботах вітчизняних вчених, зокрема Грібова М. Л. Погорецького М. А. [2-3], Сергєєвої Д. Б., Топорецької З. М. [4], Чернявського С. С., Черняка А. М. та багатьох інших.

Ходанович В. О. також звертає увагу на те, що розвідувальна інформація має особливу правову природу, адже часто містить відомості, які становлять державну таємницю або іншу охоронювану законом інформацію. Це створює додаткові труднощі в процесі її використання в суді. З одного боку, розсекречення таких даних може поставити під загрозу джерела, агентуру або методи розвідки; з іншого – суд має забезпечити дотримання принципу змагальності сторін і рівності у доступі до доказів. Для розв'язання цієї колізії передбачено спеціальні процесуальні механізми – зокрема, можливість подання узагальнених аналітичних звітів без розкриття конфіденційних джерел, використання спеціального режиму судового розгляду «in camera», або залучення уповноважених представників суду до ознайомлення з матеріалами, що мають гриф секретності. Детально ці питання розглядались в роботах Денисенко Г. В. [5]

Варто відзначити, що міжнародна практика також визнає допустимість використання розвідувальних даних як доказів, однак за умови дотримання принципу «fair trial» – справедливого судового розгляду, закріпленого у статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Європейський суд з прав людини у справах «Doorson v. Netherlands» та «Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom» наголошував, що докази, отримані в таємний спосіб, можуть бути допустимими, якщо сторона захисту має можливість перевірити їх достовірність, а суд – оцінити їх об'єктивність та належність [6].

У цьому контексті розвідувальна діяльність в Україні потребує подальшої процесуальної інституціоналізації, тобто створення єдиного нормативного механізму, який би визначав правила передачі, перевірки та використання інформації, отриманої розвідувальними органами, у кримінальному процесі. Такий підхід дозволить не лише зміцнити доказову базу у справах про злочини проти державної безпеки, а й забезпечити баланс між оперативною доцільністю і вимогами законності, прозорості та захисту прав людини.

Отже, процесуальна інтеграція розвідувальної інформації – це складний, але необхідний інструмент правозастосування, який має здійснюватися виключно у межах правового поля. Її ефективність можлива лише за умови суворого дотримання процесуальних гарантій, належного документування, контролю за достовірністю джерел і забезпечення парламентського та судового нагляду. Усе це є запорукою того, що розвідувальні

органи залишатимуться дієвими, але водночас правомірними учасниками механізму кримінальної юстиції в демократичній державі.

Список використаних джерел

1. Ходанович В. О. Окремі напрями використання результатів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності в розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція.* 2019. № 40. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc40/37.pdf.

2. Погорецький М. А. Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: Вид-во ЛДУВС, 2010. Спец. вип. № 4. С. 26–40.

3. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.

4. Топорецька З. М. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності по фактах вчинення злочинів, пов'язаних з гральним бізнесом, у кримінальному провадженні. *Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів :* матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 лют. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 226–229.

5. Денисенко Г. В. Кримінальні процесуальні гарантії охорони державної таємниці під час здійснення досудового розслідування. *Вісник криминального судочинства*. 2024. № 3-4. С. 18-39.

6. Doorson v. Netherlands 1996 та «Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom» 1996 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-118413%22]}.

Тринога Тетяна Миколаївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування кримінальних правопорушень є складним процесом, що потребує знань з криміналістики, біології, медицини та генетики. В умовах повномасштабної агресії росії проти України особливого значення набули молекулярно-генетичні експертизи, які є важливою складовою криміналістичного забезпечення. Вони дозволяють ідентифікувати осіб, встановлювати біологічну спорідненість, фіксувати обставини злочинів і формувати доказову базу для національних та міжнародних судів.

Низка нормативно-правових актів регулює це питання законодавчо, а саме: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судову експертизу», Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», Закон України «Про захист персональних даних», міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України та інші законодавчі акти.

Так, Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» надає визначення, що «молекулярно-генетична експертиза (дослідження) – дослідження біологічного матеріалу людини, що здійснюється з метою отримання її геномної інформації», та надає визначення геномної інформації – відомості про генетичні ознаки людини, тобто фактично це генетичні дані (зразки ДНК) [2]. Ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних» вказує, що геномна інформація відноситься до чутливих персональних даних, тобто відомостей чи сукупності відомостей про особу, яка

ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, які підлягають особливому порядку обробки та відповідним гарантіям захисту [3].

Необхідність прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» обумовлена потребою врегулювати питання збирання, зберігання та використання даних, отриманих під час генетичних досліджень. Таке правове регулювання є надзвичайно важливим як у період воєнного стану, так і в мирний час, адже сприяє ефективному розслідуванню злочинів, ідентифікації осіб, зниклих безвісти, та захисту прав людини [6, с. 246].

Також варто зауважити, що в контексті розслідування воєнних злочинів, вчинених на території України, важливо, що вказаний законодавчий акт передбачає порядок міжнародного співробітництва та надання геномної інформації, а саме «обмін геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями під час кримінального провадження, її використання за запитами іноземних держав здійснюються відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та норм Кримінального процесуального кодексу України» [2].

Згідно з інформацією, розміщеною на офіційному сайті Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження» охоплює проведення досліджень біологічних об'єктів з метою встановлення їх індивідуальної або родинної належності на основі аналізу ДНК.

До основних завдань експертизи належать:

– ідентифікація особи за біологічними слідами (кров, волосся, слина, тканини, кісткові залишки тощо);

– визначення родинних зв'язків (у тому числі встановлення батьківства або спорідненості між родичами різних ступенів);

– встановлення факту контакту між особами чи предметами за генетичними слідами;

– порівняння біологічних зразків, вилучених з місця події, з еталонними зразками осіб;

– дослідження біологічних об'єктів з метою ідентифікації загиблих унаслідок воєнних дій, надзвичайних ситуацій чи катастроф [5].

Для якісного проведення судової молекулярно-генетичної експертизи необхідно забезпечити належний відбір біологічних об'єктів, своєчасне їх направлення до відповідної експертної установи та правильне оформлення супровідної документації. Важливою складовою є попередня оцінка доцільності призначення такого виду дослідження, а також можливість використання імунологічних чи цитологічних методів для попереднього визначення статі або групової належності біологічних зразків. Це дозволяє уникати необґрунтованих експертиз, наприклад, ситуацій, коли проводиться порівняння слідів із жіночим ДНК-профілем зі зразками чоловіків. Збір біологічного матеріалу здійснюється під час огляду місця події, проведення інших слідчих (розшукових) дій або шляхом відбору зразків у підозрюваних, потерпілих чи від невпізнаних трупів [7, с. 153].

Об'єктами молекулярно-генетичної експертизи Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України є:

1) біологічні зразки, відібрані у живих осіб (кров, слина, букальний епітелій) та трупів (кров, кісткові рештки, зубна тканина);

2) сліди біологічного походження, вилучені під час проведення слідчих дій (кров, сперма, букальний епітелій, слина, піднігтьовий вміст, кісткові рештки, зуби, волосся з цибулиною, а також контактні сліди, які містять клітини з ядрами) [5].

Молекулярно-генетична експертиза є важливою не лише для розслідування воєнних злочинів, але й використовується в контексті інших кримінальних правопорушень, зокрема тих, що стосуються злочинів проти статевої свободи та недоторканості особи. Аналіз біологічних зразків у таких справах дає змогу: ідентифікувати особу правопорушника, підтвердити або заперечити факт фізичного контакту між жертвою та підозрюваним, відновити послідовність і хронологію подій, що відбулися. У разі потреби біологічні зразки для експертизи відбираються стороною кримінального провадження, яка ініціювала її проведення, або за клопотанням якої експертизу призначено слідчим суддею. Якщо експертизу доручено судом, відбір здійснюється ним або залученим спеціалістом. Порядок відбирання зразків із речей і документів визначається ст. 160–166 КПК України, а відбирання біологічних зразків у особи – ст. 241. У разі відмови особи добровільно надати зразки слідчий суддя чи

суд може дозволити або зобов'язати слідчого чи прокурора здійснити примусовий відбір [1].

Вказане питання закріплено і в міжнародних документах. Так, зокрема, стаття 37 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства передбачає, що з метою запобігання вчиненню злочинів, визначених цією Конвенцією, та забезпечення ефективного кримінального переслідування, кожна держава-сторона зобов'язана вжити необхідних законодавчих чи інших заходів. Ці заходи мають бути спрямовані на накопичення та зберігання інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за такі правопорушення, з обов'язковим урахуванням відповідних положень щодо захисту персональних даних та інших національних гарантій [4].

Отже, молекулярно-генетичні дослідження є ключовим елементом криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, оскільки дають змогу точно ідентифікувати осіб, встановлювати родинні зв'язки та підтверджувати обставини кримінального правопорушення. Прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» забезпечує правомірне використання генетичних даних і баланс між потребами кримінального провадження та захистом прав людини. У воєнний період така діяльність набуває особливого значення, оскільки дозволяє ідентифікувати загиблих, зниклих безвісти, документувати факти масових злочинів і слугувати доказовою основою для міжнародних судових процесів. Ефективне застосування молекулярно-генетичних експертиз у системі розслідування воєнних злочинів є запорукою встановлення істини, дотримання принципів верховенства права та зміцнення довіри до правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Про державну реєстрацію геномної інформацію людини: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text.

3. Про захист персональних даних: Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text.

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Ратифіковано Законом України від 20 червня 2012 року. No 4988-VI.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.

5. Експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження». Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр України. URL: https://kharkiv-ndekc.mvs.gov.ua/diialnist/vydy-doslidzhen/ekspertna-spetsialnist-9-5-molekulyarno-genetichni-doslidzhennya.

6. Ірпінський юридичний часопис : науковий журнал / редколегія : В. В. Топчій (голов. ред.), О. М. Бодунова, Н. Б. Новицька, Н. А. Лугіна [та ін.]. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. – Вип. 4(17). – 300 с. – (Серія : Право). – ISSN 2617-4154.

7. Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація : збірник наукових праць з матеріалами III Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 17 січня 2025 р. / ГО «Міжнародний центр наукових досліджень». Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. 668 с. DOI: 10.62731/mcnd-17.01.2025.

Третяк Софія Вікторівна,
здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Дробенко Діна Федорівна,
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДНК-АНАЛІЗУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

У сучасних умовах протидії злочинності особливого значення набуває розвиток і впровадження новітніх досягнень криміналістики, зокрема методів ДНК-аналізу. Науковий прогрес відкриває нові можливості для точнішого дослідження, оцінки та

використання доказів у кримінальному процесі. В умовах воєнного стану та збройної агресії зростає потреба у швидкому й достовірному встановленні фактів, що робить ДНК-аналіз незамінним інструментом у розслідуванні злочинів. Водночас наявність законодавчих прогалин і недостатня наукова узгодженість підтверджують необхідність подальшого вдосконалення та дослідження цього напряму криміналістики.

ДНК-аналіз у криміналістиці вважають одним із найважливіших досягнень XX століття та "золотим стандартом" ідентифікації завдяки високій точності. Від його впровадження минуло майже сорок років, і метод ефективно застосовується для розкриття злочинів та ідентифікації жертв катастроф.

В Україні спостерігається нестача наукових досліджень у цій сфері та недостатній аналіз її історії, сучасного стану й перспектив, що створює розрив між теорією та практикою слідчих і судово-експертних служб. Тому актуальним є наукове узагальнення досягнень ДНК-аналізу, яке дозволить визначити ключові етапи розвитку та сприятиме вдосконаленню методів ідентифікації в криміналістиці та судовій практиці [1, с. 106].

Основна суть ДНК-аналізу полягає у порівнянні ДНК-профілю особи з відомими зразками, що дозволяє точно встановити її особу. Метод особливо ефективний, коли інші способи ідентифікації, зокрема дактилоскопія, непридатні — під час масових катастроф, дослідження поховань або виявлення невідомих останків загиблих. Через воєнні дії потреба у ДНК-експертизах зросла в десятки разів, і від початку війни в Україні проведено тисячі досліджень, що підтверджує їхню важливість. Основні переваги методу – висока точність, надійність і універсальність, що робить його ключовим інструментом судової медицини та роботи правоохоронних органів [2, с. 99].

У ДНК-ідентифікації виокремлюють два основні напрями: порівняння біологічних зразків з місця злочину із матеріалами, отриманими від підозрюваного, та встановлення спорідненості за генетичними ознаками, зокрема під час визначення батьківства. Відбір біологічних зразків здійснюється під час досудового розслідування за постановою суду. Для аналізу використовують кров, слину, волосся, сперму, піт, кісткові тканини чи інші сліди, що містять клітини людини. Виділення ДНК є початковим етапом експертизи й базується на визначенні унікальних для кожної особи фрагментів генетичного коду.

Вперше метод ДНК-аналізу в криміналістиці застосували в Англії, і нині Скотланд-Ярд щороку розкриває за його допомогою понад 100 тисяч злочинів. Експерти прогнозують, що незабаром за результатами генетичного аналізу можна буде визначати навіть зріст, вагу й зовнішні риси людини. В Україні ж ДНК-аналіз поки не закріплено законодавчо як обов'язковий для осіб, які відбувають покарання, заарештованих чи підозрюваних, що обмежує його широке застосування у кримінальному процесі [3, с. 34].

У криміналістиці використовують широкий спектр методів ДНК-аналізу, які поділяють на традиційні та новітні залежно від часу появи та складності. Такий поділ зумовлений розвитком молекулярної біології та потребами судово-експертної практики, що вимагає точних і швидких способів ідентифікації осіб.

До традиційних методів належать:

1. STR-профілювання за аутосомними локусами – дозволяє створити унікальний генетичний профіль для порівняння зі зразками з місця події або баз даних.

2. Аналіз STR-локусів Y-хромосоми – використовується для визначення родинних зв'язків по чоловічій лінії.

3. Дослідження мітохондріальної ДНК (мтДНК) – ефективне при деградованих зразках, передається по материнській лінії для встановлення спорідненості.

Перші два методи базуються на STR-аналізі, мтДНК – на SNP-аналізі. Всі вони перевірені практикою і широко застосовуються у судово-експертних лабораторіях.

Серед новітніх методів виділяють:

– ДНК-фенотипування – прогнозує зовнішні риси та етнічні ознаки людини.

– Пошук родичів у базах ДНК – визначає часткові генетичні збіги для встановлення родинних зв'язків.

– Швидке тестування ДНК-профілю – дає попередні результати на місці події протягом кількох годин.

– Секвенування наступного покоління (NGS) – забезпечує комплексне дослідження навіть мінімальних або деградованих зразків.

Більшість новітніх методів базується на SNP-аналізі, що дозволяє виявляти дрібні генетичні варіації. Попри великий потенціал, вони мають обмеження: технічні (нестандартизованість, потреба у високоточному обладнанні) та правові й етичні (ризики порушення приватності даних) [4, с. 65].

Прикладом ефективного застосування ДНК-аналізу є випадок, що стався у 2022 році в Харківській області, який продемонстрував значний прогрес у сфері ідентифікації загиблих. Раніше встановлення особи загиблих було складним і тривалим процесом, однак використання сучасних технологій, зокрема ДНК-аналізу, дало змогу точно визначити особу загиблого військовослужбовця та повідомити про це його рідних. Процес ідентифікації розпочався зі збору біологічних зразків загиблого та його близьких – крові, слини та кісткової тканини, що дозволило отримати надійні дані про генетичний код. Наступним етапом стало секвенування ДНК і порівняння результатів з великою базою даних. Вирішальним моментом був аналіз отриманих даних за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, яке забезпечило автоматизоване зіставлення ДНК-профілів, швидке та точне встановлення особи загиблого й інформування його сім'ї [5, с. 471].

Як висновок, зазначимо, що ДНК-аналіз є ключовим інструментом сучасної криміналістики, який забезпечує високу точність і надійність ідентифікації осіб. Його застосування дозволяє ефективно встановлювати особу у випадках, коли інші методи, зокрема дактилоскопія, є непридатними, зокрема під час масових катастроф, дослідження місць поховань або виявлення невідомих останків.

Використання як традиційних методів (STR-профілювання, аналіз Y-хромосоми, мтДНК), так і новітніх технологій (ДНК-фенотипування, пошук родичів у базах, швидке тестування, NGS) дозволяє розширювати можливості криміналістичного дослідження. Водночас новітні підходи потребують подальшого технічного, правового та етичного врегулювання.

Список використаних джерел

1. Степанюк Д. Р. Становлення та розвиток криміналістичного ДНК-аналізу. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики : тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків: НДІ ППСН, 2022. С. 106–108. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1916510-15c7-4507-8de1-e59d20985d27/content

2. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Новітні зарубіжні розробки та перспективні дослідження у галузі техніко-криміналістичного забезпечення протидії злочинності. *Право і Безпека*. 2017. № 2. С. 96–101.

3. Дідик М. М. ДНК-аналіз як метод криміналістики у різних країнах світу. *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* Харків, 2003. Вип. 2. С. 34–36. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9ef01d96-de30-4629-a184-18cda5ed99f9/content

4. Степанюк Р. Л. Криміналістичний ДНК-аналіз: стан і перспективи розвитку в Україні. *Теорія та практика судлової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3. С. 60–80. URL: https://share.google/kuaWdbqXEFECA6pML

5. Осика І. М., Калюжна А. О., Матвієнко О. А Використання сучасних технологій у криміналістиці в умовах воєнного стану: можливості та обмеження. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 5. С. 469–472. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/118.pdf

Циктіч Софія Віталіївна,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СУДОВИМ КОНТРОЛЕМ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ (КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Реалізація засади змагальності судовим контролем на досудовому провадженні в криміналістичному аспекті зумовлена тим, що саме на стадії досудового розслідування формується основний доказовий масив, закладаються рамки допустимості доказів, визначаються межі втручання у права людини, а також виникають найбільш суттєві ризики односторонньої «процесуальної переваги» сторони обвинувачення. Змагальність у такій ситуації не може бути зведена до декларації про рівність сторін: вона потребує інституційного механізму, який здатний реально обмежувати дискрецію держави, забезпечувати ефективність захисту, гарантувати справедливість процедури й створювати умови для перевірюваного, контрольованого доказування. Саме судовий контроль у досудовому провадженні виступає таким механізмом, оскільки через нього змагальність набуває практичного виміру у вигляді процесуальної можливості сторони захисту й інших учасників ініціювати судову перевірку

дій, рішень і втручань, а також впливати на доказовий ландшафт, запобігаючи формуванню «дефектної» доказової бази, яка згодом або спричинить несправедливий вирок, або буде зруйнована на стадії судового розгляду через недопустимість доказів [1; 2; 15].

Монографічні дослідження судового контролю показують, що він є не лише формою нагляду за законністю, а специфічною судовою функцією, яка забезпечує баланс між ефективністю розслідування та правами особи, реалізуючи конституційний стандарт судового захисту й доступу до правосуддя саме на «ризиковій» стадії досудового провадження [1; 25]. У цьому контексті реалізація змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею відображає ключову ідею: змагальність на досудовій стадії не є тотожною судовому розгляду по суті, але вона виявляється через змагальний характер процедур судового контролю, де сторони отримують можливість представити позиції, аргументи і докази, а суд – здійснити неформальну, а реальну перевірку необхідності, пропорційності та законності процесуальних рішень [2]. Криміналістичний аспект полягає в тому, що такі рішення не тільки охороняють права, а й визначають якість доказової інформації: судовий контроль «передбачає» майбутню доказову перевірку в суді першої інстанції, формуючи стандарти документування, вимоги до обґрунтування, точність меж втручань і допустимість джерел доказів [15; 14].

З криміналістичної точки зору судовий контроль є елементом криміналістичного забезпечення доказування, оскільки він впливає на всю траєкторію збирання і фіксації доказів: через санкціонування або відмову в санкціонуванні втручань у права, через контроль процесуальної форми, через реагування на скарги на бездіяльність або незаконні дії, через механізми забезпечення доказів, а в окремих випадках – через проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні. Саме тому судовий контроль слід розглядати як інструмент «управління доказовими ризиками»: він покликаний не лише констатувати порушення, а запобігати створенню доказів із дефектом походження, меж або процедури, що в подальшому призведе до їх недопустимості [15; 23]. У цьому аспекті наукові підходи до статусу та функцій слідчого судді підкреслюють, що він є суб’єктом реалізації судових функцій у досудовому провадженні, який забезпечує судовий захист прав і свобод, водночас не підміняючи слідчі або прокурорські функції [19; 21; 25]. Проблемність практики часто полягає саме в межах:

надмірно пасивний слідчий суддя не забезпечує змагальність, а надмірно активний ризикує перейти до функціонального заміщення сторони обвинувачення або фактичного формування доказів замість неї, що суперечить моделі змагального процесу [19; 24; 25].

Центральним для криміналістичного виміру змагальності в судовому контролі є питання «якості» обґрунтування клопотань сторони обвинувачення і стандартів судової перевірки. У досудовому провадженні значна частина доказів формується через інтенсивні втручання: обшуки, тимчасовий доступ, арешти, негласні дії, вилучення цифрових носіїв, доступ до комунікацій. Якщо судовий контроль перетворюється на формальне затвердження клопотань, змагальність руйнується, а криміналістичний результат стає «крихким»: докази набувають ризику дефектності вже на стадії отримання. Навпаки, ефективний судовий контроль стимулює сторону обвинувачення документувати і обґрунтовувати необхідність та пропорційність втручань, звужувати предмет і межі клопотань, забезпечувати точність опису об’єкта втручання, що безпосередньо впливає на допустимість і достовірність доказів [15; 14]. Звідси випливає, що реалізація змагальності судовим контролем є одночасно правозахисним і доказово-орієнтованим механізмом: через змагальне оскарження та судову перевірку формується дисципліна доказування на досудовій стадії, а криміналістична тактика збирання доказів змушена бути сумісною з процесуальною чистотою та судовими стандартами [1; 2; 15].

Особливо показовим є судовий контроль у сфері оперативно-розшукових заходів і використання їх результатів у доказуванні. Криміналістично це один із найризиковіших сегментів, оскільки межа між інформацією і доказом тут залежить від процесуальної трансформації, законності підстав, режиму санкціонування та документування. Судовий контроль і прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів підкреслюють, що без належного контролю оперативні матеріали можуть стати джерелом процесуальних дефектів, які потім «заражають» весь доказовий масив, формуючи ланцюг недопустимості [3]. Подальші розробки щодо судового контролю за законністю проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують права і свободи, акцентують, що саме судова перевірка є ключовою гарантією проти свавільних втручань і «таємної процесуальності», яка несумісна зі

змагальним характером кримінального провадження [5]. У цьому сенсі криміналістичний аспект реалізації змагальності полягає у тому, що слідчий суддя, ухвалюючи рішення про допустимість втручання або реагуючи на скарги, фактично визначає рамки майбутньої доказової придатності результатів, встановлюючи мінімальні стандарти для їх отримання і фіксації [3; 5; 17].

Не менш важливим є судовий контроль за дотриманням конституційних прав людини у кримінальному процесі й оперативно-розшуковій діяльності, оскільки саме права людини задають «межі дозволеного» у криміналістичній тактиці збирання доказів. Підхід до судового контролю як до гарантійного механізму демонструє, що його розвиток є відповіддю на системний ризик: у досудовому провадженні держава має структурну перевагу в доступі до ресурсів і примусу, а отже, без судового контролю змагальність перетворюється на формальність [4; 6]. Право на справедливий суд у цьому контексті має розумітися як стандарт, який «починається» не з судового розгляду по суті, а з досудових процедур, де формується доказова база і де обмеження прав можуть бути найбільш інтенсивними [6; 15]. Криміналістично це означає, що судовий контроль повинен забезпечувати не тільки формальну відповідність закону, а й реальну перевірку ризиків свавілля, а також вимогу достатності й конкретності обґрунтування втручань, що забезпечує перевірюваність доказів у майбутньому [14; 15].

Окремого висвітлення потребує питання незалежності суддів і його впливу на реалізацію змагальності судовим контролем. Судовий контроль ефективний лише тоді, коли слідчий суддя є інституційно і персонально незалежним, а будь-які механізми тиску або загрози кримінального переслідування не формують «охолоджувального ефекту», що змушує суддю ухвалювати рішення на користь сторони обвинувачення для уникнення ризиків для себе. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності демонструють, що суддівська незалежність є умовою реального судового контролю, а отже, умовою реалізації змагальності у досудовому провадженні [7]. Аналіз проблемних питань притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України підкреслює, що некоректні практики в цій сфері здатні деформувати поведінку суддів, підриваючи здатність судового контролю бути ефективним і принциповим [8]. Криміналістичний наслідок такої деформації полягає у зниженні

стандартів перевірки клопотань і скарг, збільшенні формальності санкціонування втручань і, як результат, у накопиченні доказів із дефектами, які пізніше стають предметом процесуальних спорів і рішень про недопустимість [7; 8].

Змагальність у судовому контролі тісно пов'язана з функцією захисту та процесуальними гарантіями захисника як суб'єкта доказування. Якщо захист не має реальних інструментів впливу на доказову ситуацію на досудовій стадії, то змагальність стає асиметричною, а судовий контроль — єдиним механізмом відновлення балансу. У цьому сенсі теорія функції захисту підкреслює, що захист у кримінальному судочинстві є не пасивною роллю, а активною функцією, спрямованою на спростування підозри, захист прав і формування альтернативної версії [18]. Гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні демонструють, що саме через клопотання, скарги, ініціювання процесуальних дій, доступ до матеріалів і оскарження втручань захист реалізує свою доказову активність, а слідчий суддя виступає гарантом того, що ці інструменти не залишаться декларативними [13; 20]. Практична площина участі захисника у доказуванні в економічних справах, зокрема у провадженнях про привласнення або розтрату майна службовою особою, показує універсальний висновок: без ефективного судового контролю захист часто не може забезпечити отримання або перевірку доказів, що порушує баланс сторін і зменшує якість доказового процесу [16]. З криміналістичної точки зору це означає, що судовий контроль не лише «охороняє права», а й забезпечує доступ до доказових можливостей, підтримуючи реальну змагальність у формуванні доказової картини [15; 20].

Новітній криміналістичний вимір реалізації змагальності судовим контролем пов'язаний із цифровим доказуванням. Цифрові дані створюють особливі ризики: масовість і надмірність вилучення, складність забезпечення цілісності, можливість маніпуляції, а також високий потенціал порушення приватності. У таких умовах судовий контроль стає ключовим механізмом забезпечення пропорційності та «мінімізації втручання», вимагаючи від сторони обвинувачення чіткого визначення предмета доступу, меж вилучення, способів копіювання й збереження даних, а також належного обґрунтування необхідності [14; 15]. Методологічно це узгоджується з вимогами верховенства права в доказуванні,

відповідно до яких доказовий процес має бути контрольованим і перевірюваним, інакше він або руйнує права людини, або стає вразливим щодо допустимості [14; 15]. Криміналістично це означає, що судовий контроль повинен формувати стандарти цифрового документування: вимоги до протоколів, до ланцюга збереження, до залучення спеціалістів, до обґрунтування необхідності повного вилучення пристрою замість копіювання, і таким чином забезпечувати, щоб цифрові докази були не тільки технічно «переконливими», а й процесуально придатними [15].

Проблемні питання реалізації змагальності судовим контролем у досудовому провадженні концентруються навколо кількох типових дисфункцій. По-перше, формалізація судового контролю, коли слідчий суддя фактично не перевіряє обґрунтування клопотань або скарг, обмежуючись констатацією формальних підстав, що нівелює змагальний характер процедури й породжує масив доказів з потенційними дефектами [1; 2; 15]. По-друге, асиметрія доступу до інформації, коли сторона захисту не має достатніх даних для ефективного заперечення або оскарження, а суддя не компенсує цю асиметрію активною перевіркою доводів обвинувачення, що особливо небезпечно у справах із негласними заходами та цифровими даними [17; 15]. По-третє, ризик надмірної активності слідчого судді в окремих процедурах, зокрема при допиті свідка чи потерпілого в судовому засіданні на досудовому розслідуванні, де виникає небезпека зміщення функціонального балансу і фактичного «формування» доказу судом замість сторін, що породжує дискусію про межі судового контролю та його змагальну природу [23; 25]. По-четверте, інституційні ризики, пов’язані із суддівською незалежністю, які здатні деформувати стандарти перевірки і перетворити судовий контроль на обережний формалізм [7; 8]. По-п’яте, виклики цифрового доказування, які потребують від слідчих суддів нових компетенцій для оцінки пропорційності і технічної реальності клопотань, інакше контроль стає або «паперовим», або блокує розслідування через нерозуміння технологічних аспектів [14; 15].

Отже, реалізація засади змагальності судовим контролем на досудовому провадженні в криміналістичному аспекті полягає в тому, що судовий контроль виступає механізмом формування «якісного доказового процесу» ще до судового розгляду по суті, забезпечуючи баланс сторін, захист прав людини, процесуальну чистоту джерел доказів і дисципліну обґрунтування втручань. Він

одночасно виконує гарантійну функцію щодо прав і свобод, доказово-орієнтовану функцію щодо допустимості та перевірюваності доказів, а також організаційно-стимулюючу функцію щодо підвищення стандартів документування та процесуальної культури сторони обвинувачення. Ефективність цієї моделі залежить від реальної змагальності процедур розгляду скарг і клопотань, незалежності слідчого судді, належного процесуального статусу та гарантій захисту, а також від здатності судового контролю адекватно відповідати на виклики цифрового доказування, дотримуючись верховенства права як методологічної основи справедливого кримінального процесу.

Список використаних джерел

1. Макаров М. А. Теорія та практика здійснення судового контролю у кримінальному процесі : монографія. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2017. 434 с.
2. Нор В. Т. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : монографія. Львів : Колір ПРО, 2017. 376 с.
3. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 2. С. 32–38.
4. Погорецький М. А. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав людини у кримінальному процесі та оперативно-розшуковій діяльності: стан та перспективи розвитку. *Забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 груд. 2009 р.). Київ : ДНДІ МВС України; Харків : Права людини, 2009. С. 302–306.
5. Погорецький М. Судовий контроль за законністю проведення оперативно-розшукових заходів, що обмежують права та свободи людини і громадянина. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. Київ : Атіка, 2010. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). С. 960–963.
6. Погорецький М. А., Гриценко І. С. Право на справедливий суд. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2012. № 91. С. 4–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_91_3
7. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с.

8. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf

9. Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. 2015. № 6. С. 86–95. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2015-6-pravoukr_6_15-3.pdf

10. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf

11. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf

12. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія».* Серія «Право». 2012. № 1 (5). URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

13. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. Організація фук.-практ. конф. Київ, 2002. С. 27–30.

14. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275.

15. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Ч. 3. С. 269–279. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40.

16. Погорецький М., Щирук М. Участь захисника у доказуванні у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою: проблемні питання теорії та практики. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2025. № 3. С. 139–150. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.3.20.

17.Полохович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.

18.Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України : монографія. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. 634 с.

19.Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні: процесуальний статус та процесуальні функції. *Право України*. 2013. № 11. С. 145–153.

20.Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.

21.Туманян А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 896–901. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_146

22.Циктіч В. М. Проблемні питання забезпечення прав людини у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 1. С. 154–162.

23.Циктіч В. М. Проблемні питання забезпечення доказування слідчим суддею у ході проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 82–88.

24.Шапутько С. В. Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 20 с.

25.Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні : монографія. Харків : Право, 2021. 480 с.

Щирук Микола Миколайович,
здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права, адвокат

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗЕБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 191 КК УКРАЇНИ

Кримінальні провадження за ст. 191 КК України традиційно становлять один із наймасовіших і водночас найбільш доказово складних сегментів економічної злочинності, оскільки предметом доказування стають не лише події фактичного вибуття майна, а й характер правомочностей службової особи, режим "ввіреності" чи перебування майна у віданні, механізм розпорядження активами, причинно-наслідковий зв'язок між рішеннями/діями і майновою шкодою, а також наявність прямого умислу саме на привласнення чи розтрату, а не на допущення господарського ризику або управлінської помилки. Статистичні масиви органів кримінальної юстиції та антикорупційної юрисдикції підтверджують сталість значного обсягу таких справ і їхню процесуальну "вартість" у часі та ресурсах, що зумовлює підвищені вимоги до якості доказування і, відповідно, до професійної діяльності захисника як сторони, покликаної забезпечити змагальний контроль за доказовою базою обвинувачення [1; 2]. У цій площині криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у провадженнях за ст. 191 КК України слід розуміти не як сукупність факультативних технічних прийомів, а як системний інструментарій реалізації функції захисту, який дозволяє адвокату діяти як активному суб'єкту доказування, цілеспрямовано формувати і перевіряти доказову інформацію, виявляти дефекти процесуальної форми та джерел доказів, а також забезпечувати ефективний судовий контроль за втручанням у права особи [3; 4; 5; 13; 20].

Концептуальною відправною точкою є визнання захисника суб'єктом доказування, який у межах чинного КПК України має не лише право, а й професійний обов'язок здійснювати доказову діяльність, пропонуючи суду альтернативну доказову картину і перевіряючи доказову конструкцію обвинувачення, зокрема через заявлення клопотань, ініціювання слідчих (розшукових) дій і процесуальних дій, подання документів і висновків

спеціалістів/експертів, участь у дослідженні доказів, оскарження рішень, дій чи бездіяльності, а також через аргументоване питання допустимості та належності доказів [3; 4; 12; 20]. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування наголошують, що доказування є не механічним накопиченням інформації, а процедурою, підпорядкованою стандартам справедливості, перевірюваності та обмеження дискреції держави, де допустимість доказів і мотивованість процесуальних рішень мають визначальне значення [5; 7; 8; 13]. Звідси випливає, що криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у справах за ст. 191 КК України повинно поєднувати доказову стратегію із тактико-ситуаційними рішеннями, а також із постійним контролем "якості" доказів, тобто їх походження, процесуальної форми, способів здобуття, фіксації, збереження та представлення в суді [5; 9; 10; 13].

Специфіка проваджень за ст. 191 КК України полягає у домінуванні документальної, фінансово-економічної та цифрової доказової інформації. Ключову роль зазвичай відіграють договори, додаткові угоди, акти виконаних робіт, накладні, платіжні доручення, бухгалтерські регістри, первинні документи, внутрішні розпорядчі акти, переписка, журнали доступу до інформаційних систем, дані службових месенджерів, електронна пошта, логи та метадані, а також результати ревізій, аудитів і судових експертиз. Саме тому криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у таких справах має бути орієнтоване на роботу з "ланцюгом документування" і "ланцюгом управлінських рішень", на реконструкцію реального механізму руху майна/коштів, на встановлення, чи було майно ввірене або перебувало у віданні підозрюваного, і чи існувала реальна можливість законного розпорядження в межах повноважень. У цьому сенсі тактика захисника як спеціалізований різновид криміналістичної тактики проявляється у вмінні побудувати доказову версію, що пояснює події інакше, ніж у версії обвинувачення, та підтверджує її перевірюваними джерелами, не виходячи за межі процесуально допустимих засобів [9; 10; 12; 20].

Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у провадженнях за ст. 191 КК України передбачає, по-перше, ранню діагностику доказового ядра обвинувачення і виявлення "вузлових" доказів, без яких конструкція обвинувачення не є стійкою. У таких справах "вузловими" найчастіше виступають: документи, що підтверджують владні чи організаційно-

розпорядчі функції особи; документи, що відображають передачу майна або управління коштами; сліди волевиявлення щодо розпорядження активами; докази фактичного отримання вигоди або спрямування майна на користь третіх осіб; висновки експертиз, які підтверджують обсяг збитків, завищення вартості, невідповідність обсягів робіт, фіктивність операцій. Відповідно, стратегічно важливим є відокремлення фактичного масиву від його інтерпретації: навіть коректно вилучені документи можуть не доводити саме привласнення чи розтрату, а лише свідчити про процедурні порушення в управлінні чи закупівлях, що потребує ретельної криміналістичної й процесуальної перевірки причинно-наслідкового зв'язку та суб'єктивної сторони [5; 7; 19]. По-друге, криміналістичне забезпечення включає розробку тактичних рішень щодо кожної типової процесуальної ситуації: тимчасовий доступ до речей і документів, обшук і виїмка, огляди, допити, призначення експертиз, накладення арешту на майно, відкриття матеріалів стороні захисту, допит експертів у суді, а також оскарження рішень і дій, що порушують права підозрюваного або обмежують можливості захисту [9; 10; 13; 14].

Особливе значення у справах за ст. 191 КК України має тимчасовий доступ до речей і документів як інструмент, який одночасно формує доказову базу обвинувачення і створює для захисту ризики втрати контролю над контекстом документів. На практичному рівні захисник має розуміти, що саме документ, вирваний з пов'язаного масиву, може створювати оманливий ефект "доказу" і підміняти реальну картину господарської операції. Тому криміналістичне забезпечення такої ситуації полягає у забезпеченні повноти контексту: витребуванні первинних документів у сукупності, перевірці джерел формування бухгалтерських даних, зіставленні версії обвинувачення з внутрішніми регламентами установи, наказами, посадовими інструкціями та фактичним розподілом повноважень. У науково-практичній площині підкреслюється, що тимчасовий доступ є особливо значущим у справах, пов'язаних з організованими формами злочинної діяльності та складними схемами, і потребує контролю його процесуальної форми та меж, оскільки саме через цей інститут може відбуватися неконтрольоване "вилучення інформаційного ландшафту" підприємства або установи [14]. Для захисника тут принциповими є дві лінії: процесуальна, пов'язана з перевіркою законності ухвал, предмета доступу, належності і допустимості

отриманого; та криміналістична, пов'язана з виявленням неповноти, селективності, маніпуляцій контекстом і підміни фактичних причин економічних наслідків [5; 9; 19].

Не менш вагомою є тактична робота захисника в ситуаціях обшуку, виїмки, огляду та вилучення носіїв інформації, оскільки у справах за ст. 191 КК України саме вилучення документів і цифрових пристроїв може паралізувати діяльність підприємства, створювати непропорційні наслідки, а також генерувати ризики порушення адвокатської таємниці та комерційної таємниці. Криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у таких ситуаціях включає контроль за межами дозволу, відповідністю предмета пошуку формулюванню ухвали, належністю вилучених предметів до предмета доказування, коректністю опису і фіксації вилученого, недопущенням "розширювального" вилучення, а також фіксацію процесуальних порушень, які надалі можуть мати визначальне значення для оцінки допустимості доказів у суді [6; 13]. Особливу методологічну опору дає підхід, за яким обшук повинен оцінюватися крізь призму міжнародно-правових стандартів захисту приватності та їх застосування в Україні, що підсилює аргументацію захисту у випадках надмірності, непропорційності чи формальності обґрунтування втручання [6]. У площині судового контролю важливо, щоб захисник не розглядав обшук як одноразову подію, а як процесуальну ситуацію з довготривалими наслідками, де кожна дрібна процесуальна деталь (від опису носія і способу копіювання даних до фіксації часу доступу до файлів) може впливати на оцінку достовірності та допустимості цифрових доказів [13; 19].

У провадженнях за ст. 191 КК України значний доказовий масив часто формується також із використанням матеріалів оперативно-розшукової діяльності та інших інформаційних джерел, що потребує від захисника особливої уваги до процесуальних "переходів" від оперативної інформації до доказів. Хоча доказування у справах про привласнення чи розтрату має переважно документальний характер, оперативні матеріали можуть використовуватися як підстава для ініціювання слідчих дій, для визначення кола осіб, для виявлення каналів виведення активів тощо. Тому криміналістичне забезпечення діяльності адвоката включає вміння відмежовувати оперативну інформацію від доказів та вимагати дотримання процесуальних гарантій судового контролю і прокурорського нагляду за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як

доказів у кримінальному процесі [11]. Ця лінія особливо важлива тоді, коли обвинувачення фактично "підсилює" документальні докази оперативними інтерпретаціями, що можуть бути неперевірюваними або здобутими з порушеннями, і тим самим впливає на внутрішнє переконання суду [11; 13].

Важливий компонент криміналістичного забезпечення діяльності адвоката у справах за ст. 191 КК України становить робота з експертним знанням і результатами ревізій/аудитів. У таких провадженнях обсяг шкоди, характер завищення ціни, відповідність обсягів робіт, реальність поставок, наявність чи відсутність товару, економічний сенс операцій часто підтверджуються експертними висновками, які для суду можуть виглядати "об'єктивним" ядром доказування. Однак криміналістична тактика захисту вимагає критичної верифікації як методики, так і вихідних даних експерта, а також логіки переходу від фактів до висновків. Типовою проблемою є підміна предмета експертизи правовими оцінками або використання неповного масиву документів, що веде до категоричних висновків на слабкій фактологічній основі. Захисник як суб'єкт доказування має забезпечувати постановку коректних питань, ініціювати альтернативні дослідження у межах процесуальних можливостей, вимагати допиту експерта в суді та демонструвати суду потенційні помилки або невизначеності експертного продукту [3; 5; 10; 19; 20]. На рівні концепції доказування це відповідає підходу, за яким допустиме і справедливе доказування передбачає перевірюваність та мотивованість, а не лише формальну наявність висновку в матеріалах [5; 7; 13].

Значним практичним викликом у провадженнях за ст. 191 КК України є відмежування кримінально караної розтрати/привласнення від господарського спору, порушень бюджетної/закупівельної дисципліни або управлінських помилок. Тут криміналістичне забезпечення діяльності адвоката виявляється у здатності реконструювати економічну реальність операції, показати суду альтернативну інтерпретацію подій, підтверджену документами, показаннями, внутрішніми регламентами, та продемонструвати відсутність необхідних ознак складу злочину, зокрема ввіреності майна/відання, прямого умислу, корисливої спрямованості, причинного зв'язку між діями і конкретною шкодою. У цьому контексті особливо вагомими є науково-практичні підходи до участі захисника у доказуванні саме в справах про привласнення або розтрату майна службовою

особою, де підкреслюється необхідність системної, а не епізодичної тактики: від роботи з документами і цифровими слідами до оскарження доказів, отриманих із порушеннями, та нейтралізації "ефекту наперед визначеної інтерпретації" з боку обвинувачення [19]. Звідси випливає, що криміналістичне забезпечення діяльності адвоката включає й комунікативно-процесуальну складову: вміння формувати для суду зрозумілу, логічно послідовну доказову історію, яка пояснює операції та їх наслідки у правомірному контексті, одночасно виявляючи слабкі місця доказової версії обвинувачення [9; 10; 19].

Оскільки у значній частині справ за ст. 191 КК України фігурують службові особи публічних органів, комунальних чи державних підприємств, а іноді й суб'єкти зі спеціальним статусом, тактика захисника повинна враховувати процесуальні особливості, пов'язані з юрисдикцією, гарантіями та механізмами притягнення, а також із чутливістю до питання суддівської незалежності й стандартів справедливого судового розгляду. Наукові розробки щодо гарантій незалежності суддів та проблемних питань притягнення до відповідальності у специфічних категоріях проваджень підсилюють методологічний акцент на неприпустимості процесуальних компромісів, які підривають довіру до правосуддя, і на необхідності чіткої процедури як умови легітимності результату [16; 17]. Аналогічно праці щодо особливостей здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів демонструють загальну закономірність: чим чутливіший статус суб'єкта, тим більшим має бути стандарт процесуальної точності й судового контролю, а отже, тим вищими є вимоги до криміналістичного забезпечення діяльності адвоката як гаранта прав і свобод у змагальній процедурі [15; 13]. У практичному вимірі це означає, що захисник у справах за ст. 191 КК України має системно використовувати механізми судового контролю як спосіб не тільки усунення конкретних порушень, а й дисциплінування доказового процесу загалом, забезпечуючи передбачуваність і перевірюваність дій сторони обвинувачення [13].

Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування є одним із ключових стрижнів криміналістичного забезпечення діяльності адвоката у справах за ст. 191 КК України, адже саме через судовий контроль захисник трансформує виявлені тактичні та процесуальні порушення у юридично значущі аргументи, здатні впливати на допустимість

доказів, межі втручання у права та кінцеву оцінку доказової бази [13]. Сучасне розуміння кримінального процесуального доказування вимагає, щоб суд не обмежувався формальним сприйняттям зібраних матеріалів, а здійснював перевірку їхньої процесуальної якості, що в реальній змагальності значною мірою ініціюється й забезпечується активністю сторони захисту [5; 7; 8; 13]. Це особливо важливо у ситуаціях, коли обвинувачення намагається "компенсувати" слабкість доказування умислу або ввіреності майна надмірним посиланням на документи, які підтверджують лише формальні порушення, або на експертні висновки, що виходять за межі компетенції експерта чи ґрунтуються на неповних даних [5; 19].

Криміналістична тактика і тактика захисника в системі криміналістичного забезпечення у справах за ст. 191 КК України проявляються не в "боротьбі будь-якою ціною", а в раціональному управлінні доказовими ризиками. Це управління включає вибір моменту і форми реагування, послідовність клопотань, фіксацію порушень у процесуальних документах, використання технічних засобів фіксації у дозволених межах, формування переліку ключових питань до свідків і експертів, побудову логіки перехресного допиту, а також організацію роботи із значними масивами документів і цифрових даних [9; 10; 12; 20]. У справах за ст. 191 КК України це має додаткову специфіку: на відміну від багатьох насильницьких або "подієвих" злочинів, де ядром доказування є один епізод, тут доказування часто фрагментоване на десятки операцій і документів, а переконання суду може формуватися кумулятивно з дрібних деталей. Тому криміналістичне забезпечення діяльності адвоката вимагає особливої дисципліни в систематизації доказів, побудові хронології, формуванні причинно-наслідкових зв'язків і демонстрації суду, що окремі "підозрілі" фрагменти не складаються у доказ прямого умислу або ввіреності майна без додаткових, перевірюваних ланок [5; 7; 10; 19].

Окремо слід звернути увагу на тактичні рішення захисника в умовах ризику "організованості" або використання підконтрольних контрагентів, що часто зустрічається у справах про завищення вартості, фіктивні поставки чи "транзитні" операції. Дослідження проблем протидії економічним формам злочинної діяльності, зокрема пов'язаним із захопленням активів і корпоративними конфліктами, підкреслює, що доказування в таких справах нерідко має змішану природу: господарсько-

правові механізми використовуються як оболонка для кримінальних намірів або, навпаки, кримінально-правова кваліфікація використовується як інструмент тиску в корпоративних конфліктах [18]. Для захисту це означає необхідність криміналістично коректного відмежування фактичних і правових площин спору, виявлення ознак зловживання кримінальним процесом та побудови доказової позиції, яка демонструє економічний сенс операцій, реальність поставок/робіт, наявність службової необхідності або законного рішення колегіального органу, а також відсутність корисливої спрямованості [18; 19].

Узагальнюючи, криміналістичне забезпечення діяльності адвоката у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України є необхідною умовою реального забезпечення права на захист у категорії справ, де доказування має багатовимірний документально-економічний і цифровий характер, а процесуальні ризики пов'язані з масштабними втручаннями у права, вилученням майна та інформації, домінуванням експертних висновків і складними схемами руху активів. Ефективність захисту визначається здатністю адвоката діяти як суб'єкта доказування, що системно формує альтернативну доказову картину, перевіряє процесуальну якість доказів обвинувачення, виявляє дефекти їх походження і фіксації, забезпечує тактично виважене дослідження доказів у суді та використовує судовий контроль як ключовий механізм забезпечення справедливого й допустимого доказування [3; 4; 5; 10; 13; 19; 20]. Такий підхід відповідає сучасним концепціям кримінального процесуального доказування та урокам застосування чинного КПК України, які підкреслюють, що легітимність вироку у складних економічних провадженнях залежить не від кількості документів у томах, а від якості доказового процесу, перевірюваності джерел і процедур, мотивованості судових висновків і реальної змагальності, забезпеченої активною, криміналістично підготовленою позицією сторони захисту.

Список використаних джерел

1. Вищий антикорупційний суд. Статистичні звіти за формою № 1-К щодо справ за ст. 191 КК України, 2019–2025 рр. URL: https://court.gov.ua/sud4509/statystyka/

2. Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2019–2025 роки (форма № 1). URL: https://old.gp.gov.ua/ua/statistics.html

3. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480–482. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2827

4. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: доповіді міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2002. С. 27–30.

5. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України.* 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf

6. Погорецький М. А. Обшук: міжнародно-правові стандарти захисту приватності та їх застосування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 7. С. 243–252. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/54

7. Погорецький М. А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу.* 2017. С. 309–312. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/146.pdf

8. Погорецький М. А. П'ять років чинності кримінального процесуального кодексу: уроки для правотворчої діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 11–27. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Pohoretskyi.pdf

9. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття.*Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 1 (5). URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf

10. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_Sergeeva.pdf

11. Погорецький М. А. Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукових заходів як доказів у кримінальному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 2. С. 32–38.

12. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Адвокатура України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 368 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8208

13. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. ч. 3. С. 269–279. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.40.

14. Погорецький М. А., Коровайко О. І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочин, учинені організованими злочинними угрупуваннями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн.* Київ : Міжвід. наук.-досл. центр з проблем б-би з орг. злоч., 2013.

15. Погорецький М. А., Старенький О. С. Здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 79–90. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Pogoretskyi_Starenkyi.pdf

16. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с.

17. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf

18. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 3. С. 150–160

19. Погорецький М., Щирук М. Участь захисника у доказуванні у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою: проблемні питання теорії та практики. *Knowledge, Education, Law, Management* 2025 № 3. с. 139–150. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.3.20.

20. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. За заг. ред. д. ю. н., проф. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.

Фархадов Фархад Габілович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Протидія уповноваженими оперативними підрозділами привласненню, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем передбачає проведення як оперативно-розшукових заходів так і негласних слідчих (розшукових) дій.

Аналізуючи співвідношення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), слід зазначити, що вони відрізняються між собою за правовою основою, суб'єктами їх застосування. До прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році законодавчого визначення НС(Р)Д не існувало. Фактично така діяльність здійснювалася в межах оперативно-розшукової діяльності, поєднуючись із проведенням окремих слідчих дій. Змішана правова природа НС(Р)Д обумовлює необхідність їх глибшого дослідження та чіткого розмежування з ОРЗ.

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.[1].

Досвід практичного застосування норм законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності свідчить про наявність проблемних питань, особливо після внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України.

Так, у статті 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що оперативно-розшукова діяльність (ОРД) являє собою систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2]. Законодавець визначає ОРД через такі правові категорії, як гласні і негласні пошукові, розвідувальні і контррозвідувальні заходи.

Застосування ОРЗ в Україні покладено на оперативні підрозділи правоохоронних органів та спеціальних служб, які визначені безпосередньо у статті 5 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Таким чином, можна виділити наступні характерні ознаки притаманні ОРЗ: По-перше, ОРЗ проводяться виключно державними органами та їхніми посадовими особами, які прямо визначені законодавством. По-друге, проведення ОРЗ спрямовано безпосередньо на вирішення завдань ОРД, визначених у статті 1 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що відрізняє їх від іншої діяльності державних органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю. При цьому ОРЗ проводяться у тому випадку, коли іншими заходами неможливо забезпечити вирішення таких завдань. По-третє, мета ОРЗ повинна відповідати вимогам чинного законодавства та бути спрямована на забезпечення безпеки суспільства і держави, захист життя, здоров'я, прав і свобод людини, власності від злочинних посягань. По-четверте, проведення ОРЗ передбачає наявність спеціальних підстав та умов, визначених статтею 6 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». По-п'яте, ОРЗ можуть здійснюватися як гласно, так і негласно. Порядок організації та проведення ОРЗ у процесі ОРД розголошенню не підлягає. По-шосте, право оперативного працівника на проведення конкретного ОРЗ регламентовано приписами статті 8 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3, с.291].

Отже, правова невизначеність оперативно-розшукових заходів, відсутність їх законодавчого переліку та чіткого формулювання, а також наявність відсильних норм до конкретних статей Кримінального процесуального кодексу України, які регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій, позначається як на правозастосовному процесі, так і на процесі взаємодії оперативних підрозділів з іншими підрозділами та службами під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій в ході протидії привласненню, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Вказані проблемні питання призводять до того, що оперативно-розшукові заходи ототожнюються з негласними слідчими (розшуковими) діями. Дійсно, вони схожі за змістом, особливо для виконавців, але процесуальні форми їх ініціювання, проведення, оформлення результатів та використання у якості

доказів є відмінними. Крім того, вказані процеси стосовно проведення негласних слідчих (розшукових) дій чітко регламентовані в Кримінальному процесуальному кодексі України, на відміну від оперативно-розшукових заходів, які в більшості випадків передбачені лише відомчими інструкціями.

Було б доцільним на законодавчому рівні, а саме в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» окремою статтею визначити види оперативно-розшукових заходів, які уповноважені проводити оперативні підрозділи, а саме: 1) *на підставі ухвали слідчого судді* (бажано місцевого суду), щоб спростити процес отримання ухвали слідчого-судді на проведення оперативно-розшукових заходів в ході яких будуть тимчасово обмежені права громадян, зокрема заходи, які передбачають втручання в приватне спілкування (аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем), а також аудіо, -відео контроль місця; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння або користування особи; спостереження за особою; моніторинг банківських рахунків; 2) з дозволу керівника оперативного підрозділу: спостереження за річчю або місцем; установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 3) на підставі постанови прокурора; контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний (оперативний) експеримент; імітування обстановки злочину; 4) які проводяться самостійно оперативним працівником і не потребують рішення керівника, ухвали слідчого – судді, чи постанови прокурора: опитування осіб за їхньою згодою; ініціативний пошук; оперативна установка; обстеження публічно доступних місць; збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел.

Окрім того, на законодавчому рівні, доцільно передбачити порядок розгляду слідчим-суддею клопотань про проведення ОРЗ, строки їх проведення, а також проведення ОРЗ щодо окремої категорії осіб враховуючи те, що особи які вчиняють привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, як правило мають корумповані зв’язки з представниками органів державної влади правоохоронними органами. тощо.

Таким чином, оперативно-розшукові заходи, це заходи, які визначені законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», що проводяться уповноваженими на те суб'єктами з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року. *ВВР*. 1992. № 22. Ст. 303 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text

3. Головко М.Б Особливості співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. С. 290–293. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/69

Хізанов Олексій Дмитрович,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ФІКСАЦІЯ НАСЛІДКІВ РАКЕТНИХ ТА АРТИЛЕРІЙСЬКИХ УДАРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фіксація наслідків ракетних та артилерійських ударів стала одним із ключових елементів криміналістичної діяльності в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Ракетні та артилерійські обстріли систематично спричиняють масові руйнування житлової, промислової та критичної інфраструктури, а також загибель і травмування цивільних осіб. У цих умовах від якості первинної фіксації залежить не лише ефективність розслідування конкретного воєнного злочину, а й подальша можливість притягнення винних

до відповідальності на національному та міжнародному рівнях [1]. Важливою особливістю таких правопорушень є масштабність руйнувань, одночасне ураження великої кількості об'єктів і складність ідентифікації типу озброєння, що було застосоване. Саме тому криміналістичне документування наслідків має здійснюватися за чіткими, стандартизованими процедурами, які забезпечують належну доказову цінність зафіксованих даних у судовому процесі.

Законодавчі основи фіксації наслідків обстрілів містяться у кримінальному процесуальному законодавстві та спеціальних нормативних актах. Відповідно до статті 84 Кримінального процесуального кодексу України доказами є фактичні дані, отримані в порядку, передбаченому законом, на підставі яких слідчий, прокурор або суд встановлюють наявність чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Частина друга цієї статті прямо вказує, що доказами можуть бути показання, речові докази, документи та висновки експертів. Фіксація наслідків удару є тим процесуальним етапом, який забезпечує належне отримання речових доказів, а також створює основу для подальших експертних досліджень. Стаття 237 КПК України визначає огляд місця події як слідчу (розшукову) дію, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення [2]. У випадках ракетних і артилерійських обстрілів саме огляд є початковим етапом збору доказової інформації, який має бути проведений оперативно, системно та з дотриманням спеціальних криміналістичних вимог.

Застосування сучасних технічних засобів є невід'ємною частиною криміналістичного документування наслідків ударів. Окрім традиційної фотозйомки, дедалі ширше використовуються геодезичні інструменти, лазерне 3D-сканування та аерофотозйомка. Лазерні сканери дозволяють створювати тривимірні моделі місця події з точністю до міліметрів, фіксуючи як пошкодження будівель, так і просторове розташування уламків [3, с. 277–280]. Ці моделі можуть бути інтегровані в експертні висновки, використовуватися в суді та в міжнародних розслідуваннях, зокрема в роботі Міжнародного кримінального суду. Аерофотозйомка з безпілотних літальних апаратів дає змогу оперативно охопити велику територію, що особливо важливо при обстрілах населених пунктів або об'єктів інфраструктури. Водночас нормативна база вимагає, щоб усі зображення були

збережені у первинному вигляді, із зазначенням метаданих і часу зйомки, що забезпечує їх автентичність і допустимість як доказів.

Особливу увагу необхідно приділяти стандартизації експертної оцінки пошкоджень. Висновки експертів є одним із ключових доказових джерел у кримінальних провадженнях, пов'язаних із воєнними злочинами. Експертиза має встановити характер руйнувань, механізм їх виникнення, тип застосованого боєприпасу, напрямок обстрілу та орієнтовне місце пуску [4, с. 112–114]. Для цього використовуються як вітчизняні криміналістичні методики, так і міжнародні стандарти, зокрема керівництва Міжнародного кримінального суду та практики розслідування злочинів у зонах конфліктів. Важливо, що експертна оцінка ґрунтується виключно на належно зафіксованих і збережених слідах. Якщо під час огляду було допущено помилки, наприклад, не зафіксовано взаємне розташування уламків, не проведено масштабну зйомку або не забезпечено збереження фрагментів, то у подальшому експертне дослідження може втратити точність або взагалі стати неможливим. Саме тому якість первинної фіксації напряму визначає якість експертного висновку, а отже, і доказову силу всього провадження.

Важливим елементом фіксації наслідків обстрілів є застосування електронних та OSINT-доказів (відео, скріни, публікації в соцмережах, супутникові знімки). Верховний Суд у складі Касаційного кримінального суду у справі № 569/1908/23 від 12 червня 2024 року підтвердив підхід, що електронні докази визнаються допустимими за умови належної процесуальної фіксації та перевірки їх достовірності та джерел [5]. У рішенні було вказано, що протоколи огляду, метадані файлів, підтвердження власника ресурсу або пристрою – усе це має бути зафіксовано для забезпечення доказової сили таких матеріалів. Для ракетно-артилерійських епізодів це створює законодавчий та судовий простір для поєднання класичної матеріальної фіксації з цифровими доказами – відео з камер спостереження, записи з безпілотних літальних апаратів, супутникові зображення, публікації й повідомлення в мережах. У пресслужбі Верховного Суду підкреслювали, що OSINT дедалі більше визнається в справах, пов'язаних із воєнними злочинами, як інструмент, який може доповнювати традиційні докази, особливо коли йдеться про встановлення часу, місця чи авторства обстрілів (наприклад, при аналізі супутникових кадрів і прив'язці їх до фактичних координат) [6]. Такий підхід відкриває можливість для слідчих і

прокурорів гнучкіше використовувати міждисциплінарні дані, зберігаючи суворість дотримання процесуальних гарантій у кримінальному провадженні.

Однією з найсерйозніших проблем фіксації наслідків ракетних та артилерійських ударів, а також рятування постраждалих, є висока ймовірність повторних ударів по тому самому об'єкту через короткий проміжок часу. Тактика так званих «других ударів» активно застосовується ворогом для ураження рятувальників, слідчо-оперативних груп, медиків та цивільних, які прибули на місце події. Це створює критично небезпечні умови для роботи слідчих і експертів, які змушені проводити фіксацію під загрозою повторного вогневого ураження. Така ситуація ускладнює дотримання повного обсягу криміналістичних процедур, адже пріоритетом стає евакуація постраждалих та забезпечення безпеки персоналу, що призводить до обмеженого часу на документування і підвищує ризик втрати частини доказової інформації. Перспективним напрямом вирішення цієї проблеми є створення спеціалізованих алгоритмів дій для слідчих груп у зонах підвищеної небезпеки, використання дистанційних технічних засобів фіксації, зокрема безпілотників та роботизованих платформ, а також тісна координація з військовими підрозділами для отримання інформації про можливі повторні удари та забезпечення прикриття під час проведення оглядів [3, с. 277–280].

Таким чином, фіксація наслідків ракетних та артилерійських ударів є комплексним елементом криміналістичної діяльності, який поєднує процесуальну точність, технічну досконалість і відповідність міжнародним стандартам. Основними проблемами залишаються оперативність прибуття слідчих груп на місце події, недостатня кількість сучасних технічних засобів у деяких регіонах та потреба у системному навчанні персоналу з урахуванням специфіки воєнних злочинів. Перспективи розвитку полягають у розширенні використання 3D-сканування та аерофотозйомки, стандартизації протоколів огляду, створенні єдиних цифрових баз даних щодо типів пошкоджень і боєприпасів, а також у тіснішій взаємодії з міжнародними структурами.

Список використаних джерел

1. Басюк Л., Антощук А. Організація та тактика використання 3D-сканування під час огляду місця події.

Український політико-правовий дискурс. 2025. № 8. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14982555.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 10.10.2025).

3. Патик Л., Патик А., Мировська А. Участь спеціалістів в огляді місця вчинення воєнних злочинів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (129). С. 277–284.

4. Пілюков Ю. Форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 2. С. 112–117.

5. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного кримінального суду від 12 червня 2024 р. у справі № 569/1908/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340 (дата звернення: 10.10.2025).

6. OSINT як доказ у розслідуванні воєнних злочинів: представники ВС взяли участь у тематичному семінарі. *Прес-реліз Верховного Суду України*. Верховний Суд України. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1883443?utm_source (дата звернення: 10.10.2025).

Хоменко Анастасія Олегівна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавр навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ, СТАТИСТИКА ТА ПРИКЛАДИ

Збройна агресія проти України істотно змінила характер криміналістичної та судово-експертної діяльності. Зросла кількість складних експертних проваджень, зокрема пов'язаних із масововою загибеллю людей, вибуховими ушкодженнями, воєнними злочинами, незаконним поводженням зі зброєю та боєприпасами. Посилилися ризики втрати або пошкодження доказової бази, ускладнився доступ до місць подій через мінну небезпеку, а також з'явилися нові типи доказів – супутникові знімки, матеріали з дронів, дані геолокації, цифрові копії інформації з телефонів та камер відеоспостереження спостереження.

Водночас відбувається масштабне нарощування експертної інфраструктури. За даними ДНДЕКЦ МВС України, у 2024 році виконано понад 74 тисячі експертних проваджень та досліджено понад 151 тисячу об'єктів. Кількість повнопрофільних ДНК-лабораторій збільшилася з 9 до 17, а кількість експертів – із 159 до 349 осіб за період 2022–2024 років. Такі показники свідчать про стрімке зростання навантаження на систему судової експертизи та потребу в інвестиціях у людський потенціал і технічне забезпечення Експертної служби [1].

Також, одним із ключових викликів сьогодення залишається ідентифікація тіл загиблих унаслідок бойових дій. Масові поховання, фрагментарні останки людського тіла,

відсутність прямих ідентифікаційних даних ускладнюють проведення судово-медичних експертиз. У 2024 році кількість бюро судово-медичної експертизи, які проводять такі дослідження, зросла з 5 до 19. Це дало змогу частково розвантажити центральні установи, проте одночасно підвищило вимоги до єдиних стандартів обліку, зберігання та передачі зразків [2].

Не менш складним є питання збереження матеріальних слідів та доступу до місць подій. Через руйнування інфраструктури, пожежі або замінування об'єктів, слідчим групам часто доводиться працювати в екстремальних умовах. Будь-яке зволікання у фіксації та вилученні речових доказів призводить до їх спотворення або втрати. Це особливо актуально для розслідувань воєнних злочинів, де від точності та повноти доказів залежить можливість подальшого міжнародного судового розгляду [3].

Значні зміни спостерігаються і в цифровій криміналістиці. Зростання кількості цифрових доказів – відеозаписів, даних з мобільних телефонів, дронів, соціальних мереж – потребує сучасного технічного обладнання та фахівців, здатних оперативно відновлювати й аналізувати інформацію. Часто такі дані стають основою у справах, які розглядають міжнародні інституції, зокрема Міжнародний кримінальний суд. Недостатність технічних ресурсів і стандартизованих методик вимагає створення єдиної національної системи зберігання та перевірки цифрових доказів [4].

Окремо слід зазначити проблему нестачі методичних рекомендацій для нових типів об'єктів дослідження. Пошкоджені вибухами матеріали, елементи інфраструктури або зразки з ознаками хімічного впливу потребують спеціальних методів аналізу. На сьогодні в Україні відсутня достатня кількість узгоджених інструкцій і протоколів, що ускладнює міжвідомчу взаємодію та може впливати на якість висновків [5].

Важливим напрямом залишається ідентифікація жертв мінних підривів. Такі випадки передбачають одночасне використання антропологічних, судово-медичних та генетичних методів дослідження. Завдяки створенню єдиної бази даних ДНК-профілів та централізованому збору інформації з регіональних бюро вдалося суттєво прискорити процес ідентифікації постраждалих. Аналогічно, під час розслідування злочинів у Бучі ефективність слідчих дій забезпечувалася комплексним

підходом – поєднанням результатів балістичних, медичних та цифрових експертиз. Саме такі приклади демонструють необхідність узгодженої роботи експертів різних напрямів і збереження повного ланцюга доказів від моменту вилучення до передачі в суди.

На нашу думку, для покращення роботи практичних фахівців потрібно:

– прискорити навчання та перепідготовку фахівців, створення модульних програм з масової ідентифікації, цифрової криміналістики й CBRN-експертиз;

– вкладання інвестицій в оснащення криміналістичних лабораторії та оновлення обладнання, збільшння кількості мобільних лабораторій, ДНК-центрів та спеціалізованих засобів для роботи на міннонебезпечних ділянках країни;

– щодо стандартизації процедур, необхідно розробити міжвідомчі протоколи вилучення цифрових доказів, прийняти на рівні відомств уніфіковані бланки фіксації й передачі матеріалів;

– необхідність згармонізувати методики дослідження з європейськими та підкріпитись експертною підтримкою з міжнародними організаціями для підтвердження доказів у судах (включно з МКС);

– щодо психологічної підтримки експертів, необхідно впровадити програми супроводу та ротації співробітників, що працюють з масовими жертвами.

Отже, сучасний розвиток криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану вимагає нового підходу до організації наукової та практичної діяльності, що поєднує технологічні інновації з обґрунтованою методологією. Важливо не лише вдосконалювати технічну базу, а й формувати системне бачення доказової діяльності як складової національної безпеки. Подальше вдосконалення галузі має ґрунтуватися на уніфікації наукових стандартів, інтеграції з міжнародним досвідом та підготовці фахівців нового покоління, здатних працювати з комплексними цифровими й біологічними доказами. Саме така стратегія забезпечить наукову обґрунтованість і довіру до експертних висновків у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Інформація МВС України: «У 2024 році ДНДЕКЦ МВС було виконано понад 74 тисячі експертних проваджень та досліджено понад 151 тисячу об’єктів», 08.02.2025. URL: https://mvs.gov.ua/news/u-2024-roci-dndekc-mvs-bulo-vikonano-

ponad-74-tisiaci-ekspertnix-provadzen-ta-doslidzeno-ponad-151-tisiacu-objektiv

2. Міністерство охорони здоров'я України: «The number of bureaus of forensic medical examination… increased from 5 to 19» (повідомлення про розширення мережі бюро), 03.02.2025. URL: https://moz.gov.ua/uk/z-5-do-19-zrosla-kilkist-byuro-sudovo-medichnoyi-ekspertizi-de-u-2024-provodili-ekspertizi-repatrijovanih-ta-neidentifikovanih-til-zagiblih

3. Reuters: «Ukraine collecting evidence of civilian mine deaths for ICC», 12.07.2024. URL: https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-collecting-evidence-civilian-mine-deaths-icc-2024-07-12/

4. Klosterkamp S. «The intimate geopolitics of evidence gathering in war crime investigations» (ScienceDirect), 2024. URL: https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/83471

5. Kozan N. «On-Going Russo-Ukrainian War and Advancing Forensic Medical Services» (journal), 2025 – аналіз потреб і викликів у судово-медичних службах. URL: https://ifnmujournal.com/gmj/article/view/e-GMJ2025-A07

Чепурна Тетяна Володимирівна,
аспірант кафедри криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

ОСОБА ПРАВОПОРУШНИКА СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЬ, СУБ'ЄКТАМИ ЯКИХ Є ПРАЦІВНИКИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Особа правопорушника є об'єктом дослідження низки юридичних наук, зокрема кримінального права, кримінології та криміналістики. Так, криміналістику, передусім, цікавить прикладне значення вивчення особи правопорушника, насамперед, з метою побудови криміналістичних версій, визначення типових слідчих ситуацій, прогнозування форм протидії слідству, а також обрання ефективних тактичних прийомів під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Особа правопорушника – це «ємне поняття, яке охоплює сутність особи, всю сукупність ознак, які її характеризують, її

моральний і духовний світ у поєднанні із соціальними й індивідуальними умовами життя, що тією чи іншою мірою вплинули на вчинення злочину» [1, с. 61].

З цього приводу вважаємо влучним твердження, що центральним елементом криміналістичної характеристики будь-якого кримінального правопорушення є дані про особу, яка його вчинила, оскільки жодне кримінальне правопорушення не може бути реалізоване за відсутності людини, яка здійснює злочинну діяльність [2, с. 124].

У контексті досліджуваного питання важливо конкретизувати, кого саме слід вважати працівником правоохоронного органу, адже це безпосередньо визначає статус особи правопорушника у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень.

На думку О. М. Шармар, працівник правоохоронного органу – це особа, що перебуває на службі в правоохоронному органі, у зв'язку з чим, залежно від обсягу наданих їй прав та покладених на неї обов'язків, постійно або тимчасово виконує правоохоронні або правозастосовні функції [3, с. 126].

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 30.08.2023 у справі № 633/195/17 (провадження № 13-39кс23) зазначено, до ознак, що характеризують працівників правоохоронних органів слід віднести такі: вони перебувають у трудових чи службових відносинах з правоохоронними органами; за характером посади, яку обіймають, виконують правоохоронну функцію. Не можуть бути суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу), технічні працівники органів, зазначених у абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», наприклад працівники митних органів, які не здійснюють митну справу, експерти і спеціалісти, яких залучають для проведення експертиз товарів, інших предметів, та інші особи, які не мають відношення до безпосереднього здійснення митної справи. При вирішенні питання про те, чи є особа працівником правоохоронного органу, необхідно виходити із системного аналізу положень Конституції України, КК України, КПК України, КУпАП, нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус того чи іншого органу державної влади, з яким особа перебуває у трудових чи службових відносинах; повноважень працівника згідно з його

посадовою інструкцією, які передбачають реалізацію правоохоронної функції, зокрема вжиття визначених законом превентивних заходів і заходів примусу, а також передбачених кримінальним процесуальним законодавством і законодавством про адміністративні правопорушення заходів; законодавства про пенсійне забезпечення відповідної категорії працівника [4].

Отже, на наш погляд, працівником правоохоронного органу слід вважати особу, яка перебуває у службових або трудових відносинах із відповідним правоохоронним органом та наділена повноваженнями щодо здійснення правоохоронних або правозастосовних функцій. Визначальним є фактичне виконання правоохоронних завдань, а не лише перебування в штаті органу.

М. В. Салтевський наголошує, що «характеристика особи злочинця повинна давати опис людини як соціально-біологічної системи, властивості й ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі і використовуються для розслідування злочинів. До таких властивостей належать: фізичні, біологічні і соціальні» [5, с. 422].

О. В. Пчеліна, досліджуючи теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, виділила наступні групи ознак, за якими варто схарактеризувати осіб, які вчиняють такі злочини: загальні (вік, стать, освіта, громадянство, сімейний стан, зайнятість, наявність судимостей); спеціальні (наявність статусу та категорія службової особи, обсяг повноважень, сфера її діяльності, наявність корумпованих зв'язків, учинення злочинів у складі злочинних угрупувань, мотивація та цілі злочинного діяння) [6, с. 191–202].

Підсумовуючи наведені наукові підходи, доцільно виокремити наступні ознаки, що складають зміст криміналістичної характеристики особи правопорушника службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів:

1. Службова ознака – статус як працівника правоохоронного органу.
2. Біологічні ознаки: стать, вік.
3. Соціально-демографічні ознаки: освіта, сімейний стан, місце проживання.
4. Професійні характеристики: посада, професійна підготовка, стаж служби в правоохоронних органах.
5. Мотиваційна сфера: мотиви та мета вчинення службового кримінального правопорушення.

У розрізі досліджуваної категорії кримінальних правопорушень слід звернути увагу на професійні характеристики особи правопорушника, які вирізняються низкою специфічних рис, що значною мірою ускладнюють процес їх викриття та документування:

– високий рівень правової обізнаності;

– досвід у розслідуванні кримінальних правопорушень, що дає змогу прогнозувати можливі дії слідчого;

– знання процедур збирання доказів, що дає змогу фальсифікувати або знищувати їх;

– розвинені комунікативні навички та вміння впливати на людей;

– приналежність до професійної корпоративної спільноти, що нерідко підтримує «кругову поруку».

Врахування цих ознак дозволяє не лише зрозуміти соціальний портрет правопорушника, а й ефективно прогнозувати його поведінку, визначати потенційні ризики протидії слідству та обирати оптимальні тактичні прийоми розслідування.

Список використаних джерел

1. Шеленіна К. Г. Структура криміналістичної характеристики вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (83). С. 56–67.

2. Тихоненко В.М. Криміналістична характеристика особи злочинця в злочинах, передбачених ст. 355 Кримінального коде ксу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 28. Том 3. С. 123–128.

3. Шармар О.М. Працівник правоохоронного органу, близькі родичі, члени сім'ї чи інші близькі йому особи як потерпілі від злочину, передбаченого ст. 345 КК України. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України* : матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. Ч. 2. (Київ, 12 берез. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2015. С. 126–127. URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/caa9b727-5bc4-41fc-a2f7-40b0432a7fd2/content.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.08.2023 р. у справі № 633/195/17 (провадження № 13-39кс23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396900 (дата звернення 06.09.2025).

5. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник Київ : Кондор, 2005. 588 с.
6. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

Черняєв Кирило Олексійович,
здобувач вищої освіти Харківського національного університету внутрішніх справ
Зозуля Ігор Вікторович,
професор кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВІГАЦІЙНИХ ДАНИХ ЗАСТОСУНКУ ALPINEQUEST У МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЯХ, ВИЛУЧЕНИХ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

В умовах сучасного збройного конфлікту мобільні термінали, що вилучаються у представників незаконних збройних формувань та регулярних військ противника, стають одним із ключових джерел розвідувальної інформації та цифрових доказів. Специфіка бойових дій, зокрема активне застосування засобів радіоелектронної боротьби, змушує комбатантів відмовлятися від онлайн-сервісів на користь спеціалізованих офлайн-навігаторів, таких як AlpineQuest, Locus Map чи Organic Maps. Проте, на практиці органи досудового розслідування стикаються з системною протидією: підозрювані свідомо видаляють історію маршрутів, дорожні точки та файли завантажених карт, намагаючись приховати сліди своєї діяльності. Це створює суттєву проблему для криміналістів, оскільки стандартні інструменти криміналістичної техніки часто не здатні відновити видалені геопросторові дані, якщо вони були перезаписані або приховані у специфічних форматах кешування.

Актуальність теми дослідження є беззаперечною в контексті документування та розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, миру та міжнародного

правопорядку. Криміналістичний аналіз навігаційних даних із вилучених пристроїв є критично важливим елементом доказової бази у провадженнях за статтями Кримінального кодексу України: ст. 110 (Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), ст. 111 (Державна зрада), ст. 113 (Диверсія), ст. 114-2 (Несанкціоноване поширення інформації про переміщення ЗСУ) та ст. 438 (Воєнні злочини). Відновлення інформації про маршрути руху дозволяє слідству документально прив'язати підозрюваного до конкретних географічних координат, руйнуючи типові версії захисту про непричетність до бойових дій [1].

Вибір для експериментального дослідження саме застосунку AlpineQuest зумовлений тим, що він став штатним інструментом управління боєм у тактичній ланці ворога. Цей факт офіційно підтверджено вищим військовим командуванням України. Так, генерал О. Сирський (на той час – Командувач Східного угруповання військ), описуючи тактику дій штурмових загонів «Шторм», прямо зазначив: «Командири штурмових груп використовують смартфони зі спеціальним програмним забезпеченням "Alpine Quest GPS", в якій нанесені координати позицій наших вогневих засобів, об'єкти атаки, маршрути висування до них, а також завдання сусідніх підрозділів» [2]. Оскільки це програмне забезпечення містить критично важливі розвідувальні дані (цілі атаки, маршрути висування), розробка методики дешифрування його прихованих кеш-файлів є пріоритетним завданням для криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування.

Теоретико-правове підґрунтя для роботи з прихованими навігаційними даними базується на дослідженнях Л. В. Ляшевської, яка, аналізуючи підходи М. Г. Щербаковського, В. Г. Гавловського та Н. М. Ахтирської, відносить інформацію з навігаційних систем до окремої категорії цифрових доказів. Ключовою ознакою таких об'єктів є їх нематеріальна природа та специфічний режим доступу: "їх не можна безпосередньо сприймати та досліджувати, тільки за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення" [3, с. 94].

Розвиваючи цю думку, слід наголосити на дуалістичній природі таких доказів. Вони працюють виключно в процесуальному тандемі: «електронне джерело + спеціальні знання». Сам по собі вилучений кеш-файл є лише масивом закодованих даних, який набуває статусу повноцінного доказу

лише після проведення відповідного фахового дослідження (експертизи), що трансформує приховану цифрову інформацію у зрозумілу для суду форму.

Водночас, проблематику належного інформаційного забезпечення розслідувань порушують В. Г. Хахановський та Д. В. Дабіжа. Вони наголошують, що ефективність слідчих дій напряму залежить від рівня інформаційної забезпеченості та використання сучасних «геоінформаційних підсистем для візуалізації інформації у вигляді електронних карт» [4, с. 491]. Це дозволяє пояснити ситуації, коли стандартні алгоритми відновлення даних, ефективні у попередніх роках, нині виявляються недостатніми через впровадження нових методів контейнеризації даних, характерних для спеціалізованого програмного забезпечення військового призначення.

Після узагальнення теоретичних положень в експериментальному дослідженні функціональних особливостей додатку AlpineQuest Off-Road Explorer у середовищі ОС Android визначено, що для забезпечення автономної роботи додаток використовує технологію тайлового кешування. Завантажені фрагменти карти зберігаються в енергонезалежній пам'яті пристрою за ієрархічним шляхом *Android/data/psyberia.alpinequest.free/files/datastore/*. Критично важливо, що ці дані акумулюються у вигляді єдиного бінарного файлу-контейнера, в даному випадку з розширенням .DAT. У ході реконструкції типових користувацьких дій, спрямованих на приховування цифрових слідів, було очищено історію переглядів та видалено кешовані картографічні файли через стандартний інтерфейс застосунку. Однак аналіз файлової системи показав, що основний системний файл кешу обсягом понад 60 МБ залишився у пам'яті пристрою незмінним і не був фізично видалений стандартними засобами очищення.

Задля встановлення внутрішньої структури виявленого файлу висувалась гіпотеза, що додаток може використовувати стандартні формати баз даних або архівів, замасковані зміненим розширенням. Для перевірки цієї версії проводились спроби відкрити файл за допомогою спеціалізованого інструментарію DB Browser for SQLite, однак програма не ідентифікувала файл як базу даних. Також здійснювались спроби змінити розширення файлу на архівні формати .ZIP та .RAR із подальшим розпакуванням, що не призвело до успіху. Це свідчить про використання розробниками захищеного формату

контейнеризації даних, не піддається відкриттю стандартними офісними чи адміністративними утилітами

На наступному етапі застосовувався метод сигнатурного пошуку з використанням спеціалізованого ПЗ PhotoRec. Для максимізації результату було активовано режим глибокого сканування, який дозволяє знаходити навіть пошкоджені файли. Однак результати виявилися обмеженими: утиліта змогла виокремити з масиву даних лише кілька графічних мініатюр критично малого розміру. Ці зображення є лише технічними прев'ю і не відображають повного маршруту чи деталізованої карти, яку переглядав користувач.

Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що основний масив розвідувальних даних, а саме сотні фрагментів карт-тайлів, що і складають обсяг понад 60 МБ, зберігаються всередині контейнера у зашифрованому або компресованому вигляді без застосування стандартних файлових сигнатур. Це робить інформацію «невидимою» для універсальних програм відновлення.

Таким чином, наявність файлу підтверджує факт використання навігації, але доступ до його змісту наразі залишається заблокованим. Це вказує на нагальну потребу у розробці вітчизняного спеціалізованого програмного забезпечення, адаптованого саме під алгоритми стиснення AlpineQuest, оскільки інформація про маршрути та картосхеми ворога фізично наявна на пристрої, але є недоступною для слідства без відповідних технічних засобів.

Вирішення цієї технічної проблеми дозволить трансформувати масиви «мертвих» даних у належні та допустимі докази, що дасть змогу відтворювати реальні маршрути пересування ворожих підрозділів та забезпечити принцип невідворотності покарання за воєнні злочини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Утримуючи Бахмут, ми не даємо ворогу можливості збільшувати фронт – Сирський: інтерв'ю. Інтерфакс-Україна. 25.04.2023. URL: https://interfax.com.ua/news/interview/906054.html

3. Ляшевська Л. В. Сутність цифрових доказів у кримінальному провадженні. *Використання цифрових технологій у криміналістиці та судовій експертизі:* матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, (м. Харків, 11 груд. 2023 р.).

/ [редкол.: В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва]; Нац. акад. прав. наук України; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2024. С. 93–96. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/03/Збірка-тез_Використання-ЦТ_2024_НДІ-ВПЗ-1_compressed.pdf

4. Хахановський В. Г., Дабіжа Д. В. Особливості інформаційного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми кримінального та судового експертознавства.* 2018. С. 490–493. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e568ab30-f0a1-410c-be58-ac6a284e304c/content

Чечотка Ірина Романівна,
здобувач ступеня доктора філософії науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблематика використання спеціальних знань у кримінальному провадженні постійно привертає увагу вчених і практиків. Передусім, слід з'ясувати ключове поняття «спеціальні знання», адже думки вчених з даного приводу різняться.

На думку Г. С. Бідняк, поняття «спеціальні знання» має такі ознаки: 1) є комплексом знань і навичок у різних галузях; 2) складаються з системи відомостей в галузі науки, техніки та інших сфер людської діяльності; 3) використовуються на досудовому розслідуванні та судовому провадженні у випадках та в порядку, визначених кримінально-процесуальним законодавством; 4) їх використання здійснюється у взаємозв'язку із науково-технічними засобами; 5) реалізуються визначеним суб'єктом кримінального судочинства в процесі практичної діяльності, спеціальної підготовки з урахуванням професійного досвіду і засновані на системі теоретичних знань у відповідній галузі; 6) їх реалізація вимагає значних витрат часу й

інтелектуальних зусиль; 7) сприяють у розробці технічних засобів і прийомів роботи з доказами та встановленню вагомих обставин, що мають значення для доказування [1, с. 52–53].

В. М. Ковбаса визначає наступні основні цілі використання спеціальних знань: сприяння повному і швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів; встановлення істини у кримінальній справі; дослідження певних об'єктів та явищ; отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних обґрунтованих рішень у справі; сприяння виявленню, фіксації і вилученню доказів та з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих дій; розробка тактичних і технічних засобів та методів збирання доказів тощо [2, с. 228].

В.В. Юсупов зауважує, що спеціальні знання означають незагальновідомі, специфічні знання певної групи людей про явища, об'єкти і процеси навколишнього світу. Це антонім до життєвих, «звичайних», побутових знань. Спеціальні знання ґрунтуються на досягненнях науки й не можуть бути загальновідомими. Спеціальні знання здобувають шляхом цілеспрямованої професійної підготовки та досвіду практичної діяльності в якій-небудь сфері, вони становлять систему знань про певні об'єкти, явища й закономірності, які досліджує відповідна галузь науки. Тому спеціальні знання означають специфічні, небуденні знання [3, с. 100-101].

А. М. Лазебний зазначає, що надання слідчому права визивати для участі в провадженні слідчої дії спеціаліста відкриває можливості для глибокого вивчення предметів і явищ, які відносяться до сфери досудового розслідування. Використання спеціальних знань розширює обсяг і збільшує якість отриманих фактичних даних, дозволяє більш повноцінно і всебічно оцінити взаємозв'язок предметів і явищ, що мають значення для кримінального провадження [4, с. 188].

Ю.М. Чорноус, А.В. Лісіцький вказують, що спеціальними є знання, які відповідають таким ознакам: науково обґрунтовані; мають практичну цінність; не є загальнодоступними та загальновідомими відомостями; отримані у результаті спеціального навчання та практичної діяльності; відповідають сучасному стану розвитку науки і техніки; є системою знань, вмінь, навичок; застосовуються обізнаною особою у певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла; спрямовані на забезпечення процесу доказування, що здійснюється у встановленому законом

порядку; використовуються з метою досягнення завдань кримінального провадження [5, с. 478].

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх обов'язково реалізується із використанням спеціальних знань у різних формах виразу. Передусім, мова йде про залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій та проведення судових експертиз.

У ст. 71 КПК України передбачено, що слідчий під час досудового розслідування може залучити спеціаліста до проведення будь-якої процесуальної, зокрема слідчої (розшукової), дії для досягнення завдань кримінального провадження [6].

В окремих випадках кримінальний процесуальний закон зобов'язує слідчого залучити до проведення слідчої (розшукової) дії особу, що володіє спеціальними знаннями.

Згідно із ст. 226 КПК України, допит малолітньої або неповнолітньої особи проводять у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [6].

Під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечують участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ст. 227 КПК України) [6].

Педагог, психолог чи лікар – це учасник кримінального провадження, який володіє спеціальними знаннями і під час проведення слідчих (розшукових) дій набуває статусу спеціаліста.

За таких умов залучені особи повинні мати профільну освіту та досвід роботи за спеціальністю. Також слід враховувати дані вікової групи, з якою працює даний педагог чи психолог. Адже у педагогіці та психології розрізняють ряд вікових груп дітей залежно від соціального, психологічного, фізіологічного розвитку.

Підбір, власне залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій із неповнолітніми тривалий час супроводжувалося вирішенням низки організаційно-тактичних завдань.

Позитивно, що нині на практиці працює такий «інструмент» для вирішення окреслених завдань як «Реєстр психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через

регіональні/міжнародні центри з надання безоплатної правничої допомоги». Нормативно-правовою основою даного Реєстру є Порядок реалізації пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги [7].

Також під час проведення слідчих (розшукових) дій із неповнолітніми, можуть залучатися спеціалісти-криміналісти для фіксації дій технічними засобами, здійснення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень, відбитків та зліпків, які додають до протоколу. Участь спеціаліста-криміналіста необхідна й для виявлення, фіксації, вилучення, дослідження різних джерел криміналістично значимої інформації, яка у подальшому може бути використана у процесі доказування у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : дис. … канд. юр. наук. 12.00.09. Дніпро? 2018. 244 с.

2. Ковбаса В. М. Криміналістична характеристика спеціальних знань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 224–229.

3. Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у XX – на початку XXI ст. (історико-теоретичне дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 564 с.

4. Лазебний А. М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих розшукових дій. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 187–193.

5. Чорноус Ю. М., Лісіцький А. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. *Електронний юридичний журнал*. 2023. №1. С. 477–480. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/112

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

7. Порядок реалізації пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх,

неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги : затверджено Наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора 07 лютого 2023 року № 493/5/67/32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text

Шаповал Ярослав Олександрович,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Огляд місця події є однією з ключових слідчих (розшукових дій), від повноти та якості проведення якої залежить подальший хід досудового розслідування. В умовах воєнного стану значення цієї дії зростає, оскільки воєнні злочини нерідко вчиняються в ситуації активних бойових дій, масових руйнувань, великої кількості потерпілих і обмежених часових та ресурсних можливостей правоохоронних органів. Бойова обстановка створює додаткові виклики для роботи правоохоронних органів, вимагаючи адаптації традиційних криміналістичних методик до умов воєнного стану.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей проведення огляду місця події в умовах воєнного стану та визначенні специфічних вимог до цієї слідчої (розшукової) дії. До основних особливостей огляду місця події в умовах воєнного стану належать: необхідність забезпечення безпеки учасників слідчої (розшукової) дії, обмежений час для проведення огляду через загрозу обстрілів, можлива відсутність звичайних технічних засобів фіксації, потреба в координації з військовими підрозділами, складність забезпечення недоторканості місця події.

Нормативну основу проведення огляду місця події становлять Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон

України «Про правовий режим воєнного стану», а також відомчі нормативні акти, що регулюють діяльність слідчо-оперативних груп. Воєнний стан не скасовує вимог закону щодо фіксації доказів, але зумовлює необхідність їх гнучкого застосування з урахуванням реальної обстановки та безпеки учасників огляду.

Під оглядом місця події в умовах воєнного стану слід розуміти слідчу (розшукову) дію, спрямовану на виявлення, фіксацію та вилучення слідів злочину, речових доказів, а також встановлення обстановки події в ситуації збройної агресії, можливих повторних обстрілів, мінно-вибухової небезпеки, руйнування об'єктів критичної інфраструктури тощо.

Основними завданнями огляду є: забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у слідчій дії; збереження максимальної кількості слідів; встановлення механізму події; виявлення потерпілих та свідків; створення належної доказової бази для подальшої кваліфікації діяння [1, с. 78].

Специфікою огляду місця події в умовах воєнного стану є, по-перше, необхідність тісної взаємодії слідчого з підрозділами Збройних Сил України, Національної гвардії, ДСНС, саперними підрозділами. Допуск слідчо-оперативної групи до місця події часто можливий лише після розмінування ділянки та перевірки відсутності загрози повторних ударів. Це зумовлює затримку у часі, що потребує від слідчого використання спеціальних тактичних прийомів для відновлення картини події за умов часткового знищення слідів.

По-друге, значна частина оглядів проводиться на відкритій місцевості (наслідки ракетних ударів, застосування БпЛА), де сліди швидко втрачаються під впливом погодних умов, пожеж, рятувальних робіт. Тому особливої ваги набуває оперативна фото і відеофіксація, застосування безпілотних літальних апаратів, панорамна зйомка, використання геолокаційних даних. Доцільно ще на етапі рятувальних заходів залучати уповноважених працівників поліції для фіксації положення тіл загиблих, уламків боєприпасів, пошкоджень будівель.

По-третє, огляди в умовах воєнного стану часто пов'язані з великою кількістю потерпілих і загиблих, що наближує їх до елементів роботи на місцях масових катастроф. Слідчий має організувати зонування території (сектор пошуку речових доказів, сектор роботи медичних служб, сектор морфологічної ідентифікації тіл), визначити безпечні маршрути руху,

забезпечити недопущення сторонніх осіб, у тому числі представників медіа, до моменту належної фіксації обстановки.

Тактика огляду місця події в умовах воєнного стану передбачає певну послідовність дій. На підготовчому етапі слідчий отримує інформацію від чергових служб, військового командування, узгоджує порядок допуску до місця події, формує склад слідчо-оперативної групи з урахуванням необхідності залучення вибухотехніків, криміналістів, судово-медичного експерта, перекладача, психолога. Обов'язковою є перевірка наявності засобів індивідуального захисту, аптечок, засобів зв'язку, приладів для фото- і відео фіксації.

На робочому етапі огляд розпочинається з загального огляду місцевості, визначення меж місця події з урахуванням можливого розльоту уламків боєприпасів чи вибухової хвилі. Далі проводиться детальний огляд по секторах: фіксуються ушкодження будівель, транспортних засобів, сліди крові, тіла загиблих та поранених, залишки боєприпасів і їх маркування, траєкторія ймовірного влучання. У протоколі чітко відображаються координати ключових об'єктів, використовується покрокова фото та відеофіксація, складаються схеми та плани місця події.

На заключному етапі слідчий організовує пакування та вилучення речових доказів з урахуванням можливого подальшого проведення міжнародних експертиз та використання матеріалів у міжнародних судових інстанціях. Важливо забезпечити ланцюг збереження речових, належним чином опечатати та маркувати об'єкти, гарантуючи їх ідентифікацію і незмінність, згідно КПК України [2].

До проблемних питань організації огляду місця події в умовах воєнного стану слід віднести: обмеженість часу на проведення слідчої дії через загрозу повторних атак; нестачу криміналістичної техніки в польових умовах; складність залучення необхідних спеціалістів; психологічне навантаження на учасників огляду; необхідність поєднання вимог кримінального процесу з режимом секретності військових операцій; дотримання вимог правового режиму воєнного стану [3].

З огляду на це подальші наукові й практичні розробки доцільно зосередити на кількох ключових напрямах. Передусім ідеться про розроблення чітких методичних рекомендацій і стандартних операційних процедур огляду місця події в умовах бойових дій. Важливим є також удосконалення міжвідомчої

взаємодії поліції, Збройних Сил України, ДСНС та медичних служб, зокрема через спільні тренування слідчо-оперативних груп. Потребує розвитку ширше використання сучасних технічних засобів фіксації БпЛА, 3D-сканування, геоінформаційні системи та відпрацювання механізмів документування воєнних злочинів із дотриманням вимог міжнародних судових інстанцій і належного збереження ланцюга володіння речовими доказами. Окремого значення набуває психологічна підготовка і підтримка працівників, які наприклад залучаються до оглядів місць масової загибелі людей.

Узагальнюючи викладене, хочу зробити висновок, що огляд місця події в умовах воєнного стану зберігає загальні процесуальні ознаки цієї слідчої (розшукової) дії, проте потребує спеціальної тактичної підготовки, належної міжвідомчої взаємодії та розширеного застосування сучасних технічних засобів фіксації. Підвищення ефективності таких оглядів можливе за рахунок системного впровадження зазначених напрямів удосконалення з урахуванням актуального досвіду, набутого під час подолання збройної агресії РФ проти України. Подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на вдосконалення організації й тактики проведення огляду місця події за умов обмеженого часу та підвищених ризиків.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Пясковського, Ю. М. Чорноус. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 544 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. і доп.).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змін. і доп.).

Шевченко Михайло Олександрович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ТИПОВА СЛІДОВА КАРТИНА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ ЧИ ВИБУХОВИМИ РЕЧОВИНАМИ

Сліди, що залишаються після незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, є важливим джерелом інформації для встановлення обставин цього кримінального правопорушення. Вони дають змогу визначити спосіб проникнення до сховищ або приміщень, якими саме знаряддями або технічними засобами користувався правопорушник, а також з'ясувати подальші дії щодо переміщення, приховування чи підготовки викрадених предметів до використання.

Взаємозв'язок між виявленими слідами та способом учиненого вказаного кримінального правопорушення дозволяє ефективно аналізувати отриману інформацію: від дослідження матеріальних слідів можна перейти до розуміння механізму незаконного заволодіння, а знання можливих способів учинення цього правопорушення допомагає прогнозувати місця й характер нових слідів. Такий комплексний підхід є ключовим у криміналістичній методиці та забезпечує системність і повноту розслідування.

Термін «слідова картина» у криміналістиці вперше запропонував М. В. Салтевський, який визначив її як наслідок вчинення злочину та один із ключових елементів криміналістичної характеристики злочинів. Він підкреслив, що це поняття є умовним і близьким до термінів «слідова обстановка» або «інформаційне середовище», включаючи як матеріальні, так і ідеальні відображення [1, с. 120]. Таким чином, «слідова картина» є абстрактною моделлю слідів злочину, які проявляються у матеріальному середовищі внаслідок його вчинення. Сліди злочинів, пов'язаних із використанням влади чи службового становища, відіграють ключову роль у процесі розслідування. Вони надають як інформацію з криміналістичних характеристик, так і докази, які є об'єктом професійного

дослідження слідчими, експертами. Поєднання цих джерел дозволяє створити ефективні методики та програми для розкриття злочинів, враховуючи їх специфіку, способи вчинення та індивідуальні особливості злочинця [2, с. 43].

У випадках злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним заволодінням вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, основними носіями слідів також є фізичні особи – як самі правопорушники, так і можливі очевидці чи потерпілі.

Типова слідова картина такої протиправної діяльності може бути різноманітною:

1. Сліди на тілі та одязі правопорушників: подряпини, забруднення, частки мастильних матеріалів, металеві мікрочастинки, сліди носіння чи перенесення зброї або вибухових речовин.

2. Вербальні сліди: показання свідків, розмови між учасниками, погрози чи вимоги, що супроводжували заволодіння зброєю.

3. Трасологічні та інші матеріальні мікросліди, які можуть переноситися на людину – пил, частки упаковки боєприпасів, залишки вибухових речовин, сліди мастила, характерного для конкретних зразків зброї.

4. Речі потерпілого або суб'єкта злочину – елементи одягу, взуття. Одяг і взуття осіб, причетних до незаконного заволодіння зброєю чи вибуховими речовинами, можуть містити важливі сліди, що відображають механізм учинення вказаного кримінального правопорушення. На тканині можливі розриви, деформації, пошкодження волокон, які виникають під час проникнення в охоронювані приміщення, подолання перешкод або контакту з жорсткими частинами зброї та тари для боєприпасів. Також можуть виявлятися сліди мастильних матеріалів, кіптяви, металеві мікрочастинки, частки вибухових речовин чи упаковки. У деяких випадках забруднення на одязі може відтворювати форму або структуру поверхні предметів, з якими контактувала особа (наприклад, сейфів, металевих контейнерів, засобів зберігання зброї).

5. Предмети навколишнього середовища – пляшки, залишки цигарок, частини ґрунту, фарби, мастила тощо. У ході незаконного заволодіння зброєю та боєприпасами злочинці нерідко залишають сліди у навколишньому середовищі. Це можуть бути пляшки, недопалки, обривки пакувальних матеріалів, частинки ґрунту, фарби

чи мастила, які переносяться з місця злому або зі сховища зброї. Такі предмети допомагають встановити маршрут пересування злочинців, спосіб проникнення, використані інструменти та можливі місця підготовки.

6. Документи – письмові чи інші матеріали, що можуть бути доказами. Документи є одним із найінформативніших джерел доказів під час розслідування незаконного заволодіння зброєю. До цієї категорії належать: службові та облікові документи, що містять дані про рух зброї, боєприпасів або вибухових речовин; електронні файли, аудіо- та відеозаписи, фотографії, які можуть фіксувати підготовку чи здійснення вказаного кримінального правопорушення; відображення телефонних переговорів, електронні повідомлення, що свідчать про змову, координацію дій або спроби приховати викрадену зброю; записи з камер спостереження, дані з мобільних телефонів, комп'ютерів, які дають змогу встановити перебування підозрюваних у певному місці, їх переміщення, комунікацію між ними (технічні засоби фіксації інформації відіграють ключову роль, оскільки дозволяють відтворити події, підтвердити чи спростувати показання учасників та забезпечити доказову базу для встановлення всіх обставин незаконного заволодіння зброєю).

Отже, слідова картина, що залишається після незаконного заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами, становлять комплекс цінної інформації, яка дозволяє відтворити механізм учинення кримінального правопорушення, встановити причетних осіб та виявити приховані обставини події. Речі суб'єктів кримінального правопорушення, предмети навколишнього середовища та різноманітні документи (від матеріальних носіїв до електронних), разом формують доказову базу, що дає змогу органам досудового розслідування послідовно й об'єктивно аналізувати всі етапи протиправної діяльності. Саме комплексне дослідження цих слідів забезпечує не лише встановлення факту незаконного заволодіння зброєю, а й виявлення способу, умов, мотивів та можливих співучасників, що дозволяє ефективно організувати подальші розшукові дії та дозволяє досягти повного, всебічного та неупередженого розслідування.

Список використаних джерел

1. Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. К. : ВІПОЛ, 1994. 180 с

2. Алєксєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 278 с.

Шевчук Єлизавета Віталіївна,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СПЕЦІАЛІСТАМИ-КРИМІНАЛІСТАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність використання біометричних технологій спеціалістами-криміналістами зумовлена зростанням потреби у швидкій та точній ідентифікації осіб у сучасних умовах. Біометричні технології у діяльності спеціалістів-криміналістів розглядаються як сукупність методів та засобів, спрямованих на ідентифікацію особи за допомогою унікальних фізіологічних та поведінкових характеристик [2, с. 156-159]. Вони ґрунтуються на науково обґрунтованих параметрах, таких як відбитки пальців, особливості будови обличчя, райдужної оболонки ока, голосу чи геометрії долоні. Застосування таких технологій дозволяє значно підвищити точність та швидкість процесів встановлення особи, що має вирішальне значення під час розслідування кримінальних правопорушень.

Біометричні методи дозволяють визначати особу за унікальними фізіологічними та поведінковими ознаками, що мінімізує ймовірність помилок. Застосування таких технологій є особливо важливим під час розслідування кримінальних правопорушень, встановлення особи загиблих та пошуку безвісти зниклих людей. Інноваційні системи сканування відбитків пальців, розпізнавання обличчя та аналізу ДНК дозволяють швидко та достовірно встановити інформацію про особу людини.

Впровадження зазначених досягнень в діяльність правоохоронних органів сприяють розвитку криміналістики як науки та зміцненню правопорядку. Біометричні дані особи використовуються як під час розкриття кримінальних правопорушень, так і в межах профілактичної діяльності правоохоронних органів, та на сьогодні стають невід'ємною складовою сучасної криміналістики та інформаційно-аналітичного забезпечення.

У криміналістичній практиці біометричні технології відіграють ключову роль у забезпеченні ідентифікації осіб у складних обставинах, зокрема під час розслідування воєнних злочинів. Використання високоточних алгоритмів розпізнавання обличчя, а також автоматизованих систем аналізу ДНК дозволяє ефективно зіставляти отримані зразки з наявними базами даних. Застосування цих методів регламентується міжнародними стандартами, що забезпечує уніфікацію процедур та взаємне визнання результатів у різних юрисдикціях. Це особливо важливо в умовах транскордонного співробітництва між правоохоронними органами. Біометрія як галузь знань потребує постійного вдосконалення технологічної бази та методології використання в криміналістиці.

Біометричні системи, зокрема розпізнавання обличчя та відбитків пальців, часто стикаються з технічними обмеженнями, такими як низька якість зображень або зміна зовнішності під час війни. В умовах зміненого освітлення, пошкодження обличчя або обмеженого доступу до якісної фото-відеоапаратури алгоритми можуть давати помилкові результати або просто не збігатися з базами даних. У відповідь, необхідно вдосконалювати алгоритми оцінки якості біометричних зразків та вводити модулі попередньої перевірки (pre-check), як це рекомендують міжнародні дослідження . Отже, інвестування у сучасні сенсори, покращення алгоритмів і забезпечення системи самостійною оцінкою якості зразка істотно підвищить точність і надійність. Крім того, регулярне оновлення програмного забезпечення і навчання співробітників допоможе ефективно використовувати наявні засоби [3, с. 25-45].

Відповідно до «Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України» (Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 липня 2017 р. №570) спеціаліст-криміналіст долучається для проведення слідчих (розшукових) дій, надає практичну допомогу слідчим в

організації їх проведення. Спеціаліст-криміналіст, застосовуючи сучасні засоби та методи, виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію, в тому числі, які потенційно можуть містити біометричні дані особи проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів [5, с. 28].

На сьогодні діюче законодавство значною мірою регулює лише відбір біологічних зразків, але не охоплює повністю весь цикл збору, зберігання та обробки біометричних даних. Внаслідок цього виникають суперечності підзаконних актів, що ставить під загрозу права громадян, зокрема на своєчасне видалення або коригування даних. Щоб мінімізувати ризики порушення прав людини, необхідно прийняти окремий закон про біометричну реєстрацію із чітко визначеними умовами збирання, збереження й знищення даних, включно із цифровими гарантіями прозорості та безпеки. До того ж важливо інтегрувати положення Європейської конвенції з прав людини та практику ЄСПЛ щодо інформованої згоди та пропорційності використання в кримінальних провадженнях. Такий правовий фундамент стане основою для етичного застосування технологій і створить загальнодержавну довіру до системи.

Важливою складовою подальшого розвитку та удосконалення діяльності підрозділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України є імплементація рекомендацій визначених міжнародними стандартами. Так, відповідно до стандарту ISO/IEC/TR 24741:2007 для роботи з біометричними даними особи рекомендовано використовувати підсистеми, які призначені для отримання зображень, а також для опрацювання та виокремлення індивідуальних біометричних характеристик особи. Функціонування біометричних систем розпочинається зі збору сигналів поведінкових або біологічних характеристик, які можуть мати різну вимірність: одномірні (мовлення), двовимірні (відбитки пальців) або багатовимірні (динаміка письма). Тому процес збору даних і технічні стандарти мають бути уніфіковані для забезпечення сумісності даних між різними системами [1, с. 9–10].

У практиці Національної поліції, Експертної служби МВС, Державної міграційної служби ведуться окремі біометричні реєстри, але вони не завжди гармонізовано взаємодіють між собою. Відсутність централізованої платформи уніфікованих даних порушує швидкість обміну інформацією під час

розслідувань, особливо у провадженнях про воєнні злочини. Рекомендується створення єдиного державного репозитарію з чітким керівництвом щодо доступу міжвідомчих користувачів, забезпеченого захищеними каналами передачі даних. При цьому важливо дотримуватися стандартів взаємодії BioAPI та інтерфейсів передачі за єдиним форматом згідно з міжнародними нормами (наприклад, мультимодальні системи). Це значно пришвидшить ідентифікацію, зменшить дублювання діяльності та підвищить якість доказової бази в кримінальних провадженнях [4, с. 146–151].

Отже, використання біометричних технологій спеціалістами-криміналістами під час ідентифікації особи є надзвичайно важливим та перспективним напрямом у розвитку криміналістики. Такі технології забезпечують високий рівень точності та ефективності встановлення особи за рахунок аналізу унікальних фізіологічних та поведінкових характеристик. Водночас їх застосування потребує подолання низки практичних проблем, зокрема вдосконалення технічних рішень, забезпечення сумісності систем і дотримання правових та етичних стандартів. Імплементація міжнародних стандартів процесу збору даних і технічних характеристик є ключовою умовою для взаємодії різних систем та підвищення надійності отриманих результатів. Таким чином, широка інтеграція біометричних технологій у криміналістичну практику сприятиме підвищенню якості та швидкості розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, особливо в умовах сучасних викликів безпеці.

Список використаних джерел

1. ISO/IEC TR 24741:2007. Information technology – Biometrics tutorial. Geneva: ISO, 2007. 48 p.

2. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛДУВС, 2020. 256 с

3. Шевчук В. М. Сучасні проблеми дослідження криміналістичних інновацій: поняття, властивості та суттєві ознаки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики:* збірник наук. праць. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 25–45.

4. Шевчук В.М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2020. № 43. С. 146–151.

5. Участь спеціаліста в розслідуванні порушень законів та звичаїв війни: Науково-практичний довідник / Нечеснюк М.В., Вознюк А.А., Саковський А.А., Атаманчук В.М. та ін.. Київ: НАВС, 2023. С. 28.

Шумська Анна Юріївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна війна, спричинена російською агресією проти України, стала безпрецедентним викликом для системи кримінальної юстиції, особливо у сфері розслідування воєнних злочинів. Масові порушення міжнародного гуманітарного права (умисні вбивства цивільних осіб, тортури, сексуальне насильство, примусове переміщення населення, обстріли житлових районів і руйнування об'єктів цивільної інфраструктури) вимагають від органів досудового розслідування не лише високого рівня професійної підготовки, а й дотримання міжнародних стандартів документування та кваліфікації злочинів.

Як зазначає С. Баладига, масштабність злочинів, скоєних у ході збройної агресії, суттєво перевищує технічні, організаційні та кадрові можливості національної системи правосуддя [1, с. 53]. Дослідник наголошує, що українські правоохоронні органи зіткнулися з безпрецедентним обсягом доказового матеріалу, який потребує систематизації, збереження і правильного процесуального оформлення. Водночас частина злочинів відбувається на тимчасово окупованих територіях, де збір доказів ускладнений або взагалі неможливий, що створює додаткові бар'єри для ефективного розслідування.

У науковому середовищі посилюється акцент на необхідності поєднання національних і міжнародних підходів до кваліфікації таких діянь, зокрема з урахуванням положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який Україна ратифікувала Законом № 3909-IX від 21 серпня 2024 р. [2].

На думку О. Дуфенюк, процес розслідування воєнних злочинів в Україні супроводжується низкою системних труднощів, серед яких ключовими є три аспекти. По-перше, існує гострий дефіцит фахівців, які володіють належним рівнем знань у сфері міжнародного кримінального права та практичним досвідом розслідування злочинів проти людяності. По-друге, досі не створено єдиної централізованої бази даних, яка б акумулювала матеріали кримінальних проваджень, докази, свідчення потерпілих і результати експертиз, що суттєво ускладнює координацію між слідчими органами. По-третє, наявні проблеми у взаємодії між прокуратурою, Національною поліцією, Службою безпеки України та військовими структурами, які часто діють за власними процедурними алгоритмами без належного узгодження дій [3, с. 49]. Ці фактори, як підкреслює дослідниця, знижують ефективність досудового розслідування та спричиняють ризики дублювання зусиль різних інституцій. Виникає об’єктивна потреба у створенні міжвідомчих координаційних центрів, які забезпечуватимуть оперативний обмін доказами, стандартизацію процесів документування та уніфікацію методичних підходів до збору й збереження інформації про воєнні злочини.

Як підкреслює О. Жовтюк, однією з найскладніших проблем у сучасній практиці залишається кваліфікація діянь як воєнних злочинів, адже для цього необхідно не лише зафіксувати факт порушення, а й довести його безпосередній зв’язок із збройним конфліктом і наявність умислу порушити норми міжнародного гуманітарного права [4, с. 132]. Саме встановлення цього зв’язку є ключовим доказовим елементом, без якого кваліфікація злочину як воєнного стає юридично неможливою. У практиці українських слідчих органів часто бракує належного розуміння міжнародно-правових критеріїв, що призводить до плутання між загальнокримінальними діяннями і злочинами, які за своєю суттю є воєнними, тобто вчиненими у контексті збройного конфлікту та спрямованими проти цивільного населення [4, с. 133].

У більшості кримінальних проваджень відсутні достатні докази, які б підтверджували причинно-наслідковий зв'язок між діями винних і воєнними обставинами, що зумовлено як складністю збору інформації на окупованих територіях, так і браком досвіду у застосуванні міжнародних стандартів доказування. Як наголошує О. Жовтюк, для подолання цих труднощів необхідне впровадження уніфікованих методичних рекомендацій для слідчих і прокурорів, що базуватимуться на положеннях Римського статуту Міжнародного кримінального суду та практиці його юрисдикції, зокрема у справах щодо Боснії, Руанди й Косово, які демонструють підходи до встановлення наміру, командної підлеглості та системності злочинів [4, с. 136]. Відтак, проблема кваліфікації воєнних злочинів в Україні має не лише правовий, а й методологічний характер, а її розв'язання потребує тісної взаємодії між національними органами правосуддя, міжнародними експертами та фахівцями з міжнародного гуманітарного права для забезпечення єдиного підходу до розслідування та правової оцінки таких діянь.

Б. Косохатько зазначає, що серед суб'єктів розслідування воєнних злочинів ключову роль відіграють підрозділи Офісу Генерального прокурора, Національної поліції, Служби безпеки України та Державного бюро розслідувань, адже саме вони забезпечують процесуальне керівництво, збирання доказів, оперативно-розшукові дії та експертно-криміналістичний супровід [5, с. 727]. Однак, як наголошує дослідник, відсутність чіткої розмежованості компетенцій між цими інституціями створює суттєві труднощі для ефективного розслідування, спричиняючи дублювання повноважень, конкуренцію між відомствами та затягування процесу досудового слідства. Наприклад, однакові провадження можуть паралельно вести різні слідчі підрозділи, що призводить до фрагментації доказової бази та неузгодженості слідчих дій. На думку Б. Косохатька, така ситуація зумовлена відсутністю єдиного координаційного механізму, здатного централізувати управління процесом розслідування злочинів війни та забезпечити ефективний обмін інформацією між відомствами [5, с. 727].

У методичних рекомендаціях «Стандарти розслідування воєнних злочинів» наголошується, що ефективність документування та доведення таких злочинів безпосередньо залежить від дотримання міжнародних стандартів, розроблених ООН, Міжнародним кримінальним судом і Міжнародною

комісією з правосуддя [6, с. 14]. Основним серед них є принцип «доказової безперервності», який передбачає повне забезпечення цілісності та простежуваності ланцюга доказів від моменту їх збору до етапу судового розгляду. Як зазначають Ю. Чорноус та О. Дульський, слід дотримуватися міжнародних та європейських стандартів криміналістичного забезпечення кримінального провадження [7].

Загалом аналіз свідчить, що актуальні проблеми розслідування воєнних злочинів мають комплексний характер і охоплюють як правову, так і організаційну, технічну та психологічну складові. До основних із них належать: недосконаліть нормативної бази, обмеженість матеріальних ресурсів, нестача кваліфікованих кадрів, відсутність єдиного електронного реєстру доказів, а також потреба у зміцненні міжнародного співробітництва. Подолання цих викликів вимагає системного підходу, який включає підготовку фахівців, осучаснення технічного забезпечення, створення національного центру документування злочинів війни та гармонізацію українського законодавства з міжнародним кримінальним правом.

Список використаних джерел

1. Баладига С. П. Проблеми розслідування воєнних злочинів на території України та притягнення до відповідальності осіб за їх вчинення. *Нове українське право*. 2022. Вип. 5. С. 52–58. DOI: 10.51989/NUL.2022.5.7

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний договір від 17.07.98 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 04.11.2025).

3. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46–56. DOI: https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6

4. Жовтюк О. Актуальні проблеми розслідування воєнних злочинів. *Наука і правоохорона*. 2025. Т. 3, № 69. С. 130–138. DOI: 10.33270/0525693.15

5. Косохатько Б. С. Суб’єкти розслідування воєнних злочинів та їх можливості в рамках кримінального процесу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2025. Вип. 1. С. 725–730. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.121

6. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: Методичні рекомендації. Київ, 2023. 112 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf

7. Yu. Chornous, O. Dulskyi International and European forensic support standards for criminal proceedings. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs* / Ed. by S. Cherniavskyi (Editor-in-Chief) et al. Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 2024. Vol. 14, No. 1. P.9-19. https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/1.2024.09

Яцун Вікторія Олександрівна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після запровадження військового стану 24 лютого 2022 року Україна зазнала змін в багатьох сферах життєдіяльності. В тому числі і робота правоохоронної системи, щодо організації та здійснення досудового розслідування. В умовах переміщення цивільного населення, руйнації цивільної та критичної інфраструктури, окупації територій та активних бойових дій суттєво ускладнено криміналістичне забезпечення фіксації слідів злочинів і збирання доказової інформації. Після деокупації виникає необхідність оперативного проведення досудового розслідування для документування воєнних злочинів, встановлення осіб правопорушників, фіксації руйнувань та втрат. В умовах воєнного стану криміналістичне забезпечення набуває особливої ролі, оскільки саме воно гарантує точність, повноту та надійність доказів.

Враховуючи специфіку розслідування злочинів під час воєнного стану, доцільно поділяти їх на категорії залежно від місця скоєння: на підконтрольній Україні території, на деокупованій території та на тимчасово окупованій території. Однак, збір доказів у районах бойових дій ускладнений, а іноді й зовсім неможливий, допоки ці території не будуть звільнені. Це

пов’язано з об’єктивними обставинами, які створює війна. Слідчий та процесуальний керівник позбавлені можливості проводити більшість слідчих та процесуальних дій, передбачених КПК України, безпосередньо на місці злочину. Це обумовлено неможливістю доступу до місця події через ведення бойових дій [1].

Отримання доказів у випадку злочинів, скоєних на тимчасово окупованій території обмежене. До можливих джерел належать:

1. Показання свідків та потерпілих.

2. Дані, отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, таких як прослуховування телефонних розмов, доступ до електронної пошти тощо.

3. Інформація, отримана з ЗМІ та інтернет-мереж.

4. Висновки судово-медичних та інших експертиз [2, с. 123].

Тому, проведення інших слідчих дій на окупованій території ускладнене або неможливе.

У випадку злочинів, скоєних на підконтрольній Україні території, додатково можливо провести огляд місця події, слідчі експерименти та інші процесуальні дії, що визначаються специфікою злочину.

Збір доказів здійснюється, головним чином, шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Розглянемо це на прикладі огляду місця події, який є першочерговою слідчою дією [3, с. 127]. Згідно зі статтею 237 КПК України, огляд місця події проводиться слідчим або прокурором з метою виявлення та фіксації обставин злочину. Важливо, що при проведенні огляду на деокупованих територіях потрібно забезпечити безпеку учасників, надавши їм бронежилети, каски та інші засоби захисту.

Проте, під час проведення огляду місця події на деокупованих територіях необхідно враховувати, що оперативна обстановка може стати значно динамічнішою. З часом певна ділянка місцевості або приміщення можуть змінитися внаслідок бомбардувань, артилерійських або мінометних обстрілів тощо. Це може зробити неможливим проведення додаткових або повторних оглядів. Тому слідчому і прокурору необхідно вживати заходів для збору максимально повної доказової інформації під час огляду місця подій. Враховуючи оперативну обстановку, за можливості, доцільно запрошувати до участі в огляді місця події

відповідних військових фахівців, які згідно зі статтями 71 та 72 КПК України мають статус спеціалістів у кримінальному провадженні.

У зв'язку з недостатнім рівнем готовності вітчизняних криміналістичних підрозділів до вирішення нових масштабних завдань щодо виявлення та дослідження матеріальних слідів військових злочинів суттєву допомогу в цій сфері Україні надають зарубіжні держави. Відомо про таку допомогу від спеціалізованих криміналістичних підрозділів Франції, Нідерландів, Великобританії та інших країн. Крім одержання безпосередньо практичної допомоги у розслідуванні певних злочинів у наших криміналістів з'явився шанс набути знання та навички застосування новітніх технічних засобів і методів дослідження слідової інформації.

Як і слідувало очікувати, найбільш затребуваними в практиці техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів, учинених під час війни, виявились досягнення таких галузей, таких як цифрова криміналістика, ДНК-аналіз, судова вибухотехніка. Але, не є секретом, що в Україні перші два розділи більшість науковців взагалі не відносять до змісту криміналістичної науки. Відповідні положення розвиваються виключно у межах практичної діяльності правоохоронних органів (наприклад, у службовій діяльності підрозділів кіберполіції) та судово-експертних установ (у формі відповідних судових експертиз). Водночас відсутність системного розуміння змісту цих розділів та їх сучасних практичних можливостей призвело до суто емпіричного застосування певних технічних засобів і методичних рекомендацій практичними працівниками. Досі майже відсутнє і належне правове регулювання цих аспектів.

Вже неодноразово було наголошено на важливості ДНК-аналізу для ідентифікації жертв учинених злочинів. Сприяє цьому профільний закон про державну реєстрацію геномної інформації людини, прийнято в липні 2022 року. Але досі немає якісно наповненої національної бази даних ДНК, у т.ч. щодо військовослужбовців. Процедури відібрання біологічних зразків і проведення тестів ДНК відбуваються в загальному порядку (для трупу – це огляд трупу, пов"язаний з його ексгумацією або судово-медична експертиза, для живих осіб – відібрання біологічних зразків за правилами освідування). Безпосередньо дослідження ДНК проводяться тільки у формі судової

експертизи, що в даному випадку затягує процес. Також із організаційної та технічної точки зору вітчизняні лабораторії не повною мірою готові до виконання швидких ДНК-тестів. Важливо, що і питання захисту індивідуальної генетичної інформації законодавчо не врегульовані [4].

Таким чином, підвищення ефективності криміналістичного забезпечення на деокупованих територіях потребує комплексних змін: розвитку технічної бази, удосконалення законодавства, впровадження нових криміналістичних методик, посилення міжнародної співпраці та підготовки фахівців до роботи в умовах воєнного середовища. Лише за умови системного підходу можливо забезпечити повноцінне документування воєнних злочинів, відновлення справедливості та зміцнення механізмів захисту прав людини в Україні.

Список використаних джерел

1. Шевчук В. М. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: цифровізація, інновації, перспективи. *Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика* : колективна монографія. “Izdevnieciba “Baltija Publishing” (м. Рига, Латвія), 2023. С. 795–822.

2. Фесенко О. В. Особливості процесуального доказування. / Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріли круглого столу. Київ : Національна академія прокуратури України, 2016. С. 122–125.

3. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г. / за заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. 293 с.

4. Степанюк Р. Л. Деякі питання техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : ХНУВС, 2022. С. 368-371.

Ящур Павло Олександрович,
здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ І ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Використання цифрових доказів та відкритих джерел інформації (OSINT – Open Source Intelligence, тобто розвідки на основі відкритих джерел) стало одним із найважливіших інструментів криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, вчинених у ході збройної агресії Російської Федерації проти України. Особливість сучасних злочинів полягає в тому, що значна частина слідів подій фіксується не лише традиційними методами (огляд місця події, вилучення речових доказів тощо), а й у цифровому середовищі – на відео з камер спостереження, у записах камер спостереження на об'єктах інфраструктури, у публікаціях у соціальних мережах, на супутникових знімках, у даних геолокації мобільних пристроїв. Ці матеріали дають змогу встановлювати точний час, місце та обставини вчинення злочину, ідентифікувати причетних осіб та збройні підрозділи, а також підтверджувати характер завданих пошкоджень. У поєднанні з класичними криміналістичними методами цифрові та OSINT-дані формують комплексну доказову базу, яка має вагоме значення не лише для національного кримінального провадження, але й для міжнародного правосуддя.

Практика Верховного Суду вже закріпила допустимість використання цифрових доказів та матеріалів з відкритих джерел інформації за умови дотримання процесуальних вимог їх отримання. Так, у касаційній скарзі захисник стверджував про недостовірність і недопустимість таких доказів, як скриншоти

інтернет-сторінок, відеофайли, завантажені з мережі «Інтернет». В свою чергу Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду в постанові від 12 червня 2024 року у справі № 569/1908/23 (провадження № 51-1430км24) прямо зазначив, що електронні (цифрові) докази з відкритих джерел – інтернет-ресурсів, засобів масової інформації, соціальних мереж – можуть бути основними доказами у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки, якщо їх отримано процесуально належним чином. У цьому рішенні як докази було прийнято скріншоти та відеофайли з мережі, долучені як додатки до протоколів огляду, складених на виконання доручення слідчого відповідно до статті 40 Кримінального процесуального кодексу України [1]. У мотивувальній частині рішення детально описано, що було здійснено огляд інтернет-сторінок, зняття скріншотів, завантаження відео та долучення цих матеріалів до протоколів огляду, що забезпечило їх процесуальну належність та доказову силу. Така позиція Верховного Суду фактично закріплює можливість повноцінного використання даних з відкритих джерел у кримінальному провадженні, якщо вони оформлені відповідно до передбачених процедур[2].

На практиці одним із найважливіших джерел цифрових доказів стали публікації у відкритих джерелах, зокрема соціальних мережах, месенджерах та незалежних медіа. OSINT-дані – це інформація, яка знаходиться у вільному доступі і може бути перевірена, систематизована та використана як допоміжний доказовий матеріал. Супутникові знімки високої роздільної здатності дозволяють встановити час та масштаби руйнувань цивільних об’єктів, фото- та відеоматеріали очевидців дають змогу ідентифікувати конкретні одиниці техніки, форми ураження будівель, типи боєприпасів, а також присутність військових підрозділів у певному районі. Цінність таких даних полягає в їхній часовій прив’язці та об’єктивності: супутникові знімки мають фіксовані метадані, а публікації в соціальних мережах часто містять автоматично збережену геолокацію та часові мітки [4]. Саме завдяки OSINT-розслідуванням у низці випадків вдалося встановити траєкторії ракет, місця пуску та конкретні військові підрозділи, причетні до обстрілів цивільних об’єктів.

Ще одним важливим орієнтиром у судовій практиці щодо використання цифрових доказів та OSINT-даних є підхід Верховного Суду до оцінки матеріалів, зібраних аналітичними та оперативними підрозділами. У своїх узагальненнях за червень

2024 року Суд окремо звернув увагу на те, що матеріали з відкритих і закритих інформаційних мереж, зібрані уповноваженими підрозділами з дотриманням процесуальних вимог, є документами у розумінні статті 99 КПК України [1]. Такі матеріали можуть містити результати аналітичної обробки, у тому числі дані супутникової зйомки, скріншоти вебсторінок, відеозаписи з мережі, зведені в єдиний аналітичний звіт. Верховний Суд підтвердив, що ці звіти, якщо вони складені на підставі належно зафіксованих джерел та містять відомості, які можна перевірити, мають повноцінну доказову силу в кримінальному провадженні [2]. Це безпосередньо стосується роботи аналітичних підрозділів Національної поліції, зокрема Департаменту кримінального аналізу, який системно збирає й опрацьовує цифрові та відкриті джерела, формуючи офіційні аналітичні звіти для долучення до матеріалів кримінальних проваджень. Судова практика фактично закріпила цей формат як процесуально допустимий та доказово значимий елемент, що забезпечує інтеграцію цифрових та OSINT-даних у структуру доказової бази у кримінальних провадженнях про воєнні злочини.

Важливим аспектом роботи з цифровими та OSINT-доказами є перевірка достовірності та верифікація джерел. У сучасних умовах поширення великої кількості дезінформації особливого значення набуває встановлення автентичності фото- і відеоматеріалів. Для цього використовуються методи аналізу метаданих, співставлення з іншими незалежними джерелами, геолокаційна верифікація, порівняння архітектурних та природних об’єктів на зображеннях, визначення погодних умов на момент фіксації [4]. Наприклад, за допомогою зіставлення форми дахів, тіней та елементів ландшафту можна точно визначити місце зйомки. Такі методи вже широко застосовуються міжнародними слідчими органами та журналістськими розслідувальними групами, а українські аналітики поступово інтегрують їх у свою щоденну роботу.

Використання цифрових та OSINT-доказів особливо важливе у випадках, коли фізичний доступ до місця події обмежений або неможливий. Наприклад, під час активних бойових дій слідчі не завжди можуть оперативно прибути на місце ракетного удару чи окуповану територію для проведення огляду. У таких ситуаціях цифрові матеріали стають єдиним способом задокументувати події та зберегти інформацію, необхідну для подальших експертних досліджень і судового

розгляду [3]. Ці докази дозволяють формувати хронологію подій, встановлювати відповідальних осіб та доводити системний характер атак на цивільні об'єкти, що має ключове значення для кваліфікації злочинів як воєнних.

Разом із тим існують і проблеми, які потребують поступового вирішення. Серед основних – необхідність уніфікації стандартів збору та оформлення цифрових доказів, підвищення кваліфікації слідчих та аналітиків у сфері цифрової криміналістики, а також технічне забезпечення для збереження великих обсягів даних із гарантією їх автентичності. Перспективи розвитку полягають у подальшому розвитку роботи аналітичних підрозділів, розбудові партнерства з міжнародними структурами, впровадженні єдиних стандартів збирання та перевірки цифрових матеріалів, а також інтеграції інноваційних інструментів штучного інтелекту та автоматизованих систем пошуку.

Таким чином, використання цифрових доказів та даних з відкритих джерел є сьогодні невід'ємною складовою криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. Поєднання класичних слідчих (розшукових) дій з аналітичними можливостями цифрової епохи забезпечує побудову повної та надійної доказової бази, яка має значення не лише для національного правосуддя, але й для міжнародних судових процесів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 10.10.2025).

2. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду: Вип. 06/2024. Київ : Верховний Суд України, 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_06_2024.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

3. Прокопенко Н. М. Методи та криміналістичний аналіз цифрових доказів: виклики та інновації. *Правові новели*. 2023. № 12. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/21-2_2023/21-2_2023.pdf#page=12 (дата звернення: 10.10.2025).

4. OSINT як доказ у розслідуванні воєнних злочинів: представники ВС взяли участь у тематичному семінарі. *Прес-реліз Верховного Суду України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1883443?utm_source (дата звернення: 23.09.2025).

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
XIV міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 28 листопада 2025 року)

Присвячена Захисникам України

Відповідальні упорядники – *Леся ПАТИК, Андрій АНТОЩУК*
Комп'ютерна верстка *Тетяни ВЛАСЮК*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.
Підписано до друку 22.12.2025. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 29,4. Ум. друк. арк. 34,2.